

e-كىتاپ تەييارلىغۇچى: ئىلھام نىزام

新疆中草药

（维吾尔文）

ش ئۇ ئاپتونوم رايونلۇق ئىنقىلاۋدىي ۋېيىۋەنخۇي سەھىيە ئىدارىسى
ش ئۇ ئاپتونوم رايونلۇق ئىنقىلاۋدىي ۋېيىۋەنخۇي پەن-تېخنىكا ئىدارىسى
جۇڭگو خەلق جېيفاڭجۇنى شىنجاڭ جۇنچۇي ئارقا سەپ بۇ سەھىيە
بۇسى تەرىپىدىن تۈزۈلىدى ۋە تەرجىمە قىلىندى
شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى
شىنجاڭ شىنخۇا كىتاپخانىسى تەرىپىدىن تارقىتىلدۇ
شىنجاڭ ئىشچى-دېھقان-ئەسكەرلەر باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
1978 - يىلى 7 - ئاي، 1 - نەشرى، 1 - بېسىلىشى
كىتاپ نومۇرى: 1 - M14068
باھاسى 1.50 يۈەن

كىرىش سوز

پۇرولېتارىيات مەدەنىيەت زور ئىنقىلاۋى ئۇلۇق غەلىبىسىنىڭ تۇرتكىسى ۋە پارتىيە «و - قۇرۇلتىيى» روھىنىڭ ئىلھامى ئاستىدا، ئېلىمىزنىڭ تىببىي- دوريگەرلىك، ساقلىقنى ساقلاش سېپىدىكى ۋەزىيەت چوڭ ياخشى، ماۋ زېدۇڭ سىشياڭىنىڭ پارلاق نۇرى ئېلىمىزنىڭ تىببى داۋالاش - ساقلىقنى ساقلاش ئىشلىرىنىڭ تەرەققىيات يولىنى يورۇتتى.

بۇۋەتتە، دولىتىمىزنىڭ كەڭ شەھەر، يېزىلىرىدا زىيانداشنى يوقىتىپ، كېسەللىكلەرنى تۇگىتىشنى مەركەز قىلغان ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق ھەركىتى جۇشقۇنلۇق راۋاجلىنىپ ئالغا ئىلگىرىلىمەكتە؛ كەمـ بەغەل دېخان، توۋەن ئوتتۇرا دېخانلارنىڭ چوڭقۇر ئالقىشىغا ئېرىشـ كەن ھەمكارلىشىپ داۋالىنىش تۇزۇمى ئۇزلۇكسىز مۇستەھكەملەنمەكتە ۋە تەرەققى قىلماقتا. مىليونلىغان «يالىڭاياق دوختۇر»لار قوشۇنى ماۋ زېدۇڭ سىشياڭىنىڭ تەربىيىسىدە ساغلام ئوسۇپ يېتىلمەكتە؛ جۇڭىي - ئوسۇملۇك دورىلىرى ۋە يېڭى داۋالاش ئۇسۇللىرى ھەمدە دائىم ئۇچرايدىغان، كوپ پەيدا بولىدىغان كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش - داۋالاش ئاممىۋى ھەركىتى كەڭ قانات يايماقتا. كەڭ تىببى - دوريگەر، ساقلىقنى ساقلاش خادىملىرى ماۋجۇشىنىڭ **«جۇڭگونىڭ تىببى - دوريگەرلىك ئىلمى ئۇلۇق بىر غەزىنە، ئۇنى تىرىشىپ ئېچىش ۋە يۇقۇرى كوتىرىش لازىم»** دېگەن ئۇلۇق تەلىمگە ئەمەل قىلىپ، ماۋجۇشىنىڭ پەلسەپە سىشياڭىنى تىببى داۋالاش ئەمىلىيىتىگە تەتبىق قىلىپ، ۋەتىنىمىز تىببى ئىلمىنىڭ مىراسلىرىنى ئېچىپ ۋە ئۇنىڭغا ۋارىسلىق قىلىپ، جۇڭىي بىلەن شىيىنى بىرلەشتۇرۇش بولىدا مېڭىپ، دۇنيا تىببى ئىلىم تارىخىدا

مسلى كورۇلمىگەن موجىزىلەرنى ياراتتى. بۇ، پۇرولېتارىيات مەدەنىيىتىنى زور ئىنقىلاۋىنىڭ مول مەۋسى. ماۋ زېدۇڭ سىمىياگىنىڭ ئۇلۇق غەلىبىسى!

نوۋەتتىكى چوڭ ياخشى ۋەزىيەتتە، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت تىنچى - دوستانە، ساقلىقنى ساقلاش خادىملىرى ۋە ئىنقىلاۋىي ئاممىنىڭ جۈشكىي - ئوسۇملۇق دوستلىرى بىلەن كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ئۇلارنى داۋالاشنى ئۈگىنىشتىكى ئېھتىياجىنى قاندۇرۇش ئۈچۈن، رايونىمىزدىكى مول جۈشكىي - ئوسۇملۇق دوستلىرى مەنبەئىنى تېخىمۇ ئىلگىرىلەپ ئېچىپ، يېزىلاردىكى ھەمكارلىشىپ داۋالىنىش تۈزۈمىنى مۇستەھكەملەش ۋە تەرەققى قىلدۇرۇشنى ئىلگىرى سۈرۈپ، جۈشكىي بىلەن شىمىنى بىرلەشتۈرۈشنى ئىلگىرى سۈرۈپ، ماۋجۇشىنىڭ پۇرولېتارىياتلىق تىنچى - دوستانەرلىك، ساقلىقنى ساقلاش لۇشىيەنىنى تېخىمۇ ياخشى ئىجرا قىلىش ۋە ئەملىلەشتۈرۈش ئۈچۈن بىز قوللىنىلاردىكى بۇ كىتابنى تۈزۈپ ۋە تەرجىمە قىلىپ نەشر قىلدۇق. بۇ، شىنجاڭ جۇڭچۇي ئارقا سەپ ساقلىق ساقلاش بۇسى تەرىپىدىن تۈزۈپ چىقىلغان شىنجاڭ جۈشكىي - ئوسۇملۇق دوستلىرى قوللانمىسى ئاساسىدا تۈزۈلدى ۋە تەرجىمە قىلىندى. تۈزۈش ۋە تەرجىمە قىلىش جەريانىدا بىر قىسىم دوستلارغا ئۇزگەرتىش كىرگۈزۈلدى ھەمدە 60 نەچچە خىل دورا قوشۇلدى. شۇنىڭدەك ھەر بىر دورىنى تونۇش، ئۇنىڭ ئوسۇش ئورنى، ئۇنى يىغىپ تەييارلاش ئۇسۇلى، ئۇنىڭ تەبىئىتى، ئىشلىتىلىشى ۋە ئىشلىتىش ئۇسۇللىرى قىسقىچە تونۇشتۇرۇلدى. رايونىمىزدىكى كەڭ ئىنقىلاۋىي ئاممىنىڭ يەرلىك دورا - تىرىياللىرىنى ئۇزلىرى يىغىپ، ئۇزلىرى تېرىپ، ئۇزلىرى ياساپ، ئۇزلىرى ئىشلىتىپ، دائىم ئۇچرايدىغان، كوپ پەيدا بولىدىغان كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىشتا ۋە ئۇلارنى داۋالاشتا پايدىلىنىشى ھەم قوللىنىشى ئۈچۈن كىتابقا 285 پارچە رەسىم كىرگۈزۈلدى.

بۇ كىتابنى تۇزۇش - تەرجىمە قىلىشتا، شىنجاڭ داشۇپ، شىنجاڭ يىشۇبيۇەن، يېزا ئىگىلىك، ئورمانچىلىق ئىدارىسىنىڭ چارۋا مالىلارغا ئىشلىتىدىغان شېكۆۋلىق دورىلارنى ياساش زاۋۇدى، ئىلى قەشقەر تىببى مەكتەپ، قۇمۇل ۋىلايەتلىك ئىنقىلاۋىي ۋېيىۋەنخۇي مەددىنى - مائارىپ، ساقلىقنى ساقلاش زۇسى، شۇنداقلا ئاپتونوم رايونلۇق خەلق دوختۇرخانىسى، ئاپتونوم رايونلۇق جۇڭيى دوختۇرخانىسى، ئاپتونوم رايونلۇق لېۋىيەنسۇ، جۇڭيى مەكتەپ قاتارلىق ئورۇنلار زور كۈچ بىلەن ھەمكارلاشتى. ئۇلارغا رەخمەت ئېيتىممىز.

ماۋ زېدۇڭ سىمشياڭنى ئۇگىنىشىمىز يېتەرسىز، تەجرىبىمىز كەم، ۋاقىت قىس، تۇزۇش ۋە تەرجىمە قىلىش سەۋىيىمىز چەكلىك بولغىنى ئۈچۈن، كىتابتا كەمچىلىك ۋە خاتالىقلارنىڭ كورۇلۇشىدىن ساقلىنىش تەس. كىتابنى بۇندىن كېيىن ئوزگەرتىپ تۇرۇشىمىزغا پايدىلىق بولسۇن ئۈچۈن يولداشلارنىڭ تەنقىت - تۇزىتىش بېرىشلىرىنى سورايمىز.

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ئىنقىلاۋىي ۋېيىۋەنخۇي سەھىيە ئىدارىسى
شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ئىنقىلاۋىي ۋېيىۋەنخۇي پەن-تېخنىكا ئىدارىسى
جۇڭگو خەلق جېپىقاڭجۇنى شىنجاڭ جۇنچۇي ئارقا سەپ بۇ سەھىيە بۇسى

مۇندەرىجە

بەت

جۇڭيى ـ ئوسۇملۇك دورىلىرى ھەققىدە ئومۇمى ساۋات

1 ـ دورىلارنى تونۇش 1

(1) ئاممىدىن ئۇگىنىش 1

(2) ئەمىلىيەت جەريانىدا ئۇگىنىش 1

(3) ئوسۇملۇكلەر ھەققىدە قىسقىچە ساۋات . . . 4

2 ـ يىغىش ۋە ساقلاش 19

(1) ئوسۇدىغان مۇھىتنى بىلىش 19

(2) دورا ئوسۇملۇكلىرىنى يىغىش پەسلىنى ئىگەلـ
لەش 20

(3) دورا مەنبەلىرىنى ئاسراش، مۇۋاپىق يىغىش... 21

(4) تەييارلاش ۋە ساقلاش 22

3 ـ پىششىقلاش ۋە ياسالمىلارنى تەييارلاش . . . 24

(1) پىششىقلاش 24

(2) ياسالمىلارنى تەييارلاش 28

4 ـ جۇڭيى ئىلمى ھەققىدە قىسقىچە چۇشەنچە. 33

(1) بيەنجېڭلىق داۋالاشنىڭ موھىم نۇقتىلىرى . . . 34

(2) «تورت تەكشۇرۇش»نىڭ موھىم نۇقتىلىرى . . . 34

(3) توغرا ھوكۇم قىلىش 40

(4) دورىلارنى مۇۋاپىق ئىشلىتىش 42

جۇڭيى ــ ئوسۇملۇك دورىلىرى

1 ـ تاش بەدەندىكى ئىللەتلەرنى تارقاتقۇچى دورىلار 50

1) تاش بەدەندىكى ئىللەتلەرنى تارقاتقۇچى تەمى ئاچچىق، تەبىتى ئىسسىققا مايىل دورىلار 51

چاكاندا 51

بەيجۇ 54

زەسۇ 56

غۇنچە ئۈزۈم 59

يالغان رەيھان 60

كەۋرەك 61

يۇمغاقسۇت 63

جىڭجىپ 64

بالدىرغان 66

سۇڭپىياز 68

چامغۇر 69

كۈلرەڭ ئەمەن 70

سىيادان 71

2) تاش بەدەندىكى ئىللەتلەرنى تارقىتىدىغان تەمى ئاچچىق، تەبىتى سوغاققا مايىل دورىلار 72

پەربۇن 72

قېرىقمىز 75

يۇلغۇن 77

يالپۇز 78
جۇيخۇا گۆل 80
جامكا 82
قىرىق بوغۇم 83
سۇزە 85
ياتما قوتۇر ئوت 86
2 - يوتەل توختاتقۇچى، دەم سقدشنى باسقۇچى ۋە
بەلغەم يۇمشاتقۇچى دورىلار 88
1) يوتەل توختاتقۇچى ۋە دەم سقدشنى باسقۇچى
دورىلار 88
ئاچچىق ئۇرۇك مېغىزى 88
ئۇزمە 90
تەڭگە يوپۇرماق گۈلى 92
لىگۇا ئۇرۇغى 94
قوڭغۇراق گۈل 95
بىرىتانىيە قارا ئەندىزى 97
يۇلتۇز گۈل 99
چاغىرچاي 101
سەبرە 102
مەرزەنجۇش 104
مازارىيۇن 105
تەر - تىز 107
زۇفا 108
2) ئىسسىق بەلغەمنى يۇمشاتقۇچى دورىلار 109
سوغۇ گۈل 109

ئاچچىق تاۋۇز 112
چېتىن 114
گۈلسامساق 116
دورىلىق گازۋان 118
گۈلياسمان 119
كەسلەنچۈك 120
فېيشىر سۈتلۈك ئوتى 121
3) سوغاق بەلغەمنى يۇمشاتقۇچى دورىلار . . . 123
ئاق قىچا ئۇرۇغى 123
غارىقۇن 125
چول رەيھىنى 127
ياۋاماش 128
قۇندۇز ئوت 129
توخۇ تۇخۇمى 130
3 - ئىسسىقلىقنى قايتۇرىدىغان دورىلار 132
1) ئوت ئىسسىقنى قايتۇرىدىغان دورىلار 133
قومۇچ يىلتىزى 133
تاجىگۈل ئۇرۇغى 135
ياز غازىكى 137
خام گەج 138
لوپنۇر كەندىرى 141
ئوت 142
جەمبىل 144
شەپەرەك مايىغى 145
2) ئىسسىقنى قايتۇرۇپ زەھەرنى تارقاتقۇچى دورىلار 146
سامساق 146

ئۇچقات 148
ئوسما بىلتىزى 151
مامكاپ 153
سېمىز ئوت 155
ئاقباش ئوت 156
بىنەپشە 158
غاز تاپان ئوت 159
بوز تىكەن 161
بېسىلغاق 163
ئست ئۇزۇمى 164
سۇ قامچا ئوتى 166
سۇ بۇلدۇرگىنى 167
ئەنجىبار 169
تىلقانات 171
سۇ يالپۇزى 172
كاكىنەچ 173
چىغىرتماق 175
ئات قۇلاق 177
ئېيىق ئوتى 179
لەيلىگۇل 180
چىپار ئوت 181
كەكرى 183
ئالتۇن شاخ 184
چىلپابە 185
رۇشەنگۇل 187
ئۇشنە 188

قاغا تىرنىغى 189
ئاق قېيىن قوۋزىغى 191
جاغجاق ئوت 192
ھىندى نىلۇپىرى 194
سەرخىس 195
ئىلان پوستى 197
ئېيىق تاپان 199
توغراق 200
ئىشەك قومۇچى 202
شەھدان 203
تاغ ئىت ئۈزۈمى 204
ياتما نىلوفەر 205
تاش بۇرگۈن 206
سېرىق چاي 207
يۇمشاق مانگان مەدىنى 209
سېپىن چېچىگى 210
يىزىخو 211
بۇلدۇرگەن 213
دۇدارتسىيە 214
ياۋا قۇلماق 215
3) ھول ئىسسىقنى قايتۇرغۇچى دورىلار 217
سوگەت 217
زىرىق 219
قىزىل بۇغداش 221
ئەرمىدۇن قوۋزىغى 222
قىل يوپۇرماقلىق ئەمەن 223

سانجىق ئوت 226
ئاپتاپپەرەس 228
بۇيا 229
پىننە 231
كاسنە 233
قاشقا بېدە 234
جىنتسيانا 235
ئاچچىق ئەمەن 237
4) ئىسسىقنى تارقىتىپ، قاننى سوۋۇتىدىغان دورىلار.... 238
ئەڭلىك ئوت 238
تاش ئوت 241
رەۋەن 243
تازىلانغان شور 245
چۇقا 247
مۇدەن يىلتىز پوستى 249
قارا ياغاچ 251
كوك ئەمەن 252
ھەپىرەك 254
4- سۇيدۇكنى راۋان قىلغۇچى ۋە سۇيۇقلۇقنى ھەيدىگۈچى دورىلار 256
1) ھوللۇكنى سىرغىتىپ، سۇيدۇكنى راۋان قىلغۇچى دورىلار 257
پاقا يوپۇرماق 257
تەسۋى قوناق 259
كۇممە قوناق ساقىلى 260
ياۋا كەشمىر 261

چىنە گۈل 262
ماكدار 264
قۇشقاچ تىل 266
ياۋا سۇپۇرگە ئۇرۇغى 267
كىۋەز ئانىسى ئۇرۇغى 269
چوكا دەرەخ مۇنىسى 270
كوك كاۋا شوپىگى 272
قارا چېكەتكە 272
ئاچچىق چېچەك 273
موزاي بېشى 274
تاۋۇز 275
نەغەز گۈل يىلتىزى 277
ئېيىق ئۈزۈم يوپۇرمىغى 278
پىلىك ئوت 279
دورىلىق لەيلىگۈل 280
كوك سېغىز 282
2) سۇيۇقلۇقنى ھەيدىگۈچى دورىلار 283
سۇتلۇك ئوت 283
چۇغۇندان 285
ھەشقىپىچەك ئۇرۇغى 287
5. رىماتىزىمنى داۋالايدىغان دورىلار 289
بۇدۇشقاق ئۇرۇغى 289
چوك يوپۇرماقلىق جىنتىيانا 291
يىلپىز سوغىگى 293
چىياخو 294
دۇخو 296
چەيزە يىلتىزى 298

كەپە 299
ياۋا كوك پۇرچاق 301
تاغ لەيلىسى 302
قاقرا تۇمشۇق 304
سەپرا ئوت يىلتىز پوستى 305
بۇغا تاپان 307
تاۋۇزەك 308
چاققاق 309
چىگدىلىك 311
قارىغاي 312
غول ئورايدىغان چىگدىلىك 314
غاز قانىتى ئوت 315
6- يەلنى تەكشىگۈچى دورىلار 317
قىزىلگۈل 317
ئاق تۇرۇپ ئۇرۇغى 318
ياۋا سامساق 320
قارا ئەندىز 322
ئىزمۇق 323
7- سوغاقنى ھەيدىگۈچى دورىلار 325
جۇۋىنە 325
ئارپا بېدىيان 326
بۇۋانە 329
8- قاننى تەكشىگۈچى دورىلار 333
1) قاننى جانلاندۇرغۇچى دورىلار 333
شاپىتۇل مېغىزى 333
ئۇچار چاشقان مايىغى 335

ۋاراڭزا چېچىگى 337
تاغىچە گوشى 340
تاغ دېنى 341
پىيزەك 342
يىمـۇساۋ 344
چۈەنچۈك 346
كوكۇيۇن 348
سۇلۇك 349
كەتمەن قـوڭغۇز 351
قىزىل چوغلۇق 352
بۇزۇن 354
يارماقگۇل 356
لىپەككۇل 357
جۇزنەك 359
غـول چېچى 360
قـارامۇق 362
خېنە گـۇل 363
ئەتىرگۇل 366
ياۋا كـۇنجۇت 367
قارىغان 368
جىن چاتقىلى 370
شەرق قامچا ئوتى 372
ئوسۇك ئـۇرۇغى 374
فارا قوغۇر 375
2) قان توختاتقۇچى دورىلار 376
غاز ئوتى 376

رویان 378
کۇلی ئارچا بوپۇرمىغى 380
کالا ڤۇلاق 383
تۇشقان ئوتى 384
چاچ کۇمۇرى 387
چوڭ خوخا 388
کىچىك خوخا 390
يالمان قولاق 391
تۇخۇمەك 393
چوڭ يوپۇرماقلىق لويلا 395
يەر توزغىغى 396
باشاق مۇڭگۇزى 398
قوي كوزى ئوت 399
چۇپۇرشاڭ 400
ئېتىزلىق قىرىق بوغۇمى 401
بەھمەن 402
ھىكەن سېرىغى 403
يوگىمەچ 405
كىيىك قېنى 406
توشقان كالپۇك 407
قىزىل مارال 408
مەرمەر تېشى 409
ئەمەن 410
9- نىرۋىنى تېنچلاندۇرغۇچى دورىلار 412
سۇمبۇل 412
سېرىس 414

جەز بۇزار 415
كەرمان 417
ماگنىت تېشى 418
سىرسۇروخ 419
قىزىل تومۇر مەدىنى 420
10- جىگەرنى تېنىچلاندۇرۇپ، يەلنى باسىدىغان دورىلار 422
يادا تاش 422
سازاك 423
پىلە قۇرۇتى 425
چايان 426
ئوغرى تىكەن 428
دىگىزىيا 429
11- قۇۋەت بەرگۈچى دورىلار 431
1) بەدەنگە قۇۋەت بەرگۈچى دورىلار 432
قان تېپەر 432
كەتمرا 433
قىزىل مۇڭلىك شاقا قول 436
بەيجۇ 438
چوك چىلان 440
قوچاق قول 441
ئەنجۇر 443
پىچەك گۈل 444
كىۋەز 446
چۇچۇك بۇيا 448
بادام 450

توشقان قۇلاق 451
جۇكرۇشى 452
بۇغا ئوت يىلتىزى 453
2) مۇسپىلىككە ياردەم بەرگۈچى دورىلار 454
بالا ھەمرىبى 454
توشقان زەددىگى 455
يەر مەدىگى 457
شۇمشا 458
شۇم بۇيا 460
سىرىق يوگەي 461
جىن كىۋىزى 463
ياڭاق 465
كىۋدە ئۇرۇغى 467
بۇغا 468
پىستە 471
كاپىراس 472
ئۇلار 473
3) قاننى قۇۋۇۋەتلەندۈرگۈچى دورىلار 473
تاش چېچىگى 473
داڭگۇي 474
ئاق چوغلۇق 477
ئالمقات 479
ئەگرى سۇناي 481
قۇرۇت ئوت 484
4) مەنپىلمكنى ئاسرايدىغان دورىلار 485
ھەسەل 485

كەندىر ئۇرۇغى 486
شىقىلداق 487
تاشپاقا قېپى 488
ئېشەك يىلىمى 489
12- ھەزىم قىلىشقا ياردەم بەرگۈچى دورىلار . . . 491
ھەزىم ئېچىتقۇسى 491
ئارپا ئۇندۇرمىسى 492
چۈجۈگۈن ئۇندۇرمىسى 493
قانىسە 494
قۇلماق 495
دولانە 496
بىيە 497
13- مەددە چۇشۇرگۈچى دورىلار 499
ھىمىك 499
يېپىشقاق ئوت 501
كاۋا ئۇرۇغى 503
ئاقىر قەرھا 504
14- قورۇغۇچى ۋە تىزگىنلىگۈچى دورىلار . . . 506
ياچىۋەك تۇخۇمى 506
ئانار پوستى 507
ئەينۇلا 508
لۇكگۇ 510
چۇلۇك يىلتىز پوستى 512
نىلۇپەر 513
ئوچاق چالمىسى 516
كىرپە تېرىسى 517

مالىنا 518
ئازغان 519
دۇب 521
يانتاق شېكىرى 522
قاغا جىگدە 524
جىغان 525
قارا ئۇرۇك 526
غالچەك 527
پاشا ئوت 528
15- ئاغرىق توختاتقۇچى دورىلار 529
مىڭ دىۋانە ئۇرۇغى 530
ئىت ياڭىغى 532
ياۋا زاغۇن 534
ياۋا ئەپىيۇن گۇل 535
ئىگىر 537
توگە تاپان 538
16- تاشقى كېسەللىكلەرنى داۋالايدىغان دورىلار.... 540
ھەرە ھوكۇنىگى 540
يۇنمۇ 542
ئادىراسمان 543
ئالا قوڭغۇز 544
كوك مارال 546
چار پاقا شىرىسى 547
گۇلەمبىر 548
گۇڭگۇرت 549
مىك يوپۇرماق 551

مارال قۇلاق 552
ئابدىسلىك ئۇرۇغى 554
لازا 555
چاكامۇخ 557
سوپـۇن دەرەخ مەۋسى 558
قىزىل گـەج 560
قىغ قوڭغۇزى 561
زەمچە 562
نوشۇدۇر 564
تـەبىي مىس 565
ھېقمـق 566
كـلـپمىل تېشى 567
سۇكـات 568
سېسىق لويلا 569
ئىت سىيگەك 570
چۇڤاڭغا كىرگۈزۈلگەن بىرقىسىم دورىلار ھەققىدە
قىسقىچە چۈشەنچە 571
كورسەتكۈچلەر 1
ئۇيغۇرچە كـورسەتكۈچ 1
خـەنزۇچە كورسەتكۈچ . . . . . .
لاتىنچە كورسەتكۈچ . . . . . .
داۋالاش كـورسەتكۈچ 16
ئاخىرقى سۆز . . . . . .

جۇڭيى ـ ئۇسۇملۇك دورىلىرى ھەققىدە ئومۇمى ساۋات

1 دورىلارنى تونۇش

شىنجاڭدا جۇڭيى ـ ئۇسۇملۇك دورىلىرىنىڭ مەنبەئى ئىنتايىن مول، ئۇلارنى توغرا تونۇپ، ياخشى پەرقلەندۇرمىگەندە، تېپىپ ئىشلىتىش قىيىن. شۇڭلاشقا دورىلارنى تونۇش ئىنتايىن موھىم.

1) ئاممىدىن ئۆگىنىش

ماۋجۇشى بىزگە مۇنداق دەپ تەلىم بېرىدۇ: **«مەلۇم مەنىدىن ئېيتقاندا، ئەڭ ئەقىللىق، ئەڭ قابىلىيەتلىك ـ لەر ـ ئەمەلىي تەجرىبىگە ئەڭ باي جەڭچىلەر.»** كەڭ ئىشچى ـ دېھقان ـ ئەسكەرلەر ئاممىسى، ئۇزۇن مۇددەتلىك تەكرار ئەمەلىيەت جەريانىدا جۇڭيى ـ ئۇسۇملۇك دورىلىرىنى تونۇش جەـ ھەتتە، ئىنتايىن مول تەجرىبىلەرنى توپلىدى. ئۇلار ئادەتتە دورا ئوسۇملۇكلىرىنىڭ يىلتىزىنى ياكى يوپۇرمىغىنى كورۇپلا ياكى جۇڭيى ـ ئۇسۇملۇك دورىلىرى قوللانمىسىدىكى رەسىملەرنى كورۇش بىلەنلا، ئۇنىڭ قانداق دورا ئىكەنلىگىنى توغرا ئايرىۋالالايدۇ. بۇنداق قىممەتلىك تەجرىبىلەرنى كەمتەرلىك بىلەن ئەستايىدىل ئۆگىنىشىمىز كېرەك.

2) ئەمەلىيەت جەريانىدا ئۆگىنىش

ماۋجۇشى بىزگە مۇنداق دەپ تەلىم بېرىدۇ: **«ھەر قانداق ئادەم بىرەر شەيئىنى بىلمەكچى بولىدىكەن،**

شۇ شەيئى بىلەن ئۇچرىشىشى يەنى شۇ شەيئىنىڭ شارائىتىدا ئوز هاياتىنى (ئەملىيىتىنى) ئوتكۈزۈشى كېرەك، ئۇنىڭدىن باشقا چارە يوق.» بىز جۇڭيى-ئوسۇملۇك دورىلىرىنى يىغىش، تېرىش، تەييارلاش، ئىشلىتىش ئەملىيىتى جەريانىدا «كورۇش»، «پۇراش»، «تېتىش»، «تۇتۇپ كورۇش»، «سىلەشتۇرۇش» قاتارلىق ئوسۇللار ئارقىلىق ئومۇملاشتۇرۇپ هوكۇم قىلىپ، تونۇشىمىزنى تەكرار چوڭقۇرلاشتۇرۇپ، جۇڭيى - ئوسۇملۇك دورىلىرىنى تونۇش - پەرقلەندۇرۇش قابىلىيىتىمىزنى ئۇزلۇكسىز ئوستۇرۇشىمىز كېرەك.

(1) كورۇش: دورا ئوسۇملۇگىنىڭ پۈتۈن كورۇنۇشى هەمده يىلتىزى، غولى، يوپۇرمىغى، گۈلى، مېۋىسىنىڭ ئوخشاش بولمىغان هالەتلىرىنى قايتا - قايتا تەپسىلى كۈزىتىپ، ئۇلارنىڭ ئالاهىدىلىگى ۋە ئومۇملىغىنى ئىگەللىشىمىز كېرەك. پۈتۈن كورۇنۇشىگە قاراشتا — موهىمى ئۇلارنىڭ ئىگىز ياكى پاكارلىغىغا، ياغاچ غوللۇق ياكى سامان غوللۇق ئىكەنلىگىگە، تىك ياكى يەر بېغىرلاپ ئوسىدىغانلىغىغا؛ غول - شاخلىرىغا قاراشتا — موهىمى قىرلىق ياكى سىلىقلىغىغا، بوغۇملۇق ياكى بوغۇمسىزلىغىغا، تىكەنلىك ياكى تىكەنسىزلىگىگە؛ يوپۇرمىغىغا قاراشتا — موهىمى ئۇنىڭ ئاددى ياكى مۇرەككەپ يوپۇرماق ئىكەنلىگىگە، ئۇدۇل ئوسكەن ياكى نوۋەتلىشىپ ئوسكەنلىگىگە؛ گۈلىگە قاراشتا — موهىمى ئۇنىڭ رەڭگى، ئوسكەن ئورنى، ئورۇنلىشىش ئەهۋالى، ئۇچىدىن ياكى يوپۇرماق قولتۇغىدىن ئوسكەنلىگىگە، كېپىنەكسىمان ياكى كالپۇكسىمان ئىكەنلىگىگە؛ مېۋە ۋە ئۇرۇغىغا قاراشتا — موهىمى ئۇنىڭ شەكلى، ئىچكى تۈزۈلۈشىگە ۋە تۇكلۇكلۇگىگە ياكى سىلىقلىغىغا قاراش كېرەك.

(2) پۇراش: بەزى دورا ئوسۇملۇكلىرىنىڭ ئالاهىده پۇرىغى بولىدۇ. مەسىلەن، قانتېپەر ئوسكەن تاغ باغرىدا

يىراقتىنلا ئۇنىڭ ئالاھىدە سېستىق پۇرىغى كېلىپ تۇرىدۇ. كىچىك يوپۇرماقلىق سۇزىنىڭ خۇشخۇي پۇرىغى يوپۇرمىغىنى ئەزمىسىمۇ پۇراپ تۇرىدۇ.

(3) تېتىش: زەھەرلىنىپ قالماسلىق ئۈچۈن ئازراق ئېلىپ تېتىپ بېقىپ، ئاندىن تۇكۇرۇۋېتىش كېرەك. مەسىلەن، سۇ قامچا ئوتىنىڭ غولى ۋە يوپۇرمىغى، چۇغۇندانىڭ ئۇرۇغى، بېسىلغاقنىڭ ئۇرۇغى ئاچچىق بولىدۇ. چىلپايىنىڭ يىلتىزسىمان غولى ناھايىتى تاتلىق بولىدۇ. سانجىق ئوتنىڭ يىلتىزى ناھايىتى قېرىق بولىدۇ. غارىقۇننىڭ تەمى دەسلەپ تاتلىق، كېيىن قېرىق سېزىلىدۇ.

(4) تۇتۇپ كورۇش: مەسىلەن، ئەڭلىك ئوتنىڭ غولى ۋە يوپۇرمىغى يىرىك، قىرىق بوغۇمنىڭ غولى ئىكەككە ئوخشاش بولىدۇ.

(5) سېلىشتۇرۇش: ماۋجۇشى بىزگە مۇنداق دەپ تەلىم بېرىدۇ: **«سېلىشتۇرغاندىلا پەرق ئەتكىلى بولىدۇ.»** دورىلارنى تونۇش ئەسلىيىتىدە ھەمىشە مۇنداق ئەھۋاللار يولۇقىدۇ. بىر قانچە خىل دورا ئوسۇملۇكلىرىنىڭ شەكلى ناھايىتى ئوخشىشىپ كېتىدۇ. ئۇنىڭغىمۇ ئوخشايدۇ، بۇنىڭغىمۇ ئوخشايدۇ، بۇنداق ئەھۋالدا ئۇلارنىڭ ئالاھىدىلىكلىرىنى تەپسىلى تېپىپ، ئەستايىدىل سېلىشتۇرغاندىلا پەرقلەندۇرگىلى بولىدۇ. مەسىلەن، ئورمان داڭگۇيى ۋە قىسقا غوللۇق داڭگۇيلارنىڭ سىرتقى كورۇنۇشى ناھايىتى ئوخشايدۇ. لېكىن ئورمان داڭگۇيىنىڭ يوپۇرماق غلاۋى سەل كېچەيگەن، يوپۇرماق غلاۋى بىلەن گۈل رېتى ساپلىرى سىلىق ۋە تۈكسىز بولىدۇ. قىسقا غوللۇق داڭگۇيىنىڭ يوپۇرماق غلاۋى ئىنتايىن كېچەيگەن، يوپۇرماق غلاۋى ۋە گۈل رېتى ساپلىرى زىچ ئوسكەن بولۇپ، قىسقا، يۇمشاق تۈكچىلەر بىلەن قاپلانغان بولىدۇ. چوڭ يوپۇرماقلىق ئەرمىدۇن بىلەن زەرەك دەرىخى (槭树)، چوڭ خوخا بىلەن كەر-

رەك، ماز قانىتى ئوتى بىلەن مۇرچۇبالارنىڭ ئالاھىدىلىكلىرىنى ئىگەللىگەندىلا ئۇلارنى توغرا تونىغىلى بولىدۇ.

(6) يەنە دورا ئوسۇملۇكلىرىنىڭ ئەۋرىشكىلىرىنى تەيياراپ، شۇبشىبەن ئارقىلىق ئوزئارا ئۇگىنىپ، ئوزئارا تەجرىبە ئالماشتۇرغاندا، دورا ئوسۇملۇكلىرىنى تونۇيدىغان كىشىلەر تېخىمۇ كوپىيىپ ئاممىۋى خاراكتېرلىك ئالدىنى ئېلىش-داۋالاش ئىشى يەنىمۇ ئىلگىرى سۈرۈلىدۇ.

3) ئوسۇملۇكلەر ھەققىدە قىسقىچە ساۋات

ئامىددىن ئۇگىنىش ۋە ئوزى قول سېلىپ ئىشلەشتىن باشقا، ئوسۇملۇكلەر ھەققىدە ئازراق ئومۇمى ساۋاتقا ئىگە بولۇش كېرەك. ئوسۇملۇكلەر ئىلمى جەھەتتىكى نۇرغۇنلىغان مەخسۇس ئاتالغۇلار ۋە ئىبارىلەرنى چۈشىنىش تەسرەك بولسىمۇ، لېكىن ئۇگەنمەي بولمايدۇ. شۇڭا ئۇگىنىش ۋە ئىشلىتىشكە ئوڭايراق بولۇش ئۈچۈن، بۇ كىتاپتا ئىشلىتىلگەن ئاتالغۇ ۋە ئىبارىلەر ھەققىدە تۇۋەندە قىسقىچە چۈشەنچە بېرىلدى ۋە ھوشۇمچە رەسىم كىرگۈزۈلدى.

(1) ئومۇمى ئاتالغۇلار:

دەرەخ: تىك ئوسمدۇ، ئاساسىي غولى كورۇنەرلىك بولىدۇ. مەسىلەن: ئۇرۇك، قارايا‌غاچ، قارىغاي قاتارلىقلار.

چاتقال: پاكار ئوسمدۇ، ئاساسىي غولى ئېنىق بولمايدۇ، ئادەتتە شاخچىلىرى كوپرەك بولۇپ، توپلىشىپ ئوسمدۇ. مەسىلەن: قىزىل گۈل، ئالىقات قاتارلىقلار.

ياغاچ غولىۇق پىلەك تارتىپ ئوسمدىغانلار:

غولى ياغاچلانغان، ئىنچىكە، ئۇزۇن بولۇپ تىك ئوسمل-

مەيدۇ، باشقا نەرسىلەرگە يوگىشىپ ياكى يامىشىپ ئوسىدۇ. مەسىلەن، غۇنچە ئۇزۇم ماكدار قاتارلىقلار.

سامان غوللۇق پىلەك تارتىپ ئوسىدىغانلار: غولى سامان غوللۇق، ئۇزۇن، ئىنچىكە. يۇمشاق بولۇپ، تىك ئوسەلمەيدۇ، باشقا نەرسىلەرگە يامىشىپ ياكى يوگىشىپ ئوسىدۇ. مەسىلەن، ھەشقىپىچەك، قۇلماق قاتارلىقلار.

سامان غوللۇقلار: ئادەتتىكى ئوت - چوپلەر بولۇپ، قىشتا يەر ئۈستىدىكى قىسمى ياكى پۈتۈن تېنى قۇرۇپ كېتىدۇ. مەسىلەن، پاقا يوپۇرمىغى، ئىت ئۇزۇمى قاتارلىقلار.

بىر يىللىق ئوسۇملۇكلەر: شۇ يىلى چېچەكلەپ مېۋە بېرىپ، شۇ يىلى قۇرۇپ كېتىدۇ. مەسىلەن، سىمىز ئوت، خېنە قاتارلىقلار.

ئىككى يىللىق ئوسۇملۇكلەر: بىرىنچى يىلى يىلتىزى، غولى، يوپۇرماقلىرى ئوسىدۇ، 2 - يىلى چېچەكلەپ مېۋە بېرىپ قۇرۇپ كېتىدۇ. مەسىلەن، تۇرۇپ، چۇپۇرشاك قاتارلىقلار.

كوپ يىللىق ئوسۇملۇكلەر: ئىككى يىلدىن ئارتۇق ياشايدۇ، قىشتا بەزىلىرىنىڭ يەر ئۈستىدىكى قىسىملىرى قۇرۇپ كەتسىمۇ، يەر ئاستىدىكى قىسمى ئۇزۇن يىل ياشايدۇ، 2 - يىلى يەنە يېڭى مايسا چىقىرىدۇ. مەسىلەن، كىچىك خوخا، مامكاپ قاتارلىقلار.

تەييارتاپ ئوسۇملۇكلەر: باشقا ئوسۇملۇكلەرگە ياكى ئۇلارنىڭ يىلتىزىغا يېپىشىپ، ئۇلاردىن ئوزۇقلۇق ماددا ئېلىپ ياشايدۇ. مەسىلەن، سېرىق يوگەي، توشقان زەدىگى، شۇمبۇيا قاتارلىقلار.

(2) يىلتىز: كوپىنچە يۇمۇلاق تۇرۇكسىمان بولىدۇ.

دائىم ئۇچرايدىغان يىلتىز شەكىللىرى:

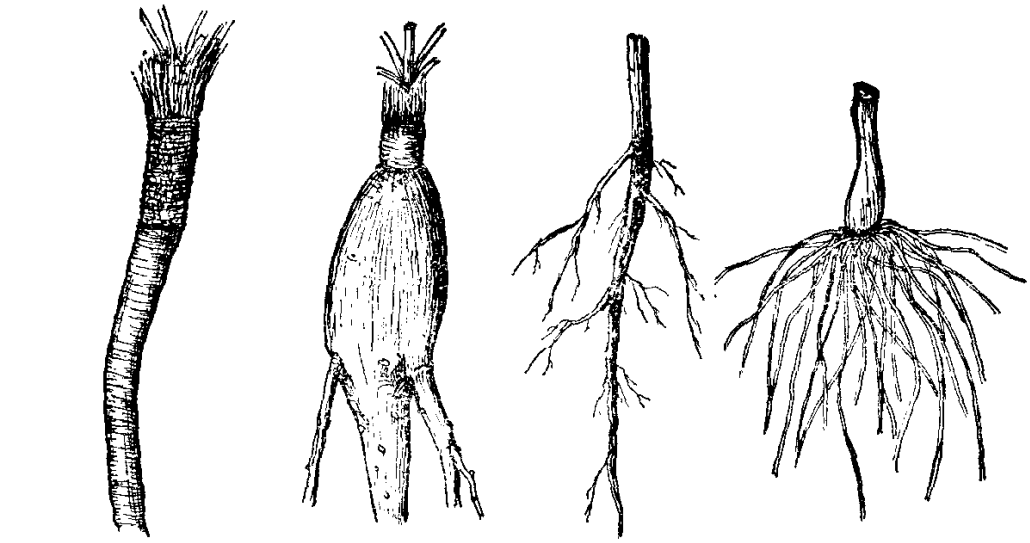

چاچما يىلتىز (سوغۇ پىياز)　　ئوق يىلتىز (ئىت ئۈزۈمى)　　كوئۇسسىمان يىلتىز (شىنجاڭ ھىگى)　　يۇمۇلاق تۈۈرۈكسىمان يىلتىز (كەۋرەك)

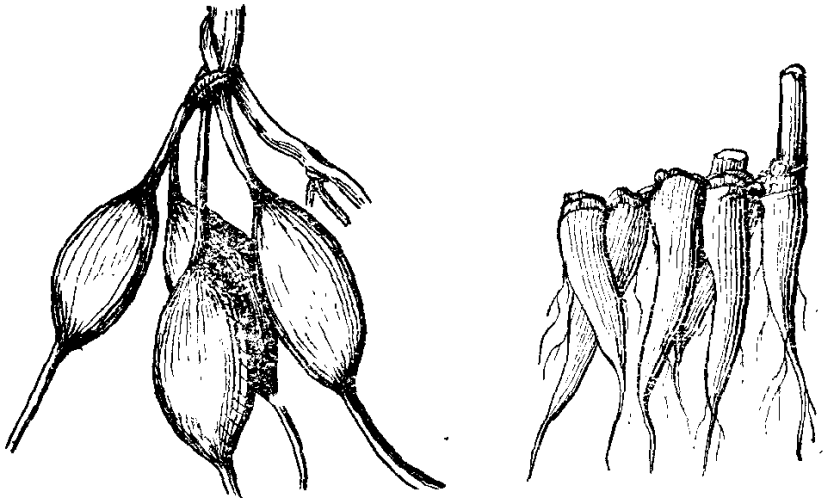

تۈگۈنەك يىلتىز (جۇگخار بۇۋانىسى)　　ئۇرچۇقسىمان يىلتىز (قىزىل چوغلۇق)

(3) غول: يەر ئاستى غول ۋە يەر ئۈستى غول دەپ بولىنىدۇ. دائىم ئۇچرايدىغان يەر ئاستى غوللار:

يىلتىزسىمان غول: سرتقى كورۇنۇشى يىلتىزغا ناھايىتى ئوخشايدۇ، ئادەتتە يەر ئاستىدا تۇغرىسىغا ئۆسىدۇ. ئوغۇلارغا بولۇنگەن بولۇپ بۇغۇمدا بىخ ۋە يىگلەپ كەتكەن يوپۇرماق

بولىدۇ. نوۋەنگە يىلتىز تارتىدۇ. مەسىلەن، قىزىل مۇڭلىك شا-
قاقۇل، چىغىرتماق قاتارلىقلار.

تۈگۈنەك غول: يەر ئاستى غولى تۈگۈن شەكلىدە. سېمىز - توم بولىدۇ. مەسىلەن، قوچاق قول، تاغ دېنى قاتارلىقلار.

تەڭگىسىمان غول: يەر ئاستى غولى قىسقا بولۇپ. سىرتىنى كوپلىگەن قېلىن ياكى پەردىسىمان تەڭگە يوپۇرماقلار ئوراپ تۇرىدۇ. مەسىلەن، ئىلى سوغۇگۇلى. ياۋا گۈلسامساق قاتارلىقلار.

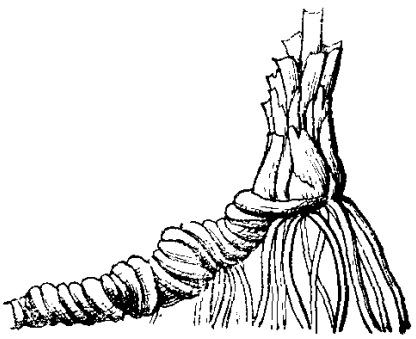

يىلتىزسىمان غول
(چىغىرتماق)

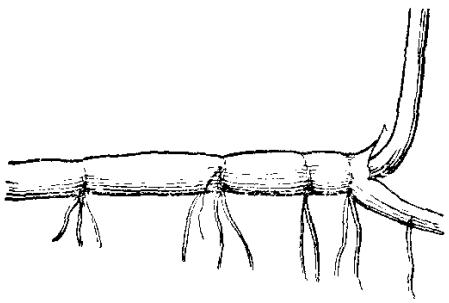

يىلتىزسىمان غول
(قىزىل مۇڭلىك شاقاقۇل)

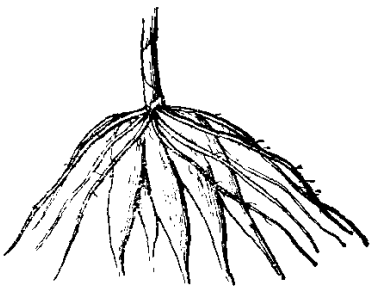

تۈگۈنەك غول
(قوچاق غول)

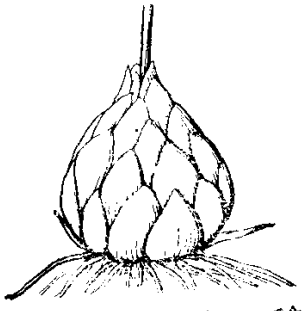

تەڭگىسىمان غول
(ياۋا گۈلسامساق)

دائىم ئۇچرايدىغان بەر ئۈستى غوللار:

يەر بېغىرلىغۇچى غول: يەر بېغىرلاپ تۇغرىسىغا ئوسىدۇ. غولىدىن تۈرافسىز بىلتىز ئوسۇپ چىقمايدۇ. مەسىلەن، ئوغرى تىكەن، بالمان قۇلاق قاتارلىقلار.

يېرىم يەر بېغىرلىغۇچى غول: غوللىرى كوپ يو-

لىدۇ. غولىنىڭ ئاستى تەرىپى بەر بىغىرلاپ، ئۇچى تەرىپى ئازراق كوتىرىلىپ تۇرىدۇ. مەسىلەن قۇشقاچ تىل، سېمىز ئوت قاتارلىقلار.

تىك غول: غولى يەر ئۈستىدە تىك ئوسىدۇ. مەسىلەن، قېرىقمز.

ياماشقۇچى غول: ئىنچىكە، ئۇزۇن بولىدۇ. ئۇ تىك ئوسەمەستىن، باشقا نەرسىلەرگە يېپىچسى ئارقىلىق يامىشىپ ئوسىدۇ. مەسىلەن، سېرىق يوگەي.

يوگۇمەچ غول: غولى ئىنچىكە، ئۇزۇن بولۇپ، تىك ئوسەلمەيدۇ. باشقا نەرسىلەرگە يوگۇشۇپ ئوسىدۇ. مەسىلەن، مەشقېمپېچەك، پېچەك گۈل قاتارلىقلار.

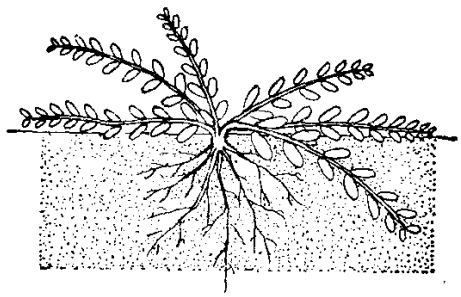

يەر بىغىرلىغۇچى غول
(يەر بىغىرلايدۇ)

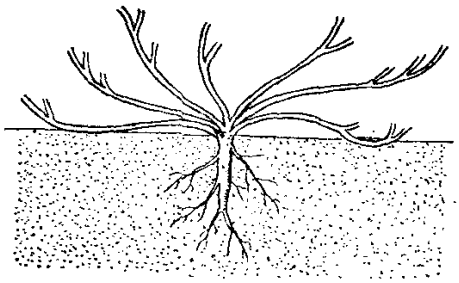

يېرىم يەر بىغىرلىغۇچى غول
(قىيپاش ئورلەيدۇ)

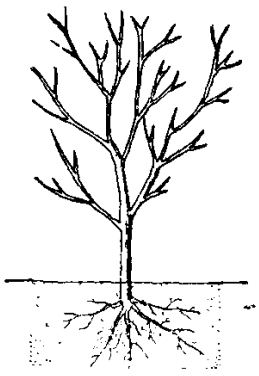

تىك غول

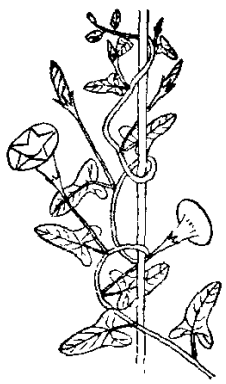

يوگۇمەچ غول

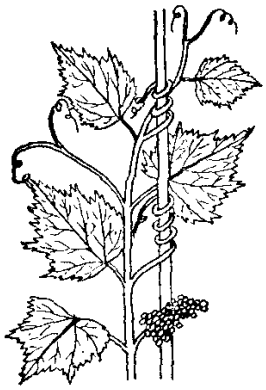

ياماشقۇچى غول

(4) يوپۇرماق: بۇ ئادەتتەيوپۇرماق ئالقىنى، يوپۇرماق سېپى، قوشۇمچە يوپۇرماقتىن ئىبارەت ۋە قىسمىغا بولۇنىدۇ.

يوپۇرماقنىڭ هەربىر قىسمىنىڭ ئاتىلىشى:

دائىم ئۇچرايدىغان يوپۇرماق ئالقىنىنىڭ شەكىللىرى:

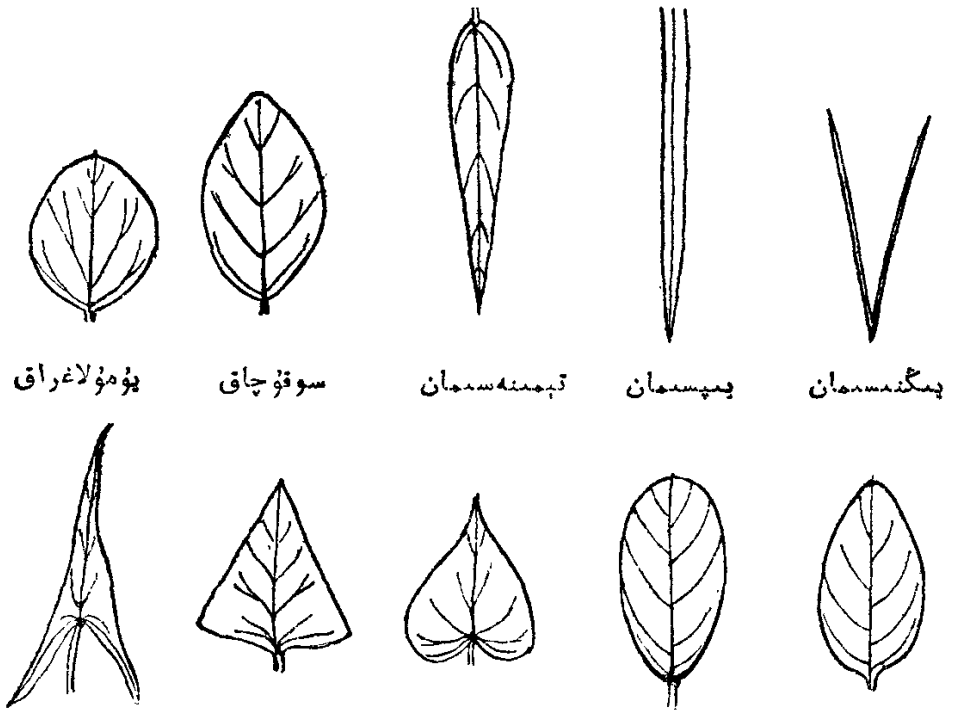

دائىم ئۇچرايدىغان يوپۇرماق ئۇچىنىڭ شەكىللىرى:

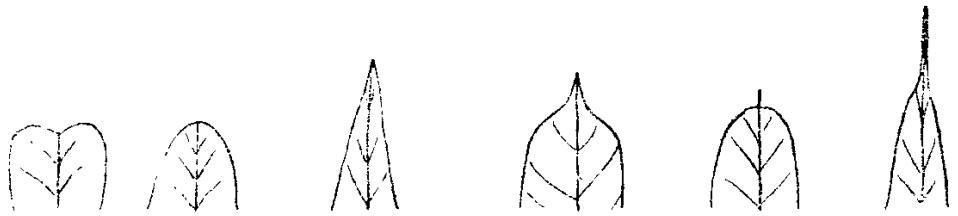

قۇيرۇقسىمان ئۇچلانغان — تىكەنگە ئوخشاش ئۇچلانغان — بىراقلا ئۇچلانغان — تەدرىجى ئۇچلانغان — دىقماق — ئازىراق ئويمان

دائىم ئۇچرايدىغان يوپۇرماق گىرۋىگىنىڭ شەكىللىرى:

ھەرە چىشسىمان — چىشسىمان — تولۇق گىرۋەكلىك

قوش ھەرە چىشسىمان — دولقۇنسىمان — يۇمۇلاق ھەرە چىشسىمان

دائىم ئۇچرايدىغان يوپۇرماق تۇۋىنىڭ شەكىللىرى:

شىناسىمان — يۇمۇلاق — يۇرەكسىمان

تۇۋى تۇۋەنگە سوزۇلغان — ئوقياسىمان

يوپۇرماق ئالقىنىنىڭ يېرىلىشى توۋەندىكىچە:

تېپىز يېرىلىش: يوپۇرماقنىڭ يېرىلىش چوڭقۇرلۇغى يوپۇرماق ئالقىنى كەڭلىگىنىڭ $\frac{1}{4}$ دىن ئېشىپ كەتمەيدۇ.

چوڭقۇر يېرىلىش: يوپۇرماقنىڭ يېرىلىش چوڭقۇرلۇغى يوپۇرماق ئالقىنى كەڭلىگىنىڭ $\frac{1}{4}$ دىن ئاشىدۇ.

تولۇق يېرىلىش: يوپۇرماقنىڭ يېرىلىشى ئوق تومۇرىچە يېرىپ، بىرقانچە ياپراقچىنى شەكىللەندۈرىدۇ.

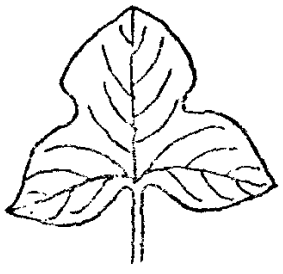

3 قولاقلىق تېپىز يېرىلىش

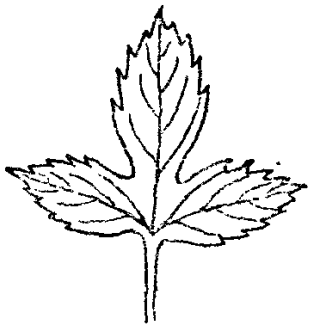

3 قولاقلىق چوڭقۇر يېرىلىش

3 قولاقلىق تولۇق يېرىلىش

ئالقانسىمان تولۇق يېرىلىش

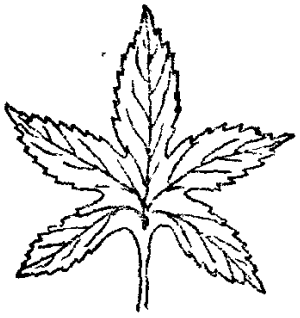

ئالقانسىمان چوڭقۇر يېرىلىش

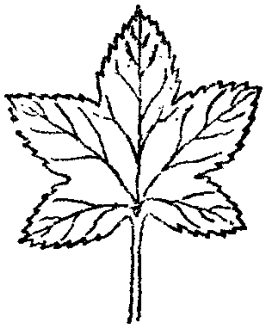

ئالقانسىمان تېپىز يېرىلىش

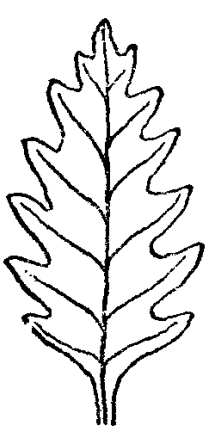

پەيسمان تېمىز
يېرىلمىش

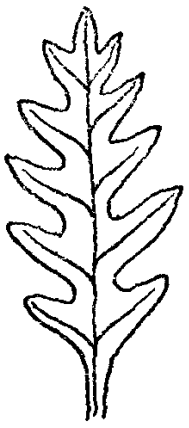

پەيسمان چوگقۇر
يېرىلمىش

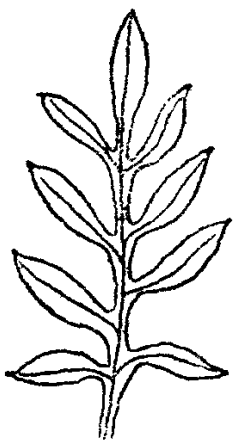

پەيسمان توڭۇق
يېرىلمىش

ئاددى يوپۇرماق ۋە مۇرەككەپ يوپۇرماق:

بىر يوپۇرماق سېپىدا بىرلا يوپۇرماق بولسا ئاددى يوپۇرماق دەپ ئاتىلىدۇ. مەسىلەن، ئاپتاپپەرەس، لازا قاتارلىقلار. بىر يوپۇرماق سېپىدا ئىككىدىن ئارتۇق يوپۇرماق بولسا مۇرەككەپ يوپۇرماق دەپ ئاتىلىدۇ. مۇرەككەپ يوپۇرماقنىڭ سېپى ئومۇمى يوپۇرماق سېپى ياكى يوپۇرماق ئوقى دەپ ئاتىلىدۇ.

دائىم ئۇچرايدىغان مۇرەككەپ يوپۇرماق شەكىللىرى:

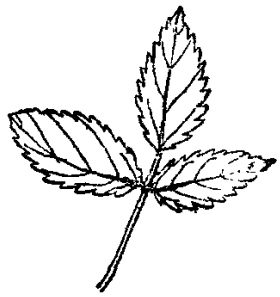

3 قۇلاقلىق مۇرەككەپ
يوپۇرماق (ھالىنا)

ئالقانسىمان مۇرەككەپ
يوپۇرماق (كەندىر)

جۈپ سانلىق
پەيسمان مۇرەككەپ بوپۇرماق
(ئوغرى تىكەن)

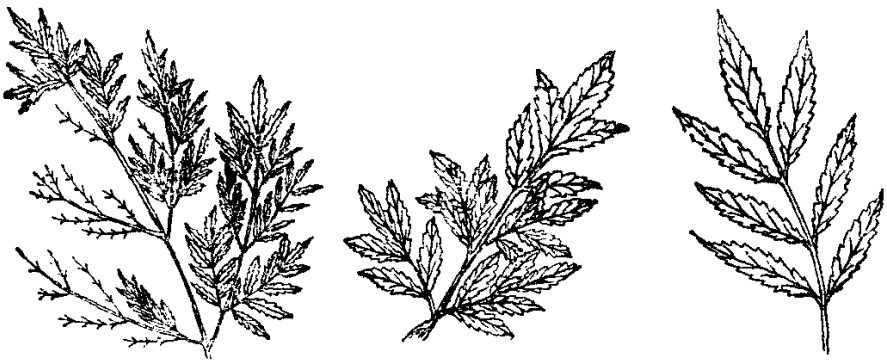

تاق سائلىق پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق (كىچىك يوپۇرماقلىق ئەرمىدۇن)

گىككى قايتىلانغان پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق (قىسقا غوللۇق داڭگۇي)

3 قايتىلانغان پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق (بالدىرغان)

يوپۇرماق رېتى: يوپۇرماقنىڭ غول ياكى شاخقا ئورۇنلىشىش شەكلى يوپۇرماق رېتى دەپ ئاتىلىدۇ.

دائىم ئۇچرايدىغان يوپۇرماق رېتى:

گۈدۇل گوسكەن (چىنەگۇل)

نوۋەتلىشىپ ئوسكەن (گاپتاپپەرەس)

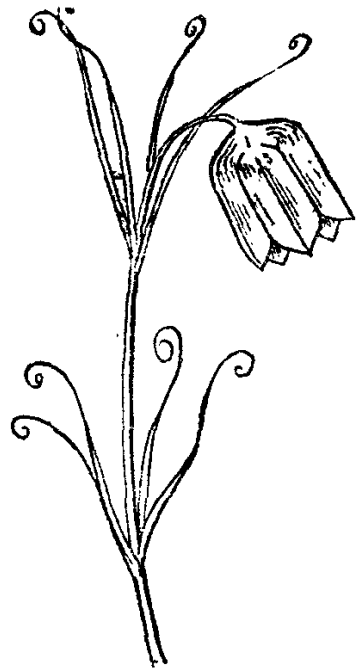

ئابلانما بولۇپ ئوسكەن (فەرغانە سوغۇ گۈلى)

توپلىشىپ ئوسكەن (ئالمىقات)

(5) گۈل: بىر تال تواۋق گۈل گۈل سېپى، گۈل تېگى، گۈل كاسىسى (گۈل كاسا يوپۇرماقچىلىرىنىڭ ئومۇمى ئاتىلىشى)، گۈل تاجىسى (گۈل تاجى يوپۇرماقچىلىرىنىڭ ئومۇمى ئاتىلىشى)، ئاتىلىق، ئانىلىقلارنى ئوز ئىچىگە ئالىدۇ. ئېچىلمىغان گۈل غۇنچە دېيىلىدۇ. گۈل ئوقى (گۈل رېتىنىڭ ئومۇمى ئوقى بولۇپ، بۇنىڭدا گۈل سېپى بولىدۇ. گۈل سېپىدا گۈل ئوسىدۇ) ۋە گۈل شاخلىرىدا ھەرخىل شەكلى ئوزگەرگەن يوپۇرماق بولىدۇ. گۈل سېپىنىڭ ئاستىدىكى شەكلى ئوزگەرگەن يوپۇرماق دېيىلىدۇ. گۈل رېتىنىڭ ئاستىدىكى شەكلى ئوزگەرگەن يوپۇرماق، ئومۇمى ئورغۇچى يوپۇرماق دەپ ئاتىلىدۇ.

گۈل كاسىسى ئادەتتە يېشىل بولۇپ، بىر قانچە گۈل كاسا يا پراقچىلىرىدىن تەركىپ تاپىدۇ. ئۇنىڭ شەكلى ھەرخىل بولىدۇ. گۈل تاجىسى بىر قانچە گۈل تاجى يا پراقچىلىرىدىن تەركىپ تاپقان

بولۇپ، ئادەتتە ئوچۇق رەڭلىك بولىدۇ. گۈل كاسسىسى بىلەن گۈل تاجىسى قوشۇلۇپ گۈل بېپىنچىسى دەپ ئاتىلىدۇ.

بىر گۇلدە ئاتىلىق ھەم ئانىلىق بولسا، قوش جىنسلىق گۈل دەپ ئاتىلىدۇ. ئانىلىق ياكى پەقەت ئاتىلىقلا بولسا، تاق جىنسلىق گۈل دەپ ئاتىلىدۇ. بىر ئۆسۈملۈكتە ئاتىلىق گۈل ھەم ئانىلىق گۈل بولسا، قوش جىنسلىق ئۆسۈملۈك دەپ ئاتىلىدۇ. مەسىلەن، كاۋا، كوممىقوناق قاتارلىقلار. بىر ئۆسۈملۈكتە ئانىلىق گۈل ياكى پەقەت ئاتىلىق گۈل بولسا، تاق جىنسلىق ئۆسۈملۈك دەپ ئاتىلىدۇ. مەسىلەن، ئەرمىدۇن.

گۈلنىڭ ھەربىر قىسىملىرىنىڭ ئاتىلىشى:

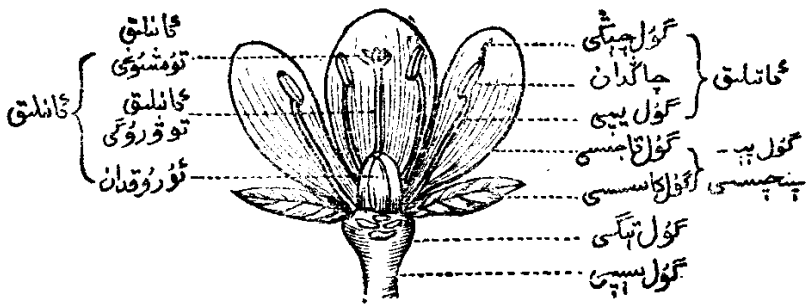

دائىم ئۇچرايدىغان گۈل تاجى شەكىللىرى:

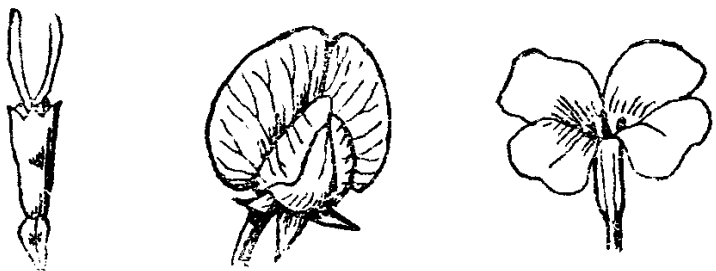

كرىس شەكىللىك گۈل　　كەپمىنەكسىمان گۈل　　لەيچىسىمان گۈل

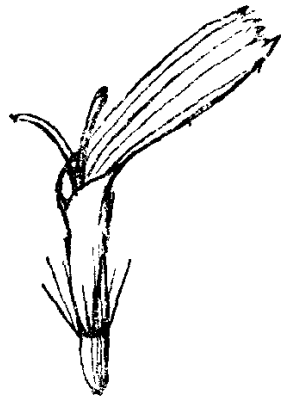

تەلسىمان گۈل

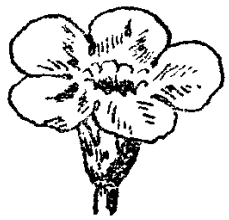

چاق پىلەكسىمان گۈل

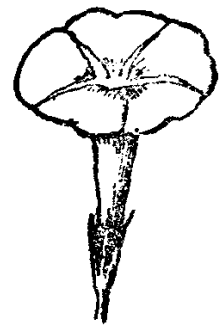

ۋاروڭكسىمان گۈل

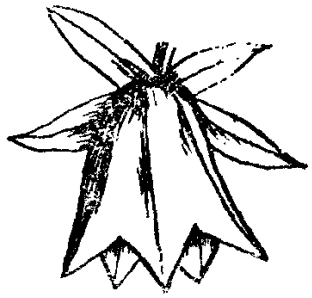

قوڭغۇراقسىمان گۈل

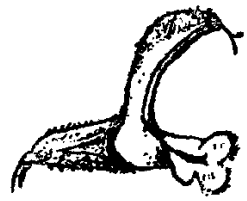

ئۇچار قۇشسىمان گۈل

كالپۇكسىمان گۈل

گۈل رېتى: گۈلنىڭ گۈل شېخىدا ئورۇنلىشىش شەكلى گۈل رېتى دەپ ئاتىلىدۇ.

دائىم ئۇچرايدىغان گۈل رەتلىرى

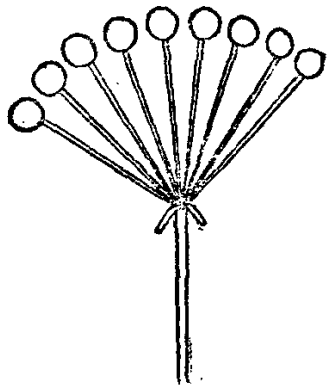

كۈللۈكسىمان گۈل رېتى

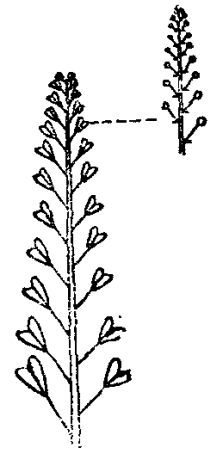

گومۇم گۈل رېتى

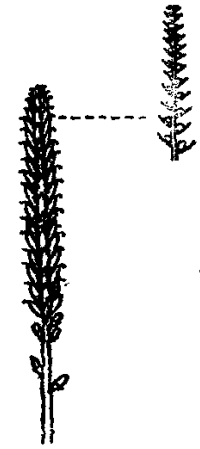

باشاقسىمان گۈل رېتى

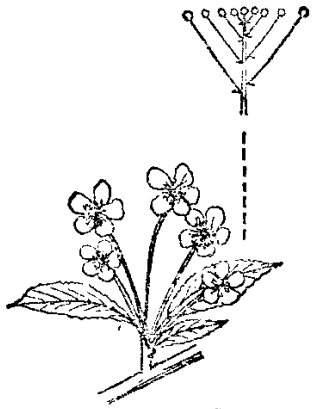

ئوگىز سىمان گۈل رېتى

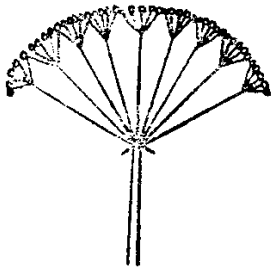

مۇرەككەپ كۈنلۈكسىمان گۈل رېتى

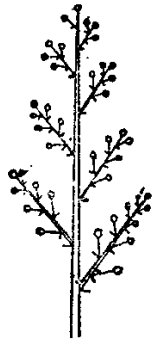

كونۇسىمان گۈل رېتى

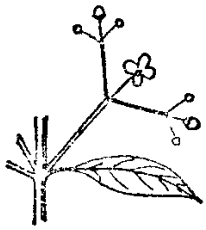

چەكلىك كۈنلۈكسىمان گۈل رېتى

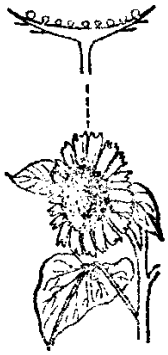

باشسىمان گۈل رېتى

(6) مېۋە ۋە ئۇرۇق: مېۋە ئانىلىغى ئۇرۇقلانغاندىن كېيىن ئوسۇپ پىتىلمدۇ. ئۇرۇغى مېۋىنىڭ ئىچىدە بولىدۇ.

دائىم ئۇچرايدىغان مېۋە ۋە ئۇرۇقلارنىڭ شەكىللىرى:

گۇرۇچ مېۋە (ماماكاپ)

قانتىق مېۋە (دۇپ)

قىلتەرىقلىق مېۋە (بۇغداي)

قاناتلىق مېۋە (ئەرمىدۇن)

قاسراقلىق مىۋە
(پۇرچاق)

ئۇزۇن مۇڭگۇز-
لۇك مىۋە
(تۇرۇپ)

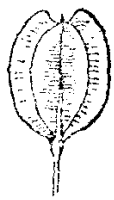

قىسقا مۇڭگۇز-
لۇك مىۋە
(بېسىلغاق)

بولۇنگەن مىۋە
(كىۋەزئانىسى)

غۇنچە شەكىللىك
مىۋە (ئاق
چوغلۇق)

غوزا شەكىللىك
مىۋە (مىڭ
دىۋانە)

شىرنىلىك مىۋە
(ئىت ئۇزۇم)

ئۇچكىلىك مىۋە
(ئۇرۇك)

غۇژمەك مىۋە (ئۇژمە)

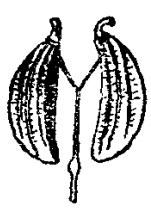

قوش ئاسماق مىۋە (داڭگۇي)

2 يىغىش ۋە ساقلاش

1) ئۇسسىدىغان مۇھىتنى بىلىش

شىنجاڭ ئۇلۇق ۋەتىنىمىزنىڭ غەربىي شىمالىغا جايلاشقان بولۇپ، تيانشان ئۇنىڭ ئوتتۇرىسىدىن كېسىپ ئوتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن شىمالىي شىنجاڭ بىلەن جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ ئىقلىمىدا زور پەرق بار. ئىقلىمى، يەر شەكلى، تۇپرىغى ۋە جۇغراپىيىلىك ئورنى ئوخشاش بولمىغان جايلاردا ئوخشاش بولمىغان ئوسۇملۇكلەر ئوسىدۇ، ئوخشاش بولمىغان ھايۋانلار ماكانلىشىدۇ. ئۇلارنىڭ ئوسىدىغان مۇھىتنى بىلىپ، ئۇلارنىڭ تارقىلىش قانۇنىيەتلىرىنى ئىگىلىگەندىلا دورا مەنبەلىرىنى ئوڭاي تاپقىلى بولىدۇ. مەسىلەن، تاغ لەيلىسى ئىگىز تاغلاردا، چاكاندا پەس تاغلاردا، چىغىرتماق دەريا ۋادىلىرىدا، يۇلغۇن قوملۇقلاردا، يەر مەدىگى، توشقان زەدىگى تۇزلەكلىكلەردە، سۇ قامچا ئوتى، سۇ يالپۇزى سۇ بويلىرىدا ئوسىدۇ. غۇنچە ئۇزۇم تۇرپاندا ئوستۇرىلىدۇ، بالدىرغان غۇلجىدىن چىقىدۇ. پەقەت كەڭ كولەمدە ئاممىۋى ھەركەت ئېلىپ بېرىپ، دورا مەنبەلىرىنى ئەسلىدىللىق بىلەن ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرگەندىلا، ئوخشىمىغان رايون، ئوخشىمىغان مۇھىتتىكى جۈملە ـ ئوسۇملۇك دورىلىرىنىڭ تۇرلىرىنى، مەھسۇلاتىنى ۋە سۈپىتىنى ئېنىق بىلگىلى بولىدۇ. بۇ پەقەت دورا ئوسۇملۇكلىرىنى يىغىش ئۈچۈن پايدىلىق بولۇپلا قالماستىن، بەلكى قېرىنداش ئولكىلەردىن دورا ئوسۇملۇكلىرىنى كوچۇرۇپ تېرىشتا ۋە ياۋايى دورا ئوسۇملۇكلىرىنى ئوزلەشتۇرۇپ ئوستۇرۇشتىمۇ يېتەكچىلىك رول ئويناىدۇ.

2) دورا ئوسۇملۇكلىرىنى يىغىش پەسلىنى ئىگەللەش

دورا ئوسۇملۇكلىرىنىڭ سۈپىتى، مەھسۇلاتى پەسىل بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك. دورا ئوسۇملۇكلىرىنى ئۇرۇش تەييارلىغى، سېتىۋېلىش ۋە ئىشلىتىش ئېھتىياجىغا ئاساسەن ئوز ۋاقتىدا پىلانلىق هالدا يىغىش كېرەك. ئومۇمەن دورا ئۇچۇن ئىشلىتىدىغان قىسمىنى ئوزۇقلۇق يېتەرلىك، تەركىۋىدىكى ماددىلار تولۇق يېتىلگەن ۋاقتىدا يىققان ياخشى. مەسىلەن، قارا زىرىقنىڭ تەركىۋىدىكى خۇاكلىيەنجىيەن (بېربېرىن) نىڭ مىقتارى كۇزدە ئەڭ يۇقۇرى بولىدۇ. چاكاندىدىكى ماخۇاكجىيەن (ئېفېدرىن) نىڭ مىقتارى 8-، 9 - ئايلاردا ئەڭ يۇقۇرى بولىدۇ. ئىت يانغىنىنىڭ گۇلىدىكى ئاتروپىن ئۇنىڭ گۇلى ئېچىلغان ۋاقتىدا ئەڭ يۇقۇرى بولىدۇ.

(1) يەر ئۇستىدىكى قىسمى: ئوسۇپ يېتىلگەن ۋاقتىدا ياكى گۇل ئېچىلىشتىن ئاۋال يىغىۋېلىنىشى كېرەك. مەسىلەن، يىموساۋ، ياۋا-زاغۇن، غاز ئوتى، كىچىك خوخا، قىرىق بوغۇم قاتارلىقلار. غولى ئىنچىكە ياكى پاكارراقلىرىنى يىلتىزى بىلەن قوشۇپ يۇلۇپ ئالسىمۇ بولىدۇ. مەسىلەن، پاقا يوپۇرمىغى، قوي كوزى ئوت، بۇغاتاپىنى، چىپار ئوت، قىزىل مارال قاتارلىقلار.

(2) يىلتىز ۋە يەر ئاستى يىلتىزسىمان غول: بۇلارنى باش باهار ۋە كەچ كۇزدە قېزىۋالغان ياخشى. مەسىلەن، كەتىرا، سوغۇ-گۇل، قىزىل مۇڭلىك شاقا قۇل، جىنتىيانا، رەۋەن قاتارلىقلار.

(3) غول، شاخ ۋە يوپۇرماق: ئومۇمەن شاخ، يوپۇرماقلار تولۇق ئوسۇپ يېتىلگەندە يىغىش كېرەك. مەسىلەن، چاكاندا، زىسۇ، جىكجىپ، نىلۇفەر يوپۇرمىغى، ئوسما يوپۇرمىغى قاتارلىقلار. ئۇزۇمە يوپۇرمىغىنى قىرىدىن كېيىن يىققان ياخشى.

(4) دورىلىق گۇللەر: بۇلارنى ئېچىلمىغان لېكىن ئېچىلاي

دەپ ماڭغان ۋاقتىدا يىغىش كېرەك. مەسىلەن، تەڭگە يوپۇرماق، ئۇچقات، قىزىلگۈل، تۈخۈمەك غۇنچىسى قاتارلىقلار. ياكى ئېچىلغان ۋاقتىدا يىغىش كېرەك. مەسىلەن، جۇيخۇاگۈل، برىتانىيە فارا ئەندىزى، تۈخۈمەك گۈلى قاتارلىقلار.

(5) ئۇرۇق ۋە مېۋە: مېۋىلەرنى پىشاي دېگەن لېكىن تېخى پىشىپ يېتىلمىگەن ۋاقتىدا يىغىش كېرەك، ئۇرۇغنى مېۋىسى پۈتۈنلەي پىشىپ دېنى تولغاندا يىغىش كېرەك.

3) دورا مەنبەلىرىنى ئاسراش، مۇۋاپىق يىغىش

ماۋجۇشى بىزگە مۇنداق دەپ تەلىم بېرىدۇ: **«ھەر قانداق جاي ئادەم كۆچى ۋە ماددى كۈچىنى بەكمۇ ئاسرىشى لازىم، ھازىرنىلا كوزدە تۈتۈپ، قالايمىقان ئىشلىتىپ، ئىسراپ قىلىۋېتىشكە ھەرگىز بولمايدۇ.»** جۇڭگو - ئوسۇملۇك دورىلىرى بىلەن كېسەللىكنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە داۋالاش ئۇزۇن مۇددەتلىك ۋەزىپە، شۇڭلاشقا ئۇرۇش تەييارلىغى كوز قارىشى، ئومۇمنى كوزدە تۇتۇش كوز قارىشى بولۇش كېرەك، ئۇلارنى قالايمىقان يىغىشقا، بېسىپ ئويۇشقا، ئىسراپ قىلىشقا بولمايدۇ.

(1) ئوسۇملۇك دورىلىرىنى پىلانلىق يىغىش كېرەك. نېمە كېرەك بولسا شۇنى يىغىش، قانچىلىك كېرەك بولسا شۇنچىلىك يىغىشنى يولغا قويۇش لازىم. ساقلاشقا تېگىشلىگەندىن باشقىلىرىنى، ئەگەر شارائىت بولسا باشقا ئورۇن ۋە رايونلارغا يارىدەم قىلىش ياكى شۇ يەر-دىكى دورا ماتېرىياللىرىنى سېتىۋېلىش ئورۇنلىرىنىڭ دولەت پىلانى بويىچە يىغىش كېرەك.

(2) دورا ئوسۇملۇك مەنبەلىرىنى ئاسراش كېرەك. چوڭ-

لىرىنى يىغىپ، كىچىكلىرىنى قالدۇرۇش كېرەك. يىلتىز ياكى يىلتىز-سىمان غوللۇق كوپ يىللىق دورا ئۇسۇملۇكلىرىنى، مەسىلەن، فانتېپەر، سوغۇگۇل، كەتمرالارنى قېزىۋالغاندا، چوڭىنى ئېلىپ، كىچىگىنى قالدۇرۇش كېرەك. «بىراقلا فۇرۇتۇۋېتىش»كە بولمايدۇ. ئۇنداق قىلمىغاندا، قېزىپ ئالغانسىرى ئازىيىپ، قېزىۋالغانسىرى كىچىكلەپ كېتىدىغان يامان ئاقىۋەت كېلىپ چىقىدۇ.

(3) ھەم قېزىۋېلىش ھەم ئوستۇرۇش كېرەك. دورا ماتېرىياللىرىنى ئوستۇرۇش ناھايىتى مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە. غۇلجا قاتارلىق ئورۇنلاردا كوپ يىللاردىن بېرى تېرىلىۋاتقان دورا ئۇسۇملۇكلىرىنىڭ ئوسۇشى خېلى ياخشى. خاكىجۇدىن كەلتۈرۈلگەن داغۇر داڭگۇيى خۇددى بامبۇك ئورمانلىغىدەك ئوسمەكتە. داڭگۇي، چۆەنچۇڭ، چۇقا، ئاچچىق تاۋۇز، زىسۇ، ئەگرى سۇنايى، خۇەيچىك لىپەككۇلى قاتارلىق ئون نەچچە خىل دورا ماتېرىياللىرىنى كۆچۈرۈپ تېرىپ، مۇۋەپپەقىيەت قازىنىلدى. يۇتۇن شىنجاڭدىكى ھەر قايسى ئورۇنلار ئوخشىمىغان ئەھۋاللارغا ئاساسەن، ياۋايى دورا ئۇسۇملۇكلىرىنى ئوزگەرتىپ ئوزلەشتۈرۈشى ياكى پىلانلىق ھالدا ئورۇغىنى ئەكىلىپ تېرىشى كېرەك.

4) تەييارلاش ۋە ساقلاش

دورا ئۇنۇمىنىڭ توۋەنلەپ كېتىشىدىن ۋە ئىسراپ بولۇشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن، يىغىۋېلىنغان دورا ماتېرىياللىرىنى شۇ يەردىكى شارائىتقا ئاساسەن مۇمكىنقەدەر ئاددى ئۇسۇللاردىن پايدىلىنىپ، ئوز ئورنىدا پىششىقلاپ ئىشلەش ھەمدە مۇۋاپىق ساقلاش كېرەك.

(1) ئاپتاپتا قۇرۇتۇش: يىغىپ كېلىنگەن دورا ما-

تىرىياللىرى قۇملۇقتا، يەرگە، جازىغا ۋە بوريغا يېيىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

(2) سايىدا قۇرۇتۇش: يىغىپ كېلىنگەن دورا ماتىرىياللىرى سايا، سالقىن، شامال ئوتۇپ تۇرىدىغان قۇرغاق ئورۇنغا ئېسىپ ياكى يېيىپ قۇرۇتۇلىدۇ. بۇ ئۇسۇل كۆللەر ۋە پۇراقلىق دورا ماتىرىياللىرى ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ، مەسىلەن، ئىت يانغىنىڭ گۈلى، جۇيخۋا گۈلى ۋە كىچىك يوپۇرماقلىق سۈزە قاتارلىقلار.

(3) قاخلاپ قۇرۇتۇش: دورا ماتىرىياللىرى خوچاڭغا، ئوچاققا ياكى قاخلاپ قۇرۇتۇش ئويىغە قويۇپ قۇرۇتۇلىدۇ.

يەنى دورا ماتىرىياللىرىنى قۇرۇتۇشتىن ئىلگىرى پىششىقلاپ تازىلاپ كېلىدۇ، مەسىلەن، سېمىز ئىت، قوي كوزى ئوت، كوكمارال قاتارلىقلار قۇرۇتۇلۇشتىن ئاۋال قاينىقسۇغا بېسىلىپ ئاندىن ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. يىلتىز پوستى، دەرەخ قوۋزىغى قاتارلىق دورا ماتىرىياللىرىنى هول ۋاقتىدا سىرتىدىكى قوۋۇزىغىنى سويۇۋېتىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇش كېرەك.

(4) ساقلاش: دورا ماتىرىياللىرى قۇرۇتۇلغاندىن كېيىن سالقىن، **قۇرغاق**، هاۋا ئالمىشىپ تۇرىدىغان ئويغە ئېسىپ ياكى جازىغا قەۋەت - قەۋەت قىلىپ قويۇپ ساقلىنىدۇ. ئوكاي قۇرۇت چۈشىدىغان قانتېپەر، تەڭگە يوپۇرماق، قوڭغۇراقگۈل، چوڭ چىلان قاتارلىق دورا ماتىرىياللىرىنى ئاپتاپقا سېلىشقا ۋە ئورۇپ تۇرۇشقا توغرا كېلىدۇ.

مايلىق، ئوكاي كوكىرىپ كېتىدىغان دورا ماتىرىياللىرىنى سالقىن، سايە، قۇرغاق ئورۇندا قويۇش كېرەك. مەسىلەن، داڭگوي، خام ئەگرى سۇناي، ئالىقات، ئورۇك مېغىزى قاتارلىقلار.

بىرەر هادىسە يۈز بېرىپ قېلىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن كۆچلۈك زەهەرلىك دورىلارنى ئايرىم يوگەپ، ئايرىم قويۇش كېرەك. مەسىلەن، بوۋانە، مىڭ دۆڭانە ئورۇغى قاتارلىقلار.

3. پىششىقلاش ۋە ياسالمىلارنى تەييارلاش

1. پىششىقلاش

پىششىقلاش دورىنىڭ تەبىىتىنى ئۇزگەرتىپ، داۋالاش تەسىرىنى كۈچەيتىش، زەھەرلىك ۋە ئەكسى تەسىرلىرىنى ئازايتىشنى مەقسەت قىلىدۇ. جۇڭيىنىڭ ئەنئەنىۋى تەجرىبىلىرىگە ئاساسەن دورىلارنى ھاراق بىلەن تەييارلاش ـ تەندە ئۇنىڭ تەسىرىنى يۇقۇرى ماڭغۇزۇش، ئەزانى يۇقۇرى كوتىرىش، سوغاقنى تىزگىنلەش ئۇچۇن؛ زەنجىۋىل بىلەن تەييارلاش ـ تال ۋە ئاشقازاننى ئىسسىققا مايىللاشتۇرۇپ، سوغاقنى تارقىتىش ئۇچۇن؛ ئاچچىق سۇ بىلەن تەييارلاش ـ دورىنى جىگەرگە ئاپىرىپ ئۇنى قورۇش ئۇچۇن؛ تۇز بىلەن تەييارلاش ـ دورىنى بورەككە ئېلىپ بېرىپ، قاتتىق نەرسىلەرنى يۇمشىتىپ توۋەنگە ھەيدەش ئۇچۇن؛ ھەسەل بىلەن تەييارلاش ـ قۇرۇقنى نەملەشتۇرۇپ، تاتلىقلىق بىلەن ئاستا سۇرگۇزۇش ئۇچۇن؛ ھورلاندۇرۇپ پىشىرىش ـ تەمىنى كۈچەيتىپ ئىسسىق بىلەن تولۇقلاش ئۇچۇن؛ سارغايغىچە قورۇش، قارايغىچە قورۇش ـ چۇرۇكلەشتۇرۇپ، تەبىىتىنىڭ ئوتكۇرلىگىنى پەسەيتىش ئۇچۇن؛ تەبىىتى ئۇزگەرمىگىچە قورۇپ كومۇرلەندۇرۇش ـ قان توختىتىش ئۇچۇ ندۇر.

پىششىقلاشتىكى يەنە بىر مەقسەت ئارىلاشما ماددىلارنى ۋەكېرەكسىز قىسىملىرىنى تازىلاپ چىقىرىپ تاشلاپ، دورىنى پاك ـ پاكىزە قىلىشتىن ئىبارەت. مەسىلەن، ياسالمىلارنى تەييارلاشقا قولايلىق بولۇشى ئۇچۇن ئوسۇملۇك دورىلارنىڭ يىلتىزسىمان غولىدىكى توپا ـ قۇملارنى يۇيۇۋېتىش، شاپتۇل، ئورۇك مېغىزلىرىنىڭ پوستىنى ئېلىۋېتىش كېرەك، بەزى دورىلارنى چايقاپ يۇيۇش ئارقىلىق ئۇلارنىڭ ياخشى بولمىغان تەملىرىنى ئۇزگەرتىش

كېرەك؛ نېپىز كېسىپ يالپاقلاشقا ئوڭۇشلۇق بولۇش ئۈچۈن ئۇنى سۇغا چىلاپ قويۇش كېرەك؛ يەنچىشتىن ئاۋال، تازا بولۇشى ۋە ئاسان يەنچىلە شى ئۈچۈن يۇيۇش ۋە كويدۇرۇپ ھورۇش كېرەك.

1) **يۇيۇش:** دورا ئۇسۇملۇكلىرىدىكى توپا قۇم-شېغىللار ۋە بېپىشىپ قالغان پاسكىنا نەرسىلەر تازا سۇ بىلەن يۇيۇش ئارقىلىق تازىلىنىدۇ.

2) **چىلاش:** دورىلارنى كېسىپ تەييارلاشقا قولايلىق بولۇ-سۇن ئۈچۈن ئىچى بۇمشىغىچە سوغا چىلاپ قويىلىدۇ. چىلاش ۋاقتى دورىلارنىڭ يۇمشاق - قاتتىقلىق دەرىجىسىگە قاراپ بەلگىلىنىدۇ.

3) **دۇمىلەپ نەملەش:** چىلاپ ئاسانلىغىچە يۇمشاتقىلى بولمايدىغان دورا ئۇسۇملۇكلىرىگە تەكشى ھالدا ئازراق سۇ چېچىلسا، سويۇقلۇق ئاستا - ئاستا دورىغا سىڭىدۇ. قاتتىق ماد-دىدىن تەركىپ تاپقان دورىلارنى ئالدى بىلەن چىلاپ نەملەش كېرەك. ئۇنى موڭاپىق قاچىغا سېلىپ ياكى تاختا ئۈستىگە قويۇپ، ئۈستىنى تاغار ياكى لاتا بىلەن مەھكەم يېپىپ دۇملەپ، نەملەندۇرۇلسە دورا ماددىسى يۇمشاپ، كېسىشكە قولايلىق بولىدۇ. بۇ ئۇسۇل چىلغاندا تەبىئىي ئاسان ئۇزگىرىپ كېتىدىغان بەزى دورىلارغا مۇڭاپىق كېلىدۇ.

4) **چايقاپ يۇيۇش:** تۇزلاش ئۇسۇلى بىلەن ساقلانغان دورىلارنى ئىشلىتىشتىن ئاۋال سۇغا چىلاپ، مەلوم ۋاقىت چايقاپ ئونىڭدىكى تۇز تەمىنى چىقىرىۋېتىش كېرەك، مەسىلەن، تۇزلانغان بۇۋانە، تۇزلانغان توشقان زەدىگى قاتارلىقلار.

5) **قورۇش:** دورىلارنى تومۇر قازانغا سېلىپ ياكى قوشۇمچە ماتېرىياللار (ھەسەل، ئاچچىقسۇ، ھاراق، تۇز قاتارلىقلار) نى

سېلىسپ قىزدۇرۇپ، ئارىلاشتۇرۇپ قورۇشتىن ئىبارەت. قورۇش ئۇسۇلىنىڭ تەلىۋىگە دىققەت قىلىش كېرەك، مەسىلەن، ئوتنىڭ كۈچلۈك - ئاجىزلىغىغا، قۇرۇلۇش دەرىجىسىگە، قوشۇمچە ماتېرىياللارنى قوشقاندا ئۇلارنىڭ نىسبىتىگە دىققەت قىلىش كېرەك.

(1) سەل - پەل قورۇش: دورىنىڭ سىرتى سەل سارغايغىچە ياكى ئازراق ئېسىلگىچە ۋە دورىنىڭ ئوزىگە خاس پۇرىغىنى پۇراش مۇمكىن بولغىچە قورۇش كېرەك، مەسىلەن، تەسۋىي قوناق، شۇمشا، تۇرۇپ ئۇرۇقلىرىنى سەل سارغايغىچە قورىسا بولىدۇ. ھەشقىپىچەك ئۇرۇغى، جىن كىۋىزى قاتارلىقلارنى بىر ئاز ئېسىلگىچە قورىسا بولىدۇ.

(2) قوماش قىلىش: دورىنىڭ سىرتى قارامتۇل رەڭگە كىرىپ، ئىچى سارغايغىچە قۇرۇلىدۇ. مەسىلەن، ئارپا ئۇندىرمىسىنىڭ قومىچى، بەيجۇنىڭ قومىچى.

(3) قورۇپ كومۇر قىلىش: دورىنىڭ سىرتى پۈتۈنلەي كويۇپ قارايغىچە، ئىچى قارامتۇل بولغىچە قورۇلىدۇ (قورۇلۇپ كومۇر بولسىمۇ تەبىئىتى ساقلىنىدۇ)، مەسىلەن، تۇشقان ئوتى كومۇرى، چوڭ خوخا، كىچىك خوخا كومۇرى قارىلىقلار. كومۇرلەنگەن چاچنى تەييارلاشتا قاچىنىڭ ئاغزىنى ھەم يېپىپ قورۇش ئۇسۇلىنى قوللىنىش كېرەك، ئۇنداق قىلمىغاندا چاچ يېنىك بولغاچقا كۈلگە ئايلىنىپ دورىلىق ئۈنۈمى يوقىلىپ كېتىدۇ.

(4) ھەسەل بىلەن قورۇش (ھەسەل بىلەن تەييارلاش): چېكىلەنگەن ھەسەلگە 30% قايناق سۇ قۇيۇپ قايناتقىپ، دورا بىلەن تەكشى ئارىلاشتۇرۇپ، ئازراق دۇملەپ سۇس ئوت بىلەن قولغا چاپلاشمايدىغان بولۇپ بوشاشقىچە قورۇش كېرەك. ئومۇمەن ھەسەل مىقتارى دورا ئېغىرلىقىنىڭ 30% دىن ئېشىپ كەتمەسلىگى لازىم. بۇ ئۇسۇل تال، ئاشقازانىنى ئىسسىقتا مايىللاش -

تۇرىدىغان، ئوپكىنى نەملەيدىغان، يوتەلنى توختىتىدىغان دورىلارغا مۇئاپىق كېلىدۇ.

(5) ئاچچىق سۇ بىلەن قورۇش (ئاچچىقسۇ بىلەن تەييارلاش): ئاساسەن ھەسەل بىلەن قورۇشقا ئوخشايدۇ. دورىغا ئاچچىقسۇ پۈركۈلۈپ سۇس ئوت بىلەن قۇرۇلىدۇ. ئومۇمەن ئىشلىتىدىغان ئاچچىقسۇ مىقتارى دورا ئېغىرلىغىنىڭ 20% ىدىن ئېشىپ كەتمەسلىگى لازىم.

(6) ھاراق بىلەن قورۇش (ھاراق بىلەن تەييارلاش): كوپىنچە سېرىق ھاراق ئىشلىتىلىدۇ. ئايرىم ھاللاردا ئاق ھاراقمۇ ئىشلىتىلىدۇ. ئومۇمەن ئىشلىتىلىدىغان ھاراق مىقتارى دورا ئېغىرلىغىنىڭ 15% ىدىن ئېشىپ كەتمەسلىگى لازىم. ئىشلەش ئۇسۇلى 2 خىل بولىدۇ: بىر خىلى، دورا ماتېرىيالى بىلەن ھاراقنى ئارىلاشتۇرۇۋېلىپ، ئاندىن قىزدۇرۇپ سەل سارغايغىچە قورۇش، يەنە بىر خىلى، ئالدى بىلەن دورا ماتېرىيالىنى قورۇپ، ئۇ سەل سارغايغاندىن كېيىن ھاراقنى پۈركەپ ئازراق قورۇش.

(7) تۇز بىلەن قورۇش (تۇز بىلەن تەييارلاش): تۇزنى قاينىقاسۇدا ئازراق ئېرىتىۋالغاندىن كېيىن دورا بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ سەل سارغايغىچە قورۇلىدۇ. ئىشلىتىلىدىغان تۇز مىقتارى دورا ئېغىرلىغىنىڭ 2% - 3 نى تەشكىل قىلىدۇ.

(8) كېپەك بىلەن قورۇش: ئالدى بىلەن مۇئاپىق مىقتاردىكى كېپەكنى قورۇپ، ئۇنىڭدىن ئىس چىقمىشقا باشلىغاندا، دورىنى سېلىپ ئارىلاشتۇرۇپ قورۇپ، دورىنىڭ سىرتى سارغايغاندا ئېلىپ كېپەكنى تاسقىۋەتسە بولىدۇ.

6) كويدۇرۇش: دورا تۇتۇنسىز چوغقا سېلىنىپ ياكى ئوتقا چىدامليق قاچىغا سېلىنىپ ئوتقا قويۇلۇپ قېپ - قىزىل بولغاندىن كېيىن سوۋۇتۇلىدۇ، مەسىلەن، ماگنىت تېشى ۋە لۇگگۇ قاتارلىقلار.

7) **سۇغۇرۇش:** دورا كويدۇرۇلۇپ، قىپ - قىرىل بولغاندىن كېيىن ئۇ دەرھال سۇغاق سۇغا ياكى ئاچچىق سۇغا سېلىنىدۇ. بىردەمدىن كېيىن ئېلىپ يەنە كويدۇرۇلۇپ يەنە سۇ - غۇرۇلىدۇ، بۇ خىل ئۇسۇلدا كوپ قېتىم تەكرارلىغاندىن كېيىن بوشاپ چۇرۇكلىشىپ، ئاسان يەنچىلىدىغان بولىدۇ، مەسىلەن، مېڭشى تېشى ۋە تەبىى مىس قاتارلىقلار.

8) **قاخلاش:** بۇ، سۇس ئوت بىلەن قۇرۇتۇش ئۇ - سۇلى بولۇپ. بۇنىڭدا دورىنىڭ سىرتى سەل سارغىيىپ، تەبىىتى ئوزگىرىپ، بوش، چۇرۇك ھالەتكە كېلىدۇ، مەسىلەن، سۇلۇك ۋە كوكۇيۇن قاتارلىقلار.

9) **ھورلاندۇرۇش:** دورا قاسقانغا سېلىنىپ، پىش - قىچە ھورلاندۇرۇلىدۇ.

10) **قاينىتىش:** دورا قازانغا سېلىنىپ، سۇ بىلەن ياكى قوشۇمچە ماتىرىيال بىلەن پىشقىچە قاينىتىلىدۇ.

2. ياسالمىلارنى تەييارلاش

1) **سۇيۇق دورا:** بۇ ئەڭ كوپ ئىشلىنىدىغان يا - سالما تۇرى. ئومۇمەن دورىلارنى قايناتقاندا ئالدى بىلەن چۇقاڭ (رىتسىپ) دا بېرىلگەن دورىلارنى قۇم چوگۇن ياكى سىرلىق قاچىغا سېلىپ، سۇ قۇيۇپ (سۇ دورىدىن 2 ئىلىك ئاشقىچە قۇيۇلىدۇ) ئازراق چىلىغاندىن كېيىن، 30 مىنۇت قايناتسا بولىدۇ. 2 - قېتىم قايناتقاندا يەنە سۇ قۇيۇپ (سۇ دورىدىن سەل توۋەن قۇيۇلىدۇ) 20 مىنۇت قايناتسا بولىدۇ. سۇيۇق دورىنىڭ ئەۋزەللىگى شۇكى، ئىچكەندىن كېيىن تېز سۇمۇرۇلۇپ، تېز تەسىر كورسىتىدۇ. لېكىن

ئېلىپ يۈرۈش ۋە ساقلاشقا قولايسىز. دورا قاينىتقاندا توۋەندىكى بىر قانچە نۇقتىلارغا دىققەت قىلىش كېرەك:

(1) قۇۋەتلەندۈرگۈچى دورا ياكى چۈفاڭدا مىقتارى كۆپ-رەك كورسىتىلگەن دورىلارغا سۈنى كۆپرەك قۇيۇپ ئۇزۇنراق قايناتتىش كېرەك. ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، يەلنى تارقىتىدىغان، تاش بەدەندىكى ئىللەتلەرنى تارقاتقۇچى دورىلار ياكى مىقتارى ئازراق بولغان دورىلارنى ئازراق قاينىتىش كېرەك.

(2) قاتتىق دورىلار، مەسىلەن، خام گەج قاتارلىقلارنى ئالدى بىلەن سوقۇپ ئۇگىتىپ 30 مىنۇت قاينىتىپ ئاندىن باشقا دورىلارغا قوشۇپ قاينىتىش كېرەك.

(3) ئۇچۇچان تەركىپلىك، پۇراقلىق دورىلار، مەسىلەن، يالپۇز، زىسۇ يوپۇرمىغى قاتارلىقلارنى باشقا دورىلارنى قاينىتىپ بولغاندا ئۇستىگە سېلىپ، ئارىلاشتۇرۇپ 5 مىنۇت قاينىتقاندىن كېيىن ئېلىش كېرەك.

(4) بەزى دورا ئۇسۇملۇكلىرىنىڭ تۇكچىمىرى بولمىدۇ، مەسىلەن، بىرىتانىيە قارا ئەندىزى. بەزىلىرىنى قاينىتقاندىن كېيىن، شىلىمشىق سۇيۇقلۇغى چىقمىدۇ، مەسىلەن، پاقا يوپۇرماق ئۇرۇغى، چۇغۇندان ئۇرۇغى قاتارلىقلار. بۇلارنى لاتىغا ئوراپ قاينىتىش كېرەك.

2) تالقان دورا: چۈفاڭغا ئاساسەن دورىلارنى ئارىلاشتۇرۇپ، سوقۇپ ئەگىلەكتىن ئوتكۈزۈپ، يەنە سوقۇپ يەنە ئەگىلەكتىن ئوتكۈزۈپ، پۇتۇنلەي ئۇن ھالىتىگە كەلتۈرۈش كېرەك. تالقان دورىنىڭ ئەۋزەللىگى شۇكى، ئۇنى ساقلاش قولايلىق، ئەچىشكىمۇ، سىرتقا ئىشلىتىشكىمۇ بولىدۇ. دورىنى سوققاندا توۋەندەكى نۇقتىلارغا دىققەت قىلىش كېرەك.

(1) چۈفاڭدا ئورۇك مېغىزى، ئارچا ئۇرۇغى، كەندىر ئۇ-

رۇغى قاتارلىق مايلىق دورا ماتىرىياللىرى بولسا، ئالدى بىلەن چۇفاڭدىكى باشقا دورىلارنى يۇمشاق سوقۇپ، ئاندىن ئۇنىڭ بىر قىسمىنى ئېلىپ، ئۇلار بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ سوققاندا، ئاندىن مايلىق دورىلارنى تولۇق ئۇن ھالىتىگە كەلتۇرگىلى بولىدۇ.

(2) خام ۋە پىششىق ئەگىرى سۇناي قاتارلىق ئاسان يەنچىلمەيدىغان دورىلارنى چىلاپ ياكى قاينىتىپ يۇمشۇتۇپ خېمىر ھالىتىگە كەلتۇرۇپ، ئاندىن باشقا دورىلار بىلەن قوشۇپ سوققاندىلا ئۇنى يەنچىگىلى بولىدۇ.

(3) چۇفاڭدا دىڭزىيا، بىڭپيەن، سىر قاتارلىق ئاز مىقتاردىكى دورىلار بولسا، ئۇلارنى خوراپ كەتمەسلىگى ئۈچۈن باشقا بىر ھاۋانچىدا سوقۇش كېرەك.

(4) چۇفاڭدا زەرنىخ، گۈڭگۈرت ۋە سىر قاتارلىقلار بولسا، ئۇلارنى ھەرگىز بىللە سوقماسلىق كېرەك. بولمىسا، ئوت كېتىش ياكى پارتلاش يۈز بېرىدۇ.

3) كۇمۇلاچ دورا: بۇ ھەسەللىك كۇمۇلاچ، رۇب كۇمۇلىچى ۋە سۇلۇق كۇمۇلاچ دەپ بولىنىدۇ. بۇنىڭ ئالاھىدىلىگى: ئىچىش، ساقلاشقا قولايلىق، ئىشلىتىلىدىغان مىقتارى ئاز، سۇمۇرۇلۇشى ئاستا بولىدۇ. كوپىنچە سوزۇلما خاراكتىردىكى كېسەللىكلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

(1) ھەسەللىك كۇمۇلاچ: چۇفاڭدىكى دورىلارنى يۇمشاق سوقۇپ، ئۇنى داسقا سېلىپ، ئۇنىڭغا مۇۋاپىق مىقتاردا چىكىلەنگەن ھەسەل قوشۇپ، ئىسسىغىدا قومۇچ تاياقچە بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، يۇغۇرۇپ چەيلىگەندىن كېيىن پىلتە قىلىپ، ئوخشاش چوڭلۇقتا كېسىپ كۇمۇلاچ قىلىنىدۇ.

ھەسەللىك چوڭ كۇمۇلاچنىڭ ھەربىرىنىڭ ئېغىرلىغى 1 مىسقال ياكى 3 مىسقال بولىدۇ. ھەسەللىك كىچىك كۇمۇلاچنىڭ

هەربىر مىسقىلى 15 دانە بولىدۇ.

ھەسەلنى چىكىلىگەندە ئادەتتە ھەسەلنى قازانغا سېلىپ، سۇس ئوت بىلەن قاينىتىپ، داۋاملىق ئارىلاشتۇرۇپ، ئۇستىدىكى ئاق كوپۈكنى ئېلىپ تۇرۇش كېرەك. ھەسەلنىڭ رەڭگى قېنىقلىنىپ ھورى تۇگىگەندە قولغا يېپىشىپ، ئىنچىكە سىرىق يېپچە (ئاق يېپچە ئەمەس) بولۇپ سوزۇلىدىغان بولغاندا، باشقا ئارىلاشمىلارنى سۈزۈپ ئېلىۋەتسە بولىدۇ. قىشتا ھەسەلنى چىكىلەش ۋاقتى قىسقىراق بولۇشى (يېڭى ھەسەل دېيىلىدۇ) كېرەك، يازدا ھەسەلنى چىكىلەش ۋاقتى ئۇزۇنراق بولۇشى (كونا ھەسەل دېيىلىدۇ) كېرەك. تەركىۋىدە قەن بار دورىلار ياكى مايلىق دورىلار ئۈچۈن يېڭى ھەسەل ئىشلىتىلىدۇ، مەدەنلىك ياكى تالالىق دورىلار ئۈچۈن كونا ھەسەل ئىشلىتىلىدۇ.

(2) رۇب كۈمۈلاچ: چۇفاڭدىكى دورىلارنىڭ كۇپ قىسمىنى يەنچىپ، ئۈنىڭدىن يەنچىلمىگەنلىرىنى ئېلىپ. ئۈنىڭغا سۇ قوشۇپ قاينىتىپ مەلھەم ھالىتىگە كەلتۈرۈپ (مەلھەم دورىغا قارىڭ) قىزىق ۋاقتىدا دورا تالقىنى بىلەن بىرلەشتۈرۈپ. كىچىك كۈمۈلاچ ياسىلىدۇ. رۇب مىقتارى يېتىشمىگەندە مۇۋاپىق مىقتاردا چىكىلەنگەن ھەسەل قوشۇش كېرەك. ئىشلەش جەريانى ھەسەللىك كۈمۈلاچقا ئوخشايدۇ. بۇ ئۇسۇلنىڭ ئارتۇقچىلىغى شۇكى، ھەسەل ئاز كېتىدۇ، تەننەرقى توۋەنىرەك بولىدۇ. چۇفاڭدا ئەگەر ئاسان يەنچىلمەيدىغان دورىلار بولسا، مۇشۇ ئۇسۇل بىلەن بىر تەرەپ قىلىش مۇۋاپىق.

(3) سۇ بىلەن تەييارلىنىدىغان كۈمۈلاچ: بۇنى تەييارلايدىغان ئەسۋاپلارنىڭ تۈرى كۇپ، شەرت - شارائىتقا قاراپ ئاددى ئۇسۇلنى قوللىنىش كېرەك. ئادەتتە بامبۇكتىن ياسالغان سېۋەت ئىشلىتىلىدۇ. سېۋەت ئاستىنى سوۋۇتۇلغان قايناق سۇ بىلەن نەمدەپ، ئۈنىڭ ئۇستىگە دورا تالقىنىنى سېپىپ ئۇنى تاسقاپ، دورا تەكشى نەملەنگەندىن كېيىن قۇرۇق چوتكا بىلەن يېپىشقان دورا تالقىنىنى

ئاستا سۈرتسه كىچىك دانچىلەر پەيدا بولىدۇ، يەنە ئازراق دورا تالقىنىنى سېپىپ ئۇنى تاسقاپ ئايلاندۇرسا، كىچىك دانچىلەر يوغىنايدۇ. يەنە ئازراق سۇ چېچىپ ئازراق دورا تالقىنىنى سېپىپ تاسقاپ ئايلاندۇرۇش كېرەك. شۇنداق تەكرار ئىشلىگەندىن كېيىن ئەڭ ئاخىردا كېرەكلىك چوڭ - كىچىكلىكتىكى دانچىلەرگە ئايلىنىدۇ. ئۇنى ئوتكەمە بىلەن تاسقاپ، ئوخشاش چوڭلۇقتىكى كۈمۈلاچلارنى تاللاۋېلىپ ئاپىتاپتا قۇرۇتۇش ياكى ئوتقا قاخلاپ قۇرۇتۇش كېرەك. ھەر بىر سەر دورا تالقىنىدىن 300 دىن 500 تالغىچە كۈمۈلاچ ياسىلىدۇ.

4) مەلھەم دورىلار

(1) ئىسچىدىغان مەلھەم: چۇفاڭدا بەلگىلەنگەن دورىلارنى قازانغا سېلىپ كوپرەك سۇ قۇيۇپ دورا سۇيىنىڭ يېرىمى كېمەيگىچە سۇس ئوت بىلەن قاينىتىپ، دورا سۇيىنى ئېلىۋېلىپ، ئۇنىڭغا يەنە سۇ قوشۇپ، قايناتقاندا قىلىپ، 3 - 4 قېتىم تەكرار قايناتقىلىدۇ. شامىسىنى ئېلىۋېتىپ، بىر قانچە قېتىمقى دورا سۇيىنى تىندۇرۇپ، چوكمىسىنى ئېلىپ تاشلاپ، يەنە قازانغا قۇيۇپ سۇس ئوت بىلەن (چۇفاڭدا ھەسەل ياكى شېكەر قوشۇش كۆرسىتىلگەن بولسا مۇشۇ ۋاقىتتا قوشۇپ، تەكشى ئارىلاشتۇرۇش كېرەك) قايناتقىلسا قويۇلۇپ مەلھەم ھالىتىگە كېلىدۇ. بۇ ۋاقىتتا مەلھەمنى سۇمۇرگۈچ قەغەزگە تېمىتسا قەغەز ھوللانمەسلىگى ياكى مەلھەمگە سۇ تېمىتسا ئارىلىشىپ كەتمەي مارجاندەك تۇرۇشى كېرەك. مەلھەم دورا سوۋۇتۇلغاندىن كېيىن قۇرغاق قاچىغا قاچىلىنىپ ئاغزى مەھكەم ئېتىلىپ ساقلىنىدۇ.

(2) سىرتقا سۈركەيدىغان مەلھەم: بۇ، تېرە كېسەللىكلىرى ۋە چاقا - چوڭقىلارنى داۋالاشتا داۋاملىق ئىشلىتىلىدىغان ياسالما.

دورىنى يۇمشاق سوقۇپ، ئۇنى ھاۋانچىغا سېلىپ، ئۇنىڭغا

مۇاپىق مىقتاردا ماي قوشۇپ بىللە يەنچىپ، يۇمشاق مەلھەم دورا قىلىپ ياسىلىدۇ ياكى مايىنى ئېرىتىپ، ئىسسىق ۋاقتىدا دورا تالقىنى بىلەن تەكشى ئارىلاشتۇرسىمۇ بولىدۇ. بۇ مەلھەم ئاغرىغان ئورۇنغا بىۋاستە سۈركەشكە مۇۋاپىق.

(5) ھاراقلىق ياسالما: دورا ماتېرىياللىرىنى ئۇششاق توغراپ ياكى يەنچىپ ئۈنى 40 - 60 گرادۇسلۇق ئاق ياكى سېرىق ھاراقتا چىلاپ، دائىم ئارىلاشتۇرۇپ، 15 - 30 كۈندىن كېيىن شامىسىنى ئېلىۋېتىپ، دورىلىق ھاراقنى سۈزۈۋېلىش كېرەك.

4 جۇڭبى ئىلمى ھەققىدە قىسقىچە چۈشەنچە

ماۋ جۇشى بىزگە مۇنداق دەپ تەلىم بېرىدۇ: **«قورال—ئۇرۇشتا موھىم ئامىل، لېكىن ھەل قىلغۇچ ئامىل ئەمەس؛ ھەل قىلغۇچ ئامىل نەرسە ئەمەس، ئادەم.»** دورا كېسەللىكلەرنى داۋالاشتا ئەلۋەتتە بەك موھىم. لېكىن ھەل قىلغۇچ ئامىل ئەمەس؛ ھەل قىلغۇچ ئامىل دورا ئەمەس، ئادەم. شۇڭا داۋالاش جەريانىدا ئالدى بىلەن پۇرولېتارىيات سىياسىسىنى گەۋدىلەندۈرۈپ، كېسەللەرگە سىياسى ـ ئىدىيىۋى خىزمەتلەرنى ئوبدان ئىشلەپ، ئۇلارنىڭ جۇگۇەن پائالىيەتچانلىق رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇپ، ئۇلاردا ئىنقىلاپ ئۇچۇن داۋالىنىش ۋە كېسەللىك ئۇستىدىن غەلبە قىلىش مۇستەھكەم ئىشەنچىنى تىكلەش لازىم. دوختۇرلار كېسەللەرگە قارىتا يۇكسەك سىياسى مەسئۇلىيەتچانلىق ۋە چوڭقۇر پۇرولېتارىياتلىق مۇھەببەتتە بولۇشى، شۇنىڭدەك كېسەللىك ئەھـ ۋالىنى ئەستايىدىللىق بىلەن تەتقىق قىلىشى، كېسەللەرنىڭ ئىدىيىۋى ئەھۋالى، تۇرمۇش ئادەتلىرى ۋە سالامەتلىكى قاتارلىق

كـوپ تـەرەپلىمە ئامىللارنى ئىگەللىۋېلىشى، بىر پۈتۈنلۈك بىلەن قىسمەنلىكنىڭ مۇناسىۋىتىگە ئېتىۋار بېرىپ، كېسەللىكنىڭ ئاساسلىق بولغىنى بىلەن ئاساسلىق بولمىغىنىنى، جىددىسى بىلـەن جىددى بولمىغىنىنى ئېنىق ئايرىپ، بىيەنجىڭلىق داۋالاش ۋە جۇڭيى بىلەن شىيىنى بىرلەشتۈرۈپ، كېسەللىككە قاراپ دورا بېرىش لازىم. شۇنـداق قىلغاندىلا كوزلىگەن ئۇنۇمنى قولغا كەلتۈرگىلى بولىدۇ.

1) بىيەنجىڭلىق داۋالاشنىڭ موھىم تۈقتىلىرى

جۇڭيى - ئوسۇملۇك دورىلىرىنى تـوغرا ئىشلىتىش ئـۇچـۈن تۆۋەندە «تۆت تـەكشۈرۈش، سەككىز ئاساس»، «4 تەبىەت، 5 تەم» ۋە «8 ئۇسـۇل» ھـەقـىقىدىكى ئـاددى ساۋاتـلارنـى تونۇشتۇرمىز. جـۇڭـيـىـلار كـېسـەل كـورگـەنـدە ئـالـدى بـىلـەن «4 تـەكشۈرۈش» تـىـن پايدىلىنىپ كېسەللەردىكى ھـەرخىل بەلگىلەرنـى تولۇق ئىگـەللىۋېلىپ، ئاندىن «8 ئاساس» ئارقىلىق ئىگەللىۋالغان كېسەللىك ئەھۋاللىرىنى تەھلىل قىلىپ ئـومـۇملاشـتۇرۇپ، كېسەللىكنىڭ خاراكـتېرىنى ئېنىقـلايـدۇ. ئـاندىن كېـيـىن «8 ئۇسۇل» دىن پايدىلىنىپ داۋالاش پىرىنسىپلىرىنى بەلـگـىـلـەپ «4 تـەبـىـەت، 5 تەم»گە بىرلەشتۈرۈپ دورا تاللاپ چوفـاق يازىدۇ. مانا بۇ جەريانلار «بىيەنجىڭلىق داۋالاش» جەريانى بولىدۇ.

2) «4 تـەكشۈرۈش» نـىـڭ موھىم نۇقتىلىرى

4 تـەكشۈرۈش - قـاراش، ئاڭـلاش (پۇراشنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ)، سوراش ۋە تومۇر تۇتۇشلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

(1) قاراپ تەكشۈرۈش: بۇنىڭدا كېسەللەرنىڭ رەڭـگى-

روهى، قىياپتى، **تىلغا قاراش** كېرەك. مەسىلەن، كېسەلنىڭ كۆزلىرى جانلىق، روھلۇق بولسا. روھى چۈشكۈن بولمىسا، كېسەللىك ئەھۋالىنىڭ تېخى ئانچە بەك ئېغىر ئەمەسلىگىنى بىلدۈرىدۇ. كېسەلنىڭ كۆزلىرى نۇرسىز، خىرە، چەكچەيگەن بولسا، روھى خاموش، كەيپىياتى سۇس بولسا، كېسەللىك ئەھۋالىنىڭ ئېغىرلىغىنى، كۆپىنچە ئاجىزلىققا مايىل ئىكەنلىگىنى كۆرسىتىدۇ. بۇ خىل ئەھۋالدا ئالاھىدە دىققەت قىلىش لازىم. يۇز - قۇلاقلارنىڭ قىزىرىشى، ئىچى تىتىلداپ بىئارام بولۇش كۆپىنچە ئىسسىقلىق ئالامەتلىرى ۋە تاشقان ① ئالامەتلەرگە مەنسۇپ بولىدۇ. چىرايى تاتىرىش كۆپىنچە ئاجىزلىققا ياكى قان ئازلىققا مەنسۇپ بولىدۇ. تېرە ياكى كۆز چىڭىتقۇچى پەردىلىرىنىڭ سارغايغانلىغى كۆپىنچە جىگەر - ئوت كېسەللىكلىرىدە كۆرۈلىدۇ.

تىلغا قاراش: تىلدىكى گەز ۋە تىلدىكى ئوزگىرىشلەرنى كۆزىتىش تىلغا قاراش دېيىلىدۇ، بۇ، جۇڭيىلارنىڭ كېسەللىكلەرنى ئېنىقلاشتىكى موھىم مەزمۇنلىرىنىڭ بىرى. تىلغا ئاق - نېپىز ۋە نەم گەز باغلاش نورمال ھالەت. ئاق گەزنىڭ كوپ بولۇپ كەتكەنلىگى سوغاقلىقنىڭ ئالامىتى؛ سېرىق گەزنىڭ كوپ بولۇشى ئىسسىقلىقنىڭ ئالامىتى: گەزنىڭ سېرىق ۋە قۇرۇق بولۇشى ئىسسىق كېسەللىكلەردە خىلىتلەرگە زىيان يەتكەنلىگىنى بىلدۈرىدۇ. گەزنىڭ چاپلاشقاق بولۇشى ھولۇكنىڭ ئالامىتى، گەزنىڭ ئاق ۋە چاپلاشقاق بولۇشى ھول سوغاقنىڭ ئالامىتى؛ سېرىق، چاپلاشقاق بولۇشى ھول ئىسسىقنىڭ ئالامىتى. گەزنىڭ قارا ۋە قۇرۇق بولۇشى يۇقۇرى قىزىتمىنىڭ ئالامىتى. **بىراق** تىلدىكى گەزلەر دورا ياكى يېمەك -

① گەسكەرتىش: تاشقان خەنزۇچە شىجېك (实证) دېيىلىدۇ. بۇ كېسەللىك ئالامەتلىرىنىڭ كۈچىيىشىدىن ھاسىل بولغان ھالەت. يۇقىدا بىرىنچىدىن كېسەللىك ئالامەتلىرى كۈچىيىدۇ، ئىككىنچىدىن ئادەم بەدىنىدىكى قارشىلىق ئارتىپ مادا ئالمىشىش كۈچىيىدۇ.

ئىچمەكلىكلەرنىڭ تەسىرىدە ئاسان ئۆزگىرىپ تۇرىدۇ. شۇڭا بۇنى پەرقلەندۈرۈشكە دىققەت قىلىش لازىم. تىل نورمال ھالەتتە، سۆس قىزىل ۋە نەم بولىدۇ. تىلنىڭ ئاچ قىزىل بولۇشى كۆپىنچە ئىسسىقسقىلىق ۋە تاشقانلىقنى كۆرسىتىدۇ؛ تىلنىڭ سۆس ھالەتكە ئۆزگىرىشى سوغوقلىۇق ۋە ئاجىزلىقنى كۆرسىتىدۇ؛ تىلنىڭ توق قىزىل لىغى قېنىنىڭ ئىسسىقلىغىنى كۆرسىتىدۇ؛ تىلنىڭ كۆكۈرۈپ كېتىشى قان ھەركىتىنىڭ توسالغۇغا ئۇچرىغانلىغىنى كۆرسىتىدۇ؛ تىلنىڭ قۇرۇق بولۇشى كۆپىنچە ئىسسىق ئېشىپ كېتىپ مەنپىلىك (阴) كە زىيان يەتكۈزگەنلىگىنى بىلدۈرىدۇ؛ تىلنىڭ قىزىل بولۇشى ئەمما گەز بولماسلىغى ياكى گەزنىڭ سويۇلۇپ كەتكەنلىگىنى مەنپىلىكنىڭ ئاجىزلىغىنى بىلدۈرىدۇ.

(2) ئاڭلاپ تەكشۈرۈش (پۇراش): بۇ، سۆز قىلىش، نەپەس ئېلىش، يوتىلىش ئاۋازلىرىنىڭ كۈچلۈك - ئاجىزلىغىنى ئاڭلاش ۋە نەپەس، ئېغىز بوشلۇغى، ئاجرالما ۋە چىقىرىندىلارنىڭ پۇراقلىرىنى پۇراش ئارقىلىق سوغاق، ئىسسىق، ئاجىز، تاشقان ئالامەتلەرنى پەرق ئېتىشتىن ئىبارەت. ئاۋاز قاتتىق، نەپەسلىنىشى كۈچلۈك بولۇش كۆپىنچە ئىسسىقلىق ۋە تاشقانلىقنىڭ ئالامىتى؛ ئاۋازنىڭ پەس بولۇشى كۆپىنچە سوغاقلىق ۋە ئاجىزلىقنىڭ ئالامىتى؛ ئېغىزنىڭ سېسىقلىغى كۆپىنچە ئاشقازان ئىسسىقلىغىغا مەنسۇپ بولىدۇ؛ ئاچچىق سېسىق كېكىرىش، ھەزىم قىلىشنىڭ بۇزۇلغانلىغىنى بىلدۈرىدۇ؛ بەلغەمى سېرىق، ئالاھىدە سېسىق پۇرسا ئۆپكىدە يېرىڭلىق ئىششىق بولۇش ئېھتىمالىنى ئويلاش كېرەك. ئايالاردىكى ئاق خۇننىڭ سېسىق بولۇشى كۆپىنچە ھول ئىسسىقنى بىلدۈرىدۇ. بالىلارنىڭ چوڭ تەرىتىنىڭ ئاچچىق سېسىقلىغى، كۆپىنچە ھەزىم قىلىشنىڭ ناچارلىغىنى بىلدۈرىدۇ.

(3) سوراپ تەكشۈرۈش: بۇ. كېسەلدىن ياكى ئۇنىڭ

ئائىلە تەۋەلىرىدىن كېسەل پەيدا بولۇش ۋە داۋالاش جەريانلىرىنى ھەمدە ئوتمۇشتىكى كېسەللىك تارىخى ئەھۋاللىرى قاتارلىقلارنى سوراپ ئىگەللەشتىن ئىبارەت. بۇنىڭ ئىچىدە نۇقتىلىق ھالدا ئىسسىق - سوغاق، تەرلەش، يىمەك - ئىچمەك، چوڭ - كىچىك تەرەت، باش، بەدەن، كوكرەك، قوساق، ھېيىز قاتارلىقلارنى سوراپ بىلىش لازىم.

ئىسسىق - سوغاقنى سوراش: كېسەل يېڭى باشلانغاندا قىزىۋاتقانلىغىنى سەزسىمۇ، لېكىن توڭلاپ تۇرۇش تاش بەدەن ئىللەتلىرىنى بىلدۇرىدۇ بەدىنى قىزىپ تۇرسىمۇ، توڭلىماسلىق، ئېغىزى قۇرۇش، چوڭ تەرەتنىڭ قاتتىق بولۇشى ئىچ بەدەن ئىسسىقلىغىنى بىلدۇرىدۇ؛ توڭۇپ تۇرۇش، قىزىماسلىق، پۇت - قوللىرى مۇزلاش، چوڭ تەرەتنىڭ سۇيۇق كېلىشى ئىچ بەدەننىڭ سوغاقلىغىنى بىلدۇرىدۇ؛ ئۇزۇن مۇددەتكىچە چۇشتىن كېيىنلا مەڭزى قىزىرىش، ئالقان ۋە تاپان قىزىش مەنپىلىكنىڭ ئاجىزلىغىنى بىلدۇرىدۇ.

تەرلەشنى سوراش: كوپ تەرلەش تاش بەدەن ئاجىزلىغىنى كورسىتىدۇ؛ تەرلىمەسلىك تاش بەدەننىڭ تېخى ئاجىزلاشمىغانلىغىنى كورسىتىدۇ. ئوزلىگىدىنلا تەرلەپ كېتىش مۇسپىلىك (阳) نىڭ ئاجىزلىغىنى كورسىتىدۇ؛ ئوغرى تەر مەنپىلىكنىڭ阴ئاجىزلىغىنى كورسىتىدۇ.

يىمەك - ئىچمەكنى سوراش: ئۇسسۇماسلىق، ئىسسىق يىمەكلىكنى خالاش كوپىنچە سوغاقلىقنىڭ ئالامىتى؛ ئۇسساش، سوغاق يىمەكلىكلەرنى خالاش ئىسسىقلىقنىڭ ئالامىتى؛ ئېغىزنىڭ ئاچچىق بولۇشى ئىسسىقلىقنىڭ ئالامىتى، ئېغىزنىڭ بەتتام بولۇشى ئاجىزلىقنىڭ ئالامىتى؛ ئېغىزنىڭ تاتلىق ۋە يېپىشقاق بولۇشى تالنىڭ ھوللۇگىنى كورسىتىدۇ؛ ئېغىزنىڭ چۇچۇمەللىگى تاماقنىڭ مەيدىدە تۇرۇۋالغانلىغىنى كورسىتىدۇ. غەيرى نەرسىلەر

(مەسىلەن، چالما، قەغەز قاتارلىقلار) يېيىش خىزمارلىغى مەددىيەر-نىڭ توپلىشىۋالغانلىغىنىڭ ئىپادىسى بولىدۇ.

چوڭ - كىچىك تەرەتنى سوراش: قەۋزىيەت، سۇيدۇگى قىزىل ۋە ئاز بولۇش كوپىنچە تاشقانلىق ۋە ئىسسىقلىقنىڭ ئالامىتى؛ ئىچى سۇيۇق كېلىش، سۇيدۇك سۇزۇك ۋە جىق بولۇش كوپىنچە ئاجىزلىق ۋە سوغاقلىقنىڭ ئالامىتى. تاك سەھەردە ئىچى سۇرۇپ كېتىش بورەك ئاجىزلىغىغا مەنسۇپ بولىدۇ.

باش، بەدەن، كوكرەك ۋە قوساق ئەھۋالىرىنى سوراش: باش ئاغرىپ توڭلاش، قىزىش كوپىنچە تاش بەدەن ئىللىقلىرىنى، بىقىنىڭ چىڭقىلىپ ئاغرىشى كوپىنچە جىگەردە يەل تۇرۇپ قالغانلىغىنى كورسىتىدۇ؛ قوساق ئاغرىپ بېسىپ تۇرۇشىنى خالاش ئاجىزلىقنى، بېسىشنى رەت قىلىش تاشقانلىقنى كورسىتىدۇ.

ھېيزىنى سوراش: ھېيزىنىڭ مۇددەتتىن بۇرۇن، كوپ ۋە قىزىل رەڭدە كېلىشى كوپىنچە قانىنىڭ ئىسسىقلىغىدىن بولىدۇ. ھېيزىنىڭ كېيىنگە سۇرۇلۇپ، ئاز ۋە سۇس رەڭدە كېلىشى كوپىنچە قان ئاجىرلىغىنى كورسىتىدۇ. ھېيزىنىڭ مىقتارى ئاز ۋە رەڭگىنىڭ قارا بولۇشى، لەختىلەرنىڭ بولۇشى، قوساقنىڭ ئاغرىشى كوپىنچە قان ھەركىتىنىڭ توسالغۇغا ئۇچراۋاتقانلىغىدىن بولىدۇ. ھېيزىنىڭ ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ مۇددەتسىز كېلىشى جىگەردە يەل تۇرۇپ قالغانلىغىنى كورسىتىدۇ.

(4) تومۇر تۇتۇش (تۇتۇپ تەكشۈرۈشنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ): تومۇر تۇتقاندا دوختۇر كورسەتكۈچ بارماق، ئوتتۇرا بارماق ۋە نامسىز بارماقلىرى بىلەن بىلەيزۇك بېغىش ئارقىسىدىكى يان بىلەك بىلەن قىزىل تومۇرىنى سۈك (寸)، گۈەن (关)، چى (尺) دېگەن 3 قىسىمغا بولۇپ تۇتىدۇ. يان بىلەك سۈڭەگىنىڭ بىگىزسىمان ئوسۇك قىسمى «گۈەن» دېيىلىدۇ، گۈەندىن

بىر ئىلىك ئالدىدىراق بولغان حاي «سۇك» دىيىلىدۇ. گۇەندىن بىر ئىلىك كەينىدىرەك بولغان جاي «چى» دىيىلىدۇ، ساغلام كىشىنىڭ تومۇرى بىر قېتىم نەپەسلىنىشتە (دوختۇرنىڭ بىر قېتىملىق نەپەسلىنىشى كوزدە تۇتىلىدۇ) 4 قېتىم سوقىدۇ.

لەيلىمە تومۇر: بېنىككىنە تۇتۇلغاندا تومۇرنىڭ سوقۇلۇشى بىلىنىدۇ، بۇ كوپىنچە كېسەللىك تاش بەدەنده ئىكەنلىگىنى كورسىتىدۇ.

چوكمە تومۇر: بېنىك تۇتقاندا بىلىنمەيدۇ، چىگىراق باسقاندا بىلىنىدۇ. بۇ كوپىنچە كېسەللىك ئىچ بەدەنده ئىكەنلىگىنى كورسىتىدۇ.

ئاستا تومۇر: تومۇرنىڭ سوقۇشى ئاستا بولۇپ، بىر نەپەسلىنىشده 2 - 3 رەت سوقىدۇ، بۇ كوپىنچە سوغاقلىقنى كورسىتىدۇ.

تېز تومۇر: تومۇرنىڭ سوقۇشى تېز بولۇپ، بىر نەپەسلىنىشته 5 - 6 رەت سوقىدۇ، بۇ، كوپىنچە ئىسسىقلىقنى كورسىتىدۇ.

زەيسمان تومۇر: تومۇرنىڭ سوقۇشى جەددى بولۇپ، خۇددى ئوقيانىڭ زېپىدەك بولىدۇ، بۇ، كوپىنچە جىگەردە ئاغرىق بارلىغىنى كورسىتىدۇ.

سىلىق تومۇر: سۇنىڭ سىلىق ئاققىنىدەك سوقىدۇ. كوپىنچە بەلغەمنىڭ سۇيۇقلىشىپ كېتىشى، ئوزۇقنىڭ مەيدىده تۇرۇپ قېلىشى ۋە هاسىلدارلىقنى كورسىتىدۇ.

كەلكۇنسىمان تومۇر: كەلكۇنگە ئوخشاش كۇچلۇك سوقىدۇ، كوپىنچە تاشقانلىقنى كورسىتىدۇ.

ئىنچىكە تومۇر: تومۇرنىڭ سوقۇشى ئىنچىكە، خۇددى يىپتەك بولىدۇ، كۆپىنچە ئاجىزلىقنىڭ ئالامىتى.

لىنچۇاگىدا ھەمىشە بىر نەچچە خىل تومۇر سوقۇش بىرلا ۋاقىتتا كۆرۈلىدۇ. مەسىلەن، لەيلىمە ۋە تېز تومۇر سوقۇش بىرلا ۋاقىتتا يۈز بەرسە تاش بەدەندىكى ئىسسىقلىقنى بىلدۈرىدۇ، چوكمە ۋە تېز تومۇر سوقۇش بىرلا ۋاقىتتا يۈز بەرسە بۇ ئىچ بەدەندىكى ئىسسىقلىقنى بىلدۈرىدۇ.

تۆتۈپ تەكشۈرۈشتە كېسەللەرنىڭ تېرىسى، قول - پۇتلىرى ۋە كوكرەك - قوساقلىرىدا ئىششىق تۈگۈنلەرنىڭ بار - يوقلۇغى، باسقاندا ئاغرىش ياكى باشقا غەيرى نورمال ئۆزگىرىشلەرنىڭ بار - يوقلۇغى تەكشۈرىلىدۇ.

3) توغرا ھوكۇم قىلىش

ماۋجۇشى بىزگە مۇنداق دەپ تەلىم بېرىدۇ: «**تەھلىل قىلىش ئۇسۇلى بىيەنجىڭلىق ئۇسۇل. تەھلىل قىلىش دىگنىمىز شەيئىلەردىكى زىددىيەتنى تەھلىل قىلىش دېمەكتۇر.**» 4 تەكشۈرۈشتىن ئىگەللەنگەن كېسەللىك ئەھۋالىرى تەھلىل قىلىنىپ، ئومۇملاشتۇرۇلۇپ، ئاندىن 8 ئاساس بىلەن بىرلەشتۈرۈلۈپ ھوكۇم قىلىنىدۇ.

8 ئاساس: تاش بەدەن، ئىچ بەدەن، سوغاق، ئىسسىق، ئاجىزلىق، تاشقانلىق، مەنپى، مۇسپىلاردىن ئىبارەت.

تاش بەدەن ۋە ئىچ بەدەن: بۇ كېسەللىك ئۆزگىرىش يۈز بەرگەن ئورۇننىڭ چوڭقۇر - يۈزەلىگى ۋە كېسەللىك ۋەزىيىتىنىڭ ئېغىر - يېنىكلىك دەرىجىسىگە قارىتىلغان. تاش بەدەن كېسەللىگىنىڭ ئالامەتلىرى: توڭلاش، قىزىش، باش ئاغرىش، پۇتۇن بەدىنى ئاغرىش

ۆه بۇرنىدىن سۇ ئېقىش قاتارلىقلاردىن ئىبارەت. ئىچ بەدەن كېسەل-لىكىنىڭ ئالامەتلىرى: قىزىش، ئاغرىق قۇرۇپ ئۇسساپ تۇرۇش، قەۋزىيەت بولۇش ۆه سۇيدۇگى قىزىل بولۇش قاتارلىقلار. بۇلاردىن باشقا يەنه يېرىمى تاش بەدەنگه، يېرىمى ئىچ بەدەنگه مەنسۇپ كېسەللىك ئالامەتلىرى بار. ئۇ بولسىمۇ ئىسسىق ۆه سوغاق ئوز ئارا ئالمىشىش، ئاغرىق ئاچچىق بولۇش، گېلى قۇرۇش، كوكرىكى سىقىلىپ ئىچى پۇشۇش، تىت - تىت بولۇپ قۇسقۇسى كېلىش قاتارلىقلار.

ئىسسىق ۆه سوغاق: بۇ بىر - بىرىگه ماسىمۇ - قارشى ئىككى كېسەللىك ئالامىتىگه قارىتىلغان. سوغاقلىق كېسەللىك ئالا-مەتلىرى: بەدەن ۆه پۇت - قوللار مۇزلاش، ئىسسىق يىمەك - ئىچ-مەكلەرنى خالاش، ئىچى سۇدەك سۇرۇپ كېتىش، سۇيدۇگى سۇزۇك ۆه جىق بولۇش، تىلىنىڭ رەڭگى سۇس بولۇش ۆه ئاق گەز باغلاش، تومۇرى ئاستا سوقۇشلاردىن ئىبارەت. ئىسسىقلىق كېسەللىك ئالامەت-لىرى: بەدىنى قىزىپ پۇت - قوللىرىنى سوزغىسى كېلىش، تەرلەش، ئېغىزى قۇرۇش، سوغاق يىمەك - ئىچمەكلەرنى خالاش، تىلى قىزىرىپ سېرىق گەز باغلاش ۆه تومۇرى تېز سوقۇشلارىن ئىبارەت.

ئاجىزلىق ۆه تاشقانلىق: بەدەننىڭ كۇچلۇك - ئاجىزلىغى ۆه كېسەللىك ۆەزىيىتىنىڭ جىددى ياكى جىددى ئەمەسلىگىگه قارد-شىلغان. ئاجىزلىقنىڭ ئالامەتلىرى: كېسەل ئۇزاقتا سۇرۇلۇپ ئاجىزلاپ كېتىش، بەدىنى ئاجىزلاپ ئاۋازى پەسىيىپ كېتىش، چارچاپ ماغ-دۇرسىزلىنىش، دېمى سىقىلىش، تولا تەرلەش، تىلغا گەز باغلىماسلىق، تومۇرى ئىنچىكه ۆه كۇچسىز بولۇشتىن ئىبارەت. تاشقانلىقنىڭ ئالا-مەتلىرى، كېسەل يېگەندىن باشلىنىپ، تېنى تېخى ئاجىزلاشماسلىق، ئاۋازى يۇقۇرى بولۇش، نەپەس ئېلىشى كۇچلۇك بولۇش، تىلى قىزىرىپ قېلىن گەز باغلاش، تومۇرى كەلكۇندەك كۇچلۇك سوقۇش-لاردىن ئىبارەت.

مەنپى ۋە مۇسپى: 8 ئاساسىنىڭ ئومۇمى ئاتالمىسى بولۇپ، مەنپى كېسەللىگى ئاجىزلىق، سوغاقلىق ۋە ئىچ بەدەن كېسەللىك ئالامەتلىرىنى ئوز ئىچىگە ئالىدۇ؛ مۇسپى كېسەللىگى تاشقانلىق، ئىسسىقلىق ۋە تاش بەدەن كېسەللىك ئالامەتلىرىنى ئوز ئىچىگە ئالىدۇ.

كېسەللىك سەۋەپلىرى، كېسەللىك مۇددىتى ۋە بەدەن ئەھۋاللىرىنىڭ ئوخشىماسلىغى تۇپەيلىدىن كېسەللەردە ھەر دائىم تاش بەدەن ۋە ئىچ بەدەن كېسەللىك ئالامەتلىرى ئوز ئارا ئالمىشىش، سوغاقلىق بەلگىلەر بىلەن ئىسسىقلىق بەلگىلەر بىر-بىرى بىلەن ئوتتۇشۇپ مۇرەككەپلىشىش ۋە ئاجىزلىق بىلەن تاشقانلىق ئالامەتلىرى بىرلا ۋاقىتتا ئوچرايدىغان ئىككى خىل ياكى بىر قانچە خىل كېسەللىك بەلگىلىرى كورۇنىدۇ. شۇڭا «بىۋاسىتە داۋالاش» جەريانىدا كېسەلنى ئومۇمىيۈزلۈك كۆزىتىش، ئىنچىكىلەپ ھوكۇم قىلىش، شۇنداقلا ۋۇلىلىق ئېنىقلاش بىلەن تەجرىبە قىلىش ئارقىلىق ئېنىقلاشنى بىرلەشتۇرۇپ، ئاساسىي زىددىيەتنى تۇتۇپ توغرا ئېنىقلاش لازىم. بىز ماۋجۇشىنىڭ **ئۇرۇشنى ئۇرۇشتىن ئۇگىنىش** ھەققىدىكى تەلىماتىغا ئەمەل قىلىپ، كېسەللىكلەرنى ئېنىقلاش جەريانىدا يۇرەكلىك، ئېھتىياتچان بولۇپ ۋە ئەسلىيەتتىن ئوتكۈزۈشكە جۇرئەت قىلىپ، ئۇزلۇكسىز ئۇگىنىپ، ئۇزلۇكسىز يۇقۇرى كوتىرىپ جۇڭگونىڭ بىرلىككە كەلگەن يېڭى تېببى ئىلمى ۋە يېڭى دورىگەرلىك ئىلمىنى يارىتىش ئۈچۈن كۇرەش قىلىشىمىز لازىم.

4) دورىلارنى مۇۋاپىق ئىشلىتىش

ئۇلۇق داھىمىز ماۋجۇشى بىزگە مۇنداق دەپ تەلىم بېرىدۇ:

«سۇپەت جەھەتتە ئوخشاش بولمىغان زىددىيەتلەر

پەقەت سۇپەت جەھەتتە ئوخشاش بولمىغان ئۇسۇلـ لار بىلەن ھەل قىلىنىدۇ.» بىز جۇڭيى - ئوسۇملۇك دورىلىرى بىلەن كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش، داۋالاش جەريانىدا مۇشۇ تەلىماتقا ئەمەل قىلشىمىز لازىم. پەقەت بيەنـ جېڭلىق ئاساستا دورىلارنىڭ خۇسۇسىيىتى ۋە ئىشلىتىش پىرىنـ سىپلىرىنى ئىگەللىگەندىلا ئاندىن كېسەلگە قاراپ دورا بەرگىلى بولىدۇ. جۇڭيى - ئوسۇملۇك دورىلىرى بىلەن كېسەللەرنى داۋالىـ غاندا ئىمكانىيەتنىڭ بېرىچە ئوز يېرىدىن چىقىدىغان جۇڭيى - ئوسۇملۇك دورىلىرىنى تاللىۋېلىپ، ئاددى چۇفاڭلار بىلەن كېسەل داۋالاشنى تەشەببۇس قىلىش لازىم.

(1) دورا ماتىرىياللىرىنىڭ تەبىىتىدىن پۇختا خەۋەردار بولۇش: جۇڭيى - ئوسۇملۇك دورىلىرىنىڭ تەبىتى ئەنئەنىۋى جۇڭيى دورىگەرچىلىك نەزىرىيىسىنىڭ «4 تەبىەت، 5 تەم» ى بويىچە بېكىتىلگەن. دورىلارنىڭ تەبىىتى سوغاق، ئىسسىق، ئىسـ سىققا مايىل، سوغاققا مايىل دىگەن 4 تۇرگە ئايرىلىپ، بۇلار ئادەتتە «4 تەبىەت» دەپ ئاتىلىدۇ. ئىسسىققا مايىل ۋە ئىسسىق تەبىەتلىك دورىلار بىلەن سوغاق كېسەللىكلەر داۋالىنىدۇ. سوغاق ۋە سوغاققا مايىل تەبىەتلىك دورىلار بىلەن ئىسسىق كېسەللىكلەر داۋالىنىدۇ. ئىسسىققا مايىللىق بىلەن ئىسسىق ۋە سوغاق بىلەن سوغاققا مايىللىق دەرىجە جەھەتتىكى ئوخشىـ ماسلىقتىنلا ئىبارەت. سەللا سوغاق دىگەنلىك سوغاققا مايىل. سەللا ئىسسىق دىگەنلىك ئىسسىققا مايىل دىگەن بىلەن ئوخشاش. يەنە بىر تۇرلۇك موتىدىل تەبىەتلىك دورىلار بولۇپ، بۇ موتىـ دىللەشتۇرگۇچى تەبىەتلىك دورىلارنى كورسىتىدۇ.

ئومۇمەن ئېيتقاندا، سوغاق ۋە سوغاققا مايىل تەبىەتلىك دورىلار ئىسسىقنى قايتۇرۇش، ئوت ئىسسىقنى قايتورۇش، قاننى سوۋۇتۇش

ۋە زەھەرنى ياندۇرۇش رولىنى ئويناپدۇ، شۇڭا ئىسسىقلىق كېسەللىكلەرنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. ئىسسىقتا مايىل ۋە ئىسسىق تەبىئەتلىك دورىلار تال ـ ئاشقازانىنى ئىسسىقتا مايىللاشتۇرۇش، سوغاقنى تارقىتىش، مۇسپىلىككە ياردەم بېرىش رولىنى ئويناپدۇ. شۇڭا سوغاقلىق كېسەللىكلەرنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ.

دورىلارنىڭ تەمى چۈچۈمەل، قېرىق، تاتلىق، ئاچچىق ۋە تۇزلۇق دەپ 5 تۈرگە ئايرىلىدۇ، بۇ «5 تەم» دېيىلىدۇ. ئوخشىمىغان تەملىك دورىلار ئوخشىمىغان تەسىر كۆرسىتىدۇ. چۈچۈمەل تەملىك دورىلار: قورۇيدۇ، تۇتىدۇ، چىڭىتىدۇ، ۋە قان توختىتىدۇ. مەسىلەن، ئەينۇلنى ئالساق ئۇچەينى تۈتۈپ، ئىچ سۇرۇشنى توختىتىدۇ، خىلىت ھاسىل قىلىپ، يوتەل پەسەيتىدۇ. ئاق چوغلۇقنى ئالساق مەنپىلىكنى قورۇيدۇ.

قېرىق تەملىك دورىلار: ئىسسىقنى ياندۇرۇپ، زەھەر قايتۇرىدۇ. ئوت ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، ھولۇكنى قۇرۇتىدۇ، مەسىلەن، قالقانگۈل ئوپكىدىكى ئوت ئىسسىقنى قايتۇرىدۇ، مامىرانچىنى يۇرەكتىكى ئوت ئىسسىقنى قايتۇرىدۇ، خۇاڭبو (黄柏) قوۋزىغى بورەكتىكى ئوت ئىسسىقنى قايتۇرىدۇ. شاتارى (栀子) سەنجياۋ (三焦) دىكى ئوت ئىسسىقنى قايتۇرىدۇ.

تاتلىق تەملىك دورىلار: بەدەنگە قۇۋۋەت بېرىپ، كۆچلەندۈرىدۇ. تالنى ياخشىلاپ، ئاشقازانىنى موتىدىللەشتۇرىدۇ. مەسىلەن، چوڭ چىلان، چۈچۈكبۇيا، تال، ئاشقازان ئاجىزلىغى ۋە قان ئازلىقنى ساقايتىشتا كوپ ئىشلىتىلىدىغان دورىلاردىن بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

ئاچچىق تەملىك دورىلار: تەرلىتىپ تاش بەدەندىكى ئىللەتلەرنى تارقىتىدۇ. ئەزالارنىڭ پائالىيىتىنى تەڭشەپ، ئاغرىقنى توختىتىدۇ. مەسىلەن، جىڭجىيې، زىسۇ تەرلىتىپ تاش بەدەندىكى

ئىللەتلەرنى تارقىتىدۇ، بېدىيان، ياۋا ساماق ئەزالارنىڭ پائالىيىتىنى تەڭشەپ، ئاغرىقنى توختىتىدۇ.

تۇزلۇق تەملىك دورىلار: يۇمشىتىپ تۇگۈنلەرنى يېشىدۇ.

ئۇچەيلەرنى نەملەشتۈرۈپ، چوڭ تەرەتنى راۋان قىلىدۇ. مەسىلەن، تازىلانغان شور چوڭ تەرەتنى راۋان قىلىدۇ.

يۇقۇرقىلاردىن باشقا يەنە بىر تۈرلۈك تەمسىز دورىلار بولۇپ، بۇلار بەدەندىكى هوللۇكنى سىرغىتىپ سۇيۇقلۇقلارنى راۋان قىلىدۇ. مەسىلەن، چوكا دەرەخ مېۋىسى سۇيۇقلۇقنى راۋان قىلىپ، ئىششىقنى تارقىتىدۇ.

بەزى دورىلارنىڭ تەبىئىتى بىر قەدەر مۇرەككەپ بولۇپ، بەزىلىرىنىڭ تەبىئىتى ئوخشاش بولسىمۇ، تەمى ئوخشىمايدۇ. بەزىلىرىنىڭ تەمىمۇ ئوخشاشسىمۇ تەبىئىتى ئوخشىمايدۇ. يەنە بەزى دورىلاردا بىر قانچە خىل تەبىئەت ۋە تەم بولىدۇ. شۇڭا دورىلارنى ئىشلىتىشتە «4 تەبىئەت، 5 تەم»دىن پىششىق خەۋەردار بولۇش لازىم.

(2) دورىلارنى ئىشلىتىشنىڭ ئومۇمى پىرىنسىپلىرىنى ئىگىلەلەش: دورىلارنى ئىشلەتكەندە موھىم نۇقتىسىنى چىڭ تۇتۇپ، ئادەتتىكىلەرگە قوشۇمچە ئېتىۋار بېرىپ، كونكرېت ئەھۋاللارنى كونكرېت تەھلىل قىلىش كېرەك.

«8 ئۇسۇل» جۇڭيىلار كېسەل داۋالىغاندا داۋالاش پىرىنسىپلىرىنى بەلگىلەيدىغان ئاساس بولۇپ، بۇلار تەرلىتىش، قۇسۇرۇش، سۇردۇرۇش، موتىدىللەشتۈرۈش (تەڭشەش)، ئىسسىققا مايىلاشتۇرۇش، تازىلاش (قايتۇرۇش)، قۇۋۋەت بېرىش، تارقىتىشلاردىن ئىبارەت. تاش بەدەنلىك خىزمىتى ئېشىپ كەتسە «تەرلىتىش»پايدىلىق، زەھەرلىك نەرسىلەرنى يەپقالغاندا، سەپرا يىغىلغاندا «قۇسۇرۇش» پايدىلىق (هازىر بۇ چارە ئاز قوللىنىلىدۇ). ئىچ بەدەنلىك خىزمىتى ئېشىپ كەتكەندە «سۇردۇرۇش» پايدىلىق، يېرىمى تاش بەدەن، يېرىمى ئىچ بەدەنگە خاس ئىللەتلەر بولسا «تەڭشەش» پايدى-

لىق، سوغاق كېسەللىكىلەردە «ئىسسىقتا مايللاشتۇرۇش» پايدىلىق، ئىسسىق كېسەللىكىلەردە «تازىلاش» پايدىلىق، ئاجىز كېسەللىكىلەردە «قۇۋۋەت بېرىش» پايدىلىق، توپلىشىپ ئالغاندا «تارقىتىش» پايدىلىق بولىدۇ.

چۇفاڭدىكى دورىلارنى تەييارلاپ چىقىشتا، بىيەنجېڭلىق ئاساستا ئاددى ۋە ئۇنۇملۇك بولۇشنى نەزەردە تۇتۇش لازىم.

چۇفاڭ تەييارلاش پرىنسىپلىرى:

ئاساسلىق دورىلار: بۇ ئاساسلىق كېسەللىكنى داۋالايدىغان دورا بولۇپ، چۇفاڭدا ئاساسلىق رول ئويناپىدۇ.

قوشۇمچە دورىلار: ئاساسلىق كېسەللىكتىن باشقا ئالامەتلەرنى داۋالايدىغان دورىلار.

ئۇز ئارا يادەملەشكۈچى دورىلار: ئاساسلىق دورىلارنىڭ تەسىرىنى تېخىمۇ زور جارى قىلدۇرۇشقا ياردەم بەرگۈچى دورىلار.

ئۇز ئارا چەكلىگۈچى دورىلار: مەلۇم بىر خىل دورىدىن پايدىلىنىپ ئىككىنچى بىر خىلدىكى دورىنى چەكلەپ، ئۇنىڭ زەھەرلىنىش ياكى ياماق تەسىرىنى ئازايتىدۇ. شۇنىڭدەك دورىلارنى كوزلىگەن ئورۇنغا يەتكۈزۈش رولىنى ئويناپىدۇ. مەسىلەن، شامالداپ، سوغاق تېگىپ، ئوپكىدە ئىسسىق بولسا ئۇ يوتەل، دەم سىقىلىش، ئېغىز قۇرۇشلارنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. چۇفاڭ تەييارلىغاندا چاكاندا، گەج، ئۇرۇك مېغىزى، چۇچۇكبۇيا تالىلىۋېلىنىدۇ. بۇ يەردە يوتەل، دەم سىقىلىش ئاساسلىق كېسەل بولۇپ، بۇنىڭدىكى چاكاندا ئوپكىنى يايرىتىپ، دەم سىقىلىشنى باسىدىغان ئاساسلىق دورا سۈپىتىدە تەسىر كورسىتىدۇ. گەجنىڭ تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى سوغاق بولغانلىقتىن بىر تەرەپتىن تاش بەدەن ئىلىەتلىرىنى تارقاتسا يەنە بىر تەرەپتىن ئوپكىدىكى ئىسسىقنى تازىلاپ، قوشۇمچە دورا سۈپىتىدە تەسىر كورسىتىدۇ. ئورۇك مېغىزى چاكاندىغا يارەملىشىپ ئوپكىنى يايرىتىپ، دەم سىقىلىشنى توختىتىپ،

ئوز ئارا ياردەملەشكۇچى سۇپىتىدە تەسىر كورسىتىدۇ. چۇچۇكبۇيا بار-
لىق دورىلارنى تەڭشەپ، ئوز ئارا چەكلىگۇچى دورا سۇپىتىدە تەسىر
كورسىتىدۇ. بۇ چۇفاڭدىكى دورىلار ئىسسىق ۋە سوغاق كېسەللىكلەر-
گە بىللە ئىشلىتىشكە بولىدىغان دورىلاردىن تەييارلانغان.

(3) دورىلارنى ئىشلىتىشتە دىققەت قىلىدىغان ئىشلار:
دورىلارنى تەييارلاپ ئىشلەتكەن چاغدا مۇرەككەپ ئوزگىـ-
رىشلەر بولۇشى مۇمكىن. بەزى دورىلار تەييارلانغاندىن كېيىن دا-
ۋالاش ئۇنۇمى كۇچىيىدۇ، شۇنىڭدەك بەزىلىرىنىڭ داۋالاش ئۇنۇمى
ئەكسىچە كېمىيىپ كېتىدۇ. ھەتتا بەزىلىرىدە ئەكس تەسىر پەيدا
بولىدۇ. ئەكس تەسىر پەيدا بولىدىغانلىرى «ئوز ئارا قارشىلاش-
قۇچى» لار دەپ ئاتىلىدۇ. ئوز ئارا چەكلىگۇچىلەر «ئوز ئارا قورق-
قۇچى» لار دەپ ئاتىلىدۇ.

«ئوزئارا قارشىلاشقۇچى»لار توۋەندىكى 18 تۇرلۇك دورىدىن ئىبارەت:

بەنشيا، ئاچچىق تاۋۇز، سوغۇگۇل، غۇژمەك چىڭگىلىك يىلتىزى
(白蔹)، سۇئىلەپ قاتارلىقلار بۇۋانە بىلەن چىقىشالمايدۇ. چۇچۇكبۇيا —
يوسۇن (海藻)، سۇتلۇك ئوت، گەنسۇي‌سۇتلۇك ئوتى (甘遂)،
كېرىمدانە قاتارلىقلار بىلەن قارشىلىشىدۇ. مارال قۇلاق —
رىنشىڭ، قان تېپەر، شىقىلداق، قامچا ئوت، چول يالپۇز يىلتىزى،
چۇقا، كۇشىڭ ئوت، ئاسارون ۋە ئاق چوغلۇق قاتارلىقلار بىلەن
قارشىلىشىدۇ.

«ئوزئارا قورققۇچى» دورىلار توۋەندىكى 19 تۇرلۇك دورىدىن ئىبارەت:

گۇڭگۇرت بىلەن تازىلانغان شور، سىماپ بىلەن مىشياك،
قېيشىر سۇتلۇك ئوتى بىلەن مەدەستان، دەن بىلەن ھەشقىپىـ-

چەك، قەلەمپۇر بىلەن كۆركۈم، ياشىياۋ (牙硝) بىلەن پىششىق، بۇۋانىلار بىلەن كەركە مۇڭگۇزى، رىنشىك بىلەن ئۇچارچاشقان مايىغى، چوكادارچىن(官桂) بىلەن گىل قاتارلىقلار بىر-بىرىدىن قورقمدۇ،

هامىلدارلارغا مەنى قىلىنمىدىغان دورىلار:

هامىلدار مەزگىللىرىدە، بۇۋانە، بۇۋانەيان يىلتىزى، رەۋەن، تازىلانغان شور، دەن، پىزەك، جەدۋار، شاپتۇل مېغىزى، زاراڭزا، سۇلۇك، كوكۇيۇن، قىرىق ئاياق، كېرىمدانە، ئىپار قاتارلىق تەسىرى كۈچلۈك دورىلارنى ئىشلەتمەسلىك ياكى ئېھتىياتچانلىق بىلەن ئىشلىتىش لازىم.

دورىلارنىڭ مىقتارى

قېرىلار، بالىلار، ئاياللار ۋە تېنى ئاجىز كىشىلەرگە بېرىلمىدىغان دورا مىقتارى ئازراق بولۇشى لازىم. ئادەتتە 1 — 5 ياشلىق بالىلارغا چوڭ كىشىلەرنىڭ $\frac{1}{4}$ مىقتارى، 6 — 15 ياشلىقلارغا چوڭ كىشىلەرنىڭ $\frac{1}{2}$ مىقتارى، 16 دىن يۇقۇرىلارغا چوڭ كىشىلەرگە ئوخشاش مىقتاردا ئىشلىتىلسە بولىدۇ. ياز كۈنلىرىدە تەرلىمىدىغان دورىلارنى ئازراق ئىشلىتىش، قىش كۈنلىرى قېرىق، سوغاق تەبىئەتلىك دورىلارنى ئازراق ئىشلىتىشكە توغرا كېلىدۇ. كۈچلۈك، زەھەرلىك دورىلارنى ئىشلىتىشتە دورا مىقتارىنى قاتتىق تىزگىنلەش كېرەك.

بۇ كىتابتا كورسىتىلگەن دورىلارنىڭ مىقتارى: 1 جىك = 16 سەر؛ 1 سەر = 10 مىسقال، (1 سەر = 31.25 گرام).

ئادەتتە قاينىتىپ ئېچىدىغان دورىلارنىڭ مىقتارى كۆمۈلاچ ۋە تالقان

دورىلارنىڭ مىقتارىغا نىسبەتەن كوپرەك بولىدۇ.

ھەسول (قۇرۇتۇلمىغان) دورىلارنىڭ مىقتارى قۇرۇتۇلغان دورىلارنىڭ مىقتارىدىن كوپرەك بولىدۇ.

دورىلارنى ئىچىش ئۇسۇلى:

قاينىتىپ ئىچىدىغان دورىلار كۆپىنچە ئىسسىق بويىچە ئىچىلىدۇ. قۇسىدىغان كېسەللىكلەرگە ئاز - ئازدىن بىر نەچچىگە بولوپ، سو - ۋۇتۇپ ئىچكۈزىلىدۇ. دورىلارنى ئىچىش ۋاقتى ئادەتتە شۇ كۈنى كەچتە بىرىنچى قېتىملىق قاينىتىمىسى، ئەرتىسى ئەتتىگەندە ئىككىنچى قېتىملىق قاينىتىمىسى ئىچىلىدۇ ياكى ئىككى قېتىملىق قاينىتىمىسىنى بىرلەشتۈرۈپلا ئەتتىگەن ۋە كەچكە بولوپ ئىچىسىمۇ بولىدۇ. ھۆ - ۋەتلىگۈچى دورىلار تاماقتىن ئىلگىرى ئىچىلىدۇ. ئاشقازانىنى ياخشى - لايدىغان دورىلار تاماقتىن كېيىن ئىچىلىدۇ، مەددە چۈشۈرىدىغان ۋە ئىچ سۇرىدىغان دورىلار ئاچ قوساقتا ئىچىلىدۇ، ئۇخلىتىدىغان دو - رىلار ئۇخلاشتىن بۇرۇن ئىچىلىدۇ.

جۈملە - ئۇسۇلۇك دورىلىرى بىلەن كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش - داۋالاش جەريانىدا **«تەجرىبىلەرنى ئەستايىدىل يەكۈنلەش لازىم.»** داۋالاش ئۈنۈمى ھەقىقى ئىسپاتلانغان چۈفاڭلارنى ۋاقتىدا تەجرىبە ئالماشتۇرۇپ ۋە كېڭەيتىپ داۋا - لاش ئۈنۈمىنى ئۈزلۈكسىز يۇقۇرى كوتىرىش لازىم.

جۇڭيى ــ ئوسۇملۇك دورىلىرى

1. تاش بەدەندىكى ئىللەتلەرنى تارقاتقۇچى دورىلار

(解表药)

بەدەننىڭ تاشقى تەرىپىدىكى كېسەللىك ئىللەتلەرنى تارقىتىدىغان دورىلار تاش بەدەندىكى ئىللەتلەرنى تارقاتقۇچى دورىلار دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ ئادەتتە تاش بەدەندىكى ئىللەتلەرنى تارقىتىدىغان تەمى ئاچچىق، تەبىتى ئىسسىققا مايىل دورىلار ۋە تەمى ئاچچىق، تەبىتى سوغاققا مايىل دورىلارغا ئايرىلىدۇ. تاش بەدەندىكى ئىللەتلەرنى تارقىتىدىغان تەمى ئاچچىق، تەبىتى ئىسسىققا مايىل دورىلار قاتتىق توڭلاپ تىترەش، قىزىتمىسى بولۇش، باش ئاغرىش، دىماق پۈتۈش قاتارلىق سوغاق شامال خاراكتىردىكى تاش بەدەن كېسەللىكلىرىگە ئىشلىتىلىدۇ. تاش بەدەندىكى ئىللەتلەرنى تارقىتىدىغان تەمى ئاچچىق، تەبىتى سوغاققا مايىل دورىلار يېنىگرەك توڭلاش، قىزىتمىسى ئېغىر بولۇش، باش ئاغرىش، كۆز قىزىرىش، ئۇسساش قاتارلىق ئىسسىق شامال خاراكتىردىكى تاش بەدەن كېسەللىكلىرىگە ئىشلىتىلىدۇ.

1) تاش بەدەندىكى ئىللەتلەرنى تارقاتقۇچى تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل دورىلار

(辛温解表药)

چاكاندا (قىرىق بوغۇمسىمان چاكاندا)

麻黄 Ma huang (木贼麻黄)

چاكاندا يىلتىزى (麻黄根)

(چاكاندا ئائىلىسى، چاكاندا ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق تىك ئوسىدىغان كىچىك چاتقال، ئىگىزلىگى 30 - 80 سانتىمېتر. (2) يىلتىزى تۇم ۋە قاتتىق بولىدۇ. كونىرىغان غولى ياغاچقا ئايلانغان بولۇپ، تۇم بولىدۇ، تىك ئوسىدۇ. رەڭگى كۈلرەڭ قوڭۇر، ياش غولى چاتاقلاپ ئوسكەن بولۇپ رەڭگى كۈلرەڭ يېشىل، بوغۇم ئارىلىغى ئىنچىكە ۋە قىسقا. قۇرۇغاندا سۇندۇرسا ئوتتۇرىسىدىن ساغۇچ جىگەرەڭ ئۇنسىمان ماددا چىقىدۇ. ئۇنىڭ ئېغىزنى قورۇيدىغان تەمى بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى يىگىلەپ تەڭگىسىمان يوپۇرماقتا ئايلانغان. (4) گۈلى تاق جىنسىلىق بولۇپ، ئانىلىق گۈل رېتى كوپىنچە بوغۇمدا جۇپ بولۇپ ئوسىدۇ. شىرنىلىك مېۋىسى قىزىل ۋە ئەتلىك بولىدۇ (1 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كوپىنچە پەس تاغ باغرىلىرىدا، دەريا ۋادىلىرىدا ئوسىدۇ. تيانشان، ئالتاي تاغلىرىدا كوپ تارقالغان.

يەغنپ تەييارلاش : دورىغا يېشىل شېخى (چاكاندا) ۋە يىلتىزى (چاكاندا يىلتىزى) ئىشلىتىلىدۇ. كەچ كۈزدە يېشىل شېخى كېسىۋېلىنىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلۇپ، ئۇششاق كېسىپ ساقلىنىدۇ ياكى ھەسەل بىلەن قورۇپ تەييارلىنىدۇ. يىلتىزىنى توت پەسىلنىڭ ھەممىسىدە ئېلىشقا بولىدۇ. ئۇنى يۇيۇپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلغاندىن كېيىن، تولۇق نەملەپ نېپىز توغرىلىدۇ.

تەبىتى : چاكاندا: تەمى ئاچچىق قېرىق، ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. تەرلىتىش، يوتەل توختىتىش، دەم سىقىلىشنى بېسىش، سۈيۇقلۇقنى راۋان قىلىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. چاكاندا يىلتىزى: تەمى تاتلىق، تەبىتى موتىدىل، زەھەرسىز. تەرنى بېسىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى : (1) سوغاق شامالدىن بولغان زۇكامدا (بەدەن قىزىش، قاتتىق تۆكلاش، تەرلىمەسلىك، دەم سىقىلىش): چاكاندا 2 مىسقال، ئۇرۇك مېغىزى 3 مىسقال، چۈچۈكبۇيا 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئوپكە يالليۇغدا: چاكاندا 2 مىسقال، ئۇرۇك مېغىزى 3 مىسقال، خام گەج 1 سەر (ئاۋال قاينىتىلغان)، چۈچۈكبۇيا 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) رېماتىزىملىق پۇت ئاغرىغدا (قىزىتما بولمىغانلار): چاكاندا 2 مىسقال، دۇخو 3 مىسقال، ئاق چوغلۇق 3 مىسقال، چۈچۈكبۇيا 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) زىققىدا: (كېسەل ئۆزۈنغا سوزۇلۇپ بەدەن ئاجىزلاشقان، بەلغەم يىغىلىپ نەپەسنى توسۇپ قويغان، يوتۇلۇپ ھاسىراپ، دائىم قايتىلاپ تۇرغان ۋاقىتدا): خام چاكاندا 1.5 دىن 3 مىسقالغىچە، ئۇزمە يىلتىزنىڭ ئاق پوستى 4 مىسقال، ياڭاق مېغىزى دىن 3-6 مىسقالغىچە، بىرىتانىيە قارا

ئەندىزىنىڭ بەر ئۈستى قىسمى 3 مىسقال، خام ئەگرى سۈنىاي 5 تىن 6 مىسقالغىچە چۇچۇكبۇيا 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. ھاسراش ئېغىر بولغانلارغا 3 مىسقال چوغۇندان ئۈرۈغى قوشۇپ بېرىلىدۇ (لاتىغا يوگەپ). بەدىنى ئاجىز، ماغدىرسىزلانغانلارغا 3 - 4 مىسقال قان تېپەر قوشۇپ بېرىلىدۇ. (5) ئوزلىگىدىن تەرلەش. ئوعرى تەرلەردە: چاكاندا يىلتىزى 2 مىسقال، پۇچەك بۇغداي 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (6) كانايچە زىققىسىدا: چاكاندا يىلتىزى 7 فۇك، ئۈزمە يىلتىزىنىڭ ئاق پوستى 3 مىسقال، خام چۇچۇكبۇيا 3 مىسقال، توخۇ تۇخۇمى 1 دانە. تۇخۇمنى يۇقۇرىدىكى ئۇچ خىل دورا بىلەن 20 مىنۇت قاينىتىپ پىشۇرغاندىن كېيىن، تۇخۇمنىڭ شاكىلى ئېلىۋېتىلىپ يېيىلىدۇ (دورا سۇيى ئىچىلمەيدۇ).

مىقتارى: چاكاندا 0.5 — 3 مىسقال، چاكاندا يىلتىزى 1 — 3 مىسقال.

مەنى قىلىنىدىغان ئەھۋاللار: تاشقى بەدەن ئاجىز بولۇپ تەر كۆپ بولغان، قان بېسىمى يۇقۇرى بولغان كېسەللەرگە چاكاندىنى ئىشلىتىشكە بولمايدۇ.

قوشۇمچە: (1) ئوتتۇرا چاكاندا (中麻黄) (چاكاندا ئاتلىسى، چاكاندا ئۈرۈغدىشى) بۇنىڭ ئاساسىي ئالاھىدىلىگى شۇكى، ئىگىزلىگى بىر مېتىرغا يېتىپ بارىدۇ. بوغۇم ئارىلىقلىرى

قىرىق بوغۇمسمان چاكاندىغا قارىغاندا توم ۋە ئۇزۇن بولىدۇ. قۇرغاق، تاشلىق تاغ باغرىلىرىدا، تۇزلەڭلىكلەردە، چوللەردە ئوسىدۇ (2 - رەسىمگە قارالسۇن).

(2) پىرژېۋالسكى چاكاندىسى (勃氏麻黄) (چاكاندا ئائىلىسى. چاكاندا ئۇرۇغدىشى) ئاساسىي ئالاھىدىلىگى شۇكى، 0.8 - 1.2 مېتىرغىچە كېلىدىغان، شاخلىرى توپلىشىپ ئوسىدىغان چاتقال. كىچىك شاخچىلىرىنىڭ ئۇچى ئىلمەك بولىدۇ. كوپىنچە چوللەردىكى يازلىق كەلكۇن ماكىدىغان ئورۇنلاردا ئوسىدۇ. بۇلارنىڭ ھەممىسى چاكاندا ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (3 - رەسىمگە قارالسۇن).

بەيجۆ (داغور داڭگۇيى)

白芷 Bai zhi

باشقا ئاتىلىشى: قىزىل بوياق

(كۆللۈكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، داڭگۇي ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق ئىگىز ئوسىدىغان سامان غوللۇق ئوسۈملۈك، ئىگىزلىگى 2 - 3 مېتىر. (2) يىلتىزى توم ۋە چوڭ بولۇپ، تۈۋرۈكسىمان شەكىلگە يېقىن كېلىدۇ. غولى تىك، توم، ئوتتۇرىسى كاۋاك، رەڭگى سوسۇنگە مايىل. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. يوپۇرماق سىپىنىڭ تۈۋى كېڭىيىپ ئوسۇپ، غىلاپ شەكىلدە غولنى يوگەپ ئالىدۇ. يوپۇرمىغى 2 — 3 قاپتىلە-

نىپ پەيسمان يېرىلغان، ھەر بىر يېرىقچىلىرى تۇخۇمسمان ياكى ئۇزۇن تۇخۇمسمان شەكىلدە، گىرۋىكى ھەرە چىشسمان بولىدۇ. (4) گۈل رېتى مۇرەككەپ كۇنسلۇكسمان بولۇپ، ئۇچىدىن ياكى قولتۇغىدىن ئوسىدۇ. ئومۇمى ئورىغۇچى يوپۇرماقلىرى 1 ـ 2 تال چوگابغان غىلاپسمان ئورىغۇچى يوپۇرماقتىن تەركىپ تاپىدۇ. كىچىك ئومۇمى ئورىغۇچى يوپۇرماقلىرىنىڭ كوپچىلىگى تار تېمىنە شەكلىدە بولىدۇ. جۇپ ئاسماق مۇسى ياپىلاق ھەم دۇگىلەگرەك بولىدۇ (4 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئۇرۇغىدىن كوپەيتىلىدۇ، مۇنبەت قۇملۇق توپىلاردا ياخشى ئوسىدۇ. گۈچۈك، قەشقەر، غۇلجا قاتارلىق ئورۇنلاردا تېرىپ ئوستۇرۇلمەكتە.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. كۈز پەسلىدە كولاپ ئېلىپ لايلىرى ۋە چاچما پىلتىزلىرى تازىلاپ ئېلىۋېتىلگەندىن كېيىن. ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ، تولۇق نەملەپ، يالپاقلاپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئى: تەمى ئاچچىق، تەبىئى ئىسسىقا مايىل، زەھەرسىز. يەلنى، سوغاقنى تارقىتىدۇ، ھوللۇكنى قۇرۇتىدۇ. يېرىكنى چەمرىدۇ، قاننى جانلاندۇرۇپ، ئاغرىقنى باسىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) باش ئاغرىش، باشىنىڭ بىر تەرىپى ئاغرىش، قاش، دوغا سۇكىسگى ئاغرىشلاردا: بەيجۇ 3 مىسقال، كەۋرەك 3 مىسقال، بالدىرغان 3 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) سوغاق شامالدىن بولغان زۇكامدىكى

باش ئاغرىشتا: بەيجۇ 3 مىسقال، جىڭجىپ 3 مىسقال ، كەۋرەك 3 مىسقال، چياڭخۇ 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ئاشقازان ۋە 12 بارماق ئۇچەي يارىلىرىدا: بەيجۇ 30 گرام، چۇچۇكبۇيا 20 گرام، توخۇ تۇخۇم شاكىلى 20 گرام، كوپىگى دەريا 20 گرام، ھەممىسىنى ئېزىپ تالقان قىلىپ، ھەر قېتىمدا 3 — 5 گرامغىچە، كۈنىگە ئۈچ قېتىم قاياناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (4) جىگەر قېتىشتىن كېلىپ چىققان فوساققا سۇ يىغىلىشتا: پۇراقلىق بەيجۇنىڭ پۇتۇن يوپۇرمىغىدىن 1 سەر ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى قۇرۇق تالقىنىدىن 2 مىسقىلى ئاق شېكەر بىلەن كۈنىگە ئىككى قېتىم ئىچىلىدۇ. (5) غەلۋىرەكتە (ئېغىز ئالمىغانلارغا): بەيجۇ، داڭگۇي، سوپۇن دەرەخ مۇسى ھەر قايسىسىدىن 2 مىسقال ئېلىپ، سۇدا قايناتىپ ئىچىلىدۇ. (6) سېسىق ئاق خۇن كېلىشتە: بەيجۇ 3 مىسقال، لەيلىگۈل بىلتىزى 3 مىسقال، ئاق چوغلۇق 2 مىسقال، سۇسىز زەمچە 1 مىسقال (ئابرىم كاپ ئېتىپ ئىچىلىدۇ)، سۇدا قايناتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقالغىچە.

زىسۇ

紫苏 Zi su

زىسۇ ئۇرۇغى (苏子) ، زىسۇ يوپۇرمىغى (苏叶) زىسۇ شېخى (苏梗)

(كالپۇكسىمان گوللۇكلەر ئائىلىسى، زىسۇ ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 1 — 1.2 مېتىر. خۇشبۇي پۇرىغى بار. (2) غولى

4 قىرلىق، تۆكلۈك، كوپ شاخلىنىدۇ. (3) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسىدۇ، سېپى بولىدۇ، شەكلى تۇخۇمسىمان ياكى يومۇلاق تۇخۇمسىمان، يوپۇرماق گىرۋىگى دۆگىلەك چوڭ چىشلىق، يوپۇرماق يۈزى پۈرلەشكەن، رەڭگى يېشىل، يوپۇرماق دۈمبىسى قارامتۇل، بېغىرىدا بولىدۇ. (4) ئۇمۇم گۈل رېتى بولۇپ، ئۇچىدا ياكى قولتۇغىدىن ئوسىدۇ. ئۇرۇغۇچى يوپۇرمىغى تۇخۇمسىمان بولۇپ، گۈلى بىلەن ئوخشاش ئۈزۈنلۈقتا بولىدۇ. گۈل كاسىسى قوڭغۇراقسىمان، گۈل تاجىسى نەيچىسىمان كالپۇك شەكلىدە، رەڭگى قىزىل ياكى سۇس قىزىل. مۇنچىسى كىچىك قاتتىق مۇڭە بولۇپ، رەڭگى قارامتۇل قوڭۇر، شەكلى تۇخۇمسىمان (5 - رەسىمگە قارىسۇن).

ئوسۇش ئورنى: غۇلجا، ماناس، قەشقەر، گۇچۇڭ قاتارلىق ئۇرۇنلاردا تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۈستىدىكى قىسمى (زىسۇ)، مۇنچىسى (زىسۇ ئۇرۇغى)، يوپۇرمىغى (زىسۇ يوپۇرمىغى)، غول — شاخلىرى (زىسۇغول - شېخى) ئىشلىتىلىدۇ. زىسۇ يېڭى چېچەكلىگەندە ئورۇڭلىنىپ، كونىرىغان غولى چىقىرىۋېتىلىپ، توغراپ سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ؛ قالىغان غولىنى كېسىپ پارچىلىغاندىن كېيىن ئۇ زىسۇ غول — شېخى دېيىلىدۇ. زىسۇ يوپۇرمىغى چېچەكلىمەستىن بۇرۇن ئۈزۈۋېلىنىپ، سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ. مۇنچىسى پىشقاندىن كېيىن ئېلىنىدۇ. مۇنچىسى ئېلىنغاندىن كېيىن ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ ياكى ئازراق قورۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق، ئىسسىقلا مايىل، زەھەرسىز. زىسۇ سوغاقنى تارقىتىپ، تاش بەدەننى تازىلايدۇ. بەلغەمنى چىقىرىپ، يوتەلنى توختىتىدۇ. كوكۈلنى ئاچىدۇ. ئاشقازان خىزمىتىنى ياخشىلاپ، قۇسۇشنى باسىدۇ. قۇۋەتنى تەڭشەپ، ھامىلىنى ئاسرايدۇ. زەھەرنى تارقىتىپ، يارىلارنى ساقايتىدۇ. زىسۇ ئۇرۇغى ماسراشنى

باسىدۇ. بەلغەمنى چىقىرىپ، يوتەلنى توختىتىدۇ. زىسۇ يوپۇرمىغىنىڭ ئىسسىقلىقنى تارقىتىش خۇسۇسىيىتى بار. زىسۇ غولى قۇۋەتنى تەڭشەش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى: (1) زۇكامنىڭ ئالدىنى ئېلىشتا: زىسۇ يوپۇرمىغىدىن 2 مىسقال ئېلىپ دەملەپ ئىچىلىدۇ. (2) سوغاق شامالدىن بولغان زۇكام (باش ئاغرىش، تەرلىمەسلىك، ئىشتەهاي تۆتۈلۈش، ئىچى سىقىلىشلار) دا: زىسۇ يوپۇرمىغى 2 مىسقال، زىسۇ شىبخى 2 مىسقال، پىشقان جۇيزە پوستى 1 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) زۇكامدىن بولغان يوتەلدە: زىسۇ يوپۇرمىغى، قوڭغۇراقگۈل، ئاچچىق ئۇرۇك مېغىزىنىڭ ھەر قايسىسىدىن 3 مىسقالدىن ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) ئىسسىق ئۆتۈش يېكى ئىشتەهاي تۆتۈلۈش، ئىچى سىقىلىش، كوكەلى ئاينىشلاردا: زىسۇ غول شىبخى 3 مىسقال، پىننە 3 مىسقال، تۇرۇپ ئۇرۇغى 2 مىسقال، پىششىق جۇيزە پوستى 2 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) كانايچە يالالۇغى، بەلغەم كوپ بولغان يوتەلدە: زىسۇ ئۇرۇغى 3 مىسقال، تۇرۇپ ئۇرۇغى 3 مىسقال، ئاق قىچا ئۇرۇغى 3 مىسقال، پىشقان جۇيزە پوستى 2 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، چۇغۇندان ئۇرۇغى 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (6) قۇسۇش، كوكەلى ئاينىشلاردا: مامىرەنچىنى 2 مىسقال زىسۇ يوپۇرمىغى 4 فۇڭ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 — 3 مىسقالغىچە.

غۇنچە ئۇزۇم

索索葡萄 Suo suo pu tao

(ئۇزۇم ئائىلىسى، ئۇزۇم ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق ياغاچ غوللۇق پېلەك تارتىپ ئوسىدىغان ئوسۇملۇك، پىلىگى 1 ~ 3 مېتىرغىچە بولىدۇ، (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، ئالقانسىمان يېرىلىدۇ. (3) گۇل رېتى كونۇس شەكىللىك بولۇپ، يوپۇرماقنىڭ ئۇدۇلىدا ئوسىدۇ. گۇلى سۇس يېشىل، مىۋىسى كىچىك شىرنىلىك مىۋە بولۇپ، جىگەررەڭ كېلىدۇ (6- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تۇرپان، پىچان، خوتەن قاتارلىق جايلاردا تېرىپ ئوستۇرىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا مىۋىسى ئىشلىتىلىدۇ. كۇزدە مىۋىسى پىشقاندىن كېيىن كېسىپ ئېلىنىپ، سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىىتى: تەمى تاتلىق، تەبىىتى موتىدىل، زەھەرسىز. تاش بەدەننى تازىلاپ، قىزىلنى سىرتقا تەپكۇزىدۇ. سۇيدۇكنى ھەيدەپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قىزىل سىرتقا تەپمىگەندە: غۇنچە ئۇزۇم 5 مىسقال، قومۇچ يىلتىزى 3 مىسقال، يۇمغاقسۇت يىلتىزى 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى غۇنچە ئۇزۇمدىن 5 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) باللار قىزىتمىسىدا، سىزلامدا، ھامىلە مىدىرلاپ بىئارام قىلغاندا ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5 — 1.5 سەرگىچە.

يالغان رەيهان

香薷 Xiang ru (萼果香薷)

(كالپۇكسمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، يالغان رەيهان ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىرىيللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك. ئىگىز-لىگى 30 — 50 سانتىمېتىر. خۇشبوي پۇراقلىق. (2) غولى تىك ئوسكەن، تورت قىرلىق بولۇپ، ئىككى تەرەپكە ئوخشاش شاخلايدۇ. (3) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسكەن، سېپى بار، تىمنە شەكىلدە، ئۇچى ئۇچلۇق، گىرۋىگى ھەرەچىشسىمان، يوپۇرماقنىڭ دۇمبىسى سەل سۇسۇن رەڭدە كېلىدۇ. (4) گۈل رېتى باشاقسىمان بولۇپ، ئوسۇملۇكنىڭ ئۇچىدا توۋرۇكسمان شەكىلدە ئوسىدۇ. گۈلى سۇس سوسىن رەڭدە بولىدۇ (7 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغلىق جايلاردىكى دەريا ۋادىلىرى، ئېرىق بويى قاتارلىق نەم ئورۇنلاردا ياخشى ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۈستىدىكى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. ياز، كۈز پەسىللىرى گۈلى دەسلەپ ئېچىلغاندا ئورۇۋېلىپ قۇرۇتۇلۇپ، اغدىنىپ، ئۇششاق چاناپ

ئاچچىق، ئىسسىقلا مايىلراق، زەھەرسىز.
تەرلىتىدۇ، ھەللۇكنى قايتۇرىدۇ، سۇيۇق-

سسىق زۇكامدا (قىزىتما بولۇپ، باش
ت - قۇلى ماغدۇرسىزلىنىدۇ، ئىچى
تەسۇى قوناق 3 مىسقال،

نوخۇت 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) بورەك ياللۇغىدا (ئىششىق پەيدا بولۇپ، سۇيدۇك ئازايغاندا): يالغان رەيھان، بەيجۇ (白术) نىك ھەرقايسىسىدىن 2 مىسقال ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

كەۋرەك (ئىنچىكە يوپۇرماقلىق كەۋرەك)

防风 Fang feng (细叶防风)

(كۆنلۈكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، كەۋرەك ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غولـلۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30～100 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزى توم ۋە يۇمشاق بولۇپ، ھالقىسىمان ئىزلىرى بولىدۇ، تىك ئوسىدۇ. يىلتىزىنىڭ ئۈستۈنكى تەرىپىدە قارامتۇل سېرىق رەڭدىكى تالاسسىمان يوپـۇرماق سېپىنىڭ قالدۇغى بولىدۇ. غولى تىك، يەكـكە ئوسىدۇ. (3) تۈۋىدىن چىقـقان يوپـۇرماقلىرى توپلىشىپ ئوسىدۇ، ئـۇزۇن سـېپى بار، يوپۇرماق ئالقـىنى 3 قايتـىلانغان پەيسىمان تولۇق يېرىلغان بولۇپ، يېرىقچىلىرى يېپسىمـان. غولىدىن ئوسـكەن يوپۇرماقلىرى كىچىگرەك بولىدۇ. (4) مۇرەككەپ كۆنلۈكسىمان گۈل رېتى قولتۇغىدا ياكى ئۇچىدا ئوسىدۇ، گۈلى كىچىك، ئاق. قوش ئاسماق مۇئىسىنىڭ شەكلى ئۇزۇن تۇخۇمسىمان، رەڭگى ئاقۇش كۈلرەڭ بولىدۇ (8 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: پەس تاغلارنىڭ تاغ باغرىلىرىدا ياخشى ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە تاغلىق رايونلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: يىلتىزى دورا بـولىدۇ. ئـەتىياز، كۆز پەسىللىرىدە كـولـۇۋېلىپ، يۇيۇپ تازىلاپ، ئاپتـاپتا قـۇرۇتۇپ، تولۇق ئەملەپ ئۇچى كېسىۋېتىلىپ يالپاقلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىغراق ئاچچـىق، ئىسسـىقـقا مـايىل،

زەھەرسىز. تاش بەدەننى تازىلاپ، يەلنى، ھوللۇكنى ئالىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) شامال تېگىشتىن بولغان زۇكامدا: كەۋرەك 3 مىسقال، چاكاندا 2 مىسقال، زىسۇ يوپۇرمىغى 3 مىسقال، بەيجۇ 3 مىسقال، جىڭجىيې باشىغى 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. قىزىتما ئېغىر بولسا پەربۇن 5 مىسقال قوشۇلىدۇ. يوتەل بولسا، قوڭغۇراقگۈل 3 مىسقال، ئۇرۇك مېغىزى 3 مىسقال قوشۇپ بېرىلىدۇ. (2) باشنىڭ بىر تەرىپى ئاغرىشلاردا: كەۋرەك 3 مىسقال، بەيجۇ 2 مىسقال، چاي يوپۇرمىغى 3 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) رىماتىزملىق بوغۇم يالۇغدا: كەۋرەك 3 مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، قىزىل چوغلۇق 3 مىسقال، ئۇرۇك مېغىزى 3 مىسقال، چوڭ يوپۇرماقلىق جىنتىيانا 3 مىسقال، چياڭخو 3 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، خام زەنجىۋىل 1 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) ئېشەك يېمەدە: كەۋرەك 3 مىسقال، جىڭجىيې 3 مىسقال، چياڭخو 3 مىسقال، قىزىل چوغلۇق 2 مىسقال، خام چۇچۇكبۇيا 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) ئاياق قاپىرىشنىڭ ئالدىنى ئېلىشتا: كەۋرەك، بەيجۇ، ئاسارۇن، سىچۈەن بوۋانىسىنىڭ ھەر قايسىسىدىن 3 سەردىن ئېلىپ سۇدا ئۇچ قېتىم ھەر قېتىم بىر سائەتتىن قاينىتىلىدۇ (بىرىنچى قېتىم 1500 مىللىلىتىر سۇ قوشۇلىدۇ، ئىككىنچى، ئۈچىنچى قېتىم 1000 مىللىلىتىر دىن سۇ قوشۇلىدۇ). ئۈچ قېتىم سۈزۈلگەن سۇيۇقلۇغىنى يېغىپ 150 مىللىلىتىر مەلھەم بولغىچە قاينىتىپ، ئۇنىڭغا 10% كامفورا ھارىغدىن (樟脑酒) 10 مىللىلىتىر قوشۇپ، ھەر قېتىم يول مېڭىشتىن يېرىم سائەت بۇرۇن ياكى يول مېڭىش ئۈستىدە پۇتنىڭ ئاسان قاپىرىدىغان ئورۇنلىرىغا سۈرتۈلىدۇ.

مىقتارى: 1.5—3 مىسقالغىچە.

يۇمغاقسۇت

芫荽 Yuan sui

يۇمغاقسۇت تۈرۈغى (芫荽子) يۇمغاقسۇت يىلتىزى (芫荽根)

باشقا ئاتىلىشى: ئاش كوكى، كەشنىز.

ئوسۇش ئورنى: بۇ تاماقتا ئىشلىتىلىدىغان يۇمغاقسۇت بۇلۇپ، شىنجاڭنىڭ ھەممە يەرلىرىدە تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۈتۈن چوپى (يۇمغاقسۇت) ۋە تۈرۈغى (يۇمغاقسۇت تۈرۈغىسى) ئىشلىتىلىدۇ. ياز ۋە كۈز پەسىللىرىدە يۇلۇۋېلىنىپ، ھول بويىچە ئىشلىتىلىدۇ ياكى سايىدا قۇرۇتۇلۇپ ئىشلىتىلىدۇ. تۈرۈغى پىشقاندىن كېيىن سوقۇلۇپ، ئەخلەتلىرى چىقىرىۋېتىلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلۇپ ئىشلىتىلىدۇ. يىلتىزىنىمۇ دورىغا ئىشلىتىشكە بولىدۇ.

تەبىئىي: يۇمغاقسۇت ۋە يۇمغاقسۇت يىلتىزى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. ئىسسىقنى قايتۇرىدۇ، تەرلىتىپ، سەپكىنى سىرتقا تەپكۈزىدۇ، تاماق ھەزىم قىلىشنى ياخشىلايدۇ. يۇمغاقسۇت ئۇرۇغى: تەمى ئاچچىق، چۈچۈمەل، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. تاماق ھەزىم قىلىشنى ياخشىلايدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قىزىل سىرتقا تەپمىگەندە: بىرىنچى چۈفاڭ: ھول يۇمغاقسۇتتىن 4 سەر ئېلىپ، قاينىتىۋاتقان سۇغا سېلىپ (ياكى 2 سەر سۇڭ پىياز قوشۇپ سېلىنىدۇ) 1 — 2 قېتىم قاينىتىغاندىن كېيىن، سۈيى بىلەن پۈت، قول ۋە پۈتۈن بەدەن سۈرتۈپ يۇيۇلىدۇ (يۇغاندا سوغاق تېگىشتىن ساقلىنىش كېرەك). ئىككىنچى چۈفاڭ: يۇمغاقسۇت يىلتىزى 7 دانە، جامكا 2 مىسقال، قومۇچ

يىلتىزى 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. ئۇچىنچى چۇفاڭ: يۇمغاقسۇت 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) تولغاقتا: هول يۇمغاقسۇتنى 4 سەر سۇدا قاينىتىپ سوۋۇغاندىن كېيىن، ئۇنىڭغا بىر چىنە قېتىق قوشۇپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2—3 مىسقال.

جىڭجيې

荆芥 Jing jie

جىڭجيې باشىغى (荆芥穗)

(كالپۇكسىمان گۇللۇكلەر ئائىلىسى، جىڭجيېي ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 60 — 80 سانتىمېتىر. غولى 4 قىرلىق، يۇقۇرى تەرىپى بىر بىرىگە ئۇدۇل شاخلايدۇ. پۇتۇن ئوسۇملۇكتىن خۇشبۇي پۇراق چىقىپ تۇرىدۇ. غولىدا قىسقا تىۋىتلەر بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسىدۇ، 3 — 5 ئاچىماق بولۇپ، پەيسىمان چوڭقۇر يېرىلىدۇ. (3) گۇل رېتى ئايلانما كۇنلۇكسىمان بولۇپ، كوپلىگەن ئايلانمىلىرى شاخنىڭ ئۇچىغا توپلىشىپ، باشاقسىمان شەكىل ئالىدۇ. گۇلى كىچىك، سۇس جىگەر رەڭ كېلىدۇ (9-رەسىمگەقارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: غۇلجا، كۇنەس، شىخەنزە، ماناس قاتارلىق ئورۇنلاردا ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۇستىدىكى قىسمى (جىڭجيې) ۋە باشىغى (جىڭجيې باشىغى) ئىشلىتىلىدۇ. كۇز پەسلىدە باشىغى كوك ۋاقتىدا ئورۇۋېلىنىپ، يەر ئۇستىدىكى قىسمى ئۇششاق چانىلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ ياكى قازاندا قورۇپ،

كۆمۈرى تەييارلىنىدۇ. باشقىسى سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ، كۆپىنچە قازاندا قورۇپ كۆمۈرى تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىقلىقا مايىل، زەھەرسىز. تاش بەدەننى تازىلاپ، شامالنى ئالىدۇ، سوغاقنى تارقىتىپ، تارتىشىپ قېلىشنى قايتۇرىدۇ. قورۇلغان كۆمۈرى قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سوغاق شامالدىن بولغان زۇكامدا (مۇزلايدۇ، قىزىيدۇ، بۇرۇن پۈتۈپ قالىدۇ، باش ئاغرىيدۇ، تەرلەمەيدۇ): جىڭجىيې 3 مىسقال، كەۋرەك 3 مىسقال، زىرۋ يوپۇرمىقى 3 مىسقال، خام زەنجۈۋىل 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) بۇرۇن قاناش، تۇغۇتتىن كېيىن ئېغىز تارتىشىپ قېلىش، پۇت ـ قولى تارتىشىپ كىرىشىپ قالغاندا: جىڭجىيې كۆمۈرىدىن 2 سەر ئېلىپ تالقان قىلىپ، كۈنىگە ئىككى قېتىم، ھەر قېتىمدا 2 مىسقالدىن كىچىك بالىنىڭ سۈيدۈگى ياكى قايناق سۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (3) باشنىڭ بىر تەرىپى ئاغرىغاندا: جىڭجىيې، خام كەجىلەرنىڭ ھەرقايسىسىدىن تەڭ مىقتاردا ئېلىپ، ئۇششاق سوقۇپ، كۈنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 2 مىسقالدىن چاي بىلەن ئىچىلىدۇ. (4) ئېشەك يېمى (يەل تاشدا)دا: جىڭجىيې ياشغىدىن 1 سەر ئېلىپ، ئۈۋۈتۈپ قازاندا قورۇپ، لاتا خالتىنىڭ ئىچىگە سېلىپ ئاغرىق يەرگە سۈرتىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 — 3 مىسقال.

بالدىرغان (شىنجاڭ بالدىرغىنى)

藁本 Gao ben (新疆藁本)

(كۇنلۇكسىمان گۇللۇكلەر ئائىلىسى، بالدىرغان ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك. ئىگىزلىگى 1.5 مېتىر ئەتراپىدا بولىدۇ. (2) يىلتىزسىمان غولى توغرىسىغا ئوسكەن بولۇپ، ياپىلاق تۇۋرۇكسىمان شەكىلدە بولىدۇ. ھەر يىلى توغرىسىغا بىر بوغۇم ھاسىل قىلىپ بىر غول چىقىرىدۇ. كونا غولى قۇرۇغاندىن كېيىن بىر توشۇك ئورۇن قالىدۇ. پۇتۇن يىلتىزسىمان غولىدا چاچما يىلتىزلار ناھايىتى كوپ بولىدۇ، ئالاھىدە پۇرىغى بار. غولى تىك، ئوتتۇرىسى كاۋاك بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، 2 ـ 3 قايتىلانغان پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق. يوپۇرماق سېپى غىلاپسىمان چوڭىيىپ غولىنى ئوراپ ئالىدۇ. كىچىك يوپۇرماقلىرى پەيسىمان چوڭقۇر يېرىلىدۇ. (4) گۇل رېتى مۇرەككەپ كۇنلۇكسىمان بولۇپ، ئۇچىدا ئوسىدۇ. گۇلى كىچىك، رەڭگى ئاق، قوش ئاسماق مىۋىسى كەڭ تۇخۇم شەكىللىك بولىدۇ. بولۇكچە مىۋىسىنىڭ 5 دانە تار قانىتى بولىدۇ (10 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ باغرىلىرىدا، چاتقاللىق، ئورمان بويلىرى، تاغ جىلغىلىرىغا ئوخشاش نەم يەرلەردە ياخشى ئوسىدۇ. ئاساسەن تيانشاننىڭ تاغلىق رايونلىرىدا، ئىلى رايونىدا كوپ ئۇچرايدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. ئەتىياز، كۇز پەسىللىرى كولىۋېلىنىلىپ، لايلىرى ۋە چاچما يىلتىزلىرىنى

تازلىۋېتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، نەملەپ نېپىز كېسىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق، تەبىئىي ئىسسىقلىقا مايىل، زەھەرسىز. سوغاق يەلنى، هوللۇكنى قايتۇرىدۇ، ئاغرىق باسىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سوغاق شامالدىن بولغان زۇكامدىكى باش ئاغرىشتا: بالدىرغان 3 مىسقال، كەۋرەك 3 مىسقال، دۇخو 3 مىسقال، بەيجۇ 2 مىسقال، چۇەنچۇك (川芎) 3 مىسقال، جۇيخۇا گۈل 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) باشنىك بىر تەرىپى ئاغرىشتا: چۇەنچۇك 3 مىسقال، بەيجۇ 3 مىسقال، خام گەج 5 مىسقال، جۇيخۇا گۈلى 5 مىسقال، چىباڭخو 3 مىسقال، بالدىرغان 3 مىسقال، جىڭجىپ باشىغى 3 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ئاشقازان تۇگۇلۇپ، قوساق قاتتىق ئاغرىغاندا: بالدىرغان 5 مىسقال، ساڭجۇ (苍术) 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) دانىخورەكتە: بالدىرغان، بەيجۇنىك ھەر قايسىسىدىن ئوخشاش مىقتاردا ئېلىپ، يۇز ماي ياساپ يۇزگە سۈرتىلىدۇ.

مىقتارى: 0.8 — 3 مىسقال.

قوشۇمچە: كەك يوپۇرماقلىق بالدىرغان (宽叶蕙本)

(كۇنلۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، بالدىرغان ئۇرۇغدىشى):

شەكلى شىنجاڭ بالدىرغىنى بىلەن ئوخشاپ كېتىدۇ. كىچىك يوپۇرمىغى پەيسىمان تېپىز يېرىلىدۇ. ئوسۇش ئورنى شىنجاڭ بالدىرغىنى بىلەن ئوخشاش. كوپىنچە تىيانشان تاغلىرىدا ئوسىدۇ. بۇمۇ بالدىرغان قاتارىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

سوغۇچىياز

大葱 Da cung

سوغۇچىياز ئېقى (白葱) سوغ پىياز ئۇرۇغى (葱子)

تەبىئىتى: سوغۇچىيازنىڭ تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز بولۇپ، تاش بەدەندىكى ئىللەتلەرنى تارقىتىدۇ. يوللارنى ئاچىدۇ. ئۇرۇغىنىڭ تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا چوڭ مايىل، زەھەرسىز بولۇپ، جۇڭچى (中气) نى قۇۋەتلەپ، ئىسسىققا مايىللاشتۇرىدۇ. باھقا قۇۋەت بېرىپ، كوزنى روشەنلەشتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تارقىلۇچان زۇكامدا: سوغۇچىياز 3 تال، بەسەي كوتىگى 3 دانە، قومۇچ يىلتىزى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) باللاردىكى سىيگەكتە: سوغۇچىياز 1 تال، گۈگۈرت 3 مىسقال، بۇلارنى يۇمشاق سوقۇپ، كىندىككە چېپىلىدۇ. (3) سۈت بىزى يالۇغنىڭ باشلىنىشىدا، غەلۋىرەكتە (ئېغىز ئالمىغانلاردا): سوغۇچىياز 2 تال، ھەسەل 2 سەر، يۇمشاق سوقۇپ كۈنىگە بىر قېتىم يارا ئورنىغا چېپىلىدۇ، يېيىشكە بولىمايدۇ. (4) قىزىل تاشقىرىغا تەپمىگەندە: سوغۇچىيازدىن 1 تال، قارىمۇچتىن 3 دانە ئېلىپ سوقۇپ، قارا شېكەر بىلەن قوشۇپ شىلىمدەك قىلىپ، كوكرەككە ۋە قول - پۇتنىڭ ئالقىنىغا چاپلىنىدۇ. يەنە بىر ئۇسۇلى: 5 تال سوغۇچىيازنى سوقۇپ كىندىككە چاپلاپ قويىلىدۇ. (5) ئىھتىلام ۋە ئاق خۇنلاردا: سوغ پىياز ئۇرۇغىنى سوقۇپ، كۈنىگە ئىككى قېتىم ھەر قېتىمدا 1 مىسقالدىن قاينىقىسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (6) رېماتىزىملىق بوغۇم ئاغرىشلىرىدا: سوغۇچىياز 5 مىسقال، ئالتۇنشاخ بىر سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى بۇلاردىن تەڭ مىقتاردا ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ يويۇلىدۇ ياكى ئېزىپ سىرتىدىن چېپىلىدۇ.

مىقتارى: سۇڭپىيازنىڭ ئۇرۇغى 0.5 — 1 مىسقال، سۇڭ-پىياز 2 — 8 تال.

مەنى قىلىنىشى: سۇڭپىيازنى ھەسەل، ئەگرى سۇنايى، چاڭ-شەن بىلەن قوشۇپ ئىچىشكە بولمايدۇ.

چامغۇر

蔓菁 Man jing

بۇ، مەشھۇر، ئۇزۇقلۇغى يۇقۇرى كوكتات بولۇپ، شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

تەركىبى: چامغۇرنىڭ بېشىدا ئاقسىل، مايى، شېكەر، كالتسىي، فوسفور، تومۇر، ۋىتامىن PP، ۋىتامىن B_1، ۋىتامىن B_2لار بار. يۇقۇرىدىكى ماددىلارنىڭ مىقتارى چامغۇر يوپۇرمىغىدا بېشىغا قارىغاندا كوپرەك بولىدۇ.

تەبىئىتى: ئىسسىق، زەھەرسىز، تاماق سىڭدۇرىدۇ، يەل ھەيدەيدۇ، ئىششىقلارنى ياندۇرىدۇ، يوتەلنى پەسەيتىدۇ، بەدەننى چىڭىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: سۇيدۇك ھەيدەشتە، سېرىق كېسەلدە: قاينىتىپ شىرنىسى ئىچىلىدۇ. قىچىشقاقتا، دو چاققاندا: قاينىتىپ سۇيى ئىچىلىدۇ. قارا تەمرەتكىدە (پىللاگرا كېسىلىدە): چامغۇر تامىقا سېلىپ يېيىلىدۇ. قاينىتىپ سۇيىنى ئىچىپ، چامغۇرنى يېسىمۇ بولىدۇ، ياكى خام بويىچە يېسىمۇ بولىدۇ.

ئوپكە سىلىدە ۋە بەدەن ئاجىزلىقتا: ئوتكۇر پىچاق بىلەن

پىشىپ يېتىلىگەن چامغۇرنىڭ كوكىنى تۈۋىدىن كېسىۋېتىپ، يەردە قالغان چامغۇرنىڭ ئۈستىنى قوشۇق بىلەن ئويۇپ، ئۈستىگە قاچا كومىتوروپ قويىدۇ. ئىككى سوتكىدىن كېيىن چامغۇرنىڭ ئويۇلغان يېرىدە يىغىلغان سۇيىنى ئېلىپ، ئۇنىڭغا مۇۋاپىق مىقتاردا قارا شېكەر قوشۇپ (چامغۇر شەربىتى بولىدۇ) ھەر قېتىمدا بىر قوشۇقتىن، كۈنىگە 3 قېتىم ئىچىلىدۇ. شەربىتى ئېلىنغان چامغۇرنى يۇلۇپ ئېلىپ، تاماققا سېلىپ يىسىمۇ بولىدۇ.

چامغۇرنىڭ ئۇرۇغىمۇ دورا بولىدۇ. بەدەننى چىڭىتىش، ھەزىم قىلىشنى ياخشىلاش ۋە سۈت كۆپەيتىش مەقسىدىدە ئىشلىتىلىدۇ.

كۈلرەڭ ئەمەن

椒蒿 jiao hao

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، ئەمەن ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك. ئىگىزلىگى 50 - 100 سانتىمېتىر. پۈتۈن تېنىدە تۈكچىلەر بولىدۇ. (2) غولى تىك، ئۈزۈنغا سوزۇلغان ئېرىقچىلىرى بار، كوپ شاخلىنىدۇ، رەڭگى سوسۇن ياكى ساغۇچ يېشىل بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، سېپى يوق، تولۇق گىرۋەكلىك يېپىسمان تېمىنە شەكىللىك يوپۇرماق. (4) گۈل رېتى باشسىمان مۇرەككەپ ئومۇم گۈل رېتى بولۇپ تىزىلىدۇ، گۈلى نەيسىمان، رەڭگى سېرىق (11- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئىگىز تاغنىڭ كۈنگەي يان باغرىدا ئوسىدۇ، گۈچۈك، ۋۇكاك قاتارلىق يەرلەرگە تارقالغان.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۈتۈن قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. ياز پەسلىدە گۈلى ئېچىلىشتىن ئىلگىرى يەر ئۈستى قىسمىنى ئورۇۋېلىپ، سايىدا قۇرۇتۇپ، ئىشلىتىدىغان ۋاقتىدا تۇغراپ كەسلەيدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق، تەبىئى ئىسسىقلا مايىل، سوغاق يەلنى تارقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سوغاق يەلدىن بولغان زۇكامدا: كۈلرەڭ ئەمەن 1 - 2 سەر سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) سوغاق يەلدىن بولغان زۇكامدىكى يوتەلدە: كۈلرەڭ ئەمەن 5 مىسقال، چاكانىدا 1 مىسقال، كىچىك يوپۇرماقلىق سۇزە، چۇ-چۇكىۋىيا ھەر قايسىسىدىن 2 مىسقالدىن سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5 — 1 سەر.

سىيادان

黑种草 Hei zhong cao

(ئېيىق تاپانلىقلار ئائىلىسى، سىيادان ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) 1 - 2 يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، غولى تىك، ئىگىزلىگى 30 — 60 سانتىمېتىر، كوپ شاخلىنىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، يوپۇرمىغى 3 قايتىلانغان پەيسىمان چوڭقۇر يېرىلغان، ھەر بىر يېرىقچە يوپۇرماقچىلىرى يېپىسىمان ياكى يېپىسىمان تېمىنە شەكلىدە بولىدۇ. (3) گۈلى شېخىنىڭ ئۇچىدا يالغۇز ئوسىدۇ، رەڭگى ئاق ياكى كوك. غوزا مۇئىسى ئىستاكسان شەكلىدە بولىدۇ، پىشقاندا ئۇچى يېرىلىدۇ. ئۇرۇغى كوپ، فارا كېلىدۇ (12- رەسىمگە قارالسۇن).

ئۇسۇش ئورنى: تېرىپ ئوستۇرىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا ياش مايسىسى ۋە ئۇرۇغى ئىشلىتىلىدۇ. ياز پەسلىدە پۈتۈن قىسمى يىغىۋېلىنىپ، يۇيۇپ تازىلىنىپ سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ. كۈز پەسلىدە پىشقان ئۇرۇغى يىغىۋېلىنىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلۇپ تاسقاپ تازىلىنىدۇ.

تەبىئى: تەمى ئاچچىق، تەبىئى ئىسسىقلىقا مايىل، سوغاق يەلنى تارقىتىدۇ، خۇننى راۋان قىلىپ، قاننى جانلاندۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ھېيىز كەلمەسلىكتە: سىيادان ئۇرۇغىدىن 100 گرام، ئارپا بىدىيانىدىن 200 گرام ئېلىپ ئۇنىڭ ئۈستىگە 4000 مىللىلىتىر سۇ قوشۇپ، 1000 مىللىلىتىر قالغىچە قاينىتىپ كۈندە 3 قېتىم، ھەر قېتىم 50 مىللىلىتىردىن ئىچىلىدۇ. (2) سوغاق يەلدىن بولغان زۇكام، يوتەلدە: سىيادان ئۇرۇغىدىن 2 — 3 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 3 — 5 مىسقال.

2) تاش بەدەندىكى ئىللەتلەرنى تارقىتىدىغان تەمى ئاچچىق، تەبىئى سوغاققا مايىل دورىلار

(辛凉解表药)

پەربۇن (تار يوپۇرماقلىق پەربۇن) *

柴胡 Chai hu

(كۇنلۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، پەربۇن ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك. 20 — 60 سانتىمېتىر ئېگىزلىكتە ئوسىدۇ. (2) يىلتىزى تىك ئوسىدۇ، قوۋزىغى قارامتۇل خوماردەك بولۇپ، مېيزىلىك پۇرايدۇ.

دۇ. غولى سەل «z» ھەرپىگە ئوخشاۋاراق ئېگىلگەن بولۇپ، تۆۋدە تالاسمان ساپاق قالدۇق ئىزلىرى بولىدۇ. (3) بوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، يېپىسمان تېمىنە شەكىللىك، تولۇق گۈۋەكلىك يوپۇرماق. (4) گۈل رېتى مۇرەكىكەپ كۈنلۈكسىمان، گۈللىرى كىچىك ۋە سېرىق رەڭلىك بولىدۇ. مېۋىسى جۇپ ئاسماق مېۋە، رەڭگى قوڭۇر، شەكلى ئۇزۇن سوقۇچاق (13-رەسىمگەقارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغنىڭ تەسكەي تەرىپىدە، ئوتلاقلاردا، چاتقاللىقلاردا ياخشى ئوسىدۇ. ئالتاي تېيانشان تاغلىرىنىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. ئەتىياز، كۈز پەسىللىرىدە قېزىۋېلىپ، لاي تۇپراقلىرىنى تازىلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، تولۇق نەمدەپ، يالپاق توغراپ، نەم بويىچە يانكى ئاچچىق سۇ بىلەن قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى سەل سوغاق، زەھەرسىز، ئىسسىقلىقنى تارقىتىدۇ، تۇسالغۇلارنى ئېچىپ ھېيزنى تەڭشەيدۇ. ئېچ بەدەن بىلەن تاش بەدەننى تەڭشەيدۇ. تال ئاشقازان پائالىيىتىنى كۈتىرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئىسسىق شامالدىن بولغان زۇكامدا: پەربۇن، قېرىقمىز ۋە يالپۇزدىن باراۋەر مىقداردا ئېلىپ، سوقۇپ تالقانلاپ كۈنىگە 3 قېتىم ھەر قېتىمدا 1 مىسقالدىن قاينىقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (2) جىگەر يالۇغدا: قىل يوپۇرماقلىق ئەمەن 1 سەر، ئوسما يىلتىزى 1.5 سەر پەربۇن 2 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 1 مىسقال قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ئاشقازان ئاستى بېزىنىڭ ئوتكۇر يالۇغدا: پەربۇن 5 مىسقال. جىنتىيانا 3 مىسقال، ئاق چۇغايۇق 3 مىسقال، قۇستە 3 مىسقال، خام رەۋەن 3 مىسقال (ئاخىردا قوشۇلىدۇ)، تازىلانغان شور 3 مىسقال (ئايرىم ئىچىلىدۇ) سۇدا

قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. كوڭلى ئېلىشىپ قۇسقۇچىلارغا: 1 سەر قىزىل تومۇر رۇدىسى قوشۇلىدۇ. كوكرىگى چىڭقالغانلارغا: 3 مىسقالدىن زىسۇ شېخى، تۇرۇپ ئۇرۇغى قوشۇلىدۇ. سېرىق چۇشۇش بولسا 1 سەر قىل يوپۇرماقلىق ئەمەن، قوشۇلىدۇ (4) كوكرەك پەردە ياللۇغى (قىزىش، ئاغزى قۇرۇش، كوكرەك ئاغرىش) دا: پەربۇن 3 مىسقال، ئۇچقات 5 مىسقال، قىزىل چوغلۇق 3 مىسقال، مامكاپ 5 مىسقال، ئاق چوغلۇق 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (6) ئاشقازاننىڭ توۋەنگە چۇشۇپ كېتىشى، سوڭى چىقىش، بالا ياتقۇ چىقىشلاردا: پەربۇن 2 مىسقال، كەتىرا 5 مىسقال، ئەينۇلا 3 مىسقال، قانتېپەر 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) جىگەر توسالغۇلىغىدىن ھېيىز تەڭشەلمىگەندە: پەربۇن، داڭگۇي، ئاق چوغلۇق، بەيجۇ (白术)، يىمۇساۋلارنىڭ ھەرقايسىسىدىن 3 مىسقالدىن ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 – 3 مىسقال.

---

* ئەسكەرتىش: رايونىمىزدا پەنە بىرقانچە خىل پەربۇن بولۇپ، ئۇلارمۇ دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

قېرىقمىز

牛蒡 Niu pang

قېرىقمىز ئۇرۇغى (牛蒡子) قېرىقمىز يىلتىزى (牛蒡根)
قېرىقمىز يوپۇرمىغى (牛蒡叶)

باشقا ئاتىلىشى: تۆتۈشقاق

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، قېرىقمىز ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) ئىككى يىللىق سامان غولـلۇق ئوسۇملۇك، 1 - 2 مېتىر ئىگىزلىكتە ئوسىدۇ. (2) يىلتىزى توم، كونۇس شەكلىدە بولۇپ، نۇرغۇن چاچما يىلتىزلىرى بولىدۇ. غولى تىك ئوسۇپ، يۇقۇرى قىسمىدىن شاخلايدۇ. (3) تۈۋىدە ئوسكەن يوپۇرماقلىرى ناھايىتى زور، تۈخۈم شەكلىدە بولۇپ، توپلىشىپ ئوسىدۇ. غولىدىكى يوپۇرماقلىرى كىچىگىرەك بولۇپ، نۇۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. ھەممىسىدىلا يوپۇرماق سىپىي بولىدۇ. (4) باشسىمان گۈللىرى ئەك ئۇچىدا توپلىشىپ ئوسىدۇ ۋە قىزغۇچ سوسۇن رەڭلىك بولىدۇ. ئۇمۇم ئۇرۇغۇچسى شار شەكلىدە بولۇپ، ئۇمۇم ئۇرۇغۇچى يوپۇرماقچىلىرىنىڭ ئۇچى ئىلمەك يېگىنسىمان بولىدۇ. مېۋىسى ئورۇق مېۋە، شەكلى ئۇزۇن، تەتۇر تۈخۈمسىمان، رەڭگى كۈلرەڭ قوڭۇر (14 — رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئېتىز - ئېرىق بويلىرىدا، يول بويلىرىدىكى ئوتلۇق جايلاردا ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە يېرىدە تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا مۇنسى (قېرىقىز ئۇرۇغى)، يىلتىزى (قېرىقىز يىلتىزى) ۋە يوپۇرماقلىرى (قېرىقىز يوپۇرمىقى) ئىشلىتىلىدۇ. مۇنسىنى كۆز پەسلىدە پىشقاندىن كېيىن يىغىۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، سورۇپ تازىلاپ خام پېتى ياكى قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ. يىلتىزى ئەتىياز ۋە كۆز پەسىللىرىدە قېزىۋېلىنىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلۇپ، تولۇق نەمدىلىپ يالپاق توغرىلىدۇ. يوپۇرمىغى ياز پەسىللىرىدە يىغىۋېلىنىپ شۇ بويىچە ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىغىراق ئاچچىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز بولۇپ، ئىسسىق شامالنى تارقىتىدۇ، ئوپكىنى يايرىتىپ، قىزىلنى تەپكۈزىدۇ. يۇتقۇچقا ئارام بېرىپ زەھەر قايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) زۇكام، يوتەل، يۇتقۇچ ئىششقىلىرىدا: قېرىقىز ئۇرۇغى 3 مىسقال، قۇغۇراقگۈل 3 مىسقال، جىگجىپ 2 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) قىزىل باشلىنىشتا (ئەسۇىلەر تېز چىقماي، گال ئاغرىپ، ئۇنى پۈتۈپ قالغاندا): قېرىقىز ئۇرۇغى 1 مىسقال، يالپۇز 1 مىسقال، يۇلغۇن 4 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ياشانغان كىشىلەرنىڭ گوش - ئۇستىخانلىرى ئاغرىغاندا: قېرىقىز يىلتىزىدىن 4 سەر، خام ئەگرى سۇنايى 4سەر، قورۇلغان سېرىق پۇرچاق يېرىم جىڭ، ئاق ھاراق 2 جىڭ بۇلارنى 6 كۈن چىلاپ قويۇپ، شامىسنى سۇزۇپ تاشلاپ، كۈنىگە ئىككى قېتىم 10 مىللىلىتىردىن ئاچ قوساقتا ئىچىلىدۇ. (4) باش-يۇز ئىششىپ قالغاندا: 3 مىسقال قېرىقىز يىلتىزى سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) سۇت بېزى يالۇغدا: 3 مىسقال قېرىقىز يوپۇرمىغى (ھول يوپۇرماق 1 سەر) سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (6) پوقاقنا: 4 مىسقال قېرىقىز يىلتىزى سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى

ئۇنى چېكىلەنگەن ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ ئېغىرلىغى 3 مىس-قالدىن كۈمۈلاچ ياساپ، كۈنىگە 3 قېتىم ھەر قېتىمدا بىر كۈمۈلاچ يېيىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

يۇلغۇن (كوپ شاخلىق يۇلغۇن)*

西河柳 Xi he liu (多枝柽柳)

(يۇلغۇن ئائىلىسى، يۇلغۇن كۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) يۇپۇرماق تاشلايدىغان چاتقال ياكى كىچىك دەرەخ بولۇپ، كوپىنچە 3 - 5 مېتىر ئېگىزلىكتە ئوسىدۇ. كوپ شاخلىنىدۇ، شاخچىلىرى ئىنچىكە ئاجىز كېلىدۇ. (2) يوپۇرمىغى تەڭگىسىمان، زىچ تىزىلغان بولىدۇ. (3) گۈلى ھال رەڭدە بولىدۇ (15— رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تۇزلەڭلىكتىكى دەريا ۋادىلىرىدا، قۇملۇقنىڭ چەتلىرىدە، شوراۇق جاڭگاللاردا ياخشى ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە يېرىدە بار.

يىغىپ تەييارلاش: يۇمران يوپۇرماقلىق شاخلىرى دورا بولىدۇ. گۈللەشتىن بۇرۇن يىغىۋېلىنىپ، سايىدا قۇرۇتۇپ، توغراپ قويىلىدۇ.

---

* ئەسكەرتىش: رايونىمىزدا يۇلغۇننىڭ تۈرى ئىنتايىن كوپ، تارقىلىشى بەك كەڭرى بولۇپ، ھەممىسلا دورا بولىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تۇزلۇغراق تاتلىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. تاش بەدەندىكى ئىللەتلەرنى تارقىتىپ، قىزىلنى سىرتقا تەپكۈزىدۇ، سۈيدۈك ھەيدەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قىزىل سىرتقا تەپمىگەندە: يۇلغۇن 3 مىسقال، يالپۇز 2 مىسقال، چاكاندا 7 فۇك، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى 3 مىسقال يۇلغۇن سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) تارقىلۇچان زۇكامدا: يۇلغۇن 3 مىسقال. ئۇزمە يوپۇرمىغى 3 مىسقال، خام زەنجۈىل 3 پارچە سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) تېرە قىچىشىشتا: يۇلغۇن 3 مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، خام چۇچۇكبويا 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى سوقۇپ قاينىقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ.

مىقدارى: 1 — 2 مىسقال.

يالپۇز

薄荷 Bo he

(كالپۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، يالپۇز ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامانسۇلۇق ئۇسۇملۇك، ئىگىزلىگى 10 — 80 سانتىمېتر، بەزىدە بىر مېتىرغا قەدەر ئۇسىدۇ. سالقىن، مېيىزلىك، خۇشپۇراق كېلىپ تۇرىدۇ. (2) غولى تۇت قىرلىق، ئىچى كاۋاك ۋە بوغۇملۇق بولىدۇ. (3) يوپۇرماقلىرى ئۇدۇل ئوسكەن، كەڭ تېمىنەسىمان ياكى سوقۇچاق بولۇپ، گىرۋەكلىرى ھەرە چىشسىمان بولىدۇ. (4) گۈلى كىچىك، كالپۇكسىمان، سوسىنە ياكى سۇس قىزىل رەڭلىك بولۇپ، غولىنىڭ

يۇقۇرى قىسمىدىكى يوپۇرماق قولتۇقلىرىدىن ئايلانما بولۇپ ئوسىدۇ (16 — رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغلاردىكى دەريا ۋادىلىرى، تۇزلەڭ-لىكتىكى ئېرىق - ئوستەڭ بويلىرىدا ياخشى ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە يېرىدە بار. تېرىپ ئوستۇرۇلىدىغانلىرىمۇ بار.

يىغىپ تەييارلاش: يەر ئۈستىدىكى قىسمى دورا بولىدۇ. ياز پەسلىدە چېچەكلەشتىن بۇرۇن يىغىۋېلىنىپ، سايىدا قۇرۇتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى سوغاققا مايىل، زەھەرسىز، تاش بەدەنلىكى ئىللەتلەرنى چىقىرىپ، ئىسسىقنى تارقىتىدۇ، يەلنى تارقىتىپ، كوزنى روشەنلەشتۇرىدۇ، يۇتقۇچقا ئارام بېرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئىسسىق شامالىلىق زۇكام (بەدەن قىزىپ، باش ئاغرىش، گال ئىششش، ئېغىز قۇرۇش) دا: يالپۇز 1 مىسقال، كەۋرەك 1.5 مىسقال، جىڭجىيې 1.5 مىسقال، ئۇچقات 2 مىسقال، قۇڭغۇراقگۈل 1 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) قىزىلىنىڭ باشلىنىشىدا قىزىپ يوتەلگەندە: يالپۇز 1 مىسقال، ئۇزۈمە يوپۇرمىغى 3 مىسقال، ئاچچىق ئۇرۇك مېغىزى 2 مىسقال، قېرىقىز ئۇرۇغى (ئىزىلگەن) 2 مىسقال، پەربۇن 2 مىسقال، قۇڭغۇراقگۈل 1 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

جۇيخۇاگۈل

菊花 Jü hua

جۇيخۇا يوپۇرمىغى (菊叶)

ئوسۇش ئورنى: رايونىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدا ئوسۇتۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: ئاق جۇيخۇا ياكى سېرىق جۇيخۇا-نىڭ گۈل رېتى ۋە يوپۇرماقلىرى دورا بولىدۇ. قىراۋ چۈشۈشنىڭ ئالدى - كەينىدە، گۈللىرى باراقسان بولۇپ ئېچىلغاندا يىغىۋېلىنىپ ئاپتاپتا ياكى ئوتقا قاقلاپ قۇرۇتۇلىدۇ. گۈگۈرت بىلەن ئىسلاپ ئاقارتىلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلۇپ ئىشلىتىلىدىغانلىرىمۇ بولىدۇ. يوپۇرمىغى باراقسان ئوسۇۋاتقان چاغدا، يىغىۋېلىنىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: گۈلنىڭ تەمى قېرىغىراق تاتلىق، تەبىئىتى سەل سوغاق، زەھەرسىز، يەلنى تارقىتىپ ئىسسىقلىقنى قايتۇرىدۇ، زەھەرنى تارقىتىدۇ، جىگەرنى ساپلاشتۇرۇپ، كوزنى روشەنلەشتۇرىدۇ. يوپۇرمىغىنىڭ تەمى قېرىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز بولۇپ، يالۇغنى تارقىتىپ، ئىششىقلارنى ياندۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئىسسىق شامالنىڭ زۇكامنىڭ باشلىرىدا: ئۈزمە يوپۇرمىغى 3 مىسقال، جۇيخۇا گۈلى 2 مىسقال، ئوروك مېغىزى 2 مىسقال، لىيەنچياۋ 2 مىسقال، يالپۇز 1 مىسقال، قۇغۇراقگۈل 2 مىسقال، چۈچۈكبويا 1 مىسقال، قومۇش يىلتىزى

2 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) يۇقۇرى قان بېسىم - نىڭ دەسلەپكى دەۋرىدە: ئاق جۇيخۇا گۈلى 4 مىسقال، يازغازنىڭ 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا 1 سەر ئاق قىچىنى سۇدا قاينىتىپ، ھەر كۈنى كەچقۇرۇن پۈت يۇ - يۇلىدۇ. (3) كوز بىرىكتۈرگۈچى پەردىنىڭ ئوتكۇر يالۇغدا: جويخۇا گۈلى 3 مىسقال، ئوغرى تىكەن 2 مىسقال، قىرىق بوغۇم 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىللە ئاق جۇيخۇا گۈلى ۋە ئۇزۈمە يوپۇرمىغىدىن 1 سەر- دىن ئېلىپ سۇدا قاينىتىپ، ھورلۇتۇپ يۇيۇلىدۇ. (4) چىقا- نىڭ دەسلەپكى دەۋرىدە: جۇيخۇا گۈلى، بىنەپشە، مامكاپ، ئۇچقاتلارنىڭ ھەر - بىرىدىن 1 سەردىن ئېلىپ (ياكى 5 مىسقال ئوسما يىلتىزى قوشۇلىدۇ) سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. يەنە بىر ئۇسۇلى: مۇڭاپىق مىقتاردىكى يېڭى ئاق جۇيخۇا گۈلىنى سوقۇپ سۈيىنى چىقىرىپ، قاياقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ، تىلىپى ئاغرىق ئورۇنغا چاپلاپ قويىلىدۇ ياكى مۇڭاپىق مىقتاردىكى يېڭى جۇيخۇا گۈلىنى سوقۇپ قاتتىق تومۇرلىرىنى چىقىرىۋېتىپ ئاغرىق ئورۇنغا چاپلىنىدۇ ياكى قۇرۇق جۇيخۇا يوپۇرمىغىنى ئېزىپ، سۇڭۇتۇلغان قاياقسۇ بىلەن تەڭشەپ چاپلاپ قويۇلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال

جامكا

浮萍 Fu ping

باشقا ئاتىلىشى: پاقا ئوتى

(جامكا ئاتىلىسى، جامكا ئۇرۇغدېشى)

تونۇش: (1) سۇدا ئوسىدىغان سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، سۇنمك يۈزىده لەيلەپ ئوسىدۇ، بىر تال تالاسمان يىلتىزى بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى تۇخۇمسمان، سوقۇچاغراق ياكى ئۇزۇن يۇمۇلاق، يېشىل رەڭلىك بولۇپ، ئىككى يۈزى سىلىق تۇكسىز كېلىدۇ (17 — رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كول، شالىلىق ۋە سازلىقلاردا ياخشى ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە يەرلىرىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: ھەممە قىسمى دورا بولىدۇ. ياز، كۈز مەزگىللىرىده سۇزۇۋېلىپ تازىلاپ، يۇيۇپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز، تەرلىتىش ئارقىلىق تاش بەدەندىكى ئىللەتلەرنى تارقىتىدۇ، سۇلارنى راۋان قىلىپ، ئىششىقلارنى ياندۇرىدۇ. يېقىنقى يىللاردىكى خەۋەرلەردە تۇغۇتتىن ساقلىنىشتا ئۇنۇم بېرىدىغانلىغى كورسىتىلگەن.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئىسسىق شامالىق زۇكام (قىزىيدىغان، تەرلىمەيدىغان)، ئېشەك يېمى (يەل تاشما)، قىزىلنىڭ سىرتقا تەپمەسلىگىده: جامكا، يالپوز، قېرىقىز ئۇرۇغىنىڭ ھەر — بىرىدىن 2 مىسقال ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئاياقلارغا چۇشكەن ئا-

دەتتىكى سۇ ئىششىقلىرىدا، سۈيدۈك راۋان بولماسلىقتا: جامكا 2 مىسقال، كوك كاۋا شوپىگى 1 سەر، تاۋۇز شوپىگى 2 سەر سۇدا قايناتىپ ئىچىلىدۇ. (3) تۇغۇتتىن ساقلىنىشتا: سوسۇن جامكا (قىزىل جامكا) 1 سەر، قىزىل قىچا 2 سەر، شاپتول مېغىزى 3 مىسقال، زاراڭزا چېچىگى 3 مىسقال، ئىزىپ چېكىلەنگەن ھەسەل بىلەن قوشۇپ 1 مىسقالدىن كۈمۈلاچ ياساپ، ھېيىزدىن كېيىن 3 كۈنگىچە، كۈنىگە 2 قېتىمدىن ھەر قېتىمدا 2 كۈمۈلاچ قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. مۇشۇ ئۇسۇل بىلەن 3 ئاي (3 قېتىملىق ھېيىز دىن كېيىن) ئۇدا ئىچىلسە، 3 يىلدىن 5 يىلغا قەدەر تۇغۇتتىن ساقلىنىشقا بولىدۇ ياكى سوسىن جامكا 1 سەر، قىزىل قىچا 2 سەر ئىزىپ ھەسەل بىلەن قوشۇپ 1 مىسقالدىن كۈمۈلاچ قىلىپ، يۇقۇرقى ئۇسۇل بىلەن ئىچىلسە 3 يىلغىچە تۇغۇتتىن ساقلىنىشقا بولىدۇ.

مىقتارى: 1 — 2 مىسقال.

قوشۇمچە: سوسۇن جامكا(紫萍)بۇ بىر قانچىسى بىر يەرگە توپلىشىپ ئوسۇش بىلەن پەرقلىنىدۇ. يوپۇرماقلىرىنىڭ ئۇستى يۈزى يېشىل، كەينى قارامتۇل قىزىل ياكى سوسۇن رەڭدە بولىدۇ، يوپۇرماقلىرى تۇۋىدە توپلىشىپ ئوسىدۇ. بۇ چاچما يىلتىزلىق بولۇپ، جامكا ئورنىدا ئىشلىتىلىدۇ.

قىزىق بوغۇم

木贼 Mu zei

(قىزىق بوغۇم ئائىلىسى، قىزىق بوغۇم ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئېگىزلىكى 30 - 80 سانتىمېتىر. (2) غولى تىك، توپلىشىپ

ئوسىدۇ، شاخلانمايدۇ، بوغۇمى روشەن، غولىنىڭ ئىچى كاۋاك بولۇپ، بوغۇمىدا تەڭگىسىمان يوپۇرماقلىرى ئايلانما بولۇپ ئوسۇپ، غولىغا مەھكەم يېپىشىپ تۇرىدۇ. (3) ئۇچىدا قارامتۇل خوما رەڭلىك ئۇچلۇق سىپورا خالتاباشىغى بولىدۇ (18—رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ باغرىدىكى چوپلۇك، ئورمانلىق، دەريا بويلىرى قاتارلىق نەم جايلاردا ياخشى ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە جايىدا بار.

يىغىپ تەييارلاش: يەر ئۇستىدىكى قىسمى دورا بولىدۇ. ياز، كۈز پەسىللىرىدە يىغىۋېلىنىپ، تۇغراپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى سەل قېرىغراق تاتلىق، تەبىئىتى مۇتىدىل زەھەرسىز. ئىسسىق شامالنى تارقىتىدۇ، كوزگە ئوسكەن قىزىل گوشىنى ياندۇرىدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) كوز بىرىكتۈرگۈچى پەردىنىڭ يالۇغدا. قىرىق بوغۇم، ئۇزمە يوپۇرمىغى، جۇيخۇا گۈلى، مامىكاپلارنىڭ ھەر بىرىدىن 3 مىسقال ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) كوز مۇڭگۈزلۈك پەردەيالۇغى، شامالداپ ياشاڭغۇراشلاردا: قىرىق بوغۇم 3 مىسقال، جۇيخۇا گۈلى 3 مىسقال، ساڭجۇ (苍术) 2 مىسقال، قىزىل چوغلۇق 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) تىراخوما: قىرىق بوغۇم 2 مىسقال، زەمچە 1 مىسقال، كوكتاش 1 مىسقال، مامىرانچىن 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ كوز ھوردۇتۇپ يۇيۇلىدۇ، (4) ياپىلاق سوگەل ۋە مەڭلەردە: مۇڭاپىق مىقتاردىكى قىرىق بوغۇمنى سۇدا قاينىتىپ يۇيۇلىدۇ ۋە قۇرۇق بويىچە سۇركىلىدۇ. (5) سوكى چىقىشتا: مۇڭاپىق مىقتاردىكى قىرىق بوغۇمنى سوقۇپ تالقان قىلىپ سىرتىدىن چاپلىنىدۇ. (6) چوك تە-

رەتتىن قان كەلگەندە ۋە بۇۋاسىردىن قان چىقىشلاردا: ئادەتتىكى مىقتارى بويىچە ئىشلەتسە بولىدۇ.

مىقتارى: 1.5 — 3 مىسقال.

سۇزە (كىچىك يوپۇرماقلىق سۇزە)

小叶薄荷 Xiao ye bo he

(كالپۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، سۇزە ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غولـلۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 15 - 30 سانتىمېتىر. پۈتۈن ئوسۇملۇكتىن كۈچلۈك يالپۇز پۇرىغى كىلىپ تۇرىدۇ. (2) يىلتىزى يوغانلانغان تۈۋىدىن ئوسىدۇ، (3) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسكەن بولۇپ، ئۇزۇنچاق دۈگىلەك ياكى كەڭ تېمىنە شەكلىدە، تولۇق گىرۋەكلىك كېلىدۇ. (4) گۈل رېتى باشسىمان بولۇپ، ئۈچىدا ئوسىدۇ. رەڭگى كوكۈش سوسۇن، شەكلى كالپوكقا ئوخشايدۇ. ئىككى تال ئاتىلىغى گۈل تاجىسىدىن سىرتقا چىقىپ تۇرىدۇ (19— رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: پەس تاغلاردا، نەم يەرلەردە ئوسىدۇ، شىنجاڭنىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن يەر ئۈستىدىكى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. يازلىغى ئورۇۋېلىپ، توغراپ سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: ئۇيقۇسىزلىق، يۇرەك ئېغىش، سوڭەك يۇمشاپ كىتىش (راخىت)، ئەرلىك جىنسى ئاجىزلىقلار ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. رايونىمىزنىڭ يېزا ئىگىلىك، چارۋىچىلىق رايونلىرىدا سۈزەنى يالپۇز ئورنىدىمۇ ئىشلىتىدۇ.

مىقتارى: 5 — 6 مىسقال.

ياتما قوتۇر ئوت

平卧糙草 Ping wo zao cao

(بوتاكوز ئائىلىسى، قوتۇر ئوت ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غولـلۇق ئوسۇملۇك. (2) غولى يىپقا ئوخشاش ئىنچىكە بولۇپ، يەر بېغىرلاپ ئوسىدۇ. شالاڭ ئۇششاق تىكەنلىك تۈكچىلىرى بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، سوقۇچاق ياكى ئۇزۇنراق تۇخۇم شەكلىدە كېلىدۇ، تۈۋى قىسمى تەدرىجى تارىيىپ ساپاقلا ئايـلىنىدۇ. يـوپـۇرمىغىنىڭ ئالدى ـ كەينى ۋە گىرۋىكىدە ئۇششاق تىكەنلىك تۈكچىلىرى بولىدۇ. (4) گۈلى ئۇششاق، كوك ۋە ئاق بولۇپ، كوپىنچە يوپۇرماق قوۋاتۇغىدىن ئوسىدۇ، سىپى قىسقا، كاسسا يوپۇرماقچىلىرى يىغىلىۋالغان بولۇپ، مۆلىگەندە چوڭىيىدۇ، شەكلى خۇددى تومۇر تىكەنگە ئوخشايدۇ. 4 تال ئۇششاق قاتتىق مۆسى بولۇپ، كاسسا يوپۇرماقچىلىرى ئىچىدە يوشۇرۇنۇپ تۇرىدۇ. (20- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: يـول بويلىرى، ئوچۇق داللاردا، پـەس تاغ باغرىلىرىدىكى ئـوت ـ چـوپلەر ئـارىسىدا بـولىدۇ، شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە ئوسىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۈتۈن قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. ياز ۋە كۈز پەسىللىرىدە يىغىۋېلىنىپ، يۇيۇپ تازىلاپ، ئۇششاق توغراپ ياكى باغلاپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى سوغاق، تاش بەدەندىكى ئىسسىقنى تازىلايدۇ، يوتەل توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: زۈكام قىزىتمىسى، يوتەل، كوكرەك ئاغرىشلاردا: پۈتۈن قىسمىدىن 1 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 5 مىسقال — 1 سەر.

2. يوتەل توختاتقۇچي، دەم سقىشنى باسقۇچى ۋە بەلغەم يۇمشاتقۇچى دورىلار

(止咳平喘祛痰药)

بۇ دورىلار يوتەلنى توختىتىپ، دەم سقىشنى بېسىپ، بەلغەم سۇيۇقلۇقلىرىنى چىقىرىدۇ. يوتەل توختاتقۇچى دورىلار يوتەلنى توختىتىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. دەم سقىشنى باسقۇچى دورىلار كاناپچىلاردىكى سقىلىشنى يېشىدۇ، ئاجراتمىلارنى ئازايتىدۇ، بەلغەم يۇمشاتقۇچى دورىلار بەلغەمنىڭ چىقىرىلىشىنى ئىلگىرى سۈرىدۇ ياكى كاناپچىلارنىڭ ئاجراتمىلىرىنى تېزگىنلەيدۇ.

1) يوتەل توختاتقۇچى ۋە دەم سقىشنى باسقۇچى دورىلار

(止咳平喘药)

ئاچچىق ئورۇك مېغىزى

苦杏仁 Ku xing ren

چىقىش ئورنى: شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ. ئاساسەن جەنۇبى شىنجاڭدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: ئاچچىق ئورۇكنىڭ مېغىزىنى ئېلىپ ئاپتاپتا قۇرۇتقاندىن كېيىن، مېغىزنىڭ سىرتىدىكى پوستى فورۇلۇپ،

پۇرلەشكىچە قاياناقسۇدا تۇرغۇزۇپ، ئاندىن ئىلىپ سوغاق سۇغا سېلىپ پوستى چىقىرىپ تاشلىنىدۇ. ئاپتاپقا سېلىپ قۇرۇتۇپ، سوروپ تازىلىغاندىن كېيىن قازانغا سېلىپ ئازراق سارغايغىچە قورىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىقتا مايىل، ئازراق زەھەرلىك! يوتەل توختىتىدۇ، بەلغەم بوشىتىدۇ، دەم سىقىشنى باسىدۇ ۋە ئۇچەينى سىلىقلاشتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) زۇكام، يوتەل، دەم سىقىشتا: ئورۇك مېغىزى 3 مىسقال، بىرىتانىيە قارا ئەندىزى 3 مىسقال، قۇغۇراقگۈل 2 مىسقال، چۇچۇكبويا 2 مىسقال قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئوپكىدە ئىسسىق بولۇپ، يوتەل، بەلغەم كوپ بولغاندا: ئۇزمە يىلتىزىنىڭ ئاق پوستى، ئورۇك مېغىزى ھەر بىردىن 3 مىسقال قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ياشانغان، ئاغرىقتىن قوپقان كىشىلەر، تۇغۇتتىن كېيىنكى ئاجىزلىق، ئىچى قېتىشلاردا: ئورۇك مېغىزى، شاپتۇل مېغىزى، قارىغاي مېغىزى، ئارچا مېغىزى، ياۋا قارائورۇك مېغىزلىرىنى يەنچىپ تالقانلاپ، ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، كۈمۈلاچ ياساپ، ھەر قېتىمدا 3 مىسقالدىن ئىچىلىدۇ. (4) شاپاق يارىسى (چاچراتقۇ)دا: ئورۇك مېغىزىنى قارايغانغا قەدەر قورۇپ، يەنچىپ تالقانلاپ كۈنجۈت يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ ئاغرىق ئورۇنغا چېپىلىدۇ. (5) جىنسى يول تامچە قۇرۇت كېسىلىدە: پوستى سويۇلمىغان ئورۇك مېغىزىدىن 1 سەر ئىلىپ (سوقۇپ)، ئۇنىڭغا 2 سەر سۇ قوشۇپ تەكشى ئارىلاشتۇرۇپ، ئۇنىڭ شىرىسىنى سىقىپ چىقىرىپ، ئاق داكىنى- ئۇنىڭغا چىلاپ، جىنسى يولغا تىقىپ 3 سائەت تۇرغۇزۇلغاندىن كېيىن ئىلىپ تاشلىنىدۇ. (6) سوزۇلما خاراكتېرلىك سورەلمە جىگەر يالليۇغىدا: ئورۇك مېغىزى 1 سەر، خام شاپتۇل مېغىزى 1 سەر، زىرىق 3 مىسقال، ئۇزمە 5 مىسقال، يەنچىپ ئوماچ شەكلىگە كەلتۈرۇپ، ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، 30 دانە كۈمۈلاچ ياساپ،

هەر قېتىمدا 2 كۈمۈلاچتىن كۈنىگە 3 قېتىم يېيىلىدۇ. (7) زىتتىدا: چاكاندا، فۇخەيشى (浮海石) هەر بىرىدىن 0.8 مىسقال، قۇرىغان ئورۇك مېغىزى 0.5 مىسقال، خام گەج 1.5 مىسقال، كوپىگى دەريا 0.3 مىسقال، شازاندىرا (五味子) چۈچۈكبۇيىنىك هەر بىرىدىن 0.4 مىسقالدىن ئېلىپ ئارىلاشتۇرۇپ تابلىتكا ياساپ، هەر قېتىمدا 4 تابـ لىتكىدىن كۈنىگە 3 قېتىم ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 — 3 مىسقال.

قوشۇمچە: تاتلىق ئورۇك مېغىزى (甜杏仁) :تەمى تاتلىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز، ئۆپكىنى بوشىتىدۇ، ئۇچەينى سىلىقـ لاشتۇرىدۇ. ئاچچىق ئورۇك مېغىزى ئورنىدا ئىشلىتىشكە بولمايدۇ. زەئىپلىك يوتەلدە كوپ ئىشلىتىلىدۇ.

ئەسكەرتىش: ئاچچىق ئورۇك مېغىزى بىلەن زەھەرلىنىپ قالسا، ئورۇك قوۋزىغىدىن (قېلىن قوۋزىغىنى سويۇۋېتىپ) 4 سەر سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

ئۇزمە (ئاق ئۇزمە)

桑 Sang

ئۇزمە يىلتىز ئاق پوستى (**桑白皮**) ئۇزمە يوپۇرمىغى (**桑叶**) ئۇزمە شېخى (**桑枝**) ۋاسالغۇ (**桑椹**)

باشقا ئاتىلىشى: جۇجەم

(ئۇزمە ئاتىلىسى، ئۇزمە ئۇرۇغدىشى)

ئوسۇش ئورنى: شىنجاڭنىڭ هەممە يېرىدە تېكىپ ئوسـ تۈرۈلىدۇ. جەنۇبىي شىنجاڭدا كوپرەك تارقالغان.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن ئۇزمە يىلتىزىنىڭ پوستى (ئۇزمە يىلتىزىنىڭ ئاق پوستى)، يۇمران نوتىسى (ئۇزمە شېخى)، يوپۇرمىغى (ئۇزمە يوپۇرمىغى)، ۋاسالغۇ (ئۇزمە مېۋىسى) ئىشلىتىلىدۇ. ئۇزمە يىلتىزىنىڭ پوستى: توت پەسىلنىڭ ھەممىسىدە كولاپ ئېلىنسا بولىدۇ. ئەتىياز، كۈز پەسلىدە كولاپ ئېلىنغىنى ياخشىراق. قېلىن پوستىنى قىرىپ تاشلاپ، قەلەمچە قىلىپ توغراپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. ئۇزمە شېخى: ئەتىياز پەسلىدە يۇمران نوتىسىنى كېسىپ ئېلىپ، توغراپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. ئۇزمە يوپۇرمىغى: قىرو چۈشكەندىن كېيىن چۈشۈپ كەتكەن يوپۇرمىغى (غازىكى) يىغىۋېلىنىپ، سالقىن ئورۇندا قۇرۇتۇلىدۇ. ۋاسالغۇ: پىشىش ئالدىدا ئۈزۈۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: ئۇزمە يىلتىزىنىڭ پوستى: تەمى تاتلىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز، ئوپكىدىكى ئىسسىقنى چىقىرىپ، يوتەلنى توختىتىدۇ، دەم سىقىلغانىنى باسىدۇ، ھوللۇكنى ھەيدەپ، ئىششىقنى قايتۇرىدۇ. ئۇزمە يوپۇرمىغى: تەمى تاتلىغراق قېرىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز، يەلنى تارقىتىپ ئىسسىقلىقنى چۈشۈرىدۇ، قاننى سۈزۈتىدۇ، كوزنى روشەن قىلىدۇ. ۋاسالغۇ: تەمى تاتلىغراق چۈچۈمەل، تەبىئىي ئىسسىقتا مايىل، زەھەرسىز، جىگەر، بۇرەكنى قۇۋەتلەندۈرىدۇ، قاننى تولۇقلايدۇ. ئۇزمە شېخى: تەمى قېرىق، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز. رېماتىزىمنى داۋالايدۇ، بوغۇملارنى ياخشىلايدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بالىلاردىكى يوتەلدە: ئۇزمە يوپۇرمىغى 1 مىسقال، سوغۇگۇل 1 مىسقال، ئاق تۇرۇپ 2 سەر، نەشپۈت 1 دانە، ئاق شېكەر 1 سەر، سۈدا قاينىتىپ، ئۈچكە بولۇپ ئىچىلىدۇ. (2) كوز بىرىكتۈرگۈچى پەردىسىنىڭ ئىوتكۇر يالىلۇغدا: يېڭى ئۇزمە يوپۇرمىغىدىن يېرىم جىك ئېلىپ، سۈدا قايىنىتىپ، ئۈنىڭ سۈيىدە ئاغرىق كوزنى ھوردىتىپ يۇيۇلىدۇ. (3)

كانايچىلارنىڭ سوزۇلما ياللۇغىدا، يوتەل، دەم سىقىشتا: ئۇژمە يىلـ
تىزىنىڭ ئاق پوستى 5 مىسقال، زىسۇ ئۇرۇغى 3 مىسقال، خام چۇـ
چۇكىۇيـا 2 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) قـۇساققا سۇ
يىغىلىش، ئىششىقلاردا: ئـۇژمە يىلتىزىنىڭ پـوستى 5 مىسقال، خام
زەنجىۋىل پوستى 3 مىسقال، تاۋۇز شوپىگى 1 سەر، تەرخەمەك شو-
پىگى 1 سەر، كوك كاۋا شوپىگى 1 سەر سۇدا قـاينىتىپ ئىچىلىـ
دۇ. (5) يۇقۇرى قان بېسىمىدا: ئۇژمە شېخىدىن 3 - 4 مىسقال،
سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ھەم ئۇژمە شېخى، ئۇژمە يوپۇرمىغى، يىموساۋ
ئۇرۇغى ھەر بىرىدىن 1 سەر ئېلىپ قاينىتىپ، ھەر كۇنى ئاخشىمى
بىر قېتىم يېرىم سائەت پۇت يـۇيۇلىدۇ. (6) رېماتىزىملىق پـۇت
ئاغرىشتا: ئۇژمە شېخى 1 جىڭ، يۇلغۇن 1 سەر قاينىتىپ سوۋۇتۇلـ
غاندىن كېيىن شامىسىنى ئېلىۋېتىپ 1 سەر ھەسەل قـوشۇپ سۇس
ئوتتا قاينىتىپ مەلھەم ھالىتىگە كەلتۇرۇپ، ھەر قېتىمدا 4 مىسقال،
كۇنىگە 2 قېتىم قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (7) نېرۋا ئاجىزلىغى،
ئۇيقۇسىزلىق، قان ئازلىقتا: ۋاسالغۇ، خام ئەگرى سۇناي ھەر بىرىـ
دىن 5 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: ئۇژمە يىلتىزىنىڭ پوستى، ئـۇژمە شېخى 2 — 5
مىسقال، ئۇژمە يوپۇرمىغى 2 — 4 مىسقال، ۋاسالغۇ 3 — 5 مىسقال.

تەڭگە يوپۇرماق گۇلى

款冬花 Kuan dong hua

(مۇرەككەپ گۇللۇكلەر ئائىلىسى، تەڭگە يوپۇرماق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىـ
گىزلىگى تەخمىنەن 30 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزسىمان غۇلى توغـ

رىسغا ئوسكەن، ئىنچىكە ئۇزۇن بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى تېگىدىن توپلىشىپ ئوسىدۇ. يوپۇرماق سېپى ئۇزۇن، دۈگىلەك يۇرەك شەكىلدە، گىرۋىكى دولقۇنسىمان چىشلىق، يوپۇرماق يۈزى قارامتۇل يېشىل، دۈمبىسىدە زىچ ئاق تۈتىلەر بولىدۇ. (4) گۈل شېخىنى تۈتىلىك تۈكلەر قاپلاپ تۇرىدۇ. 10 نەچچە دانە ئورغۇچى يوپۇرماقلىرى غولىدا نۇۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، گۈل بىخى كۈزدە شەكىللىنىپ، باش باھاردا چېچەكلەيدۇ. گۈل رېتى باشسىمان بولۇپ ئۇچىدا ئوسىدۇ، رەڭگى سېرىق، گۈل غۇنچىسى جىگەررەڭ بولىدۇ (1 2- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغلىق دەريا ۋادىلىرىدا، ئورمانلىقلارنىڭ ئايالقىرىدىكى نەملىك ئورۇنلاردا ئوسىدۇ. ئالتاي ۋە تيانشاننىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن تېپىلىدۇ. كۈنەس، تارباغاتاي، گۈچۈك، باي قارلىق جايلاردا كۆپرەك تارقالغان.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن گۈل غۇنچىسى ئىشلىتىلىدۇ. باش باھاردا، تۆپىدىن چىقماي تۇرغان مەزگىلدە گۈل غۇنچىسىنى كولۇپلىپ، تۈپلىرىنى تازىلاپ، گۈل سېپىنى ئېلىۋېتىپ، سالقىندا قۇرۇتۇپ (رەڭگى ئوزگىرىپ كەتمەسلىگى ئۈچۈن، سۇدا يۇماسلىق ۋە قول بىلەن تۇتماسلىق كېرەك) خام پېتى ياكى ھەسەل قوشۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئى: تەمى ئاچچىغراق تاتلىق، تەبىئى ئىسسىقلا مايىل، زەھەرسىز، ئوپكىنى يۇمشىتىپ، يوتەل توختىتىدۇ، يەلنى ھەيدەيدۇ، بەلغەم بوشىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئوپكە سىلى، قۇرۇق يوتەلدە: تەڭگە بوپۇرماق 3 مىسقال، شاقا قول 5 مىسقال، سوغو گۈل يىلتىزى 3 مىسقال، ئىشلەنگەن پىبا دەرىخى يوپۇرمىغى 4 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) كانايچىلارنىڭ سوزۇلما يالىلۇغدا: سوغۇگۈل 5 مىسقال، تەڭگە يوپۇرماق 5 مىسقال، ئورۇك مېغىزى 5

مىسقال، ناۋات 1 سەر ھەممىسىنى تالقانلاپ ھەر قېتىمدا 8 فۇڭدىن، تاماقتىن كېيىن قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (3) ئوپىكە سىلىدىن بولغان يوتەلدە، قان تۈكۈرۈشتە: تەڭگە يوپۇرماق 3 مىسقال، قوقانگۇل 3 مىسقال، ئىشەك يىلىمى 3 مىسقال ، شاقاقۇل 3 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) يوتەلدە، دەم سىقىلغاندا: تەڭگە يوپۇرماق 3 مىسقال، ئۈزمە يىلتىزىنىڭ ئاق پوستى 3 مىسقال، خام گەج 3 مىسقال، چاكاندا 2 مىسقال، زىسۇ ئۈرۈغى 2 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

لىگۇا ئۈرۈغى (ئاق لىگۇا) *

甜瓜子 Tian gua zi (白梨瓜)

لىگۇا ساپىغى (甜瓜蒂)

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن پىشىق ساپىغى (لىگۇا ساپىغى، ئاچچىق قەلەمپۇر) ۋە ئۈرۈغى (لىگۇا ئۇرۇغى، مېغىزى) ئىشلىتىلىدۇ. لىگۇا پىشقاندىن كېيىن ئۈزۈۋېلىپ، ساپىغى ۋە ئۈرۈغىنى يىغىپ ئايرىتا قۇرۇتۇدۇ.

تەبىئىتى: لىگۇا ئۈرۈغى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز، ئوپكىنى بوشىتىپ، بەلغەمنى چىقىرىدۇ، ئۈچەينى سىلىقلايدۇ. لىگۇا ساپىغى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى سوغاق، ئازراق زەھەرلىك! قۇستۇرىدۇ، سېرىقلىقنى قايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سوزۇلما كاناي يالۇغى، يوتەل، ئېغىز

* ئەسكەرتىش: بۇيەردە يېزىلغان خەنزۇچە نامى甜瓜 (تيەن گۇا) قوغۇننى ئەمەس، لىگۇانى كۆرسىتىدۇ.

قۇرۇش، چوڭ تەرەتنىڭ ياخشى راۋان بولماسلىغىدا: لىگۇا ئۇرۇغدىن 2 سەرنى يەنچىپ تالقانلاپ ھەر قېتىمدا 2 مىسقالدىن كۇنىگە 2 قېتىم قاينىتىپ بىلەن ئىچىلىدۇ. (2) ئوتكۇر، سوزۇلما جىگەر ياللۇغىدا، جىگەر قېتىشتا: جىنىتىيانا 6 سەر، قىل يوپۇرماقلىق ئەمەن 1.5 سەر، تاغ دېنى 6 مىسقال، پەربۇن 8 مىسقال، لىگۇا ساپىغى 3 مىسقال، يۇمشاق سوقۇپ ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، ھەربىرى 1.5 مىسقال كېلىدىغان كۇمۇلاچ ياساپ، ھەر قېتىمدا، 1 كۇمۇلاچتىن، كۇنىگە 3 قېتىم يېيىلىدۇ. (3) گەدەنگە تەكرار چىقىدىغان چىقاندا: لىگۇا ساپىغىدىن 7 دانە ئېلىپ كويدۇرۇپ، يەنچىپ تالقانلاپ، گۇنجۇت يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، ئاغرىق ئورۇنغا چېپىلىدۇ. (4) ئۇقۇشماسلىقتىن زەھەرلىك ماددىلارنى يەۋالغاندا: لىگۇا ساپىغىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، سۇس ئوتتا قاخلاپ قۇرۇتۇپ، يانچىپ تالقانلاپ ئىچىلسە قۇستۇرىدۇ. (5) زوۋ-رۇقۇشتىن بولغان بەل ئاغرىغىدا: لىگۇا ئۇرۇغىدىن (قورىغان) 4 سەرنى يەنچىپ، ھەر قېتىمدا 5 مىسقالدىن كۇنىگە 2 قېتىم سىرىق ھاراق بىلەن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 2 مىسقال.

قۇڭغۇراقگۇل

桔梗 Jie geng

(قۇڭغۇراقگۇللۇكلەر ئائىلىسى، قۇڭغۇراقگۇل ئۇرۇغىدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30-90 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزى يوغان، ئەتلىك

تۇۋرۇكسىمان، (3) غولى تىك، بىر تال ياكى بىرنەچچە شاخلىق بولىدۇ. (4) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن بولۇپ، تۇخۇم ياكى تۇخۇمسىمان تېمىنە شەكلىدە، گىرۋىگى ھەرە چىشسىمان كېلىدۇ. يىلتىز قىسمىغا يېقىن يوپۇرماقلىرى يوغانراق بولۇپ، ئۇدۇل ياكى ئايلانما بولۇپ ئوسىدۇ. (5) ئومۇم گۈل رېتى ئۇچىدا ئوسىدۇ، گۈلى سوسۇن رەڭدە، شەكلى قوڭغۇراققا ئوخشايدۇ. مۇنسى غوزىغا ئوخشىغان شار شەكلىدە بولۇپ، ئۇرۇغى كوپ بولىدۇ (22 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: چىرىندىلىق توپا ۋە قۇملۇق جايلاردا ئو - سىدۇ. ئۇرۇغى تېرىش ئارقىلىق كوپەيتىلىدۇ. ئىلى قاتارلىق جايلاردا تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. كۈز پەسلىدە كولاپ ئېلىپ، پاكىز يۇيۇپ، ساپال پارچىسى بىلەن سىرتقى پوستىنى قىرىپ تاشلاپ، نېپىز يالپاقلاپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىغىراق ئاچچىق. تەبىئىتى ئازراق ئىسسىقتا مايىل، زەھەرسىز، ئوپكىدىكى سوغاقنى تارقىتىدۇ، بەلغەمنى بوشىتىپ، يوتەل توختىتىدۇ، ئىششىقنى ياندۇرۇپ، يىرىڭنى چىقىرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) كانايچىنىك ئوتكۇر، سوزۇلما ياللۇغىدا: قوڭغۇراقگۈل 2 مىسقال، مەرزەنجۇش 3 مىسقال، ئۇرۇك مېغىزى 2 مىسقال، جۇمۇ (知母) 2 مىسقال، كەرمان 1.5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) كانايچىلارنىك سوزۇلما ياللۇغىدا: قوڭغۇراقگۈل، سوغۇ گۈل، گۈل سامساق، زىسۇ يوپۇرمىغى، ئەينۇلا لارنىڭ ھەر بىرىدىن 5 سەر ئېلىپ، ئىككى قېتىم قاينىتىپ، سۇ ۋۇتۇپ، 10 جىك قالغاندا ئۇنىڭغا 2 جىك قارا شېكەر قوشۇپ، ھەر قېتىمدا 15 - 20 مىللىلىتىردىن كۈنىگە 3 قېتىم ئىچىلىدۇ. (3) گال ئېغىم تاماقنىڭ سوزۇلما ياللۇغىدا: بادامسىمان بەزىياللۇغىدا: قوڭغۇرافگۈل 2 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، قېرىقمىز ئۇرۇغى 3 مىسقال،

ئوسما يىلتىزى 3 مىسقال، يەر تىوزغىنى 2 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) ئوپكە يىرىڭلىق ئىششىغىدا: قوڭغۇراقگۈل 3 مىسقال، قوچاق قول 1 مىسقال، شاپتۇل مېغىزى 3 مىسقال، كوك كاۋا ئۇرۇغى 5 مىسقال، سوغو گۈل 2 مىسقال، ئۇچقات پىلىگى (ياكى گۈلى) 5 مىسقال، تەسۋى قوناق مېغىزى 3 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

بىرىتانىيە قارائەندىزى

旋复花 Xuan fu hua

بىرىتانىيە قارائەندىزىنىڭ يەر ئۈستى قىسمى (**金沸草**)

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، قارائەندىز ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك. ئىگىز-لىگى 20 — 60 سانتىمېتىر، يۇقۇرقى قىسمى شاخلانغان، ھەممە يېرىدە زىچ ئوسكەن ئاق تۈكلەر بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتـ-لىشىپ ئوسكەن بولۇپ، تېمىنە شەكلىدە، يوپۇرماقنىڭ تۈۋى قىسمى كېڭىيىپ، غولنى يېرىم ئوراپ تۇرىدۇ، يوپۇرماق گىرۋىگى تولۇق ياكى تېيىز چىشلىق بولىدۇ. (3) باشسىمان گۈل رېتى ئۇچىدا ئوسىدۇ. گۈل رېتى ئوگزەسمان تىزىلغان، گۈللىرى ئالتۇن سېرىق رەڭدە. مۇۋىسى ئورۇق، ئىنچىكە ـ كىچىك كېلىدۇ، مۇۋىسىنىڭ ئاق تاجسىمان تۈكلىرى بولىدۇ (23 ـ رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئېرىق ـ ئوستەڭ، يول بويلىرى، ئېتىز قىرلىرى قاتارلىق نەم ئورۇنلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا گۈلى (برىتانىيە قارائەندىزى) ۋە يەر ئۈستىدىكى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. ياز - كۈز پەسىللىرىدە يېڭى چېچەكلىگەن ۋاقىتتا، گۈل باشاقلىرىنى ئۈزۈپ ئېلىپ، غول يوپۇرماقلىرىنى ئېلىۋېتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. ئوتنىك ئۈزىنى چېچەكلىمەستىن بۇرۇن ئۈزۈپ ئېلىپ، توغراپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تۇزلۇق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، ئازراق زەھەرلىك! برىتانىيە قارائەندىزى دەم سىقىشنى باسىدۇ، سۈيۇقلۇقنى ھەيدەيدۇ، يالۇغلىنىشنى قايتۇرىدۇ. ئوتنىك ھوللۇكنى راۋان قىلىش تەسىرى گۈلىگە قارىغاندا كۈچلۈك بولىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سوزۇلما كانايالۇغدا، يوتەلدە، بەلغەم كوپەيگەندە: برىتانىيە قارائەندىزى 3 مىسقال، ئۇزمە يىلتىزىنىڭ ئاق پوستى 3 مىسقال، زىرە ئۇرۇغى 3 مىسقال، ئورۇك مېغىزى 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) كوكرىگى سىقىلىش، بەلغەملىق دەم سىقىلىشلاردا: برىتانىيە قارائەندىزى 3 مىسقال، زىرە ئۇرۇغى ۋە شېخى ھەر قايسىسىدىن 3 مىسقال، ئۇرۇك مېغىزى 3 مىسقال، ئاچچىق تاۋۇز 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ئاشقازان نېرۋاپاتالىيىتىنىڭ بۇزۇلۇشى (ھېق تۇتۇش، كېكىرىش، تاماق يېنىش) دا: برىتانىيە قارائەندىزى 3 مىسقال، قىزىل تومۇر رۇددىسى 3 مىسقال، ئىشلەنگەن بەنشىيا 2 مىسقال، قان تېپەر 2 مىسقال، خام چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، خام زەنجىۋىل 3 ياپراق، چىلان 5 دانە (توغراپ) سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال (لاتىنغا ئوراپ سۇدا قاينىتىلىدۇ).

يۇلتۇزگۈل (ئالتاي يۇلتۇزگۈلى)

紫菀 Zi wan (阿勒泰紫菀)

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، يۇلتۇز گۈل ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30 — 50 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزى كوپ تارماقلارغا بولۇنگەن، غولى كوپ بولۇپ، تۈۋىدىن شاخلايدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، سىپى يوق، ئىنچىكە - ئۇزۇن، تولۇق گىرۋەكلىك. (4) باش-سىمان گۈل رېتى شاختىك ئۇچىدا يالغۇز ئوسىدۇ، ئەتراپىدىكى گۈللىرى تىلسىمان گۈل بولۇپ، رەڭگى سۇس سوسۇن، ئوتتۇرىدىكى گۈللىرى نەيچىسىمان گۈل بولۇپ، رەڭگى سېرىق. مېۋىسى ئۇرۇق، ياپىلاق كېلىدۇ (24 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: پەس، قۇرغاق تاغ باغرىدا، يول ياقىلىرىدا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ۋە يىلتىز بويۇنى ئىشلىتىلىدۇ. يەر ئۈستىدىكى غولى ۋە پۇتۇن ئوت قىسمىنى ئىشلەتمەيدىغانلارمۇ بار.

تەبىئى: تەمى قېرىق، تەبىئى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز، سۇغاقنى تارقىتىپ، ئوپكىنى بوشىتىدۇ، دەم سىقىشنى بېسىپ، بەلغەمنى بوشىتىدۇ، يوتەلنى توختىتىدۇ، سۈيدۈكنى راۋان قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) مەنپىلىگى ئاجىزلىغىدىن بولغان قان تۈكۈرۈشتە: يۇلتۇزگۈل، ئەينولا، جۈمۇ، گولسامساقلارنىڭ ھەر بىرىدىن 3 مىسقال ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئوپكە يېرىڭلىق ئىششىغدا، سىل زەئىپلىگىدىن بولغان يوتەلدە: يۇلتۇز-گۈل 3 مىسقال، سوغۇگۈل 3 مىسقال، جۈمۇ 3 مىسقال، ئېشەك پېلىمى 2 مىسقال (ۋاستىلىق ئېرىتىپ)، چۈچۈكبۇيا 2 مىسقال،

قۇغۇراقگۈل 2 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) سوزۇلما كاناي ياللۇغدا: يۇلتۇزگۈل، تەڭگە يو پۇرماق، ئورۇك مېغىزى، ھەر بىرىدىن 3 مىسقال، چۇچۇك بۇيىدىن 2 مىسقال ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 — 3 مىسقال.

قوشۇمچە: (1) چوڭ يوپۇرماقلىق ياۋا قوقانگۈل (大叶藁吾)

(مۇرەككەپ گۈللۈكلۈكلەر ئائىلىسى، ياۋا قوقانگۈل ئۇرۇغدىشى):

كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 1.5 مېتىر، زىچ چاچما يىلتىزى بولۇپ، تۈۋىدىكى يوپۇرماقلىرى ئۇزۇن دۈگىلەك، گىرۋىگى دولقۇنسىمان چىشلىق بولىدۇ؛ غولىدىكى يوپۇرماقلىرى غولنى يېرىم ئوراپ تۇرىدۇ. باشسىمان گۈل رېتى تىزلىپ ئومۇم گۈل رېتىنى ھاسىل قىلىدۇ، رەڭگى سېرىق، بۇنىڭ يىلتىزى يۇلتۇزگۈل ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (25 - رەسىمگە قارالسۇن).

(2) تاغ يۇلتۇز گۈلى (高山紫菀) (مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، ياۋا قوقانگۈل ئۇرۇغدىشى) بۇنىڭ شەكلى يۇلتۇزگۈلگە ئوخشايدۇ. بۇنىڭ يۇلتۇز گۈلدىن ئاساسىي پەرقى شۇكى، ئىگىزلىگى تەخمىنەن 15 - 25 سانتىمېتر كېلىدۇ، بۇ سامان غوللۇق ئوسۇملۇك بولۇپ، گۈلى يالغۇز ئوسىدۇ، ئوسۇملۇك تېنىدە يېرىك تۈكلەر بولىدۇ، ئىگىز تاغلاردا ئوسىدۇ.

(3) ئوقيا يوپۇرماقلىق ياۋا قوقانگۈل (箭叶藁吾)

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، ياۋا قوقانگول ئۇرۇغدىشى):

گەسكەرتىش: رايونىمىزدا چوڭ يوپۇرماقلىق ياۋا قوقانگۈلنىڭ يەر ئۈستىدىكى قىسمى ئېغۇ ئاچمزلىغى، ئۇيقۇسىزلىق، قوساق كوپۈشلەردە كۈنىگە 3 مىسقالدىن قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، 60 - 100 سانتىمېتىر ئىگىزلىكتە ئوسىدۇ. تۈۋىدە ئوسكەن يوپۇرماقلىرىنىڭ سېپى ئۇزۇن، شەكلى ئوقياسىمان، گىرۋەكلىرى ھەرەچىشسىمان بولىدۇ. باش-سىمان گۈل رېتى شېخىنىڭ ئۇچىدا شالاڭ ئومۇمى گۈل رېتىنى ھاسىل قىلىدۇ، گۈلى سېرىق، يىلتىزى توم كەلگەن چاچما يىلتىز بولۇپ، يۇلتۇزگۈل ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

چاغىر چاي

岩白菜 Yan bai cai

(قاراڭ ئائىلىسى، چاغىر چاي ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30 - 60 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزسىمان غولى توم، يوغان بولۇپ، توغرىسىغا ئوسىدۇ، ئۇنىڭدا تەڭگىسسىمان يوپۇرماق سېپىنىڭ ئىزلىرى بار، رەڭگى قېنىق بېغىرەڭ. غولى تىك، پۈتۈن ئوسۇملۇك تېنى سىلىق بولىدۇ. (3) تۈۋىدىكى يوپۇرماقلىرى توپ-لىشىپ ئوسىدۇ، يوپۇرماق ئالقىنى تېرىلەشكەن، يوپۇرمىغىنىڭ شەكلى دۈگىلەك، سېپى بولىدۇ، سېپىنىڭ تۈۋى كېڭىيىپ، غولىنى يېرىم ئوراپ تۇرىدۇ، يوپۇرماق تومۇرلىرى روشەن، گىرۋىگى ئىنچىكە ھەرەچىشسىمان كېلىدۇ. (4) كونۇسسىمان گۈل رېتى ئۇچىدا ئو-سىدۇ، 5 تال گۈل تاجى ياپرىغى بولۇپ، دەسلەپتە ئاق ئېچىلىپ، تېزلىكتە قىزغۇچ سوسۇنىگە ئوزگىرىدۇ، غۇنچە شەكىللىك مۇڭە بېرىدۇ (26 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تىك قىيالاردىكى نەملىك تاش يېرىقلىرىدا ئوسىدۇ. ئالتايىنىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن پۈتۈن قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. كۈزدە يىغىپ ئېلىپ، توغراپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىنغىراق ئاچچىق، تەبىئىتى موتىدىل، قان توختۇتۇپ، گۈش ئوستۇرىدۇ، ئاشقازاننى ياخشىلاپ، ئىچى سۇ-رۇشنى توختۇتىدۇ. ھېيزنى تەڭشەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ھەزىم قىلىش ياخشى بولماسلىق، ئاش-قازان ئاغرىش، ئىچى سۇرۇش، قان ئاربلاش تەرەت كەلگەندە: چاغر چاينى سوقۇپ، ھەر قېتىم 2 مىسقالدىن قاينىق سۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (2) ھېيىز ئاغرىتىپ كېلىش، ھېيىز توختاپ قىلىش، ھېيىز تەڭشەلمەسلىك، بالياتقۇنىڭ پائالىيەتچان قانىشلىرىدا: چاغىر چاي 3 - 5 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ئوپكە سىلىدىكى قان قوسۇش، قان توكۇرۇش، بۇرنى قانىش، ئاشقازان ۋە 12 بارماق ئوچەي يارىلىرى قانىغاندا: چاغرچاينى سوقۇپ، ھەر قېتىم 1 - 1.5 مىسقالدىن قاينىق سۇ بىلەن ئىچىلىدۇ.

سەبرە

芦荟 Lu hui

سەبرە سۇقتۇرى (芦荟汁)

باشقا ئاتىلىشى: ئالوي.

(پىياز ئائىلىسى، سەبرە ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق گوشلۇك ساماندا غوللۇق ئو-سۇملۇك بولۇپ، 10 - 60 سانتىمېتىر ئېگىزلىكتە ئوسىدۇ. (2) يوپۇرمىغى خەنجەرسىمان، گىرۋەكلىرىدە چىشسىمان تىكەنلىرى بولىدۇ، رەڭگى يېشىل، يۇمران چېغىدا ئاق ئۇنغا ئوخشاش ماددا قاپلاپ تۇرىدۇ، يوپۇرماقلىرى غولىدا زىچراق جايلىشىدۇ. (3) گۈل ساپىغى

يوپۇرماق ئارىلىرىدىن ئوسىدۇ. گۈللىرى كوپ، رەڭگى سېرىق بولۇپ، يۇقۇرى قىسمىغا توپلىشىپ ئومۇمىي گۈل رېتىنىي ھاسىل قىلىدۇ. غوزا شەكىللىك مېۋىسى ئۇچ بۇرجەك شەكىلىدە بولۇپ، پىشقاندا يېرىلىدۇ (27- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: باغ - ھويلىلاردا تەشتەكتە ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: غول يوپۇرمىغى ۋە شىرنىسى (سەبرە سۇقتۇرى) دورا بولىدۇ، كوپىنچە ھول بويىچە ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. ئىچنى سۇردۇرىدۇ، مەددە چۇشۇرىدۇ، يۇتەل توختىتىدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بالىلارنىڭ ھەزىم قىلىش ناچارلىغى، سالزاكسىمان مەددە، قەۋزىيەت ۋە چىش ئاغرىقلىرىدا: 3 فۇڭدىن 1 مىسقالغا قەدەر سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) زىققىدا: ھول سەبرەنى ئېزىپ، سۇيىنى (سەبرە سۇقتۇرىنى) كۇنىگە 3 قېتىم ھەر قېتىمدا 5 - 7 مىللىلىتىردىن شېكەر قوشۇپ ئىچىلىدۇ. (3) يارىلىنىپ قانىغاندا: سەبرەنىڭ ھول يوپۇرمىغىنى سىقىپ قانىغان جايغا بېسىلىدۇ. (4) كانايچە يالۇغدا: سەبرە سۇقتۇرىدىن $\frac{1}{3}$ ھەسسە، ھەسەلدىن $\frac{1}{3}$ ھەسسە ئېلىپ، مۇۋاپىق مىقتاردا كاۋاۋىچىن سۇيىدىن قوشۇپ، ئارىلاشما سۇيۇقلۇق تەييارلاپ، كۇنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 10 مىللىلىتىردىن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 3 فۇڭدىن 1 مىسقالغىچە. سىرتقا ئوز لايىغدا ئىشلىتىلىدۇ.

مەرزەنجۇش (تولۇق يوپۇرماقلىق مەرزەنجۇش)

青兰 Qing lan (全叶青兰)

باشقا ئاتىلىشى: جوخوت

(كالپۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، مەرزەنجۇش ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، غولىنىڭ تۆۋى قىسمى ياغاچلاشقان بولۇپ كوپ شاخلىنىدۇ. ئىگىزلىگى 10-60 سانتىمېتىر، غولى تورت قىرلىق بولۇپ، پۈتۈن تېنى خۇشبوي پۈرايدۇ. يۇقۇرقى قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرى ئۇدۇل ئوسىدۇ، توۋەن قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرى ئادەتتە ئايلانما بولۇپ ئوسىدۇ. يوپۇرماقنىڭ شەكلى تېمىنەسسىمان ياكى تۇخۇمسىمان تېمىنە شەكىلدە، تولۇق گىرۋەكلىك، يوپۇرماق ئالقىنى سىلىق ياكى شالاڭ تۈكلۈك بولىدۇ، يوپۇرمىغىنىڭ ئۇزۇنلۇغى 1—3 سانتىمېتىر، كەڭلىگى 0.4 - 0.8 سانتىمېتىر كېلىدۇ. گۈل رېتى مۇرەككەپ كۇنۇسسىمان، گۈل تاجسى كالپۇكسىمان بولۇپ، رەڭگى ھاۋارەڭ سوسۇن كېلىدۇ. ئاتىلىغى 4 تال، گۈل كاسسا ياپرىغى 5 كە يېرىلغان بولۇپ، ئۇلارنىڭ بىرى سەل چوڭراق بولىدۇ، گۈل كاسسا يېرىقچە ياپراقلىرىنىڭ ئارىسىدا سوگەلگە ئوخشىغان ئۆسۈكلىرى بولىدۇ (28 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ ئېتەكلىرىدىكى يايلاقلاردا ئوسىدۇ. شىمالىي شىنجاڭنىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۈستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. يازدا گۈللىرى تولۇق ئېچىلغان ۋاقتىدا يىغىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل. يوتەلنى

توختىتىپ دېمى سەملىمشنى ياسىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: سوزۇلما خاراكتىرلىك كاناي ياللۇغدا: مەر-زەنجۇشتىن 15 گرام ئېلىپ، ئۇستىگە 100 مىللىلىتىر سۇ قۇيۇپ، ئىككى قېتىم قاينىتىپ، 30 مىللىلىتىر قالغىچە قويۇلدۇرۇپ، ھەر قېتىمدا 10 مىللىلىتىردىن كۈنىگە 3 قېتىم ئىچىلىدۇ.

قوشۇمچە: ھەر خىل يوپۇرماقلىق مەرزەنجۇش (异叶青兰) (كالپۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، مەرزەنجۇش ئۇرۇغدىشى):

كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك بولۇپ، غولى يەرگە يېتىپ ئوسىدۇ. يوپۇرمىغى تۇخۇمسىمان، ئۇدۇل ئوسىدۇ. گۈلى سېرىق رەڭدە بولۇپ، غولىنىڭ ئۇچىدا زىچ توپلىشىپ باشاقسىمان شەكىلنى ئالىدۇ. بۇ كۈئېنلۇن تېغىنىڭ يۇقۇرى قىسمىنىڭ كۈنگەي ئېتەكلىرىدە ئوسىدۇ. بۇنىڭ ئىشلىتىلىشى مەرزەنجۇشقا ئوخشايدۇ (29 - رەسىمگە قارالسۇن).

مازارىيون (ئالتاي مازارىيونى)

瑞香 Rui xiang (阿勒泰瑞香)

(مازارىيون ئائىلىسى، مازارىيون ئورۇغدىشى)

تونۇش: بۇ كىچىك چاتقال بولۇپ، غولى تىك ئوسىدۇ، ئىگىزلىگى 40—120 سانتىمېتىر، ئېرى شاخلىرىنىڭ رەڭگى كۈل-رەڭ قوڭۇر، يۇمران شاخلىرىنىڭ رەڭگى ئەزغۇچ، بېغىرەڭ كېلىدۇ. بوبۇرماقلىرى يۇمران شاخلىرىنىڭ ئۇچىغا توپلىشىپ ئوسىدۇ، شەكلى تەتۇر تېخمىسىمان، تولۇق گىرۇەكلىك، سېپى يوق بولۇپ. خوددى سوگدت يوپۇرمىغىغا ئوخشايدۇ. چەكلىك كۈنلۈكسىمان

گۇل رېتى يۇمران شاخلىرىنىڭ ئۇچىدا ئوسىدۇ. ئادەتتە بىر گۇل رېتىدە 3 تىن 5 كىچە گۇللىرى بولىدۇ. گۇل تاجىسى ئاق، شەكلى رومكىغا ئوخشايدۇ، ئۇستىدىكى قىسمى 4 كە يېرىلغان. ئاتىلىغى 8 تال بولۇپ، گۇل تاجىسىغا يېپىشىپ، ئىككى ئايلانما بولۇپ جايلاشقان. مىۋىسى شىرلىك ئۇچكىلىك مىۋە، شەكلى شارسىمان بولۇپ، پىشقاندا قارىيىدۇ، بىر تال ئۇرۇغى بولىدۇ. (30- رەسىمگە قارالسۇن)

ئوسۇش ئورنى: تاغ ئېتەكلىرىدە، چاتقاللىقلاردا ئوسىدۇ. ئىلى، ئالتاي تاغلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يوپۇرمىغى بىلەن قوۋزىغى ئىشلىتىلىدۇ. يازدا قوۋزىغى بىلەن يوپۇرمىغىنى يىغىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىىتى: تەمى ئاچچىق، تەبىىتى ئىسسىق، زەھەرلىك! يو تەلنى توختىتىپ، دېمىسىقلىشىنى باسىدۇ، تەرلىتىپ تاش بەدەندىكى ئىللەتلەرنى تارقىتىدۇ، ئاشقازان ئاغرىشنى داۋالايدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) كاناي ياللۇغىدا: مازارىيون قوۋزىغى (يوپۇرمىغى) دىن 1 گرام، زۇقادىن 2 گرام ئېلىپ سۇدا قاينىتىپ كۈنىگە ئىككى قېتىم ئىچىلىدۇ. (2) شامالداپ زۇكام بولغاندا: مازارىيون قوۋزىغى (يوپۇرمىغى) دىن 1 گرام، كىچىك يوپۇرماقلىق سۇزەدىن 2 گرام ئېلىپ سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ئاشقازان ئاغرىغىدا: مازارىيون قوۋزىغى 1 گرام، ئارچا يوپۇرمىغى 2 گرام، كىچىك يوپۇرماقلىق سۇزە 2 گرام سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5—1 گرام.

ئەسكەرتىش: ئەگەر دورا ئىچىش جەريانىدا ماغدۇرسىزلىنىش ياكى بېشى قېيىشقا ئوخشاش ئەھۋاللار كورۇلسە، دورا مىقتارىنى ئازايتىش ياكى ئىچىشنى توختىتىش كېرەك.

تەرتىز

台尔台孜 Tai er tai zi

(كىرىست گۈللۈكلەر ئائىلىسى، ىپىسلىقاق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: بىر يىللىق سامانغوللۇق ئوسۇملۇك، غولى تىك، ئىگىزلىگى 50 - 80 سانتىمېتىر. يوپۇرمىغى توۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. توۋەن قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرى 1 دىن 2 كىچە قايتىلانغان يەبسىمان يېرىلغان، يوپۇرماق سېپى بولىدۇ. بۇقۇرى قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرى بىر قېتىم يېرىلغان ياكى تولۇق گىرۋەكلىك، سېپى قىسقا بولىدۇ. گۇل رېتى ئومۇمى گۇل رېتى شەكلىدە، گۇل تاجىسى كىرىست شەكلىدە، رەڭگى سۇس قىزغۇچ سوسۇن كېلىدۇ. مىۋىسى قىسقا مۇڭگۇزلۇك مىۋە، شەكلى سوقۇچاق ياپىلاغراق، ئالدىنقى ئۇچى ئويمانىراق بولىدۇ. ئۇرۇغى ئىككى تال بولۇپ، شەكلى يۇرەككە ئوخشاۋىراق كېتىدۇ. رەڭگى بېغىرەڭ كېلىدۇ (31 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئىلى رايونىدا تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا ئۇرۇغى ئىشلىتىلىدۇ. كۈزدە پىشىپ يېتىلگەندە يىغىۋېلىنىدۇ.

تەبىىتى: تەمى ئاچچىق، تەبىىتى موتىدىل، بەلغەمنى بوشىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: سوزۇلما خاراكتىرلىك كاناي ياللۇغىدا: تەرتىزدىن 1 كىلو، سازاڭ تالقىنىدىن يېرىم كىلو ئېلىپ، تەرتىزنى سۇس ئوتتا قاخلاپ قۇرۇتۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، ئاندىن سازاڭ تالقىنىنى قوشۇپ تەييارلاپ، ھەر قېتىمدا 1.5 گرامدىن كۈنىگە ئىككى قېتىم ئىچىلىدۇ.

زۇفا

神香草 Shen xiang cao

(كالپۇكسمان گۈلۈكلەر ئائىلىسى، زۇفا ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، غولىنىڭ تۈۋى ياغاچلاشقان، پۈتۈن تېنىدىن خۇشپۇراق چىقىپ تۇرىدۇ. غولى تۈۋىدىن شاخلىنىپ يانتۇ ئوسىدۇ. ئىگىزلىگى 20 - 40 سانتىمېتىر، رەۋاج تاپمىغان شېخى ئادەتتە يوپۇرماق قولتۇغىدىن ئوسىدۇ. يوپۇرمىغى سىزىق، ئاددى يوپۇرماق بولۇپ، ئۇدۇل ئوسىدۇ. شەكلى تار يىپسىمان كېلىدۇ. يوپۇرماق ئۇچىدا يىگىنىسىمان تىكىنى بولىدۇ. ئالدى تەرىپىنىڭ رەڭگى يېشىل، كەينى تەرىپىنىڭ رەڭگى سۇس يېشىل، گۈللىرى زىچ، سانى كوپ بولۇپ، ئۇچىدا ئوسىدۇ. گۈل كاسىسى كانايسىمان بولۇپ، 5 كە يېرىلغان گۈل تاجىسى قوش كالپۇكسمان، بۇقۇرى كالپۇگى 2 گە يېرىلغان. شەكلى دەققاق تۇخۇمسىمان، توۋەنكى كالپۇگى 3 كە يېرىلغان، رەڭگى ھاۋارەڭ كوك كېلىدۇ. ئاتىلىغى 4 تال بولۇپ 2 سى گۈل تاجىسىدىن چىقىپ تۇرىدۇ.

ئوسۇش ئورنى: تاشلىق تاغ جىلغىلىرىدا ئوسىدۇ. تيانشان، ئالتاي تاغلىرىدىن تېپىلىدۇ (32 - رەسىمگە قارالسۇن).

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا بەر ئوستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. بازدا ۋە كۆزدە يىغىۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: ئىسسىق يوتەلنى توختىتىپ دېمى سىقىلىشنى، باسىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: كاناي يالۇغىدا، زىققىغا ۋە باشقا يوتەللەرگە پايدا قىلىدۇ. زۇفانىڭ ئوزىنى سۇدا قاينىتىپ ئىچىشكە ياكى ھەسەل ۋە ئەنجۈر بىلەن بىرگە قاينىتىپ ئىچىشكە بولىدۇ. قاتتىق دېمى سىقىلىپ تىك ئولتۇرۇپ نەپەسلىنىشكىمۇ پايدا قىلىدۇ.

2) ئىسسىق بەلغەمنى يۇمشاتقۇچى دورىلار

(清化热痰药)

سوغۇگۇل (ئىلى سوغۇگۇلى)

贝母 Bei mu (伊贝母)

باشقا ئاتىلىشى بېيمۇ، ھەششە تول ھەجەل

(پىياز ئائىلىسى، سوغۇگۇل ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غۇلۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 20 - 50 سانتىمېتىر. (2) يەر ئاستىدا تەڭگىسىمان غولى بولىدۇ، شەكلى يۇمۇلاق، تۈخۈمسىمان. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، بەزىلىرىنىڭ يۇقۇرى قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرى ئۇدۇل ئوسىدۇ، سىپى بولمايدۇ. توۋەنكى قىسمىنىڭ يوپۇرماقلىرى كەڭ تېمىنە شەكلىدە ھەتتا سوقۇچاق شەكلىدە بولىدۇ، يۇقۇرقى قىسمىنىڭ يوپۇرماقلىرى تار، يىپسىمان شەكلىدە، ھەتتا تېمىنە شەكلىدە بولىدۇ، يوپۇرماق ئۇچى يوگەشمەيدۇ. (4) گۈلى ئۇچىدا ئوسىدۇ، شەكلى سوغۇغا ئوخشايدۇ، رەڭگى سېرىق ياكى ئاق يېشىل بولىدۇ. مېۋىسى غوزا مېۋە، ئۇزۇنچاق دوگىلەك، ئالتە قاناتلىق بولىدۇ (33 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ باغرىدىكى چىمەنلىكلەردە، قارامتۇل كەلگەن قۇملۇق توپىلاردا ئوسىدۇ. ئاساسەن ئىلى رايونىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن ئەڭگىسىمان غولى ئىشلىتىلىدۇ. 5 -، 6 - ئايلاردا يىغىۋېلىپ، پاكىزە يۇيۇپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىغراق تاتلىق، تەبىئىتى ئازراق سوغاق، زەھەرسىز. ئىسسىقلىقنى يانىدۇرۇپ، ئوپكىنى يۇمشىتىدۇ، يوتەلنى توختىتىپ، بەلغەم بوشىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بالىلاردىكى كاناي يالىلۇغىدا: سوغۇگۈلدىن 1 مىسقال، نەشپۈتتىن 1 دانە ئېلىپ ئوتتۇرىدىن يېرىپ ئۇرۇغىنى ئېلىۋېتىپ، سوغۇگۈلنى نەشپۈتنىڭ ئىچىگە ئېلىپ، قايتا جۇپلەشتۈرۈپ، ئۈنىكىغا ئىنچىكە ياغاچنى ئوتكۈزۈپ مۇڭاپىق مىقتاردا ناۋات ياكى ھەسەل قوشۇپ، سۇغا سېلىپ قاينىتىپ، سۈيى ئىچىلىدۇ، نەشپۈت يېيىلىدۇ (بىر قېتىمدا). (2) ئاشقازان يارىسىدا: سوغۇگۈل 1 سەر، كوپۇگى دەريا 3 سەر، چۇچۇكبۇيا 1 سەر، ھەممىسىنى قوشۇپ يۇمشاق تالقانلاپ، ھەر قېتىمدا 1 مىسقالدىن، كۈنىگە 3 قېتىم قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ئوتكۇر كانايچە يالىلۇغىدا: سوغۇگۈل 1 مىسقال، ئۇرۇك مېغىزى 5 مىسقال، ھىندى ئوسمىسى (青黛) 3 مىسقال ھەممىسىنى قوشۇپ تالقانلاپ، ھەر قېتىمدا 2 مىسقالدىن ئاق شېكەرسۇيى بىلەن ئىچىلىدۇ. (4) سوزۇلما كاناي يالىلۇغىدا: سىچۇەن سوغۇگۈلى ۋە يۇبشى (石月) نىڭ ھەرقايسىسىدىن ئوخشاش مىقتاردا ئېلىپ، يەنچىپ تالقانلاپ. ھەر قېتىمدا 5 فۇڭدىن كۈنىگە 2 قېتىم ئىچىلىدۇ. (5) سوزۇلما كانايچە يالىلۇغىدا: سوغۇگۈلدىن 2 مىسقال، ئاچچىق ئۇرۇك مېغىزىدىن (شوپىگى ئېلىنماي خام بويىچە) 4 مىسقال ئېلىپ سوقۇپ تالقانلاپ، مۇڭاپىق مىقتاردا ھەسەل قوشۇپ، سۇ بىلەن ئىككى دانە كۈمۈلاچ (ئېغىرلىغى 3 مىسقال) تەييارلاپ، بىر كۈمۈلاچتىن كۈنىگە 2 قېتىم يېيىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 — 3 مىسقال.

قوشۇمچە: (1) فەرغانە سوغۇگۈلى (弗尔干贝母) (پىياز

ئائىلىسى، سوغۇگۇل ئۇرۇغدىشى). نوۋەتكى قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرى ئۇدۇل ئوسىدۇ، شەكلى تار تېمىنەسىمان بولىدۇ. ئوتتۇرا قىسمىنىڭ يۇقۇرىسىدىكى يوپۇرماقلىرى 3 — 5 دىن بولۇپ، ئايلانما ئوسىدۇ. يوپۇرماق شەكلى تار تېمىنەسىمان ۋە يىپسىمان بولىدۇ. يوپۇرماقنىڭ ئۇچى يوگىشىپ تۇرىدۇ. گۇلى ئۇچىدا ئوسىدۇ، رەڭگى سۇس جىگەرەڭ، مۇنبەت توپىلىق تاغ باغرىدىكى جىمەىلىكلەردە ئوسىدۇ. شىنجاڭدىكى دېڭىز يۈزىدىن 1500—2600 مېتىر ئىگىزلىكتىكى تاغ رايونلىرىنىڭ ھەممىسىدە ئوسىدۇ (34- رەسىمگە قارالسۇن).

(2) چول سوغۇ گۇلى(滩贝母): (پىياز ئائىلىسى، چول سوغۇگۇل ئۇرۇغدىشى). ئىگىزلىگى 10—20 سانتىمېتىر، تەڭگىسىمان، غولى سوقۇچاق كېلىدۇ. غولىنىڭ بوۋەن قىسمى قۇمغا تەخمىنەن 10 سانتىمېتىر كومۇلۇپ تۇرىدۇ، رەڭگى ئاقۇش سېرىق بولىدۇ. يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ياكى ئۇدۇل ئوسىدۇ، يوپۇرمىغىنىڭ ئۇچى يوگەشمەيدۇ. گۇلى قولتۇغىدىن ئوسىدۇ، رەڭگى كوكۇش، سوسۇن. شەكلى قوڭغۇراقسىمان كېلىدۇ. كوپىنچە تاغ ئالدىلىرىدا ۋە پەس تاغلارنىڭ ئېتەكلىرىدىكى قۇملۇق توپىلاردا ئوسىدۇ. ناساسەن قورغاس، چاپچال قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ (35— رەسىمگە قارالسۇن).

(3) ئايلانما يوپۇرماقلىق سوغۇ گۇل (轮贝母) (پىياز ئائىلىسى، سوغۇ گۇل ئۇرۇغدىشى). كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 25—30 سانتىمېتىر، يوپۇرمىغى يىپسىمان تېمىنە شەكلىدە ياكى گۇلگە يېقىن تۇرغان يوپۇرمىغى يىپسىمان كەلگەن بولۇپ. كوپىنچە 2 - 3 ياكى 4 ياپراق ئايلانما بولۇپ ئوسىدۇ، ئۇچى يوگىمەش كېلىدۇ، گۇلى بىرتال بولۇپ، ئۇچىدا ئوسىدۇ، گۇلىنىڭ شەكلى قۇڭغۇراقسىمان، رەڭگى سېرىق كېلىدۇ. يۇقۇرىدىكىلەرنىڭ ھەممىسى سوغۇ گۇل تۇرىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (36- رەسىمگە قارالسۇن).

ئاچچىق تاۋۇز

瓜蒌 Gua lou

ئاچچىق تاۋۇز شاپىغى (瓜蒌皮) ، ئاچچىق تاۋۇز ئۇرۇغى (瓜蒌仁) ، ئاچچىق تاۋۇز يىلتىز تالقىنى (天花粉)

باشقا ئاتىلىشى: ياۋا تاۋۇز.

(كاۋا ئاتىلىسى، ئاچچىق تاۋۇز ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق يامىشىپ پىلەك تارتىپ ئوسىدىغان ئوسۇملۇك، ئۇزۇنلۇغى 10 مېتىر. (2) تۈگۈنەك يىلتىزى تۇم، غولى كوپ شاخلىنىدۇ، يوگۇمەچ يىپچىسى يوپۇرماق قولتۇغىدىن ئوسىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، ئۇزۇن سېپى بولىدۇ، شەكلى يۇمۇلاغراق ياكى يۇرەكسىمانراق، كوپىنچە 5—7 ئالقانسىمان چوڭقۇر يېرىلغان، ئاتىلىق بىلەن ئانىلىق ئايرىم تۈپلەردە بولىدۇ، گۈل كاسىسى نەيسىمان، گۈل تاجىسى ئاق، ئۇچى 5 كە يېرىلغان، ھەرىر بولەكچىنىڭ گىرۋەكلىرى يىپقا ئايلىنىپ كەتكەن. مېۋىسى تۇخۇمسىمان دۇگلەك كېلىدۇ، پىشقاندا سېرىق رەڭدە بولىدۇ، ئۇرۇغىنىڭ سانى كوپ، ياپىلاق بولىدۇ (37- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئۇرۇغىنى تېرىش ياكى يىلتىزىنى كوچۇرۇش ئارقىلىق كوپەيتىلىدۇ. گۈچۈك، تۇرپان، ئىلى، ماناس، خوتەن قاتارلىق جايلاردا تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن مېۋىسى (ئاچچىق تاۋۇز)، ئۇرۇغى (ئاچچىق تاۋۇز ئۇرۇغى)، مېۋە پوستى (ئاچچىق تاۋۇز شاپىغى)، يىلتىزى (ئاچچىق تاۋۇز يىلتىز تالقىنى) ئىشلە-

تىلىدۇ. مۇسسى كۆزدە پىشقاندا ئۇزۇپ ئېلىنىپ، ئېسىپ قويۇپ سا-
يىدا قۇرۇتۇلىدۇ. ئاچچىق تاۋۇز شاپىغى: ئۇرۇغى ۋە ئېتىنى ئېلىۋې-
تىپ، ئاپتاپقا سېلىپ قۇرۇتۇلىدۇ. ئاچچىق تاۋۇز ئۇرۇغى: ئادەتتە
كۆزدە ئۇزۇۋېلىش ۋاقتىدا، شاپىغى يېرىلغانلىرىنى تاللىۋېلىپ ئېتىنى،
شاپىغى ۋە ئۇرۇغىنى ئېلىۋېتىپ، پاكىز يۇيۇپ، ئاپتاپقا سېلىپ قۇرۇتۇپ،
ئىشلىتىش ۋاقتىدا سوغۇپ ئىشلىتىلىدۇ. يىلتىزى: باھار، كۆز پەس-
لىدە، ئۇچ يىلدىن ئارتۇق ئوسكەن ئاچچىق تاۋۇز يىلتىزىنى كولاپ
ئېلىپ، يىرىك پوستىنى قىرىپ تاشلاپ، ئاپتاپقا سېلىپ قۇرۇتۇپ،
نېپىز يالپاغلاپ ئېلىپ قويۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. ئاچ-
چىق تاۋۇز ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، بەلغەمنى بوشىتىدۇ، كوكرەكنى بو-
شىتىپ يوتەلنى توختىتىدۇ، ئىششىقنى ياندۇرىدۇ. ئاچچىق تاۋۇز ئۇ-
رۇغى بەدەندىكى قۇرغاقلىقنى يوقىتىدۇ، بەلغەمنى يۇمشىتىدۇ. يىلتىز-
نىڭ تەمى تاتلىق، ئازراق قېرىق، چۈچۈمەل، تەبىئىتى سوغاق، زە-
ھەرسىز، ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى يانـدۇرىدۇ، خىلىت پەيدا
قىلىپ، ئۇسسۇزلۇقنى قاندۇرىدۇ، ئىششىقلارنى ياندۇرۇپ، يېرىڭنى
تازىلايدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سوزۇلما خاراكتېرلىك كاناي يالۇغىدا:
ئاچچىق تاۋۇز 4 مىسقال، سۇغۇگۈل 3 مىسقال، قوڭغۇراقگۈل
3 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) كوكرەك چىڭقىلىپ ئاغ-
رىغاندا: ئاچچىق تاۋۇز 1 سەر، پىشقان جۇيزە پوستى 3 مىسقال،
قۇستە 2 مىسقال، كۆركۈم 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.
(3) سۈت چۈشمەي قالغاندا: ئاچچىق تاۋۇزدىن 1 دانىسى سۇدا
قاينىتىلىپ سېرىق ھاراق بىلەن ئىچىلىدۇ. (4) سۈت بېزىنىڭ
يالۇغىدا: ئاچچىق تاۋۇز ۋە مامكاپىنىڭ ھەربىرىدىن 1 سەر ئېلىپ
سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى ئۇچقات ۋە بىنەپشىنىڭ ھەربىرىدىن

1 سەر قوشۇپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) شېكەر سېيىش كېسىلىدە: هول ئاچچىق تاۋۇز يىلتىز تالقىنىدىن 3 سەر ئېلىپ، ئىزىپ سۇيىنى چىقىرىپ، قايناق سۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (6) تاماق، گال ئاغرىش، ئاۋاز پۇتۇپ قېلىشلاردا: ئاچچىق تاۋۇز شاپىغى 3 مىسقال، ئاق پىلە قۇرۇتى 2 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، نۇلارنى ئىارىلاشتۇرۇپ يۇمشاق تالقانلاپ، زەنجىۋىل سۇيى بىلەن قوشۇپ ئىچىلىدۇ. (7) غەلۋىرەكنىڭ يېڭى كوتۇرۇلۇپ چىقىقان ۋاقتىدا: ئاچچىق تاۋۇز يىلتىزىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ سوقۇپ، ئېزىپ ئاغرىق ئورۇنغا چېپىلىدۇ.

مىقتارى: ئاچچىق تاۋۇز 2—8 مىسقال، ئاچچىق تاۋۇز شاپىغى 2—4 مىسقال، ئاچچىق تاۋۇز ئۇرۇغى يىلتىزى 2—5 مىسقال.

چېتىن (تىيانشان چېتىنى)

花楸 Hua qiou (天山花揪)

باشقا ئاتىلىشى: چاڭگىز

(گەنسۇ گۇڭ ئائىلىسى، چېتىن گۈرۈغدىشى)

تونۇش: (1) يوپۇرماق تاشلايدىغان دەرەخ، ئىگىزلىگى 3-5 مېتىر. (2) يوپۇرمىغى تاق سانلىق پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق بولۇپ، قىسقا شاخلىرىنىڭ ئۇچىدا توپلىشىپ ئوسىدۇ. كىچىك يوپۇرماقلىرى ئادەتتە 11 - 15 پارچە بولۇپ، شەكلى تېمىنىگە

ئوخشايدۇ، تۈۋى سىلىق، ئوتتۇرا، يۇقۇرقى قىسمى ھەرەچىشسىمان كېـ
لىدۇ. (3) ئوگىزىسىمان گۇل رېتى قىسقا شاخلىرىنىڭ ئۇچىدا ئو-
سىدۇ. مىۋىسى شارسىمان، قىزىل كېلىدۇ، ئۇچىدا ئادەتتە گۇل كاسـ
سىسى ساقلىنىدۇ (38 — رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ باغرىدا، ئورمانلىقلاردا ۋەئورماننىڭ چەتلىرىدە ئوسىدۇ. تيانشان تېغىنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن يۇمران شاخلىرى، قوۋـ
زىغى، مىۋىسى ئىشلىتىلىدۇ. باز، كۇز پەسىللىرىدە يىغىۋېلىنىپ، ئاپـ
تاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىىتى: مىۋىسىنىڭ تەمى تاتلىغراق قېرىق، تەبىىتى مو-
تىدىل، زەھەرسىز. يۇمران شېخى ۋە قوۋزىغىنىڭ تەمى قېرىق، تە-
بىىتى سوغاق، زەھەرسىز، ھەممىلا قىسمى ئوپكىنى تازىلاپ، يوتەلنى
توختىتىدۇ، تالنى تولۇقلاپ، قۇۋەتلەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: ئوپكە سىلى، زىققى، يوتەللەر ئۇچۇن؛
ئاشقازان ياللۇغى ئاشقازان ئاغرىقلىرى ئۇچۇن؛ ۋىتامىن
A، C لارنىڭ يېتىشمەسلىكلىرى ئۇچۇن ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: مىۋىسى 1 — 2 سەر. يۇمران شېخى. قوۋزىغى
3 — 5 مىسقال.

گۈلسامساق (ياۋا گۈلسامساق)

百合 Bai he (野百合)

باشقا ئاتىلىشى: لىلىگۈل

(پىياز ئائىلىسى، گۈلسامساق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئە-گىزلىگى تەخمىنەن 80 سانتىمېتىر. يەر ئاستىدىكى تەڭگىسىمان غولى يۇمۇلاق، تۈخۈمسىمان، ئەتىلىك، سۇس سېرىق رەڭلىك بولىدۇ. يەر ئۈستى غولى بىر تال بولۇپ تىك، سىلىق، تۈكسىز كېلىدۇ. (3) يوپۇرماقلىرى نۆۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. ياش مايسا ۋاقىتىدا، ئايلانمىراق ئوسىدۇ، سېپى بولمايدۇ، تېمىنسىمان، تولۇق گىرۋەكلىك. (4) گۈلى ئۇچىدا ياكى يوپۇرماقلىرىنىڭ قولتۇغىدا ئوسىدۇ، رەڭگى سۇس جىگەررەڭ، گۈل تاجى ياپراقچىسى ئارقىسىغا قايرىلىپ تۇرىدۇ. مۇسى غوزامۇە، شەكلى تەتۇر تۈخۈمسىمان، ئۇزۇنىغا 6 تال قىرى بولىدۇ.

ئوسۇش ئورنى: تاغ ئورمانلىقلىرىدا، چوپلىك، نەم سايا ئورۇنلاردا ئوسىدۇ. ئالتايىنىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن چىقىدۇ (39-رەسىمگە قارالسۇن).

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن تەڭگىچە غولى ئىشلىتە-

لىدۇ. كۇز پەسلىدە يەر ئۇستىدىكى قىسمى سولىشىشقا باشلىغاندا كولىۋېلىپ، سىرتىنى ئاقلىۋېتىپ، پاكىز يۇيۇپ ياكى تەڭگىچە غولىنىڭ تۇۋىنى ئازراق كېسىۋېتىپ، تەڭگىچە يارچىلىرىنى ئاجرىتىپ، قاينافسۇغا ئاق رەڭگى تۇگىگەنگە قەدەر بېسىپ. ئاندىن سۇزۇۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتقاندىن كېيىن، خام پېتى ياكى ھەسەل بىلەن قوشۇپ باساپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىىتى: تەمى تاتلىق، تەبىىتى موتىدىل، زەھەرسىز. ئوپكىنى سىلىقلىتىپ، يوتەلنى توختىتىدۇ، ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، تېچلاندۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بەدەن ئاجىزلىق، يوتەلدە: گۇلسامساق ۋە چىلاننىڭ ھەر بىرىدىن 1 دانىسى سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) كانايچە ياللۇغى، يوتەل، دېمى سىقىلىش، ئاۋاز پۇتۇشتە: گۇلسامساق 5 مىسقال، تەڭگە يوپۇرماق 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىلىپ، ئۇنىڭغا 1 سەر ھەسەل قوشۇپ ئىچىلىدۇ. (3) كانايچىنىڭ كېڭىيىپ كېتىشى، قان توكۇرۇشلەردە: گۇلسامساق 5 مىسقال، سۇ ئېلەپ 4 سەر، خام ئەگىرى سۇناي 4 مىسقال، غاز ئوتى 3 مىسقال، قوڭغۇراقگۇل 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئېچىلىدۇ. (4) نېرۋ ئاجىزلىغى، ئىچى پۇشۇش، ئۇيقىسىزلىقلاردا: گۇلسامساق 5 مىسقال، كۇلى ئارچا مېغىزى 5 مىسقال، كەرمان 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 — 5 مىسقال.

ئەسكەرتىش: ئىلى - ئۇرۇمچى، گۇچۇڭ قاتارلىق جايلاردا تېرىپ ئوستۇرۇلىدىغان ئىنچكە يوپۇرماقلىق گۇلسامساقمۇ، گۇلسامساق ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

دورىلىق گازۇان

药用倒提壶 Yao yong dao ti hu

(بوتا كوز ئاغملىسى، گازۇان ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوب يىللىق سامانغۇللۇق ئۇسۇملۇك، ئۇگزلىگى 40 — 100 سانتىمېتىر. پۇدۇن تىنى قاتتىق تۈكچىلەر بىلەن قاپلانغان. (2) يىلتىزى كوبۇس شەكلىدە بولۇپ، قېرىغاندا يېرىم ياغاچلىشىدۇ. پوستى قارامتۇل ھۆكۈر. ياش ۋاقتىدا كۈلرەڭ ساغۇچ بولىدۇ، غولى تىك ئوسىدۇ. (3) يوپۇرمىغى ئۇزۇن سوقۇچاق ياكى تەتۇر تۇخۇم شەكلىدە بولىدۇ، تۈۋىدە ئوسكەن يوپۇرماقلىرىنىڭ سېپى ئۇزۇن بولىدۇ؛ غولىدا ئوسكەن يوپۇرماقلىرى نۆۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، يوپۇرماق ئاستىنى كىچىك، سېپى بولمايدۇ، بېسىمان تېمىنە شەكىللىك بولىدۇ. (4) ئۇمۇم گۈل رېتى ئۇچىدا ئوسىدۇ. گۈلنىڭ رەڭگى كوكۈش سوسۇن، مېۋىسى قاتتىق مېۋە، توت دانە زىچ ئوسكەن تىكسىنى بار.

ئۆسۈش ئورنى: تاغلىق دەريا ۋادىلىرىدا، چىمەنلىكلەردە ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە بار، شىمالىي شىنجاڭدا كوپرەك ئۇچرايدۇ (40 - رەسىمگە قارالسۇن).

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. ئەتىيازدا كولاپ ئېلىپ، پاكىز يۇيۇپ، يالپاغلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. مەزمۇنى ئاسراپ، ئۆپكىنى سىلىقلاشتۇرىدۇ، ئىسسىقنى ياندۇرۇپ، يوتەل توختىتىدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) جىگەر ياللۇغى، تولغاق، سۇيدۇك يول يۇقۇملىنىش، ئاق خۇنلاردا: دورىلىق گازۋان 5 مىسقال، سۇدا قايىنىتىپ ئېچىلىدۇ. (2) مەنپىلىك ئاجىزلىقتىن بولغان يوتۇلۇشلەردە: دورىلىق گازۋاندىن 1 مىسقال گوشكە قوشۇپ قايىنىتىپ ئېچىلىدۇ. (3) زەخىملىنىشتىن قانىغاندا: دورىلىق گازۋاننىڭ يىلتىز پوستىنى سوقوپ يارىغا سىرتتىن چېپىلىدۇ.

مىقتارى: 3 — 5 مىسقال.

گۇلياسىمان

千日红 Qian ri hong

باشقا ئاتىلىشى: گۇلسىمەن.

(تاجىگۇل ئائىلىسى، گۇلياسىمان ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامانغوللۇق ئوسۇملۇك. غولى تىك، ئىگىزلىگى 30 — 50 سانتىمېتىر. پۇتۇن تېنىنى كۇمۇشرەڭ، يۇمشاق تۇكچىلەر ئوراپ تۇرىدۇ. (2) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسىدۇ، شەكلى سوقىچاق باكى ئۇزۇنراق سوقىچاق، گىرۋىگى تولۇق، ئۇچى بىراقلا ئۇچلىنىپ، قىسقا تىكەن ھاسىل قىلىدۇ. (3) باشسىمان گۇل رېتى شار شەكلىدە بولۇپ، غولىنىڭ ئۇچىدا ئوسىدۇ. گۇلىنىڭ رەڭگى قىزغۇچ سوسۇن كېلىدۇ، مۇۋىسى كىچىك، ياپىلاغىراق دۇگىلەك شەكىلدە بولىدۇ (41 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تېرىپ ئوستۇرىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا گۇلى ئىشلىتىلىدۇ. گۇلى ئېچىلغان ۋاقتىدا ئۇزۇۋېلىنىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىىتى: تەمى ئازراق تۇزلۇغىراق تاتلىق، تەبىىتى موتىدىل، زەھەرسىز. جىگەرنى موتىدىللەشتۇرۇپ، كوزنى روشەنلەشتۇرىدۇ، سۇيدۇك ھەيدەيدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: كوك يوتەل، زىققى، كوز خىرەلىشىش، سۇيـ دۇك ئوبدان راۋان بولماسلىقلاردا: گۈلياسسمان 1 ــ 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقدارى: 1 ــ 3 مىسقال.

كەسلەنچۇك

蜥蜴 Xi yi

تونۇش: تېنىنىڭ ئۇزۇنلۇغى 8 ــ 25 سانتىمېتىر، رەڭگـى توپىرەڭ قوڭۇر، دۇمبىسىدە ئاق رەڭلىك چىپار سىزىقلىرى بـولىدۇ. قوسىغى ئاق، بېشى 3 بۇرجـەك، 4 پۇتىنىڭ هـەر قايسىسىدا 5 تىن بارمىغى بولىدۇ، قۇيرۇغى ئۇزۇن. كىلە كـەسلەنـچۇك سۇ ـ پىتىدە دورىغا ئىشلىتىلمەيدۇ (42 - رەسىمگە قارالسۇن).

ياشاش ئورنى: قۇرغاق قۇملۇق يەرلەردە. چوللەردە، تۇزلەڭـ لىكلەردە ياشايدۇ. شىنجاڭنىڭ هەممە يېردە بار.

يىغىپ تەييارلاش: كەسلەنچۇكنىڭ پـۇتـۇن قىسمى دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. ياز ۋە كۈز پەسىللىرىدە تـوتۇۋېلىنىپ، بېشىدىن سىم ئوتكۈزۈپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تۇزلۇق، تەبىئىي سوغاق، ئازىراق زەهەرلىك! مونەكنى يوقىتىپ، توڭۇنچىلەرنى تارمىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بويۇن لىمفا سىلى (چاشقان يارىسى) دا: كىچىك كەسلەنچۇكتىن بىر دانە، توخۇ تۇخۇمىدىن بىر دانە ئېـ لىپ، تۇخۇمنى تېشىپ، ئىچىگە كەسلەنچۇكنى كىرگۈزۈپ، ئـاغزىنى جاۋۇ بىلەن ئېتىپ سۇدا پىشۇرۇپ، هەر كـۈنى 2 قېتىم يېيىلىدۇ. (2) تۇنقاقلىق كېسىلىدە: كەسلەنچۇكنى پۈچۈلاپ قۇرۇتۇپ، سوقۇپ

تالقان قىلىپ، ھەر كۈنى سەردىن كۆندە بىر قېتىم يېيىلىدۇ. (3) سۈيدۈك ئوبدان راۋان بولماسلىقتا: كەسلەنچۈكتىن 3 دانە، بېشى ئېلىپ تاشلانغان موزاي بېشىدىن 7 تال ئېلىپ، قوشۇپ ئېزىپ خېمىر ھالىتىگە كەلتۈرۈپ، سۈدا قاينىتىپ، 2 قېتىمغا بولۇپ ئىچىلىدۇ. (4) ئوپكە سىلىدە: كەسلەنچۈكنى پۈچۈلاپ قورۇتۇپ، سوقۇپ تالقان قىلىپ، باراۋەر مىقتاردا تاكزۈكزى گۈرۈچىنىك ئۇنىنى قوشۇپ، ئوبدان ئارىلاشتۇرۇپ كۆندە 2 قېتىم ھەر قېتىم 1 - 2 گرامدىن قاينامسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ.

فېيشىر سۇتلۇك ئوتى

狼毒 Lang du

(سۇتلۇك ئوتلار ئائىلىسى، سۇتلۇك ئوت ئورۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامانغوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىز-لىگى 10 — 30 سانتىمېتىر. پۈتۈن تېنىدە ئاق رەڭلىك سۈتى بو-لىدۇ. (2) يىلتىزى كونۇسسىمان، توم، سىرتقى قوۋزىغىنىك رەڭگى توپىرەڭ قوڭۇر كېلىدۇ. (3) تۈۋى قىسمىدىكى يوپۇرمىغى ئاچ پور رەڭدە بولۇپ شەكلى تەڭگىچىگە ئوخشايدۇ. (4) ئومۇمى گۈل رېتە-نىك 5 - 6 تال شېخى تېگىدە ئايلانما ئوسكەن يوپۇرماقتا ئوخ-شاش ئورىغۇچى يوپۇرماقچىلىرى بولىدۇ. ھەر شېخىنىك ئۇچىدا بەنە 3 تالدىن كىچىك گۈل رېتى سېپى ئوسۇپ چىقىپ، تېگىدىن بىر جۇپ ئورىغۇچى يوپۇرماق چىقىپ 3 بۇرجەكلىك تۇخۇم شەكلى ھا-لىتىنى ئالىدۇ. ئىستاكانسىمان چەكلىك گۈل رېتى ئۇچىدىن ئوسە-دۇ، گۈلنىك رەڭگى ساغۇچ بېشىل بولىدۇ، مېۋىسى غوزا مېۋە، شەك-لى يايپلاغىراق يۇمۇلاق، 3 ئىرلىق بولۇپ، پىشقاندا يېرىلىدۇ (43 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كوپىنچە يايلاقلاردا، قۇرغاق تاغ باغرىدا ئوسىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. باھار، كۆز پەسىللىرىدە يىغىۋالىپ، سىرتقى پوستىنى سويۇۋېتىپ، كېسىپ يالپاغلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

ئاچچىقسۇ بىلەن تەييارلانغان فېيشىر سۇتلۇك ئوتى: فېيشىر سۇتلۇك ئوتىنى ساپال قاچىغا سېلىپ، ئۈستىگە ئاچچىقسۇنى تەكشى پۇركەپ (1 جىك دورىغا 5 سەر ئاچچىقسۇ پۇركىلىدۇ)، سۇس ئوتتا ئاچچىقسۇ سىڭىپ بولغىچە قۇرۇتۇپ، ئاندىن ئېلىپ سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرلىك؛ بەل ئاغرىقىم بوشىتىپ، تاماق ھەزىم قىلىشقا ياردەم بېرىدۇ. قۇرۇتلارنى ئول تۇرۇپ، ئاغرىق پەسەيتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) لىمفا سىلىدە: فېيشىر سۇتلۇك ئوت يالپىغى ۋە چوڭ چىلاندىن 5 جىڭدىن ئېلىپ، فېيشىر سۇتلۇك ئوتىنى قوم ساپال قاچىغا سېلىپ، ئۈستىگە سۇ قۇيۇپ، چوڭ چىلانىنى قارايغىچە قايىنىتىپ، ئاندىن چىلان ئېلىپ يىيىلىدۇ. دەسلەپ يىگەندە، ھەر قېتىم 10 تالدىن، ھەر كۈنى 3 قېتىم يىيىلىدۇ. ئەگەر يامان تەسىرى بولمىسا، كېيىن ھەر قېتىمدا بىر تالدىن قوشۇپ 20 تالغا يەتكۈچە يىيىلىدۇ. ئەگەر يامان تەسىرى (كوگۈل ئايىنىپ قۇسۇش) بولسا ھەر قېتىم 1 - 2 تالدىن ئازايتىلىدۇ، تاماقتىن ئىلگىرى يىيىلىدۇ. ئاچچىق تاماق پەرىز قىلىنىدۇ. ھامىلدار ئاياللار ئىشلەتمىسىكە بولمايدۇ. (2) ئىچىشقاق، تەمرەتكىدە: فېيشىر سۇتلۇك ئوتىنى يۇمشاق سوقۇپ، ئاچچىقسۇ بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ سىرتقا تېڭىلىدۇ.

مىقتارى: 3 - 5 گرام، سىرتقا مۇۋاپىق مىقتاردا ئىشلىتىلىدۇ.

3) سوغاق بەلغەمنى يۇمشاتقۇچى دورىلار

(温化寒痰药)

ئاق قىچا ئۇرۇغى

白芥子 Bai jie zi

باشقا ئاتىلىشى: خەردەل سەپەد

(كىرىست كۆللۈكلەر ئائىلىسى، قىچا ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامانغوللۇق ئوسۇملۇك، غولى شاخلىق، پۈتۈن ئوسۇملۇك تېنىدە شالاڭ يېرىك تۈكلەر بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، گىرۋەكلىرى پۈرلىشىپ تۇرىدۇ، چوڭقۇر پېرىلغان، ئۇۋىدىن ئوسكەن يوپۇرماقلىرى چوڭ، سىپى ئۇزۇن، يۇقۇرقى قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرى كىچىك، سىپى قىسقا بولىدۇ. (3) ئۇمۇم گۈل رېتى ئۇچىدا ئوسىدۇ، گۈلى سېرىق. مېۋىسى ئۇزۇن، مۇڭگۈزلۈك مېۋە بولۇپ، سىرتىدا زىچ قاتتىق تۈكلىرى بولىدۇ. ئۇرۇغى شارسىمان، تەمى ئاچچىق (44- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كوپىنچە تېرىپ ئوستۇرىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن ئۇرۇغى ئىشلىتىلىدۇ. كۆزدە ئورۇۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، ئۇرۇغىنى قېقىۋېلىپ، نازىلاپ، خام پېنى ياكى قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. ئىشتەينى ئېچىپ، سوغاقنى تارقىتىدۇ، قۇۋەتنى تەگشەپ، بەلغەمنى يۇمشىتىدۇ، ئىششىقلارنى ياندۇرۇپ ئاغرىق توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) يوتەل - بەلغەملىك، دەم سىقىش، كوك رەك چىكقىلىپ ئاغرىشلاردا: ئاق قىچا ئۇرۇغى، زىسۇ ئۇرۇغى ۋە تۇرۇپ ئۇرۇغى ھەر بىرىدىن 3 مىسقالدىن ئېلىپ سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) سوزۇلما خاراكتىرلىك يارىلار (قىزارمىغان، ئىش - شىمىغان)دا: ئاق قىچا ئۇرۇغى 3 مىسقال، پىششىق ئەگرى سۇناي 1 سەر، چاكاندا 2 مىسقال، زەنجىۋىل (پوچىلانغان) 2 مىسقال، دار- چىن 2 مىسقال، بۇغا مۈڭگۈز يېلىمى 3 مىسقال، (سۇ ئارقىلىق ئېرىتىلگەن) چۈچۈك بۇبا 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئاق ھاراقتا ئارىلاشتۇرۇپ ئىچىلىدۇ. (3) بالىلاردىكى چوقۇق (گىرىژا)دا: ئاق قىچا ئۇرۇغىدىن 4 سەر ئېلىپ يەنچىپ تالقانلاپ، قاينىقىسۇ بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، ئۇماچ ھالىتىگە كەلتۈرۈپ، چىنىنىڭ ئىچىگە سۈركەپ، قۇرسىغىغا بىر نەچچە قەۋەت قەغەز قويۇپ، قەغەزنىڭ ئوتتۇرىسىدىن تۇشۇك ئېچىپ، كىندىكنى چىقىرىپ، ئۇستىگە چىنە ئىسسىق پېتى كومتۇرۇپ قويۇلىدۇ. سوۋۇغاندىن كېيىن چىنىنى ئىسسىق سۇغا سېلىپ قىزىتىپ يەنە كومتۇرۇپ قويۇلىدۇ. (4) ھامىلدارلىقتىكى يۇقۇرى قان بېسىمىدا: ئاق قىچا ئۇرۇغىدىن 1 سەر ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ، ھەر ئاخشىمى ئىككى پوتىنى چىلاپ يۇيۇدۇ. (5) زىققى، سوزۇلما كانايچە ياللۇغىدا: ئاق قىچا ئۇرۇغى ۋە ئاسارۇنىڭ ھەر بىرىدىن 7 مىسقال، يۇەنخۇ (元胡) ۋە گەنسۇي سۇتلۇك نۇتىسىڭ ھەر بىرىدىن 4 مىسقال ئېلىپ، بۇلارنى يەنچىپ تالقانلاپ 3 كە بولۇپ، سىرتقا ئىشلىتىلىدۇ. ئىشلىتىش ۋاقتىدا خام زەنجىۋىلدىن 1.5 سەر- نى سوقۇپ، سۇيىنى چىقىرىپ ئۇماچ ھالغا كەلتۈرۈپ، ئالتە پارچە ماي قەغەزنىڭ ئۈستىگە سۈۋاپ، قېيىشۇ، شىنشۇ، گېشۇ پەللىرىنىڭ ئۈستىگە قويۇپ، ئۈستىدىن جياۋبۇ بىلەن چاپلاپ 4 - 6 سائەتتىن كېيىن سويۇۋېلىنىدۇ، 10 كۈندە بىر قېتىم، جەمى 3 قېتىم چاپلى- نىدۇ، كوپىنچە تومۇر كۈنلىرى چاپلىنىدۇ.

مىقتارى: 1 - 3 مىسقال.

مەنى قىلىنىشى: يۇقۇرى قىزىتمىدىن كېيىن ئۈپكە زەئىپ لىشىپ قۇرۇق بوتەلگەنلەرگە ئىشلىتىش مەنى قىلىنىدۇ.

قۇشۇمچە سېرىق قىچا ئۇرۇغى (黄芥子): رايونىمىزدا تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ. ئاق قىچا ئۇرنىدا دورىغا ئىشلىتىشكە بولىدۇ، ئەمما بەلگەم بوشتىش تەسىرى ئاق قىچا ئۇرۇغىنىڭكىدەك كۈچلۈك بولمايدۇ.

غارىقۇن (دورىلىق غارىقۇن)

阿里红 A li hong (药用层孔菌)

باشقا ئاتىلىشى: قارىغاي مەرىزى، قارىغاي پوقىغى (غارىقۇن ئالمىسى، غارىقۇن ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) تېرىكتاپ زامبۇرۇغ بولۇپ، كوپۇنچە يوپۇرماق تاشلايدىغان قارىغاينىڭ غولىدا ئوسىدۇ، قارىغايغا يېپىشىپ تۇرغان يۇزى تەكشى كېلىدۇ. (2) كورۇنۇشى ئاتىنىڭ توۋىغا ئوخشايدۇ، پوقاقتەك ياكى رەتسىز ئۇزۇنچاق چاسا شەكلىدە بولىدۇ. (3) سىرتى قاتتىق، سىلىق، رەڭگى ئاقۇش كۈلرەڭ ياكى سۇس ساغۇچ قوڭۇر كېلىدۇ، بەزىدە يېرىقلىرى بولىدۇ، (4) ئىچى ئاپپاق، تاشپاختىغا ئوخشاش يۇمشاق بولىدۇ. تەمى قېرىق كېلىدۇ، يېنىك ۋە ئاسان ئۇگۇلۇپ تۇرىدۇ، كويىدۇرسە كويىدۇ (45- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: بوپۇرماق تاشلايدىغان قارىغاينىڭ غولىدا تېرىكتاپ بولۇپ ئوسىدۇ. ئالتاينىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن كوپ چىقىدۇ.

يەغمپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن ئوسمىسى ئىشلىتىلمىدۇ. ياز، كۈز پەسىللىرىدە يېغىۋېلىپ، يېرىك پوستىنى چىقىرىۋېتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ ياكى سىم ئوتكەمىنىك ئۇستىگە قويۇپ، ئۇگۇلاپ، ساقلاپ قويۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىتى ئىسسىقتا مايىل، زەھەرسىز. ئوپكىنى ئىسسىتىپ، بەلغەم چىقىرىدۇ، ھاسىراشنى باسىدۇ، يەلنى ھەيدەپ، نەملىكنى تازىلايدۇ، قاننى جانلاندۇرۇپ، ئىششىقنى ياندۇرىدۇ، سۈيدۈكنى راۋان قىلىدۇ، ئىلاننىك زەھرىنى ياندۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) يوتەل، زىققىدا: غاريقۇن 1 مىسقال، چۇچۇك بۇيا 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى غاريقۇندىن 1 مىسقال، شاكال بېدىيانىدىن 1.5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئاشقازان ئاغرىغاندا، زەردىسى قاينىغاندا: غاريقۇندىن 1.5 مىسقالنى ئۇۋۇلاپ سۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (3) سۈيدۈك يولىدا تاش تۇرۇپ قىلىشتا، بورەك يالۇغىدا: غاريقۇن ۋە سۇمبۇلنىك ھەر بىرىدىن 1.5 مىسقالدىن ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ شىرنىسىنى چىقىرىپ، ئۇنىڭغا مۇۋاپىق مىقتاردا ھەسەل قوشۇپ ئىچىلىدۇ. (4) سوزۇلما ريماتىزىملىق بوغۇم يالۇغىدا: غاريقۇن ۋە تەرەنجۇبىلنىك ھەرقايسىسىدىن 1 مىسقالدىن ئېلىپ، ئىلمان سۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (5) زەھەرلىك ئىلان چاقىغاندا: غاريقۇندىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، ئۇگىلاپ يۇمشۇتۇپ، ئاچچىقسۇ بىلەن يوغۇرۇپ، ئىلان چاقىغان ئورۇنغا چېپىلىدۇ. (6) تاماق - گال يالۇغى، چىش ئەترايىنىك يالۇغىدا: غاريقۇندىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ. سۇدا قاينىتىپ غار - غار قىلىنىدۇ.

مىقتارى: 1 - 2 مىسقال.

چول رەيھىنى

百里香 Bai li xiang

باشقا ئاتىلىشى: نىمام

(كالپۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى. چول رەيھىنى ئورۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئوتكۇر خوشخۇي پۇرىغى بولىدۇ. (2) غولى يەر بېغىرلاپ ئوسىدۇ، خالىغان يەرگە يىلتىز تارتىپ كېتىۋېرىدۇ. شاخلىرى ناھايىتى كوپ، توۋەنكى قىسمى ياغاچلانغان، قىزغۇچ خورما رەڭلىك بولىدۇ. گۈل شاخلىرى تىك، 4 قىرلىق، ئىگىزلىگى 3 - 15 سانتىمېتىر بولۇپ، جىگەرەڭ كېلىدۇ. (3) كىچىك يوپۇرماقلىرى ئودۇل ئوسكەن، تۇخۇم شەكلىدە ياكى سوقمىچاق، تولۇق گىرۋەكلىك. قىسقا سېپى بولىدۇ. تۈۋى قىسمىدا قاتتىق تۈكلىرى بولۇدۇ. (4) سوسون رەڭلىك كالپۇك سىمان كىچىك گۈللىرى شېخىنىڭ ئۈچىغا تېپىلۇنۇپ، ئايلانما كۈنلۈكسىمان گۈل رېتىنى ھاسىل قىلىدۇ. مېۋىسى كىچىك قاتتىق مېۋە (46 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كۈنگەي تاغ باغرىدا ئوسۇدۇ. تېيانشان ئالتاي تاغلىرىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن پۈتۈن ئوتى ئىشلىتىلىدۇ. كۈز بەسلىدە چېچەكلىگەن مەزگىلدە كولاپ ئېلىپ، سالقىن جايدا قۇرۇتۇلۇدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىق، تەبىئى ئىسسىقلىقا مايىل، ئازراق

رەھەرلىك! تارتىشىپ قىلىشى بېشىدۇ. يەلپى ھەيدەيدۇ، يوتەلنى توختۇتۇپ. بەلغەمنى يوشۇتۇدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) زوكام، كوك يوتەل، تاماق ـ گالىنىڭ ئىشىپ ئاغرىشلىرىدا ئىشلىتىلىدۇ (2) چول رەيھىنىسى ئۇگۇلاپ پىلىك ياساپ. كويدۇرۇپ ئىسلىسا پاشا ئولۇرۇدۇ.

مىقتارى: 0·5 — 1 مىسقال.

قوشۇمچە: ئوتلاق رەيھىنى: بۇ سۇزىگە ئوخشاپ كېتىدۇ. ئەمما پۇرىغى سوسراق، تەبىئىتى. ئىشلىتىلىشى چول رەيھىنىگە ئوخشاش.

ياۋا ماش (تېمىنە يوپۇرماقلىق ياۋا ماش)

野决明 Ye jüe ming (披针叶黄花)

(پۇرچاق ئائىلىسى، ياۋاماش ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامانغۇللۇق ئوسۇملۇك، ئېگىزلىگى 20 — 40 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزسىمان غولى ئىنچىكە، ئۇزۇن، تىك ئوسىدۇ. قويۇق، ئاق يۇمشاق تۈكلىرى بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، بارماق شەكىللىك 3 قۇلاقلىق يوپۇرماق. كىچىك يوپۇرماقلىرى ئۇزۇن سوقۇچاق يانى تەتۇر تېمىنە شەكىلدە. تولۇق گىرۋەكلىك بولىدۇ. دومبىسىدە زىچ ئوسكەن قىسقا يۇمشاق تۈكلىرى بولىدۇ. قوشۇمچە يوپۇرماقلىرى ئۇدۇل ئوسىدۇ، شەكلى

ئىزاھات: بەزى جايلاردا بۇنى دۇرۇنەچ ئەقىرەبى سۇپىتىدە ئىشلىتىدۇ (دۇرۇنەچ ئەقىرەبى Radix epicacuani 吐根)

تېمىنىگە ئوخشايدۇ. (4) ئۇمۇمى گۇل رېتى ئۇچىدا ئوسىدۇ، گۇلى سېرىق، كېپىنەك شەكلىدە، گۇل كاسىسىسى قوڭغۇراقسىمان كېلىدۇ، مىۋىسى قاسىراقلىق مىۋە، شەكلى ياپىلاق، ئۇرۇغى تۇخۇمسىمان شار شەكلىدە، رەڭگى قارا پاقىراق بولىدۇ (47 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغلىق جايلاردىكى چوپلەرنىڭ ئارىسىدا، دەريا ۋادىلىرىدا، ئورمان چەتلىرىدىكى نەملىك جايلاردا ئوسىدۇ، شىنجاڭنىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن يەر ئۇستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. ياز پەسلىدە غول، يوپۇرماقلىرى تازا پىشقان ۋاقتىدا ئورۇۋېلىپ، توغراپ ئاپتاپتا قۇرۇتىلىدۇ.

تەبىىتى: زەھەرلىك! بەلغەم بوشىتىپ، يوتەلنى باسىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: بەلغەملىك زىققىدا: ياۋا ماش 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 3 — 5 مىسقال.

قۇندۇز ئوت

花葱 Hua ren

(قۇندۇز ئۇت ئاگىلىسى، قۇندۇز ئۇت ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامانغوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 50 - 120 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزسىمان غولى قىيپاش ئوسكەن، چاچما يىلتىزى ئىنتايىن كوپ، غولى تىك ئوسىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن تاقسانلىق پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق بولۇپ، كىچىك يوپۇرماقلىرىنىڭ سېپى بولمايدۇ، سانى 19-25 گىچە، شەكلى تېمىنسىمان بولىدۇ. (4) گۇل رېتى چەكلىك كۇنلۇكسىمان، رەڭگى سۇس كوك، مىۋىسى غوزا مىۋە، شەكلى

سوقۇچاق، ئۇرۇغى ياپىلاق توخۇمسىمان بولۇپ، رەڭگى قارامتۇل (48 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ باغرىدىكى ئوتلاقلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن يىلتىزى ۋە يىلتىزسىمان غولى ئىشلىتىلىدۇ. كۆز پەسلىدە كولاۋېلىنىپ، لاي توپىلىرىنى تارىلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، توغراپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئى: بەلغەم يۇمشىتىش، يوتەلنى بېسىش، قان توختىتىش، تېنچلاندۇرۇش تەسىرى بار.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئاشقازان 12 بارماق ئۈچەي يارىلىرىدىكى قاناشتا: قۇندۇز ئوت 2مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچكۈزىلىدۇ. (2) يوتەل بەلغەم كۆپىيىش، تۈتقاقلىق، ئۈيقۇسىزلىق، ھېيىز كۆپ كېلىشلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال

توخۇ تۇخۇمى

鸡蛋 Ji dan

تۇخۇم شاكال پەردىسى (凤凰衣) تۇخۇم سېرىق يېغى (蛋黄油) تۇخۇم شاكىلى (蛋壳)

يىغىپ تەييارلاش: تۇخۇم شاكال پەردىسى: چۈجە چىقارغاندىن كېيىن شاكال ئىچىدىكى يۇمشاق پەردىنى ئېلىپ، ياكىزە يۇيۇپ سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ. تۇخۇم سېرىغى يېغى: تۇخۇمنى پۇشۇرۇپ سېرىغىنى ئېلىپ، قىزىتىپ، مېيى چىقىرىۋېلىنىدۇ. تۇخۇم شاكىلى:

توخۇ تۇخۇمىنىڭ شاكىلىنى ئېلىپ قىزىتىپ، سارغايتىپ، ئېزىپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىتى: تۇخۇم شاكال پەردىسىنىڭ تەمى تاتلىق، تەبىتى موتىدىل، زەھەرسىز. مەنپىلىكىي ئاسراپ، ئوپكىنى يۇمشىتىپ، بوتەل توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سوزۇلما كاناي ياللۇغىدا: تۇخۇم شاكىلى، چاكاندا ھەر بىرىدىن 1 سەردىن ئېزىپ، ھەر قېتىمدا 1 مىسقالدىن، كۇنىگە ئىككى قېتىم قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (2) ئۇنى پۇتۇپ قېلىشتا: تۇخۇم شاكال پەردىسى 1 مىسقال، قوڭغۇراقگۇل 2 مىسقال، ھېلىلە 2 مىسقال، كاكىنەچ 1.5 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ئورتا قۇلاق ياللۇغىدا: تۇخۇم سېرىغى يېغى مۇۋاپىق مىقتاردا قۇلاققا تېمىتىلىدۇ. (4) كويۇك، ھول تەمرەتكە، نېرۋ خاراكتىرلىك تېرە ياللۇغىدا: تۇخۇم سېرىغى يېغى مۇۋاپىق مىقتاردا زەخىملەنگەن ئورۇنغا سۇرتۇلىدۇ. (5) ئاشقازان يارىسىدا، زەردىسى قاينىغاندا: 40 تۇخۇمنىڭ شاكىلى. مامكاپ 1.5 سەر، ئېزىپ ھەر قېتىمدا 1 — 2 مىسقال، تاماقتىن ئىلگىرى ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: تۇخۇمنىڭ شاكال پەردىسى 5 — 8 قۇڭغىچە.

3. ئىسسىقلىقنى قايتۇرىدىغان دورىلار

(清热药)

بۇ، ئىسسىقلىق ئاغرىقلارنى قايتۇرىدىغان دورىلار بولۇپ، ئادەتتە توت تۈرگە بولىنىدۇ:

1) ئوت ئىسسىقنى قايتۇرىدىغان دورىلار: يۇقۇرى قىزىتما-لىق ئۇسساش، كوز قىزىرىپ، ئىششىپ ئاغرىش، خامۇش بولۇش، تومۇرى كەلكۈنسىمان تولۇق - جانلىق بولۇش كېسەللىكلىرىگە ئىشلىتىلىدۇ.

2) ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى ياندۇرىدىغان دورىلار: چېكىگە يەتكەن ئىسسىقنىڭ ئىچىگە ئوتۇپ كېتىشىدىن بولغان تىلما، ئەسۋى، جاراھەت، ئىششىق قاتارلىق كېسەللىكلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

3) هول ئىسسىقنى قايتۇرىدىغان دورىلار: هول ئىسسىقنىڭ ئىچىگە ئوتۇپ كېتىشىدىن ئىچى سىقىلىش، ئاغزى قۇرۇش، جىگەر يالۇغى، تولغاق، ئۇچەي يالۇغى قاتارلىق كېسەللىكلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

4) ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، قاننى سوۋۇتىدىغان دورىلار: كېسەل ئىللەتلىرى قانغا ئوتكەندە مەسىلەن: ئىچى سىقىلىپ ئۇخلىيالمىغاندا، خامۇش بولۇپ، گەپ حوشياقمىغاندا، تارتىشىپ قېلىش. قان قىزىپ كېتىشكە ئوخشاش كېسەللىكلەردە ئىشلىتىلىدۇ.

1) ئوت ئىسسىقنى قايتۇرىدىغان دورىلار

(清热降火药)

قومۇچ يىلتىزى (قومۇچ)

芦根 Lu gen (芦苇)

(باشقىلىق ئوسۇملۇكلەر ئائىلىسى، قومۇچ ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق ئىگىز، تىك ئوسىدىغان ئوسۇملۇك. يىلتىزسىمان غولى توغرىسىغا ئوسىدۇ، بوغۇملۇق بولۇپ، بوغۇملىرىدا بىخلىرى بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، تار - تېمىنە شەكىللىك، ئۇچى ئۇچلۇق، يوپۇرماق ئىلاۋى غولنى ئوراپ تۇرىدۇ. (3) كونۇسسىمان گۈل رېتى ئۇچىدا ئوسكەن بولۇپ، سۇپۇر-گىگە ئوخشايدۇ (49 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: سازلىقتا، ئېرىق بويلىرىدا، كوللەردە ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ. باغراش كولىدىن چىقىدىغان مەھسۇلاتى ئەڭ يۇقۇرى.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن يىلتىزسىمان غولى ئىشلىتىلىدۇ. 6 - ئايدىن 10 - ئايغىچە قېزىۋېلىنىپ، چاچما يىلتىزى ۋە بىخلىرىنى ئېلىۋېتىپ، لاي توپلىرىنى تازىلاپ، قۇرۇتۇپ، توغراپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. قىزىتمىنى قايتۇرىدۇ. خىلىتھاسىل ھىلىدۇ، قوسۇشنى توختۇتىدۇ. سويدۇكنى ماڭغۇزىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئوپكە يىرىڭلىق ئىششىغى، كاناياچىنىڭ كېڭىشى (بەلغەم كوپ، قان ئارىلاش سېسىق بەلغەم تۈكۈرۈش) دە: قومۇچ يىلتىزى 1 سەر، تەسۇي قوناق 5 مىسقال، شاپتۇل مېغىزى 3 مىسقال، كوك كاۋا ئورۇغى (سوقۇپ بومشۇتۇلغىنى) 1 سەر، سودا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. يەنە بىر چوفالىق: قومۇچ يىلتىزى 1 سەر، تەسۇي قوناق 1.5 سەر، تورۇپ ئۇرۇغى 1 سەر، كوك كاۋا ئۇرۇغى 1.5 سەر، پىچەك گۈل 2 سەر، سودا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. دورىنى 8 - 9 كۈنگىچە ئىچىپ كېسەل ئالامەتلىرى زۇر دەرىجىدە ئازايغاندىن كېيىن تۇۋەندىكى چۇفاڭدا كورسۇتۇلگەن دورىنى ئېچىش كېرەك: قوڭغۇراق گۈل 2 مىسقال، چۇقا 2 مىسقال، پىچەك گۈل 1 سەر، تەسۇي قوناق 1.5 سەر، تورۇپ ئورۇغى 1 سەر، جۇيخۇا گۈلى 4 مىسقال، ياۋا سۇ يالپۇزى 5 مىسقال، قومۇچ يىلتىزى 1 سەر، كوك كاۋا ئورۇغى 3 سەر قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) نېرۇ خاراكتېرلىك قوسۇشتا: قومۇچ يىلتىزى (بوغۇمى ئېلىنغان) 5 مىسقال، شىزى ساپىغى (柿蒂) 2 مىسقال، خام زەنجۇيل 3 پارچە، سودا قاينىتىپ سۇۋۇتقاندىن كېيىن ئىچىلىدۇ. (3) ئىسسىغلىق كېسەللەردىكى ئوسساش، قىزىل، سېرىقلىق، ئاشقازان ئىسسىغلىغىدىن بولغان قوسۇش، سويدۇك ئاز ۋە قىزىل كېلىشلەردە ئىشلىتىلىدۇ. (4) قىزىل سىرتىغا تەپمەگەندە: قومۇچ يىلتىزى 1 سەر، يومغاق-سۇت يىلتىزى 7 تال. جامكا 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0,5 — 1 سەرگىچە.

تاجگۈل ئۇرۇقى (تاجگۈل)

青相子 Qing xiang zi (鸡冠花)

(تاجگۈل گۈلىنىڭ، تاجگۈل ئۇرۇغدېشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق ئوسۇملۇك. ئېگىزلىگى 60 - 100 سانتىمېتىر. (2) غولى تىك، توم، يۇقۇرى قىسمى سەل ياپىلاق. (3) يوپۇرماقلىرى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. تۇخۇمسىمان ياكى تۇخۇمسىمان تېمىنە شەكلىدە بولۇپ، تولۇق گىرۋەكلىك، سېپى بار. (4) باشاقسىمان گۈل رېتى تۇخۇ تاجىسىغا ئوخشايدۇ. گۈللىرى كىچىك، زىچ ئوسىدۇ، رەڭگى قىزىل، سوسىن، سېرىق. ئۇرۇغى ياپىلاق يۇمىلاق بولۇپ، رەڭگى قارا، پاقىراق (50 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى كۆپىنچە تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن ئۇرۇغى (تاجگۈل ئۇرۇغى) ئۆە گۈلى ئىشلىتىلىدۇ. ئۇرۇغى پىشقاندا يىغىپ ئېلىنىدۇ، يەر ئۈستى قىسمىنى كېسىۋېلىپ قۇرۇتۇپ، ئۇرۇغى قېقىۋېلىنىدۇ، ياز ۋە كۈز پەسىللىرىدە يىغىلىپ گۈل رېتى كېسىۋېلىنىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: ئۇرۇغى قىيرىق، تەبىئىي سەل سوغاقراق، زەھەرسىز، يەللىك ئىسسىقنى پەسەيتىپ، جىگەرنى تازىلاپ، كۆزنى روشەنلەشتۈرىدۇ. گۈلى: تەمى تاتلىق، تەبىئىي سوغاققا مايىل. زەھەرسىز. قىزىتمىنى پەسەيتىدۇ. قاننى سوۋۇتىدۇ، قان توختىتىدۇ. تولغاقنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) كۆز بىرىكتۈرگۈچى پەردىسىنىك ئوتكۇر يالۇغىدا: تاجگۈل ئۇرۇغى 3 مىسقال، ئۇرمە يوپۇرمىسى 3 مىسقال،

جۇيخۇا گۈلى 3 مىسقال، فىرىق بۇغۇم 3 مىسقال، يىرىك جىنتىيانا 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) كوز قارچۇغىنىڭ كىچىك-لەپ كېتىش كېسىلىدە: تاجىگۈل ئۈرۈغى 4 مىسقال، پەربۇن 3 مىسقال، قىزىل گەج 3 مىسقال، زىرىق 2 مىسقال، خام ئەگرى سۇنداى 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) بالا ياتقۇنىڭ پائالىيەتچانلىق قانىشىدا، قان سىيىشتە: تا-جىگۈل 1 سەر سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. ياكى ئوتقا قاقلاپ قۇرۇتۇپ تال-قان قىلىپ، ھەر قېتىمدا 2 مىسقالدىن، كۇنگە ئىككى قېتىم سۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (4) ئۇچەي يالۇغىدا، تولغاقلاردا: تاجىگۈل 5 مىسقال، ئانارنىڭ ھول يوپۇرمىغى 8 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئە-چىلىدۇ. (5) بۇرۇن قاناشتا: تاجىگۈل، خەيدەي ھەرقايسىسى 1 سەردىن سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقدارى: ئۈرۈقى **1-3** مىسقال، **2-6** مىسقال.

قوشۇمچە: ياۋا قامچا گۈل، گۈلى(反枝苋)؛ ھەملىكتىمىزنىڭ شىمالىدىكى ھەرقايسى رايونلاردا، ياۋا قامچا گۈلىنىڭ ئۈرۈقى، تاجىگۈل ئۈرۈقى ئورنىدا ئىشلىتىلىدۇ. ئۇنىڭ ئالاھىدىلىكى: بىر يىللىق، سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك بولۇپ، ئېگىزلىكى **20-60** سانتىمېتر، يېپۈرمىقى نۆۋەتلىشىپ ئۆسىدۇ. يوپۈرماق ئالقىنى تۈخۈمسىمان، يۇزى توق يېشىل، دۈمبىسى ئاچ يېشىل بولىدۇ. باشاقسىمان گۈل رېتىنىڭ شەكلى كونۇسقا ئوخشايدۇ. ئۇچىدا ياكى يوپۈرماق قولتۇقلىرىدا ئۆسىدۇ، گۈل رېتىدە ئۇششاق تىكەنلىرى بولىدۇ. چېچىكى سۇس يېشىل، ئۈرۈقى تەتۈر تۈخۈمسىمان. قارامتۇل، پارقىراق بولىدۇ.

شىنجاڭنىڭ تۈزلەڭلىكلىرىدە ئۆسىدۇ. (رەسىمگە قارالسۇن-**51**)

ياز غازىكى

夏枯草 Xia ku cao

(كالپۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، ياز غازىكى ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى تەخمىنەن 30 سانتىمېتىر، ھەممە يېرىدە ئاق تۈتىتلىرى بولىدۇ. (2) غولى 4 قىرلىق بولۇپ، كوپىنچە شاخلانمايدۇ. (3) يوپۇرماقلىرى ئۇدۇل ئۇسىدۇ، شەكلى قۇچاچ تىلىغا ئوخشايدۇ، تولۇق گىرۋەكلىك ياكى شالاڭ ھەرە چىشلىرى بولىدۇ. (4) گۈلى كالپۇكسىمان، رەڭگى كوكۈش سوسۇن، گۈل ئايلانىمىسى زىچ بولۇپ، ئۈچىدا باشاقسىمان گۈل رېتى ھاسىل قىلىدۇ. گۈل رېتىنىڭ تۈۋىدە بىر جۈپ ياپراقسىمان ئومۇمى ئورىغۇچىسى بولۇپ، ئورىغۇچى يوپۇرماقلىرىدا ئۇزۇن تۈكچىلەر بولىدۇ (52-رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغلىق، دەريا ۋادىلىرىدىكى زەي جايلاردا كوپ ئوسىدۇ. تيانشان، ئالتاي تاغلىرىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن گۈل رېتى ئىشلىتىلىدۇ. ياز پەسلىدە گۈل باشىغى چالا قۇرىغاندا ئېلىپ، قۇرۇتۇپ توغراپ تەييارلىنىدۇ. پۈتۈن چوپىنى دورا ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىقىراق قېرىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز. جىگەردىكى ئىسسىقلىقنى پەسەيتىپ، تۈگۈنلەرنى تارقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) چىگىتتۇچى پەردە يالليۇغىدا: ياز غازىكى 3 مىسقال، ئوغرى تىكەن 3 مىسقال، تەييارلانغان چۈچۈكبۇيا 2 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) يۇقۇرى قان بېسىمىنىڭ

دەسلەپكى مەزگىلدە: ياز غازنىڭى 1 سەر، ئالىقات 3 مىسقال، جۇيخۇا گۈلى 3 مىسقال دەملەپ چاي ئورنىدا ئىچىلىدۇ. (3) يۇقۇرى قان بېسىمدا: ياز غازنىڭسى 5 مىسقال، خام ئاق چۇغلۇق 5 مىسقال قاينىتىپ ھەر كۈنى ئەتىگەندە ۋە ئاخشامدا بىر قېتىمدىن ئىچىلىدۇ. (4) لىمفا سىلىدە: ياز غازنىڭى 5 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. يەنە بىر چۇفاك: ياز غازنىڭسى 2 سەر، كۇنبۇ (昆布) 5 مىسقال، ئېزىپ چىكىلەنگەن ھەسەل بىلەن 3 مىسقالدىن كۇمۇلاچ قىلىپ، ھەر قېتىمدا بىر كۈمۇلاچتىن كۈنىگە 3 قېتىم قاياناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (5) ئوپكە سىلىدە: ياز غازنىڭىدىن 2 جىك ئېلىپ 5 جىك سۇغا سېلىپ قاينىتىپ، شامىسىنى تاشلىۋېتىپ، سۇيىنى ئېلىپ، بىر جىك قالغىچە قويۇلدۇرۇپ، مۇۋاپىق مىقتاردا قارا شېكەر ئارىلاشتۇرۇپ، مەلھەم قىلىپ، ھەر قېتىمدا 1.5 مىللىلىتىردىن كۈنىگە 3 قېتىم ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 3 — 5 مىسقال.

خام گەچ

生石膏 Sheng shi gao

كويدۇرۇلگەن گەچ (煅石膏)

باشقا ئاتىلىشى: گىپس.

تونۇش: كاللەك، ئاق، ۋەزنى ئېغىر، ئوزى بوش، ئوڭايلا ئۇگۇلۇپ كېتىدۇ، پارچىلانغان يۈزلىرى ئەينەكتەك پاقىراق بولىدۇ.

چىقىش ئورنى: ئاساسەن ئىچكى قۇرۇقلۇقلاردىكى كوللەردە شەكىللەنگەن چوكمە تاشلاردا بولۇپ، كوپىنچە هاك تاشلىرى، سېغىز توپىلار، تاش تۇزلار بىلەن بىرگە بولىدۇ. تىيانشان، كوئېنلۇن، ئالتايلارنىڭ تاغلىق رايونلىرىدا ئۇچرايدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: يىلنىڭ هەممە پەسىللىرىدە يىغىۋېلىپ لاي توپا ئەخلەتلىرىنى تازىلاپ، خام ياكى كويدۇرۇپ ئىشلىتىلىدۇ (ئىشلىتىشتە ئېزىپ پارچىلىنىدۇ).

تەبىىتى: تەمى ئاچچىغراق تاتلىق، تەبىىتى سوغاق، زەهەرسىز، ئوت ئىسسىقلىقنى پەسەيتىپ، ئىچى پۇشىغىنى يوقىتىپ، ئۇسسۇزلۇقنى باسىدۇ. خام گەج كويدۇرۇلگەندىن كېيىن سوغاق تەبىىتى زور دەرىجىدە ئازىيىدۇ. كوپىنچە سىرتقا ئىشلىتىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تارقۇلۇچان زۇكام، «ب» تىپتىكى مىڭە ياللۇغى قاتارلىق ئوتكۇر قىزىتمىلىق كېسەللەردە (يۇقۇرى قىزىتما، ئۇسساش، كوپ تەرلەش، كەلكۇنسىمان تومۇر قاتارلىق بەلگۇلىرى بولسا): خام گەج 5 مىسقال، جۇمۇ 3 مىسقال، خام چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، گۇرۇچ 3 چىمدىق، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئىسسىقلىق كېسەللەردىكى يۇقۇرى قىزىتما، ئەسۋىلەر، گال ئاغرىغى، قان قوسۇش، بۇرۇن قاناشلاردا: خام گەج 5 مىسقال، خام ئەگرى سۇناي 5 مىسقال، چۇقا 5 مىسقال، ئوسما يىلتىزى 3 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) چىش مۇلۇكلىرىنىڭ ئىششىپ ئاغرىشى، ئاشقازان قىزىپ، ئېغىز پۇراشلاردا: خام گەج، خام ئەگرى سۇناي، لېپەككۇل، جۇمۇنىڭ هەرقايسىسىدىن 3 مىسقال ئېلىپ قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) شاپاق يارىسى، هول تەمرەتكىلەردە: كويدۇرۇلگەن گەج 2 سەر، سۇسىز زەمچە 6 مىسقال،

هىندى ئوسمىسى 4 سقال، كويدۇرۇلگەن دانىكا 6 مىسقال، ھەممىسىنى تەكشى ئارىلاشتۇرۇپ، جاراھەت يۇزىگە سېپىلىدۇ. ئەگەر جاراھەت يۇزى قۇرغاق بولسا. كۇنجۇت يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ سۇركىلىدۇ. (5) رىماتىزىملىق يۇرەك كېسىلىدە: ليەنتەي (连台) 4 مىسقال، ئۇچقات، كۇلى بىيىسى، جۇمۇ، گۇرۇچ ھەرقايسىسىدىن 5 مىسقال. خام گەج 2 سەر، ئۇۋمە شېخى 1 سەر، چۇ-چۇكبۇيا 2 مىسقال، كۇنىگە ئىككى قېتىم سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. ھوللۇك ئېغىر بولغاندا، ساڭجۇ (苍术) 5 مىسقال، تەسۋى قوناق 8 مىسقال، خۇپۇ (厚补) 4 مىسقال قوشۇلىدۇ. ئىسسىقلىق ئېغىر بولغاندا، شاتارى، خۇاڭ بۇنىڭ ھەرقايسىسىدىن 3 مىسقال، مامىرانچىندىن 2 مىسقال قوشۇلىدۇ. يۇرەكنىڭ ئالدىنقى قىسمى دىمىقىپ ئاغرىسا، ئاچچىق تاۋۇز، ياۋا سامساقلارنىڭ ھەر قايسىسىدىن 5 مىسقال، شاپتۇل مېغىزى، چول يالپۇز يىلتىزلارنىڭ ھەرقايسىسىدىن 3 مىسقال قوشۇلىدۇ. يۇرەك سالسا، قۇشىن (گىرىپ)، چىلان مېغىزى، كەرماننىڭ ھەرقايسىسىدىن 3 مىسقال، ئارچا ئۇرۇغىنىڭ مېغىزىدىن 5 مىسقال قوشۇلىدۇ.

مىقتارى: خام گەج 0.3 — 1 سەرگىچە. دورا قايناتقاندا مىقتارى 6 — 8 سەرگىچە كوپەيتىلىدۇ.

مەنى قىلىنىشى: تاشقان ئىسسىقلىغى بولمىغانلارغا مەنى قىلىنىدۇ.

لوپنۇر كەندىرى

罗布麻 Luo bu ma

(تال گۈل ئائىلىسى، تال گۈل ئۇرۇغدىشى)

تۈزۈش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇك ئوسۇملۇك، ئىگىزلىكى 1 - 1.2 مېتىر كېلىدۇ. پۇتۇن چوپتە شىلىمشىق ئاق سۈت بولىدۇ. (2) غولى تىك، سىلىق بولۇپ، تىۋىتلىرى بولمايدۇ. يۇقۇرى قىسمى كوپ شاخلىنىدۇ، غولىنىڭ قوۋزىغى چىداملىق بولۇپ، ياخشى ياۋايى تالالىق ئوسۇملۇك. غولىنىڭ كۈنگە يۈزلەنگەن تەرىپى سۇس قىزىل كېلىدۇ. (3) يوپۇرماقلىرى ئۇدۇل ئوسكەن، سېپى قىسقا، يوپۇرماق شەكلى ئۇزۇنچاق تېمىنە شەكلىدە، ئۇچى دىقماق كېلىدۇ. (4) چەكلىك كۈنلۈكسىمان گول رېتى، ئۇچىدا ئوسىدۇ، گۈلى ھالرەڭ، شەكلى قۇڭغۇراقسىمان بولىدۇ. مىۋىسى غۇنچە شەكىللىك مىۋە، ئۇزۇن مۇڭگوزگە ئوخشايدۇ، ئىچىدە كوپ ساندىكى قارامتۇل سېرىق ئۇرۇقلىرى بولىدۇ (53- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: دەريانىڭ توۋەنكى ئېقىملىرى ۋە كول بويلىرىدىكى سەل شورلانغان ئوتلاقلاردا، ئېتىز بويلىرى قاتارلىق جايلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىگە تارقالغان بولۇپ، لوپنۇر كولى ئەتراپىدىن ئەڭ كوپ چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن يوپۇرمىغى ئىشلىتىلىدۇ. چېچەكلىگەندە يوپۇرمىغى يىغىۋېلىنىپ، سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىىتى: تەمى قېرىغراق تاتلىق، تەبىىتى موتىدىل، سەل زەھەرلىك! ئوت ئىسسىقنى قايتۇرىدۇ، يەلنى بېسىپ، جىگەرنى تېچلاندۇرىدۇ، كوڭۇلنى خاتىرجەملەندۇرىدۇ، سۇيدۇكنى ماڭغوزۇپ، ئىششىقنى قايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) جىگەر ياللۇغى، قۇرساق كوپۈشـ
تە: لوپنور كەندىرى 2 مىسقال، لىگۈا ساپىغى 1.5 مىسقال، تاغ
دېنى 2 مىسقال، ئەكـەك قەلـەمپۇر 1 مىسقال، قۇستە 3 مىسقال،
ھەممىنى ئارىلاشتۇرۇپ، ئىزىپ ھەر قېتىمدا 5 فۇگدىن، كۈنىگە 2
قېتىم قاينىقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (2) نېرۋ ئاجىزلىق، باش قېيىش،
مىڭىنىڭ سىلكىنىپ كېتىشىدىن كېيىنكـى ئاسارىتـى، يۈرەك ئېغىش،
ئۈيقۇسىزلىققا ئىشلىتىلىدۇ. (3) يۇقۇرى قان بېسىم، جىگەر قېتىشـ
تىن بولغان قۇرساق سۇيى، ئىششىقلاردا ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1—3 مىسقال، قاينىقسۇغا دەملەپ چاي ئورنىدا
ئىچىلىدۇ. قاينىتىشقا بولمايدۇ.

قوشۇمچە: چوڭ گۈللۈك لوپنور كەندىرى (大花罗布麻):
بۇنىڭ ئالاھىدىلىگى يوپۇرمىغى كىچىك. گۈلى چوڭ بولۇپ، لوپنور
كەندىرى ئورنىدا دورا ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ.

ئۈت

胆汁 Dan zhi

يىغىپ تەييارلاش: ھايۋان - قۇشلارنـى ئولتـۇرگەندە،
ساغلام ھايۋان - قۇشلارنـى تالـلاپ ئېلىپ، ئولتۇرگەنـدىن كېيىن
ئايرىم ھالدا ئۈت سۇيۇقلۇقىنـى يىغـىپ ئېلىپ، يېڭى چېغىدىلا
ئىشلىتىلىدۇ ياكى ئۈت خالتىسى بىلەن ئېلىۋېلىپ، شامالنىق سورۇن
جايدا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ. كوپ مىقتاردا ئىشلەتكەندە، ئۈت سۇيۇقـ
لۇغىدەكى سۇنى پارغا ئايلاندۇرۇپ، قىزىتىپ قۇرۇتۇپ، ئۇنىڭغا ئوخشاش
مىقتاردىكى كراخمال، گلوكوزا ۋە رۇتاك (سۇت شېكىرى) ئارد-
لاشتۇرۇپ، ئۈت تالقىنى ياساپ ئىشلىتىلىدۇ، كـوپرەك كالا، قوي.
چوشقا، توخۇلارنىڭ ئۈت سۇيۇقلۇقلىرى ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىي سوغاق، يۇقۇرى قىزىتمىنى قايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) كوكيوتەلدە: توخۇ ئوتىدىن 1 دانە ئېلىپ، ئۇنىڭغا شېكەر ياكى ھەسەل قوشۇپ ئۇماچقا ئوخشاش قىلىپ، كۈنىگە 2 - 3 قېتىم ئىچىلىدۇ. بىر ياشتىن تۆۋەنلەر 3 كۈنگە بولۇپ، 1 دىن 2 ياشقىچە بولغانلار 2 كۈنگە بولۇپ، 2 ياشتىن يۇقۇرى بولغانلار بىر كۈندە ئىچىشى كېرەك. (2) ھول تەمرەتكىدە (سۇ ئورلەپ تۇرسا، ئۈزۈندىن بېرى ساقايمىسا): قوي ئوت سۈيۇقلىغىغا زىرىق ئارىلاشتۇرۇپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، سوقۇپ جاراھەت ئورنىغا سېپىلىدۇ. (3) سېرىق چۈشۈش تېپىدىكى يۇقۇملۇق جىگەر يالىلۇغدا: كالا ئوتىدىن 1 بىر دانە، ئوسما يىلتىزىدىن 3 سەر، جىنتىيانادىن 1 سەر ئېلىپ، قوشۇپ ئېزىپ ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ كۈمۈلاچ قىلىپ، كۈنىگە 2 قېتىم، ھەر قېتىمدا 2 — 3 مىسقالغىچە، قايناقسۇ بىلەن ياكى زەنجىۋىل سۈيى بىلەن ئىچىلىدۇ. (4) ئوتكۇر، سوزۇلمىلىق يۇقۇملۇق جىگەر يالىلۇغدا: كالىنىڭ ئوتىدىن 4 دانە، ئۇچار چاشقان مايىغىدىن 1.2 سەر، ھىكەن سېرىغىدىن 8 مىسقال، جىنتىيانادىن 4 مىسقال ئېلىپ، ھەممىنى ئارىلاشتۇرۇپ سوقۇپ، ھەر قېتىمدا 1 قۇدىن كۈنىگە 3 قېتىم سۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (5) يۇقۇرى قان بېسىمدا: كالا ئوتىدىن 1 دانە، ماشتىن مۇزاپىق مىقتاردا ئېلىپ، چالا پىشقىچە قورۇپ، ئارىلاشتۇرۇپ، ئېزىپ، سۇ بىلەن كۈمۈلاچ قىلىپ، ھەر قېتىمدا 5 قۇدىن 1 مىسقالغىچە كۈنىگەئىككى قېتىم ئىچىلىدۇ. (6) تولغاقتا: قوي ئوتىدىن 10 مىللىلىتىر، چۈجۈن تېرىقتىن 10 گرام ئېلىپ، ئىككى دورىنى قاچىغا سېلىپ ئارىلاشتۇرغاندىن كېيىن قۇتىغا مەھكەم قاچىلاپ 30°C ئىسسىقلىقتا ئېچىتىلىدۇ (7 كۈن ئەتراپىدا ئېچىيىدۇ)، ئاندىن كېيىن چۈجۈكون تېرىقنى سۈزۈۋېلىپ، سىرلىق قاچىغا سېلىپ قۇرۇتۇپ، بىر

قېتىمدا 0.6 — 1.5 گرامغىچە، كۈنىگە 3 قېتىم ئىچىلىدۇ. (7) كانايچە ياللۇغىدىن بولغان يوتەل، ئوتكۇر، سوزۇلما خاراكتىردىكى بىرىكتۈرگۈچى پەردە ياللۇغىدا: قوي ئوتى ۋە ھەسەل ھەربىرىدىن باراۋەر مىقتاردا ئېلىپ، بىرلىكتە قاينىتىپ، مەلھەم قىلىپ، ھەر قېتىمدا بىر قوشۇقتىن (10 مىللىلېتىر) قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (8) كانايچە ياللۇغى، ئوپكىنىڭ ھاۋالىق ئىششىغىدا: ئوت مەلھىمىدىن (8 يېرىم ھەسسە قويۇلدۇرۇلغان ئوت) 1.8 گرام، سوغوگۇل 6 گرام، يەر توزغىغى 4 گرام، چۈچۈكبۇيا 6 گرام، ئوت مەلھىمى بىلەن سوغوگۇل تالقىنىنى ئارىلاشتۇرۇپ كۈمۈلاچ تەييارلىنىدۇ. يەر توزغىغى بىلەن چۈچۈكبۇيا سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. ئىچكەندە بىر كۈمۈلاچتىن كۈنىگە 3 قېتىم، قايناتمىسىدىن ھەر قېتىمدا 60 مىللىلېتىردىن كۈنىگە 3 قېتىم ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 2 فۇڭ.

جەمبىل

牛至 Niu zhi

باشقا ئاتىلىشى: سەئتەر، كېيىك ئوتى

(كالپۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، جەمبىل ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك. ئىگىزلىگى 30 — 60 سانتىمېتىر. (2) غولى تىك، يۇقۇرقى قىسمى كوپىنچە ئۇدۇل شاخلانغان. (3) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسكەن، تار تۇخۇم شەكلىدە، تولۇق گىرۋەكلىك بولۇپ، يوپۇرماق قولتۇقلىرىدا كوپىنچە ئۇششاق شاخلىرى بولىدۇ. (4) ئوگزىسىمان گۈل رېتى، كوپىنچە قولتۇغىدا ياكى ئۇچىدا ئوسىدۇ، كونۇسسىمان بولۇپ

ۇپلىشىدۇ. كۆلى كىچىك، رەڭگى سوسىن (54- رەسىمگە قارالسۇن).

ئۇسۇش ئورنى: تاغ باغرىلىرىدا، يايلاقلاردا كوپ ئۇسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىگە تارقالغان.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن يەر ئۈستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. ياز يەسلى گۈلى ئېچىلغاندا ئورۇپ يىغىلىپ، توغراپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

خۇسۇسىيىتى: مىزىتمىنى پەسەيتىپ، قانىنى جانلاندۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: رايونىمىزنىڭ كەك يېزىلىرىدا، چارۋا رايونلىرىدا مىزىتمىنى ياندۇرۇشى ئۈچۈن، چاي ئورنىدا دەملەپ ئىچىدۇ. ھېيىزنىڭ قالايمىقانلىشىشى ئەكشەش ئۈچۈن سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 3 — 5 مىسقال قىلىپ.

شەپەرەڭ مايىغى

夜明砂 Ye ming sha

ياشاش ئورنى: بۇ شەپەرەكنىڭ قۇرۇق مايىغى بولۇپ، شەپەرەڭ كوپىنچە قاراڭغۇ ئۆگكۈرلەردە، ناش يېرىقلىرىدا ياكى نوي لەمپىلىرىدە ياشايدۇ، ياز، كۈز پەسىللىرىدە، كۈندۈزى دەم ئېلىپ، كېچىلىرى ھەركەت قىلىپ، ھاشارەتلەر بىلەن ئۇزۇقلىنىدۇ، قىش كۈنلىرى ئۇخلايدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە بار.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن مايىغى ئىشلىتىلىدۇ. يىلنىڭ ھەممە ۋاقتىدا يىغىۋېلىپ، ئەخلەتلەرنى تاسقىۋېتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتىلىدۇ.

تەبىئىتى: نەمى ئاچچىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. قانىنى جانلاندۇروپ، يىغىندىلارنى يوقىتىدۇ. كوزنى روشەنلەشتۈرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) نامازشام قارىغۇلىغىدا: قوي جىگىرى (ياكى چوشقا جىگىرى) دىن 1 دانە، شەپسەرەك مايىغىدىن 5 مىسقال، ماگنىت تېشى (كويدۇرۇلگەن) دىن 2 مىسقال ئېلىپ، ياغاچ پىچاق بىلەن جىگەرنى بىر قانچە يەردىن تېلىپ. شەپەرەك مايىغى، ماگنىت تېشىنى ئارىلاشتۇرۇپ، قاچىغا سېلىپ، ئازراق سۇ قويۇپ، هور بىلەن دۇملەپ پىشۇرىپ. ئاچ قۇساققا يېيىلىدۇ. (2) كوزگە قاتىلىق گوش ئوسكەندە، باللارنىڭ هەزىم قىلىشى ناچارلىشىدا، چۇچۇشتا ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 0.8 - 1.5 مىسقالغىچە.

2) ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەهەرنى تارقاتقۇچى دورىلار

(清热解毒药)

سامساق

大蒜 Da suan

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىقراق، زەهەرسىز. زەهەر قايتۇرىدۇ، هاشارەتلەرنى. مىكروپلارنى ئولتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) باكتېرىيىلىك تولغاقتا: قىزىل پوستلۇق سامساق (پوستىنى سويۇۋېتىپ) دىن 20 گرامنى سوقۇپ، ئېزىپ، 200 مىللىلىتىر 95% لىك سىپىرتقا چىلاپ، 10 كۈندىن كېيىن سۈزىنى ئېلىپ، هەر قېتىمدا 10 مىللىلىتىردىن كۈنىگە ئىككى قېتىم ئىلمان سۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (2) زۇكام، كانايچە يالىلۇغىدا: سامـ

ساق 2 باش، ئاق تۇرۇپ 4 سەر، سۇك پىياز 2 تال، دۇلانە 2 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال قوشۇپ سۇدا قاينىتىپ 3 گە بولۇپ ئىچىلىدۇ. (3) ئوپكە سىلىدە: سامساقدىن 1 سەر، يېيىشقاق تېرىقتىن بىر سەر ئېلىپ، يېپىشقاق تېرىقنى قاينىتىپ شو- گۇرۇچ قىلىپ، سامساقنى قايناقسۇدا سەللا قاينىتىپ (سىرتى پىشقان، ئىچى خام بولۇش كېرەك) قوشۇپ، كۈنىگە 2 قېتىمدىن ئىچىلىدۇ. (4) كوك يوتەلدە: سامساقتىن (پوستىنى ئېلىۋېتىپ) بىر سەر ئېلىپ، ئېزىپ 100 مىللىلىتىر سۇ قۇيۇپ، بىر كېچە چىلاپ قويغان- دىن كېيىن، ئۇستىدىكى سۇزۇلگەن سۇيىنى ئېلىپ، مۇۋاپىق مىقتاردا ئاق شېكەر قوشۇپ ئىچىلىدۇ ياكى بىر باش سامساق (پوستىسى سۇيۇلغان) ئېلىپ، ئېزىپ مۇۋاپىق مىقتاردا ناۋات ئارىلاشتۇرۇپ، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ (بىر ياشتىكى بالىلارغا بېرىلىدىغان مىقتارى). (5) ئۇرۇلۇشىدىن زەخمىلىنىپ، بەدەن كوكۇرۇپ ئىششىغاندا: سام- ساقتىن 1 باش، شاتاردىن بىر سەر ئېلىپ ئارىلاشتۇرۇپ ئېزىپ، 75% لىك سېپىرت بىلەن تەييارلاپ، ئاغرىق ئورۇنغا بىر سانتىمېتىر قېلىنلىقتا چاپلاپ، داكا بىلەن تېڭىلىدۇ. (6) سۇلۇق ئىششىق ۋە سۇيدۇك راۋان بولمىغاندا: سامساقتىن 3 — 5 باش، ئىنەك يېتىدىن 50 تال ئېلىپ، ئارىلاشتۇرۇپ ئېزىپ، ھەر كۈنى كەچتە دورىنى پۈتمىنىڭ ئالقىنىغا چاپلاپ، ئەتىسى ئەتتىگەندە ئېلىۋېتىلىدۇ.

مىقتارى: 3 — 5 مىسقالغىچە.

ئۇچقات (قاتتىق تۈكلۈك ئۇچقات)

金银花 Jin yin hua (刺毛忍冬)

(ئۇچقات ئائىلىسى، ئۇچقات ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) يوپۇرماق تاشلايدىغان چاتقال، ئېگىز لىگىس 2 مېتر كىلىدۇ. ئۇششاق قاتتىق تۈكلىرى بولۇدۇ. (2) غولى كوپ شاخلىنىدۇ، كونا شېخى كۈمۈش رەڭدە، قارا داغلىق چىكىتلەر بولىدۇ، بوغۇمى زورايغان، كوپۈنچە 2 تال بىخ تەڭگە يوپۇرماق قالدۇغى بولىدۇ. (3) يۇپۇرماقلىرى ئۇدۇل ئوسكەن، يۇپۇرماق يۈزى تۈخۈم-سىمان ياكى ئۇزۇنچاق تۈخۈمسىمان، تولۇق گىرۋەكلىك. يۇپۇرماق يۈزى قېنىق يېشىل، ئارقا تەرىپى بىر ئاز كولىرەك كېلىدۇ. (4) گۈلى جۈپ بولۇپ يوپۇرماق قولتۇغىدا ئۈسىدۇ، ئىككى تال تەرەققى قىلغان ئۇرۇغچى يوپۇرمىغى بۇلۇپ ساقلىنىپ تۇرۇدۇ. گۈل تاجسى كانايسىمان ئىنچىكە ئۇزۇنچاق بولۇپ، ئۇچى تورتكە بولۇنگەن، ئاۋال ئاق رەڭدە بۇلۇپ 2—3 كۈندىن كېيىن ئالتۇن سېرىق رەڭگە ئۆزگۈرۈدۇ. مېۋىسى شىرلىك ئۇزۇنچاق، قىزىل بولۇدۇ (55 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئۈسۈش ئورنى: تاغلىق ئورمان ئارىلىرىدا، دەريا ۋادىلىرى، چاتقاللىقلاردا ئۈسۈدۇ. شىمالى شىنجاڭنىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يېغىپ تەييارلاش: دورىغا غۇنچىسى ئىشلىتىلىدۇ. ياز، كۈز پەسىللىرىدە گۈلى ئېچىلىشقا ئاز قالغاندا ئۈزۈۋېلىنىپ، سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. قىزتمىنى پەسەيتىپ، زەھەرنى قايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئوتكۇر سۈت بېزى يالىلۇغىنىڭ دەسلىۋىدە: ئۇچقات 5 مىسقال، مامكاپ 4 مىسقال، سوغوگۇل 3 مىسقال، چۈچۈك بۇيا 2 مىسقال، ئاچچىق تاۋۇز يىلتىز تالقىنى 3 مىسقال، قىزىل چوغلۇق 3 مىسقال، سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئوپكە چوڭ قانات يالىلۇغىدا: ئۇچقات 1 سەر، داڭگۇي 3 مىسقال، مامكاپ 3 مىسقال، چۈقا 2.5 مىسقال، سۈدا قاينىتىپ 3گە بولۇپ ئىچىلىدۇ. (3) ئوپكىنىڭ يىرىڭلىق ئىششىغىدا: ئۇچقات 1 سەر، مامكاپ 5 مىسقال، ئوزۇمە يىلتىزىنىڭ ئاق پوستى 4 مىسقال، كوك كاۋا ئۇرۇغى 1 سەر، بوز تىكەن 5 مىسقال، فۇڭخۇراق گۈل 3 مىسقال، چۈچۈك بۇيا 1 مىسقال، سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) شامالدىن بولغان زۇكام (قىزىتىپ تەرلىتىپ، باش ئاغرىسا، ئۇسسا، گال ئاغرىسا)، تارقىلۇچان زۇكامنىڭ دەسلىۋىدە: ئۇچقات 3 مىسقال، قوڭغوراق گۈل 2 مىسقال، يالپۇز 2 مىسقال، خام چۈچۈك بۇيا 1 مىسقال، جىڭجىيە 2 مىسقال، قىرىقمىز ئۇرۇغى 2 مىسقال، هول قۇمۇچ يىلتىزى 6 مىسقال، سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) ئوتكور سوفور ئوچەي يالىلۇغىدا: ئۇچقات 1 سەر، مودەن يىلتىز پوستى 3 مىسقال، خام تەسۋى قوناق 5 مىسقال، رەۋەن 3 مىسقال، قىزىل چوغلۇق 3 مىسقال، خام چۈچۈك بۇيا 3 مىسقال، سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. بۇچۇقاڭغا ئادەتتە بىر سەر مامكاپ، 5 مىسقال بوز تىكەن قوشۇپ بىرىلىدۇ. (6) جىقان، غەلۋىرەكلەرنىڭ دەسلىۋىدە: ئۇچقات 5 مىسقال، مامكاپ 5 مىسقال، مەنەپشە 3 مىسقال، خام چۈچۈكبۇيا 2 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. يىرىڭلاپ ئېغىز ئالمىغاندا: ئوچقات 5 مىسقال، ئىشلەنگەن سوپۇن دەرەخ تىكىنى 3 مىسقال، كەتمەن 5 مىسقال، سۈدا

قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (7) سىرغىتمىلىق كوكرەك پەردە ياللۇغىدا: ئۇچقات 1 سەر، كەتمرا 1 سەر، پاقا يوپۇرماق ئۇرۇغى 1 سەر، قان تىپەر 4 مىسقال، زىرەك شېخى 3 مىسقال، ماگدار 2 مىسقال، قارىمۇچ 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 — 4 مىسقالغىچە.

ئىزاھات: غۇلجا، قەشقەرلەردە ئۇچقات ئوستۇرۇلمەكتە، ئۇنى كۆپەيتىشتە غولىنى قەلەمچە قىلىپ كېسىپ كوچۇرۇش كېرەك.

ئۇسما يىلتىزى (ئوسما)

板蓝根 Ban lan gen (格兰)

ئوسما يوپۇرمىغى (大青叶)

(كىرىست گۇللۈكلەر ئائىلىسى، ئوسما ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) ئىككى يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئېگىزلىگى 30 — 80 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزى ئۇزۇن، سىرتقى پوستى كۇلرەڭ سېرىق، غولى تىك بولۇپ، ئۇستىدە ئاق ئۇپىلىرى بار. (3) يوپۇرماقلىرى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، ئۇۋىدىكى يوپۇرماقلىرى چوڭراق بولۇپ، ساپىغى بار، يوپۇرماق شەكلى سوقۇچاق، غولىدا ئوسكەن يوپۇرمىغى تېمىنە شەكلىدە، ئۇۋى ئوقياسىمان بولۇپ، غولنى يېرىم ئوراپ تۇرىدۇ. (4) ئۇمۇمى گۈل رېتى ئۇچىدا ياكى قوۋۇق ئۇچىدا ئوسىدۇ، گۈلى كىچىك، سېرىق، كىرىست شەكىلدە تىزىلغان. مۇگۈزسىمان مېۋىسى ئۇزۇن، سوقۇچاق، ياپىلاق، تىكەنلىرى بولىدۇ (56 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئۇرۇغى ئارىلىق كوپەيتىلىدۇ. يۇمشاق مۇنبەت قۇملۇق توپىدا ئوسىدۇ، شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە تېرىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن يىلتىزى ۋە يوپۇرمىغى ئىشلىتىلىدۇ. يىلتىزىنى كۇزدە كولاپ ئېلىپ، توپىلىرىنى پاكىزە تازىلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. يوپۇرمىغى 15 سانتىمېتىرگىچە ئوسكەندە ئۇرۇكۇمگە بولۇپ ئۇزۇۋېلىپ، سايىدا ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. قىزىتمىنى پەسەيتىپ، زەھەرنى قايتۇرىدۇ، قاننى سوۋۇتىدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قىزىلنىڭ ئالدىنى ئېلىشتا، تارقىلۇچان

مىكە پەردە يالىلۇغى، تارقىلۇچان زۇكامدا: ئوسما يىلتىزى ياكى يوپۇرمىغى 3 مىسقال، قىرىق يوپۇرماق 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى چاي سۇپىتىدە ئىچىلىدۇ. (2) تارقىلۇچان زۇكامدا: ئوسما يىلتىزى 3 مىسقال، قىرىق يوپۇرماق 1 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) تارقىلۇچان قۇلاق ئاستى بېزى يالىلۇغدا: ئوسما يىلتىزى 1 سەر، ئەكلىك ئوت 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. ياكى 5 مىسقال ئوسما يىلتىزىنى ئېزىپ، كاپ ئېتىپ قاياقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (4) ئوپكە چوڭ قانات يالىلۇغدا: ئوسما يوپۇرمىغى 5 مىسقال، ئوسما يىلتىزى 5 مىسقال، ئۇزچىقات 5 مىسقال، قىزىل چوغلۇق 3 مىسقال، مامىكاپ 4 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) جىگەر يالىلۇغدا: ئوسما يىلتىزى 5 مىسقال، قىل يوپۇرماقلىق ئەمەن 5 مىسقال، جىنسىيانا 2 مىسقال، پەربۇن 2 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. جۇمن ئەن مېي (G·P·T 转胺酶) يۇقۇرى بولسا: يازغازنىڭى 2 مىسقال، كىچىك خوخا 2 مىسقال قوشۇلىدۇ. (6) تىلمىدا (باش، يۇز قىسمىدا بولغاندا): ئوسما يىلتىزى 6 مىسقال، يالپۇز 3 مىسقال، قىرىقىز ئۇرۇغى 3 مىسقال، چۇقا 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. ئۇنىڭدىن سىرت ئوسما يوپۇرمىغىنى ئېزىپ، سىرتتىن تېڭىشقىمۇ بولىدۇ. (7) ئېغىر غەلۋىرەكلەردە: ئوسما يىلتىزى 1 سەر، ئۇچقات 5 مىسقال، مامكاپ 5 مىسقال، بىنەپشە 5 مىسقال، ئوسما يوپۇرمىغى 5 مىسقال، سوپۇن دەرەخ تىكىنى 3 مىسقال، ئاچچىق تاۋۇز يىلتىز تالقىنى 4 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (8) بوغمىدا: ئوسما يوپۇرمىغى 3 مىسقال، كاكمىنەچ 2 مىسقال، چۇقا 4 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 1 مىسقال، سۇدا

قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. ئېغىر بولسا كۈنىگە 2 بوۋىت ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 3—8 مىسقال.

ئەسكەرتىش: راپونىمىدا بەنە بىر قانچە خىل ياۋا ئوسمىلار بولۇپ، شەكىل جەھەتتىن ئوسمىغا ئوخشايدۇ. ئۇلارنىمۇ دورا سۈپىتىدە ئىشلىتىشكە بولىدۇ.

مامكاپ

蒲公英 pu gong ying

باشقا ئاتىلىشى: كاككوك گۇلى، كاپ - كاپ، سۇت ئوت.

(مۇرەككەب گۇللۇكلەر ئائىلىسى، مامكاپ ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غۇللۇق ئوسۇملۇك. ئۇزۇلگەن جايدىن ئاق سۇت چىقىدۇ. (2) تۇۋىدىكى يوپۇرماقلىرى توپلۇشۇپ ئوسكەن، شەكلى تەتۇر تېمىنە سىمان. گىرۋىگىدە رەتسىز، تەتۇر پەيسىمان يىرىقچىلار بولىدۇ. (3) باشىسىمان گۇل رېتى يەككە ھالدا ئوچىدا ئوسىدۇ، گۇلى سېرىق. مىۋىسى ئورۇق مىۋە، شەكلى ئوزۇنچاق يومۇلاق، رەڭگى قوڭۇر. مىۋىسىدەئاق رەڭلىك تاجى تۇكلىرى بولۇپ، كىچىك كۇتلۇككە ئوخشايدۇ (57 - رەسىمگە قارالىۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئېتىزلاردا، يول بويلىرىدا، ئېرىق-ئۆستەڭ بويلىرىدا، دالىدا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە بار.

يەڭسىپ تەييارلاش: دورا ئوچۇن بوتۇن قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. مۇڭە بېرىشتىن ئىلگىرى يەڭسىپ، ھول پىتى ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. قەزىتمىنى پەسەيتىپ، زەھەرنى قايتۇرىدۇ. ئىششىقلارنى يانىدۇرۇپ، توسالغۇلارنى بوشۇتۇدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سۇت بېزى يالۇغىدا: ماكاپ 1 سەر (ھول ماكاپ 2 سەر) سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. ھەمدە قالغان دورىنى ئېرىپ سىرتقا تاڭىدۇ. (2) كوز بىرىكتۇرگۈچى پەردە يالۇغى، يېڭە ئاسۇدا: ماكاپ 1 سەر (ياكى جويخۇا گۈلىدىن 3 مىسقال قوشۇپ) سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. تۇنجى قايناتمىسىنى ئىچىپ، ئىككىنچى قاينىتمىسىدا كوز يۇيۇلۇدۇ. (3) ئوتكۇر بادامسىمان بەز يالۇغىدا: ماكاپ 5 مىسقال، قېرىقمىز ئۇرۇغى 3 مىسقال، بەر توزغىغى 1 مىسقال، چۇچۇك بۇيا 1 مىسقال، سودا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) ئوپكىنىڭ بىرىگلىق يارىلىرىدا: ماكاپ 1 سەر، گۈل سامساق 5 مىسقال، ئوسما يىلتىزى 5 مىسقال، نەشۋات 1 دانە، سودا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) چىقان ياكى غەلۋىرەكلەردە: ماكاپ 1 سەر، ئۇچقات 3 مىسقال، بىنەپشە 3 مىسقال، چۇچۇك بۇيا 2 مىسقال، سودا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 — 5 مىسقال.

سېمىز ئوت

马齿苋 Ma chi xian

باشقا ئاتىلىشى: خرپە

(سېمىز ئوت ئائىلىسى، سېمىز ئوت ئۇرۇغدىشى)

تۇنۇش: (1) بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، پۇتۇن تېنى گوشلۇك، ئۇزۇۋالغاندىن كېيىن قۇرۇتماق ىەكمۇ تەس. (2) غولى يۇمىلاق، يانتۇ ياتقان، شاخلىق. ئۇستى تەرىپى قارامتۇل قىزىل، ئارقا تەرىپى سۇس يېشىل. (3) يوپۇرمىغى بوۋەتلىشىپ ياكى ئۇدۇل ئوسىدۇ، گوشلۇك سېمىز كېلىدۇ، ئۇچى سەل ئويمان، تولۇق گىرۋەكلىك بولۇپ، شەكلى ئاتنىڭ چىشىغا ئوخشايدۇ. (4) گۇلى سېرىق مىۋىسى غوزا مىۋە، شەكلى كونۇسقا ئوخشايدۇ. قاپقاق ئېچىلغاندەك يېرىلىدۇ، ئۇرۇغى كوپ، ئۇششاق، قوڭۇر رەڭدە بولىدۇ (58-رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئېتىزلىقلاردا، يول بويلىرىدا، كوكتاتلىقتا كوپ ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە بار.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن يەر ئۇستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. ياز - كۇز پەسىللىرى يىغىۋېلىنىپ ھول ياكى قايناقسۇغا سەل بېسىۋېتىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىىتى: تەمى چۇچۇمەل، تەبىتى سوغاق، زەھەرسىز. قىزىتمىنى پەسەيتىپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ، ئىششىقنى ياندۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تولغاق، ئۇچەي ياللۇغىدا: ھول سېمىز ئوت 2 - 4 سەر، سىقىپ سۇيىنى چىقىرىپ، قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. ياكى ھول سېمىز ئوتنى قورۇپ پىشىرىپ، تۇز سېلىپ

سامساق ئارىلاشتۇرۇپ، سەي ئورنىدا يىيىلىدۇ. ياكى ھول سېمىز ئوت 2 سەر، سامساق 2 باش سودا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) سوزۇلما تولغاقتا: ھول سېمىز ئوت 2 سەر، سۇدا قاينىتىپ 150 مىللىلېتىرگىچە قالدۇرۇپ، ھەمەل قىلىنىدۇ. (3) قان ئارىلاش كەلگەن ئاق خۇندا: ھول سېمىز ئوت 2 - 4 سەر، چۈلۈك يىلتىز پوستى 8 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. دورىنىڭ شامىسىنى يەنە قاينىتىپ سىرتتىن يۇيۇلۇدۇ. (4) چىقاندا: سېمىز ئوت، مامكاپ ھەر قايسىسى 1 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) گەدەن تۇك خالتىلىرىنىڭ ياللۇغىدا: سېمىز ئوتنى كوبدۇرۇپ، كومۇر قىلىپ، سوقۇپ، زىغىر يېغى بىلەن مەلھەم قىلىپ ئاغرىق يەرگە چاپلىنىدۇ.

مىقتارى: 2 — 4 مىسال.

ئىزاھات: سېمىز ئوتنىڭ چوڭ ئۇچەي تاياقچە مىكرۇپلىرىغا، تولغاق تاياقچە مىكرۇپلىرىغا قارىتا قارشىلىق تەسىرى بار.

ئاقباش ئوت

白头翁 Bai tou wen

(ئېيىق تاپانلىقلار ئائىلىسى، ئاقباش ئوت ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى تەخمىنەن 20 سانتىمېتىر. پۇتۇن تېنىدە ئۇزۇن ئاق تىۋىتلار بولىدۇ. (2) يوپۇرماقلىرى تۇۋىدىن ئوسكەن بولۇپ، ساپىغى ئىنچىكە، ئۇزۇن، يوپۇرماقلىرى ئىككى قايتىلانغان پەيسىمان چوڭقۇر يېرىلغان ياكى تولۇق يېرىلغان، ئومۇمى ئورىغۇچىسى نۇرغۇن يېرىقچىلارغا

يېرىلغان بولۇپ، ھەر بىر يېرىقچىلىرى يىپ شەكلىدە بولىدۇ. (3) ياشىمان گۈلرېتى ئۇچىدا ئوسكەن بولۇپ، ساڭگىلاپ تۇرىدۇ. گۈلى قىزغۇچ سوسىن، نۇرغۇنلىغان تورۇق مۇنبىرى توپلىشىپ ياشىمان شەكىل ھاسىل قىلىدۇ، مۇنبىرنىڭ ئۇچىدا ئاق رەڭلىك پەيسىمان گۈل تۇۋرىكى ساقلىنىدۇ (59-رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ يانباغرىلىرىدىكى ئوتلاقلاردا ۋە ئورمان ئارىسىدىكى بوش يەرلەردە ئوسىدۇ، شىنجاڭنىڭ تاغلىق رايونلىرىدا بار.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. ئەتىياز ۋە كۈزدە يىغىپ ئېلىپ، پاكىزە يۇيۇپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ نەملەپ توغرىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز. قىزىتمىنى پەسەيتىپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ. قاننى سوۋۇتۇپ، تولغاقنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) باكتېرىيىلىك تولغاق، ئامىبالىق تولغاقتا: ئاقباش ئوت 5 مىسقال، مامرانچىن 2 مىسقال، زىرىق 2 مىسقال، ئەرمۇدۇن قوۋزىقى 3 مىسقال، قىزىل چوغلۇق 3 مىسقال، ماڭدار 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئاق خۇن كوپ كېلىپ سېرىق، سېسىق پۇرسا: ئاقباش ئوت 5 مىسقال، زىرىق 3 مىسقال، تەسۇي قوناق 5 مىسقال، قىزىل چوغلۇق 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) لىمفا سىلىدە: ئاقباش ئوت 3 سەر، ئاق ھاراق 1 جىڭنى ۋاسىتىلىق قاينىتىپ، سۇۋۇغاندىن كېيىن مەھكەم بېكىتىپ، 10 كۈن چىلاندىغاندىن كېيىن، ھەر قېتىمدا 5 مىللىلىتىردىن كۈنىگە 2 قېتىم ئىچىلىدۇ. (4) تەڭگىلىك تەمرەتكىدە: ئاقباش ئوتتىن مۇۋاپىق مىقتارda ئېلىپ، ئېزىپ سىرتىغا چاپلىنىدۇ.

مىقتارى: 3 — 5 مىسقال.

گەسكەرتمىش: گاپتونوم رايونىمىزدا بىر قانچە خىل گاڤباش ئوتلار بولۇپ، شەكلى ئوخشاپ كېتىدۇ. ھەممىسىنى دورا ئۇچۇن ئىشلىتىشكە بولىدۇ.

بەنەپشە

紫花地丁 Zi hua di ding (香堇)

باشقا ئاتىلىشى: گۇل بەنەپشە، گۇلنەپشە

(بەنەپشە ئاتىلىشى، بەنەپشە ئۇرۇغدىشى)

تۇنۇش: (1) كوپ يىللىق غولسىز كىچىك ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى تەخمىنەن 5 سانتىمېتىر. (2) يوپۇرمىغى تۇۋىدىن ئوسكەن، شەكلى ئادەتتە يۇمۇچاق بولۇپ، ئۇزۇن ساپىغى بار. (3) تۇۋىدىن ئوسكەن يوپۇرماقلىرى ئارىسىدىن بىر قانچە كىچىك گۇل چىقىپ تۇرىدۇ. ھەر بىر گۇل شېخىنىڭ ئۇچىدا بىر تالدىن گۇل ئوسكەن بولۇپ، رەڭگى كوكۇش - سوسىن (60 - 1 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغلىق ئورۇنلارنىڭ قۇرغاق تاغ باغرىلىرىدا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن پۈتۈن ئوسۇملۇك ئىشلىتىلىدۇ، ياز، كۇزدە يىغىۋېلىنىپ، ئاپتاپتا ياكى سايىدا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىغىراق ئاچچىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز، مىزىتمىنى پەسەيتىپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ، يالۇغىنى قايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سۈت بېزىنىڭ يالـلۇغىدا: بىنەپشە، مامكاپ ھەر قايسىسىدىن 5 مىسقال ئېلىپ. سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ، دورا شامىسى سىرتقا چىپىلىدۇ. (2) ئوتكۇر يىرىڭلىق ئىششىق، چىقان يارىلاردا: بىنەپشە 5 مىسقال، ئوسما بىلتىزى 1 سەر، ئۇچقات 5 مىسقال، ئوسما يوپۇرمىغى 5 مىسقال، مامكاپ 5 مىسقال سۈدا قايناتتىپ ئىچىلىدۇ. (3) لىمفا كانىال يالـلۇغى، سەينەكـلەردە: بىنەپشە، ئۇچقات ھەر قايسىسىدىن 1 سەر-دىن قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) جىگەر يالـلۇغىدا ئىشلىتىلىدۇ. (5) ئۇچەي يالـلۇغى، تولـغاق، سوقۇر ئۇچەي يالـلۇغىدا ئىشلىتىلىدۇ. (6) ئوتكۇر كوز بىرىكتۈرگۈچى پەردە يالـلۇغىدا ھەم ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 3 — 5 مىسقال.

ئىزاھات: رايونىمىزنىڭ يېزا چارۋىچىلىق رايونلىرىدا داۋىم بىنەپشە بىلەن زۇكامنىڭ قىزىتمىسىنى داۋالايدۇ. رايونىمىزدا بىنەپشىنىڭ تۈرلىرى كوپ بولۇپ، مەسىلەن: قاتتىق توكلۇك بىنەپشە (硬毛香薷) (60-2-رەسىمگە قارالسۇن) قاتارلىقلار، بۇلارنىڭ شەكىل جەھەتتە يەرلىك ئاھايىتى زور، گەمماھەممىسىنى بىنەپشە ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىشكە بولىدۇ.

غاز تاپان (يېپىشقاق غاز تاپان)

翻白草 Fan bai cao (委陵菜)

باشقا ئاتىلىشى: سۇغۇر ئوت، نوجىغاي

(گەتىر گۈل ئائىلىسى، غاز تاپان ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك. ئىگىزلىكى 15 - 20 سانتىمېتىر، پۈتۈن ئوسۇملۇك تېنى قىسقا نۈكچىلەر بىلەن قاپلانغان. (2) يىلتىزى تىك ئوسىدۇ. ياغاچ-

لاشقان، غولى كوپ، شاخلىمايدۇ. (3) تۇۋىدىن ئوسكەن يوپۇرماق-
لىرى كوپ بولۇپ، ئالقانسىمان 5 كە يېرىلغان، يېرىقچىلىرى سوقۇچاق،
گىرۋىگى ھەرىچىشسىمان كېلىدۇ. غولىدىن ئوسكەن يوپۇرماقلىرى
3 - 5 بولەككە يېرىلغان بولۇپ، كەيىى تەرىپى زىچ ئاق تىۋىت-
لىق. (4) گۇلى سېرىق، يالغۇز ياكى بىر نەچچىسى بىللە
غولىنىڭ ئۇچىدا ياكى يوپۇرماق قولتۇغىدا ئوسىدۇ (61 - رەسىمگە
قارالسۇن)

ئوسۇش ئورنى: تاغ ۋە دەريا ۋادىلىرىدىكى ئوتلاقلاردا
ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يەرلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۇتۇن قىسمى ئىشلىتىلىدۇ.
ئەتىياز، كۇز پەسلىدە قېزىپ يىغىۋېلىنىدۇ. پاتقاقلىرىنى يۇيۇپ،
پاكىزلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، كېسىپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىىتى: تەمى تاتلىق، بىر ئاز قېرىق، تەبىىتى موتىدىل،
زەھەرسىز. ئىسسىقنى ياندۇرۇپ زەھەرنى قايتۇرىدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قان تۇكۇرۇش، قان قوسۇش، چوڭ
تەرەتتىن قان كەلگەندە: غاز تاپان 6 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىـ-
لىدۇ. (2) تولغاق، ئۇچەي ياللۇغىغا ئىشلىتىلىدۇ. (3) زۇكام،
ئوپكە ياللۇغىغا ئىشلىتىلىدۇ. (4) كوك يوتەل، تاماق - كېكىرتەك
ياللۇغىدا: غاز تاپان يوپۇرمىغىدىن 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ
ئىچىلىدۇ. (5) ئاشقازان، 12 بارماق ئۇچەي يارىسىدىن قان
چىقىش. يۇقۇرى نەپەس يولىدىن قان چىقىشلاردا: 2 سەر ھول
غاز تاپان يوپۇرمىغىنى 1200 مىللىلېتىر سۇدا قاينىتىپ، 300
مىللىلېتىر قالغىچە قويۇلدۇرۇپ، كۇنىگە 3 قېتىم ھەر قېتىمدا 100
مىللىلېتىردىن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 — 3 مىسقال.

قوشۇمچە: ئۇچ يوپۇرماقلىق غاز تاپان (三叶翻白草)؛ كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك. ئىگىزلىگى 15 - 20 سانتىمېتر، غولى تىك بەلۋېپ، ئاقۇش كۆلرەك يۇمشاق تۈتىلەر بىلەن زىچ قاپلانغان. يوپۇرمىغى ئۇچ قۇلاقلىق مۇرەككەپ يوپۇرماق، كىچىك يوپۇرمىغى سوقمىچاق، يۇزى پاقىراق ياكى شالاڭ يۇمشاق تۈكچىلەر بىلەن قاپلانغان، ئارقا تەرىپى ئاقۇش كۆلرەك يۇمشاق تۈتىلەر بىلەن قاپلانغان، گىرۋەكىدە ھەرىچىسىمان چىشلىرى بار. گۈل ربتى چەكلىك كۆبلۈكسىمان، گۈلى سېرىق، 5 تال گۈل تاجى ياپراقچىلىرى بولىدۇ (62 - رەسىمگە قارالسۇن).

بوز تىكەن (تاغ بوز تىكىنى)

败酱草 Bai jiang cao (菘菜菜)

باشقا ئاتىلىشى: ئاچچىق چاي، سۇ تىكەن، جار ئوت
(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، بوز تىكەن ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 1 مېتىر ئەتراپىدا، پۈتۈن ئوسۇملۇكتە ئاچ سۇت بولىدۇ. (2) غولى تىك. تۈكسىز، سىلىق. (3) تۈۋىدىن ئوسكەن يوپۇرماقلىرىنىڭ قىسقا سېپى بولۇپ، ئادەتتە بالدۇر قۇرۇپ كېتىدۇ؛ غولىدىن ئوسكەن يوپۇرماقلىرى سوقمۇچاق - تېمىنسىمان بولۇپ، پەيسىمان تېبىز ياكى چوڭقۇر يېرىلىدۇ، تۈۋى قۇلاقسىمان بولۇپ غولىنى ئورىۋالىدۇ. گىرۋەكىدە تىكەنلىك چىشلىرى بولىدۇ (63 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئېتىز، يول بويلىرى، جىلغا قاتارلىق نەم جايلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۈتۈن قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. بازدا گۈل ئېچىلىشتىن بۇرۇن يىغىۋېلىنىپ، توغراپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ. گۈلىمۇ دورا بولىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىغراق قېرىق، تەبىئىتى سوغاقراق، زەھەرسىز. ئىسسىقنى تارقىتىپ، رەھەرنى قايتۇرىدۇ؛ قاننى جانلاندۇرۇپ، تۇرۇپ قالغان قانسلارنى ماڭغۇزىدۇ؛ يىرىڭنى چىقىرىپ، ئەلۇرەكنى ساقايتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئوتكۇر سوقۇر ئۇچەي ياللۇغىدا: خام تەسۋىي قوناق دېنى 1 سەر، بوز تىكەن 8 مىسقال، كوك كاۋا ئۇرۇغى 5 مىسقال، تاغ دېنى 3 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) پۇت يارىسىغا: مۇڭاپىق مىقتاردىكى بوز تىكەننى سۇدا قاينىتىپ شامىسىنى سۈزۈپ تاشلاپ، يەنە قاينىتىپ مەلھەم قىلىپ سىرتتىن چېپىلىدۇ. (3) ئوتكۇر سېرىق چۇشۇش تېپىدىكى يۇقۇملۇق جىگەر ياللۇغىدا: تاغ بوز تىكەن گۈلىدىن 4 مىسقال. سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) يارا ۋە غەلۇرەكتە: بوز تىكەن 5 مىسقال. بىنەپشە 1 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5—1 سەر.

قوشۇمچە: ئېتىزلىق بوز تىكىنى (苦苣菜) شەكلى بوز تىكەنگە ئوخشايدۇ. بۇنىمۇ بوز تىكەن قاتارىدا دورىغا ئىشلەتىشكە بولىدۇ (64 - رەسىمگە قارالسۇن).

بېسىلغاق

菥蓂 Xi min

بېسىلغاق ئۇرۇغى (菥蓂子)

(كىرىست گۈللۈكلەر تاگىلىسى، بېسىلغاق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك بولۇپ، ئىگىزلىگى 30 - 50 سانتىمېتىر كېلىدۇ. پۇتۇن تېنى تۇكسىز، سىلىق بولىدۇ. (2) غولى تىك، شاخلايدۇ. (3) يوپۇرمىغى بۇۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، غولىدىن ئوسكەن يوپۇرمىغىنىڭ ساپىغى بولمايدۇ. يوپۇرماقنىڭ تۇۋى غولىنى ئوقياسىمان ئوراپ تۇرىدۇ. يوپۇرماق ئالقىنى سوفىچاق ياكى تېمىنىسىمان. گىرۋىگى ھەرە چىشسىمان بولىدۇ. (4) ئومۇمى گۇل رېتى. ئۇچىدا ياكى يوپۇرماق قولتۇغىدا ئوسىدۇ. گۇلى كىچىك، ئاق، قىسقا بولىدۇ. مۇڭگۇزلۇك مىۋىسى ياپىلاق. چەتلىرىدە قانىتى بولىدۇ. ئۇچى ئويمانراق، ئۇرۇغى تۇخۇمسىمان، قارامتۇل قوڭۇر رەڭدە كېلىدۇ (65 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئېتىز، يول بويلىرى، سايلارغا ئوخشاش ... ئورۇنلاردا ئۇسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۇستى قىسمى (بەيجاڭساۋ) بىلەن ئۇرۇغى (بېسىلغاق ئۇرۇغى) ئىشلىتىلىدۇ. يەر ئۇستى قىسمى يىغىۋېلىنىپ. توغراپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ، ئۇرۇغى پىشقاندا يىغىۋېلىنىپ. تازىلاپ. ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىىتى: ئۇرۇغىنىڭ تەمى ئاچچىق، تەبىىتى ئىسسىققا مايىلراق، رەھەرسىز. جىگەرنى ياخشىلاپ. كوزنى روشەنلەشتۇرىدۇ.

تال ئاشقازانىنى تولۇقلاپ، قۇۋەتنى ئاشۇرىدۇ. بۇىمك پۈتۈن جۇپ قىسمى. بوز تىكەن بوپۇرمىغى بىلەن ئوخشاش.

ئىشلىتىلىشى: (1) كور بىرىكتۈرگۈچى پەردىسىنىك ئوتكۇر ياللۇغى. قۇساق ئاغرىشتا: بېسىلغاق ئۇرۇغدىن 3 - 4 مىسقال (سوفۇلغان) سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) سوزۇلما خاراكتىرلىك رېماتىزملىق دوغۇم ياللۇغى. بەل پۈت ئاغرىشتا: بېسىلغاق ئۇرۇغىدىن 2 سەر. سوقۇپ تالقان قىلىنىپ، ھەر قېتىم 4 مىسقالدىن قاياناق سۇ بىلەن ئىچىلىدۇ ياكى سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 - 3 مىسقال.

ئەسكەرتىش: جۇڭيىدا بوز تىكەن بەيجاڭساۋ (败酱草) دېيىلىدۇ، بېسىلغاقنىك يەر ئۈستى قىسمىنىمۇ بەيجاڭساۋ دەيدۇ. چۈنكى تەسىرى ئوخشاش.

ئىت ئۈزۈمى

龙葵 Long kui

باشقا ئاتىلىشى: جىن شوخلىسى، مارجان شوخلا، ئىنە بۈسسۈلەپ

(چەيزە ئاتىلىسى، چەيزە ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك بوي لۈپ، ئىگىزلىگى 20 - 60 سانتىمېتىر كېلىدۇ، غولى كوپ شاخ لىنىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، شەكلى تۇخۇمسىمان، گىرۋىگى دولقۇنسىمان بولىدۇ. (3) چەكلىك كىچىك گۈلى رېتى، يېنىدىن ياكى قولتۇغىدىن ئوسىدۇ. گۈلنىك رەڭگى ئاق، شىرنىلىك مۇئىسى شارسىمان بولۇپ، پىشقاندا قارامتۇل سوسىن رەڭگە كىرىدۇ (66 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كوپىنچە ئېتىزلاردا، كەنت ئېرىق بويلىرىدا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئوستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. ياز ۋە كۈزدە يىغىۋېلىنىپ ھول بويىچە ياكى توغراپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى سوغاق، بىر ئاز زەھەرلىك، ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ، سۇيدۇك ماڭغۇزىدۇ، توسالغۇلارنى تارقىتىپ، ئىششىقنى باندۇرۇپ يوتەل توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئوتكۈر بورەك ياللۇغى، دۇساق ياللۇغى، مېزى بىزى ياللۇغىدا: ھول ئىت ئۇزۇمى 1 سەر، ئۇچقات 3 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئېچىلىدۇ ياكى ھول ئىت ئۇزۇمى 5 مىسقال، ھول يۇمغاقسۇت 5 مىسقال، ماڭدار 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئېچىلىدۇ. (2) سوزۇلما خاراكتىرلىك كانايچە ياللۇغى، زۇكامدىن ھىزىش، تاماق - كېكىرتەك ئىششىپ ئاغرىشتا: ھول ئىت ئۇزۇمىدىن 2 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئېچىلىدۇ. (3) تولغاقتا: ھول ئىت ئۇزۇمى 2 سەر، ئاق شېكەر 1 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئېچىلىدۇ. (4) سەينەك، چاقا. غەلۋىرەك، يىقىلىپ، ئۇرۇلۇپ ياردىلىنىشتا: ھول ئىت ئۇزۇمى 2 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئېچىلىدۇ، ھەمدە مۇڭاپىق مىقتاردا ھول ئىت ئۇزۇمى ئېزىلىپ، ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇلۇپ، زەخىملەنگەن ئورۇنغا چاپلىنىدۇ. (5) قىزىل ئوڭگەچ راكى، ئاشقازان راكىدا: ئىت ئۇزۇمىدىن (پۇتۇن چوپىنى ھول پىتى) 2 سەر ياكى قورۇتۇلغىنىدىن 1 سەر ئېلىپ سۇدا قاينىتىپ ئېچىپ، سىناپ كورسە بولىدۇ. (6) سوزۇلما خاراكتىرلىك كانايچە ياللۇغىدا: ئىت ئۇزۇم مۇسىدىن يېرىم جىڭنى بىر جىڭ

ئاق هاراقتا 20 - 30 كۈن چىلاپ بىر كۈندە 3 قېتىم ھەر قېتىمدا بىر قوشۇقتىن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 3 — 5 مىسقال، ياكى كىچىك مىقتاردا 1 — 1.5 سەرگىچە ئىشلەتسىمۇ بولىدۇ.

سۇ قامچا ئوتى

辣蓼 La liao

سۇ قامچا ئوت-ئۇرۇغى (辣蓼子)

باشقا ئاتىلىشى: سۇ لازىسى، كېلىن تىلى

(قامچا ئوت ئاتىلىسى، قامچا ئوت ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك بولۇپ، ئېگىزلىگى 50—100 سانتىمېتىر كېلىدۇ. لازىغا ئوخشاش تەمى بار. (2) غولى بېغىررەڭ ياكى قىزىل، بوغۇمى توم، غول ۋە يوپۇرمىغىنىڭ لازىدەك تەمى بار. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، شەكلى تېمىنسىمان، تولۇق گىرۋەكلىك، يوپۇرماق يۇزىدە دائىم قارا داغلار بولىدۇ. قوشۇمچە يوپۇرمىغى پەردىلەشكەن. (4) باشاقسىمان گۈل رېتى ئۇچىدا ياكى قولتۇغىدا ئوسىدۇ. گۈلى كىچىك، شالاڭ ئورۇنلاشقان، رەڭگى قىزىل بولۇپ، ئۇرۇق مېۋىسى ئۇچ بۇرجەك ياكى ئىككى تەرەپى ئۇچلانغان بولىدۇ (67 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئېرىق، ئوستەڭ بويلىرى، كول بويلىرى، سازلىقتا ئوخشاش ھول ئورۇنلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۈستى قىسمى (سۇ قامچا ئوت) بىلەن ئۈرۈغى (سۇ قامچا ئوت ئۈرۈغى) ئىشلىتىلىدۇ. ئوسۇملۇكى ياز پەسلىدە گۈلى ئېچىلغاندا يىغىۋىلىنىپ، كېسىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. ئۈرۈغى پىشقاندا يىغىۋىلىنىپ تازىلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز. ياللۇغىنى ياندۇرىدۇ، زەھەرنى قايتۇرىدۇ، ئىچ سۇرۇشنى توختىتىدۇ، قۇرۇتلارنى ئولتۇرىدۇ، قىچىشىشنى باسىدۇ. ئۈرۈغى سۇيدۇك ماكغۇزىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تولغاق، ئۇچەي ياللۇغىدا: سۇقامچا ئوت، سېمىز ئوتنىڭ ھەرقايسىسىدىن 5 مىسقال ئېلىپ سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) بالىلارنىڭ ھەزىم قىلىشى بۇزۇلغاندا: سۇقامچا ئوت 3 مىسقال، ئارپا ئۇندۇرمىسى 4 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئەتىگەن ۋە كەچ تاماقتىن بۇرۇن ئىككى قېتىمدىن ئۇدا بىرنەچچە كۈن ئىچىلىدۇ. (3) ئېشەك يېمى، ھول تەمرەتكىدە: پۇتۇن ئوتتىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، ئاش تۇزىدىن بىر ئاز قوشۇپ، سۇدا قاينىتىپ سىرتتىن يۇيۇلىدۇ.

مىقتارى: سۇقامچا ئوت 2 — 4 مىسقال. سۇقامچا ئۈرۈغى 1 — 2 مىسقال.

سۇ بولدۇرگىنى

水杨梅 Shui yang mei

(گەتىرگۈل ئائىلىسى، سۇ بولدۇرگىنى ئۈرۈغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 50—90 سانتىمېتىر، تۈكلۈك بولىدۇ. (2) ئۇق يىلتىزى تۈگىنەك بولۇپ، ئۇرغۇن چاچما يىلتىزلىرى بولىدۇ. غولى تىك ئو-

سىدۇ، كوپ شاخلىنىدۇ. (3) تۇۋىدىن ئوسكەن يوپۇرمىغى توپلىشىپ ئوسىدۇ، شەكلى كەڭ تۇخۇم شەكلىدە، رەتسىز يىرتقىچلىرى بولىدۇ، غولىدىن ئوسكەن يوپۇرماقلىرى نۇۋەتلىشىپ ئوسكەن، 3 كە يېرىلغان بولۇپ، گىرۋەكلىرى چىشلىق بولىدۇ. (4) گۈلى يەككە بولۇپ غولىنىڭ ئۇچىدا ئوسىدۇ. رەڭگى سېرىق، ئۇرۇق مۇۋىسى شارسىمان بولۇپ، قاتتىق تۈكچىلەر ۋە ئۇزۇن ئىلمەك تىكەنلىرى بولىدۇ (68- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ ئېتىگى، ئورمانلىق، ئورمان ياقىسى، ئېرىق بويلىرى، چوپلۇك قاتارلىق نەم جايلاردا ئوسىدۇ. ئالتاي ۋە تيانشان تاغلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۈتۈن ئوسۇملۇك ئىشلىتىلىدۇ. ياز، كۈز پەسلىدە قېزىۋېلىپ، پاكىزلەپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ توغراپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىغراق تاتلىق، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز. ئىسسىقنى قايتۇرىدۇ، زەھەرنى تارقىتىدۇ، ئىششىقنى يانىدۇرۇپ، ئاغرىق پەسەيتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تولغاق، رېماتىزىم خاراكتىرلىك بەل-پۇت ئاغرىشلاردا، (2) يىقىلىپ، ئۇرۇلۇپ زەخمىلىنىش، سەيىنەك، چاقا ئىششىقلاردا: يېڭى سۇ بولدۇرگىنىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، يەنچىپ سىرتتىن چېپىلىدۇ. (3) گەدەنگە غەلۋىرەك چىقىقاندا: سۇ بولدۇرگىنىدىن 1 سەر، چۇچۇكبۇيىدىن 4 مىسقال ئېلىپ، تالقان قىلىپ، ھەر قېتىمدا بىر مىسقالدىن كۈنىگە ئىككى قېتىم ئىچىلىدۇ. (4) تېنى ئاجىزلاشقاندا: سۇ بولدۇرگىنىدىن 1 سەر ئېلىپ، يېرىم جىك ئاق ھاراقتا يەتتە كۈن چىلاپ، ھەركۈنى 3 قېتىم ھەر قېتىمدا 10 — 15 مىللىگرام ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 — 3 مىسقال.

ئەنجىبار (ئىلانسىمان قامچا ئوت)

拳参 Quan shen

باشقا ئاتىلىشى: ئورگۈنەك

(قامچا ئوت ئاتىلىسى، قامچا ئوت ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غولىۇق ئوسۇملۇك، ئېگىزلىگى 60—90 سانتىمېتىر كېلىدۇ. (2) يىلتىزسىمان عولى توم بولۇپ ئېگىلىپ تۇرىدۇ. غولى يەككە، تىك ئوسىدۇ. (3) تۇۋىدىن ئوسكەن يوپۇرمىغىنىك سېپى ئۇزۇن، شەكلى ئۇزۇن تېمىنسىمان بولۇپ، غولىدا ئوسكەن يوپۇرمىغى نىسبەتەن كىچىك، نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، سېپى بولمايدۇ، شەكلى ئۇزۇن تېمىنسىمان. يوپۇرماق غىلاۋى كانايسىمان پەردىسى بىلەن غولىنى ئوراپ تۇرىدۇ. (4) باشافسىمان گۈل رېتى غولىنىك ئۇچىدا يەككە ئوسىدۇ، شەكلى ئىنچىكە تۇۋرۇك شەكىلدە بولۇپ گۈلى كىچىك، رەڭگى ئاق ياكى ھال رەڭدە كېلىدۇ. كىچىك قاتتىق مېۋىسى ئۇچ قىرلىق، رەڭگى قارا، پافىراق بولىدۇ (69- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغلاردىكى ياۋا ئوتلار ئارىسىدا ئوسىدۇ. تيانشان، ئالتاي، كوئېنلۇن قاتارلىق تاغ رايونلىرىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزسىمان غولى ئىشلىتىلىدۇ. ئەتىياز، كۈزدە قېزىپ يىغىۋېلىنىپ، توپا - لايلىرى يۇيۇلۇپ پاكىزلىنىپ، چاشما يىلتىزلىرى ئېلىۋېتىلىپ ئايتاپتا قۇرۇتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىي سوغاقراق، زەھەرسىز، ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ. تۇگۈنلەرنى تارقىتىپ، ئىش-

شەقلارنى ياندۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئوتكۇر جىگەر ياللۇغى، سېرىق چۈشۈش تېپىدىكى جىگەر ياللۇغىدا: ئەنجىبارنىڭ شېكەرلىك قېيامى (2 سەر ئەنجىبارنى سۇدا ئىككى قېتىم قاينىتىپ ئارىلاشتۇرغاندىن كېيىن بىر سەر قاراشېكەر قوشۇپ، قويۇلدۇرۇپ، 200 مىللىلىتىر قالغىچە قاينىتىلىدۇ)، ھەر قېتىمدا 100 مىللىلىتىردىن بىر كۈندە 2 قېتىم ئىچىلىدۇ. (2) ئۇچەي ياللۇغى، تولغاق، جىگەر ياللۇغى، پىشانە سۇ-ئېك كاۋىگىنىڭ ياللۇغى، يۇقۇرى نەپەس يولىنىڭ يۇقۇملىنىشىدا: ئەنجىبارىدىن 6 سەر، مامكاپتىن 8 سەرنى ئارىلاشتۇرۇپ تالقان قىلىپ، ھەسەل بىلەن ھەر بىرى 3 مىسقالدىن كۈمۈلاچ تەييارلىنىدۇ. يىگەنده ھەر قېتىمدا، بىر كۈمۈلاچتىن ھەر كۈنى 3 قېتىم يېيىلىدۇ. (3) ئىسسىقتىن بولغان تارتىشىش، قول-پۇت تارتىشىشلاردا ئىشلىتىلىدۇ. (4) چىقان، غەلۋىرەككە ئوخشىغان يارىلاردا ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

قوشۇمچە: تاغ قامچا ئوتى (珠芽蓼) (قامچا ئوت ئالىلىسى، قامچا ئوت ئۇرۇغدىشى): ئىگىزلىگى 20 - 40 سانتىمېتىر، غولى 2—3 نال، ئىنچىكە، ئاجىز بولۇپ، ھەمىشە توم يىلتىزسىمان غولىدىن ئوسۇپ چىقىدۇ. تۈۋىدىن ئوسكەن يوپۇرمىغىنىڭ سېپى ئۇزۇن. شەكلى ئۇزۇن دۈگىلەك، تۈخۈمسىمان ياكى تېمىنسىمان بولىدۇ؛ غولىدىكى يوپۇرمىغى نىسبەتەن كىچىك؛ سېپى بولمايدۇ. ئۇرۇغىدا تۈگۈنچە بىخ بولۇپ، مۇڭە باشىغىدىن بىخ چىقىرىدۇ، يەرگە چۈشكەندىن كېيىن يېڭى مايسا چىقىرىدۇ. ئىگىز تاغلارنىڭ نەم ۋە سايا جايلىرىدا كوپ ئوسىدۇ. تيانشان، ئالتاي تاغ رايونلىرىدىن تېپىلىدۇ. بۇمۇ ئەنجىبار ئورنىدا ئىشلىتىلىدۇ (70 - رەسىمگە قارالسۇن).

گەسكەرتىش: قامچا ئوتقا ئوخشايدىغان قامچا ئوت ئۇرۇغدىشىدىكى ئۇرغۇن ئوسۇملۇكلەر قامچا ئوت ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

تىلقانات

狼把草 Lang ba cao

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، تىلقانات ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30 — 60 سانتىمېتىر. (2) غولى تىك، كوپىنچە يۇقۇرى قىسىمىدىن ئۇدۇل شاخلىنىدۇ، رەڭگى بېغىرەڭ. (3) ئوتتۇرا قىسىمىدىكى يوپۇرماقلىرى ئۇدۇل ئوسىدۇ، يۇقۇرى قىسىمىدىكىلىرى نوقۇتلىشىپ ئوسىدۇ، شەكلى تۇخۇمسىمان تېمىنە شەكىلدە، كوپىنچە پەيسىمان 3 — 5 ئاچىماقتا يېرىلىدۇ ياكى يېرىلمايدۇ، گىرەكلىرى شالاڭ ھەرە چىشلىق بولىدۇ. (4) باشسىمان گۈل رېتى، ئۇچىدا ئوسىدۇ، رەڭگى سېرىق، ئۇرۇق مۇئىسى شىناسىمان يالپاق بولۇپ، قىرلىرىدا تەتۇر ئىلمەك تىكەنلىرى بار (71-رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئورمان ياقىسىدىكى ئوتلاقلار، يول بويلىرى، ساي، سۇ بويلىرى ۋە ئېرىق ئوستەڭ بويلىرىدىكى نەم جايلاردا ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: ھەممە قىسمى دورا بولىدۇ، ياز ۋە كۈز پەسىللىرىدە قېزىۋېلىنىپ، ھول بويىچە ياكى توغراپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ. ئۇرۇغىمۇ دورا بولىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز، ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ، قاننى جانلاندۇرۇپ، ھېيىزنى راۋانلاشتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تولغاقتا: بىر سەر تىلقانات قاينىتىپ

ئىچىلىدۇ. (2) ئوپىكە سىلىدە: 1 — 2 سەر ھول تىلغانات سۇ بىلەن قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) زەئىپلىكتىن ئۇزۇن مۇددەتكىچە ھېيىز توختاپ قالغاندا: تىلغاناتنىڭ ئۇرۇغىنى قورۇپ قوماچلاپ، سوقۇپ مۇۋاپىق مىقتاردا قارا شېكەر قوشۇپ، كۈنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 3 مىسقالدىن سېرىق ھاراق بىلەن ئىچىلىدۇ. (4) بەدەن تەمرەتكىسىدە: تىلغاناتنىڭ قۇرۇق يوپۇرمىغىنى سوقۇپ ئاچچىق سۇ بىلەن قوشۇپ چېپىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5 — 2 سەر.

سۇ يالپۇزى

水苦荬 Shui ku mai

(چۇقا ئائىلىسى، سۇ يالپۇزى ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر ياكى ئىككى يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك بولۇپ، ئىگىزلىگى 25 - 50 سانتىمېتىر كېلىدۇ، غولى تىك ئوسىدۇ. (2) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسىدۇ، سېپى بولمايدۇ، شەكلى ئۇزۇن تۇخۇمسىمان تېمىنە شەكلىدە بولۇپ، نولۇق گىرۋەكلىك ياكى ئۇششاق دولقۇنسىمان چىشلىق بولىدۇ. (3) ئومۇمىگۈل رېتى قولتۇغىدىن ئوسىدۇ، رەڭگى سۇس سوسۇن ياكى ئاق، غوزا شەكىللىك مېۋىسى دۇگىلەكرەك، ئۇچى سەل ئويمانراق بولۇپ، ئىچىدە كوپىنچە ئۇششاق قۇرۇتلار قۇرۇتلاپ، قۇرۇت بورتمىسى ھاسىل قىلىدۇ (72 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: دەريا، ئوستەڭ، ئېرىق بويلىرىدا، سازلىقلاردا ئۇسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: پۈتۈن قىسمى دورا بولىدۇ. ياز كۈنلىرى قۇرۇت بورتمىلىرى بارلىرىنى يىغىپ قۇرۇتلىرىنى ھورداپ ئولتۇرغەندىن كېيىن، چوپىنى سايىدا قۇرۇتۇپ، توغراپ قويۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىغىراق ئاچچىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەر-سىز. ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، سۇيىدۇكنى راۋان قىلىدۇ، توسالغۇلارنى بوشىتىدۇ، قان توختىتىدۇ، ئاغرىق توختىتىپ، ئىششىقنى يانداۋرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) گال ئىششىقلىرىدا: سۇ يالپۇزىدىن بىر سەر ياكى يىلتىزىدىن 7 مىسقال ئېلىپ سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) قان قۇسۇش ۋە قان تۇكۇرۇشتە: سۇ يالپۇزى بىر سەر، نەلۇفەرنىڭ يىلتىزىسىمان غول بۇغۇمى 1 سەر، غاز ئوتى 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) بورەك ئاجىزلىغىدىن بولغان بەل ئاغرىش، ئۇرۇلۇپ - سوقۇلۇپ زەخمىلىنىشلەردە: سۇ يالپۇزى 1 سەر، چاتقالسىمان قارىغان يىلتىزى (锦雀根) 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) ئاغرىتىپ كەلگەن ھېيىزدە: سۇ يالپۇزى 1 سەر، يىمۇساۋ 1 سەر، داڭگۇي 3 مىسقال، ئەمەن 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) سوغاق شاماللىق زۇكام، رېماتىزىم ئاغرىشلىرى، ئاشقازان ئاغرىشلاردا: سۇ يالپۇزى ئادەتتىكى مىقتارى بويىچە سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0.3 — 1 سەر.

كاكىنەج

酸浆 Suan jiang

باشقا ئاتىلىشى: شوخلەك، مىزىل فۇلاق، غار - غار

(چەيزە ئائىلىسى، كاكىنەچ ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئېگىزلىگى 40 - 80 سانتىمېتىر. غولى يەككە - يىگانە ھالدا تىك ئوسىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ، دائىم ئىككى يوپۇرماق بىر-

لىكتە ئوسىدۇ. شەكلى كەڭ تۇخۇمسىمان. تولۇق گىرۇەكلىك. (3) گۈلى ئاق رەڭدە بولۇپ، يوپۇرماق قولتۇغىدىن يالغۇز ئوسىدۇ. گۈل كاسىسى يېشىل، قوڭغۇراقسىمان بولۇپ، مۇئىسىنىڭ زورىيىشىغا ئەگىشىپ ئوسىدۇ. پىشقان چاغدا قىزىرىپ، خۇددى پانۇستەك كوپۇپ تۇرىدۇ. شىرىلىك مېۋىسى گۈل كاسىسىغا ئورۇلۇپ تۇرىدۇ (73- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كوپرەك يول بويلىرى، ئېتىزلىقلاردا ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: گۈل كاسىسى ئىچىدىكى پىشقان مېۋىسى دورا بولىدۇ. كوز پەسىللىرىدە ئۇزۇۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتىلىدۇ. ئوسۇملۇگىمۇ دورا ئورنىدا ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى چۈچۈمەلرەك تاتلىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ: بەلغەمنى يۇمشىتىپ، سۇيدۇكنى راۋان قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بادامسىمان بەز يالليۇغى، گال ئىششقىلىرىدا كاكسىنەچ 3 مىسقال، يەر تۇزغىنى 2 مىسقال، مامكاپ 3 مىسقال، چۈچۈكبۇيا 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئېغىز بوشلۇغى يالليۇغىدا: كاكىنەچ 3 مىسقال، قىل يوپۇرماقلىق ئەمەن 3 مىسقال، چۈچۈكبۇيا 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) كانايىنىڭ ئوتكۇر يالليۇغى، كوك يوتەلدە: كاكىنەچ 3 مىسقال، قىپرىقىز ئۇرۇغى 10-5 مىسقال، چوقا 3 مىسقال، چۈچۈكبۇيا 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى كاكىنەچ ۋە ئۇزۇمە يوپۇرماقلىرىنىڭ ھەر بىرىدىن 3 مىسقالدىن قوشۇپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) ئۇچەي كىرىگى، تولغاقلاردا: 2 سەر كاكىنەچ چوپىنى سۇدا قاينىتىپ، ئۇنىڭغا 2 سەر قارا شېكەر قوشۇپ ئىچىلىدۇ. (5) شاپاق يارىسى چىققاندا: مۇۋاپىق مىقتاردا

كاكىنەچنى قارايغىچە قورۇپ، سوقۇپ، كۈنجۇت يېغى بىلەن ئارىلاش-تۇرۇپ، چاقىلارغا سۈركىلىدۇ. (6) تۇغۇتتىن ساقلىنىش ئۈچۈن: كاكىنەچتىن 10 دانە، ئىنەك پىتىدىن 10 دانە (پوستىنى سۇيۇ-ۋېتىپ) ئېلىپ، بىرلىكتە سوقۇپ 10 دانە كۈمۈلاچ ياساپ، 3 ئاي-غىچە ھەر قېتىملىق ھېيىزنىڭ ئالدى ۋە كەيىنىدە 1 دىن يېيىلسە، بىر يىلغىچە تۇغۇتتىن ساقلانغىلى بولىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

چىغىرتماق (شورلۇق چىغىرتمىغى)

马蔺 Ma lan (碱地马蔺)

سوسەر (**马蔺花**)، چىغىرتماق ئۇرۇغى (**马蔺子**)، ئىرسا (**马蔺根**)

باشقا ئاتىلىشى: پىچان

(چىغىرتماق ئاتىلىسى، چىغىرتماق ئۇرۇغىدىكى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامانغوللۇق ئوسۇملۇك، يەر ئاستى يىلتىزسىمان غولى توغرىسىغا ئوسىدۇ، ۋە توم قىسقا تولغاشما شەكلىدە بولۇپ، قارامتۇل خوما رەڭدە بولىدۇ. (2) يوپۇرماقلىرى تۇۋىدىن كوپلەپ توپلىشىپ ئوسىدۇ، شەكلى كەڭ يىپسىمان، چىداملىق، تومۇرلىرى تۈز، روشەن بولىدۇ. (3) چەكلىك كۈنلۈكسىمان گۈل زىتى ئۇچىدا ئوسىدۇ، رەڭگى كوكۈش سوسۇن، چەتلىرى سېرىق رەڭدە بولىدۇ. غوزا شەكىللىك مېۋىسى قىسقا تاياقسىمان، 6 قىرلىق بولىدۇ. ئۇرۇغىنىڭ رەڭگى قارامتۇل خورما رەڭدە، قىرلىق بولىدۇ

(74 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: دەريا ۋادىلىرىدا، ئېتىز قىرلىرىدا، ئېرىق بويلىرى، تاغ جىلغىلىرى قاتارلىق نەم جايلاردا ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: گۈلى (سوسەر)، ئۇرۇغى (چىغىرتماق ئۇرۇغى)، يىلتىزى (ئىرىسا) دورا بولىدۇ. گۈلىنى ياخشى ئېچىلىغان ۋاقتىدا يىغىۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتىلىدۇ. ئۇرۇغىنى پىشقان چاغدا يىغىۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تاسقاپ، تازىلاپ قويۇلىدۇ. يىلتىزىنى ياز ۋە كۈز پەسىللىرىدە قېزىۋېلىپ، توپىلىرىنى ۋە چاچما يىلتىزلىرىنى ئېلىپ تاشلاپ، توغراپ ئاپتاپتا قۇرۇتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىغىراق، تەبىئىتى سوغاققا مايىل، زەھەرسىز، ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ، سۈيدۈكنى راۋان قىلىدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى (1) يۇتقۇچنىڭ ئوتكۇر ياللۇغىدا: چىغىرتماق ئۇرۇغى (ياكى ئىرىسا)، شېڭما (升麻) ۋە قىرىقىز ئۇرۇغىدىن 2 مىسقالدىن ئېلىپ، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئوتكۇر سېرىق چۇشۇش تېپىدىكى يۇقۇملۇق جىگەر ياللۇغىدا: 3 مىسقال چىغىرتماق ئۇرۇغى سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ھېيىزنىڭ ھەددىدىن زىيادە بولۇشىدا: سوسەر 3 مىسقال، چىغىرتماق ئۇرۇغى 3 مىسقال، ئانار پوستى 4 مىسقال ئېلىپ، بۇلارنى يۇمشاق سوقۇپ بىر كۈندە 3 كە بولۇپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

گەسكەرتىش: رايونىمىزدا چىغىرتماقنىڭ تۈرلىرى كۆپ، مەسىلەن، گۇغاق يوپۇرماقلىق چىغىرتماق (75 - رەسىمگە قارالسۇن) قاتارلىقلار، بۇلارنىڭ ھەممىسى دورا بولىدۇ.

ئـات قـۇلاق (پۇرمە يوپۇرماقلىق ئات قۇلاق)

土大黄 Tu da huang (皱叶酸模)

باشقا ئاتىلىشى: قو

(قامچا ئوت ئاتىلىسى، ئات قۇلاق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق ساماغولۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى بىر مېتىر. (2) يىلتىزى سېمىر - تـوم بـولۇپ، كېسىلگەن يـۈزى توق سېرىق؛ غولى تىك، ئىنچىكە ئېرىقلىرى بولىدۇ. (3) تۈۋىدىن ئوسكەن يوپۇرمىغىنىك سېپى ئۇزۇن، شەكلى تار، ئۇزۇن سوقۇچـاق، گىرۋەكلىرىدە دولقۇنسىمان پۈرۈلمىلىرى بولىدۇ. غـولىدىن ئـوسكەن يوپۇرماقلىرى ئىنچىكە ئۇزۇن، سېپى قىسقا، يوپۇرماق غىلاۋى كاناي- سىمان كېلىدۇ، پەردىلەشكەن بولىدۇ. (4) گۈل رېتى چوڭ كونۇس- سىمان، گـۈللىرى ئۇششاق بولۇپ، 6 تال ئـاتىلىغى بولىدۇ. رەڭگى سۇس يېشىل، ئـايلانمـا بولۇپ ئوسىدۇ. ئـوروق مېۋىسى سوقۇچاق، 3 قىرلىق بولىدۇ (76 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: دەريا، كول - كولچـەك بويلىرىدا ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە جايىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئـۈچـۈن يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. كەچ كۈزدە يىلتىزى قېزىۋېلىنىپ، ئـاپتـاپتـا قۇرۇتۇلـۇپ، نـەمدەپ توغرىلىدۇ. پۈتۈن ئوسۇملۇكى ۋە يوپۇرماقلىرىمۇ دورا بولىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. توسالـ غۇلارنى بۇزۇپ، يېڭىنى ھاسىل قىلىدۇ، ئىسسىقنى قايتۇرىدۇ، ئىش- شىغلارنـى تـارقىتىدۇ، قـان توختىتىدۇ، ھېيىزنى تـەكشەيدۇ، يەنىك سۈرىدۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قان پلاستىنكىلىرىنىڭ كېمىيىپ كېتىشى كېسەللىگى، بۆرۈن قانىشى، بالىياتقۇ قانىشى، ئاق قان كېسىلى، قايتا ئىشلىنىپ چىقىش توسقۇنلۇقى خاراكتېرىدىكى قان ئازلىقلاردا: 3 - 5 مىسقال ئات قۇلاق يىلتىزى قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) شاپاق يارىسى، چىقان، يىرىڭلىق ئىششىقلاردا: ئات قۇلاق يىلتىزى، مامىرانچىن، سوغو گۈللەرنى 3 مىسقالدىن ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. يەنە بىر ئۇسۇلى: 2 جىڭ ئات قۇلاق يىلتىزى بىلەن بىر جىڭ ئات قۇلاق يوپۇرمىغىنى ئۇششاق توغراپ، 3 لىتىر سۇ بىلەن قاينىتىپ، پەشرىپ ئۈماچ هالغا كەلتۈرۈپ، شامىسىنى سۈزۈپ تاشلىغاندىن كېيىن قاينىتىپ، قويۇلدۇرۇپ مەلھەم قىلىپ، يارا ئورنىغا چېپىلىدۇ. (3) ئۈرۈلۈپ - سوقۇلۇپ زەخمىلىنىشلەردە: بىر سەر هول ئات قۇلاق يىلتىزى (ياكى يوپۇرمىغى) نى سوقۇپ شەربىسى سېرىق هاراق بىلەن بىرگە ئىچىلىدۇ ياكى سوقۇپ ئېزىپ چاپلاپ قويسىمۇ بولىدۇ. (4) تاز هەم هەر خىل جاهىل تەمرەتكىلەردە: مۇڭاپىق مىقتاردىكى ئات قۇلاق يىلتىزىنى سۇدا قاينىتىپ يۇيۇلىدۇ. (5) قەۋزىيەتتە: 3 مىسقال ئات قۇلاق يىلتىزىنى سۇدا قاينىتىپ، بۇنىڭغا 3 مىسقال تازىلانغان شور قوشۇپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 3 - 5 مىسقال.

ئەسكەرتىش: راپونىمىزدا ئات قۇلاقنىڭ ئاچچىق ئات قۇلاق(酸模) كېسىلىنىڭ ئاچچىق ئات قۇلاق (水酸模) دەپ يەنە بۇرغۇن تۈرلىرى بولۇپ، بۇلارنىڭ ھەممىسى ئات قۇلاق قاتارىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

ئېيىق ئۆتى

熊胆 Xiong dan

چىقىش ئورنى: ئېيىق چوڭ تاغلاردا بولۇپمۇ ئالتاي تاغ-لىرىدا كوپ بولىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: ئېيىقنىڭ ئوت سۇيۇقلۇغى دورا بو-لىدۇ. كوپىنچە ئېيىقلار قىشلىق ئۇيقىغا كىرىشكەندە، تۆتۈپ ئولتۇر-گەندىن كېيىن، ئوتىنى خالتىسى بىلەن چىقىرىۋېلىپ شامالداپ تۇر-دىغان سايە جايغا ئېسىپ قۇرۇتۇلىدۇ. قۇرۇغاندىن كېيىن تېشىدىكى خالتا پەردىسىنى سويۇۋېتىپ، ئىچىدىكى مونەكچىلەرنى سوقۇپ ئىشلىتىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، نەبىتى سوغاق، زەھەرسىز، ئىس-سىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ، كۆزنى روشەنلەشتۈرىدۇ، چو-چۇشنى باسىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) يۇقۇرى قىزىتمىدىن تارتىشىپ قالغاندا، تۇتقاقلىق، تارتىشىش بولغانلاردا: 3 فۇڭ ئېيىق ئوتى يىلمىان قاينىقىدا ئېرىتىلىپ ئىچىلىدۇ. (2) كۆز بىرىكتۈرگۈچى پەردىسىنىڭ ئوتكۇر ۋە سوزۇلما يالىلۇغدا، كوزگە ئاق چۈ-شۈشتە: ئازراق ئېيىق ئوتىنى سۇدا ئېرىتكەندىن كېيىن كۆزگە تام-غۇزىلىدۇ ياكى بۇنىڭغا مامىرانچىن قوشۇپ ئېرىتمە قىلىپ تامغۇزىلىدۇ. (3) غەلۋىرەك ئىششىپ، قىزىرىپ ئاغرىغاندا: ئازراق ئېيىق ئوتىنى سۇدا ئېرىتىپ يارا ئورنىغا سۈركىلىدۇ.

مىقتارى: 3 — 8 فۇڭدىن كۆمۈلاچ ياكى تالقان قىلىپ ئى-چىلىدۇ. سىرتىغا مۇۋاپىق مىقتاردا ئىشلەتسە بولىدۇ.

لەيلگۈل

蜀葵花 Shu kui hua

لەيلى ئۇرۇغى (蜀葵子) لەيلى يىلتىزى (蜀葵根)

باشقا ئاتىلىشى: تاۋار گۈل

(لەيلگۈل ئائىلىسى، لەيلگۈل ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) ئىككى يىللىق ياكى كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، تەخمىنەن 3 مېتىر ئىگىزلىكتە ئوسىدۇ. غولى تىك، شېخى ئاز بولىدۇ. (2) يىلتىزى يوغان، سېمىز، تۇۋرۇكسىمان، ئەتلىك كېلىدۇ. (3) يوپۇرماقلىرى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، سېپى بار، شەكلى يۇرەكسىمان ياكى تۇخۇمسىمان، 3 - 7 غىچە تېپىز يېرىلغان. يوپۇرماق يۈزى يىرىك، گىرۋەكلىرى ھەرە چىشسىمان بولىدۇ. (4) گۈلى قىزىل، ئاق، سوسۇن قاتارلىق رەڭلەردە بولۇپ، قولتۇغىدىن ئوسىدۇ. غوزا شەكىللىك مېۋىسى يالپاق شار شەكلىدە بولۇپ، گۈل كاسىسىغا يوگىلىپ تۇرىدۇ (7 7 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: رايونىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدا تېرىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: گۈلى (لەيلگۈل)، يىلتىزى (لەيلى يىلتىزى) ۋە ئۇرۇغى (لەيلى ئۇرۇغى) دورا بولىدۇ. گۈلىنى يېز پەسىللىرى ئېچىلغان ۋاقتىدا يىغىۋېلىپ، سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ. ئۇرۇغىنى كۈز پەسىللىرىدە يىغىۋېلىپ، سورۇپ، تازىلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. يىلتىزىنى ھەممە ۋاقىتتا ئېلىشقا بولىدۇ. كوپىنچە ھول بويىچە ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: گۈلى ۋە يىلتىزىنىڭ تەمى تۇزلۇق، تەبىئىتى سو-

غاق، زەھەرسىز. ئۇرۇغىنىڭ تەمى تاتلىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. ئۇچىلىسى زەھەرنى قايتۇرۇپ، يىرىڭلارنى چىقىرىدۇ، چوڭ-كىچىك تەرەتنى راۋان قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قەۋزىيەتتە: لەيلىگۈل 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) يۇتقۇچقا بىرەر نەرسە تۇسۇلۇپ قالغاندەك ھېس قىلغاندا: لەيلىگۈلدىن 1 مىسقال ئېلىپ، دەملەپ چاي ئورنىدا ئىچىلىدۇ. (3) ئاق خۇن كېلىش بىلەن قوساق ئاغرىغاندا: 1 سەر لەيلىگۈلنى سۇقۇپ، كۈنىگە 2 قېتىم 1 مىسقالدىن ئىچىلىدۇ. (4) سويدۇك يوللىرىدا تاش بولۇپ، سۇيدۇك ياخشى راۋان بولمىغاندا: 3 سەر لەيلىگۈلنى سوقۇپ كۈنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 2 مىسقال ئىچىلىدۇ. (5) چىقان ئىششىقلىرىدا: مۇۋاپىق مىقتارىدىكى لەيلىگۈل يىلتىزىنىڭ قارا قوۋزىغىنى سويۇۋېتىپ ياكى لەيلىگۈل ئۇرۇغىنى سوقۇپ ئېزىپ، سۇ بىلەن قوشۇپ يارا ئورنىغا چاپلاپ قويۇلىدۇ. (6) لەيلىگۈل يىلتىزى ۋە ئۇرۇغى ئىسسىق زەھەردىن بولغان سۇرۇشنى ۋە سۇيدۇك يول يالليۇغىنى ساقايتىدۇ.

مىقتارى: 2 — 3 مىسقال.

مەنى قىلىنىشى: ھامىلدار ئاياللار ئىچىشكە بولمايدۇ.

چىپار ئوت

斑叶兰 Ban ye lan

(تۆلكە مايىغى ئائىلىسى، چىپار ئوت ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق كىچىك ئوسۇملۇك بولۇپ، 5—15 سانتىمېتىر ئىگىزلىكتە ئوسىدۇ. (2) غولى بىر تال، تىك ئوسىدۇ. غولىنىڭ تۈۋى ئەتلىك بولۇپ، سەل يەر بەر

غىرلايدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. تۆۋىدە ئوسكەن يوپۇرمىغى تۇخۇمسىمان يۇمۇلاق بولۇپ، يۇزىدە قارامتۇل، يېشىل رەڭلىك رەتسىز داغلىرى بولىدۇ. غولىنىڭ يۇقۇرى قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرى كىچىكلەپ، غىلاپقا ئوزگىرىپ غولىنى ئوراپ تۇرىدۇ. (4) ئومۇمى گۈل رېتى، گۈلنىڭ رەڭگى سۇس، سېرىق، كوپىنچە بىر تەرەپكە جايلىشىدۇ (78- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ جىلغىلىرى، تاغ باغرى، ئورمانلىق ئاستى قاتارلىق سايە، نەم جايلاردا ياخشى ئوسىدۇ. ئالتاي، تيانشان تاغلىرىدىن كوپ چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: ھەممە يېرى دورا بولىدۇ. ياز پەسىللىرى يىغىۋېلىپ، قۇم توپىلىرىنى تازىلاپ، ھول بويىچە ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمسىز، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ، يالۇغىنى تارقىتىپ، ئىششىقنى يانىدۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) زەھەرلىك ئىلان چاقىقاندا، غەلۋىرەك ۋە چاقىلاردا: ھول چىپار ئوتنى سوقۇپ، ئېزىپ شۇ ئورۇنغا چاپلىنىدۇ ياكى ئۇچقاتتىن 4 مىسقال، يىزىخۇدىن 2 مىسقال ئېلىپ، بۇلارنى چىپار ئوت بىلەن بىرلىكتە سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئوپكە سىلى، كاناي يالۇغدا: 2—5 مىسقال چىپار ئوت سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

كەكرى

苦蒿 Ku hao

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، كەكرى ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى تەخمىنەن 50 سانتىمېتىر. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، سېپى يوق، شەكلى تېمىنسىمان، ئۇچى ئوتكۇر ئۇچلانغان، تۈۋى تەرەپتە شالاڭراق ئوتكۇر چىشلىرى ياكى يېرىقچىلىرى بولىدۇ. (3) باشسىمان گۈل رېتى شاخلىرىنىڭ ئۇچىدا يەككە ئوسىدۇ، ئومۇمى ئورنۇچى يوپۇرماقلىرىنىڭ سانى كوپ، بىر نەچچە قەۋەت بولۇپ تىزىلىدۇ، گىرۋەكلىرىدىكىلىرى پەردىلىشىدۇ، شەكلى بېلىق تەڭگىلىرىگە ئوخشايدۇ. گۈلى سۇس بېغىررەڭ كېلىدۇ (7-9 رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: دالا، يولبويلىرى قاتارلىق بىرقەدەر قۇرۇغراق يەرلەردە ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە جايىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: يەر ئۈستى قىسمى دورا بولىدۇ. ياز ۋە كۈز پەسىللىرىدە ئورۇلۇپ، ھول بويىچە ياكى توغراپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى سوغاق، ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ، قاننى جانلاندۇرۇپ، ئىششىقلارنى ياندۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: چىقان، غەلۋىرەكلەردە، نامەلۇم ئىششىقلار ۋە بوغۇم ياللۇغى، مۇپاسىللاردا: مۇۋاپىق مىقتاردىكى كەكرىنى سۇدا قايناتىپ يۇيۇلىدۇ ياكى مەلھەم قىلىپ ئاغرىق جايغا چاپلىنىدۇ.

مىقتارى: مۇۋاپىق مىقتاردا سىرتقا ئىشلىتىلىدۇ.

ئالتۇن شاخ

一枝黄花 Yi zhi huang hua

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، ئالتۇن شاخ ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق تىك ئوسىدىغان سامان غولـ لۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30 - 40 سانتىمېتىر. (2) يوپۇرماقـ لىرى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. توۋەن قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرى چوڭ، ئۇ ـ زۇن سېپى بولىدۇ، يۇقۇرى قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرى كىچىك، سېپى قىسقا ياكى يوق دېيەرلىك. يوپۇرماق شەكلى تېمىنەسسىمان، تولۇق گىرۋەكـ لىك ياكى سەل ھەرە چىشلىق بولىدۇ. (3) باشسىمان گۈللىرى تىزىلىپ ئۇمۇمگۈلرېتىنى ھاسىل قىلىدۇ. رەڭگى سېرىق (80 - رەسىمگە قاـ راڭ).

ئوسۇش ئورنى: تۇزلەڭلىك ۋە پەس تاغلىق رايونلاردىكى ئېتىز، ئوستەڭ، دەريا بويلىرى قاتارلىق نەم جايلاردا ئوسىدۇ. راـ يونىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: پۈتۈن قىسمى دورا بولىدۇ. گۈلىنى دەسلەپ ئېچىلغاندا ياكى تولۇق ئېچىلىپ بولغاندا يىغىۋېلىپ، ھول بويىچە ياكى توغراپ قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ. يىلتىزىمۇ دورا بولىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىغراق قېرىق، تەبىئىي سوغاققا مايىل، زەھەرسىز. يەلنى تارتىدۇ. ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ، ئىششىقلارنى ياندۇرۇپ، ئاغرىقنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئىسسىق شاماللىق زۇكامدا: ئالتۇن شاخ 1 سەر، خام زەنجۈبىل بىر پارچە سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) يۇتقۇچ يالىلۇغى، بادامسىمان بەز يالىلۇغىدا: ئالتۇن شاخنىڭ

هول يىلتىزىدىن 2 سەر ئۇلىپ (ياكى قۇرۇق يىلتىزدىن 1 سەر) سوقۇپ قاينىتىپ سۈزۈپ چىلاپ (ياكى ھەسەلگە قوشۇپ) تەمى چىققاندا ئۇنىڭ يېرىمى ئىچىلىدۇ، قالغىنى يېرىمى سىلەن ئارىلاشتۇرۇپ ياكى ئالتۇن شاخنىڭ چوپىدىن 1 سەر ئۇلىپ، سۈزۈپ قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) زەھەرلىك ئىلان چاققاندا: ئالتۇن شاخنىڭ ھول يىلتىزىدىن 2 سەر ئۇلىپ (ياكى قۇرۇق يىلتىزدىن 1 سەر سوقۇپ) سۈزۈغان قاينىتىپ سۈزۈپ چىلاپ، تەمىنى چىقىرىپ ياكى سۈزۈپ قاينىتىپ، ئۇنىڭغا 1 سەر ھەسەل قوشۇپ ئىچىلىدۇ. ئالتۇن شاختىن مۇزاپىق مىقتاردا ئۇلىپ يۇمشاق سوقۇپ سىرتقا چاپلىمۇ بولىدۇ. (4) سەينەكدە: ھول ئالتۇن شاختىن مۇزاپىق مىقتاردا ئۇلىپ، سوقۇپ خىمىرەك قىلىپ. ئۇنىڭغا ئاق ھاراق قوشۇپ، سۈيۈلدۈرۈپ ئاغرىق يارىلىقنى 2 سائەت چامىسىدا چىلاپ تۇرۇش لازىم. (5) يىقىلىپ، سوقۇلۇپ زەخمىلىنىشلەر: 5 مىسقال ئالتۇن شاخ يىلتىزىنى سۈزۈپ قاينىتىپ، ئۇنىڭغا 1 سەر سىرىق ھاراق قوشۇپ ئىچىلىدۇ. (6) كوكيوتەلدە: ئالتۇن شاخ تەمىن 3 - 5 مىسقال. سۈزۈپ قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0.3 — 2 سەر.

مەنى قىلىنىشى: ھامىلدار ئاياللارغا ھاراق سىلەن قوشۇپ ئىچىش مەنى قىلىنىدۇ.

چىلپايە

水龙骨 Shui long gu

باشقا ئاتىلىشى: بىسپايەج

(چىلپايە ئاتىلىسى، چىلپايە ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىز لىگى 20 - 50 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزسىمان غولى ئىنچىكە،

ئۇزۇن، توغرىسىغا ئوسىدۇ. (3) يوپۇرماقلىرى توپلىشىپ ئوسىدۇ، سېپى ئۇزۇن، پەيسىمان چوڭقۇر يېرىلغان، يېرىقچىلىرى تولۇق گىرۋەكلىك، يوپۇرماقتىك ئارقا تەرىپىگە ئىككى قاتار رەتلىك تىزىلغان سېرىق رەڭلىك داغسىمان سېپورىلىق خالتا توپلىرى جايلاشقان (1 8- رەسىمگە قارالسۇن) .

ئوسۇش ئورنى: كۇن چۇشمەيدىغان نەم جايلار ۋە قىيا-تاش ئارىلىقلىرىدا ياكى تاغ - سايلىقلاردىكى ئورمانلارنىڭ ئاستىدا ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن يىلتىزسىمان غولى ئىشلىتىلىدۇ. ئەتىياز ۋە كۇز پەسىللىرىدە يىغۇۋېلىپ، چاچما يىلتىز-لىرىنى تازىلاپ، ھول بويىچە ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. ئىسسىقنى تارقىتىپ، زەھەرنى قايتۇرىدۇ، جىگەرنى تېچلاندۇرۇپ، كوزنى روشەنلەشتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سۇيدۇك يوللىرىنىڭ يۇقۇملىنىشى، ئۇچەي يالىلۇغى، ئىچ ئوتۇشلەردە: چىلپايە 0.5—1 سەر سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) بالىلارنىڭ يۇقۇرى قىزىتما بىلەن تار-تىشىپ قېلىشىدا: ھول چىلپايە 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچكۇزۈ-لىدۇ ياكى 3 - 4 سەر ئالتۇن شاخ فوشۇپ قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) كوز بىرىكتۇرگۇچى پەردىنىڭ ئوتكۇر يالىلۇغىدا: چىلپايە 2 سەر، مۇڭاپىق مىقتاردا ئاق شېكەر قوشۇپ سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) سەينەكتە: چىلپايە 1 سەر، قاينىتىپ سېرىق ھاراق بىلەن ئىچى-لىدۇ، شامىسى سىرتىغا چېپىلىدۇ. (5) ئوتكۇر بوغۇم يالىلۇغىدا: 4 سەر چىلپايە يىلتىزى ئازراق ناۋات بىلەن سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5 — 1 سەر.

ئەسكەرتىش: چىلپايە بىلەن كىچىك چىلپايە شەكىل جەھەتتە ئوخشىشىپ كېتىدۇ. يىغۇۋېلىشتا پەرقلەندۈرۈشكە دىققەت قىلىش لازىم.

روشەنگۈل

千里光 Qian li guang

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، روشەنگۈل ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك بولۇپ، ئېگىزلىگى 30 - 70 سانتىمېتىر، غولى قىرلىق، تۈۋەن قىسمى سوسۇن رەڭدە بولىدۇ. (2) يوپۇرماقلىرى نۈۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، رەتسىز پەيسىمان چوڭقۇر يېرىلغان ياكى تېپىز يېرىلغان بولۇپ، غولىنى يېرىم ئوراپ تۇرىدۇ. (3) باشسىمان گۈلى. گۈل رېڭى ئۇچىغا، ئوگزىسىمان گۈل رېڭىگە ئوخشاش بولۇپ توپلاشقان. گۈلنىڭ رەڭگى سېرىق (28-رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ باغرىلىرى، ئورمان چەتلىرى، ئوتلاقلاردا ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: پۈتۈن چوپى دورا بولىدۇ. ياز ۋە كۈز پەسىللىرىدە قېزىۋېلىپ، يۇيۇپ تازىلاپ، ھول بويىچە ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى سەل ئېچىق، تەبىئىتى سوغاق، ئازراق زەھەرلىك؛ ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ، چېرىشنى بوقىتىپ، گوشلەرنى ئوستۇرىدۇ، جىگەرنى تازىلاپ، كوزنى روشەنلەشتۈرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) يىرىڭلىق ئىششىق، غەلۋىرەك، تەمرەتكە، تېرە يالليۇغى، زەھەرلىك ئىلان چېقىشلاردا: چوپنى ھول بويىچە سوقۇپ كېسەل ئورۇنغا چېپىلىدۇ ياكى روشەنگۈلدىن 2 — 3 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ (2) كوز بىرىكتۈرگۈچى پەردىنىڭ ئوتكۈر يالليۇغىدا: روشەنگۈل 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى

قاينىتىپ هورداپ يۇيۇلىدۇ. (3) گال يالىلۇغىدا: روسەنگۈل 5 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 3 — 5 مىسقال.

ئۇشنە

松萝 Sung luo

(ئۇشنە ئاتالمىسى، ئۇشنە ئۇرۇغدىشى)

قونۇش: (1) بۇ، لىشاينىڭ تۇرىدىكى ئوسۇملۇك بولۇپ، شاخچىلىرى ئىنچىكە ئۇزۇن، قارىغاي ياكى شەمشات * شاخلىرىغا خۇددى تورەك ئارتىلىپ ئوسىدۇ. (2) ئومۇمى كورۇنۇشى كۈلرەڭ يېشىل، ئۇزۇلگەندە پاختا ئىۋتىلىرىگە ئوخشاش تىۋىتچىلىرى كورۇ- نىدۇ (3 8-رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ ئورمانلىقلىرىدىكى دەرەخلەرگە يېپىشىپ ئوسىدۇ. تيانشان، ئالتاي تاغلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: پۈتۈن چوپى دورا بولىدۇ. ياز، كۈز پەسىللىرىدە يىغىۋېلىنىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. ئىسسىقنى تارقىتىپ، زەھەرنى قايتۇرىدۇ، قان توختىتىدۇ، يوتەل توختىتىپ، بەلغەم بوشىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بويۇن لىمفا بەز يالۇغى، سۈت بېزى

---

* ئەسكەرتىش تيانشان تاغلىرىدا ئوسىدىغان ئاساسى دەرەخ شەمشات بولۇپ، خەنزۇچە(杉云)دەپىلىدۇ، بۇ دەرەخ ئادەتتە قارىغاي دەپ خاتا ئاتىلىپ كەلگەن، قارىغاي خەنزۇچە (松树) دەپىلىدۇ. تيانشاندا ئازراق تارالغان، ئاساسەن ئالتاي تاغلىرىدا ئوسىدۇ.

ياللۇغمدا: ئۇشنەدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، سوقۇپ سۈ بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ ئاغرىق يەرگە چېپىلمدۇ ياكى قاينىتىپ سۈيى بىلەن ئاغرىق يەر يۇيۇلمدۇ. (2) جاراھەتلەردىن قان ئاققاندا: ئۇشنەدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ جاراھەتكە چېپىلمدۇ. (3) يۇقۇملانغاندا. بىرىكلىق جاراھەتلەردە ۋە زەھەرلىك ئىلان چاققاندا، ئادەتتىكى مىقتارى بويىچە ئىشلىتىلمدۇ. (4) سوزۇلما خاراكتىرلىك كانابچە ياللۇغمدا: قارىغاي مۇسىدىن 3 سەر (شەمشاتىنكىمۇ بولمدۇ). ئۇشنەدىن 7 مىسقال، يالپۇزدىن 3 مىسقال ئېلىپ، قارىغاي مۇسىنى پاكىزە يۇيۇپ، بىر لېتىر سۇ قوشۇپ 3 — 4 سائەت قاينىتقاندىن كېيىن ئۇستىگە ئۇشنە بىلەن يالپۇزنى سېلىپ، يەنە يېرىم سائەتتىن بىر سائەتكىچە قاينىتىپ سۈزۈلمدۇرۇپ ئىچىلمدۇ. ھەر قېتىمدا 50 مىللىلېتىردىن كۈنىگە 2 قېتىم ئىچىلمدۇ.

مىقتارى: 1 — 7 مىسقال.

قاغا تىرنىغى (ئىلى قاغا تىرنىغى)

光慈姑 Guang ci gu (老鸦瓣)

باشقا ئاتىلىشى: پىل - پىل گۈل، لوۋاسەي، مۇندۇلاق (پىياز ئائىلىسى، قاغا تىرنىغى ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) باش باھاردا ئوسىدىغان كىچىك كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۈملۈك بولۇپ، ئىگىزلىگى 5 - 30 سانتى-

مېتىر كېلىدۇ. (2) يەر ئاستى تەڭگىسىمان غولى شار شەكىلدە بولۇپ، سىرتىنى كوپ قەۋەت قارامتۇل خوما رەڭلىك پەردىلەشكەن تەڭگىچىلەر ئوراپ تۇرىدۇ. يەر ئۈستىدىكى غولى تىك بولۇپ، شاخ-لىمايدۇ. (3) يوپۇرمىغى 2 - 3 دانە بولۇپ، تۈۋىدىن ئوسىدۇ. شەكلى ئۇزۇن تېمىنسىمان، يوپۇرماق تومۇرى تۈز، يوپۇر-ماقلىرى تولۇق گىرۋەكلىك بولۇپ، تۈۋى توۋەن سوزۇلۇپ، غولىنى يوگەپ تورىدۇ. (4) گۈلى ئۇچىدىن ئوسىدۇ، قۇڭغۇراقسىمان، سېرىق، گۈل تاجى يۇپۇرمىغى 6 دانە، غوزا مۇدىسى سوقۇچاق، 3 قىرلىق بولىدۇ (84 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: قۇرۇق تاغ باغرى، داللاردا كوپ ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: تەڭگىسىمان غولى دورا بولىدۇ. ئەتىيازدا قېزىۋېلىپ، يۇيۇپ تازىلاپ، ئوبدان قاينىتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، ئىشلىتىدىغان چاغدىلا سوقۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئى: تەمى ئاچچىغراق تاتلىق، تەبىئى سوغاق، زەھەرسىز. ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەر تارقىتىدۇ، ئىششىقلارنى يان-دۇرۇپ، تۆگۈنچەكلەرنى تارقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: غەلۋىرەك، ئىششىقلارغا، لىمفاسىلى ۋە سېرىق كېسەللەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 2 مىسقال، سىرتقا ئىشلەتكەندە ئاچچىق سۇ بىلەن تەڭشەپ مۇڭاپىق مىقتاردا ئىشلەتسە بولىدۇ.

ئاق قېيىن قوۋزىغى (ئاق قېيىن)

白桦皮 Bai hua pi (疣皮桦)

(قېيىن دەرەخ ئاتىلمىسى، قېيىن دەرەخ ئۇرۇغدېشى)

تونۇش: (1) يوپۇرماق تاشلايدىغان دەرەخ بولۇپ، دەرەخ قوۋزىغى بىر قانچە قەۋەت نېپىز قوۋزاقتىن تەركىپ تاپقان، رەڭگى ئاقۇش كۇلرەڭ، ئاسان سويىلىدۇ، ئىچ قوۋزىغى توق سېرىق بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. كوپىنچە ئىككى يوپۇرماق بىر ئورۇندىن ئوسۇپ چىقىدۇ. شەكلى كەڭ تۇخۇمسىمان، گىرۋەكلىرىدە چوڭ - كىچىكلىگى ئوخشىمايدىغان ھەرە چىشلىرى بار. (3) گۇل رېتى باشاقسىمان بولۇپ، فولتۇغىدىن ياكى ئۇچىدىن ئوسىدۇ. مېۋە باشىغى توۋەنگە ساڭگىلاپ تۇرىدۇ. قاناتلىق ئۇششاق قاتتىق مېۋىلىرى قەۋەتلىشىپ تىزىلغان، قوڭۇر سېرىق رەڭدە (85 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغلىق ئورمانلاردا، ئىدىرلاردا، يىڭنە يوپۇرماقلىق ئورمان بويلىرىدا ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە تاغلىق رايونلىرىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: قوۋزىغى دورا بولىدۇ. دەرەخ كەسكەن چاغلاردا قوۋزىغىنى سويۇۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، ھول بويىچە ياكى قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ. بىخىمۇ دورا بولىدۇ.

تەبىئىتى: ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەر تارقىتىدۇ، يوتەلنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئوتكۇر باكتېرىيىلىك تولغاق، سوزۇلما خاراكتېرلىك تولغاقلاردا: ئاق قېيىن قوۋزىغىدىن 3 سەر، چىلان دەرەخ قوۋزىغىدىن 1 سەر ئېلىپ ئايرىم - ئايرىم هالدا قارايغىچە قورۇپ، ئاندىن ئارىلاشتۇرۇپ يۇمشاق سوقۇپ، كۇنىگە 3 - 4 قېتىم هەر قېتىمدا 0.5 - 1 مىسقالدىن قاينىقىۋ بىلەن ئاچ قوساقتا ئىچىلىدۇ. (2) يوتەل، دەم سىقىلىشلاردا: ئەتىياز پەسلىدە ئاق قېيىن قوۋزىغىنى سويغان چاغدا ئېقىپ چىققان سۈيۇقلۇغىنى (شىرە-نىسىنى) كۇنىگە 2 قېتىم هەر قېتىمدا 20 مىللىلىتىردىن ئىچىدۇ. (3) سۈت بەزلىرىنىڭ يالليۇغىدا: ئاق قېيىن قوۋزىغىنى قارايغىچە قورۇپ، يۇمشاق سوقۇپ كۇنىگە 2 قېتىم هەر قېتىمدا 1 مىسقالدىن سېرىق هاراق بىلەن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5 - 1 سەر.

ئەسكەرتىش: قېيىنىنىڭ باشقا تۈرلىرىمۇ دورا ئورنىدا ئىشلىتىلىدۇ.

جاغجاق ئوت

漏芦 Lou lu (兰刺头)

باشقا ئاتىلىشى: تاغ خوخىسى.

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، جاغجاق ئوت ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك بولۇپ، ئېگىزلىگى 30 - 80 سانتىمېتىر. پۈتۈن تېنىدە قويۇق يەپەكسىمان ئاق تۈكلەر بولىدۇ. (2) يىلتىزى كونۇس شەكىلىدە، پوستى ئاچ خوما رەڭدە، ئولى يەككە تېك ئوسىدۇ، غول تۈۋىدە يوپۇرماق سېپىنىڭ قالدۇق ئىزلىرى بولىدۇ. (3) تۈۋىدىن

ئوسكەن يوپۇرماقلىرىنىڭ سېپى بولىدۇ، غولىدىكى يوپۇرماقلىرى نۆۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، كىچىك، سېپى يوق، پەيسىمان تېبىز ياكى چوڭقۇر يېرىلغان، يېرىقچە يوپۇرماقلىرىنىڭ گىرۋەكلىرى چىشلىق كېلىدۇ، چىشلىرى ۋە يېرىقچىلىرىدا تىكەنلىرى بولىدۇ. (4) باشسىمان گۈل رېتى ئۇچىدا ئوسىدۇ. بارلىق پەيسىمان گۈللىرى توپلىشىپ، يۇمۇلاق شار شەكلىنى ئالىدۇ. رەڭگى كۈلتۇسى ھاۋارەڭ، ئورۇق مۇئسسىدە ئۇزۇن تۈكلەر بولىدۇ (86 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى،: پەس، قۇرۇق تاغ باغرىلىرىدا ئوسىدۇ. رايونىمىزدىكى تاغلىق رايونلارنىڭ ھەممىسىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: يىلتىزى دورا بولىدۇ. ياز ۋە كۈز پەسىللىرى قېزىۋېلىپ، لاي تۇپراق قالدۇقلىرىنى تازىلاپ، نەمدەپ توغراپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تۇزلۇغراق قېرىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ، ئىششىقلارنى ياندۇرۇپ، يىرىڭلارنى چىقىرىدۇ، گوش ئوستۇرىدۇ، سۈت كوپەيتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تارقىلۇچان قۇلاق ئاستى بېزىنىڭ يالۇغىدا: ئوسما يىلتىزى 1 مىسقال، جاغجاق 1.5 مىسقال، قېرىقمىز ئۇرۇغى 4 فۇڭ، چۇچۇكبۇيا 5 فۇڭ سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ (بالىلار ئۇچۇن). (2) سۈت بېزى يالۇغىنىڭ باشلىنىشىدا: جاغجاق 3 مىسقال، ئۇچقات 4 مىسقال، بەيجۇ 1.5 مىسقال، چاكاندا 1.5 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) چىقان، غەلۋىرەكلەردە: جاغجاق 3 مىسقال، مامكاپ 3 مىسقال، رەۋەن 2 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) سۈت سوغۇلۇپ كەتكەندە: جاغجاق، ئاچچىق تاۋۇز، قارىمۇق، مامكاپلارنىڭ ھەر قايسىسىدىن 3 مىسقال ئېلىپ سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 ~ 3 مىسقال.

قوشۇمچە: سېرىق گۇللۇك قۇڭغۇراق باش (黄花漏芦): دۇنى ھەم جاغجاق ئوت ئورنىدا ئىشلىتىشكە بولىدۇ، (87- رەسىمگە قارالسۇن).

ھىندى نىلۇفىرى

荇菜 Xing cai

باشقا ئاتىلىشى: پاقالەش، ئاۋسىد

(ھىندى نىلۇفىرى ئاتىلىسى، ھىندى نىلۇفىرى ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) سۇدا ئوسىدىغان سامان غوللۇق ئوسۇملۇك. (2) چاچما يىلتىزى ئىنچىكە، ئۇزۇن بولۇپ توپلىشىپ ئوسىدۇ، غولى ئىنچىكە ئاجىز، بوغۇملىرىدىن نۇرغۇن يىلتىزلار ئوسۇپ چىقىدۇ. (3) يوپۇرمىغى سۇ يۇزىدە لەيلەپ تۇرىدۇ ۋە نوۋەتلىشىپ ياكى دىگۇدەك ئۇدۇل ئوسىدۇ. شەكلى يۇمۇلاق، تۇۋى چوڭقۇر يۇرەكسىمان، گىرۋەكلىرى تولۇق، ئۇستى يېشىل، كەينى سوسۇن قىزىل رەڭدە بولىدۇ، (4) كۇنلۇكسىمان گۇل رېتى قولتۇغىدىن ئوسىدۇ، رەڭگى سېرىق، غوزىسىمان مىۋىسى سوقۇچاق بولۇپ، كوپلىگەن ئۇرۇقلىرى بولىدۇ (88 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: توختامسۇ (كوللەر) ياكى دەريا ئېقىمى بويلىرىدىكى ئويمانلارغا يىغىلىپ قالغان سۇلاردا ئوسىدۇ، باغراش كولى، ئېرتىش دەرياسى، ئىلى دەرياسى قاتارلىق جايلاردىن خېلى نۇرغۇن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: پۇتۇن چوپى دورا بولىدۇ. ياز ۋە

كۆز پەسىللىرىدە يىغىۋېلىپ، ھول بويىچە ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، سۇيدۇكنى راۋان قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) يىرىڭلىق چاقىلار ۋە ھەرە چېقىۋالغاندا: مۇڭاپىق مىقتاردىكى ھول ھىندى نىلۇفىرىنى يۇمشاق ئېزىپ، كېسەل ئورنىغا چېپىلىدۇ. (2) شېكەر سىيىش كېسىلىدە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: مۇڭاپىق مىقتاردا سىرتقا ئىشلىتىلىدۇ.

سەرخىس

贯众 Guan zhong (欧绵马)

باشقا ئاتىلىشى: قۇش قانات

(سەرخىس ئاتىلىسى، سەرخىس ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئېگىزلىكى 60 - 100 سانتىمېتىر. (2) يەر ئاستى يىلتىزسىمان غولى يانتۇ ئوسكەن، قاتتىق، كەسمە يۈزى سۇس - يېشىل، سىرتىنى تەكشى تىزىلغان يوپۇرماق ساپاق قالدۇقلىرى ۋە خومارەڭلىك پەردىسىمان تەڭگىلىرى قاپلاپ تۇرىدۇ، كوپلىگەن چاچما يىلتىزلىرى بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى توپلىشىپ ئوسىدۇ، ئۇستىدە قوڭۇر پەردىلەشكەن تەڭگىچىلەر بولىدۇ، يوپۇرمىغى 2 قايتىلانغان پەيسىمان تولۇق ۋە چوكقۇر يىرىلغان بولۇپ، كىچىك ياپراقچىلىرىدا ئۇششاق ھەرە چىشلىرى بار. سىپورا خالتا توپلىرى ئايرىم ھالدا كەينى تەرەپ ئوق تومۇرىنىڭ ئىككى يېنىغا تىزىلىدۇ (9 8- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كۇن چۈشمەيدىغان نەم تاغ باغرىلىرىدا،

دەريا ۋادىلىرىدا، ئورمان ئىچىدە ئوسىدۇ، تيانشان، ئالتاي تاغلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن يوپۇرماق سېپىنىڭ قالدۇقلىرى بار يىلتىزسىمان غولى ئىشلىتىلىدۇ. كۈز پەسلىدە قېزىۋېلىپ، يەر ئۇستى قىسمى ھەم چاچما يىلتىزلىرىنى ئېلىپ تاشلاپ، تولۇق نەمدەپ توغراپ، ئاپتاپتا قۇرۇتىلىدۇ. خام بويىچە ياكى قارايغىچە قورۇپ كومۇرلەندۈرۈلۈپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىي سەل سوغاق، ئازراق زەھەرلىك؛ مەددىلەرنى ئولتۇرىدۇ، ھول ئىسسىقنى تازىلايدۇ، زەھەر قايتۇرىدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تارقىلۇچان زۇكام، قۇلاق ئاستى بەز يالىلۇغى، قىزىلنىڭ ئالدىنى ئېلىشتا: سەرخىتىن 3 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئۇدا بىرنەچچە كۈن ئىچىلىدۇ ياكى سەرخىنى لاتىغا يوگەپ ئىدىشقا ياكى كومزەكىكە چىلاپ قويۇپ سۇيىنى ئىچسىمۇ بولىدۇ. (2) تارقىلۇچان زۇكامدا: سەرخس 1 سەر، ئوسما يىلتىزى ياكى يالپۇز 3 مىسقالنى سۇدا قاينىتىپ، ئەتىگەن ۋە كەچ ئىككىگە بولۇپ ئىچىلىدۇ. (3) تارقىلۇچان مىڭە - يۇلۇن پەردىسىنىڭ ياللۇغىدا: سەرخس 1 سەر، ئۇچقات 1 سەر، يۇنمۇ 5 مىسقال (5 ياشتىن تۇۋەنلەرگە ئەھۋالغا قاراپ ئازايتىلىدۇ) سۇدا قاينىتىپ، ھەر توت سائەتتە بىر قېتىمدىن 6 قېتىمغا بولۇپ ئىچىلىدۇ. (4) بالىياتقۇنىڭ پائالىيەتچان قانىشىدا: كومۇرلەنگەن سەرخىنى يۇمشاق سوقۇپ، كۈنىگە 2-3 قېتىم ھەر قېتىمدا 3 مىسقالدىن ئىچىلىدۇ.

سازاكسمان مەددە، ئىلمەك مەددە، پىچان قورۇتلارنى چۇشۇرۇش ئۇچۇن: سەرخس 5 مىسقال، ئەينۇلا 4 مىسقال، كاۋا ئۇرۇغى 1 سەر قاينىتىپ كەچتە ئىچىپ، ئەتىسى ئەتىگەندە ئاچ قوساققا 5 مىسقال تازىلانغان شور ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5—3 مىسقال.

مەنسى قىلىنمىشى: ھامىلدار ئاياللار ئىچمىشكە بولمايدۇ.

قوشۇمچە: قىرىق يوپۇرماق (耳蕨) (سەرخس ئائىلىسى، قىرىق يوپۇرماق ئۇرۇغدىشى): بۇنىڭ سەرخىتىن پەرقى شۇكى، بۇنىڭ يوپۇرمىغى تاق سانلىق پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق، يوپۇرماقلىرى 40 جۇپتىن ئارتۇق، تۇۋىدە قۇلىغى بولىدۇ، گىرۋەكلىرىدە ئوتكۇر تىكەنلىرى بولىدۇ. بۇنىمۇ سەرخس قاتارىدا ئىشلىتىشكە بولىدۇ، (90 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئىلان پوستى

蛇蜕 She tui

باشقا ئاتىلىشى: ئىلان تېرىسى، ئىلان قاسرىغى

چىقىش ئورنى: بۇ ھەر خىل ئىلانلارنىڭ ئۆزلىگىدىن تاشلىغان پوستىدۇر. ئىلانلار كوپىنچە تاغ ئورمانلىقلىرىدىكى كىچىك تاغ باغرىلىرىدا ھەم ئوتلاقلاردا ئۇچرايدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدا بار. ئالتاي، تارباغاتاي، ئىلى، بورتالا قاتارلىق جايلاردا نىسبەتەن كوپ بولىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: ئىلان پوستى يىلنىڭ ھەممە ۋاقتىلىرىدا بولۇپمۇ باھاردا، ياز يەسىللىرىدە يىغىۋېلىنىدۇ. ئالدى بىلەن لايىلىرىنى ئېلىۋېتىپ، قايچىلاپ توغراپ، خام بويىچە يېكى ھاراق بىلەن ساغارغىچە قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىغراق تۇزلۇق، تەبىئىي موتىدىل، سەل زەھەرلىك؛ يەلنى ھەيدەپ، كوزدىكى داغلارنى تارقىتىدۇ، مەددە ئولتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) باللاردىكى باش چاقىلىرى، قۇلاق ۋە يۇز چاقىلىرىدا: مۇۋاپىق مىقتاردىكى ئىلان پوستىنى تەبىئىي يوقالمىغىدەك قورۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، مايغا ئارىلاشتۇرۇپ چاقىلارغا كۈنىگە 3 قېتىم سۈركىلىدۇ. (2) باللاردىكى تارقىلۇچان قۇلاق ئاستى بەز ياللۇغىدا: 2 مىسقال ئىلان پوستىنى 2 دانە توخۇ تۇخۇمى بىلەن تۇز قوشۇپ مايدا قورۇپ يېيىلىدۇ: (3) ئېشەك يېمىدە: ئىلان پوستى 3 مىسقال، چىرىلداق قېپى 3 مىسقال، شاڭزاندىرا 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) كۇزگە داغ چۈشكەندە: ئىلان پوستى 3 مىسقال، كوپۈگى دەريا 1 سەر، ئاق جۈيخۇا گۈلى 3 مىسقال، قىرىق بوغۇم 3 مىسقال، تاجىگۈل ئۇرۇغى 5 مىسقال، يىموساۋ ئۇرۇغى 5 مىسقال، چىرىلداق قېپى 1 مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، سەدەپ 5 مىسقال ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، كۈنىگە 3 قېتىم، ھەر قېتىمدا 3 مىسقالدىن قاينىقۇ بىلەن كاپ ئېتىپ ئىچىلىدۇ. (5) يىگىنەئاسقۇدا: ئىلان پوستىنى ئاچچىقسۇغا چىلاپ ئالغاندىن كېيىن ئاغرىق ئورۇنغا چاپلىنىدۇ.

مىقتارى: 1–3 مىسقال.

مەنى قىلىنىشى: ھامىلدارلارنىڭ ئىچىشى مەنى قىلىنىدۇ.

ئېيىق تاپان (جۇڭگو ئېيىق تاپىنى)

野桑椹 Ye sang shen (小回回蒜)

(ئېيىق تاپانلىقلار ئائىلىسى، ئېيىق تاپان ئۇرۇغدىشى)

تەرىپى: (1) ئىككى يىللىق سامان غولىلۇق ئوسۇملۇك، ئېگىزلىگى 30 - 70 سانتىمېتىر، پۈتۈن تېنى ئاق رەڭلىك ئۇزۇن تۈكچىلەر بىلەن قاپلانغان، (2) تۈۋىدىن ئوسكەن يوپۇرمىغىنىك ئۇزۇن سېپى بولۇپ، يوپۇرمىغى 3 كە چوڭقۇر يېرىلغان، يان يېرىقچە يوپۇرماقچىلىرى 2 گە يېرىلغان. گىچىك يېرىقچە يوپۇرماقچىلىرىنىك گىرۋىكىدە رەتسىز چىشسىمان يېرىقچىلىرى بولىدۇ. غولىدىن ئوسكەن يوپۇرماقلىرى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، 3 كە يېرىلغان. (3) گۈلى سېرىق، شېخىنىك ئۇچىدا يالغۇز ئوسىدۇ. ئۇرۇق مېۋىسى يالپاغراق تۈخۈم شەكلىدە بولۇپ، زىچ توپلىشىپ ئۇڑمىگە ئوخشاپ كېتىدۇ (91- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كوپىنچە ئوستەك بويلىرى، ناغ جىلغىلىرى قاتارلىق نەم ئۇرۇنلاردا ئوسىدۇ، ئاساسەن شىمالىي شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا ئوسىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۈتۈن قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. ياز ۋە كۈز پەسىللىرىدە يىغىۋېلىنىپ، ھول پېتى ئىشلىتىلىدۇ. ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىشكە تەييارلاپ قويىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىغراق ئاچچىق، تەبىئىتى ئازراق ئىسسىققا مايىل. جىگەرنى تازىلاپ، كورۇشنى روشەنلەشتۈرىدۇ، يالىلۇغنى قايـ

تۇرۇپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ، قۇرۇتلارنى ئولتۇرۇپ، بەزگەكنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) نامازشام قارىغۇسىدا: ئېيىق تاپان مەۋسىدىن 3 مىسقال ئېلىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، 3 - 4 سەر قوي جىگىرى بىلەن بىللە پىشىرىپ يېيىلىدۇ. (2) بەزگەكتە: ئېيىق تاپاننىڭ ھول مەۋسىنى ئېزىپ، بەزگەك تۇتۇشتىن ئىككى سائەت ئىلگىرى قول بىلەيزۇك قىسمىنىڭ ئىچكى تەرىپىدىكى نېيگۇەن (内关) پىللىسىگە تېگىلىدۇ. ئەرلەرنىڭ سول قولىغا، ئاياللارنىڭ ئوڭ قولىغا تېگىلىدۇ. (3) ئوتكۇر سېرىق چۇشۇش تېپىدىكى جىگەر يالليۇغىدا: ئېيىق تاپان پۇتۇن قىسمىدىن 3 مىسقال، بوزتىكەنىدىن 2 مىسقال ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) جىگەرىنىڭ سوزۇلما يالليۇغىدا: ئېيىق تاپان پۇتۇن قىسمىدىن 5 مىسقال ئېلىپ، قارا شېكەر قوشۇپ، پىشىرىپ ئىچىلىدۇ. (5) چىش ئاغرىغىدا: ئېيىق تاپان ھول چوپىنى ئېزىپ، خېگۇ (合谷) پىللىسىنىڭ ئۇستىگە داكا قويۇپ، دوردىن سېرىق پۇرچاق چوڭ-لىغىدا ئېلىپ، داكا ئۇستىگە قويۇپ تېگىلىدۇ. سول تەرەپ ئاغرىسا ئوڭ تەرەپ پىللىگە تېگىلىدۇ، ئوڭ تەرەپ ئاغرىسا، سول تەرەپ پىللىگە تېگىلىدۇ. (6) يارا، قوتۇر، تەڭگىسىمان تەمرەتكىدە: ئېيىق تاپانىنى ئېزىپ سۇيى سىرتقا سۇرتىلىدۇ ياكى قاينىتىپ سۇيى بىلەن يۇيۇلىدۇ

مىقتارى: 3—5 مىسقال.

توغراق

胡杨 Hu yang

(قال - تېرەكلەر ئائىلىسى، تېرەك ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بۇ، يوپۇرماق تاشلايدىغان دەرەخ بولۇپ، ئىگىزلىكى 5 - 8 مېتىر كېلىدۇ. (2) يوپۇرماق شەكلى كوپ

ئوزگىرىپ تۇرىدۇ. يۇمران شاخلىرىدىكى يوپۇرماقلىرى تار ۋە ئۇزۇنراق، گىرۋىگى تولۇق بولمىدۇ، كونا شاخلىرىدىكى يوپۇرماقلىرى كەڭ تۇخۇم شەكلىدە، قىيپاش 4 بۇرجەك شەكلىدە ياكى يۇرەك شەكلىدە بولۇپ، گىرۋىگىدە چىشلىرى بولمىدۇ. رەڭگى كۇلرەڭ يېشىل. (3) ئانىلىق ۋە ئاتىلىق تۇپلىرى ئايرىم بولمىدۇ. غوزا شەكىللىك مېۋىسى تۇخۇمسىمان بولۇپ ئۇچىدىن يېرىلمىدۇ. ئۇرۇغى كوپ، ئۇزۇن پاختىدەك تۇكچىلىرى بار (92 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: دەريا بويلىرىدا ۋە قۇرۇپ كەتكەن دەريالاردا ئوسىدۇ. جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ تارىم دەريا ۋادىلىرىغا كوپ تارقالغان.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا دەرەخ يېلىمى يەنى توغراق يېلىمى ئىشلىتىلىدۇ. ئۇنى توپا ئاستىدىن كولاپ ئالغاندىن كېيىن، يات نەرسىلىرى تازىلىۋېتىلىپ، خام ئىشلىتىلىدۇ ياكى دەرەخ يېلىمىنى ئېزىپ، داسقا سېلىپ، باراۋەر مىقتاردا سۇ قۇيۇپ، قىزىتىپ ئېرىتكەندىن كېيىن سۇزۇپ، كۇچلۇك ئوت بىلەن سۇيى پۇتۇنلەي ھورغا ئايلىنىپ بولغىچە قاينىتىپ، قازان تېگىدىكى كويىگەن شامىلىرىنى ئېلىۋېتىپ، كويمىگەن قىسمىنى يۇمشاق ئېزىپ، ئىشلىتىشكە تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تۇزلۇق قېرىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز. ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ، ئاغرىق توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) گال ئاغرىش، ئېغىز، چىش ئىششىپ ئاغرىش، بويۇن لىمفا سىلى (چاشقان يارىسى) دا: خام توغراق يېلىمىدىن 1 - 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئاش-قازان ئاغرىشىدا: 10 پىرسەنلىك توغراق يېلىمى سۇيۇقلۇغىنى كۇنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 10 مىللىلىتىردىن ئىچىشكە بېرىلىدۇ. توغراق يېلىمى تالقىنى ھەر كۇندە ئىككى قېتىم 1 گىرامدىن تاماقتىن كېيىن ئىچىلىدۇ. 7 كۇن بىر داۋالاش مۇددىتى بولىدۇ.

مىقتارى: خام توغراق يېلىمى 1 — 3 مىسقال، تالقان ياسالمىسى 1 — 2 گرام.

ئىشەك قومىچى

鸦葱 Ya cong

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، ئىشەك قومىچى ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامانغوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 15 - 20 سانتىمېتىر. (2) ئوق يىلتىزى ئىنچىكە، كونۇسسىمان، ئازىراق توم بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى يىپسىمان بولۇپ تۈۋىدىن ئوسىدۇ. (4) توپ يوپۇرماقلىرى ئارىسىدىن قويۇق پاختىلىق تۈكلەر بىلەن قاپلانغان گۈل سېپى كوتۇرۇلۇپ چىقىدۇ. باشسىمان گۈل رېتى غولنىڭ ئۇچىدا يالغۇز ئوسىدۇ. رەڭگى سېرىق (93- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئىگىز تاغلارنىڭ نەم تاغ باغرىلىرىدا ئوسىدۇ، شىمالىي شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. باھار ۋە كۈز پەسىللىرىدە يىلتىزى يىغىۋېلىنىپ، يۇيۇپ تەييارلاپ، كېسىپ يالپاقلىغاندىن كېيىن ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، ئازراق قېرىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز. ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ، سۈت ماڭغۇزىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سەپسىنەك، غەلۋىرەك ۋە چاقىلاردا: ئىشەك قومىچىدىن 3 - 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. سىرتقا ئىشلەتكەندە ھول يىلتىزى ئېزىلىپ يارا ئورۇن تېڭىلىدۇ. (2) سۈت بېتىشمىگەندە: ئىشەك قومىچى 1 سەر، قارامۇق 8 مىسقال، نەغەز

گۈل يىلتىزى 1 سەر، سۇدا قايىنتىپ ھەر كۈنى بىر قېتىمدىن ئۈدا 3 كۈن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 3 مىسقالدىن 1 سەرگىچە. سىرتقا مۇۋاپىق مىقتاردا ئىشلىتىلىدۇ.

شەھدان (ئالتاي شەھدىنى)

金莲花 Jin lian hua (阿勒泰金莲花)

باشقا ئاتىلىشى: تەۋەككۈل چاي

(كېسەل تاپالمىغلار ئاگاھلىسى، شەھدان ئۈرۈغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق تىك ئوسىدىغان سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 20 - 50 سانتىمېتىر، سىلىق، تۈكلىرى يوق. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، تۈۋىدىن ئوسىدىغان يوپۇرمىغى 1 - 2 تال بولۇپ، ئۇزۇن سېپى بولىدۇ، ئولىدىن ئوسكەن يوپۇرمىغى 3 - 4 تال بولۇپ، ئالقانسىمان 3 كە چوڭقۇر يېرىلغان، يېرىقچە يوپۇرماقلىرى تەتۇر تۇخۇم شەكلىدە ياكى يانىتۇ تۇخۇم شەكلىدە، گىرۋىگىدە كەمتۈكلىرى ۋە ئوتكۇر ھەرە چىشلىرى بولىدۇ. (3) گۈلى يالغۇز ئولىنىڭ ئۈچىدا بولىدۇ، رەڭگى ئالتۇن سېرىق رەڭدە. غۇنچە شەكىللىك مۇسىنىڭ ئۈچى تەرىپىدە سىرتقا ئېگىلىپ تۇرغان ئىلمىگى بولىدۇ (94 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئىگىز تاغدىكى يايلاقلاردا بولىدۇ. شىمالىي ۋە جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ كوپ يەرلىرىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا گۈلى ئىشلىتىلىدۇ. ياز

پەسلى گۈلى ئېچىلغاندا يىغىۋېلىنىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز! ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بادامسىمان بەزنىڭ سوزۇلما يالۇغىدا: شەھداندىن 1 مىسقال دەملەپ چاي ئورنىدا ئىچىلىدۇ. ئەگەر كېسەل ئوتكۇر بولسا مىقتارىنى بىر ھەسسە كۆپەيتىپ ئىچسىمۇ بولىدۇ. (2) ئوتتۇرا قۇلاقنىڭ ئوتكۇر يالۇغى، قۇلاق پەردىسىنىڭ ئوتكۇر يالۇغى، كوز بىرىكتۈرگۈچى پەردىسىنىڭ ئوتكۇر يالۇغى، ئوتكۇر لىمفا كانال يالۇغىدا: شەھدان، جۈيخۇا گۈلىنىڭ ھەرقايسىسىدىن 3 مىسقال ۋە خام چۈچۈكبۇيا 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 2 مىسقال.

تاغ ئىت ئۈزۈمى

蜀羊泉 Shu yang quan

(چەيزە ئائىلىسى، چەيزە ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق يەر بېغىرلاپ پىلەك تارتىپ ئوسىدىغان ئوسۇملۇك، غولىنىڭ ئۈزۈنلۇغى تەخمىنەن 3 مېتىر كېلىدۇ، رەڭگى سۇس خوماڭدە، يۇمران شېخى يېشىل. (2) يوپۇرمىغى ئاددى يوپۇرماق، نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، شەكلى كەلگە تۇخۇمسىمان ياكى تۇخۇمسىمان سوقۇچاق، تولۇق گىرۋەكلىك بولىدۇ، ئاندى ئۇچى قۇيرۇقسىمان ئۇچلۇق بولىدۇ. (3) مۇرەككەپ چەكلىك گۈل رېتى غولىنىڭ يۇقۇرى قىسمىدا يان تەرەپتىن ئوسۇپ، يوپۇرمىغا ئۇدۇلراق جايلىشىدۇ. گۈلىنىڭ رەڭگى كوكۇش سوسۇن بولۇپ، شىرنىسى

لىك مۇسى سوقۇچاق، پىشقاندا قىزىرىدۇ (5 ـ 9 ـ رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: چاتقاللىق ۋە ئېرىق ـ ئوستەك بويلىرى ـ دىكى ئوت ـ چوپلەر ئارىسىدا ئوسىدۇ. شىمالىي شىنجاڭدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۈتۈن قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. كۈزدە يىغىۋېلىنىپ، كېسىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى سوغاق، ئازراق زەھەرلىك! ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ، سۈيدۈك ھەيدەيدۇ، ريما ـ تىزىملىق ئاغرىشنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ھەر خىل راك كېسەللىكلىرىدە: تاغ ئىت ئۈزۈمى ۋە ئىت ئۈزۈمىنىڭ ھەر قايسىسىدىن 1 سەر، بولدۇر ـ گەن 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ھۆل ئىسسىقتىن بولغان سېرىقلىقتا: تاغ ئىت ئۈزۈمى 5 مىسقال، قىمل يوپۇرماقلىق ئەمەن 1 سەر، پاقا يوپۇرمىغى 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ريماتىزىم ئاغرىشلىرىدا: تاغ ئىت ئۈزۈمى 5 مىسقالىدىن 1 سەرگىچە سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) تېرە قىچىشقاندا: تاغ ئىت ئۈزۈمى، قاينىتىلىپ تېرە يۇيۇلىدۇ.

مىقتارى: 1 ـ 2 سەر.

ياتمانلۇغەر

睡莲 Shui lian

باشقا ئاتىلىشى: باتاناق

(قىملۇغەر ئائىلىسى، ياتما قىملۇغەر ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) سۇدا ئوسىدىغان كوپ يىللىق سامان غولـ لۇق ئوسۈملۈك، يەر ئاستىدىكى يىلتىزسىمان غولى توم، قىزغۇچ پور

رەڭلىك بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى تۈۋىدىن ئۈسىدۇ، يوپۇرمىغىنىڭ سېپى ئىنچىكە ئۈزۈن، يوپۇرمىغى سۇدا لەيلەپ تۇرىدۇ، شەكلى سوقۇچاق، تۈۋى قىسمى چوڭقۇر يېرىلغان بولىدۇ. (3) گۈل كاسسا يوپۇرمافچىلىرى 4 تال، رەڭگى يېشىل، گۈلى ئاق، گۈلتاجى ياپىراقچىلىرىنىڭ سانى كوپ بولىدۇ (96 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئۈسۈش ئورنى: كوللەردە، كولچەكلەردە ئۈسىدۇ. كورلا، ئاقسۇ قاتارلىق رايونلاردىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا گۈلى ئىشلىتىلىدۇ. گۈلى دەسلەپ ئېچىلغان مەزگىلدە يىغىۋېلىنىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئازراق تاتلىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز.

ئىشلىتىلىشى: (1) باللىرنىڭ ئوتكۇر ياكى سوزۇلما خاراكتىرلىك چۈچۈشلىرىدە: ياتمانىلۇفەر، قومۇچ يىلتىزى ھەر بىرى 3 مىسقالدىن سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى چاي ئورنىدا پات - پات ئىچكۈزۈلىدۇ. (2) ئىسسىق يوتەللەردە: ياتمانىلۇفەر، كىچىك يوپۇرماقلىق سۇزە، پاقا يوپۇرماقنىڭ ھەر بىرىدىن 3 مىسقال، چۈچۈكە بۇيا 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 — 3 مىسقال.

تاش بۇرگۈن

小蓬 Xiao peng

(لويلا ئائىلىسى، تاش بۇرگۈن ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) توپلىشىپ ئۈسىدىغان كىچىك چاتقال ئوسۇملۇق، ئىگىزلىگى 5 - 10 سانتىمېتىر، شەكلى يېرىم شار شەكىلىگە ئوخشايدۇ. (2) كىچىك شاخچىلىرى ناھايىتى قويۇق، تۈۋى

قىسمىدا قالدۇق يوپۇرماقلىرى بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى كىچىك، ئۇۋەتلىشىپ ئۇسىدۇ، سېپى بولمايدۇ، شەكلى ئۇزۇنچەكلىك تۇخۇم شەكلىدە، قاتتىق زىچ جايلىشىپ مۇنار شەكلىنى ھاسىل قىلىدۇ. (4) گۈلى كىچىك سارغۇچ يېشىل رەڭدە بولۇپ، يوپۇرماق قولتۇغىدا يالغۇز ئوسىدۇ. مېۋىسى كوپكەن، چوڭايغان گۈل يېپىنچىسىنىڭ ئىچىگە ئورۇلۇپ تۇرىدۇ (97 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: چول، قۇملۇق ۋە تاغ باغرىلىرى قاتارلىق شېغىللىق قۇرغاق يەرلەردە ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۈتۈن قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. ياز ۋە كۈز پەسلىدە يىغىۋېلىنىپ، يۇيۇپ تازىلاپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىق چۈچۈمەلرەك، تەبىئىتى سوغاق، ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەر تارقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: سوزنەك، سەفلىس، لىمفا سىلىدە 2 - 3 فۇڭ ددىن، باراۋەر مىقتاردا قىزىل گۈل قوشۇپ سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

ئۇمۇمى مىقتارى: 5 — 7 مىسقال. مەلھەم ياساپ سىرتقا چېپىشقىمۇ بولىدۇ.

سېرىق چاي (غول يوگەيدىغان سېرىق چاي)

小莲翘 Xiao lian qiao (贯叶金丝桃)

باشقا ئاتىلىشى: دالا چاي، ئەۋفارىقۇن

(سېرىق چاي ئاتىلىسى، سېرىق چاي ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان ئوللۇق ئوسۇملۇك

ئىگىزلىگى 50 - 100 سانتىمېتىر، غولى يۇقۇرقى قىسمىدىن شاخ-لىنىدۇ (2) يوپۇرمىغى سوقۇچاق تېمىنە شەكىلدە ياكى تۇخۇمسىمان تېمىنە شەكىلدە بولۇپ، ئۇدۇل ئوسىدۇ، سېپى بولمايدۇ. يوپۇرمىغىدا سۇزۇك بەز نوقتىلىرى بولىدۇ. (3) گۈلى سېرىق بولۇپ چەكلىك كۈنلۈكسىمان گۈل رېتىنى ھاسىل قىلىدۇ. گۈل تاجى ياپراقچىلىرى 5 تال ،گۈل كاسىسا ياپرىغى 5 تال بولۇپ، ئاتىلىغى چەكسىز بو-لىدۇ. مېۋىسى غوزا شەكىللىك مېۋە، ئۇرۇغى كوپ، قارامتۇل پور رەڭدە كېلىدۇ. كوپلىگەن كىچىك سوگەلسىمان ئوسۇكچىلىرى بولىدۇ (98 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كوپىنچە تۇزلەڭلىكتىكى ئوتلاقلاردا ئوسىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۈتۈن چوپ قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. ياز، كۈز پەسلىدە يىغىۋېلىنىپ، تازىلاپ، ئۇششاق توغراپ، ئاپتاپتا قۇرۇتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى سوغاققا مايىل، زەھەرسىز. ئىسسىقنى تارقىتىپ، زەھەرنى قايتۇرىدۇ، ئىششىقنى ياندۇرۇپ، تۇرۇپ قالغان قاننى ماڭغۇزىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) جىگەرىنىڭ ئوتكۇر ۋە سوزۇلما يالۇغى، ئىسسىق شامالدىن بولغان زۇكام، ئېغىز بوشلۇغىنىڭ يالۇغىدا: سېرىق چاينىڭ پۈتۈن قىسمىدىن 5 مىسقالدىن 1 سەرگىچە ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ھېيىز تەڭشەلمەسلىك، دوسۇن بېشى ئاغرىشىدا: بۇ ئوسۇملۇكنىڭ پۈتۈن قىسمىدىن 3 - 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) زەھەرلىك ئىلان چاقماندا ۋە چىقان چىققاندا: يوپۇرمىغى ئېزىپ چېپىلىدۇ.

مىقتارى: 3 مىسقالدىن 1 سەرگىچە، سىرتقا مۇڭاپىق مىقتاردا ئىشلىتىلىدۇ.

يۇمشاق مانگان مەددىنى

无名异 Wu ming yi

تونۇش: بىر خىل يېنىك، يۇمشاق، تەركىۋىدە مانگان تۇتقان مەدەن بولۇپ، تەرتىپسىز شار شەكلىدە، سىرتقى يۈزى تۇق پور رەڭدە، كوپىنچە پاقىرسىمايدۇ، يۈزى ئىگىز - پەس، كېسىلگەن يۈزى سوسىن پور رەڭدە بولىدۇ.

چىقىش ئورنى: خېجىك، مۇڭغۇلكۇرە، قۇمۇل، كۈچار فاتارلىق يەرلەردىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: 4 پەسىلنىڭ ھەممىسىدە يىغىۋېلىشقا بولىدۇ. يىغىۋالغاندىن كېيىن يات ماددىلارنى تازىلىۋېتىپ، چۇغدا قىپ - قىزىل بولغىچە كويدۇرۇپ، ئاندىن دەرھال ئاچچىقسۇغا سېلىپ، سۇغۇرۇپ چىقىرىۋېلىپ، سوقۇپ ئۇششاق قىلىپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تۇزلۇغراق تاتلىق، تەبىئىتى مۇتىدىل، زەھەرسىز. فاننى جانلاندۇرۇپ، ئاغرىقنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: سىرتقى زەخمىلىنىشتىن بولغان ئىششىپ ئاغرىش، غەلۋىرەك، چىقان، چاقىلارنىڭ ئىششىشىدىن زەھەرلىنىشتە: (1) يۇمشاق مانگان رودىسىدىن 5 مىسقالنى يۇمشاق ئېزىپ، كۈندە ئىككى قېتىم ھەر قېتىم 1 مىسقالدىن سىرىق ھاراق بىلەن ئىچىلىدۇ. (2) يۇمشاق مانگان رودىسى، ئات قۇلاقنىڭ ھەر قايسىسىدىن بارا-ۋەر مىقتاردا ئېلىپ، سوقۇپ يۇمشاق تالقان قىلىپ، سۇقۇيۇپ، شىلىم ھالىتىگە كەلتۈرۈپ، كېسەل ئورۇنغا سۈرتىلىدۇ.

مىقتارى: 0.8 — 1.5 مىسقال.

سېغىز چېچىگى (شىمال سېغىز چېچىگى)

喉咙草 Hou long cao (北方点地梅)

باشقا ئاتىلىشى: تاغ سەرسەۋىلى

(باھار گۈل ئاگىلىسى، سېغىز چېچىگى ئورۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئۇ-زىلىگى 15 — 25 سانتىمېتىر. (2) يوپۇرمىغى تۈۋۈندىن ئوسىدۇ. سېپى قىسقا تەتۈر تېمىنە شەكلىدە ياكى ئۇزۇنراق سوقۇچاق تېمىنە شەكلىدە، گىرۋىكى تولۇق ياكى ئۇچىدا بىر قانچە تەرتىپسىز چىشلى-رى بولىدۇ. (3) توپ يوپۇرماقلىرى ئارىسىدىن كوپ سانىدا گۈل شېخى ئوسۇپ چىقىدۇ، ھەر بىر گۈل شېخىدا 6 - 20 تالغىچە كى-چىك ئاق گۈللىرى بولىدۇ، گۈللىرى كۈنلۈكسىمان گۈل رېتى شەك-لىدە جايلاشقان. غوزا مۇسى شار شەكلىدە، پىشقاندا 5 كە يېرىلى-دۇ (99 — رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: دەريا بويلىرى ۋە تاغلىق نەم ئورۇن-لاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە جايلىرىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۈتۈن قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. ياز، كۈز پەسىللىردە يىلتىزى بىلەن قومۇرۇۋېلىپ، يۇيۇپ تازىلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىغىراق ئاچچىق، تەبىئىتى سوغاق، زە-ھەرسىز، ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەر تارقىتىدۇ، ئىششىقنى ياندۇرۇپ، ئاغرىق توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) **شامال ۋە** ئوتتىن بولغان كوزى قىزىرىپ ئاغرىشلاردا، (2) يىقىلىپ - ئۇرۇلۇپ زەخمىلىنىش، باشىنىڭ بىر تەرىپى ياكى پۈتۈن قىسمى ئاغرىش، چىش ئاغرىشلاردا، (3) گالىنىڭ ئوتكۇر ياكى سوزۇلمىلىق ئىششىپ ئاغرىشى، بادامسىمان بەزىنىڭ ياللۇغى قاتارلىقلاردا: سېغىن چېچىگى 3 مىسقالىدىن 1 سەرگىچە، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى هول چوپنى دەملەپ چاي ئورنىدا ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 3 مىسقالدىن بىر سەرگىچە.

يىزىخو (يىزىخو ئەمىنى)

一枝蒿 Yi zhi hao

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، ئەمەن ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 20-45 سانتىمېتىر. (2) يەر ئاستىدىكى يىلتىزسىمان غولى توغرىسىغا ئوسۇپ، ياغاچلاشقان بولىدۇ. رەڭگى توپىرەڭ ياكى قوڭۇر بولۇپ، مېزىلىك پۈرىغى بار. ئادەتتە بىر نەچچە شاخچىلىرى سىڭگىيان ئوسىدۇ. غولى تاق رەڭگى سوسۇن ياكى ئازراق يېشىل بولىدۇ. سىرتىنى ئاق رەڭلىك پاختىلىق تۈكچىلىرى ئوراپ تۇرىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ ياكى ئازراق ئۇدۇل ئوسكەندەك تۈرىدۇ. شەكلى تەتۈر تۇخۇمسىمان بولۇپ، پەيسىمان تولۇق يىرتىلىدۇ. يىرتقىچە يوپۇرماقلىرى يىپسىمان تېمىنە شەكلىدە ئوسىدۇ. يوپۇرمىغىنىڭ

سېپى بولمايدۇ. ئوبدان تەرەققى قىلالمىغان شەخى قىسقا، كىچىك قويۇق ئوسمدۇ. (4) باشسىمان گۈل رېتى، يوپۇرمىغىنىڭ قولتۇغىدىن ئوسۇپ، شېخىنىڭ ئۇچىغا توپلاشقان بولۇپ، ئومۇم گۈل رېتىگە ئوخشاپ كېتىدۇ. گۈلى سېرىق، شەكلى نەيسىمان بولىدۇ (100 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئىگىز تاغ يايلاقلىرىدا، شەمشاد ئارىسىدىكى ئوت - چوپلەر ئارىسىدا ئوسىدۇ. تيانشان تاغ تىزمىلىرىنىڭ ھەممىسىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۈتۈن قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. ياز پەسلىدە كولاپ ئېلىپ، كىچىك باغلام قىلىنىپ، سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ. ئىشلىتىدىغان ۋاقتىدا كەسلىنىدۇ.

تەبىئى: تەمى ئازراق ئاچچىق، تەبىئى ئىسسىقلا مايىل، زەھەرسىز. ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى يانىدۇرىدۇ، تاماق ھەزىم قىلىشقا ياردەملىشىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) زەھەرلىك ئىلان چېقىپ زەخىملىنىشتە: يىزىخودىن 0.5 - 1 سەر سۇدا قاينىتىلىپ چاي ئورنىدا ئىچىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىللە يىزىخودىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ سۇدا قاينىتىپ، ئىلان چاققان ئورۇن يۇيۇلىدۇ. (2) قوساق كوپۈش ھەزىم قىلىش بۇزۇلۇشىدا: يىزىخودىن 2 - 3 مىسقال ئېلىپ ئازراق قورۇپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ئىشەك يېمى، يىقىلىپ ئۇرۇلۇپ، ئىششىپ ئاغرىشتا: يىزىخو 3 - 5 مىسقال، كىچىك يوپۇرماقلىق سۇزە 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا ئۇلارنى سۇدا قاينىتىپ، سىرتتىن يۇيۇلىدۇ. (4) ئوتكۇر تولغاقتا: يىزىخو 3 مىسقال، زىرىق 3 مىسقال، قارا ئەندىز 3 مىسقال، كىچىك يوپۇرماقلىق سۇزە 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 3 مىسقالدىن 1 سەرگىچە.

بولدۇرگەن

草莓 Cao mei

(ئەنىرگۈل ئائىلىسى، بولدۇرگەن ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق يەر بېغىرلاپ پېلەك تارتىپ ئوسىدىغان سامان غوللۇق ئوسۇملۇك. (2) يوپۇرمىغى 3 قۇلاقلىق مۇرەككەپ يوپۇرماق بولۇپ، كىچىك يوپۇرمىغى تۇخۇم شەكلىدە ياكى سوقۇچاق بولىدۇ، ئارقا تەرىپى ئاقۇش، ئۈك يۈزى توق يېشىل رەڭدە، پۈرۈلمىلىرى بولىدۇ. (3) گۈل تاجى ياپراقچىلىرى 5 تال، رەڭگى ئاق ياكى ساغۇچ ئاق بولىدۇ. گۈل تېگى چوڭىيىپ، شارغا ئوخشاپ كېتىدۇ. پىشقاندا قىزىرىدۇ. تەمى چۈچۈمەل تاتلىق، يېيىشكە بولىدۇ. ئۇرۇقى ھەرە ئۇگىسىغا ئوخشاش كىچىك ئوقۇرچىلىرى بولىدۇ. ھەر بىر ئوقۇرچىلىرىدا بىردىن قىزغۇچ پوررەڭلىك ئۇرۇق مۇئىسى بولىدۇ (101 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ باغرىدىكى زەيىلىك ئوتلاقلىقلاردا، ئورمان ئارىسىدىكى بوشلۇقلاردا ئوسىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۈتۈن قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. ياز پەسلىدە يىغىۋېلىنىپ، تازىلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىىتى: تەمى تاتلىغراق، تەبىىتى سوغاققا مايىل، زەھەر-سىز. ئىسسىقنى ياندۇرۇپ، زەھەرنى قايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) زۇكامدىن بولغان قىزىتما، گال ئىششىپ ئاغرىش، يوتۇلۇشلەردە ئىشلىتىلىدۇ. (2) باكتىرىيىلىك تولغاقتا، (3) قۇلاق ئاستى بەز ياللۇغىدا: ھەر قېتىم ھول بولدۇرگەندىن 1 — 2 سەر، قۇرۇتۇلغىنىدىن 0.5 — 1 سەر سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. سىرتىغا ھول بولدۇرگەننى ئېزىپ چاپسىمۇ بولىدۇ.

مىقتارى: 5 مىسقالدىن 1 سەرگىچە.

دۇدارتسىيە

多德草 Duo de cao

باشقا ئاتىلىشى: قاغا قامغىقى

(چۇقا ئاگىلىسى، دۇدارتسىيە ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىز-لىگى 25 - 50 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزى چىۋىقتەك ئۇزۇن بو-لۇپ، سەل ئىگىلىپ سازاڭغا ئوخشايدۇ، توپا رەڭدە بولىدۇ، غولى تىك، كوپ شاخلايدۇ، (3) يۇپۇرماقلىرى يىگلەپ كەتكەن، كىچىك، يىپقا ئوخشايدۇ. ياكى سەل كەڭرى بولۇپ، چىششىمان كەمتۇكلەر بولىدۇ. توۋەن قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرى ئۇدۇل ئوسىدۇ، يۇقۇرى قىسمىدىكى-لىرى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. (4) ئومۇمى گۇل رېتى شالاڭ شاخ-لىرىنىڭ يۇقۇرى قىسمىغا جايلاشقان، گۇلى ئىككى كالپۇكسىمان، قىزغۇچ سوسىن رەڭدە كېلىدۇ، غوزا مىۋىسى يۇمۇلاغراق بولۇپ، پىشقاندا يېرىلىدۇ. ئۇرۇغى ئۇششاق، كوپ بولىدۇ (102 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئېتىزلىقلاردا، داللاردا، يول بويلىرىدا ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە جايىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: يەر ئۈستى قىسمى دورا بولىدۇ. ياز پەسلىدە ئورۇۋېلىپ توغراپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى سەل سوغاق - ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، ياللۇغنى يوقىتىدۇ، ئىچ سۇرۇشنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: ئوپكە ياللۇغى، بادامسىمان بەز ياللۇغى، كاناي ياللۇغى، تولغاقلاردا: 3 - 5 مىسقال دۇدارتىسىيە، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

قوشۇمچە: بېلىق گۆل (柳穿鱼) (103- رەسىمكە قارالسۇن): بۇنىڭ دۇدارتىسىيىدىن موھىم پەرقى شۇكى، يوپۇرماقلىرى تارىلىپ ئوسكەن، تېمىنە شەكلىدە، ئۇمۇمى گۆل رېتى بولىدۇ. گۈلى ئىككى كالپۇكسىمان، سېرىق، گۈل تاجىسىنىڭ تۈۋى خۇددى ئۇچۇ - ۋاتقان قالغاچ شەكلىنى ئالغان. غوزا مېۋىسى تۇخۇم شەكلىدە بولىدۇ. بۇنىڭمۇ ئىشلىتىلىشى دۇدارتىسىينىڭكىگە ئوخشاش.

ياۋا قۇلماق

葎草 Lü cao

(كەندىر ئائىلىسى، ياۋا قۇلماق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غوللۇق پېلەك تارتىپ ئۆسىدىغان ئوسۇملۇك بولۇپ، پۈتۈن تېنىدە تىكەنلىك تۈكلىرى بولىدۇ. (2) يوپۇرماقلىرى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، ئۇزۇن ساپلىق، يوپۇرماقلىرى كوپۈنچە ئالقان شەكلىدە 5 كە چوڭقۇر يېرىلغان، گىرەكلىرى ھەرە چىشلىق بولىدۇ. (3) ئاتلىغى ۋە ئانىلىغى ئايرىم

تۇپلەردە بولىدۇ. گۈلى كىچىك، رەڭگى ساغۇچ يېشىل بولۇپ، ئاتە - لىق گۈللىرى كونۇسسىمان گۈل رېتىنى ھاسىل قىلىدۇ. ئانىلىق گۈلنىڭ ئون نەچچىسى توپلىشىپ قىسقا باشاق ھاسىل قىلىدۇ. (4) ئورۇق مۇسى شار شەكلىدە، سەل يالپاغراق بولىدۇ (104- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: چاتقاللىقلاردا، ئورمانلىقلاردا، دالىلاردا ئوسىدۇ، ئىلىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: پۈتۈن ئوتى دورا بولىدۇ. ياز كۈنلىرى باراۋ - سان ئوسكەندە ئورۇۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ، ئىشلەتكەندە توغرىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىغراق تاتلىق، تەبىئىتى سوغاق - ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى ياندۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئوپكە سىلىدە: ياۋا قۇلماق، كوك ئەمەن، قېرىقمىز يىلتىزىنىڭ ھەر بىرىدىن 5 مىسقال ئېلىپ سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ھەزىم قىلىش ناچارلاشقاندا: 3 مىسقال ياۋا قۇلماق سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) مۇپاسىل، يېرىڭلىق ئىششىق ۋە جاراھەتلەردە: مۇۋاپىق مىقتاردىكى ياۋا قۇلماق بىلەن كۈنىگە 2 قېتىم يۇيۇلىدۇ.

مىقتارى: 3 — 5 مىسقال.

3) هول ئسسسقنى قايتۇرغۇچى دورىلار

(清热燥湿药)

سوگەت (تال)

柳树 Liu shu

(تال تىرەكلەر ئائىلىسى، سوگەت ئورۇغدىشى)

يېغىپ تەييارلاش: دورىغا سوگەتنىڭ بىخى، يۇپۇرمىغى، يۇمران شېخى ۋە يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. بىخى ئەتىيازدا ئېلىنىپ، هول بويىچە ياكى ئاپتاپتا قورۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ. يۇپۇرمىغىنى ئەتىياز، ياز ۋە كوز پەسىللىرىدە يىغۇۋېلىپ، هول بويىچە ياكى قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ. يۇمران شېخىنى ئەتىياز ۋە يازدا كېسىپ ئېلىپ، هول بويىچە ئىشلىتىلىدۇ. يىلتىزىنى هەممە پەسىلدە كولاپ ئېلىشقا بولىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىغىراق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز، هول ئىسسىقنى، هول يەلنى قايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سېرىق چوشۇش تېپىتكى يوقۇملۇق جىگەر يالۇغدا: 3 مىسقال سوگەت بىخى دەملەپ چاي قىلىپ ئىچىلىدۇ (شكەر سېلىپ ئىچسىمۇ بولىدۇ). (2) توتو قۇرۇتنى چۈشۈرۈشتە: سوگەت يىلتىزىدىن 1 - 2 سەر ئېلىپ سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) لىمفا سىلى، يوقاق كىسەللىگەندە: سوگەتنىڭ يۇمران يۇپۇرمىغىنى سۇدا ئىزىلگىچە پۇشۇرۇپ، سۈزۈپ شامىسىنى چىقىرىۋېتىپ، ئۇنىڭدىن كېيىن سۈس ئوت بىلەن مەلھەم قىلىپ، ئۇنى

لاتىغا ئېلىپ ئاغرىق ئورۇنغا چاپلىنىدۇ. ھەر 3 كۈنده بىر قېتىم ئالماشتۇرىدۇ. سوگەت يوپۇرماق مەلھەمىنى قۇرۇتۇپ ئۇن قىلىپ، ئۇنىڭغا مۇۋاپىق مىقتاردا كىراخمال قوشۇپ، 0.5 گراملىق تابلىتكا ياسىلىدۇ. بۇنىڭدىن 0.5 - 1.0 گرامدىن 6 - 8 سائەتتە بىر قېتىم ئىچىلىدۇ. (4) رېماتىزملىق بوغۇم ياللۇغىنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە: سوگەت بىخى 5 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى سوگەت شېخىدىن 2 سەر، ئۆزمە شېخىدىن 2 سەر، ئىسمەن يوپۇرمىغىدىن بىر سەر، سامساقتىن بىر سەر ئېلىپ سۇدا قاينىتىپ ھورداپ يۇيىلىدۇ. (5) شاپاق يارىسىدا: سوگەت يىلتىزىنى كويدۇرۇپ، كۈلىنى كۈنجۈت يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ سۈرتىلىدۇ، (6) بادامسىمان رەزىنىڭ ئوتكۇر ياللۇغى، يوقىرى نەپەس يولىنىڭ يوقۇملىنىشى، ئاددى خاراكتىرلىك بالىياتقۇ ياللۇغى، داس بوشلىغىنىڭ ياللۇغى، تاماق - كىكىرتەك ياللۇغى، چىقىان قاتارلىقلاردا: ھول سوگەت يوپۇرمىغىدىن 2000 گرام (ياكى قۇرۇق يوپۇرماقتىن 500 گرام) ئېلىپ سۇ بىلەن پاكىز يۇيۇپ، ئۇنىڭدىن كېيىن ھور سۈيى بىلەن 2—3 قېتىم يۇيۇپ، 4000 مىللىلىتىر ھور سۈيى قوشۇپ بىر سائەت قاينىتىلىدۇ. ئۇنىڭ سۈيىنى ئېلىپ، 1000 مىللىلىتىر قالغىچە قويۇلاپ، سۈزۈپ، يوقۇرى بېسىملىق ئىسسىق بىلەن باكتېرىيەسىزلەندۈرۈپ (10 باڭ بېسىمدا 30 مىنۇت ياكى 15 باڭ بېسىمدا 25 مىنۇت) 12 سائەت تىنچ تۇرغۇزۇپ تىندۇرۇلىدۇ. ئاندىن كېيىن سۈزۈپ، ئۇنىڭغا 95% لىك ئىسپىرتتىن 500 مىللىلىتىر قوشۇپ، 2 سائەت تىنچ تۇرغۇزۇپ، يانا سۈزۈلىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن سىپىرتلىق تەركىۋى چىقىرىپ تاشلىنىدۇ (قاينىتىپ ھورغا ئايلاندۇرۇش يولى بىلەن سىپرت چىقىرىۋېتىلىدۇ). بۇنىڭغا 10 مىللىلىتىر بېنجياچۇن (苯甲醇) قۇيۇپ، يوقۇرى بېسىملىق ئىسسىق بىلەن باكتېرىيەسىزلەندۈرۈپ، چوكتۇرۇلگەندىن كېيىن 12 سائەت تىنچ تۇرغۇزۇپ 3 -

نومۇرلۇق ۋارونكا بىلەن سۇزۇپ، 1000 مىللىلىتىر ئوكۇل سۇيى قوشۇپ، ئايرىم قاچىلاپ، مىكروپسىزلاندۇرۇلىدۇ. چوڭ كىشىلەرگە ھەر قېتىمدا 2 مىللىلىتىردىن كۈنىگە 2 - 3 قېتىم گوشكە ئوكۇل قىلىنىدۇ. كىچىك بالىلارغا ھەر قېتىمدا بىر مىللىلىتىردىن ئېلىپ، ئوكۇل سۇيى بىلەن بىر ھەسسە سۇيۇقلىتىپ ئوكۇل قىلىنىدۇ.

مىقتارى: 3 — 5 مىسقال.

زىرىق (قارا زىرىق)

黑果小蘗 Hei guo xiao bie

باشقا ئاتىلىشى: زەرشىك

(زىرىق ئاغىلىسى، زىرىق ئۇرۇغىدىشى)

تونۇش: (1) يوپۇرماق تاشلايدىغان چاتقال، ئىگىزلىگى 1.5 — 2 مېتىر، كوپ شاخلىنىدۇ. (2) يىلتىزى تۇم ۋە ئۇزۇن، رەڭگى سېرىق، تەمى ئىنتايىن قېرىق. (3) يوپۇرماقلىرى قىسقا، شاخلىرىغا توپلۇشۇپ ئوسىدۇ. شەكلى تەتۇر توخۇم شەكىللىك بولۇپ، ئولۇق گىرۋەكلىك، كىچىك ۋە قىسقا كېلىدۇ. شاخ تۇۋىنىڭ تاشقى تەرىپىدە ئۇچ ئاچىلىق تىكەنى كوپ، ئوتتۇرىسىدىكى ئۇزۇن، ئىككى تەرىپىدىكىلىرى قىسقا بولىدۇ. (4) ئومۇمى گۈل رېتى بولۇپ، گۈلى كىچىك، سېرىق، مېۋىسى شىرنىلىك، شار شەكلىدە بولىدۇ. پىشقاندا قارىيىدۇ (105 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: پەس تاغلاردا ۋە ئورمان بەلۋىغىدىكى دەريا ۋادىلىرىدا، تاغ باغرىدىكى چانقاللىقلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ

هەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى، غولى (شېخى) ۋە يىلتىز پوستى ئىشلىتىلىدۇ. يىلنىڭ هەممە ۋاقتىدا يىغىۋېلىشقا بولىدۇ. ئەڭ ياخشىسى ئەتىياز ۋە كۈزدە يىغىۋېلىنمىشى كېرەك. يىلتىزىنى تازىلاپ، پاكىزە يۇيۇپ، نەملەپ، يالپاقلاپ ئاپتاپتا قورۇتۇپ تەييارلىنىدۇ. غولىنىڭ قوۋزىغى سويۇپ ئېلىنىدۇ. بۇنى خۇاڭبۇنىڭ ئورنىغا ئىشلىتىشكە بولىدۇ. يىلتىز ۋە غولىنىڭ قوۋزىغى خۇاڭلىيەنسۇ (黄连素) ياساشتىكى موهىم بىر خامەشيا.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى سوغۇق، زەهەرسىز. هول ئىسسىقنى، يوقۇرى قىزىتمىنى قايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تولغاقتا، ئۇچەي يالۇغدا: زىرىق يىلتىزى 5 مىسقال، مامۇرانچىن 2 مىسقال، ياۋا كەشمىر 3 مىسقال. مامكاپ 3 مىسقال، چۇچۇك بۇيا 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) تاماق يالۇغى، ئېغىز بوشلۇق يالۇغدا: زىرىق يىلتىزى، مامۇرانچىنلارنىڭ هەر قايسىسىدىن 2 مىسقالدىن ئېلىپ سۇدا قاينىتىپ ئېغىز چايقىلىدۇ ياكى ئىچىلىدۇ. (3) هول تەمرەتكىدە، چىقانسا: زىرىق يىلتىزى 2 فۇڭ، كوك سېغىزدىن 4 فۇڭ هىندى ئوسىمىسىدىن 2 فۇڭ، خام گەجدىن 4 فۇڭ ئېلىپ، ۋازىلىن بىلەن 25% لىك مەلهەم ياساپ، سىرتقا سۈركىلىدۇ.

مىقتارى: 4 — 6 مىسقال.

ئەسكەرتىش: رايونىمىزدا يەنە بىر قانچە خىل زىرىق بولۇپ، بۇلارنىڭ شەكلى كۆز — ئارا ئوخشۇشۇپ كېتىدۇ، هەممىسىنىڭ يىلتىزى دورا بولىدۇ.

رايونىمىزنىڭ دېخانچىلىق ۋە چارۋىچىلىق رايونلىرىدا زىرىقنىڭ مۇنىسى بوقۇرى قان بېسىم كېسىلىنى داۋالاش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ، بىر قېتىمدا بىر سەر ئېلىپ سۇدا قاينىتىپ، مۇۋاپىق مىقتاردا شېكەر قوشۇپ ئىچىلىدۇ.

مىللى تېبابەتچىلىكتە ئىشلىتىلىدىغان «زىرىق» مۇشۇ ئوسۇملۇكنىڭ مۇنىسى.

قىزىل بۇغداش

红苋菜 Hong xian cai

باشقا ئاتىلىشى: قىزىل بىجەش

(فامىچا گۈل ئائىلىسى، قىزىل بۇغداش تۈرۈغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامانغوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىز-لىگى 60 — 90 سانتىمېتىر. كوپىنچە قىزىل رەڭلىك بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى ئاددى، نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. يوپۇرماق سېپى ئۇزۇن، يو-پۇرماق شەكلىنىڭ ئوزگىرىشى ناھايىتى چوڭ بولۇپ، تېمىنىسمان، دۇگىلەك، تۇخۇمسىمان ياكى ئۇچ بۇرجەك تۇخۇمسىمان شەكىللەردە بولىدۇ. رەڭگى يېشىل ياكى جىگەرەڭ كېلىدۇ. (3) گۈل رېتى باشاقسىمان بولۇپ، قولتۇغىدىن ئوسىدۇ. قىسقا قىلتىرىقى بولىدۇ. ئۇرۇغى قارا، پاقىراپ تۇرىدۇ.

ئوسۇش ئورنى: شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە سەي قاتاردا تېرىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: مايىسىنىڭ يوپۇرمىغى دورا ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. ئەتىياز ۋە يازدا يىغىۋېلىنىپ، قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى سەل تاتلىق، تەبىئىتى سوغاققا مايىل، زە-ھەرسىز. ئىسسىقنى ياندۇرۇپ، زەھەرنى قايتۇرىدۇ. توسالغۇلارنى تار-قىتىپ، ئوت سۈيۈقلۇغىنى راۋان قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: تولغاق، بالىياتقۇ راكى، سېرىق كېسەللەرنى ئاۋالايدۇ.

مىقتارى: 1 — 2 سەر.

ئەرمدۇن قوۋزىغى (چوڭ يوپۇرماقلىق ئەرمدۇن)

秦皮 Qin pi (大叶白蜡树)

ئەرمدۇن ئۇرۇغى (白蜡树子)

(ئەرمدۇن دەرىخى ئاغىلىسى، ئەرمدۇن ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) يوپۇرماق تاشلايدىغان دەرەخ بولۇپ، بىر قانچە مېتىر ئىگىزلىكتە ئوسىدۇ. دەرەخنىڭ قوۋزىغى كۇلرەڭ قارامتۇل بولۇپ، ئاق داغلىرى بار، يۇمىران شېخى سىلىق بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى تاق سانلىق پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق، 5—7 گىنچە كىچىك يوپۇرماق بولىدۇ. شەكلى تۇخۇمسىمان، ئۇچىدىكى بىر يوپۇرمىغى چوڭراق بولىدۇ. (3) يالغۇز قاناتسىلىق مېۋىسى بولۇپ، شەكلى پالاقسا ئوخشايدۇ (106- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تۇزلەڭلىكلەرنى كوكەرتىدىغان سۇيەتلىك دەرەخلەرنىڭ بىرى. شەھەر - يېزا يول بويلىرى، ئىھاتە ئورمانلىرىدا، باغلاردا ئوستۇرۇلىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە ئۇچرايدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا دەرەخنىڭ قوۋزىغى (ئەرمدۇن قوۋزىغى) ۋە ئۇرۇغى (ئەرمدۇن ئۇرۇغى) ئىشلىتىلىدۇ. دەرەخنىڭ قوۋزىغى ئەتىياز ۋە كۈزدە دەرەخ شاخلىرىنى چاتىغاندا ياكى دەرەخ كەسكەندە سويۇۋېلىنىپ، توغراپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ. ئۇرۇغى، پىشقان مېۋىسى ئۇزۇۋېلىنىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلغاندىن كېيىن ئايرىۋېلىنىدۇ.

تەبىئىتى: ئەرمدۇن قوۋزىغى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى ئىس-

سىققا مايىل، زەھەرسىز. ھول ئىسسىقنى قايتۇرىدۇ، يارىلارنى قو-
رۇيدۇ. ئەرمىدۇن ئۇرۇغى: تەمى ئاچچىق، تەبىىتى ئىسسىققا مايىل،
زەھەرسىز. تېچلاندۇرىدۇ، ئاغرىقنى باسىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سوزۇلما خاراكتىرلىك تولغاقتا: ئەرمىـ
دۇن قوۋزىغى 4 مىسقال، خام توشقان ئوتى 3 مىسقال، چۇلۇك
يىلتىز پوستى 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) يىڭناسقۇدا:
ئەرمىدۇن قوۋزىغى 3 مىسقال، رەۋەن 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىـ
چىلىدۇ (ھامىلدار ئاياللار ئىچىشكە بولمايدۇ). (3) نېرۋ ئاجىزلىق،
ئاشقازان ئاغرىشتا: ئەرمىدۇن ئۇرۇغىدىن 15 — 20 تال ئېلىپ سو-
قۇپ، كۇنىگە ئۇچ قېتىم قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 — 3 مىسقال.

ئەسكەرتىش: (1) رايونىمىزدا ئوستۇرۇلىدىغان ئەرمىدۇن بىرقانچە
خىل بولۇپ، ھەممىسىنى ئەرمىدۇن قاتارىدا دورىغا ئىشلىتىشكە بولىدۇ. (2)
دورا يىققاندا زەرەڭ دەرىخى (槭树) بىلەن پەرق قىلىشقا دىققەت قىلىش
كېرەك. زەرەڭنىڭ مىۋىسى قوش قاناتلىق بولىدۇ.

قىل يوپۇرماقلىق ئەمەن

茵陈 Yin chen

باشقا ئاتىلىشى: قىل يوپۇرماقلىق شىۋاق، ياپچان

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، ئەمەن ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامانغوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىز-
لىگى 40～100 سانتىمېتىر. يۇمران مايسىسى توپلىشىپ، كاللەك
بولۇپ ئوسىدۇ. غول يوپۇرماقلىرىنى ئۇششاق ئاق تۈكلەر قاپلىغان
بولۇپ، ئوسۇملۇكنىڭ ئوسۇشى بىلەن تۈكلەر تەدرىجى چۈشۈپ كېتىـ

دۇ. (2) يۇمران مايسا ۋاقتىدىكى يوپۇرمىغى ئىنچىكسە يېرىلغان بولۇپ، يېرىقچە يوپۇرماقچىلىرى يىپ شەكلىدە بولىدۇ. شاخنىڭ يۇقۇرى قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرىنىڭ سېپى بولمايدۇ. شەكلى يېپىسمان كېلىدۇ. (3) گۈل رېتى باشسىمان، رەڭگى سوسۇن ياكى يېشىل بولۇپ، زىچ توپلىشىپ كونۇسسىمان شەكىلنى ئالىدۇ (107- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ باغرىلىرى، دالا، ئېتىز، يول ياقىلىرىدىكى تاشلىق يەرلەردە كوپ ئوسىدۇ. پۈتۈن شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۈستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. ئەتىياز پەسلى يۇمران مايسىسى 5 — 7 سانتىمېتىر ئۇسكەن چاغدا يۇلۇۋېلىپ يىلتىز ۋە ئەخلەتلىرىنى تازىلاپ، سالقىندا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىغراق قېرىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. ئىسسىقنى ياندۇرۇپ، ھوللۇكنى تارقىتىدۇ، سېرىقلىقنى قايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سېرىق چۇشۇش تېپىنكى جىگەر يالۇغىدا: قىل يوپۇرماقلىق ئەمەن 1 سەر، جىنتىيانا 4 مىسقال، ئوسما يىلتىزى 1.5 مىسقال، پەربۇن 2 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 1 مىسقال، چوڭ چىلان 10 دانە، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) جىگەر يالۇغىدا: بېرىنچى چۇفاڭ: قىل يوپۇرماقلىق ئەمەن 1 مىسقال، چوڭ چىلان 10 دانە، كىچىك خۇما 5 مىسقال، خام چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. ئىككىنچى چۇفاڭ: قىل يوپۇر-

ماقلىق ئەمەن، چوڭ سېرىق پۇرچاقنىڭ ھەر قايسىسىدىن 4 سەر ئېلىپ بىرگە پىشىرغاندىن كېيىن پۇرچىغى يېيىلمىدۇ (بىر كۈنلۈك مىقتارى). (3) ئوتكۇر ئوت خالتا يالىلۇغى، ئوت تاشلىرىدا: قوۋۇلغان پەربۇن 3 مىسقال، قىل يوپۇرماقلىق ئەمەن 1 سەر، كۆمۈش ئوت 1 سەر، چۈچۈكبۇيا 1 سەر، قىزىل چوغلۇق 4 مىسقال، قانىسە 3 مىسقال، ياۋا كەشمىر 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى 2 — 4 مىسقال.

قوشۇمچە: تاجىلىق ئەمەن (滨蒿) (108- رەسىمگە قارالسۇن): بۇنىڭ يۇمران مايىسى قىل يوپۇرماقلىق ئەمەننىڭ يۇمران مايىسى بىلەن شەكىل جەھەتتىن ناھايىتى ئوخشاپ كېتىدۇ. بۇنىمۇ قىل يوپۇرماقلىق ئەمەن قاتارىدا دورىغا ئىشلىتىشكە بولىدۇ.

ئەسكەرتىش: سېپىستى ئەمەن (黄花蒿) بىلەن كوك ئەمەن (青蒿) قىلىق مايىسىلىرى يېشىل رەڭدە بولۇپ، توپلىشىپ ئوسمەيدۇ. بۇ، قىل يوپۇرماقلىق ئەمەن قاتارىدا دورىغا ئىشلىتىلمەيدۇ. موڭغۇل ئەمىنى (蒳蒿) تاشقى كورۇنۇشى جەھەتتىن قىل يوپۇرماقلىق ئەمەنگە ئوخشاپ كېتىدۇ. لېكىن قىل يوپۇرماقلىق ئەمەن قاتارىدا دورىغا ئىشلىتىلمەيدۇ. يەنىۋالغاندا پەرق قىلىشقا دىققەت قىلىش لازىم.

سانجىق ئوت (سېپىق سانجىق ئوت)

马尾黄莲 Ma wei huang lian (香唐松草)

(گېپىق تاپالمىقلار ئائىلىسى، سانجىق ئوت ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامانغوللۇق ئوسۇملۇك بولۇپ، ئىگىزلىگى بىر مېتىر ئەتراپىدا كېلىدۇ. (2) چاچما يىلتىزلىرى توپلىشىپ ئوسىدۇ، سىرتقى كورۇنۇشى قارامتۇل سېرىق، ئىچى سېرىق بولىدۇ. غولى تىك، كوپ شاخلىنىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن 3 — 4 قاتىتلانغان پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق، كىچىك يوپۇرمىغىنىڭ ئۇچى كوپىنچە 3كە يېرىلغان بولىدۇ. (4) گۈل رېتى كونۇس شەكلىدە، رەڭگى سۇس سوسۇن ياكى سېرىق رەڭلىك بولىدۇ (109 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: دەريا ۋادىلىرى، ئورمان ياقىلىرى، چاتقاللىقلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ تاغلىق رايونلىرىنىڭ ھەممىسىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. ئەتىياز، كۈز پەسىللىرىدە كولاپ ئېلىپ، تازىلاپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز. ھول ئىسسىقنى قايتۇرىدۇ، قاننى سوۋۇتۇپ، زەھەرنى ياندۇرىدۇ. بۇنى مامۇرانچىن ئورنىدا ئىشلىتىشكىمۇ بولىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تولغاق، ئۇچەي ياللۇغىدا: سانجىق ئوت 9

مىسقال، قۇستە 3 مىسقال، يۇمشاق سوقۇپ ھەر قېتىمدا 1 — 2 مىسقالدىن كۇنىگە 3 قېتىم ئىچىلىدۇ. (2) ئېغىز، تىلدىكى يارىلار، كوز بەرىكتۇرگۇچى پەردە ياللۇغى، بادامسىمان بەز ياللۇغدا: سانجىق ئوت 3 مىسقال، يالپۇز 2 مىسقال، قېرىقمز ئۇرۇغى 2 مىسقال، زىرىق 2 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) پۇت تەمرەتكىسىدە: سانجىق ئوتتىن 5 مىسقال، زىرىق 1 سەر، يېڭى سويۇلغان قوينىڭ ئوتىدىن 1 دانە، بىگىپىەندىن 3 فۇلۇڭ ئېلىپ، ئالدى بىلەن ئالدىنقى ئىككى دورىنى قاينىتىپ، شىلىمدەك ھالغا كەلتۇرۇپ، لاتقىلىرىنى چىقىرىۋېتىپ، ئاندىن كېيىن قويۇ ئوت سۇيۇقـ لۇغىنى قۇيۇپ، سۇس ئوتتا 1 — 2 مىنۇت قاينىتىلىدۇ. ئوتتىن ئېـ لىپ، ئازراق سوۋۇغاندىن كېيىن بىگىپىەن ئارىلاشتۇرۇپ، ھەر ئاخـ شىمى پۇتقا سۇركىلىدۇ. (4) سىرغىتمىلىق تېرە ياللۇغدا: سانجىق ئوتتىن مۇڭاپىق مىقتاردا ئېلىپ، ئوتقا قاقلاپ قۇرۇتۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، كېسەل جايغا سېپىلىدۇ ياكى قارىغاي گۈل چېڭى بىلەن سانجىق ئوتتىن تەڭ مىقتاردا ئېلىپ ئىشلىتىلىدۇ. ئەگەر كېسەل ئورۇن قۇرۇغانلىقتىن يېرىلىپ كەتسە، دورا كۇنجۇت يېغى بىلەن تەڭشىلىپ ئارىلاشتۇرۇلۇپ چېپىلىدۇ.

مىقتارى: 2 — 4 مىسقال.

گەسكەرتىش: رايونىمىزدا سانجىق ئوتىنىڭ تۈرى كۆپ، مەسىلەن، قاراقوغۇر يوپۇرماقلىق سانجىق ئوت (110- رەسىمگەقارالسۇن) قاتارلىقلار. بۇلار شەكىل جەھەتتىن بىر بىرىگە ئوخشاپ كېتىدۇ. بۇلارنىڭ ھەممىسى سانجىق ئوت قاتارىدا دورىغائىشلىتىلىدۇ.

ئاپتاپپەرەس

向日葵 Xiang ri kui

ئاپتاپپەرەس تەخسىسى (葵花盘) ئاپتاپپەرەس گۈلى (葵花)
ئاپتاپپەرەس يىلتىزى (葵花根) ئاپتاپپەرەس پورى (葵花杆儿)

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا گازىرى ئېلىۋېتىلگەن گۈل تەخسىسى (ئاپتاپپەرەس تەخسىسى)، تىلسىمان گۈلى (ئاپتاپپەرەس گۈلى)، يىلتىزى (ئاپتاپپەرەس يىلتىزى)، غولىنىڭ ئىچىدىكى ئاق پورى (ئاپتاپپەرەس پورى) ئىشلىتىلىدۇ. گۈلى ئېچىلغاندا چېچىگى ئېلىنىدۇ. مۇدىسى پىشقاندىن كېيىن، گۈل تەخسىسى، غولىنىڭ ئىچىدىكى ئاق پورى ۋە يىلتىزى ئېلىنىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. يوپۇرمىغى ۋە ئۇرۇغمۇ دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز. جەگەرنى تەڭشەيدۇ، ھول ئىسسىقنى قايتۇرىدۇ، تۇرۇپ قالغان يەلنى تارقىتىدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) يۇقۇرى قان بېسىمىدىن بولغان باش قېيىشتا: ئاپتاپپەرەس تەخسىسىدىن بىر دانە ئېلىپ ياكى 20 دانە چوڭ چىلان قوشۇپ، سۇدا قاينىتىپ 3 كە بولۇپ ئىچىلىدۇ ياكى ئاپتاپپەرەس يوپۇرمىغىدىن 1 سەر ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئۇچەي يالۇغى، ئىچى سۇرۇپ قان كېلىشلەردە: ئاپتاپپەرەس تەخسىسىدىن بىر دانە ئېلىپ، ئوتقا قاخلاپ قۇرۇتۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، قان كەلسە بىر مىسقالدىن، قوساق ئاغرىسا 3 مىسقالدىن كاپ قىلىنىدۇ. (3) سۈتسىمان سېيىش، ئاق خۇن كېلىشتە: ھول ئاپتاپپەرەس پورىدىن 2 سەر ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4)

سۈيدۈك يولى ياللۇغدا: ئاپتاپپەرەس يىلتىزىدىن بىر سەر ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىدۇ (ئۆزۈن قاينىتىشقا بولمايدۇ). (5) ھېپىز ئاغرىتىپ كېلىش (ھېپىز كېلىشتىن بۇرۇن ياكى كېيىن دوۋسۇن ئاغرىش) دا: ئاپتاپپەرەس تەخمىسىدىن 1 — 2 سەر ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ، قارا شېكەردىن بىر سەر قوشۇپ تەڭشەپ ئىچىلىدۇ. (6) بالىياتقۇنىڭ پائالىيەتچانلىق قانمىشدا: ئاپتاپپەرەس ساپىغىدىن بىر دانە ئېلىپ، كويدۇرۇپ كۈل قىلىپ، ھەر قېتىم بىر مىسقالدىن كۈنىگە 3 قېتىم قاينىقسۇ ياكى سېرىق ھاراق بىلەن ئىچىلىدۇ. (7) قان ئۇرۇپ قېلىشتىن بولغان ئاغرىتىپ ھېپىز كېلىشتە: گازىر 5 مىسقال، دولانە 1 سەر، قورۇپ پىشىرغاندىن كېيىن يۇمشاق سوقۇپ، سۇدا قاينىتىپ قارا شېكەردىن بىر سەر قوشۇپ، ھېپىز ۋاقتىدا ئىچىلىدۇ. (8) كويۇكتە: ئاپتاپپەرەس گۈل تاجىسىنى سۇ مېيىغا چىلاپ، كويگەن ئورۇنغا سۈركىلىدۇ.

مىقتارى: ئاپتاپپەرەس تەخمىسى 1 — 2 سەر، ئاپتاپپەرەس يىلتىزى 0.5 — 1 سەر، ئاپتاپپەرەس پورى 1 — 3 مىسقال.

بۇيا

苦豆子 Ku dou zi

(پۇرچاق ئائىلىسى، بۇيا ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئېگىزلىگى 30 — 80 سانتىمېتر. پۈتۈن ئوسۇملۇك تېنىدە قىسقا، يۇمشاق ئاق تۈكچىلىرى بولىدۇ. (2) يىلتىزى تىك، ئىنچىكە، ئۆزۈن، يان يىلتىزلىرى كوپ بولىدۇ. غولى تىك ئوسىدۇ، شاخلى-

نىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، تاق سانلىق پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق بولۇپ، شەكلى سوقۇچاق، تولۇق گىرۋەكلىك. (4) ئومۇمى گۇل رېتى ئۇچىدا ئوسىدۇ. گۇلى سېرىق، كېپىنەككە ئوخشايدۇ. قاسراقلىق مىۋىسى تەسۋىسىمان، ئۇرۇغى ساغۇچ تۇخۇم شەكلىدە، تەمى ئىنتايىن قېرىق (111 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: يول ياقىلىرى، ئېتىز قىرلىرى، ئوتلاقلار ۋە ئېرىق بويلىرىدا ئوسىدۇ. پۇتۇن شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۇتۇن چوپى ۋە ئۇرۇغى ئىشلىتىلىدۇ. ياز پەسىللىرى پۇتۇن چوپى ئېلىنىپ، ھول بويىچە ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ. كۇز پەسلىدە ئۇرۇغى ئېلىنىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتىلىدۇ.

تەبىىتى: تەمى قېرىق، تەبىىتى سوغاق، زەھەرلىك! ھول ئىسسىقنى تارقىتىدۇ، ئاغرىق باسىدۇ، ھاشارەتلەرنى ئولتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئاشقازان ئاغرىپ، ئاچچىق سۇ يانغاندا: بۇيا ئۇرۇغى 5 تال، خام زەنجىۋىل بىر مىسقال، مامكاپ 2 مىسقال، ئاليۇمىن ھىدرو ئوكسىدى (AI (OH)3) 0.6 گرام ئېلىپ، يۇمشاق سوقوپ قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ ياكى بۇيا ئۇرۇغى 5 تال، سوغۇ گۇل 1 مىسقال، قان تېپەر 1 مىسقال، سودا 0.6 گرام يۇمشاق سوقۇپ، قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. بۇيا ئۇرۇغىدىن 5 تال ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ قايناقسۇ بىلەن ئىچسىمۇ بولىدۇ. (2) چىقان، زەخمىلەنگەن جايلارنىڭ يىرىڭلاپ كېتىشى ۋە يارىلاردا: بۇيا ئۇرۇغىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، سۇدا قاينىتىپ، سۇيى بىلەن ئاغرىق ئورۇن يۇيۇلىدۇ. يۇيۇپ بولغاندىن كېيىن مىكروپسىزلاندۇرۇلغان داكا بىلەن تېڭىپ قويۇلىدۇ. (3) ھول تەمرەتكە، ساقايمايدىغان

قوتۇردا: بۇيا ئۇرۇغىنى گەنلىيوبۇ يېغى (قۇرۇق ھايدالغان ماي) بىلەن 10% مەلھەم ياساپ، كېسەل ئورۇنغا سۇركىلىدۇ. (4) ئوتكۇر، سوزۇلما خاراكتىرلىك تولغاق، ئاميۇبالىك تولغاقتا: بۇيىدىن بىر جىك ئېلىپ 1000 مىللىلىتىر سۇ قۇيۇپ، قاينىتىپ، سۇزۇپ، سۇيى 500 مىللىلىتىر قالغىچە قويۇلىدۇرۇلىدۇ. بۇ ھەر قېتىم 2 مىللىلىتىردىن كۈنىگە 3 — 4 قېتىم ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: بۇيا 0.5 — 1 مىسقال، بۇيا ئۇرۇغى 5 تال.

ئەسكەرتىش: بۇ زەھەرلىك چوپ! زەھەرلىنىپ قالسا، باش ئايلىنىش، كۆڭۈل ئاينىش، قوساق كوپۈش قاتارلىق ئالامەتلەر كورۇلىدۇ. بۇنداق ۋاقىتتا شىكۆۋۈجەن (ئالكالويىد) بىلەن زەھەرلەنگەنلەرنى قۇتقۇزۇش ئۈسۈلى بويىچە قۇتقۇزۇۋېلىنىدۇ.

پىننە

藿香 He xiang

باشقا ئاتىلىشى: خوشاڭ

(كالپۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، پىننە ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق ياكى كوپ يىللىق سامانغۇللۇق ئۇسۇملۇك، ئىگىزلىگى 40 — 100 سانتىمېتىر كېلىدۇ. خوشبۇي پۇراقلىق، غولى توت قىرلىق. (2) يوپۇرماقلىرى ئۈدۈل ئوسكەن، تۈخۈم شەكلىدە، گىرۋەكلىرى چىشلىق بولىدۇ، ساپېغى بار. (3) ئايلانما كۈنلۈكسىمان گۈل رېتى توپلىشىپ ئۇچىدا ئوسۇپ، ئومۇم گۈل رېتىنى تەشكىل قىلىدۇ. گۈلى كىچىك، سوس سوسىن رەڭلىك، كالپۇك شەكلىدە بولۇپ، قاتتىق مۇيىسى تەتۈر تۈخۈمسىمان ئۇچ قىرلىق (112 -

رەسمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئۇرۇق ئارقىلىق كۆپەيمىدۇ. زەي سۇيىنى چىقىرىۋېتىش ئۈچۈن قۇملۇق تۇپراقتا ياخشى ئوسمىدۇ. غۇلجا قاتارلىق ئورۇنلاردا ئوستۇرۇلمىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن يەر ئۇستى قىسمى ئىشلىتىلمىدۇ. گۈلى ئېچىلغاندا ئورۇۋېلىپ، ھول بويىچە ياكى سايىدا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. ئىسسىق ئوتۇشنى، ھوللۇكنى قايتۇرىدۇ. يەللەرنى ماڭغۇزىدۇ، ئاشقازانىنى ياخشىلاپ، قۇسۇشنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئىسسىق ئوتۇشتە: پىنىنە 3 مىسقال، يالغان رەيھان 3 مىسقال، يالپۇز 2 مىسقال، نوخۇت 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلمىدۇ. (2) ياز كۈنلىرى زۇكام تېگىپ باش ئاغرىغاندا: پىنىنە 3 مىسقال، زىسۇ 3 مىسقال، بەيجۇ 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلمىدۇ. (3) ئوتكۇر ئاشقازان ئۇچەي يالليۇغمدا (قوسۇش، ئىچى سورۇش بولغاندا):

پىنىنە 1 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلمىدۇ. (4) قول - پۇت بەمرەتكىلىرىدە: پىنىنە 1 سەر، رەۋەن 4 مىسقال، تومۇر سۇلغات (黑矾) 4 مىسقال، قىزىل مۇنلىك شاقاقۇل 4 مىسقال. بۇلارنى يارما قىلىپ 2 جىك ئاچچىق سۇغا 3 كۈن چىلىغاندىن كېيىن، كېسەل پۇت ياكى قولنى دورا سۇيىگە كۈنىگە 2 — 3 قېتىمدىن ھەر قېتىمدا يېرىم سائەت چىلىنىدۇ.

مىقتارى: 1.5 — 3 مىسقال.

كاسنه

菊苣 Jü jü

باشقا ئاتىلىشى: كوك چېچەك

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، كاسنه ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامانغولۇق ئوسۇملۇك، ئىگىز-لىگى 50 — 100 سانتىمېتىر. (2) غولى تىك، ئوتتۇرىسى كاۋاك، كوپ شاخلىنىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن. ساپاقسىز بولۇپ، توۋىدىن چىققان يوپۇرمىغى سوقۇچاق تېمىنه شەكلىده، گىر-ۋىگى رەتسىز، دولقۇنسىمان چىشلىق بولىدۇ، يوپۇرماقلىرى غولىنىڭ تۈۋىدىن باشلاپ شاخنىڭ ئۇچىغىچه بارغانسىرى كىچىكلەپ، ئاخىرى يوقۇلىدۇ. (4) گۈلى قولتۇغىدىن ئوسكەن بولۇپ، ھاۋارەڭ (113 - رەسىمگه قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئېتىزلىقلاردا، يول بويلىرىدا، ئوتلاقلىق-لاردا، جىلغىلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممه يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۈستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. ياز پەسلىده ئورۇۋېلىپ. چاناپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، سەل سوغاق، زەھەرسىز. جىگەرنى تازىلاپ، ئوتنى ھەيدەيدۇ، يوتەلنى بېسىپ، ھاسراشنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سىرىق چۈشۈش تېپىتكى جىگەر يال-لۇغىدا: كاسنه 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىرگه كاسنەدىن مۇۋاپىق مىقتاردا، سۇدا قاينىتىپ سۈيى بىلەن يۇيۇلىدۇ. (2) سوزۇلما خاراكتىرلىك كانايچه يالۇغى، يوتۇلۇپ

ھاسراشلاردا: كاسنه، پىشقان جۇيزه پوستى، ئەرمىدۇن قوۋزىغى، كوك ئەمەن ھەر قايسىسىدىن 2 مىسقال، سوپۇن دەرىخى مىۋىسى 1 مىسقال، يۇمران ئۇژمە شېخى 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

قاشقا بېدە (سېرىق گۇللۇك قاشقا بېدە)

草木樨 Cao mu xi

(پۇرچاق ئائىلىسى، قاشقا بېدە ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر ياكى ئىككى يىللىق سامانغوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 60 — 90 سانتىمېتىر. قۇرۇغانلىرىنىڭ خوشبۇي پۇرىغى بار. (2) غولى تىك ئوسىدۇ، كوپ شاخلىنىدۇ. (3) يوپۇرمىغى پەيسىمان 3 قۇلاقلىق كىچىك يوپۇرماق بولۇپ، شەكلى سوقۇچاق، گىرۋىگى چىشلىق كېلىدۇ، يىپسىمان قوشۇمچە يوپۇرمىغى بولىدۇ. (4) ئومۇم گۇل رېتى قولتۇغىدىن ئوسىدۇ. گۇل تاجىسى كېپىنەككە ئوخشايدۇ. ئوغاقسىمان قاسىراقلىق مىۋىسىنىڭ ئىچىدە 1 - 2 تال ئۇرۇغى بولىدۇ (114 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئوتلاقلار، ئېرىق - ئوستەڭ بويلىرى، ئېتىز قىرلىرى قاتارلىق نەم ئورۇنلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۇتۇن چوپى ئىشلىتىلىدۇ. ياز پەسلى، گۇلى ئېچىلغاندا يىغىۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، چاناپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەبىئى ئاچچىق، تەبىئى موتىدىل، زەھەرسىز. تال، ئاشقازاننى تەڭشەيدۇ، ئاشقازاننى ساغلاملاشتۇرىدۇ، ھوللۇكنى تارقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بەزگەكتە: قاشقا بىددىن 1 سەر سۇدا قاينىتىپ بەزگەك تۇتۇشىدىن بىر سائەت ئىلگىرى ئىچىلىدۇ. (2) ھەزىم قىلىش بۇزۇلۇش، ئىسسىق ئوتۇشلەردە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 0.3 — 1 سەر.

جىنتىيانا

龙胆 Long dan

(جىنتىيانا ئائىلىسى، جىنتىيانا ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامانغوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 20 — 40 سانتىمېتىر. (2) چاچما يىلتىزلىرى كوپ بولۇپ، توپلىشىپ ئوسىدۇ. رەڭگى ئاق سېرىق؛ غولى يەككە، تىك، توۋرۇكسىمان، رەڭگى سوسىن رەڭدە بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسكەن بولۇپ، ساپسىز، تۇخۇم شەكىلدە، گىرۋىگى تولۇق، 3 تال روشەن يوپۇرماق تومۇرى بولىدۇ. (4) گۈلى ئۇچىدىكى يوپۇرماق-نىڭ قولتۇغىدا ئوسكەن بولۇپ، تار قوڭغۇراقسىمان، رەڭگى كوكۇش سوسىن (5) غوزا شەكىللىك مېۋىسى تۇخۇمسىمان، ئۇرۇغى كوپ بولىدۇ (115 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئىگىز تاغلاردىكى ئوتلاق، نەم يەرلەردە ئوسىدۇ. تارباغاتاي، ئالتاي قاتارلىق يەرلەردىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. يازنىڭ ئاخىرقى مەزگىلى ياكى كۈزدە يىلتىزى كولاپ، يۇيۇپ تازىلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتىلىدۇ، توغراپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. ئىسسىقـ
نى قايتۇرۇپ، ھوللۇكنى قۇرۇتىدۇ، جىگەرنى ياخشىلاپ، ئوت سۇيۇقـ
لىنىنى راۋانلاشتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سېرىقلىقتا: جىنتىيانا 2 مىسقال، كەـ
چىك يوپۇرماقلىق سۇزە 2 مىسقال، قىل يوپۇرماقلىق ئەمەن 5
مىسقال، ئوسما يىلتىزى 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2)
كوز قىزىرىپ ئېشىپ ئاغرىشتا: جىنتىيانا، جۇيخۇا گۈلىنىك ھەر
قايسىسىدىن 2 مىسقالدىن، خام ئەگرى سوناي، قالقانگۈلنىك ھەر
قايسىسىدىن 3 مىسقالدىن ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ئاشـ
قازانىنىك ئىسسىغى ئىشىپ، سېسىق كېكىرىپ قالغاندا: جىنتىيانا، ئارپا
بېيدىن، سىيادانلارنىك ھەر قايسىسىدىن تەڭ مىقتاردا ئېلىپ يۇمـ
شاق سوقۇپ، تاماقتىن ئىلگىرى ھەر قېتىم 1 مىسقالدىن قاينىقسۇ
بىلەن كاپ ئېتىلىدۇ. (4) جىگەرنىڭ ئىسسىغى ئېشىپ، باش
قېيىپ، قۇلاق غوگۇلدىغاندا: جۇيخۇا گۈلى، ئۈزمە يوپۇرمىغى، ماگنىت
تېشى ھەر قايسىسىدىن 3 مىسقالدىن، چىرىلداق قېپى، جىنتىيانالارنىك
ھەر قايسىسىدىن 2 مىسقالدىن ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ بىر كۈندە
2 قېتىم ئىچىلىدۇ

قوشۇمچە: تاغ جىنتىيانىسى (高山龙胆)
(116 - رەسىمگە قارالسۇن). كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك بوـ
لۇپ، جىنتىيانىدىن ئاساسلىق پەرقى، گۈلى ساغۇچ ئاق، 2—3 تال، غولـ
نىك ئۈچىدىن ئوسىدۇ. يوپۇرماقلىرى توپلىشىپ ئوسىدۇ. بۇ ئاساسەن ئىگىز
تاغلاردىكى ئوتلاقلىقلاردا ئوسىدۇ. ئىشلىتىلىشى جىنتىيانا بىلەن ئوخشاش.

ياتما جىنتىيانا (俯垂龙胆) (117 -رەسىمگە قارالسۇن).
بىر يىللىق پاكار، كىچىك سامان غوللۇق ئوسۇملۇك بولۇپ، ئىگىزلىگى
5 سانتىمېتىرگە يەتمەيدۇ. يوپۇرمىغى ئودۇل ئوسۇپ، زىچ جايلاشقان، شەكـ
لى تەتۇر تۇخۇمسىمان بولىدۇ، گۈلى ئۈچىدىن ئوسىدۇ، كوكۇش سوسۇن
رەڭدە. دورىغا پۈتۈن قىسمى ئىشلىتىلىدۇ.

ئاچچىق ئەمەن

苦艾 Ku ai

باشقا ئاتىلىشى: ئەفسىنتىن

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، ئەمەن ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 40 — 70 سانتىمېتىر. (2) غولى تىك، يۇقۇرى قىسمىدىن شاخلىنىدۇ، غولىدا كورۇنەرلىك ئۇقۇرلىرى بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى بۇۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، سېپى بولىدۇ، يوپۇرمىغى 3 قۇلاقلىق تولۇق يېرىلغاندىن كېيىن يەنە 1 — 2 قېتىم قايتىلىنىپ چوڭقۇر ياكى تېيىز يېرىلىدۇ. يېرىقچە يوپۇرماقلىرى كەڭرەك بولىدۇ. (4) باشسىمان گۈل رېتى، يېرىم يۇمۇلاق شەكىلدە بولۇپ، تۇۋەنگە ساڭگىلاپ تۇرىدۇ، كوپىنچە شالاڭ چوك كونۇسسىمان گۈل توپلىمىنى شەكىللەندۈرىدۇ، نەيچىسسىمان گۈلى سۇس سېرىق رەڭدە بولىدۇ (118-رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئويلەرنىڭ يېنىدا، يول بويلىرىدا ۋە چوللەردە ئوسىدۇ. شىمالىي شىنجاڭدا نىسبەتەن كوپ ئۇچرايدىغان.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يوپۇرمىغى، گۈل شېخى ئىشلىتىلىدۇ.

لىتىلىدۇ. ياز پەسلىدە گۇلى ئېچىلىشىتىن ئىلگىرى، گۇل شېخى كېسىۋېلىنىپ ياكى يوپۇرمىغى يىغىۋېلىنىپ ئاپتاپتا قۇرۇتىلىدۇ.

تەبىىتى: تەمى قېرىق، تەبىىتى سوغاق، زەھەرلىك! ھوللۇكنى چىقىرىپ، ياللۇغنى تارقىتىدۇ، ھاشاراتلەرنى ئولتۇرىدۇ، قىچىشىشىنى باسىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) موپاسىلدا: ئاچچىق ئەمەندىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ يۇيۇلىدۇ ياكى قاينىتىپ مەلھەم قىلىپ تېڭىلىدۇ. (2) چىقان ۋە ھول تەمرەتكىلەردە: ئاچچىق ئەمەن، چۇچۇكبۇيىدىن باراۋەر مىقتاردا ئېلىپ، قاينىتىپ يۇيۇلىدۇ.

مىقتارى: كوپىنچە سىرتقا ئىشلىتىلىدۇ.

ئەسكەرتىش: زەھەرلىك بولغىنى ئۇچۇن، ئىچىشكە بېرىلگەندە ئېھتىيات قىلىش لازىم.

4) ئىسسىقنى تارقىتىپ، قاننى سوۋۇتىدىغان دورىلار

(清热凉血药)

ئەڭلىك ئوت (شىنجاڭ ئەڭلىك ئوتى)

紫草 Zi cao (新疆紫草)

(بوتا كوز ئائىلىسى، شىنجاڭ ئەڭلىك ئوت ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 25 – 35 سانتىمېتىر كېلىدۇ. ئوسۇملۇك تېنىدە يىرىك

ئاق توكچىلەر بولىدۇ. (2) ئادەتتە بىر قانچە يىلتىز يوگۇشۇپ، كۇنۇس شەكلىنى ياكى ئاغدۇرۇلغان كۇنۇس شەكلىنى ھاسىل قىلىدۇ. يىلتىزىنىڭ تاشقى پوستى قارامتۇل جىگەرەڭ، پىروپكىلىق قەۋىتى قېلىن، غولى بىر تال، تىك ئوسىدۇ ياكى توۋىدىن ئىككى شاخقا ئايرىلىدۇ. (3) توۋىدىكى يوپۇرماقلىرى تۇپلىشىپ ئوسىدۇ. ساپىغى بولمايدۇ. شەكلى يېپىسىمان تېمىنە شەكىللىك، تولۇق گىرۋەكلىك، رەڭگى ساغۇچ يېشىل قوڭۇر رەڭدە بولىدۇ، غولىدىكى يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. ساپسىز، كىچىك بولىدۇ. (4) گۈل رېتى چايان قۇيرۇغىدەك چەكلىك كۇنلۇكسىمان بولۇپ، ئوچىدا ئوسىدۇ. گۈل تاجىسى ئۇزۇن كانايسىمان، رەڭگى سوسىن ياكى سوس سوسىن رەڭدە بولىدۇ. كىچىك قاتتىق مۇيىسى سوئەكلەشكەن، شەكلى كەڭ تۇخۇمسىمان، رەڭگى سوس قوڭۇر كېلىدۇ (119 — رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئىگىز تاغلارنىڭ كۇنگەي تەرىپىدە ئوسىدۇ. پۇتۇن شىنجاڭدىكى چوڭ تاغلىق رايونلارنىڭ ھەممىسىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. ئەتىياز كۇز پەسىللىرىدە كولىۋېلىنىپ، غولىنى كېسىپ تاشلاپ (يۇيۇشقا بولمايدۇ)، ئاپتاپتا قۇرۇتىلىدۇ ياكى ئوتقا قاخلاپ قۇرۇتىلىدۇ. ئىشلەتكەندە توغراپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تۇزلۇغراق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، قاننى سوۋۇتىدۇ، ئىششىقنى يانداۋۇپ، زەھەرنى قايتۇرىدۇ، ئۇچەينى تازىلاپ، چوڭ تەرەتنى راۋان قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قىزىلنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن: ئەڭلىك ئوت 1 مىسقال، چۈچۈكبۇيا 5 ۋۇڭ، سۇدا قاينىتىپ ناۋات قوشۇپ، ئۇدا ئۇچ كۈن ئىچىلىدۇ. (2) قىزىلنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە (قىزىش، يوتۇلۇش، چۈشكۈرۈش، بۇرنى پۈتۈپ سۇ ئېقىش، كوز ياشاڭغىراپ يورۇقتا قارىيالماسلىق، چارچاش، ئويقىسىراش قاتارلىق ئالامەتلەر بولغاندا، قىزىل شالاڭ چىققاندا: ئەڭلىك ئوت 1 مىسقال، ئورۇك مېغىزى 1.5 مىسقال، جامكا 2 مىسقال كەۋرەك 2 مىسقال، يالپۇز 1.5 مىسقال، هول قۇمۇچ يىلتىزى 1 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئۇچكە بولۇپ ئىچىلىدۇ. (3) سەزگۈرلىگى ئېشىپ كېتىشىدىن بولغان سۇسىن داغدا: ئەڭلىك ئوت 5 مىسقال، داڭگۇي 4 مىسقال، يۇلغۇن 3 مىسقال، قېرىقىزئۇرۇغى 3 مىسقال، زىرىق 3 مىسقال، ئوغرى تىكەن 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) قان بلاستىنكىلىرى ئازىيىش خاراكتىرلىك سۇسىن داغدا: ئەڭلىك ئوت 2 مىسقال، سوقا چىلان 10 دانە، رويان 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) كويۇكلەر ئۇچۇن (ئوت ۋە سۇدا كويگەن): 25% لىك ئەڭلىك ئوت مېيى (ئوسۇملۇك مېيىغا چىلىنىدۇ) نى هاك سۇيى بىلەن سۇزۇلدۇرۇپ، داكا بىلەن سىرتىدىن چېپىلىدۇ.

مىقتارى: 1 – 3 مىسقال.

قوشۇمچە: شىزاڭ ئارنىبىيسى (藏紫筒草)

(120 – رەسىمگە قارالسۇن)

ئاساسي ئالاهىدىلىگى يىلتىزى توم ۋە چوڭ، غولىنىڭ پۈ-
تاقلىرى كوپ. يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، شەكلى يىپسىمان
تېمىنە شەكلىدە، گۈلى سېرىق، شەكلى ئۈزۈن كانايسىمان، كانايچىسىنىڭ
گېلىدا سۈس داغلار بولىدۇ، ئاساسەن كوئېنلۇن تېغىدا
ئوسىدۇ.

تاش ئوت (پوپەكلىك تاش ئوت)

银柴胡 Yin chai hu (丝石竹)

(قەلەمپۇر ئاتىلىسى، تاش ئوت ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامانغوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 40 — 80 سانتىمېتىر. (2) ئوق يىلتىزى توم ۋە چوڭ، شەكلى تۈۋرۈكسىمان، تاشقى پوستى سېرىق، كېسىلگەن يۈزى ئاق سېرىق، يىلتىزىنىڭ ئۈستۈنكى ئۈچىدا كوپلىگەن غول قالدۇقلىنىڭ ئىزلىرى بولىدۇ. غولى تىك ئوسىدۇ. غولىنىڭ ئۈستۈنكى قىسمى ئىككى ئاچىماقلىنىپ شاخلايدۇ. بوغۇملىرى ئېنىق، بوغۇم قىسمى چوكراق بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى ئۈدۈل ئوسىدۇ. ساپىغى بولمايدۇ. توۋەن تەرەپتە ئوسكەن يوپۇرماقلىرى چوكراق، شەكلى تېخىنسىمان، تولۇق گىرۋەكلىك، يوپۇرماق يۈزى يېشىل، ئارقا يۈزى سۈس يېشىل رەڭدە بولىدۇ. (4) گۈل رېتى چەكلىك كۈنلۈكسىمان، گۈلى كىچىك، رەڭگى ئاق كېلىدۇ (121 — رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئوتلاقلىقلاردا، كۈنگەي تاغ باغرىلىرىدا ئوسىدۇ. ئالتاي تاغ رايونلىرىدىن كوپرەك تېپىلىدۇ.

يېغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. كۈز پەسىللىرى كولۇپلىپ، چاچما يىلتىزلىرىنى ئېلىۋېتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتقاندىن كېيىن، تولۇق نەمدەپ، نېپىز كېسىپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى سەل سوغاق، زەھەرسىز. ئىسسىقنى تارقىتىپ، قاننى سوۋۇتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: ئوپكە سىلىدىكى هول ئىسسىقتا: تاش ئوت 2 مىسقال، چوڭ يوپۇرماقلىق جىنتىيانا 3 مىسقال، ئالقات يىلتىز پوستى 3 مىسقال، كوك ئەمەن 3 مىسقال، قىزىل مۇيلىك شاقاقۇل 3 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 2 مىسقال.

مەنى قىلىنىشى: بەدىنى ئاجىز، ئىچ سۇرگۈچىلەرگە بېرىلمەيدۇ.

ئەسكەرتىش: قەلەمپۇر ئائىلىسىدىكى فەلاۇ ئۇرۇغدىشى (繁缕) ۋە پىگزىساۋ (瓶子草) ئۇرۇغدىشىدىكى يوغان تومۇر يىلتىزلىق ئوسۇملۇكلەرنىڭ ھەممىسى تاش ئوت قاتارىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

رەۋەن

大黄 Da huang

باشقا ئاتىلىشى: روگەن، توگە قۇلاق

(قامچا ئوت ئائىلىسى، رەۋەن ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30 — 100 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزى توم ۋە چوڭ، سىرتى قارامتۇل خوما رەڭدە، ئىچى سېرىق، غولى يالغۇز تىك ئوسكەن بولۇپ، ئېرىقچىسىمان يوللىرى بولىدۇ. (3) تۇۋىدىن چىققان يوپۇرماقلىرى توپلىشىپ ئوسكەن بولۇپ، سېپى ئۇزۇن بولىدۇ. غولىدىن چىققان يوپۇرماقلىرى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن بولۇپ، كىچىگرەك، شەكلى دۇگىلەك، گىرۋىكىدە ئۇششاق كەمتۇكلەر بولىدۇ. قوشۇمچە يوپۇرمىغى خوما رەڭدە، سىرتى پەردىلەشكەن بولۇپ، غولىنى ئوراپ تۇرىدۇ. (4) گۈل رېتى كونۇسسىمان ئۇچىدا ئوسىدۇ. دۇگىلەك شەكىللىك، مېۋىسى قاناتلىق، گىرۋىكى جىگەر رەڭ، ئۇرۇغى ئۇچ قىرلىق بولىدۇ (122 — رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ جىلغىلىرى، تاغ باغرىلىرى، ئورمان بويلىرى قاتارلىق سايە، نەم جايلاردا ئوسىدۇ. ئالتاي، تيانشان تاغلىرىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى بىلەن غولى ئىشلىتىلىدۇ. كەچ كۈزدە يەر ئۈستى قىسمى قۇرۇغاندىن كېيىن كولىۋېلىنىپ، يىرىك قوۋزىغىنى قىرىۋېتىپ، تولۇق نەمدەپ، نېپىز كېسىپ تەييارلىنىدۇ، خام بويىچە ياكى ھاراق بىلەن قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. تاشقان ئىسسىقلىقنى قايتۇرىدۇ، چوڭ تەرەتنى زاۋان قىلىدۇ، تۇسالغۇلارنى بۇزۇپ، ئۆيۈپ فالغان قانلارنى تارقىتىدۇ، غەلۋىرەكنى ياندۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئوتكۇر سوقۇر ئۇچەي ياللۇغىدا: رەۋەن 4 مىسقال، مودەن يىلتىز پوستى 3 مىسقال، شاپتۇل مېغىزى 4 مىسقال، كوك كاۋا ئۇرۇغى 5 مىسقال، تازىلانغان شور 4 مىسقال (ئايرىم ئىچىلىدۇ)، داڭگۈي 3 مىسقال، ئاق چوغلۇق 3 مىسقال، مامكاپ 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئۇچەي ياللۇغىدىن بولغان ئىچ سۇرۇشتە: رەۋەن 5 مىسقال، زىرىق 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ، سوۋۇغاندىن كېيىن ئىچىلىدۇ. (3) قان قۇسۇش، بۇرۇن قاناش، كوز بىرىكتۈرگۈچى پەردىسىنىڭ ئوتكۇر ياللۇغىدا: رەۋەن 4 مىسقال، مامۇرانچىنى 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) كويۇك (ئوت، سۇ كويۇگى) دە: خام رەۋەندىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، سوقۇپ، تۇخۇمنىڭ ئېقى ياكى كۈنجۈت يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ يارىغا سۈركىلىدۇ. (5) قاياقسۇدا كويگەندە: رەۋەن، خام توشقان ئوتىنىڭ ھەر قايسىسىدىن 1 سەردىن ئېلىپ، سوقۇپ، سۇ مېيى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، كويگەن ئورۇنغا سۈركىلىدۇ. (6) ھول ئىسسىقتىن بولغانِ سېرىق

چۇشۇشلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

مەنىي قىلىنىشى: ھامىلدار ئايالـلارغا ئىشلىتىشىكە بولمايدۇ.

قوشۇمچە: ئالتاي رەۋىنى (راۋغاش — 阿尔泰大黄)ۋە قىزىل يوپۇرماقلىق رەۋەن (红叶大黄): بۇ ئىككى خىل ئوسۇملۇك رەۋەن بىلەن ناھايىتى ئوخشايدۇ. ئۇلارنىڭ ئالاھىدىلىگى: ئالتاي رەۋىنىنىڭ يوپۇرمىغى تورسىمان، تومۇرى ئېنىق بولىدۇ. قىزىل يوپۇرماقلىق رەۋەننىڭ يوپۇرمىغى قىزىل بولىدۇ. ئالتاي ۋە تيانشان تاغلىق رايونلىرىنىڭ نەم يەرلىرىدىن چىقىدۇ، بۇلارمۇ رەۋەن قاتارىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

تازىلانغان شور

芒硝 Mang xiao

سۇسىز شور (玄明粉)

يىغىپ تەييارلاش: تەبىي ناترىي سولفورنى پىششىقلاپ ئىشلەشتىن كېلىپ چىققان كىرىستال ماددىغا تازىلانغان شور دىيىلىدۇ. بۇ چۇرۇك ۋە سۇزۇك بولىدۇ. تەبىي مەھسۇلاتىنى سۇدا ئېرىتىپ، سۇزۇپ، سۇيۇقلۇغىغا ئېسسىق ئوتكۇزۇپ، قويۇلدۇرۇپ سوۋۇتۇلغاندىن كېيىن كىرىستال ھاسىل بولىدۇ. بۇنىڭغا شور (皮硝) دىيىلىدۇ (بۇنىڭ تەركىۋى ساپ ئەمەس). ئۇنىڭدىن كېيىن يېڭى تۇرۇپتىن (لوبو) 2 جىڭ ئېلىپ، پاكىز يۇيۇپ، توغراپ قازاندا سۇ بىلەن ئوبدان پىشىرغاندىن كېيىن، ئۇستىگە 10 جىڭ شور سېلىپ، بىرگە قايىنىتىپ، شور تولۇق ئېرىپ بولغاندىن كېيىن سۇ-

زۇپ، سۈيۈقلۇغىنى قاچىغا قۇيۇپ، بىر كىچە تۇندۇرغاندىن كېيىن، تازىلانغان شور كىرىستالى كېلىپ چىقىدۇ. بۇنىڭ ئۇستىدىكى سۇزۇك سۇيۇقنى توكۇۋېتىلىپ، كىرىستالى قۇرۇتۇلۇپ قاچىدا ساقلىنىدۇ.

سوسىز شور: تازىلانغان شورنى پارپۇر قاچا ياكى سىرلانغان قاچىغا سېلىپ سۇسىز قىزدۇرساق، ئۇنىڭ تەركىۋىدىكى سۇ هورغا ئايلىنىپ، ئاق ئۇنده‌ك ماددىغا ئايلىنىدۇ. بۇ سۇسىز شور دېيىلىدۇ.

تەبىئىي: تازىلانغان شور: تەمى تۇزلۇق قېرىق، تەبىئىي سوغاق، زەهەرسىز. ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، چوڭ تەرەتنى راۋان قىلىدۇ، قۇرۇقنى هوللەيدۇ، مۇنەككەلەرنى يۇمشىتىدۇ. سۇسىز شور: تەمى تاتلىغراق ئاچچىق، تەبىئىي سوغاق زەهەرسىز. تەسىرى تازىلانغان شور بىلەن ئوخشاش.

ئىشلىتىلىشى: (1) چوڭ تەرەت قاتتىق كېلىشىدە: تازىلانغان شوردىن 3 مىسقال، هەسەل 1 سەر، قاينىق سۇ بىلەن ئايرىم - ئايرىم ئىچىلىدۇ. (2) ئاشقازان ئۇچەينىڭ ئىسسىغى تاشقاندا، قەۋزىيەت بولغاندا: تازىلانغان شور 3 مىسقال، رەۋەن 3 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ئوتكۇر، سوزۇلما خاراكتىرلىك تاماق يالليۇغى، ئېغىز يارىلىرىدا: سۇسىز شور 2 مىسقال، يالپۇز 1 مىسقال، خام چۇچۇكبۇيا 5 فۇڭ، دانىكا 2 فۇڭ، هەممىسىنى قوشۇپ تالقان قىلىپ، كېسەل ئورۇنغا سۈركىلىدۇ.

مىقتارى: 2 — 4 مىسقال.

مەنى قىلىنىشى: تازىلانغان شورنى پېيزەك بىلەن قوشۇپ ئىشلىتىشكە ۋە هامىلدار ئاياللارغا ئىشلىتىشكە بولمايدۇ.

چۇقا

玄参 Xuan sheng

(چۇقا ئائىلىسى، چۇقا ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامانغوللۇق ئوسۇملۇك، ئۇگزلىگى 60 - 120 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزى كونۇسسىمان، توۋەن قىسمى چاتاقلىغان بولۇپ، تاشقى پوستى كۇلرەڭ ساغۇچ قوڭۇر رەڭدە، غولى توت قىرلىق، بەزسىمان يۇمشاق تۈكچىلىرى بولىدۇ. (3) توۋەن قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرى ئۇدۇل ئوسىدۇ. ئۈستۈنكى قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. يوپۇرماق شەكلى تۇخۇمسىمان ياكى تۇخۇمسىمان تېمىنە شەكلىدە، گىرۋىكى ھەرەچىشسىمان بولىدۇ. (4) گۈل رېتى چەكلىك كۈنلۈكسىمان بولۇپ، يېپىلىپ ئېچىلغاندا كۈنۇسسىمان شەكىلگە كىرىدۇ. گۈلى قارامتۇل سوسىن رەڭدە، گۈل سېپى ئىنچىكە ئۇزۇن، بەزسىمان تۈكچىلىرى بولىدۇ. غوزا مۇۋىسى تۇخۇمسىمان يۇمىلاق (123 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئۇرۇق بىلەن كوپىيىدۇ. موتىدىل كەلىماتتا ئوسۇشكە ماسلاشقان. غۇلجا قاتارلىق ئورۇنلاردا تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. كېچ كۈزدە كولاپ، قۇرۇپ كەتكەن غول ۋە بىخلىرىنى ئېلىۋېتىپ، ئاپتاپتا يېرىم قۇرۇتۇپ، دوۋلەپ قويۇلىدۇ. 3 - 4 كۈندىن كېيىن يەنە ئاپتاپقا سېلىنىدۇ. تولۇق قۇرۇغىچە قايتا - قايتا ئاپتاپقا سېلىپ، قۇرۇغاندىن كېيىن تولۇق نەملەپ، نېپىز كېسىپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تۇزلۇق قېرىق، تەبىئىتى سەل سوغاق، زەھەر-سىز. مەنپىلىكنى تولۇقلاپ، ئوت ئىسسىقنى قايتۇرىدۇ، يالۇغنى ۋە زەھەرنى ياندۇرىدۇ، قۇرغاقلىقنى ھوللەپ خىلىت ھاسىل قىلىدۇ، تاماق، كىكىرتەكنى ياخشىلايدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بادامسىمان بەز يالۇغى، تاماق، كىكىرتەك ئىششىپ ئاغرىشلاردا: چۇقا 3 مىسقال. ئۇچقات 3 مىسقال، يەر تۇزغىنى 2 مىسقال، يالپۇز 1 مىسقال، چۇچۇكە بۇيا 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئوپكە يالۇغى (كوكرەك قىسىلىش، قىزىش، يوتىلىش، ھاسىراش)دا: چۇقا 4 مىسقال، چاكاندا 2 مىسقال، خام گەج 1 سەر، ئۇزمە يىلتىزىنىڭ ئاق پوستى 3 مىسقال، سوغوگۇل 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) بويۇن لىمفا-سىلىدا: چۇقا 5 مىسقال، سوغو گۇل 5 مىسقال، ياز غازىگى 5 مىسقال، سەكسەن پۇت بىر دانە (ئوتقا قاخلاپ پىشىرىپ يۇمشاق سوقۇپ، قاينىق سۇ بىلەن ئىچىلىدۇ)، سۇدا قايناتىپ ئىچىلىدۇ. ھەر كۈنى بىر قېتىم ئىچىپ 10 كۈن بىر داۋالىنىش مۇددىتى بولىدۇ. (4) قان تومۇرسىسى خاراكتىرلىك تومۇر يالۇغىدا: چۇقا 1 سەر، ئۇچقات 1 سەر، داڭگۇي 5 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 1 سەر، سۇدا قاينىتىپ كۈنىگە ئۈچ كە بولۇپ ئىچىلىدۇ (چۇچۇكبۇيا كوپ بولۇپ كەتسە، ئىششىق پەيدا قىلىپ ئەكس تەسىر كېلىپ چىقىدۇ). يەنە بىر چۇفاڭ: چۇقا 1 سەر، داڭگۇي 5 مىسقال، مودەن يىلتىز پوستى 3 مىسقال، شاپتۇل مېغىزى 3 مىسقال، ئۇچقات پىلىگى 1 سەر، سەرىس قوۋزىغى 1 سەر، قۇرۇتۇلغان سازاڭ 3 مىسقال، چۇچۇكبۇيا

3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 — 4 مىسقال.

مەنى قىلىنىشى: مارال قۇلاق بىلەن بىرگە ئىشلىتىشكە بولمايدۇ.

موداەن يىلتىز پوستى (مۇدەنگۇل)

牡丹皮 Mu dan pi

(ئېيىق تاپانلىقلار ئائىلىسى، مۇدەنگۇل ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) يوپۇرماق تاشلايدىغان چاتقال، ئىگىز-لىگى 1—2 مېتىر كېلىدۇ. (2) يىلتىزى چوڭ، ساغۇچ خومارەڭ، خوشخۇي پۇرىغى بار. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئو-سىدۇ. ئىككى قايتىلانغان ئۇچ قۇلاقلىق مۇرەككەپ يوپۇرماق، كىچىك يوپۇرماقنىڭ شەكلى دوگىلەك ياكى تېمىنە شەكلىدە، (4) گۈلى چوڭ، يالغۇز بولۇپ، ئۇچىدا ئوسىدۇ. گۈلى يىلىڭ ياكى قات بو-لۇپ ئىچىلىدۇ، رەڭگى قىزىل ياكى قىزغۇش سوسىن ئاق بولىدۇ. غۇنچە شەكىلىك مېۋىسى 5 تالدىن توپلىشىپ ئوسىدۇ. سىرتىنى تۈكچىلەر قاپلاپ تۇرىدۇ (124 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: پۈتۈن شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە ئوسۇ-تۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا 3—5 يىللىق گۈلىنىڭ

يىلتىز پوستى ئىشلىتىلىدۇ. كۆز ياكى ئەتىيازدا يىلتىزىنى كولىۋېـ
لىپ، چاچما يىلتىزلىرىنى ئېلىۋېتىپ، يىلتىز پوستىنى سويۇۋېلىپ،
ئاپتاپتا قورۇتۇپ، توغراپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىقىراق قېرىق، تەبىئىتى سەل سوغاق، زەھەرسىز. ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، قانىنى سوۋۇتىدۇ، بەدەندىكى توختاپ قالغان نەرسىلەرنى تارقىتىدۇ. نېرۋ ئاجىزلىق، ئويقۇسى كەلمەسلىك، سۈيدۈك راۋان بولماسلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئىسسىقلىق كېسەللەردىن قان قوسۇش، بۇرۇن قاناش، بەدەنگە سەپكە چىقىشلاردا: مودەن يىلتىز پوستى 4 مىسقال، خام ئەگرى سۇناي 4 مىسقال، چۇقا 3 مىسقال، قىزىل چوغلۇق 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) سىلدىن بولغان توڭەن قىزىتمىلاردا: مودەن يىلتىز پوستى، ئالقات يىلتىز پوستى، كوك ئەمەن، جىڭمۇلارنىڭ ھەر قايسىسىدىن 3 مىسقالدىن ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىدۇ. (3) سوقۇر ئوچەي يالليۇغىنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە (قەۋزىيەت بولغاندا): مودەن يىلتىز پوستى 3 مىسقال، سۇسىز رەۋەن 3 مىسقال. كوك كاۋا ئۇرۇغى 3 مىسقال، شاپتۇل مېغىزى 3 مىسقال، شور 2 مىسقال (ئايرىم ئىچىدۇ) سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) سەزگۈرلىگى ئېشىپ كېتىشتىن بولغان بۇرۇن يالليۇغىدا: مودەن يىلتىز پوستى 4 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. 10 كۈن بىر داۋالاش مۇددىتى بولىدۇ. (5) ھېيىز كەلمەي قوساق ئاغرىشلاردا: مودەن يىلتىز پوستى 3 مىسقال، چۇەنچۇك 3 مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، ئەمەن يوپۇرمىغى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 — 3 مىسقال، ھامىلدار ئاياللارغا ئېھتىيات بىلەن ئىشلىتىش كېرەك.

قارا ياغاچ

榆树 Yu shu

قارایاغاچ قوۋزنغی (榆树皮) قارایاغاچ پوستنگی (榆钱)
قارایاغاچ یوپۇرمغی (榆树叶)

باشقا ئاتىلىشى: سىدە

(قارایاغاچ ئاتىلىسى، قارا ياغاچ ئۇرۇغدىشى)

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا قوۋزنغی (قارایاغاچ قوۋزنغی)، یوپۇرمغی (قارایاغاچ یوپۇرمغی)، مۇسى (قارایاغاچ پوستنگی) ئىشلىتىلىدۇ. پوستنگىنى باھاردا تېخى سارغايمىغاندا يىغىپ تازىلاپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ، یوپۇرمغی یاز ۋە كۈز پەسلىدە ئېلىنىپ، ھول بويىچە ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ. قوۋزنغىنى قاچان يىغسىمۇ بولىدۇ. دەرەخنى چاتىغاندا ياكى كەسكەندە قوۋزنغىنى سوۋۇلمىپ، سىرتىدىكى يىرىك قوۋزاقنى تازىلىۋېتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، يىپسىمان قىلىپ توغراپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: قارایاغاچ پوستنگى: تەمى تاتلىق، سەل ئاچچىغى بار، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز، تېنىچلاندۇرۇش تەسىرى بار. قوۋزاق ۋە یوپۇرمغی: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز، تېنچلاندۇرۇش، سۈيدۈك ھەيدەش، كويۇكنى داۋالاش تەسىرى بار.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئۇنى پۈتۈشتە: قارا ياغاچ، تېرەك، سوگەتلەرنىڭ يۇمران يىلتىزىنىڭ ئاق قوۋزنغى ھەر قايسىسىدىن 1—2 سەر ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) سۇنۇقلاردا: قارایا-

غاچ قوۋزىغى، ئاق تېرەك يوپۇرمىغى، سوك ئۇنى ياكى قارا بۇغداي ئۇنى ھەر قايسىسىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا، بۇقا مۇڭگۈزى بىر دانە (كويـدۇرۇپ، ھەر قېتىم كۇيدۇرگەندە بىر قېتىم قىرىپ ئېلىپ تەييارلىـنىدۇ)، كاۋاۋىچىندىن (خۇاجىياۋ) 7 تال ئېلىپ، ھەممىسىنى بىرلىكتە يۇمشاق سوقۇپ، كونا ئاچچىقسۇ بىلەن مەلھەم ياساپ، لاتىغا سۈركەپ، سۇنۇق ئورۇنغا تېڭىپ، سىرتىدىن تاختا بىلەن بېكىتىلىدۇ. (3) نېرۋ ئاجىزلىق، ئاق خۇن كېلىش، ئىششىقلاردا: قارايا غاچ قوۋزىغى (ياكى يوپۇرمىغى) 3—5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) كويۇك يارىسى يۇقۇملانغاندا: قارايـاغاچ قوۋزىغىنىڭ ئوتتۇرا قاتلىـمىدىن ئېلىپ قورۇپ، ئۇنىڭغا مامىرانچىن، زىرىق (ھەر قايسىسىنىڭ مىقتارى قارايا غـاچ قوۋزىغىنىـڭ $\frac{1}{4}$ گە تـەڭ) قوشـۇپ، يۇمـشاق سوقۇپ، 60% لىك ئىسپىرتقا چىلاپ (سـپىرت مىقـتارى دورىنىڭ يۇزىدىن بىر سانتىمېتىر ئىگىز بولۇشى كېرەك)، 24 سائەتتىن كېـيىن سۇيۇقلىغىنى سىقىپ ئېلىپسۇزۇپ تەييارلىـنىدۇ. ئىشلىتـىشتىن ئىلگىرى دورا سۇيۇقلىغىنى قاينىتىپ سوۋۇتقانـدىن كېيـىن يارىنىڭ يۇزىگە بىۋاستە سۈركىلىدۇ.

مىقتارى: قـارايـاغاچ پوستىگـى 1 — 3 مىسقال، قارايا غاچ قوۋزىغى، يوپۇرمىغى 3 — 5 مىسقال.

كوك ئەمەن

青蒿 Qing hao

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، ئەمەن ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر ياكى ئىككى يىللىـق سـامان غوللۇق ئۇسۇملۇك، ئىگىزلىگى 0.4—1.2 مېتىر. (2) غـولـى تىك، شاخـ

لمری کوپ. (3) یوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. 2 — 3 قايتىم لىنىپ پەيسىمان بېرىلغان، ھەر بىر بېرىدىچە يوپۇرماقلىرى ئۇزۇن تۇخۇمسىمان ياكى كەڭرەك يىپسىمان بولىدۇ. (4) گۈل رېتى باشسىمان، گۈلى بېرىم شار شەكلىدە، كۇلىنىك دىامېترى 4 — 6 مىللىمېتىر كېلىدۇ. رەڭگى سېرىق، ئوتكۇر پۇرىغى بار (125- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: دالىلاردا، تاغ باغرى، يول بويلىرى، ئېرىق ياقىلىرىدا كوپ ئوسىدۇ. پۈتۈن شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۈستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. ياز، كۈز پەسىللىرى گۈلى ئېچىلىشىدىن ئىلگىرى ئورۇپ ئېلىنىدۇ ياكى گۈلى ئېچىلغاندا گۈل شېخى ئېلىنىدۇ. ئۇندىن كېيىن چاناپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. ئىسسىقنى قايتۇرۇپ قانىنى سوۋۇتۇش، ئىسسىق ئوتۇشنى قايتۇرۇش، قان توختىتىش تەسىرى بار.

ئىشلىتىلىشى: (1) سىلىدىن بولغان قىزىتما، ئوغرى تەر، ياز پەسىلىدىكى زۇكامدا: كوك ئەمەن، ئالقات بىلىتىز پوستى، ھەر قايسىسىدىن 3 مىسقال، گۈلسامساق 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) بۇرۇن قانىشىتا: ھول كوك ئەمەنىنى ئېزىپ، سۇيىنى چىقىرىپ ياكى جۇدۇن 3 مىسقال، خام ئەگرى سۇنايدىن 3 مىسقال، مودەن يىلىتىز پوستىدىن 1.5 مىسقال قوشۇپ سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ھەرە چاقىنىدا، قوتوردا، چاقىلاردا: كوك ئەمەندىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ يارا يۇيۇلىدۇ. (4) ئالا قۇغۇز بىلەن زەھەرلەنگەندە: كوك ئەمەندىن 3 مىسقال ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

قوشۇمچە: سىبىرق گۈللۈك ئەمەن (سىبىرق گۈللۈك ئەمەن — 黄花蒿)：شەكلى كوك ئەمەن بىلەن ئوخشاپ كېلىدۇ. ئاساسىي ئالاھىدىلىگى: بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، يوپۇرمىغى ئۇچ قايتىلانغان پەيسىمان يىرىلغان، شەكلى يىپىسىمان بولىدۇ. گۈل رېتى باش سىمان، گۈلى شار شەكىللىك، گۈل دىامېترى 1 — 2 سانتىمېتر، سىبىرق پۇرىغى بولىدۇ. بۇمۇ كوك ئەمەن قاتارىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

ھەپىرەك

紫茉莉 Zi mo li

باشقا ئاتىلىشى: نامازشام گۈل

(ھەپىرەك ئاغىلىسى، ھەپىرەك ئورۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامانغوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى بىر مېتىر ئەتراپىدا بولىدۇ. (2) يىلتىزى چوك، غولى تىك، كوپ شاخلىنىدۇ، بوغۇملىرى توم بولىدۇ، (3) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسىدۇ. شەكلى 3 بۇرجەك تۇخۇمسىمان، تولۇق گىرۇەكلىك. (4) گۈلى شاخنىك ئۇچىدا ئوسىدۇ. شەكلى كانايغا ئوخشايدۇ. قىزىل توخۇك، ئاق، سىبىرق ھەر خىل رەڭدە بولىدۇ. مېۋىسى دوگىلەك، قىرلىق، پىشقاندا قارىيىدۇ (126 - رەسىمگە قارالسۇن).

تارقىلىشى: شىنجاڭنىك ھەممە يېرىدە تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا تۇگىۇنەك يىلتىزى، يوپۇرمىغى، ئۇرۇغى ئىشلىتىلىدۇ. يىلتىزىنى كەچ كۈزدە ئېلىپ، نېپىز كېسىپ،

ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. يوپۇرمىغىنى ياز، كوز پەسىللىردە ئېلىپ، ھول بويىچە ئىشلىتىلىدۇ. ئۇرۇغىنى پىشقاندا يىغىۋېلىپ، قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىغىراق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرلىك؛ ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، ھوللۇكنى چىقىرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سۇيىدۇك يولى يۇقۇملىنىش، مېزى بېزى ياللۇغلىنىش، ئاق خۇن كېلىش، قان سىيىش كېسىلىدە؛ (2) يىقىلىش - ئورۇلۇشتىن بولغان ئىششىپ ئاغرىشتا؛ ھەپىرەكنىڭ ھول يىلتىزى (ياكى يوپۇرمىغى) ئېزىپ سىرتقا تېڭىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5 — 1 سەر.

مەنى قىلىنىشى: ھامىلدار ئاياللارغا ئىشلىتىشكە بولمايدۇ.

4. سۇيدۇكنى راۋان قىلغۇچى ۋەسۇيۇق لۇقنى ھەيدىگۈچى دورىلار

（利尿逐水药）

سۇيدۇكنى راۋان قىلىپ، سۇيۇقلۇق ھەيدەيدىغان دورىلار، بەدەن- دىكى ئارتۇقچە سۇ ۋە ھوللۇكلەرنى سۇيدۇك يوللىرى ۋە ئۇچەيلەر ئارقىلىق سىرتقا چىقىرىشنى ئىلگىرىلىتىدىغان دورىلاردىن ئىبارەت. سۇيدۇكنى راۋان قىلىدىغان دورىلار سۇيدۇك مىقتارىنى كۆپەيتىپ، ئوبدان راۋان قىلىدۇ. شۇڭا، سۇ ۋە ھوللۇكلەر توختۇۋلىپ سۇيـ- دۇك ياخشى راۋان بولمىغاندا، تامچىلاپ سىيىشتە، بوغۇملار ئىش- شىغاندا، ھول تەمرەتكىلەردە، سۇلۇق ئىششىقلاردا، ئىچى ئوتكەندە، سېرىق كېسەللەردە ئىشلىتىلىدۇ. سۇ ھەيدەيدىغان دورىلار ئىچىنى قاتتىق سۇرگۈزۈپ، كوپ مىقتاردىكى سۇيۇقلۇقلارنى، چوڭ - كىچىك تەرەتلەر ئارقىلىق چىقىرىپ تاشلايدۇ، شۇڭا، ئېغىر سۇلۇق ئىششىقلىرى، كوكرەك ۋە قوساققا سۇ يىغىلىش، قەۋزىيەت قاتارلىق كېسەللەردە ئىشلىتىلىدۇ.

1) هوللۇكنى سىرغىتىپ، سۈيدۈكنى راۋان قىلغۇچى دورىلار

(渗湿利尿药)

پاقا يوپۇرماق (ئازىيا پاقا يوپۇرمىغى)

车前 Che qian

پاقا يوپۇرماق ئۇرۇغى (车前子) پاقا يوپۇرماق ئوتى (车前草)

(پاقا يوپۇرماق ئاتلىسى، پاقا يوپۇرماق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامانغوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 10 - 50 سانتىمېتىر. (2) يوپۇرمىغى تۈۋىدىن ئوسكەن بولۇپ، ساپىغى ئۇزۇن، شەكلى تۇخۇمسىمان ياكى سوقۇچاق، تولۇق گىرۋەكلىك، يوپۇرماق يۈزى يېشىل، ئارقا تەرىپى سۇس يېشىل رەڭدە. ئادەتتە 5 - 7 گىچە دۇغۇسمان تومۇرى بولىدۇ. (3) گۈلى كىچىك، شەكلى باشاقسىمان، غوزا مېۋىسى قاپاق ئېچىلغاندەك يېرىلىدۇ. ئۇرۇغى سوقۇچاغراق، قارا قوڭۇر رەڭلىك بولىدۇ (127 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: يول ياقىلىرى، ئېرىق بويلىرىدا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پاقا يوپۇرماق ئۇرۇغى ۋە پۈتۈن ئوتى (پاقا يوپۇرماق) ئىشلىتىلىدۇ. ئۇرۇغى پىشقاندىن كېيىن، يىغىۋېلىنىپ، تازىلاپ، ئاپتاپنا قۇرۇتۇلىدۇ. خام ياكى قو-

رۇپ ئىشلىتىلىدۇ. پاقا يوپۇرماق ئوتنى ياز كۈنلىرى ئېلىپ هول بويىچە ياكى توغراپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىتى: تەمى تاتلىق، تەبىتى سوغاق، زەهەرسىز. پاقا يوپۇرماق ئۇرۇغى ئىسسىقنى قايتۇرىدۇ، زەهەرنى تارقىتىدۇ، سۇيدۇك هەيدەيدۇ. ئىچ سۇرۇشنى توختىتىدۇ. بەلغەمنى يومشىتىپ، يوتەلنى توختىتىدۇ. پاقا يوپۇرماق ئوتنىڭ ئىسسىقنى ۋە ئىسسىقتىن بولغان زەهەرنى قايتۇرۇش تەسىرى بىر قەدەر كۈچلۈك.

ئىشلىتىلىشى: (1) سۇيدۇك يول يالۇغى، دوساق يالۇغىدا: پاقا يوپۇرماق ئۇرۇغى 3 مىسقال، ئۇچقات 5 مىسقال، ياۋا كەشمىر 3 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ (2) ئوتكۇر بوره‌ك يالۇغى، سۇيدۇك يول يالۇغىدا: پاقا يوپۇرماق 1 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ (3) سۇيدۇك يول تېشىدا: پاقا يوپۇرماق ئۇرۇغى 1 سەر، كۈموش ئوت 1 سەر، ئۇچار چاشقان مايىغى 3 مىسقال، ماڭدار 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) سوزۇلما كانايچە يالۇغى (ئوپكىنىڭ ئىسسىغى ئېشىپ يوتۇلۇش، دېمى سىقىلىش) دا: هول پاقا يوپۇرماق 3 سەر، ئورۇك مېغىزى 3 مىسقال، ئۇزمە يىلتىزىنىڭ ئاق پوستى 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) سۇدەك ئىچى سۇرۇشتە: هول پاقا يوپۇرماق 3 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى پاقا يوپۇرماق ئۇرۇغى 3 مىسقال، سارغايغىچە قورۇپ يۇمشاق سوقۇپ گۈرۈچ سۇيى بىلەن ئىچىلىدۇ. (6) يارا چىققاندا: هول يوپۇرماقنى ئېزىپ يارا ئورۇنغا تېڭىپ قويۇلىدۇ.

مىقتارى: پاقا يوپۇرماق ئۇرۇغى 1.5 — 3 مىسقال، پاقا يوپۇرماق 1 — 2 سەر.

قوشۇمچە: ياتما پاقايوپۇرماق (前车平): شەكلى ئازىيا پاقا يوپۇرمىغى بىلەن ئوخشايدۇ لېكىن يوپۇرمىغى كوپىنچە يەرگە تەكشى يېتىپ ئوسىدۇ. بۇنىڭ ئوق يىلتىزى روشەن بولۇپ، ئادەتتە شاخلىمايدۇ. بۇمۇ دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

مىللى تىبابەتچىلىكتە پاقا يوپۇرمىغىنىڭ **ئىسپەغۇل** (前车麻亚 Plantago psyllium) ناملىق تۇرى سۇيدۇك ھەيدەشكە ئىشلىتىلىدۇ.

تەسۋى قوناق

薏苡仁 Yi yi ren

(باشاقلىق ئوسۇملۇكلەر ئائىلىسى، تەسۋى قوناق ئۇرۇغدىشى)

ئوسۇش ئورنى: شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا ئۇرۇغى ئىشلىتىلىدۇ. كەچ كۈزدە دېنى پىشقاندا، ئۇرۇغىنى سوقۇپ ئېلىپ، شوپىگىنى ئېلىۋېتىپ، خام بويىچە ياكى سارغايغىچە قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ (128 - رەسىمگە قارالسۇن).

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى سەل سوغاق، زەھەرسىز، تالنى كۆچەيتىپ. ئوپكىگە قۇۋەت بېرىدۇ. ئىسسىقنى قايتۇرۇپ. ھوللۇكنى ھەيدەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سۇدەك ئىچ سۇرۇشتە: تەسۋى قو-

ناق 6 مىسقال، پاقا يوپۇرماق ئۇرۇغى (قورۇلغان) 4 مىسقال، كۆلى بېيىسى 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ (ھامىلدار ئاياللار ئىچىشكە بولمايدۇ). (2) ئاشقازانىنىڭ سوغى ئېشىپ ئاغرىشتا: تەسۋى قوناق 1 سەر، ئىشلەنگەن بۇۋانە يان يىلتىزى 5 مىسقال، يۇمشاق سوقۇپ بىر قېتىمدا 5 فۇڭدىن كېۋىنگە ئىككى قېتىم ئىچىلىدۇ. (3) بوغۇم ئاغرىشتا (ھوللۇگى ئېشىپ كەتكەندە): تەسۋى قوناق 5 مىسقال، ئاق چوغلۇق 3 مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، چاكاندا 1 مىسقال، دارچىن شېخى 3 مىسقال، ساڭجۇ 3 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، خام زەنجىۋىل 1 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 3 — 6 مىسقال.

كوممىقوناق ساقلى

玉米须 Yù mi xū

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا كوممىقوناقنىڭ ساقلى ئىشلىتىلىدۇ. كوممىقوناقنى ئورىغاندا يىغىۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ. كوممىقوناقنىڭ ھول يىلتىزى ۋە يوپۇرمىغىمۇ دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. سۇيدۇك ھەيدەپ ئوتنى ماڭغۇزىدۇ. قان بېسىمنى چۈشۈرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئوتكۇر، سوزۇلما بورەك يالۇغى، سۇيدۇك ئازلىقتا: كوممىقوناق ساقلى 1 سەر، ئارپا قىلتىرىغى 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) دۇساق تېشىدا: كوممىقوناق ساقلى 1 سەر، سوگەت يوپۇرمىغى 1 سەر، قىزىل ماش 1 سەر، كوك سېغىز 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. يۇقۇملانىغان

بولسا 4 مسقال زىرەك قوشۇلىدۇ. (3) ئوت خالتا ياللۇغى، ئوت يول تېشى، سپرىق چۇشۇش تېپتىكى يۇقۇملۇق جىگەر ياللۇغىدا: كوممقونىاق ساقلىلى 1 سەر، قىل يوپۇرماقلىق ئەمەن 5 مسقال، جىنىتيانا 3 مسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) يۇقۇرى قان بېسىمىدا: كوممقونىاق ساقلىلى ياكى تىرەكلىك يىلتىزى (يەرگە يېقىن تۇراقسىز يىلتىزى) دىن 1 سەر ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى كومە قوناق ساقلىنى دەملەپ، چاي قاتار ىدا ئىچىلىدۇ (5) سۇيدۇك يول تېشىدا: كوممە-قونىاقنىڭ ھول يىلتىزى ياكى يوپۇرمىغىدىن 2 سەر، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5 - 1 سەر.

ياۋا كەشمىر

泽泻 Ze xie

(ياۋا كەشمىر ئاتىلىسى، ياۋا كەشمىر ئۇرۇغدېشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 0.5-1 مېتىر، بەر ئاستىدا، شار شەكىللىك تۇگۈنەك غولى بار، چاچما يىلتىزى كوپ بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى تۇۋىدىن ئوسىدۇ، سېپى ئۇزۇن، يوپۇرماق تۇۋى غىلاپسىمان، يوپۇرماق شەكلى سوقۇچاق، تولۇق گىرۋەكلىك. (3) گۈل شېخى يوپۇرماقلىرىنىڭ ئوتتۇرىسىدىن چىقىدۇ. گۈلى ئاق ئومۇم گۈل شېخى 5-7 گىچە ئايلانما بولۇپ ئوسۇپ، توپلىشىپ چوڭ كونۇسسىمان گۈل رېتىنى ھاسىل قىلىدۇ. كىچىك گۈل ساپلىرىنىڭ ئۇزۇنلۇغى ئوخشاش ئەمەس. كۇنلۇكسىمان تىزىلغان، مېۋىسى ئۇرۇق، تەتۇر توخۇم شەكلىدە بولۇپ، يانپىلاق كېلىدۇ (129 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: دەريا بويلىرى، سازلىق ۋە كولچەكلەردە ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا تۇگۈنەك غولى ئىشلىتىلىدۇ. كەچ كۈزدە كولۇپلىپ، چاچما يىلتىزىنى ئېلىپ تاشلاپ، تاشقى پوستىنى قىرىپ چىقىرىۋېتىپ، ھول بويىچە نېپىز كېسىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ. خام بويىچە ياكى توزدا قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. ئىسسىقلىقنى قايتۇرىدۇ. ھوللۇكنى سىرغىتىپ، سۇيدۇك ھەيدەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بورەك ياللۇغى (بەدەن ئىششىپ، سۇيدۇك ئازايغان) دا: ياۋا كەشىمىر 4 مىسقال. تاۋۇز شۇپىگى 8 مىسقال، بەيجۇ 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئىچ سۇرۇشتە: ياۋا كەشىمىر 4 مىسقال، قان تېپەر 3 مىسقال، ئارپا ئۇندۇرمىسى 4 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 — 4 مىسقال.

چىنە گۈل (پاخماق چىنە گۈل)

瞿麦 Qu mai

(قەلەمپۇر ئائىلىسى، چىنە گۈل ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30-40 سانتىمېتىر. (2) غولى تىك، توپلىشىپ ئوسىدۇ، ئىنچىكە ئۇزۇن، بوغۇملىرى ئېنىق. (3) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسىدۇ، يوپۇرمىغىنىڭ شەكلى يىپسىمان ياكى يىپسىمان تېمىنە شەكلىدە، تولۇق گىرۋەكلىك،

يوپۇرماق تۈۋى غىلاپسىمان بولۇپ غولىنى يوگەپ تۇرىدۇ. (4) گۈلى يەككە ياكى بىر قانچىسى شالاڭراق توپلىشىپ ئوسىدۇ. گۈل كاسىسى كانايسىمان، گۈلتاجى يوپۇرمىغى 5 دانە، يىپسىمان يېرىلغان، رەڭگى سۇس قىزىل-ئاق ياكى سۇس قىزغۇش سېرىق. غوزا مۇسىنىك شەكلى، ئۇزۇنچاق، ئۇچى تۇت چىشلىق بولۇپ بولۇنگەن (130 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كوپىنچە تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۈستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. ياز، كۈز پەسىللىرىدە، گۈللەشتىن ئىلگىرى ئورۇۋېلىپ، توغراپ سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، سۇيدۇكنى ھەيدەيدۇ، قاننى ماڭغۇزۇپ، ھېيىز كەلتۈرىدۇ، يىرىڭلىق ئىششىقنى قايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئوتكۇر سۇيدۇك يول يالىلۇغى، دۇساق يالىلۇغىدا: چىنە گۈل 3 مىسقال، قۇشقاچ تىلى 3 مىسقال، كوك سېغىز 3 مىسقال، ماماكاپ 1 سەر، خام چۇچۇك بۇيا 5 فۇڭ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئايالىلار تاشقى جىنسى ئورگىنىنىڭ شەلۋەرىشى، سۇ ئورلەپ تۇرىدىغان چاقىلاردا: چىنەگۈلدىن مۇڭاپىق مىقتاردا ئېلىپ، ئېزىپ سۈرتىلىدۇ ياكى سۇدا قاينىتىپ ئاغرىق يەر يۇيۇلىدۇ. (3) ھېيىز كەلمەسلىك، يىرىڭلىق ئىششىقلاردا ئىشلىتىلىدۇ. (4) قىزىل ئۈگىچ راكى، توغرا ئۇچەي راكىدا چىنە گۈلى يىلتىزى 1 — 2 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 - 3 مىسقال.

مەنى قىلىنىشى: ھامىلدار ئايالىلارغا ئىشلىتىشكە بولمايدۇ.

قوشۇمچە جۇڭگو چىنە گۈلى (石竹) (130 - رەسىمگە قا-

رالسۇن): شەكلى پاخماق چىنەگۈل بىلەن ئوخشاپ كېتىدۇ، ئۇنىڭ ئالاھىدىلىگى گۈلتاجى ياپرىغىنىڭ ئۇچى ھەرە چىشسىمان بولىدۇ. كوپىنچە تاغ باغرىلىرىدا ئوتلاقلاردا ئوسىدۇ. بۇنىمۇ چىنەگۈل قاتارىدا دورىغا ئىشلىتىدۇ.

ئەسكەرتىش: رايونىمىزدا چىنەگۈلنىڭ تۈرلىرى كوپ بولۇپ، كوپىنچە تاغ باغرى، ئوتلاقلاردا ئوسىدۇ، شەكلى ھەر خىل بولۇپ ئوخشاپ كېتىدۇ. ھەممىسى چىنەگۈل سۈپىتىدە دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

ماڭدار (سىبىرىيە مامرەسى)

新疆木通 Xinjiang mutong (西伯利亚赛铁线莲)

(ئىپتىدائى قاپاقلىقلار ئائىلىسى، ماڭدار ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق پىلەك تارتىپ ئوسىدىغان ئوسۇملۇك، دائىم دەرەخلەرگە يامىشىپ ئوسىدۇ. ئۇزۇنلىغى ئادەتتە 3—5 مېتىر. (2) غولى ياغاچقا ئايلانغان، بوغۇملىرى چوڭايغان بولىدۇ، ئوتتۇرا قىسىمدىكى غولى ئادەتتە 6 قىرلىق بولۇپ، كېسىلگەن يۇزىدە نۇرغۇن ئۇششاق تۇشۇكلەر بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسىدۇ. ئۇچ قۇلاقلىق مۇرەككەپ يوپۇرماق، كىچىك يوپۇرمىغى توخۇمسىمان تېمىنە شەكىللىك ياكى تېمىنە شەكىلدە، يوپۇرماق گىرۋىگى ھەرە چىشسىمان بولىدۇ. (4) گۈلى سوس سېرىق، سىرىت تەرەپتىكى ئاتىلىقلىرى گۈل تاجى ياپراقچىلىرىغا ئوزگىرىپ كەتكەن، ئانىلىق گۈل توۋرىگى ئاق رەڭلىك پەيسىمان بولىدۇ. مېۋىسى ئۇرۇق مېۋە، شەكلى ياپىلاق، دوگىلەك (131 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغدىكى ئورمان ۋە چاتقاللىقلار ئارد-

سىدا ئوسىدۇ. ئاساسەن تيانشاننىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن كوپ چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا غولى ۋە شېخى ئىشلىتىلىدۇ. ئەتىياز، كۈز پەسىللىرىدە ئېلىپ پاكىزە يۇيۇپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، تولۇق نەملەپ نىپىز كېسىپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىىتى: تەمى قېرىق، تەبىىتى سەل سوغۇق، زەھەرسىز. يۇرەكتىكى ئوت ئىسسىقنى، ھول ئىسسىقنى قايتۇرىدۇ. تومۇرنى ئاچىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سۇيدۇك ياخشى ماڭمىغاندا: ماڭدار 2 مىسقال، جەز بۇزار 3 مىسقال، كىۋەز ئانىسى ئۇرىغى 1 سەر، لىپەكگۇل 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. مۇزلاپ تىتىرەك ئۇلاشقۇچىلارغا 3 مىسقال، كەۋرەك قوشۇپ بېرىلىدۇ. (2) ئوتكۇر دۇساق ياللۇغى، سۇيدۇك بىلەن قان كېلىش، سۇيدۇك يولى ئېچىشىپ ئاغرىشىدا: ماڭدار 2 مىسقال، ئۇچقات 3 مىسقال، زىرىق 2 مىسقال، پاقا يوپۇرمىغى 3 مىسقال، چۇچۇك بويا يىلتىز ئۇچى 1.5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. سۇيدۇك بىلەن قان كېلىش ئېغىر بولغانلارغا: قارا ئارچا (قورىغان)، كىچىك خوخا ھەر قايسىسىدىن 3 مىسقالدىن قوشۇپ بېرىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

قوشۇمچە: شەرق ماڭدارى (东方铁线莲) سىبېرىيە مامىرىسىگە ئوخشاپ كېتىدۇ. كوپۇنچە توغراقلىقلاردا ئوسىدۇ. بۇنىڭ شېخى ماڭدار قاتارىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. (132 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئىزاھات: شىنجاڭ موتۇڭ (新疆木通) دىگىنى ماڭدارنى كورسىتىدۇ. جۇڭيى تىبابىتىدە ئىشلىتىدىغان موتۇڭ (木通) شىنجاڭدا ئوسمەيدۇ. بۇنىڭ ئۇيغۇرچە ئىسمى تېخى ئېنىق ئەمەس لېكىن ھەر ئىككىسىنىڭ تەسىرى ئاساسى جەھەتتىن ئوخشاش بولغانلىغى ئۈچۈن بىر-بىرىنىڭ ئورنىغا (بەدىلىگە) ئىشلىتىشكە بولىدۇ.

قۇشقاچ تىل

蔪蓄 Bian xü

باشقا ئاتىلىشى: قىزىل تاسما

(قامچا گوت ئاتىلىسى، قامچا گوت گۈرۈغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غوللۇق ئۇسۇملۇك، غولى ياتما ياكى يېرىم ياتما كېلىدۇ، تۈۋىدىن كوپ شاخلايدۇ، بۇغۇمى ئېنىق. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، سېپىي بولمايدۇ. شەكلى تېمىنسىمان ياكى سوقۇچاق شەكلىدە، تولۇق گىرۋەكلىك. (3) گۈلى كىچىك، يوپۇرماق قولتۇغىدىن توپلۇشۇپ ئوسىدۇ، ھالرەڭ، ئۇرۇق مىۋە، ئۇچ قىرلىق، رەڭگى قارا (133 - رەسىمگە قارالسۇن).

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۈستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. ياز كۈنلىرى ئورۇغلىپ، ھول بويىچە ئىشلىتىلىدۇ ياكى ئازراق شامالدىتىپ، توغراپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. ھول ئىسسىقنى قايتۇرۇش، سۇيدۇك ھەيدەش، قۇرۇتلارنى ئولتۇرۇش تەسىرى بار.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئوتكۇر سۇيدۇك يول يالۇغى، دۇساق، يالۇغدا: قۇشقاچ تىل (ھول) دىن 1 سەر سۇدا قاينىتىپ ئىچىلمدۇ، ياكى قۇشقاچ تىل 4 مىسقال، پاقا يوپۇرماق ئۇرۇغى 4 مىسقال، ماكدار 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلمدۇ. (2) ئوت

يولدىكى سازائسمان مەددە كېسىلدە: قۇشقاچ تمل، ئاچچىق سۇ ھەرقايسىسىدىن 2 سەردىن ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) توتو قۇروت كېسىلى، ئىسسىغى ئېشىپ كېتىشىدىن بولغان چىش ئاغرىشىدا: قۇشقاچ تىلدىن 1 سەر ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) سۇئىنىك ھول تەمرەتكىسىدە ۋە بوۋاسىردا: قۇشقاچ تمل ئۇتىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ، ئاغرىق جاي دورا سۇيى بىلەن يۇيۇلىدۇ. ئوتكۇر سوزۇلما خاراكتىرىدىكى بورەك ياللۇغى، بورەك جام ياللۇغىدا: قۇشقاچ تمل 2 سەر، كۇلى ئارچىسى 1 سەر، چۇچۇكبۇيا 1 مىسقال، چوڭ چىلان 4 دانە، يۇقۇرىدىكى دورىلارنى توغراپ ئېزىپ 1500 مىللىلىتىر سۇ قوشۇپ قاينىتىپ، 500 مىللىلىتىر قالغاندا ئۇچكە بولۇپ، بىر كۇندە ئىچىپ بولۇش كېرەك.

مىقتارى: 2 - 4 مىسقال.

ياۋا سۇپۇرگە ئورۇغى

地肤子 Di fu zi

(لويلا ئاتىلىسى، ياۋا سۇپۇرگە ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئېگىزلىگى 70 - 150 سانتىمېتىر. ئوسۇملۇكنىڭ سىرتقى كورۇنۇشى تۇخۇمسىمان شەكىلنى ئالىدۇ. (2) غولى تىك، شاخلىرى كوپ، يۇمران ۋاقتىدا يېشىل، كەچ كۇزدە سېرىق ياكى جىگەرەڭ بولىدۇ. يېزىلاردا سۇپۇرگە قىلىپ ئىشلىتىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ناھايىتى زىچ ئوسىدۇ، سېپى يوق دىيەرلىك، شەكلى يىپسىمان تېمىنە شەكىلدە. (4) گۇلى كىچىك، رەڭگى ساغۇش يېشىل 1 - 2 تال گۇلى

فولتۇغىدىن ئوسىدۇ، مۇسى 5 قاناتلىق، ئۇرۇغى قارا ياكى قارامتۇل سېرىق (134 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: يېزا چەتلىرىدە، يول بويلىرىدا ۋە كوكـ تاتلىقلاردا ئوسىدۇ. كوپۈنچە تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ، شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا ئورۇغى ئىشلىتىلىدۇ. كۈزدە مۇسى پىشقاندا ئورۇۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، ئۇرۇغى سوقۇپ، سورۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. ھول ئىسسىقنى قايتۇرىدۇ، سۇيدۇك ھەيدەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئېشەك يېمىدە: ياۋا سۇپۇرگە ئۇرۇغىدىن 3 مىسقال ئېلىپ، قارا شېكەر قوشۇپ سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. يەنە بىر خىل ئۇسۇل: ياۋا سۇپۇرگە ئۇرۇغى 3 مىسقال، بۇدۇشقاق ئۇرۇغى 3 مىسقال، سەپرا ئوت يىلتىزى پوستى 4 مىسقال، شاپتول مېغىزى 3 مىسقال، چىرىلداق قېپى 2 مىسقال، زاراڭزا چېچىگى 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) بەلۋاغسمان قوقاقتا: ياۋا سۇپۇرگە ئۇرۇغى (قارايغىچە قۇرۇلغان) 3 مىسقال، ئىلان پوستى (سارغايغىچە ئوتقا قاخلانغان) 1 مىسقال، سەكسەن پۇت 3 دانە، ھەممىنى قوشۇپ يۇمشاق سوقۇپ، كۈنجۇت يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، ئاغرىق ئورۇنغا سۈركىلىدۇ. (3) دوساق ياللۇغى، سۇيدۇك يول ياللۇغىدا: ياۋا سۇپۇرگە، ماڭدار، جولمك (猪苓)، قۇشقاچ تىل، خۇاڭبۇ ھەرقايسىسىدىن 3 مىسقالدىن ئېلىپ سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 3 مىسقال.

كۆەز ئانىسى ئۇرۇغى (كۆەز ئانىسى)

冬葵子 Dong kui zi (苘麻)

كۆەز ئانىسى يىلتىزى (苘麻根)

باشقا ئاتىلىشى: داغال كاناپ، يالغان قاپاق، تۆكچە ئون.

(لەيلىگۈل ئاتىلىمسى، كۆەز ئانىسى ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى بىر مېتىر ئەتراپىدا، تېرىپ ئوستۇرۇلىدىغانلىرىنىڭ ئىگىزلىگى 3 مېتىرغا يېتىدۇ، غولى تىك، يۇقۇرى قىسمىدىن شاخلىنىدۇ، پۈتۈن ئوسۇملۇكنى ئاق تۈكچە قاپلاپ تۇرىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نۇۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، سېپى ئۇزۇن، يوپۇرماق شەكلى دۈگىلەك يۇرۇك شەكىللىك، ئۇچى ئۇچلۇق، گىرۋىكى ھەرەچىشسىمان. (3) گۈلى سېرىق رەڭدە بولۇپ، يوپۇرماق قولتۇغىدىن 1—3 كىچە ئوسۇپ چىقىدۇ. غوزا مىۋىسى يېرىم شار شەكلىدە، پىشقاندىن كېيىن جۇيىزە مىۋىسىدەك چىشلارغا بولۇنىدۇ، ئۇچى تەرىپىدە سىرتقا قارىغان تىكەنلىرى بار، ئۇرۇغى يۇرەك شەكلىدە، رەڭگى قارا (135-رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئېتىزلاردا، ھويلىلاردا، يول ياقىلىرىدا ياۋا ئوسىدۇ ياكى تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا ئۇرۇغى (كۆەز ئانىسى ئۇرۇغى) ۋە يىلتىزى (كۆەز ئانىسى يىلتىزى) ئىشلىتىلىدۇ. ئۇرۇغىنى پىشقاندىن كېيىن يىغىۋېلىپ، خەشەكلىرىنى چىقىرىۋېتىپ تەييار-

لىنىدۇ. يىلتىزىنى كەچ كۈزدە كولىۋېلىپ، تازىلاپ ئاپتاپتا قۇ-
رۇتۇپ، نەملەپ نېپىز كېسىپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: ئۇرۇغىنىڭ تەمى تاتلىق، تەبىئىتى سوغاق، زە-
ھەرسىز. يىلتىزىنىڭ تەمى قېرىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز.
ھەممىسىنىڭ يالىلۇغلىنىشىنى قايتۇرۇش، سۇيدۇك ھەيدەش، سۆت
كوپەيتىش تەسىرى بار.

ئىشلىتىلىشى: (1) سۇيدۇك يول يالىلۇغدا: كىۋەز ئانىسى ئۇرۇغى
5 مىسقال، ماڭدار 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) تۆ-
غۇتتىن كېيىن سۆت كەلمەسلىك، كوكسى چىڭقىلىپ ئاغرىشتا، كىۋەز
ئانىسى ئۇرۇغىدىن (قورۇلغان) 2 سەر ئېلىپ يۇمشاق سوقۇپ، ھەر
قېتىم ئىككى مىسقالدىن، كۈنىگە ئىككى قېتىم سىرىق ھاراق بىلەن
ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1—3 مىسقال، ھامىلدار ئاياللارغا ئېھتىيات بە-
لەن ئىشلىتىلىش كېرەك.

چوكا دەرەخ مۇسى (چوكا دەرىخى)

梓实 Zi shi (梓树)

چوكا دەرەخ يىلتىز پوستى(梓白皮)

(چوكا دەرەخ ئاتىلىسى، چوكا دەرەخ ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: يوپۇرماق تاشلايدىغان دەرەخ. يوپۇرمىغى ئۇدۇل
ياكى 3 تال يوپۇرمىغى ئايلانما بولۇپ ئوسىدۇ. سېپى ئۇزۇن سىرتە-
نى ئاق يۇمشاق تۆكچىلەر قاپلاپ تۇرىدۇ، يوپۇرمىغى كەڭ تۇخۇم
شەكلىدە ياكى يۇرەك شەكلىدە، يوپۇرماق ئۇچى تەدرىجى ئۇچلانغان،

گىرۇنگى دولقۇنسىمان. (2) كونۇسسىمان گۈل رېتى،ئۇچىدا ئوسىدۇ، گۈلى قوڭغۇراق شەكىللىك، رەڭگى ئاقۇش سېرىق، ئىچكى تەرىپىدە سۇسۇن‌سىزدەچىلار بولىدۇ. غوزا مېۋىسى چوكىغا ئوخشاش بولۇپ، ئىنچىكە ئۇزۇن، پەسكە ساڭگىلاپ تۇرىدۇ. ئۇرۇغى ئۇزۇن ياپىلاق، ئىككى بېشىدا ئۇزۇن ئاق تۈكلەر بولىدۇ (136- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: يېزا ۋە يول بويلىرىدا تىكىپ ئوستۇرۇلىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا مېۋىسى (چوكا دەرەخ مېۋىسى)، يىلتىزىنىڭ پوستى (چوكا دەرەخ يىلتىز پوستى) ئىشلىتىلىدۇ. مېۋىسىنى پىشقاندا ئېلىپ قۇرۇتۇپ، باغلاپ ساقلىنىدۇ. يىلتىزىنىڭ پوستىنى ھەممە ۋاقىتتا ئېلىشقا بولىدۇ. سىرتىدىكى قاتتىق پوستىنى ئېلىۋېتىپ توغراپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: چوكا دەرەخ مېۋىسى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. سۇيدۇك ھەيدەيدۇ، ئىششىقنى قايتۇرىدۇ. چوكا دەرەخ يىلتىز پوستى تەمى قېرىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. قۇرۇتلارنى ئولتۇرىدۇ، ئىسسىق ۋە زەھەرنى قايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سوزۇلما خاراكتېرلىك بورەك يالليۇغى، ئىششىق، جىگەر قېتىشتىن بولغان قوساقتا سۇ يىغىلىشىدا: چوكا دەرەخ مېۋىسىدىن 3—5 مىسقال ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) قوتۇر، تېرە قىچىتمىسىدا: چوكا دەرەخ يىلتىز پوستىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، قاينىتىپ سۈيى بىلەن ئاغرىق جايى يۇيۇلىدۇ.

مىقتارى: چوكا دەرەخ مېۋىسى 3—5 مىسقال، چوكا دەرەخ يىلتىز پوستى مۇۋاپىق مىقتاردا سىرتقا ئىشلىتىلىدۇ.

كوك كاۋا شوپىگى كوك كاۋا ئۇرۇغى

冬瓜皮 Dong gua zi 冬瓜子

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا شوپىگى (كوك كاۋا شوپىگى) ۋە ئۇرۇغى (كوك كاۋا ئۇرۇغى) ئىشلىتىلىدۇ. كاۋا يەگەندە سويۇۋەتكەن قاتتىق شوپىگىنى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ. ئۇرۇغىنى قۇرۇتۇپ، خام بويىچە ياكى قورۇپ سوقۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. شوپىگى سۇيدۇك ھەيدەيدۇ. ئۇرۇغى ئىسسىقنى قايتۇرىدۇ، سۇيدۇك ھەيدەيدۇ. يىرىڭلىق ئىششىقلارنى ياندۇرۇپ، يوتەلنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بورەك يالۇغىدىن بولغان سۇلۇق ئىششىق، سۇيدۇك ئازلىقتا: كوك كاۋا شوپىگى، كومپىقوناق ساقلىدىن 1.5 سەر ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ (2) سوزۇلما خاراكتىرلىك بورەك يالۇغى (سۇلۇق ئىششىق ۋە سۇيدىگىدە ئاقسىل بولغان) دا: كوك كاۋا شوپىگى، خام كەتىرا ھەر قايسىسىدىن 1 سەردىن ئېلىپ سۇدا قايناتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ئاق خۇن كېلىشمىدە: كوك كاۋا ئۇرۇغىدىن 4 مىسقال ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: كوك كاۋا شوپىگى 0.5 — 2 سەر، كوك كاۋا ئۇرۇغى 2 — 4 مىسقال.

قارا چىكەتكە

蟋蟀 Xi shuai

باشقا ئاتىلىشى: چىركەي

يىغىپ تەييارلاش: كۆزدە تۇتۇپ، قاينىتىپ بېسىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇدۇ. خام بويىچە ياكى ئازراق قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمىسى تۆزلۇغراق ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىقتا مايىل، زەھەرلىك! سۈيدۈك ھەيدەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: جىگەر قېتىپ يېنىك ھالدا قوساقتا سۇ يىغىلسا، قارا چېكەتكىدىن 5 دانە ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ يەكى قارا چېكەتكىدىن 6 دانە ئېلىپ، ئوتقا قاخلاپ قۇرۇتۇپ، يۇمشاق سوقۇپ ئىككىگە بولۇپ قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 - 6 دانە.

مەنئىي قىلىنىشى: تېنى ئاجىز بولغانلارغا ۋە ھامىلدار ئاياللارغا ئىشلىتىشكە بولمايدۇ.

ئاچچىق چېچەك

侧金盏花 Cejinzhanhua

(ئېچىق تاپالمىقلار ئاغىلىسى، ئاچچىق چېچەك ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 10 - 50 سانتىمېتىر، (2) غولى كوپ، توپلىشىپ ئوسىدۇ، يىلتىزى توم، قارامتۇل، چاچما يىلتىزلىرى بولىدۇ. (3) تۈۋىدىن ئوسكەن يوپۇرماقلىرى پەردىلەشكەن، سېپى ئۇزۇن 3 قايتىلانغان پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق. (4) گۈلى ئۇچىدا ئوسكەن، ئالتۇن سېرىق رەڭلىك، جۈيخۇا گۈل شەكلىدە بولىدۇ، غۇنچە شەكىللىك مۇسى بار (137 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئورمان بەلۇغىنىڭ يۇقۇرىسىدىكى ئوتلاقلاردا، تاغنىڭ تەسكەي تەرەپ يان باغرلارنىڭ نەمرەك جايلىرىدا ئوسىدۇ. تىيانشان تاغلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۈتۈن چوپى ئىشلىتىلىدۇ.

گۈللىرى تولۇق ئېچىلغان چاغدا كولىۋىلىپ پاكىز يۇيۇپ، يەر ئۈستى قىسمىنى توغراپ، يىلتىزىنى نېپىز كېسىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى موتىدىل، ئازراق زەھەرلىك؛ يۇرەكنى كۈچلەندۈرىدۇ، سۈيدۈكنى ھەيدەيدۇ. يۇرەكنى كۈچلەندۈرۈش تەسىرى ددگىتالىس (洋地黄) بىلەن ئوخشاپ كېتىدۇ، ئىچكەنسىرى توپلىشىۋىلىپ زەھەرلەش خۇسۇسىيىتى بولمايدۇ.

ئىشلىتىلىشى: يۇرەك سوقۇش تېزلىگەندە، قان تولۇشىدىن كېلىپ چىققان يۇرەك زەئىپلىگەندە، يۇرەك خىزمىتىنىڭ تولۇق بولماسلىغىدىن كېلىپ چىققان سۇلۇق ئىشىشقلاردا ئىشلىتىلىدۇ. بىرۇم ياسالمىلىرى بىلەن بىرلىكتە ئىشلەتكەندە، تۇتقاقلىقنى داۋالايدۇ.

مىقتارى: 1.5 - 2 فۇنكا (بىر كۈنلۈك مىقتارى 4 - 6 فۇنكا. كوپىنچە سېپىرتلىق ياسالما يلاسا ئىشلىدۇ).

مۇزايىبىشى

蝼蛄　　Lou gu

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۈتۈن قۇرۇتى ئىشلىتىلىدۇ، يەر ئاغدۇرغاندا، يەر سۈغارغاندا ياكى ياز، كۈز پەسىللىرى كېچىدە چىراق بىلەن ئالداپ تۇتۇپ، قاينىقسۇغا بېسىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ (138- رەسىمگە قارالسۇن).

تەبىئىتى: تەمى تۇزلۇق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. سۈيدۈك ھەيدەپ ئىششىقنى قايتۇرۇىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) جىگەر قېتىشقا يېنىك ھالدا قوساقتا سۇ يىغىلىشى قوشۇلۇپ كەلگەندە، سۈيدۈك ئاز بولغاندا: بىرىنچى چۈفاك:

موزايىبشددىن 6 دانه ئېلىپ، ئوتقا قاخلاپ، يۇمشاق سوقۇپ بىر كۆندە ئۇچكە بولۇپ قاياقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. ئىككىنچى چۈشلۈك: موزايىبشى 1 دانه (سارغايغىچە ئوتقا قاخلانغان)، قۇستە 1 مىسقال بىرلىكتە يۇمشاق سوقۇپ، قاياقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. ئۈچىنچى چۈشلۈك: موزايىبشى 2 دانه، ماش ئۇندۇرمىسى يېرىم جىك، نۇقۇت 2 مىسقال، ھەممىسىنى قوشۇپ، ئېزىپ سۈيى ئىچىلىدۇ. (2) بورەك ياللۇغىدىن بولغان ئىششىق، سۈيدۈك يول تېشىدا: موزايىبشىدىن 6 دانه ئېلىپ ئوتقا قاخلاپ، قۇرۇتۇپ يۇمشاق سوقۇپ، سىر كۆندە ئۇچكە بولۇپ قاياقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 3 - 5 دانه. تېنى ئاجىزلارغا ئېھتىياتلىق بىلەن ئىشلىتىش كېرەك.

تاۋۇز 西瓜 Xigua

تاۋۇز شوپىگى(西瓜皮) تاۋۇز شاپىغىنىك ئېقى (西瓜翠)

تاۋۇز شورى(西瓜霜)

يىغىپ تەييارلاش: تاۋۇز شوپىگى: تاۋۇز شاپىغىنىك ئەك سىرتىدىكى قاتتىق پوستى. بۇنى پىچاق بىلەن سويۇۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ. تاۋۇز شاپىغىنىك ئېقى، تاۋۇز شاپىغىنىك سىرتىدىكى قاتتىق شوپىگى بىلەن ئىچىدىكى يۇمشاق قىسمىنى ئېلىۋەتكەندىن كېيىن قالغان قىسمى. بۇنى تاسمەك تېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتىلىدۇ. تاۋۇز شورى: قىراۋ چۈشكەندىن كېيىن، خامراق تاۋۇزغا چاقماق ئۇرۇپ بىر قىسىم گوشىنى چىقىرىۋېتىپ، ئۇنىڭ ئورنىغا سۇسىز شور تولتۇرۇپ. چاقماق ئۇرۇلغان ئورنىنى شاپىغى بىلەن بېكىتىپ قويۇپ، تاۋۇزنىڭ سىرتىغا ئاق شور تېپىپ چىققەچە ئېسىپ شامالدا قورۇتۇلىدۇ. بۇ ئاق شورنى قىرىۋېلىپ ئىشلىتىدۇ.

تەبىىتى: تەمى تاتلىق، تەبىىتى سوغاق، زەھەرسىز. ئىسسىقلىقنى، ئىسسىق ئوتۇشنى قايتۇرىدۇ، ئۇسسۇزلۇقنى باسىدۇ، سۇيدۇكنى ھەيدەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئوتكۇر بورەك ياللۇغى، سۇلۇق ئىششىق، سۇيدۇك ئازلىقتا: تاۋۇز شوپىگى 3 مىسقال، كوك كاۋا شوپىگى 3 مىسقال، يۇغۇچ 3 مىسقال، جامكا 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) يۇقۇرى قان بېسىمى بولغاندا: تاۋۇز شاپىغىنىڭ ئېقىنى دەملەپ، چاي ئورنىدا ئىچىلىدۇ. (3) بورەك ياللۇغىدىن بولغان سۇلىق ئىششىقتا: تاۋۇز شۇپىگى 2 سەر ياكى كوك كاۋا شۇپىگى 2 سەر، كەتىرا 1.5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ، بىر كۇندە 3 كە بولۇپ ئىچىلىدۇ. (4) ئىسسىق ئوتۇش، (بەدەن قىزىش، باش ئايلىنىش، ئۇسساش) دا: تاۋۇز شاپىغىنىڭ ئېقى 1 سەر، يالپۇز 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) تاماق، كىكىرتەك ئىششىپ ئاغرىغاندا، ئېغىز - تىللارغا يارا چىققاندا: تاۋۇز شورى، زەمچە، مامرانچىن، دانىكالارنىڭ ھەرقايسىسىدىن 2 مىسقال ئېلىپ، ھەممىنى يۇمشاق سوقۇپ، ئۇنىڭدىن ئازراق ئېلىپ، كىكىرتەككە پوركۇلىدۇ. ئىشلىتىشتىن ئىلگىرى تۇز سۇيى بىلەن ئېغىزنى چايقاش كېرەك.

مىقتارى: 0.3—1 سەر.

نەغەزگۈل يىلتىزى (نەغەز گۈل)

萱草根 Xüan sauogen (萱草)

(پىياز گۈللىسى، نەغەز گۈل تۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئۇسۇملۇك، ئېگىزلىگى 70-100 سانتىمېتىر. (2) تۈگۈنەك يىلتىزى كوپ، شەكلى تۇرچۇققا ئوخشايدۇ. غولى يالغۇز، سىلىق ۋە قاتتىق. (3) يوپۇرمىغى كوپمۇچە توپلىشىپ ئوسىدۇ، شەكلى يىپسىمان بولۇپ، دوغۇسىمان ئېگىلىپ تۇرىدۇ (4) گۈل رېتى چەكلىك كۈنلۈكسىمان بولۇپ، ئۇچىدا ئوسىدۇ. گۈلى ئالتۇن سېرىق رەڭدە بولىدۇ (139 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە ئوستۇرۇلىدۇ.

يېغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ، كۈزدە كولىۋېلىپ، غولىنىڭ قالدۇقلىرىنى كېسىپ ئېلىۋېتىپ، پاكىز يۇيۇپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. ھول ئىسسىقنى، ئىششىقنى قايتۇرۇدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سۇيدۇك يول يالۇغدا: نەغەز گول يىلتىزىدىن 3 مىسقال ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ چاي ئورنىدا ئىچىلىدۇ. (2) بوغۇم سېغىراپ ئاغرىغاندا، نەغەزگول يىلتىزى 3 مىسقال، قارىغان يىلتىزى 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) سېرىق

چۇشمەيدىغان جىگەر ياللۇغدا: ھول نەغەزگول يىلىتىزى، ھول پاقا يوپۇرماقلارنىڭ ھەر قايسىسىدىن 2 سەردىن ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) سۇت بېزى ياللۇغدا: ھول نەغەزگۈل يىلىتىزىدىن مۇڭاپىق مىقتاردا ئېلىپ، ئېزىپ سىرتقا تېڭىلىدۇ. (5) سېرىغلىق، سوزنەك، بۇرۇن قاناش، قان قۇسۇش قاتارلىق كېسەللەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5—3 مىسقال.

ئېيىق ئۈزۈم يوپۇرمىغى (ئېيىق ئۈزۈمى)

越橘叶 Yuejüye 越橘果

(ئېيىق ئۈزۈمى ئاتىلىسى، ئېيىق ئۈزۈمى ئۈرۈغدىشى)

تونۇش: (1) دائىم كوكۇرۇپ تۇرۇدىغان، سامان غوللۇق پاكار چاتقال. ئىگىزلىگى 10 - 20 سانتىمېتىر، غولى ئىنچىكە ۋە كىچىك، كۇلرەڭ قوڭۇر كېلىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، سېپى قىسقا، تەتۇر تۇخۇم شەكىلدە، تولۇق گىرۋەكلىك، سىرتىغا قايرىلغان، قېلىن، ئالدى تەرپى يېشىل، ئارقا تەرپى ئاقۇش كۇلرەڭ بولىدۇ. (3) بىر قانچە تال گۈلى توپلىشىپ شاخنىڭ ئۇچىدا ئوسىدۇ. رەڭگى قىزىل، مىۋىسى شىرنىلىك، شار شەكىلدە بولۇپ، پىشقاندا ساغۇچ قىزىل رەڭگە كىرىدۇ (140 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئالتاي تاغلىرىنىڭ ئىگىز تاغلىق رايونلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يوپۇرمىغى ۋە مۇسى ئىشلىتىلمىدۇ، كۈزدە يىغىۋېلىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى ئىسسىقتا مايىل، ئازراق زەھەرلىك! سۇيدۇكنى ھەيدەپ زەھەرنى تارقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سۇيدۇك يول يالليۇغى، دوساق يالليۇغىدا: ئېيىق ئۇزۇم يوپۇرمىغى 2 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئۇچەي يالليۇغىدا، تولغاقتا: ئېيىق ئۇزۇمى 2 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: يوپۇرمىغى، مۇسى 1 - 2 مىسقال.

پىلىك ئوت

火绒草 Huo rong cao

(موروككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، پىلىك ئوت ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق تۇپلىشىپ ئۆسىدىغان سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك. ئىگىزلىگى 15 - 30 سانتىمېتىر، پۈتۈن ئۆسۈمۈلۈكنى ئاق ئۇششاق تۈكچىلەر قاپلايدۇ، غولى شاخلىمايدۇ ياكى ئۈستۈنكى قىسمى شاخلايدۇ. (2) يوپۇرمىغى نۇۋەتلىشىپ ئۆسىدۇ، ساپىغى بولمايدۇ، شەكلى يىپسىمان، تولۇق گىرۋەكلىك كېلىدۇ. (3) گۈل رېتى باشسىمان بولۇپ، بىر قانچە گۈل توپلىشىپ چەكلىك كۈنۇلۈكسىمان جايلىشىدۇ (141 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كۈنگەي تاغ باغرىدا ئوسىدۇ، شىنجاڭنىڭ ھەممە تاغلىق رايونلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يەغمپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۇستىدىكى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. ياز ۋە كۈزدە ئورۇۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، توغراپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى سەل قېرىق، تەبىئىتى سوغاق، ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، قاننى سوۋۇتىدۇ. بورەككە پايدا قىلىدۇ، سونى ماڭغۇزىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: بۇرەك يالليۇغدا: پىلىك ئوتتىن 1 سەر ئېلىپ، قاينىتىپ، ئوستىگە 3 تۇخۇم چېقىپ، قاينىتىپ، بىر كۈنىدە ئىچكە بولۇپ ئىچىلىدۇ، بىر قېتىمدا بىر تۇخۇم يېيىلىدۇ ۋە دورا سۇيۇقلۇغى ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 - 4 مىسقال (بىر قېتىملىق مىقتارى).

دورىلىق لەيلىگۈل

药蜀葵 Yao shu kui

باشقا ئاتىلىشى: گۈلخەيرى، خىتمى

(لەيلىگۈل ئائىلىسى، لەيلىگۈل ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك. ئىگىزلىگى 50 - 150 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزى يۇمۇلاق تۈۋ - رۈكسىمان، سەزىدە تۇم شاخلىنىدۇ. رەڭگى ساغۇچ بېغىرەك، غولى تىك كېلىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نۇۋەتلىشىپ ئوسكەن، سېپى بار، يۇرەك شەكلىدە، گىرۋەكلىرى ھەرە چىشلىك بولىدۇ. ئارقا تەرىپى ئاق تىۋىتچە تۈكلەر بىلەن قاپلانغان. (4) غولى 1 دىن 3 كىچە بولۇپ يوپۇرماق قولتۇغىدىن ئوسۇپ چىقىدۇ. ئاق ياكى سۇس

بىغىرەك، گۈلتاجى ياپرىغى 5 تال بولىدۇ. مۇسى ياپىلاغراق يۇمۇلاق بولۇپ، كوپ ساندىكى كىچىك مۇچىلىرىنىڭ قوشۇز - لۇشىدىن تەشكىل تاپقان، پىشقاندا يېرىلىدۇ (142 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئويلەرنىڭ ئەتراپىدا، ئېتىز، قىر - دالىلاردا ئوسىدۇ. شىمالىي ۋە جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە بار. شىمالىي شىنجاڭدا كوپرەك.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. باھار ۋە كۈز پەسىللىرىدە يىلتىزىنى كولاپ، يۇيۇپ تازىلاپ، كېسىپ، يالپاق قىلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. يوپۇرمىغى، گۈلى ۋە ئۇرۇغىمۇ دورا بولىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئازراق تاتلىق، تەبىئىتى موتىدىل، ئازراق ئىسسىقتا مايىل. تاش بەدەندىكى ئىللەتلەرنى تارقىتىدۇ، تەرلىتىدۇ، سۈيدۈك ھەيدەيدۇ، يوتەلنى توختىتىدۇ، يالىلۇغنى قايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ھەر خىل جاراھەت، ئىششىق، سۈت بېزى يالىلۇغىدا: يوپۇرمىغىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ يەنچىپ چېپىلسا ئېغىز ئالدۇرىدۇ ۋە ئىششىقنى ياندۇرىدۇ. (2) زەھەرلىك ھاشارەتلەر چاقىقاندا: يوپۇرمىغىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ يانچىپ چېپىلىدۇ ياكى زەيتۇن يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ چېپىلىدۇ. (3) كانايچە يالىلۇغى، قان تۈكۈرۈش دەم سىقىلمىشلاردا: يىلتىزى سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) ھەر خىل سۇلۇق ئىششىقلاردا، سۈيدۈك راۋان بولماسلىقتا، سىيگەندە ئاغرىشلاردا ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 4 گرام.

كوك سېغىز

滑石 Hua shi

باشقا ئاتىلىشى: تالىك.

تونۇش: بۇ بىر خىل كىرىستاللىق كىسلاتاسىنىك تۈزى بولۇپ، كىرىستاللىرى رەتسىز، ياپىلاغىراق، رەڭگى ئاق مومغا ئوخشاش ئازراق پاقىراق، يۇمشاق، سىلىق مەدەن.

چىقىش ئورنى: بۇرچۇن، قارا قوتان قاتارلىق يەرلەردىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: 4 پەسىلنىڭ ھەممىسىدە يىغىشقا بولىدۇ. يىغىپ ئارىلاشمىلاردىن تازىلاپ، يۇمشاق سوقۇپ ياكى ئۇششاق پارچىلاپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي سوغاق، ئىسسىقنى تازىلاپ سۇيدۇك ھەيدەيدۇ، ھوللۇكنى ماڭغۇزىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) يازدا ئاپتاپ ئوتۇپ، كوپ ئۇسساشتا، سۇيدۇك قىزىرىپ، ئاز - ئازدىن تېمىش بولغاندا: كوك سېغىزدىن 6 سەر، خام چۈچۈكبويىدىن 1 سەر ئېلىپ قوشۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، بىر كۈندە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 3 مىسقالدىن قاينىقاسۇدا ئىچىلىدۇ. (2) سۇيدۇك ئوبدان راۋان بولماي تېمىپ كويۇپ ئاغرىشلاردا: كوك سېغىزدىن 5 مىسقال، پاقا يوپۇرماق ئۇرۇغى، قۇشقاچ تىل، چىنە گۈلەرنىك ھەر قايسىسىدىن 4 مىسقال، چۈچۈكبۇيىنىك ئۇچىدىن 3 مىسقال، بەيماڭ يىلتىزىدىن 1 سەر ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) سۇيدۇك يولىدا تاش پەيدا بولغاندا:

كوك سېغىز تالقىنى 8 مىسقال، كىۋەز ئانىسى ئۇرۇغى 4 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) تېرىنىك قىزىتمىلىق چاقىسى بو-لۇپ، سېرىق سۇ چىققاندا: ھىندى ئوسمىسى، خام چۈچۈكبۇيىنىك ھەر قايسىسىدىن 1 مىسقال، كوك سېغىز تالقىنىدىن 6 مىسقال ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، كۈندە 2 قېتىم سىرتقا سېپىلىدۇ. (5) ئۇرۇقدان خالتىسىنىك تەرلىشى، ئاياق بارماق ئارىسىنىك تەرلەپ شەلۋەرىشىدە: كوك سېغىز تالقىنى، پىششىق گەجنىك ھەر قايسىسىدىن 2 سەر، سۇسىز زەمچىدىن 2 مىسقال ئېلىپ، ھەممىسىنى يۇمشاق سوقۇپ كۈندە 2 قېتىم سېپىلىدۇ.

مىقتارى: 3 - 5 مىسقال.

(2) سۇيۇقلۇقنى ھەيدىگۈچى دورىلار

(逐水药)

سۇتلۇك ئوت (گۈزەل مۇنىلىك سۇتلۇك ئوت)

大戟 Da ji (美果大戟)

(سۇتلۇك ئوتلار ئائىلىسى، سۇتلۇك ئوت ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئېگىزلىگى 50 - 80 سانتىمېتىر. سۇنىدۇرسا ئىچىدىن ئاق سۇت چىقىدۇ. (2) يىلتىزى تۈۋرۈكسىمان، تاشقى پوستى خۇمارەڭ قو-ڭۇر، غولى تىك، توم بولۇپ، يۇقۇرى قىسمىدا كىچىك شاخلىرى بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. سېپى بولمايدۇ. شەكـ-لى ئۇزۇن تېمىنەسىمان، تولۇق گىرۋەكلىك. (4) گۈل رېتى ئوگـ-زىسىمان، ئورىغۇچى يوپۇرمىغى سېرىق رەڭدە، غوزا مۇنىسى تۇخۇم شەكلىدە (143 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تۇزلەڭلىكلەردە، ئېتىز ياقىلىرىدا، يول بويلىرىدا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. ئەتىياز، كۈز پەسىللىرى يىلتىزىنى كولاۋېلىپ، لايلىرىنى پاكىز يۇيۇپ، سېپ-ۋەتكە سېلىپ، سۇنىڭ ئىچىدە تۇرغۇزۇپ، قوۋزىغىنى چىقىرىۋېتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، ئاچچىقسۇ بىلەن قورۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرلىك! سۇيۇقلۇقنى ھەيدەيدۇ، چوڭ ـ كىچىك تەرەتنى راۋان قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قوساقتا سۇ يىغىلىپ قوساق كوپۈشكەندە، چوڭ ـ كىچىك تەرەت راۋان بولمىغاندا: سۇتلۇك ئوت 3 فوك، ھەشقىپىچەك ئۇرۇغى 1.5 مىسقال، قىزىل چىلان 5 دانە، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) سىرغىتمىلىق كوكرەك پەردە يالىلۇغىدا، سۇتلۇك ئوت 1 مىسقال، چوڭ چىلان 30 دانە سۇدا قاينىتىلىپ، ھەر قېتىم چىلاندىن 15 دانىدىن كۈنىگە 2 قېتىم يىيىلىدۇ (سۈيىنى ئىچىشكە بولمايدۇ). (3) جىگەر يالىلۇغىدىن بولغان قوساقتا سۇ يىغىلىش، قان شۇرۇغۇچى قۇرۇت كېسەللىگىنىڭ ئاخىرقى دەۋرىدىكى قوساقتا سۇ يىغىلىشتا: سۇتلۇك ئوت يىلتىزىنى يۇمشاق سوقۇپ، جىگەررەڭگە كەلگىچە ئوتتا قىزدۇرۇپ (كومۇر ھالەتكە كەلتۇرمەسلىك كېرەك) 0.3 گرامدىن بولۇپ، كاپسولغا سېلىپ ئىچىلىدۇ. بىر قېتىمدا 13 ـ 18 تالدىن ھەپتىسىگە بىر قېتىم، ئۇدا 3 ھەپتە ئەتىگەنلىك تاماقتىن 2 سائەت كېيىن ئىچىلىدۇ، بىر قانچە داۋالاش مۇددىتى ئۇلاپ ئىچىشكە بولىدۇ.

مىقتارى: 0.5 ـ 1 مىسقال.

مەنى قىلىنىشى: ھامىلدار ئاياللار ۋە بەدىنى ئاجىز كىشىلەرگە ئىشلىتىشكە بولمايدۇ. چۈچۈكىۋىيا بىلەن بىللە ئىشلىتىشكە بولمايدۇ.

چۇغۇندان

苦葶苈 Ku tingli (播娘蒿)

(كرىست گۇللۇكلەر ئائىلىسى، چۇغۇندان ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق ياكى ئىككى يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30 - 70 سانتىمېتىر، پۇتۇن بەدىنى ئاق - كۇلرەك يۇمشاق تۇكچىلەر بىلەن قاپلانغان. (2) غولى تىك، يۇقۇرى قىسمىدا ئىنچىكە يۇمشاق شاخلىرى بار. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، 2 - 3 قايتىلانغان پەيسىمان تولۇق يېرىلغان يوپۇرماق بولۇپ، يېرىقچىلىرى يىپسىمان بولىدۇ. (4) ئومۇم گۇل رېتى ئوسۇملۇگىنىڭ ئۇچىدا ئوسىدۇ، گۇلى كىچىك، رەڭگى سېرىق، مىۋىسى ئۇزۇن، مۇڭگۇزلۇك، يىپسىمان شەكلىدە، مىۋە ساپىغى ئىنچىكە، ئۇزۇن، ئۇرۇغى كىچىك، شەكلى تۇخۇمسىمان ياپىلاق، رەڭگى قوڭۇر كېلىدۇ (144 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئېتىز ياقىلىرى، يول بويلىرىدا ئوسىدۇ. پۇتۇن شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا ئۇرۇغى ئىشلىتىلىدۇ. ئۇرۇغى پىشقاندا يەر ئۇستىدىكى قىسمى ئورۇۋېلىنغاندىن كېيىن، ئۇرۇغى سوقۇپ ئېلىنىدۇ.

تەبىىتى: تەمى قېرىغىراق ئاچچىق، تەبىىتى ئىنتايىن سوغاق، زەھەرسىز. بەلغەمنى يۇمشىتىپ. دەم سىقىشنى باسىدۇ، ئوپكىنى تازىلاپ سۇيۇقلۇقنى راۋان قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سوزۇلما خاراكتىرلىك كاناي ياللۇغدا، كانايچىنىڭ كېڭىيىشى ۋە سىرغىتمىلىق كوكرەك پەردە ياللۇغدا: چۈغۇندان ئۇرۇغى 3 مىسقال، چوڭ چىلان 10 دانە (كېسىلگەن)، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) جىگەر قېتىشتىن بولغان قوساقتا سۇ يىغىلىش، سۇيدۇك ئازلىقتا: چۈغۇندان ئۇرۇغى، كاۋاۋىچىن، رەۋەنىنىڭ ھەرقايسىسىدىن 2 سەر قۇشقاچ تىلىدىن 1 سەر ئېلىپ، ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ كۈمۈلاچ ياساپ، ھەر قېتىم 2 مىسقالدىن كۈنىگە 2 قېتىم ئاچ قوساقتا ئىچىلىدۇ. (3) يوتۇلۇپ دەم سىقىلىشتا: ئورۇك مېغىزى 8 سەر، چۈغۇندان ئۇرۇغى (قورۇلغان) 8 مىسقال، ئىشلەنگەن چاكاندا 2 سەر، چوڭ چىلان (ئۈچكىسى ئېلىۋېتىلگەن) 4 سەر، چۈچۈكبۇيا 2 سەر، ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇلۇپ 1 مىسقال ئېغىرلىقتا كۈمۈلاچ قىلىنىدۇ. بىر قېتىم 3 كۈمۈلاچتىن، كۈنىگە ئىككى قېتىم ئىچىلىدۇ. (4) بورەك قان تومۇر تۈگۈنچىلىرىنىڭ ياللۇغدا: ھول چۈغۇندان ئۇسۇملۇكىدىن 1 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0.8 — 2 مىسقال.

قوشۇمچە: تودارى (甜葶苈)، داغلىق تۈدارى (腺茎独行菜) (145 - رەسىمگە قارالسۇن). (كىرىست گۈللۈكلەر ئائىلىسى، تۈدارى ئۇرۇغدىشى) بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 10-40 سانتىمېتىر. شاخلىرى كوپ، پۈتۈن ئوسۇملۇك يېرىم شار شەكىلىدە بولىدۇ. يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، ساپىغى يوق، تۈۋىدىن ئوسكەن يوپۇرمىغى تار، ئۇزۇن، سوقۇچاق شەكىلدە، گىرۋىكىدە كەمتۈك ئورۇنلار بولىدۇ، يۇقۇرى قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرى يېپىسىمان. ئومۇم گۈل رېتى ئوسۇملۇكنىڭ ئۈچىدا ئوسىدۇ. گۈلى كىچىك، رەڭگى ئاق، مېۋىسى ياپىلاق دوگىلەك شەكىلدە، مېۋە ساپىغى ئىنچىكە

ئۇزۇن، مۇننىڭ ئۇچى سەل ئويمان. ھەر بىر مۇسسده بىر تال-دىن ئۇرۇغى بولۇپ، ناھايىتى كىچىك، پىشقاندا ساغۇچ قوڭۇر رەڭ-گە كىرىدۇ. تەسىرى چۈغۇندان بىلەن ئوخشاش.

ھەشقىپىچەك ئۇرۇغى (ھەشقىپىچەك)

牵牛子 Qianniuzi (毛牵牛)

(يوگۇمەچ گۇللۇكلەر ئائىلىسى، ھەشقىپىچەك ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق يوگۇمەچ بولۇپ ئوسىدىغان سا-مان غوللۇق ئوسۇملۇك. پىلىكىنىڭ ئۈزۈنلۈغى 3 مېتىرغا يېتىدۇ. پۈتۈن ئوسۇملۇكنى ئاق ئۇزۇن توكچىلەر قاپلاپ تۇرىدۇ. (2) يۇ-پۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. سېپى ئۇزۇن، يوپۇرماق ئالقىنى كەڭ يۇرەكسىمان، ئالدىنقى تەرىپى قىسقا ئۇچلانغان، تولۇق گىرۋەكلىك. (3) ئۇمۇم گۈل سېپى قولتۇغىدىن ئوسكەن، گۈل سېپىنىڭ ئۇچىدا 1 - 5 گىچە گۈل ئوسىدۇ، گۈل تاجسى كانايسىمان بولۇپ، رەڭگى ئادەتتە كوكۈچ سوسۇن ھال ۋە ئاق رەڭدە بولىدۇ. غوزا مۇسسى شار شەكلىدە، ئۇرۇغى تۇخۇمسىمان قىرلىق، قارا ياكى ئاق رەڭلىك، سىلىق، تۇكسىز بولىدۇ (146 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كۇنگەي ئورۇنلاردا ئوسىدۇ، شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا ئۇرۇغى (ھەشقىپىچەك ئۇرۇ-غى) ئىشلىتىلىدۇ. پىشقاندىن كېيىن ئۇرۇغىنى ئېلىپ، ئاپتاپتا قۇ-رۇتۇپ، خام بويىچە ياكى ئازراق كوپكىچە قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى سوغاق، ئازراق زەھەرلىك!

سۇيۇقلۇقنى هەيدەپ ئىششىقنى قايتۇرۇدۇ، دوسۇلۇپ قالغان ئىللەت-
لەرنى راۋانلاشتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) جىگەر قېتىشتىن بولغان قوساقنا سۇ يىغىلىش ۋە ئىششىقلاردا ھەشقىپىچەك ئۇرۇغى 2 مىسقال، پاقا يۇپۇرماق 4 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) سوزۇلما خاراكتېرلىك بورەك يالىلۇغى جىگەر قېتىش بىلەن قوساقنا سۇ يىغىلىش قوشۇلۇپ كەلگەندە: ھەشقىپىچەك ئۇرۇغى 4 سەر، ئارپا بېدىيان 1 سەر ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ بىر قېتىمدا 2 مىسقالدىن كۈنىگە بىر قېتىم ئىچىلىدۇ ياكى چوڭ چىلان. قارا شېكەر بىلەن سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) قەۋزىيەتتە: ھەشقىپىچەك ئۇرۇغىدىن 3 مىسقالنى تالقان قىلىپ، زەنجۇبىل سۇيى بىلەن قوشۇپ ئىچىلىدۇ ياكى شاپتول مېغىزىدىن 3 مىسقال قوشۇپ ھەسەل بىلەن كۈمۈلاچ ياساپ ئىچىلىدۇ. (4) تاماق ھەزىم بولماسلىق، قوساق كوپۈش، قەۋزىيەتلەردە: ھەشقىپىچەك ئۇرۇغىدىن 1 سەر (يېرىمى خام يېرىمى قورۇلغان)، ئۇرۇقلاتقان تۇرۇپتىن 2 سەرنى يۇمشاق سوقۇپ، بىر قېتىمدا 1 - 2 مىسقالدىن ئىچىلىدۇ. (5) يوتەل ۋە يۇز - كوزلەر ئىششىغاندا: ھەشقىپىچەك ئۇرۇغى 2 مىسقال، كەۋرەك 3 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 1 مىسقال، ئۇرۇك مېغىزى 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (6) قىزىلغا ئوپكە يالىلۇغى قوشۇلۇپ كەلگەندە (يۇقۇرى قىزىتما بولۇپ. دەم سىقىلىش ۋە ئوپكىدە گىژىلداش ئالامىتى بولغاندا): ھەشقىپىچەك ئۇرۇغىدىن 5 مىسقال، زەمچىدىن 1 سەر ئېلىپ، ئازراق ئۇن قوشۇپ تالقان قىلىپ، ئاچچىقسۇ بىلەن توغاچ ياساپ، ئىككى پۇتنىڭ يوكچۈمن پەللىسىگە تېڭىلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 2 مىسقال.

مەنى قىلىنىشى: ھامىلدار ئاياللارغا ئىشلىتىشكە بولمايدۇ. دەن (ھەيۋىلمىلىك) بىلەن بىللە ئىشلىتىشكە بولمايدۇ.

5 . رېماتىزىمنى داۋالايدىغان دورىلار

گوش بوغۇملاردىكى رېماتىزىمغا داۋا بولغۇچى دورىلارغا — رېماتىزىمنى داۋالايدىغان دورىلار دېيىلىدۇ. بۇلارنىڭ بەزىلىرىنىڭ پەينى بوشتىپ، قاننى جانلاندۇرۇش، سوغاقنى تارقىتىپ، پەي سوگەكلەرنى كۇچلەندۇرۇش تەسىرى بار، بۇ دورىلار رېماتىزىمدىن كېلىپ چىققان گوش ۋە بوغۇملارنىڭ ئىششىپ سىقىراپ ئاغرىشى، ھەركەت توسقۇنلۇقىغا ئۇچرىشى، كۇيۇشۇش قاتارلىق كېسەللىكلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

بۇدۇشقاق ئۇرۇغى (بۇدۇشقاق)

苍耳子 Cang er zi

(مۇرەككەپ گۇللۇكلەر ئائىلىسى، بۇدۇشقاق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئەگىزلىگى 60 سانتىمېتىر ئەتراپىدا ئوسىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نۇۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. سېپى ئۇزۇن، بوپۇرمىغى ئۇچ بۇرجەك، كەڭ تۇخۇم شەكىلىدە، تۇۋى تېپىز يۇرەكسىمان، گىرۋىگى تېپىز بولۇنگەن چىشلىق بولىدۇ. (3) گۇل رېتى باشسىمان بولۇپ ئۇچىدىن ياكى قولتۇغىدىن ئوسىدۇ، ئۇرۇق مىۋىسى ئۇزۇن تۇخۇم شەكىلىدە، يۇزىدە زىچ جايلاشقان ئىلمەك تىكەنلىرى بولىدۇ. ئۇچىدا ئىككى تال ئۇچلۇق تىكەنى بار. مىۋىسىنىڭ ئىچىدە 2 دانە ئۇرۇغى بولىدۇ (147 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كوپىنچە ئېتىز ياقىلىرى، يول - ئېرىق بويلىرىدا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا مۇسى (بۇدۇشقاق ئۇرۇغى) ۋە بەر ئۇستى قىسمى (بۇدۇشقاق) ئىشلىتىلىدۇ. مۇسى پىشقاندا ئورۇۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، ئۇرۇغىنى سوقۇۋېلىپ، يوپۇرماقلىرىنى تازىلاپ ئېلىۋېتىپ، خام بويىچە ياكى سارغايغىچە قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ. چوپى ئورۇۋېلىنغاندىن كېيىن، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلۇپ، چاناپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: بۇدۇشقاق ئۇرۇغى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، بىر ئاز زەھەرلىك! بۇدۇشقاق: تەمى قېرىق ئاچچىق، تەبىئىتى سەل سوغاق، بىر ئاز زەھەرلىك! ئىككىلىسى يەلنى تارقىتىپ، ھوللۇكنى ھەيدەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سوزۇلما خاراكتېرلىك بۇرۇن يالىلۇغى، بۇرۇن يان بوشلۇغى ياللۇغىدا: بۇدۇشقاق ئۇرۇغى 2 مىسقال، مۇلەن دەرەخ غۇنچىسى 2 مىسقال، بەيجۆ 3 مىسقال، يالپۇز 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) رېماتىزملىق بوغۇم يالىلۇغىدا: بۇدۇشقاق ئۇرۇغى، ساڭجۇ، لىپەككۇلەرنىڭ ھەرقايسىسىدىن 3 مىسقالدىن ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. ئېشەك يېمى، تېرە قېچىتمىسى ھول تەمرەتكىلەردە: بۇدۇشقاق ئۇرۇغى 3 مىسقال، ياۋا سۇپۇرگە ئۇرۇغى 3 مىسقال، جامكا 1 سەر، سەپرا ئوت يىلتىز پوستى 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. يەنە بىر چۇفاڭ: بۇدۇشقاق يوپۇرمىغىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ قاينىتىپ، ئاغرىق ئورۇن يۇيۇلىدۇ. (3) ھەر خىل چىش ئاغرىقلىرىدا: بۇدۇشقاق ئۇرۇغىدىن 1.5 سەر (شوپىگىنى ئېلىۋېتىپ، سارغايغىچە قورۇپ) ئېلىپ بىر تۇخۇم بىلەن قوشۇپ قورۇپ يېيىلىدۇ ياكى بىر كۈندە ئۇچكە بولۇپ يېيىلىدۇ. ماي، تۇز قوشۇشقا بولمايدۇ. موخۇ كېسىلمىدە: بۇدۇشقاق 12 مىسقال سۇدا قاينىتىپ قۇيۇلدۇرۇپ، كۈنىگە

3 كه بولۇپ ئىچىلىدۇ. (5) ئورتا قۇلاق ياللۇغىدا: بۇدۇشقاق 5 مىسقال، ئابدىمىلىك 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 3 مىسقال.

ئىزاھات: بۇدۇشقاق ئۇرۇغىنىڭ ئاساسىي تەركىبى: ساگىتەرگەن 苍耳苷 بولۇپ يۇرەكنى كۈچلەندۈرۈش تەسىرى بار. بۇنىڭ بىلەن زەھەرلەنگەندە مىڭە يالللۇغىغا ئوخشاش ئالامەتلەر كېلىپ چىقىدۇ. تېز قۇتقۇزۇش ئۈچۈن سىتىرخىنىنوم ئىترىكۇم بېرىلىدۇ.

چوڭ يوپۇرماقلىق جىنتىيانا

秦艽 Qin jiao (大叶秦艽)

(جىنتىيانا ئائىلىسى، جىنتىيانا ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 40 - 60 سانتىمېتىر. (2) ئاساسىي يىلتىزى توم ۋە چوڭ، رەڭگى جىگەررەڭ سېرىق، دائىم بىر قانچە يىلتىزى يوگەن شەپ، كونۇسسىمان شەكىلگە كىرىدۇ. غولى تىك، تۈكسىز، سىلىق، تۈۋىدە يوپۇرماق ساپىغىنىڭ يىپسىمان قالدۇقلىرى بولىدۇ. (3) تۈۋىدىن ئوسكەن يوپۇرمىغى چوڭ، ئادەتتە 20 سانتىمېتىر ئەتراپىدا بولۇپ، 5 تال ئوچۇق بولغان يوپۇرماق تومۇرى بولىدۇ، غولىدىن ئوسكەن يوپۇرماقلىرى ئۇدۇل ئوسىدۇ، كىچىگىرەك، يوپۇرماق تۈۋى بىرلەشكەن بولىدۇ. (4) گۈلى چاقىپىلەكسىمان بولۇپ، يۇقۇرى قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرى قولتۇغىدىن توپلىشىپ ئوسۇپ چىقىدۇ. گۈل كاسىسى پەردىسىمان، ئۇچىدا 3 - 5 گىچە ئوخشاش بولمىغان ئۇزۇنلۇقتىكى قىسقا چىشلىرى بار. گۈل تاجسى نەيسىمان، رەڭگى

توق كوكۇش سوسمن رەڭدە، ئورۇق مۇسى ئۇزۇن يۇمۇلاق شەكىلدە، ئۇرۇغى سو قۇچاق، قوڭۇر رەڭلىك بولۇپ، پاقىراپ تۇرىدۇ (148-رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ ئورمانلىقلىرى ئارىسىدىكى نەم ئوتلاقلاردا، ئورمان بەلۋىغى يۇقۇرىسىدىكى ئوتلاقلاردا ئوسىدۇ. ئالتاي، نيانشان كوئېنلۇن تاغلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. ئەتىياز ۋە كۈز پەسىللىرى كولۇپلىپ، چاچما يىلتىز ۋە غولىنىڭ قالدۇقلىرىنى ئېلىۋېتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، تولۇق نەمدەپ، نېپىز كېسىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىقراق قېرىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. رېماتىزمىنى، ئاجىزلىقتىن بولغان قىزىتمىنى قايتۇرۇش، قاننى جانلاندۇرۇپ، پەيلەرنى يۇمشىتىش تەسىرى بار.

ئىشلىتىلىشى: (1) رېماتىزمىلىق بوغۇم يالۇغدا: چوڭ يوپۇرماقلىق جىنتىيانا 3 مىسقال، قاقىرا تۇمشۇق 1 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. يەنە بىر چۈفاڭ: چوڭ يوپۇرماقلىق جىنتىيانا، ئۇزۇمە شېخى، خىنە، كەۋرەك، ئەمەنلەرنىڭ ھەرقايسىسىدىن 3 مىسقال-دىن ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ، كېسەل ئورۇن ھورداتوپ يۇيۇلىدۇ (يۇغاندىن كېيىن شامالداتماسلىق كېرەك). (2) ئوپكە سىلىدىكى توۋەن قىزىتما، سوغاق تەر چىقىشتا: كەڭ يوپۇرماقلىق جىنتىيانا، شاتارى، ئالمقات يىلتىز پوستى، كوك ئەمەنلەرنىڭ ھەرقايسىسىدىن 3 مىسقالدىن ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 3 مىسقال.

قوشۇمچە: سېرىق گۈللۈك جىنتىيانا (黄花秦艽) (149-رەسىمگە قارالسۇن)، چوڭ يوپۇرماقلىق جىنتىيانا بىلەن ئوخشاپ كېلىدۇ لېكىن ئوسۇملۇكى كىچىك، يوپۇرمىغى تار، ئۇزۇن تېمەنە

شەكىللىك بولۇپ، ئۇزۇنلۇغى 10 سانتىمېتىر كېلىدۇ. گۈلى سېرىق، گۈل كاسىسى نەيسىمان، گىرۋەكلىرى رەتلىك بولىدۇ. نەسىرى چرك بوپۇرماقلىق جىنتىيانا بىلەن ئوخشاش.

يىلپىز سۇڭگى

豹骨 Bao gu

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلپىزنىڭ پۈتۈن سۇڭگى ئىشلىتىلىدۇ. يىلپىزنى سويۇپ، تېرە گوشىنى ئېلىۋېتىپ، سۇڭەكتىكى قالدۇق گوشلىرىنى قىرىۋېتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ياكى ئوتتا قاخلاپ قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ. تەييارلانغان يىلپىز سۇڭگى: تازىلانغان يىلپىز سۇڭگىنى كۈنجۈت يېغى بىلەن سارغايغىچە قورۇپ ئاندىن ماينى ساقىتىۋېتىپ تەييارلىنىدۇ. ئىشلىتىلگەندە سوقۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. سوغاق يەلنى تارقىتىپ پەي - سۇڭەكلەرنى كۈچلەندۈرىدۇ، بۇنى يولۇاس سۇڭگى ئورنىدا ئىشلىتىشكە بولىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: رېماتىزملىق سوزۇلما بوغۇم يالۇغىدا: يىلپىز سۇڭگى، لېپەككۈل، كۈلى بىمىسى ھەر قايسىسىدىن 1 سەردىن ئېلىپ، 1 جىڭ ئاق ھاراقتا 5 كۈن چىلاپ، بىر قېتىم 3 مىسقالدىن كۈنىگە 2 قېتىم ئىچىلىدۇ (ھامىلدار ئاياللار ئىچىشكە بولمايدۇ).

مىقتارى: 3 - 5 مىسقال.

چیاڭخو (ئورمان داڭگۇيى)

羌活 Qiang huo (新疆羌活)

باشقا ئاتىلىشى: كامپا.

(كۆنلۈكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، داڭگۇي ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىز-لىگى 80 - 180 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزى تىك تۈۋرۈكسىمان، رەڭگى قارامتۇل قوڭۇر، قورۇقلىرى بار. غولى تىك ئوسكەن، ئوتتۇ-رىسى كاۋاك. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن. سېپى ئۇزۇن، تۈ-ۋىدىكى يوپۇرمىغىنىڭ غىلاۋى چوڭايغان، سىلىق، تۈكسىز بولۇپ، ئولىنى ئوراپ تۇرىدۇ. يوپۇرمىغى چوڭ، 2 - 3 قاپتىلانغان، تاق سانلىق پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق، كىچىك يوپۇرماقچىسى سو-قۇچاق، تۈخۈمسىمان ياكى كەڭ تېمىنەسسىمان، گىرۋىگى دۇگلىلەك ھەرە چىشسىمان ياكى شالاڭ ھەرە چىشسىمان چوڭقۇر يىرىلغان بولۇپ، ئۇچى تەرىپى تەدرىجى ئۇچلانغان بولىدۇ. (4) گۈل رېتى مۇرەكـ-كەپ كۆنلۈكسىمان بولۇپ، ئۇچىدا ئوسىدۇ. ئومۇم گۈل سېپى سىلىق تۈكسىز، گۈلى ئاق ياكى سۇس سېرىق رەڭلىك بولىدۇ. مۇنىسى قوش ئاسما ھالەتتە بولۇپ، شەكلى تۈخۈمسىمان، ياپىلاق، قاناتلىق، رەڭگى خومرەڭ (150 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ ئېتەكلىرىدىكى ئورمانلىق، چاتقال-لىقلار ۋە نەم مۇنبەت تاغ دەريا ۋادىلىرىدا ئوسىدۇ. ئىلى، سانجى رايونلىرىدىن كوپ تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. ئە-

تىياز، كۇز پەسىللىرى كولىۋېلىپ، لايىلىرىنى تازىلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، تولۇق نەمدەپ، نېپىز كېسىپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىىتى: تەمى قېرىغراق ئاچچىق، تەبىىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. تەرلىتىپ يەل ھەيدەيدۇ، ھوللۇكنى چىقىرىپ ئاغرىقنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سوغاق شامالدىن بولغان زۇكام (باش ئاغرىپ تەر چىقماسلىق، بوغۇم سېقىراپ ئاغرىشلار) دا: چياڭخو 2 مىسقال، كەۋرەك 3 مىسقال، بەيجۋ 3 مىسقال، جىڭجېي 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) رېماتىزىملىق بوغۇم يالىلۇغىدا: چياڭخو 4 سەر، تەسۋي قوناق 4 سەر، چوڭ يوپۇرماقلىق جىنتىيانا 5 سەر، كەتىرا 3 سەر، داڭگۇي 3 سەر، ئۇۋزمە شېخى 3 سەر، ھەممىنى قوشۇپ يۇمشاق سوقۇپ، بىر قېتىمدا 2 مىسقالدىن كۈنىگە 2 قېتىم ئىچىلىدۇ. (3) ئولتۇرغۇچ نېرۋ ئاغرىشتا: چياڭخو 3 مىسقال، كەڭ يوپۇرماقلىق جىنتىيانا 3 مىسقال، تاغ دىنى 3 مىسقال، قىزىل چۇغلۇق 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0.8 — 2 مىسقال.

مەنى قىلىنىشى: مەنپىلىگى زەئىپلىشىپ ئىچ بەدەننىڭ ئىسسىغى ئاشقان ۋە تاش بەدەندە كېسەللىك ئىپادىسى بولمىغانلارغا ئىشلىتىشكە بولمايدۇ.

ئىزاھات: (1) رايونىمىزدا ئىشلىتىپ كېلىۋاتقان چياڭخو بىلەن دۇخو ئىككىسىلا داڭگۇي ئۇرۇغدىشىدىكى ئوسۇملۇك بولۇپ، شەكىل جەھەتتىن ئوخشايدۇ. ئاساسىي پەرقى: دۇخونىڭ يوپۇرماق غىلاۋى كېڭىيىپ چوڭايغان بولۇپ، يوپۇرماق غىلاۋى بىلەن ئومۇم گۈل سېپىنى يۇمشاق قىسقا تۇكچىـ

دۇخو (قىسقا غوللۇق داڭگۇي)

独活 Du huo (短茎独活)

(كۇنلۇكسمان گۇللۇكلەر ئائىلىسى، داڭگۇي ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 80 - 100 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزى توم، ئۇزۇن، تاشقى پوستى خومىرەك، پۇراقلىق، غولى تىك ئوسكەن، ئوتتۇرىسى كاۋاك. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، 2 - 3 قايتىلانغان، پەيسىمان يېرىلغان، ھەر بىر يېرىقچىلىرى سوقۇچاق يىلكى ئۇزۇن يۇمۇلاق شەكىلدە، گىرۋىگى ھەرە چىشسىمان، يوپۇرماق ساپىغىنىك تۇۋى كېڭەيگەن بولۇپ، يوپۇرماق غىلاۋىنى ھاسىل قىلىپ، ئۇششاق تۇكچىلەر بىلەن قاپلانغان. (4) گۇل رېتى مۇرەككەپ كۇنلۇكسمان، ئۇچىدا ئوسكەن، ئومۇمى گۇل سېپىنى ئۇششاق تۇكچىلەر زىچ قاپلايدۇ. گۇلى كىچىك، ئاق، قوش ئاسما مۇنسى ئۇزۇن يايلاق دۇگىلەك شەكىلدە بولۇپ كەڭرەك قاناتلىق كېلىدۇ (151 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى، تاغلىق رايونلارنىڭ دەريا ۋادىلىرىدىكى

لەر قاپلىغان. چىاڭخونىڭ يوپۇرماق غىلاۋى چوگايغان، يوپۇرماق غىلاۋى بىلەن ئومۇم گۇل سېپى سىلىق تۈكسىز بولمىدۇ.

(2) داڭگۇي ئۇرۇغدىشىدىكى ئوسۇملۇكلەرنى قېرىندىشى گۇلكىلەردە داڭگۇي، يەرلىك داڭگۇي، بەيجۇ، دۇخو قاتارىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. رايونىمىزدا دۇخو قاتارىدا دورىغا ئىشلىتىشتىن تاشقىرى، چىاڭخو قاتارىدىمۇ دورىغا ئىشلىتىلمۇاتىدۇ. بۇ بىر قەدەم ئىلگىرىلەپ تەتقىق قىلىشنى تەلەپ قىلىدۇ.

سايه ۋە ئورمان ئارىلىرىدىكى نەم جايلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. ئەتىياز، كۈز پەسىللىرى كولىۋېلىپ پاكىز يۇيۇپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، تولۇق نەمدەپ نېپىز كېسىلىدۇ.

تەبىىتى: تەمى قېرىغىراق ئاچچىق، تەبىىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. سوغاقنى تارقىتىدۇ، يەلنى، ھوللۇكنى قايتۇرىدۇ، ئاغرىقنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سوزۇلما رىماتىزىملىق بوغۇم ياللۇغىدا: دۇخو 3 مىسقال، ئۇژمە شېخى 5 مىسقال، قارىغاي پۇتىغى 3 مىسقال، ئۇچقات پېلىگى 1 سەر، چوڭ چىلان 10 دانە، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) بەل ئاغرىش (بەل گوش زەخىملىنىش) تە دۇخو 2 مىسقال، بۇزۇن 5 مىسقال، قاقىرا تۇمشۇق 4 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) سوغاق شامالدىن بولغان زۇكامدا، باش ئاغرىغاندىمۇ ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 3 مىسقال.

قوشۇمچە: پۇراقلىق دۇخو香独活 (تۇكلۇك داڭگۇي毛当归) بۇنىڭ قىسقا غوللۇق داڭگۇيدىن پەرقى: يوپۇرمىغى 2 - 3 قايتىلانغان پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق. كىچىك يوپۇرماقچىسى تۇخۇم شەكىللىك كېلىدۇ. گىرۋىگىدە دىخماق ھەرە چىشلىرى بولىدۇ. يۇزى ۋە ئارقا تەرىپىدىكى يوپۇرماق تومۇرىنىڭ ئۇستىدە قىسقا شالاڭ تۇكچىلىرى بولىدۇ. گۇل رېتى مۇرەككەپ كۇنلۇكسىمان بولۇپ، ئۇچىدا ياكى يان تەرىپىدە ئوسىدۇ. كۇنلۇكسىمان گۇللىرىنىڭ سېپى 10 - 20 دانە، ھەر بىر كىچىك كۇنلۇكتە 16 - 30 گۇل بولىدۇ. قوش ئاسما شەكلىدىكى مىۋىسى ياپىلاق، سوقىچاق، ئارقا تەرىپىدىكى قىرى

يېپسسمان، تومپىيىپ چىققان بولۇپ، يان تەرىپىدە قانىتى بولمدۇ. تيانشاننىڭ تاغلىق رايونلىرىدا كوپ ئۇچرايدۇ. بۇمۇ دۇخو قاتارىدا دورىغا ئىشلىتىلمدۇ.

چەيزە يىلتىزى

茄子根 Qiezi gen

چەيزە غولى (茄子杆)

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى (چەيزە يىلتىزى)، پۈتۈن غولى (چەيزە غولى) ئىشلىتىلمدۇ. ئىرو چۈشكەندىن كېيىن، چەيزە يىلتىزى ۋە پۈتۈن غولىنى كولاۋلىپ، توغراپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلمدۇ. گۈلى ۋە ئىرو چۈشكەندىن كېيىنكى چەيزىمۇ دورىغا ئىشلىتىلمدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. يەل ۋە سوغاقنى تارقىتىپ، ئاغرىقنى توختىتمدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سوزۇلما رېماتىزملىق ئوغۇم يالۇغدا: چەيزە يىلتىزى 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلمدۇ ياكى چەيزە يىلتىزىدىن 6 سەر ئېلىپ بىر جىڭ ئاق ھاراقتا 3 كۈن چىلاپ، بىر قېتىمدا يېرىم سەردىن كۈنىگە 2 قېتىم ئىچىلمدۇ. (2) يېنىك ئىششىق يارىسىدا: چەيزە غولىدىن يېرىم جىڭ ئېلىپ، قاينىتىپ ئاغرىق ئورۇننى ھورلىتىپ يۇيۇلمدۇ. (3) بالدىلاردىكى ئاق سولە (سۇت قېتى) دا: ئىرو چۈشكەندىن كېيىنكى چەيزىنى ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، ئاغرىق ئورۇنغا چېپىلمدۇ. (4) بەدەن تەمرەتكىسى، سان تەمرەتكىسىدە: ھول چەيزە گۈلىدىن مۇۋاـ

پەق مىقتاردا ئېلىپ، ئېزىپ شىلىمدەك قىلىپ، ئاغرىق تۇرۇنغا سۈركىلىدۇ.

مىقتارى: يىلتىزى 3 - 5 مىسقال.

كەپە

老鼠瓜 lao shu gua

باشقا ئاتىلىشى: كىبىر

(كەپە ئاتىلىسى، كەپە تۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) يەردە يېتىپ، پىلەكسىمان تۇسىدىغان يېرىم چاتقال. (2) يىلتىزى توم، پوستى قېلىن، ئاق سېرىق رەڭلىك. غولى توپلىشىپ يەرگە يېتىپ، پىلەكسىمان تۇسىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، قېلىن، يۇزى سىلىق، سەل ئويمان، شەكلى يۇمۇلاق، يوپۇرماق ساپىغىنىڭ تۇۋىدە ئىككى تال قاتتىق ئىلمەك تىكەن بولىدۇ. (4) گۈلى چوڭ، قولتۇغىدىن ئوسىدۇ. رەڭگى ئاق، مۇنىسى تۇخۇم شەكىللىك كېلىدۇ، يېرىلغاندىن كېيىن ئىچكى پەردىسى فاندەك قىزىل رەڭدە بولىدۇ. ئۇرۇغى توق خومىرەڭ بولۇپ، تۇرۇپنىڭ ئۇرۇغىغا ئوخشايدۇ، ئۇرۇغىنىڭ تەمى ئاچچىق بولىدۇ (152 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: قۇرغاق - قۇملۇق ۋە شېغىللىق يەس تاغ باغرىلىرىدا، قۇمساڭغۇ يەرلەردە ئوسىدۇ، شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىز پوستى، يوپۇرمىغى، مۇنىسى ئىشلىتىلىدۇ. كۈز پەسلىدە مۇنىسى پىشقاندا مۇنىسى، يو-

پۇرمىغى ئېلىنىدۇ. يىلتىزىنى كولىۋېلىپ، پوستىسى سويۇۋېتىپ ھول بويىچە ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىق قېرىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل. يەلنى، سوغاقنى، ھوللۇكنى قايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: ئوتكۇر، سوزۇلما رىماتىزملىق بوغۇم يالـ لۇغىدا: ھول كەپە يىلتىز پوستىدىن 4 فـۇك، مۇسسىدىن 1 فۇك ياكى ھول كەپە يوپۇرمىغىدىن 4 فۇك، مۇسسىدىن 1 فۇك ئېلىپ، ھەممىسىنى ئېزىپ شىلىمدەك ھالغا كەلتۇرۇپ (ئەگەر ئـازراق قۇـ رۇپ شىلىم ھالغا كەلمىسە، مۇۋاپىق ھـالدا ئىسىتىلغان ئاق ھاراق قوينۇلىدۇ) داكا بىلەن كېسەل ئورۇنغـا تېڭىپ 15 - 30 مىنۇتتىن كېيىن ئېلىۋېتىلىدۇ. ھـەر كۈنى بىر قېتىم تېڭىلىدۇ، 5 كـۈن بىر داۋالاش مۇددىتى قىلىنىدۇ.

مىقتـارى: مۇۋاپىق مىقتاردا سىرتقا ئىشلىتىلىدۇ.

ياۋا كوك پۇرچاق (كەك تارالغان ياۋا كوك پۇرچاق)
广布野豌豆 guangbu yewandou

باشقا ئاتىلىشى: خەشەك نوخۇت، توخا پۇرچاق.

(پۇرچاق ئائىلىسى، ياۋا كوك پۇرچاق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق يېيىلىپ ئوسىدىغان، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك. ئىگىزلىگى 50 — 100 سانتىمېتر. (2) غولى يېيىلىپ ئوسىدۇ. كوپ شاخلىق، شاخلىرى قىرلىق كېلىدۇ. (3) يوپۇرمىغى پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق، كىچىك يوپۇرماقلىرى 7 — 8 جۈپ بولۇپ نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، يېپىسىمان سوقۇچاق شەكىلدە بولىدۇ، ئىككى تەرىپىنى يۇمشاق تۈكچىلەر قاپلىغان، يوپۇرماق ئۇقىنىڭ ئۇچى نەرىپىدە كوپ شاخلىق يېپىچىسى (ساقىلى) بولىدۇ. (4) ئۇمۇم گۈل رېتى قولتۇغىدىن ئوسىدۇ، گۈلى كوپ، شەكلى كېپىنەكسىمان، كوك سوسىن رەڭلىك بولىدۇ (153 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغلىق يەرلەر، تاغلىق رايونلارنىڭ دەريا ۋادىلىرىدىكى نەم چىمەنلىكلەردە، چاتقاللىق، ئورمانلىق ئارد-سىدىكى چىمەنلىكلەردە ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا ئوسۇملۇگى ئىشلىتىلىدۇ. ياز پەسلىدە يۇلۇۋېلىپ، تۇغراپ ھول بويىچە ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى ئىسسىقلا مايىل، زەھەرسىز. ھوللۇكنى قاينىتۇرىدۇ، قانىنى جانلاندۇرۇپ، ئىششىقنى يانـدۇرىدۇ، ئاغرىقنى تـوختىتىدۇ.

ئىشلىتىشى: (1) ئوتكۇر، سوزۇلما رىماتىزملىق بوغۇم

ياللۇغى، بوغۇم ئىششىپ ئاغرىشلاردا: ياۋا كوك پۇرچاق 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىرگە ياۋا كوك پۇرچاقتىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ قاينىتىپ، ئاغرىق ئورۇن ھورلىتىپ يۇيۇلىدۇ. (2) ئۇرۇلۇپ، يىقىلىپ يارىلىنىش، ئاغرىق ئورۇن ئىششىپ ئاغرىشتا: ياۋا كوك پۇرچاق 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. ياكى ھول ئوتنى ئېلىپ، ئېزىپ ئاغرىق ئورۇنغا تېڭىلىدۇ. (3) ئۇرۇقدان خالتىسىنىڭ ھول تەمرەتكىسىدە: ياۋا كوك پۇرچاق، ئەمەن يوپۇرمىغى ۋە كەۋرەكلەرنىڭ ھەر قايسىسىدىن 3 مىسقالدىن ئېلىپ سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى ياۋا كوك پۇرچاقتىن 3 مىسقال ئېلىپ سۇدا قاينىتىپ ئاغرىق ئورۇن يۇيۇلىدۇ.

مىقتارى: 3 — 5 مىسقال.

قوشۇمچە: رايونىمىزدا ياۋا كوك پۇرچاق قاتاردا ئىشلەتىلمەيدىغان ئوسۇملۇكلەرنىڭ ئىچىدە، مۇشۇ ئۇرۇغداشتىكى كوپ خىل ئوسۇملۇكلەردىن تاشقىرى، تاغ شۇمشا ئۇرۇغدىشىدىكى كوپ خىل ئوسۇملۇكلەرمۇ ياۋا كوك پۇرچاق ئورنىدا ئىشلىتىلىدۇ. مەسىلەن يايلاق شۇمشىسى 豆豌香地牧 بۇنىڭ ئاساسىي ئالاھىدىلىگى شۇكى قوشۇمچە يوپۇرمىغى ئوقياسىمان، كىچىك ياپراقلىرى 2 تال، شەكلى يىپسىمان سوقۇچاق شەكىلدە، گۈلى سېرىق رەڭلىك بولىدۇ.

تاغ لەيلىسى

雪莲 xüe lian

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، تاغ لەيلىسى ئورۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئېگىزلىگى 15 — 50 سانتىمېتىر. غولىنىڭ تۈۋىدە نۇرغۇن قارامتۇل

خورمىرەك، يىپسىمان قالدۇق يوپۇرماق غىلاۋى بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ زىچ ئوسىدۇ، شەكلى ئۇزۇن تەتۇر تېمىنەسىمان، گىرۋىكى ھەرە چىشلىق كېلىدۇ. (3) باشسىمان گۈل رېتى ئۇچىدا ئوسكەن، ئومۇم ئورنۇچىسى تەرەققى قىلىپ، يوپۇرماققا ئايلانغان، كوپ قاتلاملىق پەردەسىمانسىراق بولىدۇ. رەڭگى ساغۇچ يېشىل، باشسىمان گۈلىنىك ھەممىسى نەيسىمان بولۇپ، خورمىرەك سوسىن، ئورۇق مۇسسىدە، ئاق تاجا تۈكچىلىرى بولىدۇ (154 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كوپىنچە دېڭىز يۈزىدىن 2600 - 4000 مېتىر ئىگىزلىكتىكى تاغلارنىك تاش يېرىقلىرىدا، قۇملۇق، شېغىللىق تاغ ئېدىرلىقلىرىدا ئوسىدۇ. ئاساسەن تيانشان، كوئېنلۇن تاغلىرىنىك تاغلىق رايونلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۈستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. 7 - ئايدا گۈلى ئېچىلغان مەزگىلدە ئېلىپ، سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى سەل قېرىق، تەبىئىتى ئىسسىق، زەھەرلىك! ھېيىزنى راۋان قىلىپ، قانىنى جانلاندۇرىدۇ، پەي ۋە سۈڭەكنى كۈچلەندۈرىدۇ، بالىياتقۇنىك قىسقىرىشىنى كۈچلەندۈرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) رېماتىزملىق بوغۇم ياللۇغى، ئايالار-نىك دوۋسۈنى مۇزلاپ ئاغرىش، ھېيىز توختاپ قېلىش، بالا ھەمرىيى چۈشمەسلىگەندە: تاغ لەيلىسىدىن 5 مىسقال، ئاق هاراق ياكى سېرىق هاراقتىن 100 مىللىمېتىر ئېلىپ، 7 كۈن چىلاپ، **ھەر** قېتىم 10 مىللىمېتىردىن كۈنىگە 2 قېتىم ئىچىلىدۇ. (2) قىزىل تېشىغا تەپمەسلىك. ئوپكىگە سوغاق تېگىشتىن بولغان يوتەل، ئەرلىك جىنسى ئاجىزلىق قاتارلىق كېسەللەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 2 — 5 ڤۇك.

مەنى قىلىنىشى: هامىلدار ئاياللارغا ئىشلىتىلمەيدۇ. مىقتارى ئېشىپ كەتسە قاتتىق تەرلىتىدۇ.

قاقىرا تۇمشۇق (ئوتلاق قاقىرا تۇمشۇغى)

老鹳草 laogancao (草地老鹳草)

(قاقىرا تۇمشۇقلۇقلار ئائىلىسى، قاقىر تۇمشۇق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق ساماڭ غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30 — 50 سانتىمېتىر. (2) تۇۋىدىن شاخلايدۇ، ياتما ياكى يانتۇ ئوسىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. تۇۋىدىن ئوسكەن يوپۇرمىغىنىڭ سېپى ئۇزۇن، چوڭقۇر يېرىلغان، يېرىقچە ياپراقـ امرى پەيسىمان يېرىلغان بولىدۇ. (4) گۈلى جۈپ - جۈپ بو - لۇپ، ئومۇمى گۈل سېپى ئۇستىدە ئوسىدۇ. گۈل سېپىدا سېرىق بەزـ لىك تۇكچىلەر بار، گۈل تاجىسى 5 دانە بولۇپ، سۇس قىزىل ياكى ئاقۇش كېلىدۇ. مېۋىسى قاقىرا تۇمشۇقىغا ئوخشايدۇ. پىشقاندىن كېيىن دوغا شەكلىدە يېرىلىدۇ (155 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: نەم تاغ باغرىدا، دەريا ۋادىلىرىدىكى ئوتلاقلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۈتۈن ئوسۇملۇگى ئىشلىتىلىدۇ. ياز ۋە كۈز پەسلىدە يىغىۋېلىپ، تازىلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، توغراپ ئىشلىتىلىدۇ ياكى مەلھەم، قىيام قىلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىغىراق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. يەلنى تارقىتىپ قاننى جانلاندۇرىدۇ، جىگىلۇنى راۋان قىـ لىدۇ، ئىسسىقلىقنى ياندۇرۇپ، ياللۇغنى قايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) رېماتىزىملىق بوغۇم ياللۇغىدا: قاقىرا تۇمشۇقتىن 1 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) تولغاقتا، ئۇچەي ياللۇغىدا، ھېيىز رەتسىز كەلگەندە: قاقىرا تۇمشۇق 1 سەر، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ، قورساق ئاغـ

رىغاندا: ياۋا زاغۇندىن 2 – 3 مىسقال قوشۇپ بېرىلىدۇ.
مىقتارى: 2 – 3 مىسقال.

سەپرا ئوت يىلتىز پوستى

(تار يوپۇرماقلىق سەپرا ئوتى)

白鲜皮 Baixianpi

باشقا ئاتىلىشى: گوگۇرتلۇق گىيا، توپەيمن
(سەپرا ئوت ئاتىلىسى، سەپرا ئوت ئورۇغدىسى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك. ئىگىزلىگى 30 – 80 سانتىمېتىر. غولىنىڭ ئۈستۈنكى قىسمىدا قارامتۇل سوسمن رەڭلىك بەز تۈكچىلىرى زىچ ئوسىدۇ، يىلتىزى ئاق، پوستى قېلىن بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، يوپۇرمىغى تاق سانلىق پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق، كىچىك يوپۇرماقلىرى 9 تال، شەكلى سوقۇچاق بولۇپ، نېپىز ماي دانچىلىرى بولىدۇ. (3) ئومۇمى گۈل رېتى ئۇچىدا بولۇپ، گۈلى سۇس بىغەرەڭ كېلىدۇ، غوزىسمان مەۋسى بەشكە بولۇنىپ، شاكال بېدىيانغا ئوخشايدۇ. ئورۇغى كىچىك شارسمان، ئۇچى ئۇشلۇق، قارا پاقىراق كېلىدۇ (156 – رەسىمگە قارالسۇن).

ئەسكەرتىش: شىنجاڭدا قاقىرا تۈمشۇقلىمك تۈرلىرى كوپ، شەكلى ئوز ئارا ئوخشۇشىپ كېتىدۇ، ھەممىسى دورا قاتاردا ئىشلىتىلىدۇ.

ئوسۇش ئورنى: چاتقاللىقلاردا، تاغ باغرىدىكى ئورمانلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىز پوستى ئىشلىتىلىدۇ، ياز ۋە كۈز پەسلىدە قېزىۋېلىنىدۇ. پوستىنى ئېلىپ، چاچما يىلتىزىنى ئېلىۋېتىپ، ياغىچىنى چىقىرىۋېتىپ، كېسىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. يەلىنى تارقىتىپ هوللۇكنى قۇرۇتىدۇ، ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: قوتۇر ۋە تېرە قىچىتمىسىدا: سەپرا ئوت يىلتىزىنىڭ پوستىنى مۇۋاپىق مىقتاردا قاينىتىپ، سىرتتىن يۇيۇلىدۇ. (2) سىرتقى زەخىملىنىشتىن بولغان قاناشتا: سەپرا ئوت يىلتىزىنى يۇمشاق سوقۇپ بېسىلىدۇ. (3) رېماتىزملىق بوغۇم ياللۇغى. جىگەر ياللۇغى، ئېشەك يېمى قاتارلىقلاردا ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 — 3 مىسقال.

ئەسكەرتىش: بەزى جايلاردا پۇرچاق ئائىلىسىدىكى قارىغان يىلتىزىنىڭ پوستىنىمۇ سەپرا ئوت يىلتىزىنىڭ پوستى ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (قارىغانغا قارالسۇن).

بۇغا تاپان (يومۇلاق يوپۇرماقلىق بۇغا تاپىنى)

鹿衔草 Lu xian cao (园叶鹿蹄草)

(بوغا تاپانلىقلار ئائىلىسى، بوغا تاپىنى ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىز. لىگى 10 - 25 سانتىمېتىر. (2) توۋىدىكى يوپۇرماقلىرى توپلۇشۇپ ئوسىدۇ. سېپى ئۇزۇن، شەكلى يومۇلاق، قاتتىق قېلىن بولىدۇ. (3) گۈل شېخى يالغۇز تىك ئوسىدۇ. گۈلى ئاق بولۇپ، غولىنىڭ ئۇستىنكى قىسمىدا توپلۇشۇپ ئومۇمى گۈل رېتىنى هاسىل قىلىدۇ. گۈل كاسىسى چوشۇپ كەتمەيدۇ، غوزا مېۋىسى شارسىمان كېلىدۇ (157 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ ئورمانلىرىنىڭ نەم ۋە سايە جايلىرىدا ئوسىدۇ، شىنجاڭنىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۈتۈن ئوسۇملىكى ئىشلىتىلىدۇ، 6 - 8 - ئايلاردا يىغىۋېلىنىدۇ، يوپۇرمىغى يومشىغانغا قەدەر ئاپتاپقا سېلىپ بىر جايغا يىغىپ قىزدۇرىلىدۇ. ئاندىن يەنە يېيىپ يوپۇرماقلىرى بېغىرىڭ تۈسكە كىرگىچە قۇرۇتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. پەي ۋە سوڭەكلەرنى كۈچلاندۇرۇدۇ، رېماتىزمنى داۋالايدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سوزۇلما رېماتىزملىق بوغۇم يالۇغى، رېماتىزمسىمان بوغۇم يالۇغى، بوغۇم ئاغرىش، بەل، پۈت ماغدۇرسىزلىنىشلاردا: بۇغا تاپان 4 مىسقال، بەيجۇ 4 مىسقال ياۋا كەشمىر 3 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئوپكە سىلىدىكى قان توكۇرۇشده: بۇغا تاپان ۋە گۈل سامساقنىڭ هەرقايسىسىدىن 3 مىس

قال ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ھەسەل بىلەن ئىچىلىدۇ. (3) سوزۇلما تولغاقتا: بۇغا تاپان 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) سىرتقى زەخمىلىنىشتىن بولغان قاناشتا: بۇغا تاپانىنى يۇمشاق سوقۇپ، يارىغا سېپىپ تېڭىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5—3 مىسقال.

تاۋۇزەك

野西瓜苗 Ye xi gua miao

باشقا ئاتىلىشى: پانۇس ئوت

(لەيلىگۈل ئائىلىسى، تاۋۇزەك ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئېگىزلىگى 30—50 سانتىمېتىر. كوپ شاخلايدۇ، يانتۇ ئوسىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، سېپى ئۈزۈن، تۈكچىلەر بىلەن قاپلانغان، ئالقانسىمان تولۇق 3 كە بېرىلغان، كىچىك بېرىقچە يىپراقلىرى پەيسىمان چوڭقۇر ياكى تېبىز يىرىلغان بولۇپ، تاۋۇز يوپۇرمىغىغا ئوخشايدۇ. (3) گۈلى قولتۇغىدىن ئوسىدۇ، ساپىغى ئۈزۈن، سۇس سېرىق رەڭلىك، توۋى سوسىنرەڭلىك كېلىدۇ. گۈل كاسىسى چۈشۈپ كەتمەيدۇ، پەردىلەشكەن، قىرلىرى ۋە قويۇق ئاق تۈكلىرى بولىدۇ. پۈتۈن شەكلى خۇددى پانۇسقا ئوخشايدۇ. غوزا مەۋسى پىشقانىدا بەش پارچىغا بېرىلىدۇ، ئۇرۇغى قارا قوڭۇر رەڭدە بولىدۇ (158 - رەسىمگە قارالسۇن)

ئوسۇش ئورنى: ئېتىز بويلىرى، سەيلىك قاتارلىق نەم ئورۇنلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ تۈزلەڭلىكلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۈتۈن ئۇسۇملۇكى ئىشلىتىلىدۇ. يازدا ۋە كۈزدە قېزىۋېلىنىپ ھول بويىچە كېسىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. ئىسسىقنى قايتۇرىدۇ، رېماتىزمنى داۋالايدۇ، يوتەل توختىتىدۇ، سۈيدۈك ھەيدەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئوتكۇر رېماتىزملىق بوغۇم يالليۇغىدا: ھول تاۋۇزەك 2 سەر، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئىسسىق شامالدىن شامالداپ يوتەلگەندە: تاۋۇزەك 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) كويۇك يارىسىدا: تاۋۇزەكنى مۇۋاپىق مىقتاردا يۇمشاق سوقۇپ ماي بىلەن تەڭشەپ، يارىغا سۈرتۈلىدۇ.

مىقتارى: 0.5 — 1 سەر.

چاققاق (كەندىر يوپۇرماقلىق چاققاق)

蓖麻 xun ma (麻叶蓖麻)

(چاققاق ئۇرۇقىدىن، چاققاق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئېگىزلىكى 30 — 150 سانتىمېتىر. پۈتۈن تېنىدە چاققاق تۈكلىرى بولۇپ، تېرىگە تەككەندە تېرە خۇددى چايان چاققاندەك كويۇپ ئاغرىيدۇ. (2) غولى تىك، توت قىرلىق بولىدۇ. (3) يوپۇرماقلىرى ئۇدۇل ئوسكەن، ئۇزۇن سېپى بار، يوپۇرمىغى تولۇق ئۇچكە يېرىلغان ۋە ھەر بىر يېرىقچە ياپراقلىرى رەتسىز پەيسىمان يېرىلغان. (4) تاق جىنسىلىق ئوسۇملۇك بولۇپ، باشاقسىمان گۈل رېتى قولتۇغىدىن ئوسىدۇ، گۈلى يېشىل رەڭدە، مېۋىسى ئورۇق مېۋە،

شەكلى تۇخۇمسىمان، ياپىلاق بولۇپ، رەڭگى كۈلرەڭ قوڭۇر كېلىدۇ (159 - رەسىمگە قارالسۇن) .

ئوسۇش ئورنى: تاغ دالىلىرىدا، يول چېتىدە، يايلاقلاردا، چىمەنلىكلەردە ئوسىدۇ، شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن يەر ئۈستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. يازدا ۋە كۈزدە ئورۇۋېلىپ، توغراپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. يىلتىزىمۇ دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

دىققەت: چاققانىنى ئورۇش ۋاقتىدا، چاققاق تۈكلىرى ياتقان تەرەپكە قاراپتىپ تۇتۇلسا، چېقىۋېلىشتىن سافلانغىلى بولىدۇ، ئەگەر چاققاق چېقىپ قالسا، لويلىنى (مايلىق ئوتنى) سىقىپ سۈرسە ياكى ناتىرى بىكاربونات ئېرىتمىسىنى سۈركىسە، ئاغرىشنى توختىتىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىغراق قېرىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، ئازراق زەھەرلىك! يەلنى ھەيدەيدۇ، تارتىشىشنى يېشىدۇ، قاننى نورمالالاشتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) رېماتىزىملىق بوغۇم ياللۇغىدا: چاقاقانى پۈتۈن ئوتى بويىچە ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ، ئاغرىق ئورۇن يۇيۇلىدۇ. (2) يۇقۇرى قان بېسىمدىكى پۈت - قوللارنىڭ ئۇيۇشىشىدا: چاققاق يىلتىزى 1 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) تۇغۇتتىن كېيىنكى تارتىشىپ قېلىشتا، بالىلاردىكى چوچۇشتە: چاققانىڭ يۇمران غول يوپۇرمىغىدىن ئازراق ئېلىپ سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) زەھەرلىك ئىلان چاققاندا: ھول چاققاق يوپۇرمىغىنى ئېزىپ، ئاغرىق ئورۇنغا چېپىلىدۇ. (5) يەل تاشمىسى (ئېشەك يېمى) نىڭ دەسلەپكى ۋاقتىدا: ھول چاققانىڭ پۈتۈن ئوت قىسمىنى سوقۇپ سۈيىنى چىقىرىپ سۈرتۈلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 3 مىسقال.

قوشۇمچە: كەڭ يوپۇرماقلىق چاققاق (宽叶荨麻)
شەكلى كەندىر يوپۇرماقلىق چاققاققا ئوخشايدۇ، بۇنىڭ كەندىر يوپۇرماقلىق چاققاقتىن ئاساسىي پەرقى شۇكى، يوپۇرمىغى دۆگىلەك تۇخۇمسىمان كېلىدۇ. بۇمۇ چاققاق قاتارىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

چىڭگىلىك (سىبىرىيە چىڭگىلىگى)

牛皮消 niu pi xiao (西伯利亚牛皮消)
(چىڭگىلىك ئائىلىسى، چىڭگىلىك ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، يوگىمىپ ئوسىدىغان سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئوسۇملۇك تېنىدە ئاق سۈت بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسكەن بولۇپ، ئوقيا ئۇچىغا ئوخشايدۇ، يوپۇرماق يۈزى يېشىل، ئارقىسى سۇس يېشىل كېلىدۇ، ئۇزۇن سېپى بولىدۇ. (3) ئوگىزە سىمان گۈل رېتى قولتۇغىدىن ئوسكەن بولۇپ، رەڭگى ئاقۇش جېگەر رەڭ كېلىدۇ، غۇنچە شەكىللىك مۇسى ئۇزۇن مۇڭگۈزغا ئوخشايدۇ، پىشقاندىن كېيىن ئۇزۇنىسىغا يېرىلىدۇ، ئۇرۇغى خورما رەڭلىك، ياپىلاق، ئۇچىدا نۇرغۇن ئاق ئۇزۇن تۈكلىرى بولىدۇ (160 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تۈزلەڭلىكلەردە، تاغ باغرىلىرىدا، چاتقاللىقلارنىڭ ئارىسىدا ئوسىدۇ، شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. يازدا ۋە كۈزدە ئورۇۋېلىپ، پاكىز يۇغاندىن كېيىن ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىغىراق تاتلىق، تەبىئىتى ئىسسىقما-يىلراق، زەھەرسىز. ھوللۇكنى تارقىتىپ، سۈيۇقلۇقنى راۋان قىلىدۇ، يەلنى ھايداپ، ئاغرىق توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئوتكۇر ۋە سوزۇلما خاراكتىرلىك بوـ رەك ياللۇغمدا، سۇلۇق ئىششىقتا؛ (2) ئاشقازان 12 بارماق ئۆـ چەي يارىسى ۋە سوزۇلما خاراكتىرلىك ئاشقازان ياللۇغمدا؛ (3) ئاق خۇن كوپەيىشتە؛ (4) رېماتىزىملىق ئاغرىش قاتارلىقلاردا ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 3 - 5 مىسقال.

قارىغاي (سىبىرىيە قارىغىيى)

松 song (西伯利亚松)

قارىغاي پۇتىغى (**松节**)، قارىغاي چېكى (**松花粉**)،
قارىغاي يوپۇرمىغى (**松针**)، قارىغاي مەۋسى (**松塔**)،
(قارىغاي ئاتلىسى، قارىغاي ئورۇغدىشى)

تونۇش: (1) ئىگىز ئوسىدىغان، ھەمىشە يېشىل تۇرىدىغان دەرەخ. (2) يوپۇرمىغى يىگنە شەكلىدە، 5 تېلى بىر توپ بولۇپ ئوسىدۇ، ئۇزۇنلۇغى 6 - 13 سانتىمېتىر كېلىدۇ. (3) ئاتلىق شارچە مەۋسى دۆگىلەك كونۇسسىمان، ئانلىق شارچە مەۋسى قىسقا، دۆگىلەك تۇۋرۇكسىمان بولۇپ 6 - 13 سانتىمېتىر ئۇزۇنلۇغتا، كەڭلىگى 5 - 7 سانتىمېتىر كېلىدۇ (161 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئالتايىنىڭ تاغ رايونلىرىدا ئوسىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن قارىغاي پۇتىغى، قارىغاي چېكى، قارىغاي يوپۇرمىغى، قارىغاي مەۋسى ئىشلىتىلىدۇ. قارىغاي پۇتىغى: قارىغاينى كەسكەندە شاخلىغان يېرىنىڭ مايلىق پۇتىغىسى كېسىۋېلىپ، ئۇششاق يېرىپ، ئاپتاپقا سېلىپ قۇرۇتۇلىدۇ. قارىغاي چېكى: گۈلى تولۇق ئېچىلغان ۋاقتىدا، ئاتلىق گۈل باشىغىنى يىغىۋېلىپ، سالقىندا قۇرۇتۇپ، گۈل چېكىنى چۈشۈرۈۋېلىپ،

ئەگلەكتىن ئوتكۈزۈپ، يۇمشاق تالقىنى ئاجرىتىۋېلىنىدۇ، قارىغاي يوپۇرمىغى: توت پەسلىنىڭ ھەممىسىدە يىغىۋېلىشقا بولىدۇ.

تەبىئىتى: قارىغاي پۈتىغى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. ھوللۇكنى چىقىرىدۇ، قانىنى نورماللاشتۇرىدۇ، ئاغرىق توختىتىدۇ. قارىغاي يوپۇرمىغى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. تېچلاندۇرىدۇ، بەدەنگە قۇۋەت بېرىدۇ. قارىغاي چېچى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. ئوپكىنى يۇمشىتىدۇ، قان توختىتىدۇ، قۇۋەت بېرىدۇ، يەلنى ھەيدەيدۇ، ھوللۇكنى قۇرۇتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) رېماتىزملىق بوغۇم يالىلۇغىدا: قارىغاي پۈتىغى 3 مىسقال، چىياكخۇ 2 مىسقال، دۇخو 2 مىسقال، كەۋرەك 3 مىسقال، ئۇزۇمە شېخى 3 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى قارىغاي پۈتىغى 6 مىسقال، ئاق چەيزە يىلتىزى 6 مىسقال، ئۇزۇمە شېخى 1 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) باش ئايلىنىشتا ۋە يوتەلدە: قارىغاي چېگىدىن 3 مىسقال، سۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (3) ئوپكە سىلىدىكى يوتەلدە: قارىغاي چېگىدىن 1 سەرنى سۇدا قاينىتىپ، ئۇنىڭغا تۇخۇمدىن 2نى چىقىپ تۇخۇم يېيىلىدۇ، سۇيى ئىچىلىدۇ. (4) نېرۋ ئاجىزلىغىدا: ۋىتامىن C،Aلارنىڭ يېتىشمەسلىگىدە، ئۇزۇقلۇنۇشنىڭ ناچارلىغىدىن بولغان ئىششقىتا: ھول قارىغاي يوپۇرمىغىدىن 5 مىسقالنى قاينىتىپ، شېكەر قوشۇپ ئىچىلىدۇ. (5) ئوپكە سىلىدە: ھول قارىغاي يوپۇرمىغى 1 سەر، گۈل سامساق 1 سەر، كۈنگە بىر قېتىم قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى ھول قارىغاي يوپۇرمىغىدىن 5 مىسقال ئېلىپ ئۇنىڭغا سۇ قوشۇپ ئېزىپ، سۇيى ئىچىلىدۇ. (6) نامازشام قارغۇلىغىدا: قارىغاي يوپۇرمىغى (قانچە تۇم سېمىز بولسا شۇنچە ياخشى)نى پاكىز يۇيۇپ، ئېزىپ، ئۇنىڭغا تەڭمۇ - تەڭ سۇ قوشۇپ قاينىتىپ، ھەر قېتىمدا 30 - 60 مىللە-

لمتىردىن كۆنىگە 3 قېتىم ئىچىلىدۇ. (7) يارىلىنىپ قان چىققاندا: قارىغاي چېكىنى سوقۇپ سىرتقا سېپىلىدۇ.

مىقتارى: قارىغاي پۇتىغى، قارىغاي يوپۇرمىغى 2 - 5 مىسـ قال، قارىغاي چېكى 1 - 3 مىسقال.

غول ئورايدىغان چىگگىلىك

合掌消 He zhang xiao

(چىگگىلىك ئائىلىسى، چىگگىلىك ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 40 - 80 سانتىمېتىر، كوپ شاخلىنىدۇ. يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسىدۇ، ساپسىز، شەكلى يېرىم دۇگىلەك ياكى بۇرەك شەكلىدە، تولۇق گىرۇەكلىك كېلىدۇ. (3) چەكلىك كۆنلۇكسىمان گۈل رېتى قولتۇ - غىدىن ئوسىدۇ، گۈلى كىچىك، سۇس سوسىن رەڭلىك، غۇنچە شەكىللىك مۇسى كونۇسقا ئوخشايدۇ (162 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: قۇم دوۋىلىرى، ئويمانلىقلار، ئېتىز يا - قىلىرىدا ئوسىدۇ. خوتەن، يەركەن ئەتراپلىرىدىن كوپ چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. ئەتىيازدا كۆزدە كولىۋېلىپ، تازىلاپ، نەملەپ، يالپاغلاپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىغراق قېرىق، تەبىئىتى موتىدىل، زە - ھەرسىز. يەلنى ھەيدەيدۇ، زەھەرنى تارقىتىدۇ، يەللەرنى ماڭغۇزىدۇ، ئىششىقنى فايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: رېماتىزىملىق بەل ئاغرىشىدا: غول ئورايدە -

غان چىڭگىلىكتىن 1 سەر ئېلىپ قاينىتىپ، ئۇنىڭغا تاتلىق ھاراقتىن مۇۋاپىق مىقتاردا قوشۇپ ئىچىلىدۇ. (2) چىقان چىقىپ قىزىرىپ ئىششىغان ۋاقتىدا: غول ئورايدىغان چىڭگىلىكنى يۇمشاق سوقۇپ، ئۇنىڭغا ھەسەل ياكى تۇخۇم ئېقى ئارىلاشتۇرۇپ، ئاغرىق ئورۇنغا چېپىلىدۇ. (3) ھول تەمرەتكىدە: غول ئورايدىغان چىڭگىلىكنى يۇمشاق سوقۇپ، زىغىر يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ ئاغرىغان ئورۇنغا سۇرتۇلىدۇ. (4) ئوتكۇر سېرىقلىق چۇشۇش تىپىدىكى جىگەر ياللۇغىدا، ئوتكۇر ئاشقازان - ئۇچەي ياللۇغىدا، باشنىڭ بىر تەرىپى ئاغرىش، بۇرۇن قاناش، چوڭ تەرەتتىن قان كېلىش، يىقىلىپ زەخىملىنىشلەردە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 0·5—1 سەر.

غاز قانىتى ئوت (ئېدىر غاز قانات ئوتى)

马先蒿 Ma xian hao

(چۇقا ئائىلىسى، غاز قانىتى ئوت ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 15 - 20 سانتىمېتىر. قۇرۇپ قالغان ۋاقىتتا قارىيىپ كېتىدۇ. (2) يىلتىزسىمان غولى قىسقا ۋە توم، يىلتىزى كوپ ۋە گوشلۇك، شەكلى ئۇرچۇقسىمان بولىدۇ. غولى ئادەتتە گۇل سېپى رولىنى بېجىرىدۇ. (3) تۇۋىدىكى يوپۇرماقلىرى توپلىشىپ ئوسكەن بولۇپ، سېپى ئۇزۇن، غولىدىن چىققان يوپۇرماقلىرى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، كىچىگرەك بولىدۇ، يوپۇرمىغى پەيسىمان تولۇق يېرىلغان ياكى چوڭقۇر يېرىلغان. (4) ئومۇمى گۇل رېتى ئۇچىدا ئوسىدۇ، گۇللىرى زىچ ئوسكەن بولۇپ، رەڭگى سېرىق، شەكلى كالپۇكسىمان،

غوزا مۇسسى ئۇزۇنچاق تۇخۇم شەكلىدە، ئۇرۇغى كۆلرەك بولىدۇ (163 — رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغلاردىكى نەم چىمەنلىكلەردەۋە ئورمانلىقلار ئارىسىدا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ تاغلىق رايونلىرىنىڭ ھەممىسىدىن تېپىلىدۇ.

يېغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. ئەتىياز ۋە كۈزدە كولاۋېلىنىپ، تازىلاپ، ئاپتاپقا سېلىپ قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. ھوا-لۇكنى ھەيدەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) رېماتىزملىق بوغۇم يالليۇغىدا: غاز قانىتى ئۇتىدىن 5 مىسقال قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) سۈيدۈك يولىدىكى تاشتا، سۈيدۈك راۋان بولماسلىقتا: غاز قانىتى ئۇتىدىن 4 سەرنى يۇمشاق سوقۇپ ھەر قېتىمدا 2 مىسقالدىن ئىچىلىدۇ. (3) قىچىشقاق يارىلىرىدا: غاز قانىتى ئۇتىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، قاينىتىپ يۇيۇلىدۇ.

مىقتارى: 2 - 3 مىسقال.

ئەسكەرتىش رايونىمىزدا غاز قانىتى ئوتىنىڭ ئۇرى ناھايىتى كوپ، سىرتقى كورۇنۇشى بىر-بىرىگە ئوخشاش، بۇلارنىڭ ئىچىدىكى تۇگۈنەك يىلتىزلىقلىرىنىڭ ھەممىسىنى دورىغا ئىشلىتىشكە بولىدۇ.

6. يەلنى تەڭشىگۈچى دورىلار

(理气药)

يەلنى تەڭشىگۈچى دورىلار يەللىك كېسەللىكلەرنى داۋالاپ - دىغان دورىلاردۇر، بۇ دورىلارنىڭ يەلنى ماڭدۇرۇپ ئاغرىقنى توختىتىش، توسالغۇلارنى ئېچىپ جىگەرنى يايرىتىش، تۈگۈنلەرنى تارقىتىپ كۆكۈلنى ئېچىش، يەلنى بېسىپ قۇسۇشنى توختىتىش، تالنى ساغلام - لاشتۇرۇپ ھەزىم قىلىشنى ياخشىلاش خۇسۇسىيەتلىرى بار. شۇڭا بۇ دورىلار جىگەردە يەل تۇرۇۋېلىپ، بىقىنى چىڭقىلىپ ئاغرىش، كېكە - رىش، قۇسۇش ھەم ئوپكىدە يەل تۇرۇۋېلىشتىن بولغان يوتەل، دەم سىقىش قاتارلىق كېسەللىكلەرگە ئىشلىتىشكە مۇۋاپىق كېلىدۇ.

قىزىلگۈل

玫瑰花 meiguihua

باشقا ئاتىلىشى: گۈلسۇرۇق

(گەتىرگۈل ئاتىلىسى، ئازغان ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بوپۇرماق تاشلايدىغان چاتقال. ئىگىزلىگى 1.5 - 2 مېتىر. (2) غولى تېك، كوپ شاخلىنىدۇ. شاخلىرىدا 3 قىرلىق ياپىلاق تىكەنلىرى بولىدۇ. (3) بوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، تاق سانلىق پەيسىمان مۇرەككەپ بوپۇرماق. ئۇششاق بوپۇرماقلىرى

5 - 7 تال، سوقۇچاق، گىرۋەكلىرى ھەرە چىشسىمان بولىدۇ. قوشۇمچە يوپۇرمىغى 2 تال بولۇپ، بۇنىڭ تېگى يوپۇرماق سېپى بىلەن بىللە ئوسىدۇ (4) گۈلى يالغۇز ياكى توپلىشىپ ئوسىدۇ. گۈل كاسىسى 5 تال، شەكلى تېمنەسىمان، گۈل تېگى چەينەكسىمان ياكى يۇمۇلاغراق، گۈلى بېغىرەڭ ياكى ئاق بولىدۇ.

ئوسۇش ئورنى: شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە تېرىپ ئوستۈرۈلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا غۇنچىسى ئىشلىتىلىدۇ. ياز پەسلىدە گۈلى ئېچىلاي دېگەندە ئۈزۈۋېلىنىپ، سايىدا ياكى ئوتقا قاخلاپ قورۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىغراق تاتلىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. يەلنى تەڭشەپ، قاننى جانلاندۇرىدۇ، ھېيىزنى تەڭشەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئاشقازان نېرۋ پائالىيىتىنىڭ بۇزۇلۇشى، سوزۇلما ئاشقازان يالىلىغىدا: قىزىلگۈل 2 مىسقال، تاغ دېنىسى 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ھېيىز تەڭشەلمىگەندە، ئاشقازان ئاغرىغاندا بېرىلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 2 مىسقال.

ئاق تۇرۇپ ئۇرۇغى (ئۇرۇقلاتقان ئاق تۇرۇپ)

菜菔子 lai fu zi (地枯蒌)

باشقا ئاتىلىشى: ئاق لوبۇ ئۇرۇغى

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن كوكتاتچىلىقتىكى ئاق تۇرۇپ ئۇرۇغى، يوپۇرمىغى ۋە ئۇرۇغلىنىپ بولغاندىن كېيىنكى

يىلتىزى (ئۇرۇقلاتقان ئاق تۇرۇپ) ئىشلىتىلىدۇ. ئۇرۇغى پىشقاندا يىغىۋېلىنىپ خام ياكى قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ. ئۇرۇقلاۋتۇلغان ئاق تۇرۇپنى، ئۇرۇغى يىغىۋېلىنغاندىن كېيىن كولىۋېلىپ تازىلاپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، يالپاق توغرىلىدۇ. يوپۇرمىغى تۇرۇپنى يىغىدىغان ۋاقتىدا قۇرۇشتىن ئىلگىرى ئۇششاق توغرىلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: ئۇرۇغىنىڭ تەمى ئاچچىغراق تاتلىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. دېمى سىقىلىشنى بېسىپ، بەلغەم يۇمشىتىدۇ، تاماق ھەزىم قىلىشنى ياخشىلايدۇ. ئۇرۇقلاتقان ئاق تۇرۇپ سۈيدۈك ھەيدەپ، ئىششىقنى ياندۇرىدۇ. تۇرۇپ يوپۇرمىغى تەرلىتىپ تولغاقنى توختىتىدۇ. تۇرۇپ تاماق ھەزىم قىلىشقا يارەملىشىدۇ، بەلغەمنى بوشىتىدۇ، ئىسسىقنى ياندۇرۇپ زەھەرنى تارقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: كاناي ياللۇغى، زىققىدا: ئاق تۇرۇپ ئۇرۇغى ۋە ئاچچىق ئورۇك مېغىزىنىڭ ھەر قايسىسىدىن ئوخشاش نىسبەتتە ئېلىپ قورۇپ يۇمشاق سوقۇپ ھەر قېتىم 5 فۇنىدىن 1 مىسقالغىچە كۇندە 3 قېتىم ئىچىلىدۇ. (2) گال ئاغرىشتا، ئاۋازى پۇتۇپ قېلىشتا: ئاق تۇرۇپ يوپۇرمىغى 5 مىسقال، قوڭغۇراقگۈل 2 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) تاماق ھەزىم قىلىش بۇزۇلۇشتا، قوساق كوپۇشتە: قورۇلغان ئاق تۇرۇپ ئۇرۇغى 3 مىسقال، ئارپا ئۇندۇرمىسى 3 مىسقال، قوماچ قىلىنغان ھەزىم ئېچىتقۇسى 4 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى دولانىدىن 3 مىسقال قوشۇپ قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) ئوتكۇر جىجىلىك ئادەمدى ئۇچەي توسۇلۇشتا، پالەچلىك ئۇچەي توسۇلۇشنىڭ دەسلەپكى دەۋرىدە: ئاق تۇرۇپ ئۇرۇغى 1 سەر، رەۋەن 5 مىسقال (بۇنى كېيىنرەك سېلىش كېرەك)، تازىلانغان شور 1 سەر (ئايرىم ئىچىلىدۇ)، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ (ھاممىلارلارغا بېرىش مەنئى قىلىنىدۇ). (5) ئىششىپ، يۇزى سارغىيىپ، قوساق كوپۇپ، سۈيدۈك

ئازايغاندا: ئۇرۇقلاتقان ئاق تۇرۇپ 4 مىسقال، تاۋۇز شوپىگى 5 مىسقال، قورۇلغان ئاق چۇغلۇق 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (6) تولغاقتا، ئىچ سۇرۇشتە: ھول تۇرۇپ يوپۇرمىغى 2 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (7) كومۇر ئىسى بىلەن زەھەرلەنگەندە: ئالدى بىلەن كېسەلنى ھاۋالىق يەرگە يوتكەپ، ئاق تۇرۇپنى ئېزىپ، سۈيىنى چىقىرىپ ئىچكۈزۈلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىللە قەن سۈيى ئىچكۈزۈلىدۇ.

مىقتارى: ئاق تۇرۇپ ئۇرۇغى 1.5—3 مىسقال، ئۇرۇقلاتقان ئاق تۇرۇپ 2—5 مىسقال. ئاق تۇرۇپ يوپۇرمىغى 0.3—1 سەر.

ياۋا سامساق (قىسقا يىلتىزلىق ياۋا سامساق)

薤白 Xie bai (小根蒜)

(پىياز ئائىلىسى، پىياز ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئېگىزلىگى 50—70 سانتىمېتىر. يەر ئاستى تەڭگىسىمان غولىنىڭ شەكلى شارسىمان، رەڭگى ئاق، چاچما يىلتىزلىق. (2) تۇۋىدىن ئوسكەن يوپۇرمىغى يىپ شەكلىدە، غولىدىن ئوسكەن يوپۇرمىغى 2—3 تال بولىدۇ، تۇۋى غولىنى ئوراپ تۇرىدۇ. (3) گۈل شېخى توپ يوپۇرماقلار ئارىسىدىن كوتىرىلگەن بولۇپ، يەككە، تىك ئوسىدۇ، كۈنلۈكسىمان گۈل رېتى شار شەكلىدە ئۇچىدا ئوسىدۇ،

گۈللىرى كىچىك، زىچ ۋە كوپ بولىدۇ. بېغىرەك ياكى ئاچ سوسۇن رەڭلىك (164 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كۈنگەي تاغ باغرىلىرىدىكى ئوت - چوپلەر ئارىسىدا ئوسىدۇ، شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا تەڭگىسىمان غولى ئىشلىتىلىدۇ. ياز، كۈز پەسىللىرى كۆلەۋلىمپ تازىلاپ، كوتىگى ۋە ئۇچىنى ئېلىۋېتىپ تولۇق پىشقىچە سۇدا قاينىتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، ئىشلىتىدىغان ۋاقتىدا سوغۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىغراق ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىقتا مايىل، زەھەرسىز. بەلنى تەڭشەيدۇ، كوكۈلنى يورۇتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) كوكرەك ئاغرىش، ئىچى تىتىلداش، يۈتۈلۈشتە: ياۋا سامساق 3 مىسقال، ئاچچىق تاۋۇز 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) تولغاقتا: ياۋا سامساق، زىرىق ھەر قايسىسىنى 3 مىسقالدىن ئېلىپ سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 — 3 مىسقال.

قارا ئەندىز

土木香 Tu mu xiang

باشقا ئاتىلىشى: راسەن

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، قارا ئەندىز ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئۈسۈملۈك، ئېگىزلىگى 50 — 150 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزى توم، شەكلى كونۇسسىمان ياكى رەتسىز تۈگۈنەكسىمان بولۇپ كوپ شاخلىنىدۇ، غولى تىك ۋە ئۈزۈنسىغا قىرلىرى بولىدۇ. (3) توۋىدىن ئوسكەن يوپۇرمىغى چوڭراق، شەكلى ئۇزۇن سوقۇچاق، سېپى بولىدۇ. غولىدىن چىققان يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، شەكلى تۇخۇمسىمان ياكى ئۇزۇن سوقۇچاق، ئۇچى ئۇشلۇق بولىدۇ، توۋىدە قۇلىغى بولۇپ غولىنى يېرىم ئوراپ تۇرىدۇ، گىرۋىكىدە رەتسىز ھەرە چىشلىرى بولىدۇ. (4) باشسىمان گۈل رېتى ئۇچىدىن ئوسىدۇ ياكى قولتۇغىدىن ئوسىدۇ. گۈلىنىك رەڭگى سېرىق، مىۋىسى ئۇرۇق مىۋە، تاجسىمان تۈكلىرى بولىدۇ (165 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كوپرەك دەريا بويلىرى، ئېتىز - ئېرىق بويلىرى، دەريا ۋادىلىرىدىكى نەم ئورۇنلاردا بولىدۇ. شىنجاڭنىك ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ. شىمالىي شىنجاڭدا كوپرەك.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. باھار، كۈز پەسىللىرىدە كولاۋېلىپ، كېرەكسىز ھولىنى چىقىرىۋېتىپ، تازلاپ نەملەپ يالپاقلاپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىغراق قېرىق، تەبىئىتى ئىسسىقمۇ مايىل، زەھەرسىز. تال ۋە ئاشقازانى ياخشىلاپ، تۇرۇپ قالغان يەلنى تارقىتىدۇ. ئاغرىشنى توختىتىدۇ، ھامىلەنى ئاسرايدۇ.

ئىشلىتىلىشى: سوزۇلما ئاشقازان يالليۇغىدا، ئاشقازان ۋە قوساق كوپۈپ ئاغرىشتا: قارا ئەندىز 3 مىسقال، پىننە 3 مىسقال، تاغ دېنى 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئاشقازان، ئۇچەي پائالىيىتىنىڭ بۇزۇلۇشىدا، ھەزىم قىلىش ناچارلىشىشتا: قارا ئەندىز 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) قوۋۇرغا ئارىلىقلىرىدىكى نېرۋىلارنىڭ ئاغرىشى، كوكرەك تېمىنىڭ سۇر-كۇلۇپ يارىلىنىشىدا ياكى سانجىق تۇرۇپ قېلىشتا: قارا ئەندىز 3 سەر، تاغ دېنى 3 مىسقال، يۇمشاق سوقۇپ، ھەر قېتىم 1 مىسقالدىن بىر كۇندە 3 قېتىم ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

ئىزمۇق (سېرىق گۇللۇك ئىزمۇق)

墓头回 Mu tou hui (黄花败酱)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق. سامان غوللۇق ئۇسۇملۇك، غولى تىك، ئىگىزلىگى 30 — 70 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزى تۇم قارا، خورما رەڭدە بولۇپ، توغرىسىغا ياكى قىيىپاچراق ئوسىدۇ. ئالاھىدە سېسىق پۇرىغى بار. (3) تۇۋىدىكى يوپۇرماقلىرى توپلىشىپ ئو-سىدۇ، سېپى ئۇزۇن، تەتۇر نېمىنە شەكىلدە ياكى تۇخۇم

شەكلىدە، پەيسمان چوڭقۇر يېرىلغان، يېرىقچە ياپراقلىرى يەنە رەتسىز يېرىلغان. غولىدىكى يوپۇرماقلىرى ئۇدۇل ئوسكەن، پەيسمان يېرىلغان، يېرىقچە يوپۇرماقلىرى كىچىكىرەك بولىدۇ. (4) مۇرەككەپ ئوگزىسمان گۈل رېتى ئۇچىدا ئوسىدۇ. گۈلى كىچىك، رەڭگى سېرىق، ئورۇق مەۋسى سوقۇچاق كېلىدۇ، 3 قىرى بار، سىرتىدا پەردىلەشكەن قانـاتسىمان ئوريغۇچىسى بولىدۇ (166 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كوپىنچە تاغ باغرىلىرىدا، چـاتقاللىق - ۋۇرغاق سايلىقلاردا ئـوسىدۇ. ئىلى، بورتالا، ئاقسۇ قاتارلىق يەرلەر-دىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. كـۈز پەسلىدە كولىۋېلىپ تازىلاپ، كېسىپ يالپاغلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىقلىقا مايىل، زەھەرسىز. تۇرۇپ قالغان يەلنى ماگىۇزىدۇ، قاننى جانلاندۇرىدۇ، قان توختىتىدۇ، ئاق خۇننى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئاغرىتىپ كەلگەن ھېيىزدا: ئىزمـۇق، تـاغ دېنى، ھـەر قايسىسىدىن 5 مىسقال، سـېرىق ھاراق 1 سەر، يىمۇساۋ 1 سەر، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئاق خۇن قىزىرىپ كەل-گەندە: ئىزمـۇق 1 سـەر، زاراڭـزا چېچىگـى 1 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 3 مىسقالدىن 1 سەرگىچە.

7. سوغاقنى هەيدىگۈچى دورىلار

(祛寒药)

بۇ خىل دورىلار ئىسسىققا مايىل ۋە ئىسسىق دورىلار بولۇپ، ئىچ بەدەننى ئىسسىتىش، سوغاقنى تارقىتىش، ئاشقازاننى ئىسىتىش، ئاغرىق توختىتىش قاتارلىق خۇسۇسىيەتلەرگە ئىگە. بۇ خىل دورىلار بەدەن ئىچكى قىسمىغا سوغاق تېگىشتىن كېلىپ چىققان، ئاشقازان قوساق مۇزلاپ ئاغرىش، قۇسۇش، ئىچى سۇرۇش ۋە پۇت-قول مۇزلاش، تومۇرى ئاجىزلىشىش قاتارلىق ئەھۋاللاردا ئىشلىتىلىدۇ.

جۇۋىنە (ئايوۋان مۇسى)

阿育魏实 Ayūweishi 粗子芹

باشقا ئاتىلىشى: نانىخا، ئەجۋائىن

(كۆللۇكسىمان كۆللۇكلەر ئائىلىسى، جوۋىنە ئۇرۇغىدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 0,5 - 1 مېتىر. (2) غولى تىك، كوپ شاخلىق، سىرتىدا تېمىز، ئۇزۇنغا كەتكەن ئېرىقچىلىرى بار. (3) يوپۇرماقلىرى ئوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. سېپى ئۇزۇن، تۈۋى غىلاپسىمان بولۇپ، غولىنى يېرىم ئوراپ تۇرۇدۇ. يوپۇرمىغى 3 - 4 قايتىلانغان پەيسىمان يېرىلغان، يېرىقچە ياپراقلىرى يىپسىمان بولىدۇ. (4)

مۇرەككەپ كۇنلۇكسىمان گۈل رېتى ئۇچىدا ئوسىدۇ، گۈلى كىچىك ئاق، مېۋىسى ئورۇق مېۋە بولۇپ، شەكلى ئۇزۇنچاق تۇخۇمسىمان، رەڭگى قارامتۇل سېرىق كېلىدۇ. قولدا ئەزگەندىن كېيىن، ئوتكۇر پۇراق كېلىدۇ (1- 167 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: خوتەن، قەشقەر قاتارلىق رايونلاردا تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن ئورۇغى ئىشلىتىلىدۇ. پىشقاندىن كېيىن يىغىۋېلىپ، تازىلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىغراق ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، سوغاقنى ھەيدەپ، ھوللۇكنى يوقۇتىدۇ، يەلنى تەڭشەپ، ئىشتەينى ئاچىدۇ، ئاغرىقنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: رايونىمىزنىڭ يېزا ۋە چارۋا رايونلىرىدا كوپىنچە پالەچ، تارتىشىش، ئاشقازانىنىڭ سوغۇقى ئېشىپ كېتىش، قورساق ئاغرىش، ھەزىم قىلىش ناچارلىقى، دوساق ۋە سۈيدۇك يوللىرىدىكى تاش قاتارلىق كېسەللىكلەرنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 2.5 مىسقال.

قوشۇمچە:

(1) ئارپا بېدىيان

(小茴香 Xiao huixiang)

باشقا ئاتىلىشى: رازىيانە

(كۇللۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، بېدىيان ئورۇغدىشى)

تارقىلىشى: شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا ئورۇغى ئىشلىتىلىدۇ. پىشقاندىن كېيىن يىغىۋېلىپ، ئەخلەتلىرىنى تازىلاپ، خام ياكى توز بىلەن ئورۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، زەھەر-سىز. يەلنى تەكشەپ، ئاغرىق توختىتىدۇ. سوغاقنى تارقىتىپ، ئىش-تەينى ئاچىدۇ (2- 167 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئىشلىتىلىشى: ئاشقازان سوغاقتىن ئاغرىشتا، ھەزىم قىلىش ناچارلىغدا: ئارپا بېدىيانىدىن 2 سەر، خام زەنجۈبىلدىن 4 سەر ئېلىپ، سىرىق رەڭگە كەلگۈچە قورۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، ھەر قېتىم بىر مىسقالدىن مىتاك بىلەن ئىچىلىدۇ. (2) سوغاقتىن بولغان چۇقۇق (گىرىژ) دوڭسۇن بېشى ئاغرىشتا: ئارپا بېدىيان 1 مىس-قال، داڭگۇي 3 مىسقال، قورۇلغان ئاق چۇغلۇق 3 مىسقال، تاغ دېنى 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) سوغاقتىن بولغان چۇقۇقتىكى قوساق ئاغرىشتا، ئۇرۇقدان سۇلۇق ئىششىغدا، ئۇرۇقدان غىلاپ پەردىسىگە سۇ يىغىلىشتا: ئارپا بېدىيان 3 مىسقال، شۇمشا 3 مىسقال، بەيجۇ 3 مىسقال، دولانە 3 مىسقال، تەسۇي قوناق 5 مىس-قال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 3 مىسقال.

(2) ياۋا بېدىيان ، (ياۋا زىرە)

芷茴香 zang hui xiang

(كۇنلۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، بېدىيان ئۇرۇغدىشى)

كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئۇسۇملۇك، ئىگىزلىگى 60 - 80 سانتىمېتىر، ئۇق يىلتىزى تومىراق، كونوسسىمان بولىدۇ. غولى كوپ شاخ-لىق، تۈۋىدىكى يوپۇرماقلىرى 2 - 3 قايتىلايدىغان پەيسىمان يېرىلغان، يېرىقچە ياپراقلىرى يىپچە شەكىللىك بولىدۇ. غولىدىن چىققان يو-پۇرماقلىرى كىچىگرەك بولۇپ كەڭ، پەردىلەشكەن غول ئورايدىغان يوپۇرماق غىلاۋى بولىدۇ. مۇرەككەپ كۇنلۇكسىمان گۈل رېتى بولۇپ، گۈلى ئاق ياكى سۇس بېغىرەڭ، مېۋىسى سوقۇچاق كېبلىدۇ.

ئۇرۇغىنىڭ خۇسۇسىيىتى ئارپا بېدىيانىنىڭ خۇسۇسىيىتىگە ئوخشايدۇ.

(3) قارا كوز بېدىيان (shiluo 莳萝)

باشقا ئاتىلىشى: سېرىق چېچەك ، شىبىس

(كۆنلۈكسىمان گۈللەر ئائىلىسى، سېرىق چېچەك ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: بىر يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، غولى تىك، غولىنىڭ ئۈچى كوپ شاخلىق بولۇپ، خۇددى ئارپا بېدىيانغا ئوخشايدۇ. يوپۇرماقلىرى يىپىسىمان، سېپى ئۇزۇن بولىدۇ. گۈل رېتى كۆنلۈكسىمان بولۇپ، غولىنىڭ ئۈچىغا جايلاشقان. ئۇرۇغى ئارپا بېدىياندىن كىچىگرەك، بىر ئاز ياپىلاق، ئۇزۇنچاق كېلىدۇ، ئوتكۇر پۇراقلىق بولىدۇ (3 - 167 رەسىمگە قارالسۇن).

چىقىش ئورنى: خوتەن، قەشقەر قاتارلىق ئۇرۇنلاردا تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن ئۇرۇغى ئىشلىتىلىدۇ. ئۇرۇغى پىشقاندا يىغىۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىغراق ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل. يەل ۋە ئىششىقلارنى تارقىتىدۇ، توسالغۇلارنى ئېچىپ، تاماق سىڭدۈرىدۇ. زەھەرنى تارقىتىپ، ئاغرىق پەسەيتىدۇ، سۈيدۈك ھەيدەيدۇ. سۈيدۈك يولىدىكى تاشلارنى چىقىرىدۇ. ئاشقازان ـ تال خىزمىتىنى ياخشىلايدۇ. جۈۋىنە ئورنىدا ياكى ئۇنىڭغا ئارىلاشتۇرۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

(4) زىرە (孜然 ziran)

(كۆنلۈكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، زىرە ئۇرۇغدىشى)

بۇ خوشبوي پۇراقلىق، ئارپا بېدىيانغا ئوخشايدىغان لېكىن ئۇنىڭدىن كىچىك ئىنچىكىرەك كەلگەن، بىر يىللىق، سامان غوللۇق زىرە ئوسۇملۇكىنىڭ ئۇرۇغى بولۇپ، شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە تېرىپ

ئوستۇرۇلمدۇ. بولۇپمۇ، تۇرپان، پىچان قاتارلىق ئورۇنلاردىن كوپ چىقمدۇ. زىرىنىڭ خۇسۇسىيىتى ئارپا بېدىيانىنىڭ خۇسۇسىيىتىگە مەلۇم دەرىجىدە ئوخشىسىمۇ لېكىن تەندە ئارپا بېدىيانىنىڭ ئەكسى تەرىپىگە تارقىلىپ تەسىر كورسۇتمدۇ. يەنى تەنىنىڭ كوكرەكتىن يۇقۇرىسىغا قاراپ تارقىلىپ تەسىر كورسىتمدۇ (ئارپا بېدىيان ئاساسەن قوناق قىسمىغا تارقىلىپ تەسىر كورسىتمدۇ) (168 - رەسىمگەقارالسۇن).

جۇڭنە ۋە ئارپا بېدىيان قاتارىدا ياكى ئۇنمكغا قوشۇپ ئىشلىتىلمدۇ.

بۇۋانە (جۇڭغار بوۋانىسى)

草乌 Cao wu (准噶尔乌头)

باشقا ئاتىلىشى: يىش

(ئېيىق تاپانلىقلار ئائىلىسى، بوۋانە ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك. ئىگىزلىگى 70 - 100 سانتىمېتىر. (2) تۇگۇنەك يىلتىزى كوئۇسسىمان. 2 - 7 گىچە كونۇسسىمان يىلتىزلىرى زەنجىر شەكلىدە جايلىشىدۇ، سىرتقى يوستى قارا قوڭۇر رەڭدە، كېسىلگەن يۇزى ئاق، غولى تىك ياكى كوپ شاخلىق بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. تۇۋىدىكى يوپۇرماقلىرىنىڭ سېپى ئۇزۇن بولۇپ، يوپۇرمىغى ئالقانسىمان 5 كە پىرىلغان. پىرىقچە ياپراقلىرى رەتسىز تېپىز پىرىلا-

غان ياكى چوڭقۇر يېرىلغان. (4) ئومۇمى گۈل رېتى ئۇچىدا ئوسمدۇ، گۈلى كوكۇش سوسمن، پولات قالپاق شەكلىدە بولىدۇ (169 - رەسىمگە قارالسۇن)

ئۇرۇش ئورنى: دېڭىز يۈزىدىن 1000 — 1700 مېتىر ئىگىز بولغان تاغ باغرىدا ئوسىدۇ، تيانشان، ئالتاي تاغلىرىدىن كۆپ- رەك تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن تۇڭمىنەك يىلتىزى ئىشـ- لىتىلىدۇ. خام ئۇۋانە: كۈزدە كولاپ يىغۇپ، چاچما يىلتىزىدىن ئايرىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلۇدۇ، ئىشلەنگەن بۇۋانە: 10 جىڭ، بۇۋانىنى سۇغا چىلاپ، ھەركۈنى 1 - 2 قېتىم سۇيىنى يەڭگۈشلەپ، تېتىپ كورگەندە تىلنى قورۇيدىغان ئاچچىق تەمى تۇڭمگەندە، ياكى ئازراق قورۇيدىغان ئاچچىق تەمى قالغاندا، سۇدىن چىقىرىۋېلىپ، چۇچۇكبۇيـ- دىن 8 سەر، قارا پۇرچاقتىن 7 جىڭ قوشۇپ قاينىتىپ، بۇۋانىنى قوشۇپ، بۇۋانە ئوتتۇرىسىدىكى ئاقرەڭ قالمىغاندا ئېلىپ، ئازراق سو- ۋۇتۇپ، يەنە ئىچى - تېشىنىڭ نەملىك دەرىجىسى ئوخشاش بولغىچە نەمدەپ كېسىپ يالپاق قىلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلۇدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىغراق ئاچچىق، تەبىئىتى جوڭ ئىسـ- سىق، ئىنتايىن زەھەرلىك! يەلنى تارقىتىپ، سوغاقنى ھەيدەيدۇ. ھوا- لۇكنى چىقىرىپ، ئاغرىق توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) رېماتىزملىق بوغۇم ئاغرىشتا: ئىشلەنگەن بۇۋانە 1 مىسقال، چاكاندا 2 مىسقال، قىزىل جوغلۇق 3 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، كەتمىرا 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. يۇقۇرقى دورىلار ئەتىگەن ۋە ئاخشامغا بولۇپ ئىچىلىدۇ

ياكى خام بۇۋانه 2 فۇك، سازاك 5 مىسقال، چايان 2 مىسقال، چاگخو 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئىچكى زەخمىلىنىشتىن قاناش، يىغلىپ يارىلىنىشلاردا: خام بۇۋانىدىن 1—2 فۇك ھاراق ياكى قاينىقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (3) چىش ئاغرىشلاردا: بۇغدايدەك چوڭلۇقتىكى بۇۋانه ئاغرىغان چىشقا بېسىلىدۇ، يوتۇشقا بولمايدۇ.

مىقتارى: 2 - 3 فۇك، زەھەرلەنگەندە، كوپ مىقتاردا سوغاق سۇ ئىچىلىدۇ.

مەنئى قىلىنىشى: بەدەن ئاجىزلىق ئىسسىقلىق كېسەللەرگە ۋە ھامىلدار ئاياللارغا بېرىش مەنى قىلىنىدۇ. سوغۇكۇل، ئاچچىق تاۋۇزلار بىلەن قوشۇپ ئىچىشكە بولمايدۇ.

قوشۇمچە: رايونىمىزدا يەنه:

قارا قول بۇۋانىسى (多根乌头)

(Aconitum karakolicum)

ئالا تاۋ بۇۋانىسى (细叶乌头)

(Aconitum alatavicum)

يۇدۇلاق يوپۇرماقلىق بۇۋانه (圆叶乌头)

(Aconitum rotundifolium)

قاتارلىق تۈگىنەك يىلتىزلىق بۇۋانىلار بولۇپ، ھەممىسى بۇۋانه سۈپىتىدە دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (170- رەسىمگە قارالسۇن).

ئەسكەرتىش: ① رايونىمىزدا يەنە بىر خىل سېرىق گۈللۈق بۇۋانە [黄花鸟头] بولۇپ، يوپۇرماق يىرىقچىلىرى ئىنچىكە، تۈگۈنەك يىلتىزى كىچىك بولىدۇ، كوپىنچە تۈگۈنەك يىلتىزىنىڭ ئىككىسى بىرلىشىپ ئوسىدۇ، گۈلى سېرىق كېلىدۇ، بۇ ئىنتايىن زەھەرلىك!!

② بۇرۇن بېسىلغان ماتېرىياللاردا بۇۋانە نامۇۋاپىق هالدا «پارپا» دېگەن نام بىلەن ئىشلىتىلىپ كېلىنگەن ئەمىلىيەتتە پارپا پاكى جەدۋار زەدە- جەۋدل ئائىلىسىدىكى جەدۋار [山姜黄Rhizomazedoaria] دېگەن ئوسۇم- لۇكىنىڭ يىلتىز سىمان غولى بولۇپ بۇ خەنزۇچە ئېچۇ 莪术 دەپ ئاتىلىدۇ.

8. قانىنى تەڭشىگۈچى دورىلار

(理血药)

قان كېسەللىرىنى داۋالايدىغان دورىلار قان تەڭشىگۈچى دورىلار دېيىلىدۇ. بۇ دورىلار قان تولۇقلاش، قان توختۇتۇش، قانىنى جانلاندۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە (بۇلارنىڭ ئىچىدىكى قان سوۋۇتىدىغان، قان تولۇقلايدىغان دورىلار باشقا باپقا كىرگۈزۈلدى). قان توختاتقۇچى دورىلار قان تۆكۈرۈش، قان قۇسۇش، بۇرۇن قاناش، قان سىيىش، چوڭ تەرەتتىن قان كېلىش، بالىيا-تقۇدىن قان كېلىش، تاشقى زەخمىلىنىش سەۋەبىدىن قاناش قاتارلىقلاردا ئىشلىتىلىدۇ. قاننى جانلاندۇرغۇچى دورىلار يىقىلىش - ئورۇلۇشلاردىن بولغان زەخمىلىنىش، قان ئۇيۇپ ئىششىپ ئاغرىش، بىقىن ئاغرىش، ئاغرىتىپ ھېيىز كورۇش، چاقا-جاراھەت قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

(1) قاننى جانلاندۇرغۇچى دورىلار

(活血药)

شاپتۇل مېغىزى

桃仁

شاپتۇل يوپۇرمىغى**桃叶**، شاپتۇل چېچىكى **桃花**، شاپتول يېلىمى **桃胶**

يىغىپ تەييارلاش: شاپتۇل پىشقاندىن كېيىن ئۈزۈۋېلىپ، مېغىزىنى شاكىلىدىن ئايرىپ، قاياناۋاتقان سۇغا چىلاپ ئالغاندىن

كېيىن، قول بىلەن ئۇۋۇلاپ مېغىزنىڭ پوستىنى چىقىرىۋېتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

شاپتۇل چېچىگى، شاپتۇل يوپۇرمىغى، شاپتۇل يېلىمى قاتارلىقلارمۇ دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: شاپتۇل مېغىزى: تەمى قېرىغراق تاتلىق، تەبىئىتى ھوتىدىل، زەھەرسىز. ئۇيۇغان قانىنى تارقىتىپ، كوكۇرۇشنى يوقىتىپ، ئۇچەينى سىلىقلاشتۇرىدۇ. شاپتۇل چېچىگى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى ھوتىدىل، سۇيدۇك ماكىغۇزىدۇ. شاپتۇل يوپۇرمىغى: تەمى قېرىسق، تەبىئىتى ھوتىدىل، ھاشارەتلەرنى ئولتۇرۇش ئۈچۈن سىرتقا ئىشلىتىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ھېيىز كەلمەسلىكتە (ھېيىز بىر نەچچە ئاي كەلمەي دوسۇن بېشى ئاغرىغاندا): داكىگۇي 3 مىسقال، قىزىل چۇغلۇق 3 مىسقال، چۇمەن چۇك 2 مىسقال، شاپتۇل مېغىزى 3 مىسقال، زاراكىزا چېچىگى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) يىقىلىش-ئۇرۇلۇشتىن بولغان زەخمىلىنىشتە: شاپتۇل مېغىزى 1 مىسقال، كەتمەن قوكىغۇزى 1 مىسقال، چۇمەنچۇك 1 مىسقال، داكىگۇي 3 مىسقال، ھىكەن سىرىغى 1.5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) بالىياتقۇراكىدا: شاپتۇل مېغىزى 3 مىسقال، پېيىزەك 3 مىسقال، قانسە 3 مىسقال، داكىگۇي 1 سەر، خام كەتىرا 1 سەر، رەۋەن 2 مىسقال، سۈلۈك 1.5 مىسقال، كوكۇيۇن 5 فۇك، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) سۇتسىمان سىيىشتە: شاپتۇل يېلىمىدىن 3 مىسقال ئېلىپ، ئازراق ئاق شېكەر قوشۇپ، قاچىغا سېلىپ، ۋاستىلىق قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) قوساق سۇيىمەۋە سۇيدۇك راۋان كەلمەسلىكتە: شاپتۇل چېچىگىدىن 1 مىسقال ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، بىر كۇندە 2 قېتىم قاينىقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (6) باش پىشتلاپ كەتكەندە: شاپتۇل يوپۇرمىغىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، قاينىتىپ باش يۇيۇلىدۇ.

مىقتارى: شاپىتۇل مېغىزى، شاپىتۇل يېلىمى 1 - 3 مىسقال، شاپىتۇل چېچىگى 1 - 2 مىسقال.

مەنئى قىلىنىشى: ھامىلدار ئايالالارغا ئىچىش مەنئى قىلىنىدۇ.

ئۇچار چاشقان مايىغى

五灵脂 Wu ling zhi (小鼯鼠)

باشقا ئاتىلىشى: قۇرالاي

تونۇش: بۇ، ئۇچار چاشقاننىڭ مايىغى. ئۇچار چاشقاننىڭ ئۇزۇنلۇغى 13 — 20 سانتىمېتىر، قۇيرۇغىنىڭ ئۇزۇنلۇغى 9 - 14 سانتىمېتىر كېلىدۇ. ئۇنىڭ ئالدى پۇتى بىلەن ئارقا پۇتىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئۇچۇش پەردىسى بولۇپ ئۇچالايدۇ. بەدىنىدىكى يۇڭلىرى ئىنچىكە، يۇمشاق، رەڭگى كوكۇش كولرەڭ كېلىدۇ. مايىغى نۇرغۇنلىغان تەرەت دانچىلىرىنىڭ قوشۇلۇپ قېتىشىشىدىن مونەك ھالەتكە كېلىدۇ، كېسىلگەن يۈزى قارامتۇل خورمارەڭدە بولىدۇ (171 - رەسىمگە قارالسۇن).

چىقىش ئورنى: تاغنىڭ ئورمانلىق بەلۋاغلىرىدىكى غارلاردا ۋە تاش يېرىقلىرىدا بولىدۇ، كۈندۈزى يوشۇرۇنۇپ، كېچىسى چىقىدۇ، قارىغاي ئۇرۇغى، دەرەخ يوپۇرماقلىرى ۋە يۇمران شاخلىرى بىلەن ئوزۇقلىنىدۇ، ئالتاي تاغلىرىنىڭ تاغلىق رايونلىرىدا ناھايىتى كوپ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا مايىغى ئىشلىتىلىدۇ. 8 - 11 - ئايلاردا غار ۋە تاش يېرىقلىرىنىڭ چوڭىسىدىن ئىزدەپ يىغىپ تازىلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، سوقۇپ، خام ياكى ئاچچىق سودا قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى ئىسسىقمۇ مايىل،

زەھەرسىز. قانىنى جانلاندۇرۇپ، ئۇيۇپ قالغان قانىنى ماكغۇزىدۇ، ئاغرىق توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) خۇن توختاپ، ھېسىز كەلمەي، دوسۇن بېشى ئاغرىغاندا: ئۇچار چاشقان مايىغى 4 مىسقال، يىمۇ ساۋ 5 مىسقال، زاراڭزا چېچىگى 3 مىسقال، داڭگۇي 5 مىسقال، چۇەنچۇك 3 مىسقال، شاپتۇل مېغىزى 3 مىسقال، سۇدا قايىنىتىپ، 2 قېتىمغا بولۇپ، ئىلمان بويىچە ئىچىلىدۇ (خۇن كېلىپ قالسا دەرھال توختىتىلىدۇ، ھامىلدار ئاياللارغا ئىچىش مەنئى قىلىنىدۇ). (2) ئاغرىتىپ كەلگەن ھېيىزدا ياكى تۇغۇتتىن كېيىنكى قۇساق ئاغرىشتا: ئۇچار چاشقان مايىغى 3 مىسقال، قورۇلغان ھىكەن سېرىغى 2 مىسقال، تاغ دېنى 2 مىسقال، ھەممىنى قوشۇپ يۇمشاق سوقۇپ، سېرىق ھاراقنىلىك ئارقىسىدىن ئېتىگەن ۋە ئاخشامدا قاينىقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (3) ئاشقازان ئاغرىش، قوساق ئاغرىش، يىقىلىپ ـ ئۇرۇلۇپ تاشقى زەخمىلىنىش ۋە چاقىلارنىك ئاغرىشلىرى قاتارلىق ئىچكى ـ تاشقى ئاغرىشلاردا: خام ھىكەن سېرىغى 1 سەر، ئۇچار چاشقان مايىغى 1 سەر، تاغ دېنى 5 مىسقال، ھەممىنى قوشۇپ يۇمشاق سوقۇپ، چۇەنچۇكدىن 2 سەر، بەي جۇدىن 1 سەر، قاينىتىپ، بۇنىك قويۇق سۇيىنى ئالدىدىن تەييارلانغان تالقانىنىك ئۇستىگە قۇيۇپ، كۇمۇلاچ قىلىپ، ھەر قېتىم 2 مىسقالدىن ئىچىلىدۇ. (4) ھېيىز كېيىن سۇرۇلۇپ، قوساق ئاغرىشتا: مودەنگۇل يىلتىز پوستى 4 مىسقال، ئۇچار چاشقان مايىغى 3 مىسقال، قاينىقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 - 3 مىسقال. ھامىلدار ئاياللارغا ئېھتىيات بىلەن ئىشلىتىش لازىم.

مەنئى قىلىنىشى: رېسن سىنك بىلەن قوشۇپ ئىشلىتىشكە بولمايدۇ.

زاراڭزا چېچىگى (زاراڭزا)

红花 Hong hua

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، زاراڭزا ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: بىر يىللىق ساماڭ غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30 - 100 سانتىمېتىر. (2) غولى تىك، كوپ شاخلىنىدۇ، سىرتىنىڭ رەڭگى سۇس كۈلرەڭ، ئۇزۇنىغا كەتكەن ئېرىق-چىلىرى بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى قاتتىغراق بولۇپ، نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، يوپۇرماق سېپى بولمايدۇ، يوپۇرماق گىرۋىكىدە شالاڭ ئوتكۈر تىكەنلىرى بولىدۇ. (4) باشسىمان گۈل رېتى ئۇچىدا ئوسىدۇ، ئومۇمى ئۇرۇغچى ياپىرىغى كوپ قەۋەتلىك، گىرۋىكىدە ئوتكۈر تىكەنلىرى بولىدۇ. گۈلى قىزىل، ئۇرۇق مۇسى ئاق، 3 بۇرجەكرەك تۇخۇم شەكلىدە بولىدۇ (172 - رەسىمگە قارالسۇن)

ئوسۇش ئورنى: شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا نەيسىمان گۈلى ئىشلىتىلىدۇ. گۈلى سېرىق رەڭدىن قىزىلغا ئوزگەرگەندە، سەھەردە گۈل تاجلىرىنى يىغىۋېلىپ، سايىدا ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. قاننى جانلاندۇرۇپ، ھېيىزنى راۋان قىلىدۇ، تۇرۇپ قالغان قاننى تارقىتىپ، ئاغرىق توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ھېيىز كېلىمسىلىكتە: زاراڭزا چېچىگى 3 مىسقال، داڭگۇي 6 مىسقال، شاپتۇل

مېغىزى 3 مىسقال، لىپەكگۈل 5 مىسقال، قوشۇپ يۇمشاق سوقۇپ ھەر قېتىم 3 مىسقالدىن كۈنىگە 2 قېتىم ئىچىلىدۇ. (2) ئاغرىتىپ كەلگەن ھېيىزدە: پىيەزەك 5 مىسقال، تاغ دېنى 3 مىسقال، جۇزنەك يوپۇرمىغى 7 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ، قارامتۇل مونەك قان كوپ بولسا، شاپىتۇل مېغىزى ۋە زاراڭزا چېچىگىنەك ھەر قايسىسىدىن 1.5 مىسقالدىن قوشۇپ قاينىتىپ، ھېيىز كېلىشتىن ئىلگىرى ئىچىلىدۇ. (3) سۈت قايتۇرۇش ئۈچۈن: لىپەكگۈل 5 مىسقال، زاراڭزا چېچىگى 2 مىسقال، قورۇلغان ھەزىم ئېچىتقۇسى 5 مىسقال، قورۇلغان ئىارپا ئۇندۇرمىسى 5 مىسقال قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) قىزىل بۇرۇنىدا: زاراڭزا چېچىگى 3 مىسقال، قىزىل چۇغلۇق 3 مىسقال، شاپىتۇل مېغىزى 4 مىسقال، چۇەنچۇك 3 مىسقال، خام زەنجۇىل 3 پارچە، چوك چىلان 3 دانە، سۇك پىياز 1 تال، قاينىتىپ، سېرىق ھاراق بىلەن ئۇزاغراق مەزگىل ئىچىلىدۇ. (5) زۇكامدىن كېيىنكى ئاۋاز پۇتۇپ قېلىشتا: زاراڭزا چېچىگى 5 مىسقال، شاپىتۇل مېغىزى 5 مىسقال، ئاق موم 1 سەر، توخۇ تۇخۇمى 2 دانە، ئالدى بىلەن توخۇ تۇخۇمنى پىشىرىپ، شاكىلنى سويۇۋېتىپ، تارشا بىلەن ئىزىپ، ئاق مۇم بىلەن قوشۇپ پىشىرىپ، ئاق موم ئېرىغاندىن كېيىن، ئۇستىگە شاپىتۇل مېغىزى بىلەن زاراڭزا چېچىگىنى سېلىپ قاينىتىپ، ئازراق سوۋۇغاندىن كېيىن سۇزۇپ، بىر قېتىمدىلا ئىچىلىدۇ. تەخمىنەن 2 - 5 قېتىم ئىچكەندىن كېيىن، چوك تەرەتتىن قان كېلىپ، ئارقىدىن تۇرۇپ قالغان قانىنى قۇسىدۇ، بونىڭغا ئەگىشىپ ئاۋازمۇ چىقىدۇ. (6) چوك سۇكەك بوغۇملىرىنىڭ كېسەللىگەندە: قارىغاي

پۈتىغى 1.5 جىمىك، مۇگۇ 1 سەر، زاراڭزا چېچىگى 1.6 سەر، ئۇنۇك ئۇستىگە 10 جىك سۇ قۇيۇپ، 5 جىك قالغىچە قاينىتىپ، ئاندىن سۈزۈۋېلىپ، 1 جىك ئاق ھاراق قوشۇپ، ھەر قېتىم 20 مىللىلىتىردىن كۈنىگە 2 قېتىم ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0.8 - 2 مىسقال.

مەنئى قىلىنىشى: ھامىلدار ئاياللارغا ئىچىش مەنئى قىلىنىدۇ.

ئاغمچه گۇشى

丝瓜络 Si gua luo

ئاغمچه پپلىگى丝瓜藤 ئاغمچه يوپۇرمغى 丝瓜叶

باشقا ئاتىلىشى: يۇغۇچ

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا گۇشى (ئاغمچه گۇشى)، پپلىگى (ئاغمچه پپلىگى) ۋه يوپۇرمغى (ئاغمچه يوپۇرمغى) ئىشلىتىلىدۇ. ئاغمچه گۇشى: پىشقاندىن كېيىن ئۇزۇپ، پوستى ۋه ئۇرۇغىنى ئېلىپ تاشلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، ئىشلىتىدىغان ۋاقتىدا توغراپ تەييارلىنىدۇ. ئاغمچه پپلىگى: ئاغمچه ئۇزۇۋېلىنغاندىن كېيىن يىغۋېلىپ، كەسلەپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ (يىلتىزىغا بېقىن قىسمىدىكى پپلەك ياخشىراق). ئاغمچه يوپۇرمغى: ياز پەسلىدە ئۇزۇۋېلىنىپ، هول ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئى: ئاغمچه گوشىنىك تەمى تاتلىق، تەبىئى موتىدىل، زەھەرسىز. ئىسسىقنى تازىلاپ، قاننى جانلاندۇرۇپ، جىگىلۇنى ئېچىپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) كوك يوتەلده: 1 سەر كومۇرلەنگەن ئاغمچه گۇشىنى يۇمشاق سوقۇپ، هەر قېتىم 2 فۇدۇندىن بىر كۇنده 3 قېتىم هەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ ئىچىلىدۇ. (2) سۇت كەلمەگەنده: ئاغمچه گۇشىنى ئۇرۇغى بىلەن بىللە قوشۇپ كومۇرلەندۇرۇپ ئېزىپ، يۇمشاق سوقۇپ، هەر قېتىم 2 مىسقالدىن سېرىق هاراق بىلەن ئىچىلىدۇ. (3) بەل ئاغرىش، قايرىلىشتا: ئاغمچه پپلىگىنى ئېزىپ يۇمشاق سوقۇپ هەر قېتىم 2 مىسقالدىن كۇنده ئىكىكى قېتىم سېرىق هاراق بىلەن ئىچىلىدۇ. (4) قوۋۇرغا ئاغرىقى نېر-

ۋىسىنىك ئاغرىشىدا: ئاممىچە گۈشى 4 مىسقال، ئاچچىق ناۋۇر پوستى 1 سەر، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 - 3 مىسقال.

تاغ دېنى

延胡索 yan hu suo

(گەپىۋەن گۈل ئائىلىسى، تاغ دېنى ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئۇسۇملۇك، ئېگىزلىگى 10 - 20 سانتىمېتر. تۈگۈنەك غولى شار شەكلىدە بولۇپ، ئىچى سېرىق رەڭدە، يەر ئۈستىدىكى غولى تېنك، ئىنچىكە ۋە ئاجىز كېلىدۇ، ئازراق ئەت مادداسى بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، 2 - 3 قايتىلانغان پەيسىمان چوڭقۇر يېرىلغان بولىدۇ. ئومۇمى گۈل رېتى ئۇچىدا ئوسىدۇ.رەڭگى بېغىرەك، شەكلى ئۇچۇقاتقان قوشقا ئوخشايدۇ. مۇۋىسى غوزا شەكللىك مۇڭگۈزسىمان كېلىدۇ (173 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: پەس تاغ، دەريا ۋادىلىرىدا، چاتقاللىق ئورمانلىقتا بولىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە ئوسىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا تۈگۈنەك غولى ئىشلىتىلىدۇ. يازنىڭ دەسلىۋىدە غولىدىكى يوپۇرماقلىرى سارغايغاندا، كولىۋېلىپ، پاكىزلاپ، سۇدا 2 - 4 مىنۇت قاينىتىپ، سۈزۈۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، كوپىنچە ئاچچىقسۇ بىلەن قورۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىق قېرىغراق، تەبىئىتى ئىسسىقلا مايىل،

زەھەرسىز. يەلنى ماڭغۇزۇپ، ئاغرىقنى توختىتىدۇ. قانىنى جانلاندۇرۇپ، توختاپ ئۇيۇغان قانىنى تارقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بەقسى ۋە ئاشقازان ئاغرىغاندا: تاغ دېنىنى ئاچچىقسۇدا قورۇپ، سوقۇپ، ھەر قېتىم 2 مىسقالدىن ھەر كۈنى 3 قېتىم قاينىقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (2) ئاغرىتىپ كېلگەن ھېيىزدە: تاغ دېنى 2 مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، ئەمەن بوپۇرمىغى 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) يەقىلىپ ـ ئورۇلۇپ يارىلانغاندا، قان ئۇيۇپ كوكۇرۇپ ئىششىپ ئاغرىغاندا: تاغ دېنى 2 مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، قىزىل چۇغلۇق 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) جاراھەتلەر ئىششىپ ئاغرىغاندا، چۇقۇق (گىرىزا) نىڭ ئاغرىشىدا ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1 ـ 3 مىسقال.

پىيزەك (قىرلىق پىيزەك)

荆三棱 jing sanling

باشقا ئاتىلىشى: تۇڭگۇز تېرىغى

(قىياقلار ئاتىلىشى، پىيىزەك ئورۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى تەخمىنەن 60 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزسىمان غولى توغرىسىغا ئوسىدۇ، غولىنىڭ تۇۋىدە شارسىمان تۇگۈنەك يىلتىزى بولىدۇ. غولى 3 قىرلىق، تىك، سىلىق بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نۇۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، شەكلى يېپسىمان، يوپۇرماق غىلاۋى ئۇزۇن بولۇپ، غولىنى ئوراپ تۇرۇدۇ. مۇرەككەپ باشاقسىمان گۈل رېتى ئۇچىدا ئوسىدۇ. كىچىك باشاقچىلىرىنىڭ سىرتىنىڭ ئۇزۇنلۇغى

ئوخشاش بولمايدۇ. شەكلى سوقۇچاق ئومۇمى ئۇرۇغۇچى يوپۇرمىغى 3 تال بولۇپ، گۈل رېتىدىن ئۈزۈنراق بولىدۇ (1 — 174 رەسىم - گە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: سايلىقلاردا، دەريا بويلىرىدىكى سۇ توختاپ قالغان يەرلەردە، ئوستەك بويلىرىدا بولىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە ئوسىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا تۈگۈنەك غولى ئىشلىتىلىدۇ. باھار ۋە كۈز پەسىللىرىدە كولاپ، چاچما يىلتىزلىرىنى ئېلىۋېتىپ سىرتقى پوستىنى سۈيۈۋېتىپ، ئۇز ۋاقتىدا كېسىپ يالپاقلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ياكى ئاچچىقسۇدا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز. قانىنى ماڭغۇزۇپ خۇنىنى راۋان قىلىدۇ، ھەزىم قىلدۇرىدۇ، يەلىنى تارقىتىپ ئاغرىقنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) مەيدىگە تاماق تۇرۇۋېلىپ قوساق كوپۈشتە: پىيىزەك ۋە ئاق تۇرۇپ ئۇرۇغىنىڭ ھەر قايسىسىدىن 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) خۇن توختاپ ھېيز كەلمەي دوۋسۇن بېشى ئاغرىغاندا: پىيىزەك 2 مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، زاراڭزا چېچىگى 1.5 مىسقال، خام ئەگرى سۇناي 4 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) سوزۇلما جىگەر يالليۇغى ياكى سورەلمە جىگەر يالليۇغىدا: پىيىزەك 3 مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، قىزىل چۈغلۇق 4 مىسقال، پەربۇن 3 مىسقال، ئارپا ئۇندۇرمىسى 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

مەنئى قىلىنىشى: ھامىلدار ئاياللارغا ئىچىش مەنى قىلىنىدۇ.

قوشۇمچە: (1) ياپىلاق غوللۇق پىيىزەك 扁茎薤草

(قىياقلار ئائىلىسى، پىيىزەك ئۇرۇغدىشى) (2 — 174 — رەسىمگە قارالسۇن).

پىيىزەك بىلەن بىر تۇرۇغداش تۇسۇملۇك بولۇپ، شىنجاڭدا كەڭ تار-قالغان. بۇنىڭ ئالاھىدىلىگى شۇكى، ئادەتتە كىچىك باشىغى توپلىشىپ، تۇسىدۇ، خۇسۇسىيىتى پىيىزەكنىڭكىگە ئوخشايدۇ.

(2) قىرلىق پىندەك 黑三棱：（پىندەك ئائىلىسى، پىندەك تۇرۇغدىشى）（175-رەسىمگە قارالسۇن）. ئالاھىدىلىگى، غولى تۇۋرۇكسىمان بولۇپ، باشسىمان گۈل رېتى يۇمۇلاق كېلىدۇ، تۇم، قىسقا، تۇگۈنەك غولى بولۇپ، چاچما يىلتىزى ناھايىتى كوپ بولىدۇ. بۇنىڭ خۇسۇسىيىتى پىيىزەكنىڭكىگە ئوخشايدۇ.

يىموساۋ （شىنجاڭ يىموساۋى）

益母草 Yimocao（新疆益母草）

充蔚子 يىموساۋ تۇرۇغى

（كالپۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، يىموساۋ تۇرۇغدىشى）

تونۇش: （1）كوپ يىللىق سانتىمېتىر غوللۇق تۇسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30-100 سانتىمېتىر. غولى تىك، 4 قىرلىق، （2）يوپۇرمىغى ئۇدۇل تۇسىدۇ. تۇۋەن قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرى يۇمۇلاق تۇخۇمسىمان، گىرۋەكلىرىدە رەتسىز يىرتىقچىلار بولىدۇ. يۇقۇرى قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرى شىناسسىمان، 3 كە چوڭقۇر يىرتىلغان، يىرتىقچە يوپۇرماقلىرى تەمنە شەكىلدە بولىدۇ.（3）گۈلى كالپۇك شەكىللىك، رەڭگى سۇس سوسۇن قىزىل، يۇمشاق ئاق تۇكلۇك كېلىدۇ. گۈللىرى غولىنىڭ ئۇستۈنكى قىسمىدىكى يوپۇرماق قولتۇغىغا توپلىشىپ ئوسكەن ئايلانما گۈل رېتىنى ھاسىل قىلىدۇ. مېۋىسى كىچىك، قاتتىق مېۋە، شەكلى 3 قىرلىق، رەڭگى كۈلرەڭ قوڭۇر كېلىدۇ（176-رەسىمگە قارالسۇن）.

ئوسۇش ئورنى: پەس تاغلىق يەرلەردىكى چاتقاللىقلاردا،

دەريا بويلىرىدىكى ئوتلاق قاتارلىق نەم ئورۇنلاردا ئوسىدۇ، شۇنىڭ جاڭگىلىك ھەممە يەرلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۈستى قىسمى (يىموساۋ) ۋە ئۇرۇغى (يىموساۋ ئۇرۇغى) ئىشلىتىلىدۇ. يەر ئۈستى قىسمىنى ياز ۋە كۈز پەسىللىرىدە گۈلى تولۇق ئېچىلغان ۋاقىتتا ئورۇۋېلىپ، كەسلەپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ. ئۇرۇغى كۈز پەسلىدە ئوبدان پىشقاندا يىغىۋېلىنىدۇ.

تەبىئىتى: يىموساۋ: تەمى ئاچچىغراق قېرىق، تەبىئىتى ئازراق سوغاق، زەھەرسىز. قانىنى جانلاندۇرۇپ، ھېيىزنى تەڭشەيدۇ. توسالغۇلارنى يوقىتىپ، يېڭى توقۇلمىلارنى ئوستۇرىدۇ، سۈيدۈك ھەيدەيدۇ. يىموساۋ ئۇرۇغى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى سوغاقراق، زەھەرسىز. قانىنى جانلاندۇرۇپ، ھېيىزنى تەڭشەيدۇ، جىگەرنى تازىلاپ كوزنى روشەن قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ھېيىز تەڭشەلمىگەندە: يىموساۋ 4 جىڭ، داڭگۇي 2 جىڭ، چۈەنچۇك 1 جىڭ، قۇستە 4 سەر، ھەممىنى قوشۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، چىكىلەنگەن ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، 3—5 مىسقال كۈمۈلاچ ياساپ، ھەر قېتىمدا 2 كۈمۈلاچ كۈنىگە ئىككى قېتىمدىن قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (2) يۇقۇرى قان بېسىمدا: يىموساۋ 1 سەر، قىزىل مەۋىلىك شاقاقۇل 1 سەر، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) كوز بىرىكتۇرگۈچى پەردىسىنىڭ ياللۇغىدا ياكى كوز مۇڭگۈز پەردىسىگە ئاق چۈشۈشتە: يىموساۋ ئۇرۇغى 4 مىسقال، جۇيخۇا گۈلى 3 مىسقال، خام ئەگرى سۇناي 3 مىسقال، تاجىگۈل ئۇرۇغى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) ئوتكۇر بورەك ياللۇغىدا (قان بېسىمى ئۈستۈنرەكبولغانلارغا): يىموساۋ 2—3 سەر، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى يىموساۋ 2 سەر، زىسۇ يوپۇرمىغى 2—3 مىسقال، ماڭدار 3 مىسقال، قۇشقاچ تىل 3 مىسقال، چىنىگۈل 3 مىسقال، ئۈزمە يىلتىزىنىڭ ئاق پوستى 3 — 5 مىسقال قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. قەزىتما

بولسا ئۇچقاتتىن 6 مىسقال قوشۇلىدۇ. (5) ھېيىز تەڭشەلمەسلىكتە، ئاغرىتىپ كەلگەن ھېيىزدا، تۇغۇتتىن كېيىن قان توختاپ قېلىپ قو- ساق ئاغرىشتا: يىموساۋ مەلھىمى (يىموساۋنى ئۇششاق توغراپ، بىر قانچە قېتىمغا بولۇپ قاينىتىپ، تەمى چىققاندىن كېيىن شامسىنى ئېلىۋېتىپ ھەممە سۈيۇقلۇقنى قوشۇپ، سۈس ئوتتا قاينىتىپ قويۇلا- دۇرۇپ، مەلھەم قىلىپ، بۇنىڭغا باراۋەر مىقتارىدا ھەسەل قوشۇپ يەنە قاينىتىپ قويۇلدۇرۇلىدۇ) ھەر قېتىم 3 مىسقال، كۈندە ئىككى قېتىم قاياناق سۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (6) بالىياتقۇنىڭ توۋەنگە چۈشۈپ قېلىشىدا: پەربۇن 3 مىسقال، جۇچياۋ 5 مىسقال، يىموساۋ 5 مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، خام كەتمرا 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: يىموساۋ 0.3 - 1 سەر، ئۇرۇغى 1 - 3 مىسقال.

ئەسكەرتىش: رايونىمىزدا يەنە ئىككى خىل يىموساۋ بار، بۇلارنىڭ شەكلى ئوخشىشىپ كېتىدۇ، بۇلارنىڭ ھەممىسى دورا سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ.

چۇەنچۇاڭ

川芎 Chuan qiong

(كۇللۇكسىمان گۇللۇكلەر ئائىلىسى، بالدىرغان ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك. (2) بەر ئاستى تۈگۈنەك يىلتىزى رەتسىز كاللەكنى ھاسىل قىلىدۇ، مېزىلىك پۇرىغى بار. غولى تىك، يۇمۇلاق تۈۋرۈكسىمان، ئىچى كاۋاك، بوغۇملىرى ئېنىق، بوغۇم ئارىلىغى چوڭايغان. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، 2 - 3 قايتىلانغان تاق سانلىق پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق بولۇپ، شەكلى يۇمۇلاق تېمەنسىمان،

گىرۋىگىدە ئوخشاش بولمىغان چوڭقۇرلۇقتىكى يېرىقچىلىرى بولىدۇ. يوپۇرماق سېپى غىلاپسىمان بولۇپ، غولىنى يوگەپ تۇرىدۇ. (4) مۇرەككەپ كۇنلۇكسىمان گۇل رېتى ئۇچىدا ئوسىدۇ، گۇلى كىچىك، رەڭگى ئاق، مىۋىسى قوش ئاسماق مىۋە، شەكلى تۇخۇمسىمان بولىدۇ (177 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: قەلەمچە قىلىپ كوپەيتىپ ئوستۇرۇلىدۇ. گۇچۇڭ، غۇلجا قاتارلىق يەرلەردە تىكىپ ئوستۇرۇلمەكتە.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزسىمان غولى ئىشلىتىلىدۇ. تىكىپ 2 يىلدىن كېيىن، كۇز پەسلىدە كولىۋېلىپ تازىلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، چاچما يىلتىزىنى ئېلىۋېتىپ، نەمدەپ، يالپاقلاپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىىتى: تەمى ئاچچىق، تەبىىتى ئىسسىقا مايىل، زەھەرسىز. قاننى جانلاندۇرۇپ، تۇرۇپ قالغان قاننى ماڭغۇزىدۇ، جىگەرنى يايرىتىپ، كوڭۇلنى ئاچىدۇ، سوغاق يەلنى تارقىتىپ، ئاغرىقنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) باشنىڭ بىر تەرىپى ئاغرىشىدا: چۇەنچۇڭ 3 مىسقال، كەۋرەك 2 مىسقال، خام گەج 5 مىسقال، جۇيخۇا گۇلى 5 مىسقال، بالدىرغان 3 مىسقال، ئاق چۇغلۇق 3 مىسقال، بەيجىز 3 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) چاچ چۇشۇشتە: چۇەنچۇڭ 8 مىسقال، داڭگۇي 1 سەر، ئاق چۇغلۇق 1 سەر، تىيەنما 8 مىسقال، پىششىق ئەگرى سۇياي 2 سەر، چياڭخو 8 مىسقال، كۇلى بىيىسى 8 مىسقال، سېرىق يوگەي 2 سەر، ھەممىسىنى قوشۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، چىكىلەنگەن ھەسەل بىلەن 3 مىسقاللىق كۇمۇلاچ ياساپ، ئەتىگەن - ئاخشامدا بىر تالدىن يىيىلىدۇ. (3) سېرىقلىق بولمىغان جىگەر ياللۇغىدا (بىقىن ئاغرىش، قوساق كوپۇش، ئىشتەي كېمىيىشتە): چۇەنچۇڭ 2 مىسقال، داڭگۇي 5 مىسقال، تاغ دېنى 3 مىسقال،

ئاق چۇغلۇق 3 مىسقال، پەرىۇن 3 مىسقال، جىنتىيانا 2 مىسقال، خام ئارپا ئۇندۇرمىسى 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. قاندا گۇيىڭمې (G·P·T) يۇقۇرى بولغانلارغا: ئوسما يىلتىزى، ئۇچقات، ياز غازىڭىنىڭ ھەر قاىسىسىدىن 5 مىسقالدىن قوشۇلىدۇ. (4) تۇغۇتتىن كېيىنكى قوساق ئاغرىشتا: چۇەنچۇڭ 2 مىسقال، داڭگۇي 2 مىسقال، زاراڭزا چېچىگى 1 مىسقال، جۇزنەك 2 مىسقال، پۇچۇلانغان زەنجىۋىل 5 فۇڭ، شاپتۇل مېغىزى 5 فۇڭ، يىموساۋ 3 مىسقال، كومۇرلەنگەن دولانە 2 مىسقال، ئىشلەنگەن چۇچۇكبۇيا 1 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. تېنى ئاجىز بولۇپ، بېشى قايىدىغانلارغا: جىڭجې ياشىغى 5 فۇڭ، قانتېپەر 3 مىسقال قوشۇپ بېرىلىدۇ. (5) تۇغۇت قىزىتمىسى (تۇغۇتتىن كېيىن يۇقۇملىنىپ، قىزىتىپ، قوساق ئاغرىش) تا: چۇەنچۇڭ 2 مىسقال، يىموساۋ 5 مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، شاپتۇل مېغىزى 3 مىسقال، زاراڭزا چېچىگى 3 مىسقال، ئەڭلىك ئوت 3 مىسقال، ئۇچقات 1 سەر، مامكاپ 1 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 2 مىسقال.

كوكۇيۇن

虻虫 Mang chong

تونۇش: كۇلرەڭ، ھەسەل ھەرىسىدىن سەل چوڭ، بېشى كەڭ، كوزى چوڭ، كوكرىگىدە 3 جۇپ پۇتى بار، دۇمبىسىدە 3 تال ئاق سىزىغى بار ھاشارەت. قوسىغى سەل ياپىلاق، 7 بوغۇملۇق، قانىتى سۇزۇك بولۇپ، ئۇچالايدۇ. كالا، ئات قېنىنى شوراپ ياشايدۇ (ئەركىگى قان شورىماي، ئوسۇملۇك شىرىلىرى بىلەن ئوزۇقلىنىپ ياشايدۇ) (178 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: چارۋا مەيدانى، يايلاقتا بولىدۇ. شىنجاڭ-نىڭ ھەممە يېرىدە بار.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا چىشى كۆكۈيۈن ئىشلىتىلىدۇ. ياز ۋە كۈزدە چۈشىن ئولتۇرگۈچ پالاق بىلەن بوش ئۇرۇپ ئولتۇرغەندىن كېيىن (قاتتىق ئۇرۇپ ئىچ قارىنىنى چۈگۈۋەتمەسلىك كېرەك)، يىپقا ئوتكۈزۈپ، تەزىق قىلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، ئازراق قورۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى سەل سوغاق، زەھەرلىك! تۆگۈنلەرنى يىشىپ، ئىششىقنى تارقىتىدۇ، ئۈيۈپ قالغان قانىنى تارقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: يەقىلىپ ئۇرۇلۇپ زەخمىلىنىش، كۆكۈرۈپ ئاغرىشتا: كوكۈيۈندىن 10 دانە، مودەن يىلتىز پوستىدىن 5 مىسقال ئېلىپ تالقان قىلىپ، ھەر قېتىم 5 فۇڭدىن، كۈندە ئىككى قېتىم سېرىق ھاراق بىلەن ئىچىلىدۇ. (2) قان تۈرۈپ قېلىپ، ھېيىز كەلمەي، دوۋسۇن بېشى قاتتىقلىشىپ چىڭقىلغاندا ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5 — 1 مىسقال. تېنى ئاجىزلارغا ئېھتىياتلىق بىلەن ئىشلىتىش لازىم.

مەنئى قىلىنىشى: ھامىلدار ئاياللارغا ئىچىش مەنئى قىلىنىدۇ.

سۇلۇك

水蛭 Shuizhi

باشقا ئاتىلىشى: زۇلۇك

چىقىش ئورنى: كوللەردە، شال ئېتىزلىقلىرىدا، تۈز-لەڭلىكتىكى چوڭ كوللەردە بولىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا سۇلۇكنىڭ پۈتۈن تېنى ئىشلىتىلىدۇ. ياز ۋە كۈز پەسلىدە تۇتۇپ، تازىلاپ، قاينىقسۇغا

بىسىپ ئولتۇرۇپ، قىزدىق ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، تىوغراپ تەييارلىنىدۇ ياكى قۇمنى قىزدۇرۇپ، سۇلۇكنى سېلىپ، ئازىراق ئورلەپ چىققىچە قىزىتىپ، قۇملىرىنى تاسقۇتىپ، سوۋۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىغراق تۇزلۇق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرلىك! قانىنى ماكغۇزۇپ، تۇرۇپ قالغان قانىنى تارقىتىپ، ھېيىزنى راۋان قىلىدۇ. سۇيدۇك ھەيدەيدۇ (179 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئىشلىتىلىشى: (1) قان تۇرۇپ قېلىپ ھېيىز كەلمىگەندە، قوساقتا مونەك بولغاندا: سۇلۇك (قورۇلغان) 1 مىسقال، كوكۇيۇن (باش ۋە پۇتلىرى ئېلىپ تاشلانغان) 1 مىسقال، داكگۇي 3 مىسقال، پىشقان ئەگرى سۇناي 3 مىسقال، ئاق چۇغلۇق 2 مىسقال، چۆەنچۇك 1.5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. يەنە بىر چۇفاك: سۇلۇك 1 مىسقال، داكگۇي 3 مىسقال، شاپتۇل مېغىزى 3 مىسقال، پىيىزەك 3 مىسقال، يىموساۋ 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى سۇلۇك (قورۇلغان) تىن 5 فۇك ئېلىپ سوقۇپ تالقان قىلىپ ئىچىلىدۇ. (2) يىقىلىپ - ئۇرۇلۇپ زەخمىلىنىشتە، قان ئۇيۇپ ئىششىپ ئاغرىشتا: سۇلۇك، تازىلانغان شور، رەۋەنلەرنىڭ ھەر قايسىسىدىن باراۋەر مىقتاردا ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، ئاچچىقسۇ بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، زەخمىلەنگەن جايغا سۇرتۇلىدۇ ياكى سۇلۇكتىن (ئوتتا قاقلانغان) 1 مىسقال ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ سېرىق ھاراق بىلەن ئىچىلىدۇ. (3) سىرتقى زەخمىلىنىشتىن بولغان قاناش (قىزىل قان تومۇرى قاناش) دا: سۇلۇك (ئوتتا قاقلاپ قورۇلغان)، ئۇشنە (ئونتا قاقلانغان) نىڭ ھەر قايسىسىدىن باراۋەر مىقتاردا ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ يارىلانغان ئورۇن ئۇستىگە سىپىپ، بىسىپ تېڭىلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 2 مىسقال.

مەنئى قىلىنىشى: ھامىلدار ئاياللارغا ئىشلىتىش مەنئى قىلىنىدۇ.

كەتمەن قوڭغۇز

土鳖虫 Tu bie chong

تونۇش: (1) بۇنىڭ چىشسى ياپىلاغراق سوقۇچاق شەكىلىدە، ئۇزۇنلۇغى 2 - 4 سانتىمېتىر كېلىدۇ، سېسىق پۇرىغى بولىدۇ. بېشى ئىنچىكە ۋە كىچىك، 6 پۇتى، 2 تال بۇرۇتى بار. (2) دۇمبىسىدىكى قېپى قارامتۇل بېغىرەڭ، ئۇستىدە سىزىقلىرى بولىدۇ، قوساق قىسمى ساغۇچ بىغىرەڭ كېلىدۇ. (3) ئومىلىشى ناھايىتى تېز، تېگمپ قويسىلا يالغاندىن ئولگەن بولۇپ يېتىۋالىدۇ. ئەركىگىنىڭ قانىتى بولۇپ، دورىغا ئىشلىتىلمەيدۇ (180 - رەسىمگە قارالسۇن).

تارقىلىش ئورنى: ئەسكى تامنىڭ تۈۋى، ئوچاق تۈۋى، كېسەك يېرىقلىرى قاتارلىق نەم ئورۇنلاردا بولىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا چىشىنىڭ پۈتۈن تېنى ئىشلىتىلىدۇ، ياز ۋە كۈز پەسلىدە تۇتۇپ قايناقسۇ قۇيۇپ ئولتۇرۇپ، پۇتلىرىنى ئېلىۋېتىپ، ئوتقا قاقلاپ قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تۇزلۇق، تەبىئىتى سوغاق، ئازىراق زەھەرلىك؛ ئۇيۇغان قانىنى تارقىتىپ، قانىنى جانلاندۇرۇپ، ھېيىز ماڭغۇزۇپ، ئاغرىق توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ھېيىز كەلمىگەندە: كەتمەن قوڭغۇز 1 مىسقال، قىزىل چۇغلۇق 3 مىسقال، رەۋەن 3 مىسقال، شاپتۇل مېغىزى 4 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) يىقىلىپ - ئۇرۇلۇپ زەخمىلەنگەندە: كەتمەن قوڭغۇز 1 مىسقال، رەۋەن 3 مىسقال،

داڭگۇي 3 مسقال، قاينىتىپ ئىچىلمدۇ ياكى يۇمشاق سوقۇپ سۇ بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ سىرتقا تېڭىلمدۇ ياكى كەتمەن قوڭغۇزدىن 1 سەر ئېلىپ، ئوتقا قاقلاپ قۇرۇتۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، ھەر قېتىم 1 مسقالدىن سېرىق ھاراق بىلەن ئىچىلمدۇ.

مىقتارى: 0.5 - 1 مسقال.

مەنى قىلىنىشى: ھامىلدار ئايالارغا ئىچىش مەنئى قىلىنمدۇ.

قىزىل چۇغلۇق

赤芍 Chi sho (毛果芍药)

باشقا ئاتىلىشى: چىشنە

(ئېيىق تاپانلىقلار ئائىلىسى، چۇغلۇق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 50 - 80 سانتىمېتىر. (2) ئاساسىي غولى ئېنىق، يان غوللىرى سېمىز بولۇپ، تاياقتا ئوخشايدۇ. قارا قوڭۇر رەڭدە بولىدۇ. غولى ئايرىم ياكى توپلىشىپ ئوسىدۇ، ئۇزۇنسىغا كەتكەن سىزىقچىلىرى بار. تۇۋەن قىسمى كوپىنچە بېغىرەك سىلىق، تۈكسىز كېلىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نۇۋەتلىشىپ ئوسكەن، سېپى ئۇزۇن، 2 قايتىلانغان 3 قۇلاقلىق مۇرەككەپ يوپۇرماق بولۇپ، كىچىك يوپۇرماقچىلىرى رەتسىز تېمىز چوڭقۇر ياكى تولۇق يېرىلغان. (4) گۈلى قىزىل، غۇنچە شەكىللىك مۇنىسى بار (181-رەسىمگە قارالسۇن).

ئۈسۈش ئورنى: تاغ باغرىلىرىدىكى ئورمانلاردا، ئوت -

لاقلارنىڭ ئاپتاپ چۈشمەيدىغان نەم جايلىرىدا ئاساسەن ئالتاي، تيانشان تاغلىق رايونلىرىدا بولىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. باھاردا ۋە كۈزدە كولۇپلىپ، تازىلاپ، چاچما يىلتىزلىرىنى ئېلىۋېتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تولۇق نەملەپ كېسىپ، يالپاق قىلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى چۈچۈك قېرىق، تەبىئىي سەل سوغاق، زەھەرسىز. قانىنى جانلاندۇرۇپ، تۇرۇپ قالغان قانىنى تارقىتىدۇ. جىگەردىكى ئىسسىقنى تازىلاپ، ئاغرىق توختىتىدۇ. قىزىل چۈغلۇقنىڭ خۇسۇسىيىتى ئاق چۈغلۇقنىكىگە ئازراق ئوخشاپ كېتىدۇ. لېكىن قىزىل چوغلۇقنىڭ قانىنى جانلاندۇرۇش تەسىرى، ئاق چۈغلۇقنىڭ مەنپىلىكىنى قورۇش تەسىرى كۈچلۈك.

ئىشلىتىلىشى: (1) ياتا پالەچتە، كوز - ئېغىز مايماق بولۇپ قېلىشتا: قىزىل چۈغلۇق 3 مىسقال، كەتمرا 5 مىسقالدىن 2 سەرگىچە، داڭگۇي 3 مىسقال، چۈەنچۈك 1.5 مىسقال، شاپىتۇل مېغىزى 3 مىسقال، زاراڭزا چېچىگى 3 مىسقال، سازاك 3 مىسقال، چايان 5 فۇك، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) قان تۇرۇپ قېلىش خاراكتىرلىك جىگەر دائىرىسىنىڭ ئاغرىشىدا، قان تومۇردا تروموبو ھاسىل بولۇش، قان تومۇر قىسقىرىۋېلىش، قان تومۇر تارىيىشتا (مەسىلەن، كوك قان تومۇردا تروموبو ھاسىل بولۇش، تاجسىمان قىزىل قان تومۇرىنىڭ قان يېتىشتۇرەلمەسلىگى، مىڭە قان تومۇرلىرىنىڭ كېسەللىكلىرىدە سىناپ كورۇلسە بولىدۇ): قىزىل چۈغلۇق 2 سەر، قارامۇق 6 مىسقال، داڭگۇي يىلتىزى 1 سەر، دولانە 2 سەر، شاپىتۇل مېغىزى 6 مىسقال، زاراڭزا چېچىگى 1 سەر، يىموساۋ 1 سەر ئېلىپ، ھەممىنى قوشۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، چىكىلەنگەن ھەسەل بىلەن 3 مىسقاللىق كۈمۈلاچ ياساپ، ئەتىگەن ۋە ئاخشامدا بىر كۈمۈلاچتىن يىيىلىدۇ. (3) ئاغرىتىپ

كەلگەن ھېيىزدا ۋە ھېيىز تەكشەلمەسلىك (رەڭگى قارامتۇل، مونەك، مىقتارى ئاز بولغان) تە: قىزىل چۇغلۇق 3 مىسقال، ئارپا بېدىيان 3 مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، چۇەنچۇك 2 مىسقال، ھەكەن سېرىغى 3 مىسقال، ئۇچار چاشقان مايىغى 3 مىسقال، ئەمەن يوپۇرمىغى 3 مىسقال، تاغ دېنى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) ئاق خۇداقان ئارىلىشىپ كېلىش، قوساق ئاغرىشتا: قىزىل چوغلۇق 5 مىسقال، يىموساۋ 1 سەر، تاجىگۇل 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) ئوتكۇر سۇت بېزى يالىلۇغدا: قىزىل چۇغلۇق 3 سەر، چۇچۇكبۇيا 1 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 - 3 مىسقال.

مەنى قىلىنىشى: مارال قۇلاق بىلەن قوشۇپ ئىشلەتىشكە بولمايدۇ.

قوشۇمچە: شىنجاڭ قىزىل چوغلۇغى (芍新疆赤) (182 - رەسىمگە قارالسۇن). قىزىل چۇغلۇقتا ئوخشاپ كېتىدۇ. بۇنىڭ ئالاھىدىلىگى شۇكى، تۇگۇنەك يىلتىزى ئۇرچۇق شەكلىدە بولىدۇ. بۇمۇ قىزىل چۇغلۇق ئورنىدا ئىشلىتىلىدۇ.

د-ۇزۇن

接骨木 Jie gu mu

(ئۇچقات ئائىلىسى، د-ۇزۇن ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) يوپۇرماق تاشلايدىغان چاتقال، ئىگىزلىگى 2 مېتىر كېلىدۇ. (2) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسكەن تاق سانلىق پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق، كىچىك بوپۇرمىغى 5 تال، شەكلى

سوغۇچاق، گىرۋىگى ئوتكۇر ھەرە چىشسىمان بولىدۇ. (3) كونۇس شەكلىدىكى چەكلىك كۇنلۇكسىمان گۈل رېتى بولوپ، گۈلى ساغۇچ ياكى ئاقۇش يېشىل رەڭدە، شىرنىلىق مېۋىسى شارسىمان، توق قىزىل رەڭدە بولىدۇ (183 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغنىڭ ئورمان بەلۋىغىدىكى ۋادىلاردا ياكى تاغ باغرىدا بولىدۇ، ئاساسەن ئالتاي تاغلىرىنىڭ تاغلىق رايونلىرىدا ئوسىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزىنىڭ پوستى ۋە يۇمران شاخلىرى ئىشلىتىلىدۇ. باھاردا يىلتىزىنىڭ پوستى ئېلىنىدۇ. شاخلىرىنى يىلىنىڭ ھەممە پەسلىدە يىغىشقا بولىدۇ. ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، ئۇششاق توغراپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىغراق تاتلىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. پەينى بوشىتىپ، قانىنى جانلاندۇرىدۇ، رېماتىزمنى داۋالايدۇ، ئىششىقنى ياندۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) يىقىلىپ - ئۇرۇلۇپ زەخمىلىنىشتە، رېماتىزملىق بوغۇم يالىلۇغىدا ئىشلىتىلىدۇ. (2) سۈنۈقتا: بۇزۇن 5 مىسقال، داڭگۇي 5 مىسقال، چۈەنچۇك 5 مىسقال، قىزىل مارال 5 مىسقال، يۇمشاق سوقۇپ، ھەر قېتىم 2 مىسقالدىن ھاراق بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، ئاغرىق ئورۇنغا تېڭىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5 - 1 سەر.

يارماقگۇل (ئۇزۇن تۇمشۇقلۇق يارماقگۇل)

活血丹 Huoxuedan (长筒活血丹)

(كالپۇكسمان گۇللۇكلەر ئائىلىسى، يارماقگۇل ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر ياكى ئىككى يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 5 — 20 سانتىمېتىر. (2) غولى ئىنچىكە ۋە ئۇزۇن، يۇمشاغراق، 4 قىرلىق بولۇپ، تەك ياكى قىيپاش ئوسىدۇ. (3) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسكەن، يۇرەك ياكى بورەك شەكلىدە، گىرۋىگى يۇمۇلاق چىشسىمان، غولىنىڭ ئۈستىدىكى يوپۇرمىغىنىڭ ئىنچىكە ۋە ئۇزۇن سېپى بار. (4) گۈلى سوسىن، كالپۇكسىمان، كوپىنچە 2 - 3 تىن بولۇپ قولتۇغىدىن ئوسۇپ چىقىدۇ.

ئوسۇش ئورنى: ئورمان ئارلىرى، تاغ - دەريا ۋادىلىرى، يايلاق قاتارلىق نەم جايلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۈتۈن ئوسۇملۇكى ئىشلىتىلىدۇ، گۈلى تولۇق ئېچىلغان ۋاقتىدا يىغىۋېلىنىپ، ھول ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ (184 - رەسىمگە قارالسۇن).

تەبىئىي: تەمى تاتلىقراق ئاچچىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز. قانىنى جانلاندۇرۇپ، ئىششىقنى ياندۇرىدۇ، ئىسسىقنى تازىلاپ، سۇيدۇك ھەيدەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) يىقىلىپ، ئۇرۇلۇپ زەخمىلىنىشتە ۋە سۈنۈقلاردا ئىشلىتىلىدۇ. (2) سۇيدۇك يولىدىكى تاش، بورەك يالۇ-

غى، دوۋساق ياللۇغدا ئىشلىتىلىدۇ. (3) باللاردىكى تۇتقاقلىقتا، تاماق ھەزىم قىلىش ناچارلىغدا ئىشلىتىلىدۇ. (4) غەلىۋىرەكتە، تىلمىدا، قۇلاق ئاستى بەز ئىششىغدا: ھول ھالەتتە ئېزىپ، سىرتقا چىپىلىدۇ.

مىقدارى: 0.3—1 سەر.

لىپەككۇل

牛膝 Niuo xi

(قامچىگۈل ئائىلىسى، لىپەككۇل ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30—90 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزى ئىنچىكە، ئۇزۇن، توپىلىشىپ ئوسىدۇ، گۇشىلۇك، سىرتى توپا رەڭدە، غولى تىك، ساغۇچ قىزىل رەڭلىك سىزىقلىرى بولۇپ، بوغۇمى يوغۇناپ كالىنىك لىپىگىگە ئوخشايدۇ. ھەر بىر بوغۇمدا ئۇدۇل ئوسكەن شاخ-لىرى بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسكەن، شەكلى سوقۇچاق، تولۇق گىرۋەكلىك بولىدۇ. (4) باشاقسىمان گۈل رېتى قولتۇغىدىن ياكى ئۇچىدىن ئوسۇپ چىقىدۇ. گۈلى كىچىك، رەڭگى يېشىل، مۇنىسى سوقۇچاق، ئىچىدە بىر تال ئۇرۇغى بولىدۇ (185 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئۇرۇغىدىن كوپەيتىلىدۇ. گۈچۈك، ماناس، غۇلجا قاتارلىق يەرلەردە تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. كۈز پەسلىدە كولىۋېلىپ، تازىلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، كەسلەپ، خام ياكى ئازراق قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىىتى: تەمى چۇچىمەلرەك قېرىق، تەبىىتى موتىدىل، زەھەرسىز. ياسالمىسى جىگەر ۋە بورەككە قۇۋۋەت بېرىدۇ، تىزغا ماغدۇر بېرىدۇ، خام ئىشلەتسە قاننى ماڭغۇزۇپ، ئۇيۇپ قالغان قاننى تارقىتىدۇ، ئىششىقنى ياندۇرۇپ، ئاغرىق توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: بەل - پۇت ئاغرىشتا: لېپەككۇل، بوۋانە، چۇچۇكبۇيا، قاقىرا تومشۇق، داڭگۇيلارنىڭ ھەر قايسىسىدىن 3 مىسقال ئېلىپ، 60 گرادۇسلۇق ئاق ھاراققا چىلاپ (دورا چىلاشقىچە بولسا بولىدۇ)، بىر ھەپتىدىن كېيىن، ئۇستىگە سېرىق ھاراقتىن 1 جىڭ، قارا شېكەر، ئاق شېكەر، ناۋاتلارنىڭ ھەر قايسىسىدىن يېرىم جىڭدىن قوشۇپ، ھەر قېتىم 5 - 10 مىللىلېتىردىن، بىر كۇندە ئىككى قېتىم (مىقتارى ئېشىپ كەتمىسۇن) ئىچىلىدۇ. (2) تېنى ئاجىزلىقتا، بەل - پۇت تېلىپ ئاغرىغاندا: ئىشلەنگەن لىپەككۇل، سېرىق يوگەيلەرنىڭ ھەر قايسىسىدىن 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ھېيىز توختاپ قالغاندا: لېپەككۇل 3 مىسقال، داڭگۇي 6 مىسقال، شاپتۇل مېغىزى 3 مىسقال، زاراڭزا چېچىگى 3 مىسقال، ھەممىنى قوشۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، ھەر قېتىم 3 مىسقالدىن كۇندە 2 قېتىم ئىچىلىدۇ. (4) بالا ھەمرىيى چۇشمىگەندە: لېپەككۇل 3 مىسقال، داڭگۇي 2.5 مىسقال، چۇەنچۇڭ 3 مىسقال، خام ھىكەن سېرىغى 3 مىسقال، مودەن يىلتىز پوستى 3 مىسقال، قورۇلغان زەنجىۋىل 1 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) يۇقۇرى قان بېسىمىدا: لىپەككۇل 1 سەر، خام ئاق چۇغلۇق 5 مىسقال، ئالىقات 5 مىسقال، خام ئارپا ئۇتدۇرمىسى 3 مىسقال، قىزىل تومۇر مەدىنى 1 سەر، يار غارىڭى 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ (6) چوڭ بوغۇم كېسەللىگىدە: لىپەككۇل يېرىم جىڭ، بۇۋانە 4 مىسقال، زاراڭزا چېچىگىدىن 1 جىڭنى ئارىلاشتۇرۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، ھەر قېتىم 3

قۇددىن ھەر كۈنى 2 قېتىم ئىچىلىدۇ. بىر داۋالاش مۇددىتى 40 كۈن بولىدۇ.

مىقتارى: 1.5 - 3 مىسقال:

مەنئى قىلىنىشى: ھامىلىدارلارغا ۋە ھەددىدىن زىيادە ھېيىز كۆرىدىغانلارغا ئىشلىتىلمەيدۇ.

جۇزنەك (ياۋروپا جۇزنىگى)

泽兰 Zelan (地瓜儿苗)

(كالپۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، جۇزنەك ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 50 - 80 سانتىمېتىر. (2) غولى تىك، 4 قىرلىق بۇقۇرقى قىسمى ئۇدۇل شاخلىنىدۇ. (3) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسىدۇ. سېپى قىسقا، شەكلى تېمىنە شەكلىدە ياكى سوقۇچاق تېمىنە شەكلىدە، گىرۋىگى پەيسىمان چوڭقۇر ياكى تېيىز يىرىلغان. (4) ئايلانماسىمان گۈل رېتى قولتۇغىدىن ئوسىدۇ، گۈلى كىچىك، كالپۇكسىمان، رەڭگى ئاق (186 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: دەريا بويىدا، ئورمان ئەتراپىدا ۋە پەس نەم ئورۇنلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۈستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. يازدا ۋە كۈزدە شاخلىرىنىڭ يوپۇرمىغى ئۆيدان ئوسكەندە كېسىۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى ئازراق ئىسسىقتا مايىل،

زەھەرسىز. قانىنى جانلاندۇرۇپ، تۇرۇپ قالغان قانىنى تارقىتىدۇ. ھېيىزنى راۋان قىلىپ، سۈيدۈك ھەيدەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ھېيىز تەڭشەلمىگەندە، تۇغۇتتىن كېيىن قان تۇرۇپ قېلىپ قوساق ئاغرىغاندا: جۇزنەك، داڭگۇي، ئاق چۇغلۇقنىڭ ھەر قايسىسىدىن 3 مىسقالدىن ئېلىپ قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ھېيىز كەلمەي قوساق ئاغرىغاندا: جۇزنەك يوپۇرمىغى 3 مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، يىموساۋ 4 مىسقال، شاپتۇل مېغىزى 4 مىسقال قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) پۇتۇن بەدەن ئىششىپ كەتكەندە: جۇزنەك 5 مىسقال، پاقا يوپۇرماق ئۇرۇغى 5 مىسقال، تاۋۇز شوپىسىگى 1 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) سېرىقلىقتا: جۇزنەك يىلتىزى ۋە قىزىل ماش 2 سەردىن دەملەپ، چاي ئورنىدا ئىچىلىدۇ. (5) غەلۋىرەكتە ۋە تاشقى زەخمىلىنىشتە: ھول جۇزنەكنىڭ پۇتۇن قىسمىدىن مۇۋاپىق مىقتارىدا ئېلىپ، قاينىتىپ يۇيۇلىدۇ ياكى ئېزىپ ئاغرىق ئورۇنغا تېڭىلىدۇ.

مىقتارى: 2 - 3 مىسقال. سىرتقا مۇۋاپىق مىقتارىدا ئىشلىتىلىدۇ.

غول چېچي

通经草 Tong jing cao (铁角蕨)

(غول چېچى ئاتىلىسى، غول چېچى ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئېگىزلىگى 30 — 35 سانتىمېتىر كېلىدۇ. (2) يوپۇرمىغى كوپ، تۇپىلىشىپ ئۆسىدۇ. يوپۇرماق سېپى قارا قوڭۇر رەڭدە، پاقىراپ تۇرىدۇ. كەچمىك يوپۇرماقچىلىرى 20 جۈپ ئەتراپىدا،

قىڭغىر تۇخۇم شەكلىدە، يۇزى قېنىق يېشىل رەڭدە بولىدۇ. (3) سىپوراخالتىسى توپلىمى قوڭۇر رەڭلىك بولۇپ، كىچىك يوپۇرماقچىلارنىڭ ئارقا تەرىپىگە جايلاشقان (187- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: دائىم تاغ ئېتەكلىرىدىكى تاش يېرىقلىرىدا توپلىشىپ ئوسىدۇ. تيانشاننىڭ شەرقى قىسمىدىكى تاغلىق رايونلاردىن چىقىدۇ.

يېغىپ تەييارلاش: دورىغا ھەممە قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. كۈز پەسلىدە قېزىۋېلىپ، تازىلاپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمسىز. ئېغىزنى ئازراق قورۇيدۇ، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. ھېيىزنى تەڭشەپ، قاننى جانلاندۇرىدۇ، ئەدەنگە قۇۋەت بېرىپ، يوتەلنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ھېيىز تەڭشەلمەسلىكتە، ھېيىز كەلمەي قوساق ئاغرىشتا، (2) ئوپكە سىل كېسەللىگىدىكى يوتۇلۇشتە، قان قۇسۇشلاردا ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 3—5 مىسقال.

مەنئى قىلىنىشى: ھامىلدار ئاياللارغا ئىچىش مەنئى قىلىنىدۇ.

قوشۇمچە: كۈمۈش ئوت (银粉背蕨) (188-رەسىمگە قارالسۇن) (غول چېچى ئائىلىسى، كۈمۈش ئوت ئۇرۇغدىشى) يۇنىڭ يوپۇرمىغى 3 قۇلاقلىق يىرىلغان، يېرىقچە يوپۇرماقچىلىرىمۇ قاناتسىمان يىرىلغان. بۇ غول چېچى ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

قارامۇق

王不留行 Wang bu liu xing

باشقا ئاتىلىشى: قول يۇغۇچ، چوگۇنگۇل.

(قەلەمپۇر ئائىلىسى، قارامۇق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غۇالۇق ئۇسۇملۇك، ئېگىزلىگى 30—60 سانتىمېتىر. يۇقۇرى قىسمى ئاچماق-لىنىپ شاخلىنىدۇ، بوغۇم قىسمى سەل يوغۇنايدۇ. (2) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسكەن، تۇخۇمسىمان تېمىنە شەكىللىك بولۇپ، تۈۋى قىسمى غولىنى ئازراق ئوراپ تۇرىدۇ. (3) چەكلىك كۆنلۈكسىمان گۈل رېتى ئۇچىدا ئوسىدۇ. گۈلى سۇس قىزىل، غوزا مېۋىسى تۇخۇم شەكلىدە بولۇپ، چوڭايغان 5 قىرلىق نەيسىمان كاسسىنىك ئىچىدە ئورۇلۇپ تۇرىدۇ. ئۇرۇغى قارا، شار شەكلىدە بولىدۇ (189-رەسىمگە قارالسۇن).

ئۆسۈش ئورنى: بۇغدايلىقتا، يول بويلىرىدا ئوسىدۇ، شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا ئۇرۇغى ئىشلىتىلىدۇ. ياز پەسلىدە ئۇرۇغى پىشقاندا ئورۇۋېلىپ، ئۇرۇغىنى قېقىپ، سورۇپ ئاپ-تاپتا قۇرۇتۇپ، خام ياكى ئېتىلدۇرۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تېسى تېرىنراق تاتلىق. تەبىئىتى سوغۇل. زە-ھەرسىز. قاننى جانلاندۇرۇپ، خۇن ماگغۇزىدۇ، سۈت كەلتۈرىدۇ، ئىششىقنى ياندۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سۇت كەلمىگەندە: قارامۇق 3 مىسقال، جاغجاق ئوت 3 مىسقال، ئاچچىق تاۋۇز يىلتىزى 4 مىسقال، بەيجۋ 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) سۇت كام ياكى سۇيۇق بولسا: قارامۇق 3 مىسقال، داڭگۇي 2 مىسقال، جاغجاق ئوت 3 مىسقال، قان تېپەر 1 سەر، كەتىرا 1 سەر، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) سۇت بېزىنىڭ ياللۇغىدا: قارامۇق 3 مىسقال، مامكاپ 5 مىسقال، ئاچچىق تاۋۇز ئۇرۇغى 4 مىسقال، ياز غازىڭى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) بەل قايرىلىپ كېتىشتە: قارامۇقنى قورۇپ پىشىرىپ، سوقۇپ تالقان قىلىپ، ھەر قېتىم 2 مىسقالدىن كۇنىگە 2 قېتىم ھاراق ياكى قايناقسۇ بىلەن ئېچىلىدۇ. (5) ھېيىز كەلمەسلىكتە: قارامۇق 5 مىسقال، زاراڭزا چېچىگى 3 مىسقال، شاپتۇل مېغىزى 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 — 3 مىسقال.

مەنى قىلىنىشى: ھامىلدار ئاياللارغا ئىشلىتىش مەنئى قىلىندۇ.

خىنىگۇل

凤仙花 Feng xian hua

急性子 (خىنە ئۇرۇغى)

(خىنە ئائىلىسى، خىنە ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30 — 60 سانتىمېتىر، غولى گوشلۇك، سىلىق، بوغۇم قىسمى كوپىنچە قىزىل رەڭلىك بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىـ

شىپ ئوسكەن، تېمىنە شەكلىدە، گىرۋىگى ئىنچىكە ھەرەچىشىمان بولىدۇ. (3) گۇلى قولتۇغىدىن ئوسكەن بولۇپ، قىزىل، سوسىن، ئاق، سېرىق قاتارلىق رەڭلەردە بولىدۇ. غوزا مىۋىسى سوقۇچاق، شوپىگى ئەۋرىشىملىق بولۇپ، پىشقاندا ئازراق تىگىپ قويسىلا يېرىلىدۇ. ئۇرۇغى ياپىلاغراق تۇخۇم شەكلىدە، رەڭگى ساغۇچ قوڭۇر كېلىدۇ (190 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۇتۇن ئوت قىسمى، ئۇرۇغى، ۋە گۇلى ئىشلىتىلىدۇ. ياز پەسلىدە پۇتۇن ئوت قىسمى يىغىۋېلىنىپ، ھول ھالىتىدە ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ توغراپ ئىشلىتىلىدۇ، گۇلى سايىدا قۇرۇتۇلۇپ ئىشلىتىلىدۇ. كۇز پەسلىدە مىۋىسى پىشىپ تېخى يېرىلمىغاندا ئۇزۇۋېلىنىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلۇپ، ئۇرۇغى ئېلىنىدۇ.

تەبىىتى: پۇتۇن ئوتى: تەمى ئاچچىغراق تاتلىق، قېرىق، تەبىىتى ئىسسىغراق، ئازراق زەھەرلىك! قاننى جانلاندۇرۇپ، خۇننى راۋان قىلىدۇ، رېماتىزىمنى داۋالايدۇ. ئۇرۇغى: تەمى ئازراق قېرىق، تەبىىتى ئىسسىققا مايىل، ئازراق زەھەرلىك! يەلنى پەسلىتىپ، تۇرۇپ قالغان قاننى ماڭغۇزىدۇ، يېپىشقاق بەلغەمنى بۇشىتىدۇ. گۇلى: تەمى ناتلىق، تەبىىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. قاننى جانلاندۇرۇپ، ھېيىزنى راۋان قىلىپ، سۇيدۇك ھەيدەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) يىقىلىپ - ئۇرۇلۇپ زەخمىلىنىشتە: خىنىگۇلنىڭ پۇتۇن قىسمى، داڭگۇي ۋە قىزىل چۇغلۇقنىڭ ھەر قايسىسى 3 مىسقالدىن قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. ئەگەر زەخمىلەنگەن ئورۇننىڭ تېرىسى يۇزۇلمىغان بولسا، ھول خىنىگۇلىدىن [illegible] مىقتاردا ئېلىپ، ئېزىپ، شۇ ئورۇنغا تەخمىنەن 1—2 سائەت تېڭىلىدۇ. (2) سوزۇلما رېما تىزىملىق بەل - پۇت ئاغرىشىدا:

خىنىگۈلدىن 4 سەر سوقۇپ، تالقان قىلىپ، ھەر قېتىمدا 5 فۇنسدىن 1 مىسقالغىچە سېرىق ھاراق بىلەن ئىچىلىدۇ ياكى خىنە گۈل 3 مىسقال، ئۈزمىنىڭ يۇمران شېخى 1 سەر، كۈلى بىيىسى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ھېيىز كەلمەي قوساق ئاغرىشىدا: خىنىگۈلدىن 1 مىسقال ياكى ئۇرۇغىدىن 1 مىسقال ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ ئىچىلىدۇ. (4) لىمفا تۈگۈن سىلى تېشىلمىگەن بولسا: خىنە گۈلنى قاينىتىپ مەلھەم قىلىپ سىرتقا تېڭىلىدۇ. (5) بالىلار پالەچ كېسىلىدە: چاكاندا 5 مىسقال، خىنىگۈل 5 مىسقال، كۈلى بىيىسى 3 مىسقال، لىپەككۈل 3 مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، زاراڭزا چېچىگى 2 مىسقال، ھەرە ھوكونىگى 3 مىسقال، قاينىتىپ كېسەل پۇت يۇيۇلىدۇ. بىر ياسالمىدا 2 كۈن يۇيۇلىدۇ. (6) قىزىل ئوڭگەچ راكىدا: خىنە ئۇرۇغى 1 سەر، ئېچەق ئوتى 7 فۇڭ، دانىكا 5 مىسقال، ئادەم تىرنىغى 5 فۇڭ ھەممىسىنى قوشۇپ، سوقۇپ تالقان قىلىپ، 6 غا بولۇپ، ھەر كۈنى 2 قېتىم ئىچىلىدۇ. (7) سۇت بېزى راكىنىڭ دەسلىۋىدە: خىنىگۈل 1 مىسقال، كۈنىگە 2 قېتىم سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: پۇتۇن ئوتى 2—5 مىسقال، گۈلى 1—2 مىسقال، ئۇرۇغى 1—1.5 مىسقال.

مەنئى قىلىنىشى: ئۇرۇغىنى ھامىلدار ئاياللارغا ئىشلىتىش مەنئى قىلىنىدۇ.

قوشۇمچە:

(1) ياۋا خىنە: (水金凤): (خىنە ئائىلىسى خىنە ئۇرۇغدىشى) بىر يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 10—50 سانتىمېتىر. غولى گوشلۇك، چوڭايغان بوغۇمى بار. يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، شەكلى تۇخۇمسىمان. گۈلى ھەرە چىشىمان بولۇپ، گۈلى ئۇچىدا ياكى قولتۇغىدا ئوسىدۇ. گۈلى كىچىك، ئاق، گۈل سېپى ئۇزۇن. مېۋىسى ئورۇق مېۋە، شەكلى ئورچۇقسى

مان، پىشقانىدا شوپىگى يېرىلىپ، ئۇرۇغى ئېتىلىپ چىقىدۇ. تاغلىق يەردىكى ئورمانلىق، نەم جايلاردا كوپ ئۈچرايدۇ. بۇمۇ خىنىگۈل ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

(2) دورىلىق ئەڭلىك ئوتى (珍珠透骨草) : (بوتا كوز ئائىلىسى، ئەڭلىك ئوت ئۇرۇغدىشى 191 - رەسىمگە قارالسۇن). بۇ ھەم خىنىگۈل ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

ئەتىرگۈل

月季花 Yue ji hua

(ئەتىرگۈل ئائىلىسى، ئازغان ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق چانتال. (2) يۇمران خولىدا شالاڭ ئىلمەكلىك تىكەنلىرى بولىدۇ. (3) بوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، تاق سانلىق پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق، كىچىك يوپۇرماقچىلىرى 3—5 تال، شەكلى ئۇزۇنراق سوقۇچاق، يوپۇرماق گىرۋىگى ھەرەچىشسىمان، قۇلاقسىمان يوپۇرماق تېگى بولىدۇ، گىرۋىگىدە بەز تۈكچىلىرى بولىدۇ. (4) گۈلى تاق ياكى توپلىشىپ ئوسۇپ، قات - قات ئېچىلىدۇ. رەڭگى ھال، ئاق، قىزىل، ياكى سۇس سېرىق كېلىدۇ (192 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: شىنجاڭنىڭ ھەممە يېردە تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا گۈل غۇنچىسى ئىشلىتىلىدۇ. گۈلى دەسلەپ ئېچىلغاندا ئۇزۇۋېلىنىپ، سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ ياكى ئوتقا قاقلاپ قۇرۇتۇلىدۇ، يىلتىزىمۇ دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، زە-

ھەرسىز. قاننى جانلاندۇرۇپ، ھېيىزنى تەڭشەيدۇ، ئىششىقنى ياندۇ-
رۇپ، ئاغرىقنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ھېيىز كەلمەسلىكتە: ئەتىرگۇل ۋە
زاراڭزا چېچىگىنىڭ ھەرقايسىسىدىن 2 مىسقالدىن ئېلىپ قوشۇپ،
يۇمشاق سوقۇپ، سېرىق ھاراق بىلەن ئىچىلىدۇ. (2) ھېيىز تەڭشەلمىگەنـ
دە: ئەتىرگۇل 2 مىسقال، يىموساۋ 4 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.
(3) تاشقى زەخمىلىنىشىتىن ئىششىپ ئاغرىشتا: ھول ئەتىرگۇل
يىلتىزىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، ئېزىپ سىرتقا تېڭىلىدۇ ياكى
ھول ئەتىرگۇلنى قول بىلەن ئېزىپ، كېسەل جايغا سۇركىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 2 مىسقال.

ياۋا كۇنجۇت

野芝麻 ye zhi ma

(كالپۇكسىمان گۇللۇكلەر ئائىلىسى، ياۋا گۇنجۇت ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك،
ئىگىزلىگى 20 — 50 سانتىمېتىر. (2) غولى تىك، 4 قىرلىق
بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، سېپى بار، يوپۇرمىغى
بۇرەك شەكلىدە، ئۇچى قۇيرۇقسىمان ئۇچلۇق، گىرۋىگى ھەرە چىشـ
سىمان بولىدۇ. (4) گۇلى ئاق، كالپۇك شەكلىدە بولۇپ، يوپۇرماق
قولتۇغىدا ئايلانما ئوسىدۇ. نەيسىمان كاسسىسىنىڭ يۇقۇرى قىسمىدا
5 ئۇزۇن چىشى بولىدۇ، كىچىك قاتتىق مىۋىسى ئۇزۇنراق يۇمۇلاق، 3
قىرلىق بولىدۇ (193 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ جىلغىلىرى، يول بويلىرى ۋە

ئېرىق بويلىرىدا ئوسىدۇ. ئاساسەن تېنانشان. ئالتاي تاغلىرى ئەتـ راپىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۈستى قىسمى (ياۋا گۈنجۈت) ئىشلىتىلىدۇ. 7 - 8 - ئايلاردا گۈلى تـازا ئېچىلغاندا، ئورۇۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. گۈلىمۇ دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

خۇسۇسىيىتى: قانىنى جانلاندۇرۇپ، تۇرۇپ قالغان قانىنى قارقىتىدۇ. ھېيىزنى تەڭشەپ، ھوللۇكنى ھەيدەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) يىقىلىپ - ئۇرۇلۇپ زەخمىلىنىشتە، بالىلاردىكى سوزۇلما خاراكتېرلىك ھەزىم قىلىشنىڭ ناچارلىغىدا: (小儿疳积) ياۋا گۈنجۈت 2 سەر، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) بالىياتقۇ بوينىنىڭ ياللۇغلىنىشى، سۈيدۈك يوللىرىنىڭ يۇقۇملىنىشىدا، ھېيىز تەڭشەلمەسلىكتە: ياۋا گۈنجۈت گۈلى 1 سەر، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: ياۋا گۈنجۈت 1 — 2 سەر، گۈلى 3 — 5 مىسقال.

قاربغان

锦鸡儿 Jin jir

باشقا ئاتىلىشى: پۇرمە.

(پۇرچاق ئائىلىسى، قاربغان ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) يوپۇرماق تاشلايدىغان چاتقال، ئىگىزلىگى 1 — 1.2 مېتىر. (2) يىلتىزى توم - يوغان، غولى تېنك بـولۇپ، توپلىشىپ ئوسىدۇ. يۇمـران شاخلىرىنىڭ تىكىنى بـولىدۇ. (3)

يوپۇرمىغى توپلىشىپ ئوسكەن، تار تېمىنە شەكلىدە بولىدۇ. (4) گۈلى كېپىنەك شەكلىدە، سېرىق ياكى توق سېرىق بولۇپ، توپ يوپۇرماقلىرىنىڭ ئارىسىدا تاق ئوسىدۇ. گۈل سېپى ئىنچىكە ئۈزۈن، قاسراقلىق مۇئىسى سەل ياپىلاق كېلىدۇ (194 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كوپىنچە قۇرغاق پەس تاغ ئېتەكلىرىدە، يول بويلىرىدا ئوسىدۇ، شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ۋە گۈلى ئىشلىتىلىدۇ. يىلتىزى باھار ۋە كۈز پەسىللىرىدە كولۇپلىنىپ، تازىلانغاندىن كېيىن ھول ئىشلىتىلىدۇ ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تولۇق نەملەپ كېسىپ يالپاقلىنىدۇ. ياز بېشىدا گۈلى يىغىۋېلىنىپ سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: يىلتىزى: تەمى ئاچچىغراق تاتلىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز، قانىنى جانلاندۇرۇپ، يەلنى تارقىتىدۇ، ھوللۇكنى ھەيدەيدۇ، تالنى ياخشىلايدۇ، قان بېسىمىنى چۈشۈرىدۇ. جىگەر ۋە بورەككە پايدا قىلىدۇ. گۈلى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى ئىسسىقلا مايىل، زەھەرسىز. ئاجىزلىقلا قۇۋەت قىلىدۇ، تۇگۈنلەرنى يېشىپ، يوتەل توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) رېماتىزىملىق بوغۇم ياللۇغىدا: قارىغان يىلتىزى 1 سەر، ئۈزۈمنىڭ يۇمران شېخى 1 سەر، چوڭ چىلان 10 تال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) يۇقۇرى قان بېسىمىدا: قارىغان يىلتىزىدىن 8 مىسقال ئېلىپ قاينىتىپ، ئاق شېكەردىن مۇۋاپىق مىقتاردا قوشۇپ، 3 قېتىمغا بولۇپ ئىچىلىدۇ. (3) ئاق خوتۇن، ھېيىز تەكشەلمىگەندە: قارىغان يىلتىزى 8 مىسقال، قان تېپەر 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) سوغاقتىن يوتۇلۇشتە، ئاجىزلىقتا، باللاردىكى سوزۇلما خاراكتىرلىك ھەزىم قىلىش ناچار -

لىغىدا: قارىغان گۇلىدىن 3 مىسقالنى توخۇ تۇخۇمى بىلەن ھور-لاندۇرۇپ، پىشىرىپ يىيىلىدۇ. (5) ئېغىز بوشلىغىنىڭ ياللۇغىدا: قارىغان يىلتىز پوستىدىن 4 مىسقال ئېلىپ قاينىتىپ، ئېغىز چايقاپ غار-غار قىلىنىدۇ. (6) يىقىلىپ-ئۇرۇلۇپ زەخىملىنىشتە: قارىغان گۇلى 4 سەر، ئۇژمە شېخى 4 سەر، زاراڭزا چېچىگى 5 مىسقال، دۇخۇ 5 مىسقال ئېلىپ، 1 جىڭ ئاق ھاراققا 7 كۇن چىلاپ، ھەر كۇنى 3-5 مىسقال ئىچىلىدۇ. (7) ئاجىزلىقتىن چارچاشتا، ئىششىقتا، سۇت يېتىشمىگەندە: قارىغان يىلتىزىدىن 2 سەر قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: يىلتىزى 0.5-1 سەر، گۇلى 1-5 مىسقال.

ئەسكەرتىش: بەزى رايونلاردا قارىغان يىلتىزىنىڭ قوۋزىغىنى سەپىرا ئوتى ئورنىدا ئىشلىتىلىدۇ.

جىن چاتقىلى

卫矛 Weimao

(جىن چاتقىلى ئائىلىسى، جىن چاتقىلى ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) يوپۇرماق تاشلايدىغان چاتقال، ئىگىزلىگى 1-1.5 مېتىر، كوپ شاخلىنىدۇ، ئۇششاق شاخلىرىدا كلىتان چىشىدەك ئوسۇكلىرى بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسكەن، سوقۇچاق ياكى تۇخۇمسىمان تېمىنە شەكلىدە بولىدۇ. (3) گۇل رېتى توۋەنگە ساڭگىلاپ تۇرىدۇ. گۇلى قارامتۇل سوسىن. گۇل سېپى ئۇزۇن، غوزا مىۋىسى ئامۇت شەكلىدە بولۇپ، رەڭگى قىزىل، 4 كە بېرىلىدۇ (195-رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغلىق يەرلەردىكى چاتقاللىقلاردا ئوسىدۇ. ئىلى قاتارلىق يەرلەردىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا كىلىتان چىشىدەك ئۇسۇكلىرى، بار يۇمران شاخلىرى ئىشلىتىلىدۇ. باھار ۋە كۈز پەسىللىردە كېسىپ ۋېلىنىپ، توغراپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ، يىلتىزىمۇ دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. قانىنى ماڭغۇزۇپ، تۇرۇپ قالغان قانىنى تارقىتىدۇ. قانىنى جانلاندۇرۇپ، ئاغرىق توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تۇغۇتتىن كېيىن ئاستى قۇرۇماي قوساق ئاغرىسا: جىن چاتقىلى 3 مىسقال، داڭگۈي 3 مىسقال، زاراڭزا چېچىگى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) مۇپاسىلدا: جىن چاتقىلى يىلتىزى 3 سەر، لىپەكگۈل 5 مىسقال ئېلىپ، بىر جىك ئاق ھاراقتا 7 كۈن چىلاپ، ئەتىگەن-ئاخشامدا 10 - 30 مىللىلىتىر دىن ئىچىلىدۇ. (3) ھېيىز كېلىمەسلىكتە: جىن چاتقىلىغا كوپىنچە زاراڭزا چېچىگى قوشۇپ ئىشلىتىلىدۇ. (4) غەلۋىرەك ۋە چاقىلار قىزىرىپ ئىششىغاندا: جىن چاتقىلىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، قاينىتىپ سۇيى بىلەن يۇيۇلىدۇ. (5) ھېيىز كېلىمەسلىك، قان توسۇلۇشتىن بولغان قوساق ئاغرىشلاردا: جىن چاتقىلى 3 مىسقال، قىزىل چۇغلۇق 5 مىسقال، يىموساۋ 1 سەر، پىيىزەك 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 2 مىسقال.

مەنئى قىلىنىشى: ھامىلدار ئاياللارغا ئىشلىتىش مەنئى قىلىنىدۇ.

ئەسكەرتىش: جىن چاتقىلىنىڭ غولى بىلەن يوپۇرمىغى دېخانچىلىق دورىلىرى سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ.

شەرق قامچا ئوتى

东方蓼 Dong fang liao

قامچا ئوت ئۇرۇغى 水红花子

(قامچا ئوت ئاتىلىسى، قامچا ئوت ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق ئىگىز سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 2 مېتىرچە كېلىدۇ، ھەممە يېرىدە تۈكچىلىرى بار. (2) غولى تىك، ئوتتۇرىسى كاۋاك چوڭايغان بوغۇملىرى بار. يۇقۇرى قىسمى كوپ شاخلىنىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، شەكلى تۇخۇمسىمان، چوڭ ۋە سىمىز يوپۇرماق غىلاۋى بولىدۇ، ئوق تومۇرى ئېنىق، يان تومۇرلىرى ئادەتتە 12 جۈپ بولىدۇ. (4) باشاقسىمان گۈل رېتى ئۈچىدا ياكى قولتۇغىدا ئوسىدۇ، كوپىنچە ساڭگىلاپ تۇرىدۇ. مېۋىسى ئۇرۇق مېۋە، شەكلى يۇمۇلاغراق، رەڭگى قارا، پاقىراپ تۇرىدۇ (196 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: سۇلۇق يەرلەردە ئوسىدۇ، كوپىنچە ئوسىتەك ياقىلىرى، دەريا بويلىرى قاتارلىق نەم يەرلەردە بولىدۇ. شىمنى جاڭنىك ھەممە يەرلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا ئۇرۇغى ۋە ئوتى ئىشلىتىلىدۇ. كۈز پەسلىدە ئۇرۇغى يىغىۋېلىنىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلۇپ، خام ياكى قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ. ياز پەسلىدە پۈتۈن ئوتى يىغىۋېلىنىپ، كەسلەپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: ئۇرۇغى: تەمى تۇزلۇق، تەبىئىتى سوغاقراق، زەھەرسىز. قاننى جانلاندۇرۇپ، تۇگۈنلەرنى بۇزىدۇ، ئاغرىق توختىتىدۇ. تالنى ياخشىلاپ، ھوللۇكنى ھەيدەيدۇ. ئىسسىقنى تازىلاپ، كوزنى

روشەنلەشتۇرىدۇ. ئوتى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى سەل سوغاق، ئازىراق زەھەرلىك! يەلنى تارقىتىپ، ھوللۇكنى ھەيدەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سوزۇلما جىگەر ياللۇغىدا، جىگەر قېتىشىدىن بولغان قوساققا سۇ يىغىلىشىدا: شەرق قامچا ئوت ئۇرۇغى 5 مىسقال، ھەشقىپىچەك قارا ئۇرۇغى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) رېماتىزىملىق بوغۇم ياللۇغىدا: شەرق قامچا ئوتى 1 سەر، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) بويۇن لىمفا تۈگۈنچە سىلى (چاشقان يارىسى) دا: شەرق قامچا ئوت ئۇرۇغىدىن 2 سەرنى چالا قورۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، ھەر قېتىم 1 مىسقالدىن كۈندە 3 قېتىم تاماقتىن كېيىن ئىچىلىدۇ. (4) تال زورۇيۇشتا، قوساق كۆپۈشتە: شەرق قامچا ئوت ئۇرۇغىدىن 1 جىڭنى سۇدا ئۇزاق قاينىتىپ مەلھەم قىلىپ، ھەر قېتىم بىر قوشۇقتىن، كۈندە 2 قېتىم سىرىق ھاراق ياكى قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. يەنە شەرق قامچا ئوت ئۇرۇغىدىن ياسالغان مەلھەمنى لاتىغا سۈرتۈپ، كېسەل جايغا تېڭىپ، ھەر كۈنى بىر قېتىم يوتكەيدۇ. (5) ھەزىم قىلىش بۇزۇلۇشتا، قوساق كۆپۈپ، ئاشقازان ئاغرىشتا ۋە باللاردىكى ھەزىم قىلىش ناچارلىغىدا ئىشلىتىلىدۇ. (6) كوز بىرىكتۈرگۈچى پەردە ياللۇغىدا: قامچا ئوت ئۇرۇغى 3 مىسقال، جىنتىيانا 2 مىسقال، قىرىق بوغۇم 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: ئۇرۇغى 2—3 مىسقال، ئوتى 0.5—1 سەر.

ئوسۇك ئۇرۇغى

莴苣子 Wuo jü zi

باشقا ئاتىلىشى: توخمى كاھۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا ئوسۇكنىڭ ئۇرۇغى ئىشلىتىلىدۇ، كۈز پەسلىدە يىغىۋېلىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، ئۇرۇغىنى ئۇۋۇلاپ تاسقاپ تازىلاپ، ئىشلىتىدىغان ۋاقتىدا سوقۇلىدۇ. ئوسۇكنىڭ غولىمۇ دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. قاننى جانلاندۇرۇپ ئىششىقنى تارقىتىپ، سۈتنى كوپەيتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بەل چىم بولۇش، بەل ئاغرىشتا: ئوسۇك ئۇرۇغى 5 مىسقال، خېنە 1 سەر، زاراڭزا چېچىگى 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئاغرىق ئورۇن يۇيۇلىدۇ. (2) سونۇقتا (تېرىسى بۇزۇلمىغان بولسا): ئوسۇك ئۇرۇغىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ (ياكى قارايا‌غاچنىڭ بۇمران ئاق قوۋزىغى قوشۇلىدۇ) گۈنجۈت يېغى قوشۇپ، خېمىر ھالىتىگە كەلتۈرۈپ، سۇنۇق ئورنىغا چۈشۈرۈلگەندىن كېيىن ئۈستىگە يېپىشتۇرۇپ تېڭىپ، تاختا بىلەن مۇقىملاشتۇرىلىدۇ. (3) سۈت چۈشمەي، كوكسى چىققىلىپ ئاغرىغاندا: ئوسۇك ئۇرۇغىدىن 2 سەر ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ ھەر قېتىم 2 مىسقالدىن كۈندە ئىككى قېتىم ئىچىلىدۇ. (4) بەلۋاغسمان قوۋاقتا: ئوسۇكنىڭ پوستىنى ئېلىۋېتىپ، قۇرۇتۇپ، يالپاقلاپ توغراپ، ئازراق فورۇپ، تەڭ مىقتاردىكى يالپۇز بىلەن قوشۇپ سوقۇپ، ئاچچىق سۇ بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ تەڭشەپ ئاغرىق ئورۇنغا چېپىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 2 مىسقال.

قارا قوغۇر

耧斗菜 Luo dou cai

(ئېيىق تاپانلىقلار ئائىلىسى، قارا قوغۇر ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك. ئىگىزلىگى 30 - 60 سانتىمېتىر. (2) غولى تىك، يوپۇرمىغى توۋىدىن ئوسىدۇ، سېپى ئۇزۇن، 2 - 3 قابتىلانغان 3 قۇلاقلىق مۇرەككەپ يوپۇرماق، يوپۇرماق گىرۋىگى رەتسىز تېيىز ياكى چوڭقۇر يېرىلغان، ئارقا تەرىپىدە ئاق ئۇپا ماددىلىرى بار. (3) گۇل شېخى يوپۇرماق تۇۋىدىن چىقىدۇ. گۇلى ئۇچىدا بولىدۇ، رەڭگى قىزغۇچ سوسىن كېلىدۇ، ھەر بىر گۇل تاجى ياپرىغى ئارقىغا ئىلمەككە ئوخشاش قايرىلىدۇ، غۇنچە شەكىللىك مىۋىسى 5 دانە بولۇپ، پىشقاندا يېرىلىدۇ (197 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئىگىز تاغلاردىكى ئورمانلىقلاردا، يول بويلىرىدا ئوسىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن پۇتۇن ئوتى ئىشلىتىلىدۇ. ياز ۋە كۇز پەسىللىرى يىغىپ، پاكىز تازىلاپ، توغراپ، قازانغا سېلىپ، سۇنى دورىنىڭ ئۇستىگە ئىككى ئىلىك كەلگىچە قۇيۇپ، بىر ئىككى سائەت قاينىتىپ، دورا سۇيۇقلۇغىنى ئېلىپ، قويۇلدۇرۇپ، قارامتۇل مەلھەم تەييارلىنىدۇ.

خۇسۇسىيىتى: ھېيىزنى تەڭشەپ، قاننى توختىتىدۇ. ئاغرىق پەيدا ئىتىدۇ. زەھەرلىك!

ئىشلىتىلىشى: ھېيىز تەڭشەلمەسلىگىدە، قوساق ئاغرىشتا، بالىياتقۇنىڭ پائالىيەتچانلىق قانىشىدا: قارا قوغۇر مەلھىمى

1 ـ 2 مىسقال، قاياقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ ياكى بۇنىڭ ھۆلىدىن 5 مىسقال ئېلىپ، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: قارا قوغۇر مەلھەمى 1 ـ 2 مىسقال، يوپۇرمىغى 3 ـ 5 مىسقال.

(2) قان توختاتقۇچى دورىلار

(止血药)

غاز ئوتى

仙鹤草 Xian he cao(龙芽草)

(گەمىرگۈل ئائىلىسى، غاز ئوتى ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، غولى تىك، ئىگىزلىگى 0.5 ـ 1 مېتىر. پۈتۈن تېنىدە ئاق سېرىق يۇمشاق تۈكچىلىرى بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نۆۋەتلىشىپ ئوسكەن، تاق سانلىق پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق، كىچىك يوپۇرماقچىلىرى چوڭ ـ كىچىك 2 خىل بولىدۇ ۋە ئارىلاپ نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. گىرۋىگى چوڭ ھەرە چىشسىمان بولۇپ، ئىككى تال يوپۇرماق تېگى بولىدۇ. (3) ئۇمۇمى گۈل رېتى ئۇچىدا ياكى قولتۇغىدا ئوسىدۇ، گۈلى سېرىق، گۈل تاجىسى 5 تال، مېۋىسى ئورۇق مېۋە (198 ـ رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ باغرىدىكى تاپتاپ چۆشەيدىغان نەم جايلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۈستى قىسمى ئىشلە-

تىلمدۇ. يازدا ۋە كۈزدە ئورۇۋبلىپ، تازىلاپ كەسلەپ، ئاپتاپتا قۇرۇتىلمدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، ئېغىزنى قورۇيدۇ، تەبىئىتى موتىدىل زەھەرسىز. قان توختىتمدۇ، قورۇيدۇ، قۇۋەتلەندۈرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قان قۇسۇش، قان تۈكۈرۈش، سۈيدۈكتىن قان كېلىش، بۇرۇن قاناشلاردا: غاز ئوتى 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلمدۇ ياكى غاز ئوتى 3 مىسقال، نىلوفەر يىلتىزسىمان غولىنمك بوغۇمى 3 مىسقال، كومۇرلەنگەن كۈلى ئارچىسى 3 مىسقال، خام ئەگرى سۇناي 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلمدۇ. (2) تولغاقتا، چوك تارەتتىن قان كەلسە: غاز ئوتى 3 مىسقال، تۇخۇمەك گۈلى (قورۇلغان) 3 مىسقال، كومۇرلەنگەن توشقان ئوتى 3 مىسقال، كومۇرلەنگەن جىگجىپ 2 مىسقال، مامۇرانچىن 2 مىسقال، قۇسته 1 مىسقال قاينىتىپ ئىچىلمدۇ. (3) قان ئازلىقتا: غاز ئوتى 5 مىسقال، چوك چىلان 10 تال، قاينىتىپ ئىچىلمدۇ. (4) پىچان قۇرۇتىدا: يىلتىزىدىكى بىخىنى يۇيۇپ تازىلاپ، سىرتىدىكى پوستىنى سويۇۋېتىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، تۈگمىچە ياكى كۈمۈلاچ قىلىپ ياسىلمدۇ. چوك كىشىلەر ھەر قېتىم 50 گىرام (ھازىر 30 گرامدىن ئىشلىتىۋاتمدۇ) بالىلارنىڭ ھەر كىلوگىرام ئېغىرلىغىغا 1 گىرامدىن ئاچ قوساققا ئىچىلمدۇ. سۇركە دورا بېرىلمەيدۇ ياكى غاز ئوتىنمك قىشتا كوكىلىگەن بىخى ۋە يىلتىزى (پوستىنى ئېلىۋېتىپ)نى ئاپتاپقا سېلىپ قۇرۇتۇپ، يۇمشاق سوقۇپ يۇقۇرىدىكى مىقتار بويىچە ئىچىلمدۇ.

مىقتارى: 3—5 مىسقال.

قوشۇمچە: شىنجاڭدا يەنه بىرخىل غاز ئوتى بولۇپ، ئاسىيا غاز ئوتى (Agrimonia asiatica) دىيىلمدۇ، ھەر ئىككىسىنىڭ شەكلى ۋە خۇسۇسىيىتى ئوخشاش بولىدۇ.

رویان

茜草 Qian cao

باشقا ئاتىلىشى: ئوردان، پوھ.

(رویان ئائىلىسى، رویان ئورۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 40 — 60 سانتىمېتىر. (2) ئوق يىلتىزى چوڭقۇر، ئۇزۇن، قارامتۇل بېغىر رەڭدە بولۇپ، يەرگە يېقىن قىسمى يۇقۇرىغا قاراپ كوپ شاخلايدۇ. ھەربىر شېخىدا بىردىن يەر ئۇستى غولى ئوسۇپ چىقىدۇ. غولى ئىنىچكە ۋە كىچىك، تەتۇر تىكەنلىرى بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى ساپسىز دىگۇدەك، 4 يوپۇرمىغى بىر ئايلانما بولۇپ ئوسىدۇ. شەكلى ئۇزۇنراق سوقۇچاق ياكى ئۇزۇنراق تۇخۇم شەكلىدە بولىدۇ. (4) گۇلى ئاق، كىچىك، گۇل تاجىسى 5 تال بولىدۇ (199 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئوي ئەتراپىدا، يول بويلىرىدا بولىدۇ. جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ توزلەڭلىك رايونلىرىدا ئوسىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى (رويان) ئىشلىتىلىدۇ. باھار، كۇز پەسىللىرىدە كولۇۋېلىپ، لايلىرىنى تازىلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، تولۇق نەمدەپ كېسىپ يالپاقلىنىدۇ. يوپۇرمىغىمۇ دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىىتى: تەمى قېرىق، تەبىىتى سوغاق، زەھەرسىز. قاننى سوۋۇتۇپ، قان توختىتىدۇ. قاننى چانلاندۇرىدۇ. تۇرۇپ قالغان قاننى تارقىتىدۇ. ھول يوپۇرمىغىنى ئىزىپ، سىرتقا تاڭسا يىرىڭنى تارتىپ، ئىششىقنى ياندۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئەچكى قاناش، بۇرۇن قاناشتا، ھېيىز كۆپەيتىپ كېتىشلەردە: رويان 3 مىسقال، كىچىك خۇخا 5 مىسقال، ئاق چۇغلۇق 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ھېيىز كېلىمەسلىكتە: رويانىدىن 1 سەر ئېلىپ قاينىتىپ سېرىق ھاراق بىلەن بىللە ئىچىلىدۇ. (3) قان توكۇرۇشتە: رويانىدىن 3 مىسقال، رەۋەندىن 2 مىسقال، كۈلى ئارچىسىدىن 2 مىسقال ئېلىپ، ھەرقايسىسىنى سېرىق رەڭگە كەلگۈچە ئوتقا قاقلاپ، ھەممىسىنى قوشۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، ھەر قېتىم 5 مىسقالدىن، بىر كۈندە 2 قېتىم تۇرۇپ سۈيى بىلەن ئىچىلىدۇ. (4) بەل ئاغرىغاندا: رويان 3 مىسقال، قېرى دوڭجياۋ (دۇدۇ) شوپىگى (ياكى دوڭجياۋ شوپىگىنىڭ سىرتىدىكى يېپى) 2 مىسقال قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) رېماتىزملىق بوغۇم ياللۇغدا: رويان 4 مىسقال زاراڭزا چېچىگى 3 مىسقال، تەسۋي قوناق ئۇرۇغى 5 مىسقال، بۇۋانە بىر مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (6) جاراھەتتە، غەلۋىرەك ئىششىقلاردا: ھول رويان يوپۇرمىغىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، ئۇستىگە ئازراق تۇز قوشۇپ، ئېزىپ كېسەل ئورۇنغا تېڭىلىدۇ. (7) يىقىلىپ ـ ئۇرۇلۇپ زەخمىلىنىشتە: رويان 3 مىسقال، ماماكاپ 4 مىسقال، زاراڭزا چېچىگى 3 مىسقال قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 — 3 مىسقال.

كۇلى ئارچا يوپۇرمىغى

侧柏叶 Ce bo ye

ئارچا ئۇرۇغى仁侧柏

(ئارچا ئائىلىسى، كۇلى ئارچا ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) دائىم كوكىرىپ تۇرىدىغان دەرەخ ياكى چوڭراق چاتقال، مىيزىلىك پۇرىغى بار. رايونىمىزدا ئوستۇرۇلىدىغان-لىرىنىڭ ئادەتتىكى ئۆگىزلىگى 2—3 مېتىر كېلىدۇ. (2) شاخلىرى ناھايىتى قويۇق، ئۇششاق شاخلىرى ياپىلاق، سىلىق، يېشىل رەڭدە بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى تەڭگىسىمان بولۇپ، ئۇششاق شاخلىرىغا زىچ جايلىشىپ ئوۋۇتۇلۇشىپ ئۇسىدۇ. (4) كۇلى تاق جىنس-سىلىق، ئوسۇملۇكى قوش جىنسلىق، ئاتىلىق، ئانىلىغى بىر تۇپتە، ئاتىلىق كۇلى سېرىق، ئانىلىق كۇلى سوسىن رەڭدە بولىدۇ. مۇنىسى تېنىك ئوسىدۇ، شار شەكىلدە ياكى سوقۇچاق، قىرلىق كېلىدۇ، سىرتقى يۇزىدە ئاق رەڭلىك موم ماددىلىق پاراشوگى بولىدۇ، پىشقاندا يېرى-لىدۇ. ئۇرۇغى تۇخۇم شەكىلدە، رەڭگى قوڭۇر كېلىدۇ (2—200 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە تىكىلىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يوپۇرماقلىق يۇمران شېخى (كونى ئارچا يوپۇرمىغى)، ئۇرۇغى (كۇلى ئارچا ئۇرۇغى) ئىشلىتى-لىدۇ. كۇلى ئارچا يوپۇرمىغىنى يىلنىڭ ھەممە ۋاقىتلىرىدا يىغىۋې-لىشقا بولىدۇ، سايىدا قۇرۇتۇپ خام ياكى قورۇپ كومۇرلەندۈرۈپ

ئىشلىتىلىدۇ. كۇز پەسلىدە مىۋىسى پىشقاندا لېكىن يېرىلمىغاندا، ئۇزۇۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، پوستىنى ئېلىۋېتىپ تازىلىنىدۇ.

تەبىىتى: كۇلى ئارچا يوپۇرمىغى: تەمى قېرىق، ئېغىزنى قورۇيدۇ، تەبىىتى ئازراق سوغاق، زەھەرسىز. قاننى سوۋىتىدۇ، قان توختىتىدۇ، ھول ئىسسىقنى تازىلاپ ھەيدەيدۇ. كۇلى ئارچا ئۇرۇغى: تەمى تاتلىق، تەبىىتى موتىدىل، زەھەرسىز. نېرۋنى تېچلاندۇرىدۇ، قۇرۇقنى نەملەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بۇرۇن قاناش، قان قۇسۇشتا: ھول ئارچا يوپۇرمىغىدىن 1—2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) قان سىيىشتە: كومۇرلەنگەن كۇلى ئارچا يوپۇرمىغى 3 مىسقال، كومۇرلەنگەن كىچىك خۇخا 5 مىسقال، رويان 3 مىسقال، قايىنىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) چوڭ تارەتتىن قان كەلگەندە: كومۇرلەنگەن كۇلى ئارچا يوپۇرمىغى 3 مىسقال، كومۇرلەنگەن تۇخۇمەك گۇلى 3 مىسقال، چۇلۇك يىلتىز پوستى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) بالىياتقۇنىڭ پائالىيەتچان قانىشىدا: كومۇرلەنگەن كۇلى ئارچا يوپۇرمىغى 5 مىسقال، كەتىرا 4 مىسقال، كومۇرلەنگەن ھىكەن سىرىغى 3 مىسقال ئېلىپ ھەممىسىنى قوشۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، 2 قېتىمغا بولۇپ ئىچىلىدۇ. (5) ھېيىزنىڭ كوپىيىپ كېتىشىدە: كومۇرلەنگەن كۇلى ئارچا يوپۇرمىغى 3 مىسقال، ئەمەن يوپۇرمىغى 2 مىسقال قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (6) نېرۋ ئاجىزلىق (ئۇيقۇسىزلىق ۋە تولا ئېھتىلام بولۇش) دا: كۇلى ئارچا ئۇرۇغى 3 مىسقال، ئالىقات 3 مىسقال، داڭگۇي 2 مىسقال، لۇڭگو 5 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (7) تۇغۇتلۇق ئاياللارغا ياكى تېنى ئاجىز، چوڭ تەرىتى قاتقانلارغا: كۇلى ئارچا ئۇرۇغى 2 مىسقال، كەندىر ئۇرۇغى 2 مىسقال، ئېزىپ خېمىر قىلىپ، قايناقسۇ بىلەن ئىچكۇزۇلىدۇ. (8) ئاشقازان ۋە 12 بارماق

ئۇچەي يارىسىدىن قان قۇسۇشتا، چوڭ تەرەتتىن قان كېلىش، قان قۇسۇشتا: كومۇرلەنگەن كۇلى ئارچا بوپۇرمىغى 3 مىسقال، غاز ئوتى 3 مىسقال، سۇئىلەپ 3 مىسقال، چاچ كومۇرى 1 مىسقال، ھەممىسىنى قوشۇپ يۇمشاق سوقۇپ ھەر قېتىم 1 مىسقالدىن، كۇنىگە 3 قېتىم ئىچىلىدۇ. (9) كوكيوتەلدە: ھول ئارچا يوپۇرمىغى 0.5—1 سەر، قىزىل مىۋىلىك شاقاقول 3 مىسقال، ناۋات 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (10) چاقىلاردىن زەھەرلىنىشتە: ھول ئارچا يوپۇرمىغىنى تەڭ مىقتاردىكى ھول شاپتۇل دەرەخ يىلتىزىنىڭ ئاق پوستى بىلەن قوشۇپ، ئېزىپ، يارىغا چېپىلىدۇ.

مىقتارى: 1—3 مىسقال.

قوشۇمچە: شىنجاڭ ئارچىسى (新疆圆柏) (1-200 رەسىمگە قارالسۇن). كىچىك چاتقال، ئىگىزلىگى 1—2 مېتىر، شاخلىرى ئادەتتە يەرگە يىتىپ ئوسىدۇ. ئۇچى يۇقۇرىغا كوتىرىلىدۇ. كىچىك شاخلىرى ئىنچىكە بولۇپ، تەڭگىسىمان يوپۇرمىغى كىچىك شاخلىرىغا يېپىشىپ تۇرىدۇ. رەڭگى قارامتۇل يېشىل، يىڭنىسىمان يوپۇرمىغى يېيىلىپ تۇرىدۇ. مىۋىسى يۇمۇلاق شەكلىدە ئۇچىدا ئوسىدۇ، پىشقاندا يېرىلمايدۇ. قۇرغاق، كۇن چۇشۇپ تۇرىدىغان تاغ باغرىلىرىدا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ. خۇسۇسىيىتى كۇلى ئارچىسىنىڭكىگە ئوخشايدۇ. رايونىمىزنىڭ بىزا، جارۋىچىلىق رايونلىرىدا بەلنى ھەيدەپ، تېچلاندۇرۇشقا، رېماتىزىملىق بوغۇم ياللۇغىنى داۋالاشقا ئىشلىتىدۇ. يەنەقارا ئارچا (شىنجاڭ ئارچىسى)

مىۋىسىدىن 2—3 تال ئىشلىتىپ سۇيدۇك كەلمەسلىك، شامالدا كوزى ياشاڭغۇراش، نەرسىنى ئوچۇق كورەلمەسلىك، باش ئاغرىش قاتارلىقلارنى داۋالايدۇ.

كالاقۇلاق

毛蕊花 Mao rui hua

باشقا ئاتىلىشى: ئېيىق قۇلاق.

(چۇقا ئائىلىسى، كالا قۇلاق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) ئىككى يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك بولۇپ، 2 - يىلى غول چىقىرىدۇ. ئىگىزلىگى 50—150 سانتىمېتىر، پۇتۇن تېنىدە قويۇق، سېرىق يۇمشاق تۇكچىلىرى بولىدۇ. (2) تۇۋىدىكى يوپۇرمىغى توپلىشىپ ئوسكەن، شەكلى سوقۇچاق، تولۇق گىرۋەكلىك، قېلىن ۋە يۇمشاق بولۇپ، كالىنىڭ قۇلىغىغا ئوخشايدۇ. غولىدىكى يوپۇرماقلىرى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، سېپى يوق. يوپۇرماق تۇۋى غولى بىلەن تۇتىشىپ كېتىدۇ. (3) ئومۇمى گۇل رېتى ئۇچىدىن ئوسىدۇ، گۇلى سېرىق، رەتسىز بولىدۇ. غوزا مىۋىسى پىشقاندا يېرىلىدۇ. ئۇرۇغى كوپ، رەڭگى قارامتۇل قوڭۇر بولىدۇ (201 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: دەريا ۋادىلىرىدىكى سايلاردا ۋە تاغ جىلغىلىرىنىڭ كۇن چۇشىدىغان قۇمساڭغۇ باغرىلىرىدا ئوسىدۇ. تياندان، ئالتاي تاغلىرىدىن كوپ تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۇتۇن ئوتى ۋە يوپۇرمىغى ئىشلىتىلىدۇ. 8 - 9 ئايلاردا يىغىۋېلىپ، كەسلەپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇ -

لىدۇ. يوپۇرمىغىنى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، يۇمشاق سوقۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىتى سوغاققا مايىل، ئازراق زەھەرلىك! قان توختىتىپ، ياللۇغىنى ياندۇرىدۇ، جاراھەت زەھىرىنى كېسىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ھەر خىل سىرتقى قاناشلاردا: يوپۇرمىغىنىڭ تالقىنى كېسەل جايغا بېسىپ تېڭىلىدۇ. (2) جاراھەت زەھەرلەشتە: ھول يوپۇرمىغىنى ئېزىپ، سىرتقا تېڭىلىدۇ. (3) سوزۇلما خاراكتىرلىك سوقۇر ئۆچەيدە: پۈتۈن ئوتتىن 1 سەر ئېلىپ قاينىتىپ، ئالدى بىلەن قارا شېكەر، ئارقىدىن قاينىتىلغان دورا ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5—1 سەر. سىرتىغا مۇۋاپىق مىقتاردا ئىشلىتىلىدۇ.

توشقان ئوتى

地榆 Di yü

(گەتمىرگۈل ئائىلىسى، توشقان ئوتى ئۇرۇغدېشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30—80 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزسىمان غولى ئۆزۈن، تۈۋرۈكسىمان ياكى ئۇرچۇق شەكلىدە، قارامتۇل بېغىرىگىدە، غولى تىك، قىرلىق ئېرىقچىلىرى بولىدۇ، سىلىق ۋە توكسىز كېلىدۇ. (3) تۈۋىدىكى يوپۇرماقلىرى تۈپلىشىپ ئۇزۇن سېپىق ئۆزۈن، غولىدىكى يوپۇرماقلىرى نۇۋەتلىشىپ ئوسكەن بولۇپ، سېپى يوق دېيەرلىك، يوپۇرمىغى تاق سانلىق پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق، گىرۋىكىدە

تىزىلمىغان ئوتكۇر يومۇلاق ھەرە چىشلىرى بولىدۇ. كىچىك يو-
يوپۇرماقلىرىنىڭ توۋىدە قولاقچە يوپۇرماقلىرى بولىدۇ. (4) باشاق-
سىمان گۇل رېتى بولۇپ، بىر نەچچىسى غولىنىڭ ئوچىدا شالاڭ ئو-
سۇدۇ ۋە قىسقا يومۇلاق توۋرۇك شەكلىنى ھاسىل قىلىپ، ئۇژمە
مىۋىسىگە ئوخشايدۇ. گۇلنىڭ رەڭگى قارامتۇل قىزغۇش سوسىن كېلىدۇ.

ئوسۇش ئورنى: تاغنىڭ تەسكەي باغىرىلىرىدىكى ئوت-
لاقلاردا، سايلاردا ئۇسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەر قايسى تاغلىق رايونلىرىدا
ئوسۇدۇ. ئىلى، تارباغاتاي بورىتالا قاتارلىق رايونلاردا كوپرەك بولىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ۋە يىلتىزسىمان
غۇلى ئىشلىتىلىدۇ. باھار ۋە كۇز پەسىلىلىرىدە كولاپ ئېلىپ، تازى-
لاپ، ئاپتاپتا قورۇتۇپ، تولۇق نەملەپ كېسىپ، يالپاقلاپ ھول ياكى
كومۇرلەندۇرۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىىتى: تەمى قېرىق، تەبىىتى سەل سوغۇق، زەھەرسىز.
ئىسسىقنى تازىلاپ، قاننى سوۋۇتۇپ، قورۇيدۇ ۋە قان توختۇتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بالياتقۇنىڭ پائالىيەتچان قانىشىدا،
كومۇرلەنگەن توشقان ئوتى 1 سەر، ئاچچىقسۇ 4 سەر قاينىتىپ ئېـ
چىلىدۇ ياكى توشقان ئوتى 5 مىسقال، توخۇمەك گۇلى 2 مىسقال،
كۇلى ئارچا يوپۇرمىغى 3 مىسقال، چوڭ خۇخا تىكەن 3 مىسقال
قاينىتىپ ئىچىلىدۇ، (2) چوڭ تەرەتدىن قان كېلىش (بوۋاسىردىن
قان كىلىش) دە: كومۇرلەنگەن توشقان ئوتىنى يومشاق سوقۇپ ھەر
قېتىم 1.5 ~ 2 مىسقالدىن كۇندە 3 قېتىم ئىچىلىدۇ ياكى كومۇر-
لەنگەن توشقان ئوتى 4 مىسقال، چۇلۇك يىلتىز پوستى 1 سەر
قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) سۇ كويۇكى ۋە ئوت كويۇگىدە: خام توش-
قان ئوتىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، سوقۇپ، يۇمشاق تالقان قىلىپ،
كۇنجۇت يىغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، كۇيۇك جايغا چېپىلىدۇ.

(4) ئوت كويۇگى ۋە سۇ كويۇگىدە سۇ كۆتۈرلۈپ چىققان بولسا: خام توشقان ئۇرۇقى 2 سەر، خام رەۋەن 1 سەر، خۇاڭلىيەنسۇ (بىر بىرىدىن) 10 گرام، بىكىيەن 2 مىسقال، ھەممىسىنى قوشۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، كويۇككە سىپىلىدۇ. (5) 2-، 3- دەرىجىدىكى كويۇكتە: توشقان ئوتى، رەۋەن، ئەڭلىك ئوتنىڭ ھەر قايسىسىدىن باراۋەر مىقتاردا ئېلىپ، قوشۇپ يۇمشاق سوقۇپ، گۈنجۈت يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، مەلھەم قىلىپ، كويگەن جايغا سۈركىلىدۇ. (6) 3 - دەرىجىلىك كويۇك (قەقەشلىرى كوپ بولغان) دا داڭگۇي 5 مىسقال، تۇخۇمەك ھول يىلتىز پوستى 1 سەر (ئوتتا قاقلاپ قۇرۇتۇلغان)، ئەڭلىك ئوت 5 مىسقال، توشقان ئوتى 5 مىسقال، خام رەۋەن 6 مىسقال، خۇاڭلىيەنسۇ 6 گرام، سىرىق موم (يازدا 2 سەر، قىشتا 1.5 سەر، كۈزدە 1.7 سەر) ئىشلىتىلىدۇ، ئالدى بىلەن داڭگۇي، ھول تۇخۇمەك يىلتىز پوستى، ئەڭلىك ئوتلارنى ئېزىپ، ئۇستىگە گۈنجۈت يېغىدىن بىر جەڭ قۇيۇپ، 3 كۈن چىلاپ، سۇس ئوتتا قاينىتىپ سۈزۈپ شامىسىدىن ئايرىپ، گۈنجۈت يېغىنىڭ ھارارىتى 100 گىرادۇس ئەتراپىغا كەلگەندە رەۋەن ۋە توشقان ئوتىنىڭ تالقىنىنى ئايرىم - ئايرىم ھالدا بىر تەرەپتىن قوشۇپ، بىر تەرەپتىن ئارىلاشتۇرۇپ، دورا رەڭگى ئوزگەرگەن ۋاقىتتا ئاندىن سىرىق موم ۋە خۇاڭلىيەنسۇ تالقىنى قوشۇپ، مەلھەم تەييارلىنىدۇ. يارىلانغان ئورۇننى يۇيۇپ، تازىلاپ بولغاندىن كېيىن مەلھەم كېسەل جايغا چېپىلىدۇ. ئۇستىدىن تېڭىش ھاجەتسىز.

مىقتارى: 1 — 4 مىسقال، سىرتقا مۇۋاپىق مىقتاردا ئىشلىتىلىدۇ.

چاچ كومۇرى

血余炭 Xue yü tan

يىغىپ تەييارلاش: ئادەم چېچىنى شۇلتا سۇيى بىلەن ئۇۋۇلاپ يۇيۇپ، ئارقىدىن سۇزۇك سۇ بىلەن چايقاپ پاكىزىلەپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ قازانغا چىڭقاپ توشقۇزۇپ ئۇستىگە يەنە بىر قازاننى كومتۇرۇپ، كومتۇرۇلگەن قازاننىڭ ئۇستىگە بىر ۋاراق ئاق قەغەز چاپلاپ، ئىككى قازاننىڭ يېپىشىپ تۇرغان يېرىنى لاي بىلەن مەھكەم ئېتىپ، قازان ئاستىدىن ئوت قالاپ، قازان ئۇستىدىكى ئاق قەغەز كويۇپ سېرىق رەڭگە كەلگىچە قىزىتىپ، قازان سوۋۇغاندىن كېيىن، ئاندىن چاچ ئېلىپ چىقىرىلىدۇ.

تەبىىتى: تەمى قېرىق، تەبىىتى ئازراق ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. تۇرۇپ قالغان قاننى تارقىتىدۇ، قان توختىتىدۇ، سۇيدۇك ھەيدەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قان قۇسۇشتا: چاچ كومۇرىدىن 2 مىسقال (تالقىنى)، كومۇرلەنگەن سەر خىس 2 مىسقال (تالقىنى) ئېلىپ، كۇلى ئارچا يوپۇرمىغىدىن 3 مىسقال، قومۇچ يىلتىزىدىن 5 مىسقال قاينىتىپ، ئالدىدىكى ئىككى تالقان دورىنى ئىچىپ، ئارقىدىن قايناتما دورا ئىچىلىدۇ. (2) بۇرۇن قانىغاندا: چاچ كومۇرىدىن 8 مىسقال، ئەينۇلادىن بىر تال ئېلىپ كويدۇرۇپ كومۇر قىلىپ،قوشۇپ يۇمشاق سوقۇپ، ھەر قېتىم ئاز مىقتاردا ئېلىپ بۇرۇنغا پۇر كېلىدۇ. (3) قان توكۇرۇشتە، قان قۇسقاندا: چاچ كومۇرى 1 مىسقال، خام ھىكەن سېرىقى 2 مىسقال، سەرسەر تېشى 3 مىسقال، زەمچە 1 مىسقال ئېلىپ، قوشۇپ يۇمشاق سوقۇپ، ھەر قېتىم 1 مىسقالدىن كۇندە 3 قېتىم ئىچىلىدۇ. (4) ئاۋاز

داقىراتمىسىنىڭ سوزۇلما ياللۇغىدا، ئاۋاز پۇتۇشتە: چاچ كومۇرىدىن 2 سەر ئېلىپ سوقۇپ تالقان قىلىپ، ھەر قېتىم 1 مىسقالدىن گۇرۇچ سۇيى بىلەن ئىچىلىدۇ. (5) چوڭ تەرەتتىن قان كېلىشتە: چاچ كومۇرى 5 مىسقال، كىرپە تېرىسى (كويدۇرۇلگەن) دىن 1 سەر ئېلىپ، قوشۇپ يۇمشاق سوقۇپ، ھەر قېتىم 2 مىسقالدىن كۇندە 2 قېتىم قارا شېكەر سېلىنغان قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 — 3 مىسقال.

چوڭ خۇخا

大薊 Da ji

باشقا ئاتىلىشى: ئېشەك تىكەن

(مۇرەككەپ گۇللۇكلەر ئائىلىسى، خۇخا تىكەن ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى بىر مېتىردىن ئاشىدۇ. پۇتۇن تېنى ئاق ياكى ساغۇچ قوڭۇر رەڭ يىپسىمان تۇكچىلەر بىلەن قاپلانغان. (2) يىلتىزى توپلىشىپ ئوسىدۇ، غولى تىك. (3) تۇۋىدىكى يوپۇرمىغىنىڭ سېپى بولىدۇ، شەكلى تەتۇر تېمنە سىمان، پەيسىمان چوڭقۇر يېرىلغان، گىرۋىگى چىشسىمان، چىشلىرىنىڭ ئۇچىدا ئۇزۇنلۇغى تەڭ بولمىغان تىكەنلىرى بولىدۇ. يوپۇرمىغىنىڭ ئالدى يېشىل، ئارقىسى كۇلرەڭ يېشىل بولىدۇ. غولىدىكى يوپۇرماقلىرى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، سېپى بولمايدۇ، تۇۋى قىسمى غولىنى يوگەپ تۇرىدۇ. (4) باشسىمان گۇل رېتى ئۇچىدىن ياكى قواتۇغىدىن ئوسىدۇ، رەڭگى قىزغۇچ سوسۇن، ئومۇمى ئورىغۇچى يوپۇرمىغى يۇمۇلاق توپ شەكلىدە بولىدۇ. ئۇرۇق مىۋىسى سوقۇچاق، سەل ياپىلاغراق (203 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇس ئورنى: تاغ باغرىلىرىدا، يول بويلىرىدا ۋە ئېتىز دالىلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۈستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. گۈلى ئوبدان ئېچىلغاندا ئورۇۋېلىپ، تازىلاپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ كەسلەپ خام ياكى قورۇپ، كومۇرلەندۇرۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىغراق تاتلىق، تەبىئىتى سوغاققا مايىل، زەھەرسىز. تۇرۇپ قالغان قانىنى ماڭغۇزۇپ، ئىششىقنى يانىدۇرۇپ، قانىنى سوۋۇتىدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بۇرۇن قاناش، قان قۇسۇش، چوڭ تەرەتتىن قان كېلىش، سۈيدۈكتىن قان كېلىشلەردە: چوڭ خۇخا، كىچىك خۇخا تىكەن، رەۋەن، قامچا ئوت، رويانلارنىڭ ھەر قايسىسىدىن تەڭ مىقتاردا ئېلىپ، يۇمشاق تالقان قىلىپ، سۇدا ئىككى سائەت قاينىتىقاندىن كېيىن، شامسىنى سۈزۈۋېتىپ، يەنە سۇس ئوت بىلەن دۇملەپ قورۇتقاندىن كېيىن، يۇمشاق سوقۇپ ھەر قېتىم 5 فۇڭدىن ئىچىلىدۇ. (2) ئوپكە سىلىدە، قان تۈكۈرۈشتە: چوڭ ۋە كىچىك خۇخا 1 جىڭ 4 سەر، گۈلسامساق 1 جىڭ 4 سەر، ئېشەك يېلىمى 14 سەر (ۋاستىلىق ئېرىتىلگەن)، ئالدىنقى 3 دورىنى تالقان قىلىپ ئىشەك يېلىمى ۋە چىكىلەنگەن ھەسەل بىلەن 3 مىسقاللىق كۈمۈلاچ ياساپ، ھەر قېتىم بىر كۈمۈلاچتىن، كۈندە 3 قېتىم، ئۇدا 3 ئاي يىگۈزۈلىدۇ. (3) سۈيدۈكتىن قان كېلىشتە: چوڭ خوخا 1 سەر، كوك سېغىز 5 مىسقال، زىرىق 3 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) بالىيانقۇنىڭ پائالىيەتچان قانىشىدا: چوڭ خۇخا 3 مىسقال، كىچىك خۇخا 3 مىسقال، رۇيان 3 مىسقال. تورۇلغان ھىكەن سېرىغى 3 مىسقال، ئېشەك يېلىمى 3 مىسقال (چايقاپ) سۇدا قايناتىپ ئىچىلىدۇ. (5) غەلۋىرەك، چاقماقلارنىڭ زەھەرلىشىدە: ھول

چوڭ خوخىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ ئېزىپ، سۇيىنى چىقىرىدۋىلىپ، ئىچىلىدۇ. تىلىپى سىرتقا چېپىلىدۇ.

مىقتارى: 3 — 5 مىسقال.

قوشۇمچە: كەررەك (飞廉): بۇنىڭ شەكلى چوڭ خوخىغا ئوخشىشىپ كېتىدۇ لېكىن غولىدا تىكەنلىك قاناتلىرى بولىدۇ. بۇمۇ چوڭ خوخا تىكەن ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

كىچىك خوخا

小蓟 Xiao ji

(مۇرەككەپ گۇللۇكلەر ئائىلىسى، خوخا تىكەن ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30 — 60 سانتىمېتىر، پۇتۇن تېنى ئومچۇك تورىغا ئوخشاش تۇكچىلەر بىلەن قاپلانغان. (2) چوڭقۇر ئۇزۇن يىلتىزسىمان غولى بولىدۇ. غولى تىك، يۇقۇرى قىسمىدىن شاخلىنىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، سوقۇچاق ياكى تېمىنە شەكىللىك، ئارقا تەرىپى ئاقۇش كۇلرەڭ، گىرۋىگى تېيىز يېرىلغان بولۇپ، ئۇزۇنلۇغى باراۋەر بولمىغان تىكەنلىرى بولىدۇ. (4) باشسىمان گۇل رېتى ئۇچىدا ئوسىدۇ. ئومۇمى ئورىغۇچى يوپۇرمىغى قوڭغۇراق شەكلىدە، گۇلى 2 جىنىسلىق بولۇپ، ھەممىسى نەيچىسىمان، رەڭگى سۇس قىزغۇش سوسۇن، مىۋىسى ئورۇق مىۋە، شەكلى سوقۇچاق، ئۇچىدا ئاق رەڭلىك پەيسىمان تۇكچىلىرى بولىدۇ (204 — رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئېتىزلىقلاردا، ئوستەڭ بويلىرى ۋە يول بويلىرىدا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۇستى قىسمى ئىشلىـ

تىلىدۇ. گۈلى ئېچىلىشتىن ئىلگىرى ئورۇۋېلىپ تازىلاپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، كەسىلەپ خام ياكى قورۇپ كومۇر قىلىپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىغراق تاتلىق، تەبىئىتى سوغاققا مايىل، زەھەرسىز. قانىنى سوۋۇتىدۇ، تۇرۇپ قالغان قانىنى ماڭغۇزىدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بۇرۇن قانىشتا، قان سىيىشتە: كىچىك خوخا 5 مىسقال، خام ئەگرى سۇنداي 5 مىسقال قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) بالياتقۇنىڭ پائالىيەتچان قانىشىدا: هول كىچىك خوخا تىكەندىن 8 سەر دىن بىر جىڭغىچە ئېلىپ ئېزىپ سۈيىنى چىقىرىپ، قاينىقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (3) تاشقى يارىلىنىشتىن قاناشتا: كىچىك خوخادىن مۇڭاپىق مىقتاردا ئېلىپ يۇيۇپ تازىلاپ ئېزىپ ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ يۇمشاق سوقۇپ يارىغا تېڭىلىدۇ (4) ئوپكە ئىششىغدا: كىچىك خوخا 1 سەر، ئۇچقات ئىككى سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال، هولى 8 سەردىن 1 جىڭغىچە.

يالمان قۇلاق

地锦草 Di jing Cao

باشقا ئاتىلىشى: يەر باغرى ئوت

(سۈتلۈك ئوتلار ئائىلىسى، سۈتلۈك ئوت ئورۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق كىچىك سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، يەر بېغىرلاپ ئوسىدۇ، شاخلىرى ناھايىتى كوپ، غولى ئىنچىكە ۋە ئاجىز، رەڭگى سۇس قىزىل ياكى سوسۇن يېشىل، تېنىدە ئاق

سۇت بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسكەن، سوقۇچاق شەكلىدە بولۇپ ياز ۋە كۇز پەسلىدە يوپۇرماق قولتۇغىدا سۇس بېغىر-رەڭدىكى ئۇششاق گۇللىرى ئېچىلىدۇ، غوزا مىۋىسى 3 قىرلىق، شارسىمان كېلىدۇ (205 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئېتىز - داللاردا، يول بويلىرىدا، دەريا بويلىرىدا ۋە ئوتلاق قاتارلىق قۇرغاقراق جايلاردا بولۇپ، شىنجاڭ-نىڭ ھەممە يېرىدە ئوسىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا بەر ئۇستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ ياز ۋە كۇز پەسلىدە ئورۇۋېلىپ، تازىلاپ ھول ھالىتىدە ئىشلىتىلىدۇ ياكى كەسلەپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىىتى: تەمى چۇچۇمەلرەك ئاچچىق، تەبىىتى موتىدىل، زەھەرسىز. قان توختىتىدۇ، ئىسسىقنى تازىلايدۇ، زەھەرنى كېسىدۇ، سۇتنى راۋان قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئىچكى - تاشقى زەخىملىنىشتىن قاناش، بالىياتقۇنىڭ پائالىيەتچان قانىشىدا: يالمان قۇلاق 5 مىسقال قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى يۇمشاق سوقۇپ 2 قېتىمغا بولۇپ ئىچىلىدۇ. (2) ئۇچەي ياللۇغىدا، تولغاقتا: يالمان قۇلاق 5 مىسقال، كوك سېغىز 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) سۇت يېتىشمىگەندە: يالمان قۇلاقتىن 1 — 2 سەر ئېلىپ بېلىق بىلەن قوشۇپ پىشىرىپ ئىچىلىدۇ. (4) يارىلىنىشدىن قاناشدا: يالمان قۇلاقتىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، تازىلاپ ئاپتاپتا قورۇتۇپ، يۇمشاق سوقۇپ سىرتقا تېڭىلىدۇ. (5) پاقالچەك يارىسىدا: يالمان قۇلاقتىن مۇۋاپىق مىقتاردا ېلىپ، ئوتتا قاخلاپ قۇرۇتۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، كونجۇت يېغى بىلەن تارىلاشتۇرۇپ، يارىغا چېپىلىدۇ.

مىقتارى: 3 — 5 مىسقال.

تۇخۇمەك

槐树　Huai shu

تۇخۇمەك گۈلى (槐花)　تۇخۇمەك غۇنچىسى (槐米)
تۇخۇمەك مېۋىسى (槐角)　تۇخۇمەك شېخى (槐枝)　تۇخۇمەك
يوپۇرمىغى (槐叶)

(يۇرچاق ئائىلىسى، بۇيا ئۆرۈغدىشى)

ئوسۇش ئورنى: كوپىنچە جەنۇبىي شىنجاڭدا تېكىپ ئوسـ
تۈرۈلىدۇ (206 - رەسىمگە قارالسۇن).

يېغىپ تەييارلاش: دورىغا تۇخۇمەك گۈلى، تۇخۇمەك غۇنچەـ
سى، تۇخۇمەك مېۋىسى، تۇخۇمەك شاخلىرى ۋە تۇخۇمەك يوپۇرمىغى ئىشلـ
تىلىدۇ. تۇخۇمەك غۇنچىسى: گۈلى ئېچىلاي دېگەندە غۇنچىسى يېغىۋېلىنىپ
ئاپتاپتا قۇرۇتۇلۇپ، سارغايغىچە قورۇلىدۇ. تۇخۇمەك گۈلى: تۇخۇمەك
گۈلى تازا ئوبدان ئېچىلغاندا يېغىۋېلىنىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلۇپ سارـ
غايغىچە قورۇلىدۇ. ئەگەر قورۇپ كۆيدۈرۈلسە تۇخۇمەك گـۈلىنىڭ
كومۇرى دېيىلىدۇ. تۇخۇمەك مېۋىسى: مېۋىسى پىشقاندا يېغىۋېلىنىپ،
سېپى ئۇزۇۋېتىلىپ، ئاپتاپتا قـۇرۇتۇلۇپ، ھەسەل قوشۇپ ياسىلىدۇ.
تۇخۇمەك شېخى: يازدا ۋە كـۈزدە يـۇمران شاخلىرى يېغىۋېـلىنىپ،
كەسلەپ ھول ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ. تۇخـۇمەك يو ـ
پـۇرمىغى: قـاچـان لازىـم بـولسا شۇ چاغدا يېغىۋېـلىنىپ ئـاپتاپتا
قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىي سەل سوغـاق، زەھەرسىز.
قاننى سوۋۇتىدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) چوڭ تەرەتتىن قان كېلىشتە، بۇۋاسىر قاناشتا: قورۇلغان تۇخۇمەك گۇلى 5 مىسقال، تۇخۇمەك مىۋىسى 2 مىسقال، چۇلۇك يىلتىز پوستى (قورۇپ سارغايتىلغان) 5 مىسقال، ئانار پوستى 2 مىسقال، ھەممىنى قوشۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، چىكىلەنگەن ھەسەل بىلەن قوشۇپ 4 تال كۇمۇلاچ ياساپ، ئەتىگەن ۋە ئاخشام ئاچ قوساققا بىر كۇمۇلاچتىن ئىچىلىدۇ. (2) يۇقۇرى قان بېسىمىدا: تۇخۇمەكنىڭ قۇرۇق گۇلى ياكى ھول گۇلىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ قاينىتىپ، چاي ئورنىدا ئىچىلىدۇ. (3) ھېيىز كوپىيىپ كېتىشتە، بالىياتقۇنىڭ پائالىيەتچان قانىشىدا: قورۇلغان تۇخۇمەك گۇلى 2 مىسقال، قورۇلغان توشقان ئوتى 5 مىسقال، قورۇلغان ئارچا 5 مىسقال، قورۇلغان چوڭ خوخا 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) قان پلاستىنكالىرى ئازىيىش خاراكتىرلىك سوسۇن داغ كېسەللىگىدە (يۇزى قىزىرىپ، ئاغزى قۇرۇپ، تىل ئۇچى قىزارغاندا): ھول تۇخۇمەك گۇلى 1 سەر، ھول ئەگرى سۇناي 1 سەر، ھول كىچىك خۇخا 1 سەر، كۇلى ئارچا يوپۇرمىغى 5 مىسقال، مودەن يىلتىز پوستى 3 مىسقال، چوڭ چىلان 10 تال قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) قان قۇسۇشتا: قورۇلغان تۇخۇمەك گۇلى 2 سەر، قازان كۇيىسى 5 مىسقال ئېلىپ ھەممىنى ئېزىپ يۇمشاق سوقۇپ ھەر قېتىم 2 مىسقالدىن ئىچىلىدۇ. (6) شاپاق يارىسىدا: تۇخۇمەكنىڭ يۇمران قوۋزىغىنى ئوتتا قاقلاپ سارغايتىپ يۇمشاق سوقۇپ سىرتقا سېپىلىدۇ ياكى گۇنجۇت يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ چېپىلىدۇ. (7) تەمرەتكىدە: تۇخۇمەك يوپۇرمىغى ۋە شېخىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، قايىنىتىپ سۇيى بىلەن يۇيۇلىدۇ. (8) كوز، قاپاق جىيىگىنىڭ يالىلۇغىدا (قىزىل كوز): ھول تۇخۇمەك شېخىدىن 3 مىسقال، ياخشى چاي 1 مىسقال، زەمچە 5 قۇڭ ئېلىپ بىر چىنە سۇ قۇيۇپ

ھەممىسىنى قوشۇپ قاينىتىپ، پاختا بىلەن تەككۈزۈپ، كۈندە 2 قېتىم يۇيۇلىدۇ. (9) ئوت، سۇ كۆيۈكلىرىدە: تۇخۇمەك گۈلىنى ئېزىپ تالقانلاپ، زىغىر يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ چېپىلىدۇ ياكى تۇخۇمەك مېۋىسىنى قورۇپ كۆمۈرلەندۈرۈپ، سوقۇپ تالقانلاپ كۈندۈزى جۇت يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ چېپىلىدۇ.

مىقتارى: تۇخۇمەك گۈلى 1.5 — 3 مىسقال، تۇخۇمەك ئۇرۇقى 1 — 3 مىسقال، تۇخۇمەك مېۋىسى 2 — 4 مىسقال، تۇخۇمەك شېخى بىلەن تۇخۇمەك يوپۇرمىغى سىرتقا مۇۋاپىق مىقتاردا ئىشلىتىلىدۇ.

ئەسكەرتىش: ئاكاتسىيە (ئورۇس دەرىخى) Robiniapseudo-acaciaL. (洋槐) دورىغا ئىشلىتىلمەيدۇ.

چوڭ يوپۇرماقلىق لويلا

大叶藜 Da ye li

(لويلا ئائىلىسى، لويلا ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئېگىزلىكى 0.5 — 1 مېتىر. (2) غولى تىك، كوپ شاخلىق، سىرىلىق، سىلىق بولۇپ، تۈكچىلىرى يوق. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن بولۇپ، نىسبەتەن چوڭراق، سېپى ئۇزۇن، نېپىز، ئىككى يۈزى سىلىق، رەڭگى يېشىل، گىرۋەكىدە رەتسىز كەمتۈگى بولغانلىقتىن كوپ بۇرجەكلىك كورۇنىدۇ. (4) گۈل ربتى كونۇسسىمان، گۈلى يېشىل، ئۇستىدە ئاق چاڭلىرى بولىدۇ. مېۋىسى ئۇششاق، يىلاغراق دۆگىلەك بولۇپ، ئۇستىدە تورسىمان سىزىقلىرى بولىدۇ (207 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئېتىز ئەتراپىدا، ئورمانلىق، ئوتلاقلىق، كوكتاتلىقلاردا، يېزا ـ مەھەللە ئەتراپلىرىدىكى ئەم جايلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۈستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. كۈلى ئېچىلغاندا ئورۇۋېلىپ، ھول ئىشلىتىلىدۇ ياكى كەسلەپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى سوتسىيال، زەھەرسىز. ھېيىزنى راۋان قىلىدۇ، قاننى جانلاندۇرىدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: ھېيىز تەڭشەلمەسلىك، بالىياتقۇنىڭ پائا ـ لىيەتچان قانىشى، ئوپكە سىلىدىكى قان تۈكۈرۈش، قان سىيىشلەردە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

ئەسكەرتىش: ئادەتتىكى لويىلىنىڭ يوپۇرمىغى كىچىك، ئالدى تەرىپى يېشىل، ئارقىسىدا ئاقۇش كۆلرەكلا چاڭلىرى بولۇپ، چوڭ يوپۇرماقلىق لويلا ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىلمەيدۇ.

يەر توزغىغى

马勃 Ma bo （大口静灰球）

باشقا ئاتىلىشى: جەن تاماكىسى

（يەر توزغىغى ئاتىلىسى، يەر توزغىغى ئۇرۇغدىشى）

تونۇش: (1) شار شەكلىدە ياكى شار شەكلىگە يېقىنراق كېلىدۇ، چوڭ ـ كىچىكلىگى بىردەك بولمايدۇ. يۈمران ۋاقتىدا ئاق رەڭلىك بولىدۇ، ئىچكى قىسمىدا گوش ماددىسى بولۇپ، سىرتقى

يۇزى سىلىق كېلىدۇ. (2) پىشقاندىن كېيىن تېنى يېنىكلىشىدۇ، پۇتۇن تېنى توق بېغىررەڭ، تۇتقاندا ئەۋرىشىمچان بولۇپ، سىرتقى قېپى قەغەزگە ئوخشايدۇ، ئىچكى قىسمى ساغۇچ قوڭۇر رەڭلىك تالقان بىلەن تولغان. پىشقاندىن كېيىن قول بىلەن ئەزسە ئىچىدىن «تۇتۇن» چىقىدۇ (208 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ باغرىدا، ئورمانلىقلاردا، ئوتلاق قاتارلىق نەم يەرلەردە بولۇپ، شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۇتۇن تېنى ئىشلىتىلىدۇ. كۈزدە سىرتقى پوستى ساغۇچ قوڭۇر رەڭگە كەلگەندە يىغىۋېلىپ تازىلاپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىىتى: تەمى ئاچچىق، تەبىىتى موتىدىل، زەھەرسىز. ئىسسىقنى تازىلاپ، زەھەرنى قايتۇرىدۇ. كاناي - كېكىرتەكنى ئا - چىدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بادامسىمان بەز ياللۇغى، كىكىرتەك ياللۇغىدا: يەر توزغىغى 1 مىسقال، مامىرانچىنى (ھاراقتا قورۇلغان) 2 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، يالپۇز 1 مىسقال، پەربون 2 مىسقال، قوڭغۇراقگۇل 2 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) كىـ - كىرتەك ياللۇغى، ئاۋاز داقىراتما ياللۇغىدا، ئاۋاز پۇتۇشتە: يەر توزغىغى ۋە تازىلانغان شورنىڭ ھەر قايسىسىدىن 1 مىسقالدىن ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ مۇۋاپىق مىقتاردا ھەسەل قوشۇپ، ئېغىزغا سېلىپ شۇمۇپ ئارقىدىن يۇتۇدۇ. (3) قاداقتا: يەر توزغىغى 1 مىسقال، چۇەنچۇڭ 1 مىسقال، چوڭ چىلان 7 تال (قاي - [illegible] ئېلىۋېتىپ) قوشۇپ ئېزىپ، خېمىردەك قىلىپ، لاتىنىڭ ئۇستىگە سۇرتۇپ، قاداقنى يۇيۇپ تازىـ لاپ، دورا سۇرتۇلگەن لاتا بىلەن تېڭىلىدۇ. (4) سىرتقى يارىـ

لمنىشتىن قاناشتا، بۇرۇن قاناشتا: يەر تۇزغىنىدىن ئاز مىقتاردا ئېلىپ، يارىلانغان ئورۇن تېڭىلىدۇ. بۇرۇن قانىغاندا بۇرۇن ئىچىگە پۇركىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5 — 1 مىسقال.

باشاق موڭگۇزى

麦角 Mai jiao (大头麦角菌)

باشقا ئاتىلىشى: كورگەندىم

(باشاق مۇڭگۇز ئائىلىسى، باشاق مۇڭگۇز ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: بۇ بىر خىل پارازىت زەمبۇرۇغ، رەڭگى قارا، ناھايىتى قاتتىق، شەكلى مۇڭگۇزسىمان بولۇپ ئارپا، بۇغداي، قىياق، ئومۇش قاتارلىق باشاقلىقلار ئائىلىسىدىكى ئوسۇملۇكلەرنىڭ باشاقلىرىدا پارازىت بولۇپ ياشايدۇ.

ئوسۇش ئورنى: بۇ زەمبۇرۇغ پارازىت بولۇپ ياشىغان باشاقلىق ئوسۇملۇكلەردىن تېپىلىدۇ (209 - رەسىمگە قارالسۇن).

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا باشاق مۇڭگۇزى ئىشلىتىلىدۇ. ياز، كۈز پەسىللىرىدە بۇغداي باشاقلىرى پىشقاندا يىغىۋېلىپ، سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ ياكى ئوتتا قاقلاپ قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: زەھەرلىك! بالىياتقۇنى قىسقارتىدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: تۇغۇتتىن كېيىنكى بالىياتقۇ قاناش، باشنىڭ بىر تەرىپى ئاغرىشلاردا ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 فۇڭ، كوپىنچە چىلانما، سۇيۇق چىلانما ۋە

ئۆكول ياسالمىلىرى ئىشلىتىلمەيدۇ.

مەنئى قىلىنىشى: ھامىلدار ئاياللارغا ئىشلىتىش مەنئى قىلىنمايدۇ.

قوي كوزى ئوت

瓦松 wa song

باشقا ئاتىلىشى: كىيىك ئالمىسى.

(كوك مارال ئاغىلمىسى، قوي كوز ئوت ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) 2 يىللىق گوش ماددىلىق سامان غولـلۇق ئوسۇملۇك، تىك ئوسىدۇ، ئىگىزلىگى 10 - 25 سانتىمېتىر. (2) ئوق يىلتىزى روشەن، چاچما يىلتىزى كوپ. (3) تۆۋىـدىكى يوپۇرماقلىرى ئۇزۇن سوقۇچاق بولۇپ بىر - بىرىگە زىچ جايلىشىدۇ. غولىدىكى يوپۇرماقلىرى تېمىنە شەكىللىك بولۇپ، غولىدا زىچ ئوسىدۇ. (4) ئومۇمى گۈل رېتى كونۇسسىمان، گۈلى سۇس ھال ياكى سۇس سېرىق رەڭلىك بولىدۇ (210 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ باغرىدا ئوسىدۇ. پۈتۈن شىنجاڭنىڭ تاغلىق ئورۇنلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۈستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. يازدا ۋە كۈزدە يىغىۋېلىپ، تازىلاپ، قاينىتاۋاتقان سۇغا بىر ئاز بېسىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى چۈچىمەل، تەبىئىتى موتىدىل، ئازراق زەھەرلىك! قان توختىتىپ، قانىنى جانلاۋۇرۇپ، جاراھەتنى قورۇيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تېرىدىكى كاج يارىلار (ئۇزۇن ۋاقىت پۈتۈلمىگەن يارا ئېغىزى) دا: قوي كوز ئۇتىتىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، 1% لىك ئاش تۇزى سۇيىي بىلەن يارا يۈيۈلغاندىن كېيىن، يارىغا سېپىلمىدۇ. (2) بۇۋاسىر قانىشىدا: قوي كوز ئوتنى يۇمشاق سوقۇپ ھەر قېتىم بىر مىسقالدىن ئىچىلمىدۇ. (3) قان تولغاقتا، ھېيىز تەكشىلمىگەندە ئىشلىتىلمىدۇ.

مىقتارى: 0.5 - 1 مىسقال.

چۇپۇرشاك

荠菜 Qi cai

(كىرىست گۈللۈكلەر ئائىلىسى، چۇپۇرشاك ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق، سامان غولىغا ئوسۇملۇك، ئېگىزلىگى 20—40 سانتىمېتىر. (2) غولى تىك، يوپۇرماق قولتۇغىدىن شاخلايدۇ. (3) تۇۋىدىن ئوسكەن يوپۇرماقلىرى تۇپلىشىپ، يەر بېغىرلاپ ئوسىدۇ، پەيسىمان يېرىلمىدۇ، غولىدىن ئوسكەن يوپۇرمىغى نۇۋەتلىشىپ ئوسكەن، تېمىسىنە شەكلىدە، تۇۋى قىسمى غولىنى ئوراپ تۇرىدۇ. گىرۋىكىدە دولقۇنسىمان ھەرە چىشلىرى بولىدۇ. (4) ئومۇمى گۈل رېستى ئۇچىدىن ۋە قولتۇغىدىن ئوسىدۇ. گۈلى كىچىك، رەڭگى ئاق، گۈل تاجى ياپىرىغى 4 تال بولىدۇ. قىسقا مۇڭگۈزلۈك مېۋىسى ياپىلاق، تەتۇر 3 بۇرجەكلىك بولۇپ، ئۇچى ئازراق ئويمان بولىدۇ (211 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئېتىزلىقلاردا، يول بويلىرى ۋە ئېرىق بويلىرىدا ئوسىدۇ. شىمجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلمىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: پۇتۇن قىسمى دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. يازدا گۈلى ئېچىلىغاندا كۆلىۋىلىپ، تازىلاپ، كېسىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. گۈلىمۇ دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي سوغاققا مايىل، زەھەرسىز. قان توختىتىدۇ. تولغاقنى توختۇتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) يۇقۇرى قان بېسىمىدا: ھول چۆپۈرشاك 2 - 4 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى قايناقسۇدا دەملەپ، چاي ئورنىدا ئىچىلىدۇ ياكى چۆپۈرشاك گۈلى 1 سەر، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) سوزۇلما بورەك ياللۇغىدا: چۆپۈرشاك گۈلى 5 مىسقال، يارماقگۈل 1 سەر، قۇچقاچ تىلى 1 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. سۆيىدۈكتە ئاقسىل كوپ بولغانلارغا چوك خوخا قوشۇپ بېرىلىدۇ. قان سىيىشى ئېغىر بولغانلارغا يالمان قۇلاق قوشۇپ بېرىلىدۇ. (3) سۈتسىمان سىيىش، ئۇچەي يالىلۇغى، تولغاق، كوزى قىزىرىپ ئىششىپ ئاغرىش، قان تۈكۈرۈش، قان سىيىش، بالىياتقۇدىن قان كېلىش قاتارلىق ئەھۋاللاردا ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 3·0—1 سەر.

ئېيتىزلىق قىرىق بوغۇمى

问荆 Wen jing

باشقا ئاتىلىشى: قاشلىق ئوت

(قىرىق بوغۇم ئاتىلىسى، قىرىق بوغۇم ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان ئونلۇق ئوسۇملۇك، ئېگىزلىگى 25 - 60 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزسىمان غولى قارامتۇل قوڭۇر رەڭلىك بولىدۇ، باش باھاردا سوسۇن ساغۇچ قوڭۇر رەڭلىك

كوپۈيۈش غولىنى چىقىرىدۇ، شاخلىمايدۇ. ئۇچىدا ماۋىي ئۇچمغا ئوخشايدىغان سىپىورا خالتىلىق باشمغى بولىدۇ. يازدا ۋە كۈزدە يېشىل رەڭلىك ئۇزۇقلىنىش غولى چىقىرىدۇ، يۇمشاق، ئىچى كاۋاك بولىدۇ. ئايلانما بولۇپ كوپ شاخلىنىدۇ. بوغۇمىدا قوڭۇر رەڭدىكى پەردىلەشكەن ئايلانما ئوسكەن تەڭگىسىمان يوپۇرماقلىرى بولىدۇ (212-رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: دەريا بويلىرى، ئوتلاق، ئېتىز قاتارلىق نەم يەرلەردە ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۈستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. يازدا ۋە كۈزدە ئورۇۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، كېسىپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئېچىق، تەبىئىتى سوتىدىل، زەھەرسىز. قان توختىتىدۇ، سۈيدۈك ھەيدەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سۈرۈن قاناش، ھېيىز كوپ كېلىش، ئۇچەي قاناش، قان تۈكۈرۈش، بۇۋاسىر قاناشتا ئىشلىتىلىدۇ. (2) سۈيدۈك يولى ياللۇغىدا. سۈيدۈك ئوبدان راۋان بولماسلىقتا ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1—3 مىسقال.

بەھمەن (چوڭ يوپۇرماقلىق بەھمەن)

补血草 Bu xüecao (大叶矶松)

(بەھمەن ئائىلىسى، بەھمەن ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۈملۈك. ئېگىزلىگى 15—30 سانتىمېتىر. (2) غولى تېنىك بولۇپ، يۇقۇرى قىسمى شاخلايدۇ. بىر تەرەپكە قىيپاش ئوسىدۇ. (3) تۈۋىدىكى يوپۇرماقلىرى ئۇزۇنچاقراق تۇخۇم شەكىلدە ياكى سوقۇچاق بولۇپ، بەسەيگە

ئوخشاش توپلىشىپ ئوسىدۇ. غولىدىكى يوپۇرمىغى يىگىلەپ تەڭگىگە ئوخشاپ كېتىدۇ، رەڭگى قوڭۇر بېغىرەڭ، گىرۋىگىدەئاق پەردىلەشكەن ماددىلىرى بولىدۇ. (4) چەكلىك كۇنلۇكسىمان گۇل رېتى خۇددى سۇپۇرگىگە ئوخشايدۇ. گۇل كاسسا ياپرىغى پەردىلەشكەن، رەڭگى ئاق، ۋارونكىغا ئوخشايدۇ، گۇلى كوكۇش سوسۇن كېلىدۇ (213 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: پەس تاغلىق رايونلارنىڭ تاغ باغرىدا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۇتۇن ئوتى ئىشلىتىلىدۇ (مىللى تىبابەتچىلىگىدە يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ). ھەممە ۋاقىتتا يىغىشقا بولىدۇ. پاكىز يۇيۇپ تازىلاپ ئاپتاپتا قۇروتىلىدۇ.

تەبىىتى: تەمى تاتلىق، تەبىىتى موتىدىل، زەھەرسىز. قان توختىتىدۇ، تۇرۇپ قالغان قاننى تارقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: بالىياتقۇنىڭ پائالىيەتچان قانىشى، بالىياتقۇ بويۇن راكى ۋە باشقا قاناشلاردا: 5 مىسقال بەھمەن قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى 50% لىق ئوكۇل سۇيۇقلۇغى ياساپ ھەر قېتىم 2 مىللىلېتىردىن گوشكە ئوكۇل قىلىنىدۇ.

مىقتارى: 0.5—1 سەر.

ھىكەن سېرىغى (كەڭ يوپۇرماقلىق ھىكەن)

蒲黄 Pu huang (宽叶香蒲)

(ھىكەن ئائىلىسى، ھىكەن ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: كوپ يىللىق ئىگىز ئوسىدىغان سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 2 - 3 مېتىر. (2) يىلتىزى يوغان، توغرىسىغا ئوسىدۇ. بوغۇملىرىدا چاچما يىلتىزلىرى بولىدۇ. غولى تاق ۋە تىك ئوسىدۇ. شەكلى تۇرۇكسىمان كېلىدۇ. (3) يوپۇرمىغى كەڭ يىپسىمان، ئۇزۇنلۇغى تەخمىنەن بىر مېتىر، تۇۋى قىسمى غىلاپسىمان بولۇپ،

غولىنى‌يوگەپ تۇرىدۇ، كانايغا ئوخشايدۇ. (4) گۇلى تاق جىنىسلىق، ئاتىلىق گۇلى بىلەن ئانىلىق گۇلى بىر تۇپتە بولىدۇ. ئاتىلىق گۇلى گۇل سېپىنىڭ ئۇچىدا بولۇپ، رەڭگى سېرىق، باشاقسىمان بولىدۇ. ئانىلىق گۇلى ئۇنىڭ ئاستىدا بولۇپ، رەڭگى ساغۇچ قوڭۇر، شەكلى كالتەككە ئوخشايدۇ. پىشقاندا شامغا ئوخشاش بولۇپ، ئادەتتە توزغاق دىيىلىدۇ (214 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كول بويلىرىدا، دەريالارنىڭ سۇ تۇختاپ قالغان جايلىرىدا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يەرلىرىدە بار. بولۇپمۇ باغراش كولى، ئىلى دەريا ۋادىلىرىدا كوپ تارقالغان.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا ئاتىلىق گۇل چېڭى (ھىكەن سېرىغى) ئىشلىتىلىدۇ. گۇلى يېڭىدىن ئېچىلغاندا ئاتىلىق گۇل رېتىنى كېسىۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، يەنچىپ، تاسقاپ گۇل چېڭىنى ئوتكۇزۇۋېلىپ خام ياكى كومۇرلەندۇرۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىىتى: تەمى تاتلىق، تەبىىتى موتىدىل، زەھەرسىز. قان ماڭغۇزۇش، ئۇيۇپ قالغان قاننى تارقىتىش ئۇچۇن خام بويىچە ئىشلىتىلىدۇ. قورۇش ۋە قان توختىتىشقا قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئاغرىتىپ كەلگەن ھېيىزدا، تۇغۇتتىن كېيىن قان تۇرۇپ قېلىپ قوساق ئاغرىشتا: خام ھىكەن سېرىغى 2 مىسقال، ئۇچار چاشقان مايىغى 3 مىسقال، تاغ دىنى 2 مىسقال، يىموساۋ 1 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) پالىياتقۇنىڭ پائالىيەتچان قانىشىدا: ھىكەن سېرىغىنىڭ كومۇرى 3 مىسقال، كۇلى ئارچا يوپۇرمىغى 5 مىسقال (قورۇپ سارغايتىلغان)، كەتىرا 4 مىسقال (ھاراقتا قورۇلغان) ئېلىپ بۇمشاق سوقۇپ، 2 قېتىمغا بولۇپ ئىچىلىدۇ. (3) قان قۇسۇش، بۇرۇن قاناشتا: قورۇلغان ھىكەن سېرىغى 2 مىسقال، مودەن يىلتىز پوستى 3 مىسقال، خام ئەگرى سۇناي 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) يىغىلىپ - ئۇرۇلۇپ

زەخمىلىنىشتە، قان ئۈيۈپ كوكۇرۇپ ئاغرىشتا: ھىكەن سېرىغى 3 مىس - قال، شاپىتۇل مېغىزى 3 مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، چۈەن چۇك 2 مىسقال، زاراڭزا چېچىمگى 1.5 مىسقال ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ، بىر ئىستاكان ئوغۇل بالا سۈيدۈگى بىلەن ئىچىلىدۇ. (5) كويۇك (1 - ۋە 2 - دەرىجىلىك) تە، سىرتقى زەخمىلىنىشتىن بولغان قانىشتا: ھىكەن سېرىغىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، ئوتتا قاخلاپ قۇرۇتۇپ، ناھايىتى يۇمشاق سوقۇپ سىرتقا سېپىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

ئەسكەرتىش: رايونىمىزدا كەڭ يوپۇرماقلىق ھىكەتلەردىن باشقا بەزە گوپ خىلدىكى ھىكەن بولۇپ، بۇلارنىڭ شەكلى ئوخشىشىپ كېتىدۇ. ھەممىسىنىڭ ھىكەن سېرىغى دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

يوگىمەچ (ئېتىزلىق يوگىسى)

田旋花 Tian xüan hua

باشقا ئاتىلىشى: لەپلەپ

(يوگىمەچ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، ئېتىزلىق يوگەي ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق يوگىشىپ ئوسىدىغان سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، كوپىنچە تۈۋىدىن شاخلايدۇ. (2) يوپۇرماقلىرى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، سېپى ئۇزۇن، شەكلى ئۇزۇنچاق ئوقياسىمان، تولۇق گىرۋەكلىك، ئۇچى دەخماق بولۇپ، تۈۋى قۇلاقسا ئوخشايدۇ. (3) گۈلى يوپۇرماق قولتۇغىدا يالغۇز ئوسىدۇ. رەڭگى سۈس ئىزىل. ئاقۇش، شەكلى كانايسىمان، غوزا مېۋىسى شار شەكىللىك بولىدۇ (215 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئېتىز - دالىلاردا ۋە يول بويلىرىدا ئو- سىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن گۈلى ئىشلىتىلىدۇ.

خۇسۇسىيىتى: قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: ئىچكى - سىرتقى بۇۋاسىرنىڭ قانىشىدا: گۈلنى مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، ئېزىپ سىرتقا تېڭىلىدۇ.

مىقتارى: مۇۋاپىق مىقتاردا سىرتقا ئىشلىتىلىدۇ.

كىيىك قېنى

山羊血 Shan yang xüe

باشقا ئاتىلىشى: ئېلىك قېنى

يىغىپ تەييارلاش: كىيىكنى تۇتقاندىن كېيىن، قېنىنى ئېلىپ، پاكىز يۇيۇلغان ئۇچەيگە قۇيۇپ، ئىنچىكە يىپ بىلەن 3 - 5 سانتىمېتىر جايدىن بوغۇپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تۇزلۇق، ئىسسىقلا مايىل، زەھەرسىز. قان توختىتىدۇ، ئىششىقنى ياندۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: ئۇرۇلۇپ زەخمىنىشلەردە، سۇنۇق ئىششىقلاردا: كىيىك قېنىنى يۇمشاق ئېزىپ، 1 - 2 گىرامدىن سېرىق ھاراق بىلەن كۇنىگە ئىككى قېتىم ئىچىلىدۇ. (2) قان توكۇرگەندە، تەرەتتىن قان كەلگەندە، بۇرۇن قانىغاندا: كىيىك قېنىدىن 0.5 - 1 گىرام ئېلىپ سېرىق ھاراق بىلەن كۇنىگە 2 نوۋەت ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5 - 1 گىرام.

توشقان كالپۇك

兔唇花 Tuchun hua

(كالپۇكسمان گۇللۇكلەر ئائىلىسى، توشقان كالپۇك ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىز لىگى 15 – 30 سانتىمېتىر. (2) غولى تىك، يالغۇز ئوسىدۇ. ئۈۋددىن شاخلىنىدۇ. رەڭگى بېغىرەڭ سېرىق، سەل ياغاچلاشقان. (3) يوپۇرماغى ئۇدۇل ئوسكەن، 3 قۇلاقلىق پەيسىمان يېرىلغان، يېرىقچە يوپۇرماقچىلىرى ئاچسىمان تېيىز يېرىلىدۇ، سېپى يوق، تۈۋدە تىكەنلىرى بولىدۇ. (4) گۈل رېتى ئايلانما كۇنلۇكسىمان، گۈلى كالپۇكسىمان، رەڭگى قىزغۇچ سوسۇن، گۈل كاسىسى كەڭ قوڭغۇراقسىمان، روشەن بولۇپ، تۈۋەن قىسمى زىچ يۇمشاق تۈكچىلەر بىلەن قاپلانغان، يۇقۇرى قىسمى سىلىق كېلىدۇ، كىچىك قاتتىق مېۋىسى 3 بۇرجەكلىك بولىدۇ (216 – رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: قۇرۇق تاغ باغرىدا ئوسىدۇ. ئىلى قاتارلىق رايونلاردىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن يەر ئۈستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. دەسلەپ چېچەكلىگەن چاغدا، يەر ئۈستىدىكى قىسمىنى كېسىۋېلىپ، پارچىلاپ سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىغىراق ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. يالۇغنى ياندۇرۇپ، قانىنى توختىتىپ، تېنىچلاندۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: ھەر خىل قانىشلاردا: توشقان كالپۇك، چاققاق بوبۇرمىغى ۋە غاز ئوتىنىڭ ھەر قايسىسىدىن 3 مىسقالدىن ئېلىپ، قاينىتىپ، كۇنىگە 2 قېتىم ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 – 3 مىسقال.

قىزىل مارال

土三七 Tu san qi (狭叶红景天)

(كوك مارال ئائىلىسى، قىزىل مارال ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 20 - 40 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزى رەتسىز تۈگۈنەكسىمان سېمىز بولىدۇ، سىرتىنىڭ رەڭگى ساغۇچ قوڭۇر، گوشى ئاق، پوستى سويۇلۇغاندىن كېيىن بېغىرەڭگە ئوزگىرىدۇ. (3) غولى تىك ياكى بىر قانچە غولى توپلىشىپ ئوسىدۇ، شاخلانمايدۇ. (4) يوپۇرماقلىرى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ ياكى سەل - پەل ئۇدۇل ئوسىدۇ. سېپى يوق، زىچ جايلاشقان، گوشلۇك بولىدۇ، شەكلى تەتۇر تېخمىنە شەكلىدە ياكى تېخمىنە شەكلىدە، گىرۋىگى ھەرچىشسىمان بولىدۇ. (5) چەكلىك ئوگۈزسىمان گۈل رېتى ئۇچىدا ئوسىدۇ، گۈل تاجى ياپرىغى 5 تال، كىچىك، رەڭگى سېرىق بولۇپ، غۇنچە شەكلىدە مۇسى پىشقاندا 5 پارچىغا يېرىلىدۇ (217 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ باغرىدىكى قۇملۇق يەرلەردە، تاش ئارىلىرىدا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. كۈز پەسلىدە يىلتىزىنى كولۇپامپ، تازىلاپ، يالپاقلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. قېرىۋىدۇ، قان توختىتىدۇ، زەھەرنى قايتۇرۇپ، ئىششىقنى يانىدۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قان تۈكۈرۈش، قان قۇسۇش، بۇرۇن قاناشتا: قىزىل مارال، كىچىك خوخىنىڭ ھەرقايسىسىدىن 5 مىسقال،

قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئۇرۇلۇپ يارىلىنىشتا، بوغۇملارنىڭ تولغىشىپ كېتىشىدە: قىزىل مارال 3 مىسقال، لىپەكسۆل 4 مىسقال، قىزىل چۇغلۇق 1 سەر، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) سۈت ھېزىنىڭ غىلۇرەكسىمان يىرىڭلىق ئىششىغىدا: ھول قىزىل مارال يىلتىزىدىن 2 سەر (ياكى يوپۇرمىغىدىن 4 سەر) ئېلىپ، سىقىپ سۈيىنى چىقىرىپ، سېرىق ھاراق ياكى ئىلمان سۇ بىلەن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 3 مىسقالدىن 1 سەرگىچە.

مەرمەر تېشى

花蕊石 Hua rui shi

تونۇش: بىر خىل ئېلان ئىزى سىزىقلىق رەڭسىز كالا-لەك ماددا بولۇپ، رەڭگى ساغۇچ كۇلرەڭ ياكى سېرىق يېشىل، يۇزى غۇدۇر بولۇپ، نۇر ئاستىدا يۇلتۇزدەك پاقىرايدۇ. ۋەزنى ئېغىر، قاتتىق.

چىقىش ئورنى: كورلىنىڭ باشئەگمىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: ساپ مەر تېشىنى ئۇچاقتا سېلىپ، قىزىرىپ كەتكىچە قىزىتىۋېلىپ سۇۋۇتۇپ ئۇۋۇتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى چۇچۇك، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. ئۇيۇغان قانلارنى تارقىتىدۇ. قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قان تۇكۇرۇشتە: كويدۇرۇلگەن مەرمەر تېشىدىن 1 سەر ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، ھەر نۆۋەتتە 3 مىسقالنى يېرىم ئىستاكان ئۇخۇل بالىنىڭ سۈيىدۈگىدە سىنل قاينىتىپ، تاماقتىن كېيىن ئىچىلىدۇ. (2) سىرتقى يارىلارنىڭ قانىشىدا: كويدۇرۇلگەن مەرمەر تېشىنى يۇمشاق سوقۇپ، جاراھەتكە سېپىلىدۇ. (3)

قان قۇكۇرگەندە، بۇرۇن قانمغاندا، چوڭ - كىچىك تەرەتتىن قان كەلگەندە: كويدۇرۇلگەن مەرمەر تېشى ۋە چاچ كومۇرىنىڭ ھەر قايسىسىدىن 3 سەر، ھىكەن سېرىغى كومۇرىدىن 2 سەر ئېلىپ ئارداشتۇرۇپ يۇمشاق سوقۇپ كۇنىگە 3 قېتىم ھەر قېتىمدا 1 مىسقال دىن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 3 مىسقال.

ئەمەن (ئادەتتىكى ئەمەن)

艾 ai (野艾)

باشقا ئاتىلىشى: بىر خىل ئانجاسىپ

(مۇرەككەپ گۇللۇكلەر ئائىلىسى، ئەمەن ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، بىر مېتىرچە ئېگىزلىكتە ئوسىدۇ. (2) غولى تىك، ئۈزۈن سىزىقلىرى بار، يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. سېپى بار، كوپىنچە 3 قۇلاقلىق پەيسىمان بېرىلىدۇ، ئالدى يۇزى بېشىل، كەينى ئېقىش كۇلرەڭ كېلىدۇ. (3) باشسىمان گۇل رېتى قوڭغۇراقسا ئوخشاش ساڭگىلاپ تۇرىدۇ. بۇلار تىزىلىپ باشافسىمان گۇل رېتىنى ھاسىل قىلىدۇ (مۇنى مەزگىلىدە ئومۇمى گۇل رېتى شەكلىنى ئالىدۇ) گۇلى نەيسىمان، رەڭگى ساغۇچ بېشىل، بىر ئاز سوسۇن سىزىقلىرى بار، مۇنسى ئورۇق مۇنى.

ئوسۇش ئورنى: ئوي - جاي ئەتراپلىرىدا، يول بويىدا، دالىلاردا ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە جايىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يوپۇرمىغى ئىشلىتىلىدۇ. (1) يوپۇرمىغى: ياز بېشىدا گۇلى ئېچىلىشتىن بۇرۇن ئورۇۋېلىپ، يوپۇرماقلىرىنى

ئۇزۇپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلمدۇ. (2) ئەمەن كومۇرى: ئەمەننى ئوتتا قورۇپ $\frac{7}{10}$ ھەسسىگىچە قارايتىپ، بۇنىڭغا ئازراق ئاچچىقسۇ قوشۇپ تەكشى ئارىلاشتۇرۇپ ئېلىپ قويۇلمدۇ (218 - رەسىمگە قارالسۇن).

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. قان توختىتمدۇ. جىڭلۇ (经络) نى ئىسسىققا مايىل قىلمدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بالىياتقۇنىڭ پائالىيەتچان قانمشمدا: 2 سەر ئەمەن كومۇرىنى يۇمشاق سوقۇپ، ھەر قېتىمدا 2 مىسقالدىن گۈرۈچ سۈيى بىلەن ئىچىلمدۇ. (2) ئاجىزلىق ۋە سوغاقتىن قوساق ئاغرىشتا، بالىياتقۇنىڭ پائالىيەتچان قانمشمدا: ئەمەن كومۇرى 2 مىسقال، بۇغا مۈڭگۈز قالدۇغى 5 مىسقال، قانتېپەر 5 مىسقال، پىششىق ئەگرى سۇناي 3 مىسقال، قاينىتىپ شىرىلىنىڭ سۈيىنى سۇزۇۋېلىپ بۇنىڭغا 4 مىسقال ئېشەك يېلمى قوشۇپ ئېرىتىپ ئىچىلمدۇ. (4) تېرىنىڭ ھوللۇكتىن قىچىشمشمدا، قوتۇرلاردا: مۇۋاپىق مىقتاردىكى ئەمەننى سۇدا قاينىتىپ يۇيۇلمدۇ.

مىقتارى: 2 - 3 مىسقال.

ئېرۇننى تىنچلاندۇرغۇچى دورىلار

镇定安神药

تىنچلاندۇرغۇچى دورىلارنىڭ خاتىرجەم قىلىش ۋە ئۇخلىتىش خۇسۇسىيىتى بولۇپ، بۇلار ئۇيقۇسىزلىق، ئۇنۇتقاقلىق، يۈرەك سېلىش، باش قېيىش، ئىچى تىتىلداپ سىقىلىش، بوغۇنۇش قاتارلىق ئەھۋاللاردا ئىشلىتىلىدۇ.

سۇمبۇل

缬草 Jie cao

(سۇمبۇل ئائىلىسى- سۇمبۇل ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 1 مېتىر ئەتراپىدا بولىدۇ. (2) چاچما يىلتىزى كوپ، غولى تىك، غولدا ئۇزۇن سىزىقچىلىرى بار. (3) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسكەن، پەيسىمان تولۇق يېرىلغان بولۇپ، ئۇچىدىكى يېرىقچە يوپۇرمىغى چوڭراق، شەكلى ئۇزۇنراق سوقۇچاق، 2 تەرىپىدىكى يېرىقچە يوپۇرماقچىلىرى كىچىكرەك، شەكلى تېمىنەسسىمان، گىرۋىگىدە شالاڭ ھەرە چىشلىرى بولىدۇ. (4) چەكلىك كۈنلۈكسىمان گۈل رېستى ئۇچىدا ئوسىدۇ، گۈلى كىچىك، رەڭگى ھال ياكى سۇس سوسۇن، مۇسى ئۇرۇق مۇھە، شەكلى ئۇزۇنچاق تۇخۇمسىمان، ئۇچىدا پەيسىمان تۈكچىلىرى بولىدۇ (219 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ باغرىدا، ئورمان ئەتراپىدا، ئوتلاق-لار ۋە دەريا ۋادىلىرىدا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. كۈز پەسلىدە كولىۋېلىپ، تازىلاپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىغراق تاتلىق، تەبىئىتى ئىسسىققا ما-يىل، زەھەرسىز. رېماتىزىمنى بوشىتىدۇ، ئاغرىق توختىتىدۇ، نېرۋىنى تىنچلاندۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بەل ئاغرىش، پۇت ئاغرىش، قوساق ئاغرىش، يىقىلىپ-ئۇرۇلۇپ زەخمىلىنىش، يۇرەك سېلىش، نېرۋا ئا-جىزلىقلاردا: سۇمبۇلدىن 1 مىسقال ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ ئىچى-لىدۇ ياكى ئوغۇل بالىنىڭ سۈيدۇگى بىلەن ئىچىلىدۇ ياكى سپىرت-لىق ياسالمىسى ئىچىلىدۇ (سپىرتلىق ياسالمىسىنى تەييارلاش: 125 گرام سۇمبۇل يىلىزىنى يۇمشاق سوقۇپ، 60% لىق سپىرت-تىن مۇۋاپىق مىقتاردا قوشۇپ چىلاپ، سۈزۈپ، يەنە ئۇستىگە 60% لىق سپىرتتىن 1000 مىللىلىتىر غىچە قوشۇپ، ھەر قېتىم 4 - 8 مىللىلىتىر دىن بىر كۈندە 3 قېتىم ئىچىلىدۇ). (2) نېرۋا يالىلىيىتىنىڭ بۇزۇلۇشىدا: سۇمبۇل 1 سەر، ئەينۇلا 3 مىسقال، سېرىس قوۋزىغىدىن 3 مىسقال ئېلىپ، يېرىم جىڭ ھاراقتا 7 كۈن چىلاپ، كۈندە 3 قېتىم ھەر قېتىم 10 مىللىلىتىر دىن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 - 3 مىسقال.

ئەسكەرتىش: شىنجاڭدا سۇمبۇلنىڭ تۈرلىرى كوپ بولۇپ ھەم-مىسى دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

سېرىس (يىپەك ئاكاتسىيسى)

合欢 He huan

سېرىس قوۋزىغى (合欢皮) ، سېرىس گۈل غۇنچىسى (合欢花)

(پۇرچاق ئائىلىسى، سېرىس ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) يوپۇرماق تاشلايدىغان دەرەخ بولۇپ، ئىگىز-لىگى 4 - 5 مېتىر كېلىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، 2 قابتىلانغان جۈپ سانلىق پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق، كىچىك يوپۇرماقچىلىرىنىڭ شەكلى يېچاقسىمان بولىدۇ. سېپى بولمايدۇ. كۈن-دۈزى يېيىلىپ، كېچىسى يىغىلىۋالىدۇ. (3) باشسىمان گۈل رېتى ئوگزىسىمان تىزىلغان بولۇپ، يېڭى شاخنىڭ ئۇچىدا ئوسىدۇ. ئاتە-لىق گۈل يىپى ئىنچىكە ئۇزۇن، ھال رەڭلىك بولىدۇ. قاسراقلىق مېۋىسى مۈڭگۈزسىمان، شەكلى ياپىلاق ھەم نېپىز، پىشقاندا ساغۇچ قوڭۇر بولىدۇ (220 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: جەنۇبىي شىنجاڭدا تېكىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا قوۋزىغى (سېرىس قوۋزىغى)، غۇنچىسى بىلەن يېڭى ئېچىلغان گۈلى (سېرىس گۈل غۇنچىسى) ئىشلىتىلىدۇ. قوۋزىغىنى دەرەخ كەسكەندە ياكى دەرەخ شىخىنى پۈتىغاندا سويۇۋېلىپ، كەسلەپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. گۈلى تېخى ئېچىلمىغاندا يىغىۋېلىنىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي مۇتىدىل، زەھەرسىز. تېچ-لاندۇرۇپ، خاپىغانلىق چىقىرىدۇ، قانلىق جانلاندۇرىدۇ، ئاغرىق توختـ-تىدۇ، يەي ۋە سۈگەكلەرنى چىڭىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) نېرۋ ئاجىزلىغاندىن بولغان ئۇيقۇسىزلىقتا: سېرىس قوۋزىغى 5 مىسقال (سېرىس گۈل غۇنچىسى 3 مىسقال)، ئاق چۇغلۇق 2 مىسقال، لۇكگۇ 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئوپكىنىڭ يىرىڭلىق ئىششىغىدا: سېرىس قوۋزىغى 3 مىسقال، ئۈزمە يىلتىزىنىڭ ئاق پوستى 3 مىسقال، كوك كاۋا مېغىزى 5 مىسقال، شاپتۇل مېغىزى 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) نېرۋ ئاجىزلىغاندا (يۇرەك سېلىپ، دېمى سىقىلىش، باش قېيىشتا): سېرىس قوۋزىغاندىن 1 سەر، ئاق چۇغلۇقتىن 1 سەر، سىردىن 8 فۇن ئېلىپ، ھەممىنى قوشۇپ، يۇمشاق سوقۇپ كۆندە 3 قېتىم ھەر قېتىم 4 فۇندىن ئىچىلىدۇ. (4) گال ئاغرىشتا: سېرىس گۈلدىن 3 مىسقال ئېلىپ، قاينىقسۇغا دەملەپ، چاي ئورنىدا ئىچىلىدۇ. (5) يىقىلىپ-ئۇرۇلۇپ زەخمىلىنىشتە: سېرىس قوۋزىغاندىن 2 سەر ئېلىپ يۇمشاق سوقۇپ كۈندە 2 قېتىم 2 مىسقالدىن سېرىق ھاراق بىلەن ئىچىلىدۇ. (6) چاقا - جاراھەتلەردە: سېرىس قوۋزىغى 5 مىسقال، ئۈچقات 1 سەر، قىزىل چۇغلۇق 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: سېرىس قوۋزىغى 2 - 4 مىسقال، سېرىس گۈل غۇنچىسى 1 - 3 مىسقال.

جەزبۇزار (ئالتاي جەزبۇزارى)

九节菖蒲Jiu jie chang pu (阿勒泰银莲花)

(ئېيىق تاپالمىقلار ئائىلىسى، جەزبۇزار ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، يەر ئاستى يىلتىزسىمان غولى ئىنچىكە ئۈزۈن بولۇپ، توغرىسىغا ئوسىدۇ. بوغۇملىرى كوپ، رەڭگى بېغىرەڭ سېرىق، چاچما يىلتىزى بولىدۇ. (2) غولى تىك، ئېگىزلىگى 8 - 25 سانتىمېتىر. (3) ئۈچىدىن

ئوسكەن يوپۇرماقلىرى 2 قايتىلانغان 3 قۇلاقلىق مۇرەككەپ يوپۇرماق، سېپى ئۇزۇن، كىچىك يوپۇرماقچىلىرىنىڭ كەمتۇكلىرى ۋە ھەرە چىشلىرى بولىدۇ. (4) ئومۇمى ئورىغۇچىسى يوپۇرماقسىمان، 3 قۇلاقلىق بولىدۇ. گۇلى ئۇچىدىن ئوسىدۇ، رەڭگى ئاق ياكى گۇل تاجى ياپرىغىنىڭ تۇۋى كوكۇچ بولىدۇ. غوزا مىۋىسى يۇمۇلاق تۇخۇم شەكلىدە ياكى يېڭى كورۇنگەن ئاي شەكلىدە بولىدۇ، سىرتىدا يۇمشاق تۇكچىلىرى بولىدۇ (221 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ - داللاردا، چاتقاللىقلاردا ۋە ئورمانلىقلار ئارىسىدا ئوسىدۇ. ئالتاي، تيانشان تاغلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزسىمان غولى ئىشلىتىلىدۇ، ياز ۋە ئۇز پەسلىدە كولاپ، غولىدىكى يوپۇرماقلىرىنى ۋە چاچما يىلتىزىنى تاشلىۋېتىپ ھول ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىىتى: تەمى ئاچچىق، تەبىىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. يوللارنى ئېچىپ، ھوللۇكنى تارقىتىدۇ. ئىشتەينى ئاچىدۇ. زەھەر تارقىتىش، قۇرۇتلارنى ئولتۇرۇش ئۇچۇن سىرتقا ئىشلىتىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) نېرۋ ئاجىزلىق (قۇلاق غۇڭۇلداش، باش ئاغرىش) تا: جەزبۇزار 1 سەر، سېرىق يۇگەي 4 مىسقال، ئەگرى سۇناي 3 مىسقال، ئاق چۇغلۇق 3 مىسقال، ئەينۇلا 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) رېماتىزىملىق يۇرەك كېسەللىگىدە: جەزبۇزار 2 مىسقال، ئارچا ئۇرۇغى 5 مىسقال، قىزىل مىۋىلىك شاقاقۇل 3 مىسقال، كەرمان 3 مىسقال، گۇل سامساق 2 مىسقال، پەربۇن 1.5 مىسقال، چوڭ چىلان 3 تال قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) قىزىتما كېسەللىكلىرىدىكى ھۇشسىزلىنىپ جويلۇش، قاتتىق بىئارام بولۇشتا ئىشلىتىلىدۇ. (4) غەلۋىرەك، ھەر خىل چاقىلار، قىچىشقاق. تەمرەتكىلەردە: ھول جەزبۇزارنى ئېزىپ سىرتقا تېڭىلىدۇ.

مىقتارى: 0.8 — 1.5 مىسقال.

كەرمان

远志 Yuan zhi

(كەرمان ئائىلىسى، كەرمان ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غولـلۇق ئـوسۈملۈك، ئىگىزلىگى 15 - 40 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزى دۇگىلەك تۈۋرۈك سىمان، ئازراق ئەگرى بولىدۇ، رەڭگى ساغۇچ خورمىرەڭ، غولى تېگىدىن شاخلانغان بولۇپ، تىك ياكى قىيپاش ئوسىدۇ، ئىنچىكە ۋە ئاجىز بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، شەكلى ئۇزۇن سوقۇچاق ياكى تۇخۇمسىمان دۇگىلەك ياكى تارتېمىنەسىمان بولۇپ، سېپى يوق، تولۇق گىرۋەكلىك كېلىدۇ. (4) باشسىمان گۈل رېتى ئۇچىدا ئـوسىدۇ، گۈلى كىچىك، سېپى ئۇزۇن، گۈلى ئادەتتە كوك ياكى سۇس جىگەررەڭ ياكى ئاق رەڭدە بولىدۇ. مېۋىسى غوزا مېۋە، شەكـلى تەتۇر يۇرەكـسىمان، ياپىلاق، ئۇچى ئويمانراق بولىدۇ، گىرۋىكىدە تـار قـانىتـى بولىدۇ (222 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كۇنگەي تاغ باغرىدا، تاغلىق يايلاقلاردا ياكى شەمشات ئورمانلىغىدا ئوسىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن يىلتىزى ۋە پۈتۈن ئوتى ئىشلىتىلىدۇ. كۈزدە يىلتىزىنى كولاپ، غولى ۋە يـوپۇرماقـلىرىنى ئېلىۋېتىپ، تازىلاپ ئاپتاپتا قۇرۇتىدۇ. ئوتى گۈلى ئېچىلمىغان چاغدا يىغىۋېلىنىدۇ.

تەسىرى: تەمى ئاچچىقراق قېرىق. تەبىئىتى ئىسسىقا مايىل، زەھەرسىز. خاتىرجەم قىلىپ، تۇتۇۋېلىش قابىلىيىتىنى ياخشىلايـدۇ، بەلغەم بوشىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: يۇرەك سېلىپ بىئارام بولۇشتا، ئۇنۇتقاقلىقتا: كەرمان 3 مىسقال، ئىگىر 3 مىسقال، ئارچا ئۇرۇغى 3 مىسقال، خام لۇكگۇ 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) يوتۇلۇش، بەلغەم تۇكۈرۈشتە، كەرمان 3 مىسقال، قوڭغۇراقگۈل 3 مىسقال، يۇلتۇز گۈل ۋە سوغۇ گۈلنىڭ ھەر بىرىدىن 2 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 3 مىسقال.

ماگنىت تېشى

磁石 Cishi

تونۇش: بۇ بىر خىل ماگنىتلىق رەتسىز كاللەكسىمان، ئېغىر، قاتتىق، تومۇر رەڭلىك مەدەن بولۇپ، تومۇرنى ئوزىگە تارتالايدۇ.

چىقىش ئورنى: ماگمىلىق تاغ جىنسلىرى (岩浆岩) ۋە سۇپىتى ئوزگەرگەن (مېتامورفىك) تاغ جىنسلىرى (变质岩) ئارىسىدا بولىدۇ. ئىلى، ئالتاي، قۇمۇل قاتارلىق جايلاردىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: يىلنىڭ ھەممە ۋاقىتلىرىدا قېزىۋېلىپ، بۇنىڭدىكى ئولۇك ماگنىت ۋە كېرەكسىز نەرسىلەر چىقىرىۋېتىلىدۇ. ماگنىت تېشىنى كويدۇرۇش: ماگنىت تېشىنى تۇتۇنسىز چوغ ئوتقا قويۇپ، قىپ - قىزىل چوغ بولغىچە قىزدۇرغاندىن كېيىن، ئاچچىق سۇغا بىر ئاز چىلاپ قويۇپ، يەنە كويدۇرۇپ، يەنەبىر رەت چىلاپ قويغاندىن كېيىن، سوقۇپ يىرىك تالقان ھالغا كەلتۈرۈلىدۇ. شىر 10 جىڭ ماگنىت تېشى ئۈچۈن 3 جىڭ ئاچچىقسۇ كېتىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. تېچلاندۇرىدۇ ۋە خاتىرجەم قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) باش قېيىش، قۇلاق غۇڭۇلداش، يۇرەك ئېغىپ، يۇزى قىزىرىپ كېتىشتە (يۇقۇرى قان بېسىم كېسىلىدە)، بېشى قېيىپ ئايلىنىپ كېتىش، كوڭلى ئېلىشىپ قۇسۇش (مېينىر كېسىلى) دە: كويدۇرۇلگەن ماگنىت تېشى 4 مىسقال (دەسلەپ قايـ ـنىتىلىدۇ)، جۇيخۇا، خام ئەگرى سۇناي، ئالقاتلارنىڭ ھەر بىرىدىن 3 مىسقال، بەنشىيا 1 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) كوز ئىچكى بېسىمى ئورلەپ كېتىش كېسىلى (چىڭگۇاڭيەن) دە، كوز جەۋ ـ ھىرىگە ئاق چۇشۇشتە: سىجۇۋەن (磁珠丸) كۇمۇلىچىدىن كۇ ـ نىگە 2 قېتىم، ھەر قېتىم 2 مىسقالدىن يىيىلسە بولىدۇ. (3) بورەك ئاجىزلىقتا گاسلىقتا، ۋە قۇلاق غۇڭۇلدىغاندا: كويدۇرۇلگەن ماگنىت تېشىدىن 1 سەر، ياۋا كەشمىر، مودەن يىلتىز پوستى، جۇيخۇا گۇلـ ـنىڭ ھەر بىرىدىن 3 مىسقال، خام ۋە پىششىق ئەگرى سۇناي 4 مىسقال، ئالىقات 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 3 — 5 مىسقال.

سىر سۇرۇخ

朱砂 Zhu sha

باشقا ئاتىلىشى: سىماپ سۇلفات مەدىنى

تونۇش: بۇ سىماپ سۇلفات رۇدىسى بولۇپ، چوڭ ـ كىـ ـچىكلىگى بىر خىل بولمىغان دانىچە شەكلىدىكى توق قىزىل ياكى قارامتۇلراق قىزىل. پاقىراپ تۇرىدىغان مەدەندىن ئىبارەت.

چىقىش ئورنى: ئاقسۇ، ئۇلۇغچات قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: يىلنىڭ ھەر قانداق ۋاقتىلىرىدا مەدەننى قېزىۋالغاندىن كېيىن، سۇدا پاكىز چايقاپ يۇيۇپ، ماگنىت تېشى بىلەن بۇنىڭدىكى تومۇر ئارىلاشمىلىرىنى چىقىرىپ تاشلاپ، يۇمشاق سوقۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى سەل سوغاق، زەھەرلىك! تىچلاندۇرۇپ خاتىرجەم قىلىدۇ، زەھەر قايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئىچى تىتىلداپ، يۈرىكى ئېغىپ، ئۇخلىيالمىغاندا: سىر سۇرۇخ تالقىنى 5 فۇڭ (ئايرىم ئىچىلىدۇ)، مامۇرانچىن 2 مىسقال، قاقلانغان چۈچۈكبۇيا 1 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) باش قېيىش، يۇرەك ئېغىشتا، چوچۇپ بىئارام بولغاندا: سىرسۇرۇخدىن 1 سەر، ماگنىت تېشىدىن 2 سەر، ھەزىم ئېسچىتقۇسىدىن 2.5 سەر ئېلىپ، بۇلارنى بىرلىكتە يۇمشاق سوقۇپ، يەنە 1.5 سەر ھەزىم ئېچىتقۇسى بىلەن كۇمۇلاچ قىلىپ، كۈنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 2 مىسقال يېيىلىدۇ.

مىقتارى: 2 — 6 فۇڭ.

دىققەت: سىماپ بىلەن زەھەرلىنىپ قېلىشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن مىقتارىنى ئاشۇرماسلىق ۋە داۋاملىق ئىشلەتمەسلىك لازىم.

قىزىل تومۇرمەدىنى

赭石 Zhe shi

تونۇش: شەكلى ئوخشاش بولمىغان كاللەك مەدەن بولۇپ، قىزغۇچ خوما رەڭ، ئۇستىدە ئەمچەك تۈگمىسىمەك ئوسۇگى بار. بۇ ئوسۇنىڭ ئۈدۈلىدىكى ئاستىقى يۇزىدە ئۈگمىسى بىلەن ئوخشاش چوڭلۇقتا ئويمان بولىدۇ، كەسمە يۈزى كۆپ قەۋەتلىك، جىسمى قاتتىق بولىدۇ.

چىقىش ئورنى: كوپ خىلىق كانىلار ۋە تاغ جىنىس لىرى ئارىلىرىدىن تېپىلىدۇ. خېجىك، قەشقەر ۋە ئۇلۇغچاتتىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: يىلنىك ھەممە ۋاقىتلىرىدا يىغىۋېلىپ، خام ياكى كويدۇرۇپ ئىشلىتىلىدۇ. قىزىل تومۇر مەدىنىنى ئوتقا سېلىپ قىزارتىپ دەرھاللا ئاچچىقسۇ بىلەن سۇغۇرۇپ، بىر ئاز توختاتقاندىن كېيىن، سۇزۇۋېلىپ يۇمشاق سوقۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز تەتۇر يەلنى بېسىپ، قۇسۇشنى توختىتىدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) كېكىرىش ۋە قۇسۇشلاردا: قىزىل تومۇر مەدىنى 5 مىسقال، بىرىتانىيە قارا ئەندىرى، قانتېپەرلەرنىك ھەربىرىدىن 3 مىسقال، خام زەنجىۋىل 2 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) جىگەرنىك مۇسپىلىگى كۆچىيىپ، كوز قاراڭغۇلىشىپ باش قايغانىدا: قىزىل تومۇر مەدىنى 1 سەر، خام لۇڭگۇ ھەر قايسىسىدىن 8 مىسقال، تاشپاقا قېپى 6 مىسقال، چۇقا 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ئىسسىغى ئېشىپ، قان قۇسۇش، بۇرۇن قانىشتا: قىزىل تومۇر مەدىنى 5 مىسقال، بەيماۋ يىلتىزى 1 سەر، كىچىك خۇخا، خام ئەگىرى سونا يىنىك ھەر قايسىسىدىن 4 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5 - 1 سەر.

دىققەت: ھامىلىدارلارغا ئېھتىيات بىلەن ئىشلىتىش كېرەك.

10. جىگەرنى تىنچلاندۇرۇپ، يەلنى باسىدىغان دورىلار

(平肝熄风药)

بۇ دورىلارنىڭ تىنچلاندۇرۇش، تارتىشىشنى بوشاشتۇرۇش قاتارلىق خۇسۇسىيىتى بار. بۇ دورىلار باش قېيىش، باش چىڭقىلىش، كۆز قارائىغۇلىشىش ھەم پۈت-قوللار تارتىشىپ قېلىش قاتارلىق كېسەللىكلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

يادا تاش

马宝 Ma bao

تونۇش: بۇ كېسەل ئاتلارنىڭ ئاشقازان، ئۇچەي يوللىرىدىن چىققىنغان بىر خىل تاش بولۇپ، كوپىنچە يۇمۇلاق ياكى يالپاغراق يۇمۇلاق بولىدۇ. چوڭلۇغى بىر خىل بولماستىن، كىچىكلىرى پۇرچاقتەك، چوڭلىرى مۇشتەك، بەلكى ئۇنىڭدىنمۇ چوڭ بولىدۇ، سىرتىنىڭ رەڭگى سۇس ھاۋارەڭ، كۈلرەڭ ۋە قارا بولىدۇ، سىرتى سىلىق ۋە پاقىراپ تۇرىدۇ ياكى چاينالغان ئوتلارنىڭ ئىزى بولىدۇ، ئۇزى تاشتەك قاتتىق كېسىلگەن بۇزۇنىڭ رەڭگى بوز رەڭ قاتلاملىرى بولىدۇ، ئىينەكتەك ئوخشاش سەل پاقرايدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: كېسەل ئاتلارنىڭ ئاشقازان، ئۇچەي

يوللىرىدىكى تاشلارنى يىغىۋېلىپ پاكىز يۇيۇۋېتىپ، سايىدا قۇرۇتۇۋېتىپ سوقۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىغراق - تۇزلۇغراق تاتلىق، تەبىئىتى سوغاققا مايىل، زەھەرسىز. ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ، چوچۇشنى باسىدۇ، بەلغەمنى يۇمشىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: سۇ چىچەك، قۇلاق ئاستى بەز يالىلۇغى، تۇتقاقلىق، بالىلاردىكى تارتىشىشلاردا: 2 فۇك يادا تاشنى يۇمشاق سوقۇپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 3 فۇك.

قوشۇمچە: بوز ئات قۇيرۇغى (白马尾) چىش تارتىش ئۇچۇن ئىشلىتىلىدۇ. مۇڭاپىق مىقتارىدىكى بوز ئات قۇيرۇغىنى ئېلىپ، تەبىئىتىنى ساقلاپ قالغىدەك قىلىپ كويدۇرۇپ (سارغىيىپ ئۇچلىرى ئېگىلگىچە كويدۇرۇلىدۇ)، يۇمشاق سوقۇپ 5% ولىق ئىسپىرت بىلەن خېمىر ھالىغا كەلتۇرۇپ، تارتىلىدىغان چىشنىڭ تۇڭىگە سۇرۇكەپ بىر قانچە مىنۇتتىن كېيىن، چىشنىڭ تۇڭىدە كويۇشۇش ھېس قىلىنىپ، قورۇقلار كورۇنگەن چاغدا، چىش مۇلكىنى ئاجرىتىپ، چىش ئامبۇرى بىلەن ئاغرىق چىش تارتىۋېلىنىدۇ.

سازاك

地龙 Dilong

باشقا ئاتىلىشى قىزىل قۇرۇت

چىقىش ئورنى: نەم، بوش، لاي تۇپراقلىق جايلاردا كوپ بولىدۇ. كۆپسىچە يامغۇردىن كېيىن يۇپراقتىن چىقىپ ھەرىكەتلىنىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا سازاكىنىڭ پۇتۇن تېنى

ئىشلىتىلىدۇ. ئەتمياز، ياز ۋە كۈز پەسىللىرىدە تۈتۈلىدۇ يېڭى قېزىۋېلىنىدۇ يېڭى ھوسۇل سۇ قامچا ئوتنى ئېزىپ خېمىر ھالىغا كەلتۈرۈپ، بۇنىڭغا چاي ۋە سۈزۈك سۇ قوشۇپ سازاق كوپ جايغا قويۇلسا، سازاقلار ئوزلىگىدىن چىقىدۇ. بۇنى يېڭى بويىچە يېڭى كۈل بىلەن ئوجۇقتۇرۇپ ئولتۇرۇپ، كۈلدىن ئايرىۋېلىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تۇزلۇق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. ئىسسىقنى قايتۇرىدۇ، چوچۇشنى باسىدۇ، سۇيدۇك راۋان قىلىدۇ، زەھەرنى كېسىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) يۇقۇرى قىزىتمىلىق تارتىشىشلاردا: سازاق 5 مىسقال، چايان 1 مىسقال، قۇنۇن 4 مىسقال، ئۇچقات 4 مىسقال، لىيەنچاۋ 3 مىسقال قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) كانايچە ياللۇغىدا، زىققىدا: سازاقدىن 5 مىسقال، ئورۇك مېغىزىدىن 3 مىسقال ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ بىر كۈندە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 2 مىسقالدىن ئىچىلىدۇ. (3) قۇلاق ئاستى بەز ياللۇغىدا: تىرىك سازاقنى پاكىزە يۇيۇپ، تەخسىگە قويۇپ ئۈستىگە مۇۋاپىق مىقتارىدا شېكەر سېپىپ، بۇنىڭدىن بولۇنۇپ چىققان سۇغا داكىنى چىلاپ ئاغرىق جايغا چاپلىنىدۇ. داكا قۇرۇغاندا ئۈدۈللۇق يوتكەپ تۇرۇلىدۇ. (4) سۈت بېزى ئىششىغى، بەلۋاغسىمان قوۋاقلاردا: سازاق 5 دانە، قازان كۈيىسى 4 مىسقال، يۇمشاق سوقۇپ گۈنجۈت يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، ئەتىگەن ۋە كەچتە بىر قېتىمدىن يارا ئورنىغا چېپىلىدۇ. (5) يۇقۇرى قان بېسىمىدا: سازاقنى ئوتقا قاقلاپ قۇرۇتۇپ، يۇمشاق سوقۇپ كۈنىگە 2 - 3 قېتىم ھەر قېتىم بىر مىسقالدىن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 — 3 مىسقال.

پىلە قۇرۇتى

僵蚕 Jiang can

پىلە قۇرۇت مايىغى (蚕沙)

چىقىش ئورنى: رايونىمىزنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ. خوتەن، ئاقسۇ قاتارلىق جايلاردىن كۆپرەك چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: پىلىنىڭ ئۆششاق قۇرۇتلىرى بەيجاڭجۇن باكتىرىيىسى (白僵菌) بىلەن يۇقۇملىنىپ ئولگەندىن كېيىنكى قۇرۇپ قالغان پىلە (پىلە قۇرۇتى) ۋە پىلىنىڭ مايا قىلىرى دورا ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. كېسەللىنىپ ئولگەن پىلە قۇرۇتلىرىنى ھاكىنىڭ ئىچىگە سېلىپ، سۇيىنى شۇمۇرگۈزۈپ چىقىرىۋېتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتقاندىن كېيىن، كېپەك بىلەن قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ. پىلە مايىغى، پىلە قۇرۇتىنىڭ 2 - 3 - ئۈيقۇلانغان ۋاقتىدا چىقارغان مايا قىلىرى بولۇپ، بۇلارنى يىغىۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تازىلاپ ئىشلىتىلىدۇ، غوزەكنى تېشىپ چىقىش ئالدىدىكى غوزەك قۇرۇتلىرىمۇ دورا بولىدۇ (223 - رەسىمگە قارالسۇن).

تەبىئىتى: پىلە قۇرۇتىنىڭ تەمى ئاچچىقراق تۇزلۇق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. ئىسسىق يەلنى چىقىرىدۇ، چوچۇشنى باسىدۇ، بەلغەم يۇمشىتىدۇ. پىلە مايىغىنىڭ تەمى ئاچچىغراق تاتلىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. يەللەرنى ھەيدەپ، ھول لۇكنى قۇرۇتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئالالارنىڭ چوچۇشىدە: پىلە قۇرۇتى 3 مىسقال، چايان 3 مىسقال، چوچۇكبۇيا 2 مىسقال،

سىرسىۇروخ 1 مىسقال، يۇمشاق سوقۇپ ئۇن بىلەن خىمىر قەلەپ، سىرىق پۇرچاق چوكىلىغىدا كۆمۈلاچ ياساپ بىر ياشقا تولغان بالىلارغا 2 كۆمۈلاچ بېرىلىدۇ. (2) يۇز نېرۋىلىرىنىڭ پارالىچىدا: پىلە قۇرۇتى، چايان ۋە ئاق پارپا (白附子) نىڭ ھەر بىرىدىن ئوخشاش مىقتاردا ئېلىپ، ئايرىم - ئايرىم قۇرۇپ سارغايتىپ، بىرگە قوشۇپ يۇمشاق سوقۇپ كۈنىگە 3 قېتىم، ھەر قېتىمدا 1 مىسقالدىن سىرىق ھاراق ياكى زەنجىۋىل سۈيى بىلەن ئىچىلىدۇ. (3) بالىياتقۇنىڭ پائالىيەتچان قانىشىدا: 2 مىسقال پىلە مايىغىنى قارايغىچە قورۇپ، يۇمشاق سوقۇپ سىرىق ھاراق بىلەن ئىچىلىدۇ. (4) ربما - تىزىم، قول - پۇتلار كۈيۈشۈپ ئاغرىغاندا: 1 سەر پىلە قۇرۇت ما - يىغىنى سۇدا قاينىتىپ، 5 مىسقال ھاراق قوشۇپ، 3 كە بولۇپ ئىچىلىدۇ. (5) تۇتقاقلىقتا: 68 دانە غوزەك قۇرۇتىنى يۇيۇپ تازلاپ، بۇنىڭغا سوغاق سۇ ۋە مۇۋاپىق مىقتاردا ناۋات قوشۇپ، ھورلاپ پىشىرىپ، بىر قېتىمدا يېيىلىدۇ. كېسەل تۇتۇشتىن بۇرۇن يېيىلسە تېخىمۇ ياخشى. (6) قان ئارىلاش تەرەت قىلىش، قان سىيىش، بالىياتقۇ قاناشلىرىدا: پىلە قۇرۇت تېرىسىنى (پىلە قۇرۇتىنىڭ تاشلىغان تېرىسى) قورۇپ سوقۇپ تالقانلاپ، كۈنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىم 1 مىسقالدىن قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 — 4 مىسقال.

چايان

全蝎 Quan xie

چۈشى ئۆزى: تاش ئارىلىقلىرىدا تۆۋىلىرىدە ياشايدۇ. نەم قاراڭغۇ جايلاردا ماكانلىشىدۇ. جەنۇبىي شىنجاڭدا كوپرەك ئۇچرايدۇ (224 - رەسىمگە قارالسۇن).

يمغمپ تەييارلاش: پۇتۇن تېنى دورا بولمدۇ، كەچ باهاردىن باش كۆزگە قەدەر تۇتۇپ، سۇغا سېلىپ ئۇجۇقتۇرۇپ ئول تۇرگەندىن كېيىن سۈزۈۋېلىپ، قايتا تۇز سۈيىگە سېلىپ (ھەر بىر جىك چايان ئۇچۇن 2 - 3 سەر تۇز قوشۇلمدۇ) 3 - 4 سائەت قايناتقاندىن كېيىن سۈزۈۋېلىپ، شامال تېگمپ تۇرىدىغان سايىدا قۇرۇتۇلمدۇ.

تەبىتى: تەمى ئاچچىغراق تۇزلۇق، تەبىتى موتىدىل، زەھەرلىك؛ يەلنى ھەيدەپ، تارتىشىشنى يېشىدۇ. چايان قۇيرۇغىنىڭ تەسىرى تېخىمۇ كۈچلۈكرەك بولمدۇ.

ئىشلىتىلىشى: بالىلارنىڭ تارتىشىشدا (تارتىشپ كىرىشپ قېلىش، ئارقىسىغا تارتىشپ كېتىش) تە: چايان 2 - 5 فۇڭ، پىلە قۇرۇتى 3 مىسقال، سازاڭ 2 مىسقال، تېيەنما 1 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلمدۇ. (2) يارتا پالەچ، تىلى تۇتۇلۇش، ئېغىز - بۇرۇن مايماقلىشىشتا: چايانىدىن 2 مىسقال، سەكسەن پۇتتىن 1 تال، دورىلىق ئەڭلىك ئوت 3 مىسقال ئېلىپ، بۇلارنى سارغايغىچە قورۇپ يۇمشاق سوقۇپ كۇنىگە 2 قېتىم، ھەر قېتىمدا 2.5 مىسقالدىن سېرىق ھاراق بىلەن ئىچىلمدۇ. (3) قۇلاق ئاستى بەز يالىغدا: چايانىنى گۈنجۈت يېغى بىلەن قورۇپ، كۇنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىم بىر دانىدىن ئۇدا 2 كۈن يېيىلمدۇ. (4) باشنىڭ بىر تەرىپى ئاغرىغاندا: چايان 5 فۇڭ، سازاڭ 1 مىسقال، چۈچۈكبۇيا 5 فۇڭ ئېلىپ، بۇلارنى يۇمشاق سوقۇپ كۇنىگە 2 قېتىم، ھەر قېتىمدا 1 مىسقال ئىچىلمدۇ. سىرتقا ئىشلەتكەندە چايان ۋە سوپۇن دەرىخى تەڭ مىقتاردا قوشۇپ يۇمشاق سوقۇپ ئاغرىق جايغا چاپلاپ قويۇلمدۇ.

مىقتارى: چايان 0.8 - 1.5 مىسقال. چايان قۇيرۇغى 3 - 5 فۇڭ، تېنى ئاجىز كىشىلەر ئىشلىتىشتە ئېھتىيات قىلىشى لازىم.

ئوغری تىكەن

蒺藜 Jili

باشقا ئاتىلىشى: تومۇر تىكەن، چاھار پۇتى ئاسمانى

(ئوغری تىكەن ئاتىلىشى، ئوغری تىكەن ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، كوپ شاخلىنىدۇ. يەر بېغىرلاپ ئوسىدۇ. ئۇزۇنلۇغى 30 - 60 سانتىمېتىر، پۇتۇن تېنىدە ئاق يۇمشاق تۇكلەر بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ياكى نوۋەتلىشىپ ئوسىدىغان جۇپ سانلىق پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق. (3) گۇلى سېرىق قولتۇغىدىن يالغۇز ئوسىدۇ. مىۋىسى پىشقاندىن كېيىن يېرىلىدۇ ۋە ھەر بىر مىۋىدە بىر جۇپتىن ئۇزۇن ۋە قىسقا تىكەنلىرى بولىدۇ (225 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: دەريا بويلىرىدا، دالىلاردا ۋە قۇم دوۋىلىرىدە ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە جايىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن مىۋىسى ئىشلىتىلىدۇ. كۇز پەسلىدە مىۋىسى پىشقاندا ئورۇپ مىۋىسىنى قېقىۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ خام بويىچە ياكى تۇز بىلەن قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ. بۇنىڭ يۇمران مايسىسىمۇ دورا بولىدۇ.

تەبىىتى: تەمى قېرىق. تەبىىتى ئىسىققا مايىل. زەھەرسىز. جىگەرنى ياشارتىدۇ. يەلنى تارقىتىدۇ، كورنى روشەنلەشتۇرىدۇ، قاننى ماڭدۇرىدۇ، قىچىشىشنى باسىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) كوز بىرىكتۈرگۈچى پەردىسىنىڭ ئوتـ كۈر ياللۇغىدا: ئوغرى تىكەن 4 مىسقال، جويخۇاگۈل 2 مىسقال تاجىگۈل ئۇرۇغى 3 مىسقال، قىرىق سوغۇم 3 مىسقال، پونۇس 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلمدۇ. (2) كوز مۇڭگۈزلۈك پەردىسى بۇلۇتـ لىشىپ قالغاندا: ئوغرى تىكەن 2 مىسقال، جۇيخۇاگۈل 3 مىسقال، چىرىلداق قېپى 1 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلمدۇ ياكى يۇمشاق سوقۇپ كۈنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 2 مىسقالدىن ئىچىلمدۇ. (3) ئېشەك يېمىدە، تېرە قىچىشىشتا ئوغرى تىكەن 3 مىسقال، كەۋرەك 3 مىسـ قال، چىرىلداق قېپى 2 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلمدۇ.

مىقتارى: 1.5 — 3 مىسقال.

دىگزىيا

牛黄 Niu huang

باشقا ئاتىلىشى: كالا ئوت تېشى

تونۇش: بۇ ئـوت تېشى بىلەن ئاغرىغان كـالىلارنىڭ ئوت خالتىسى، ئوت كانىلى ۋە ئوت يوللىرىدا ئۈچرايدىغان تاش بولۇپ، كوپىنچە تۈخۈمسىمان، شارسىمان، ئۈچ بۇرجەك ياكى چاسا شەكىلـ لەردە بولىدۇ. ئاز ساندىكىلىرى نەيسىمان ياكى دانىچەسىمان بولىدۇ. سىرتى سىرىق يـاكى خـومـارەڭ سىرىق بـولۇپ، كـەسمە يۈزىدە قەۋەت ـ قەۋەت سىزىقلىرى بولىدۇ. پۈرىغى خۇشبۇي، تەمى دەسلەپـ تە سەل قېرىق، كېيىنچە تاتلىق تۇيۇلىدۇ، تىل ئۈستىگە قـويۇلسا سالقىنلىق ھېس قىلدۇرىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: ئوت تېشى كېسەللىگى بىلەن ئاغرىـ

غان كالىلارنى سويغاندا، ئۇنىڭدىكى ئىوت تاشلىرىنى چىقىرىۋېلىپ، (ئۇۋۇلۇپ كەتمەسلىك كېرەك)، پاختىغا ياخشى يوگەپ، پوستى بىر ئاز قېتىشقىچە سايىدا قۇرۇتۇپ، ئاندىن يىپ بىلەن باغلاپ سايىغا ئېسىپ قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىمقراق قېرىق، تەبىئىي سوغاققا مايىل، ئازراق زەھەرلىك؛ ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ. چوچۇشنى باسىدۇ، يوللارنى ئاچىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئوتكۇر يۇقۇملۇق كېسەللەردىكى يۇقۇرى قىزىتما، ھۇشىدىن كېتىش، تارتىشىش، جويلۇش، تىپىرلاپ بىئارام بولۇش، بالىلاردىكى ئىسسىقلىق ئەۋجىگە ئىلىشتىن بولغان تارتىشىشلاردا: دېڭزىيا 2 فۇك (ئايرىم ئىچىلىدۇ)، مامىرانچىنى 5 مىسقال، چايان 5 فۇك، سىرسۇرۇخ 1 مىسقال (ئايرىم ئىچىلىدۇ) قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) يۇڭاق ھول تەمرەتكىسىدە دېڭزىيا 1 فۇك، (ئايرىم ئىچىلىدۇ)، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، ئۇچقات 3 مىسقال، قامچا، ئوت 2 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) سىرتقا ئىشلەتكەندە، گال ئاغرىقلىرى، ئېغىز يارىلىرى، غەلۋىرەك، چىقان قاتارلىق يارىلارنى ساقايتىدۇ.

مىقتارى: 1 — 2 فۇك.

مەنئى قىلىنىشى: ھامىلدار ئاياللارغا ئىچىش مەنى قىلىنىدۇ.

11 - قۇۋەت بەرگۈچى دورىلار

（补益药）

قۇۋەت بەرگۈچى دورىلار ــ بەدەنگە قۇۋەت بەرگۈچى، قاننى قۇۋەتلىگۈچى، موسپىلىككە ياردەم بېرىپ، مەنپىلىكنى ئاسرايدىغان دورىلار. بۇ دورىلار ماغدۇرسىزلىق، دېمى سىقىلىش، سوزلىگەندە ماغدىرى بولماسلىق، ئوزلىگىدىن تەرلەش، ئىچى ئوتۇش، بالىياتقۇ توۋەنلەپ كېتىش، قان ئاجىزلاپ چىرايى سارغىيىش، كالپۇك ۋە تىرناقلارنىڭ ئاقىرىشى، باش قېيىش، يۇرەك ئېغىش، ھېيىز تەڭشەلمەسلىك، مۇسپىلىگى ئاجىزلىغىدىن كېلىپ چىققان قول پۇتى توڭلاپ سوغاقتىن قورقۇشى، ئەرلىك جىنسى ئاجىزلىق، ئېھتىلام، بەل سەمرىش، كوپ سىيىش، مەنپىلىگى ئاجىزلىغىدىن كېلىپ چىققان قۇرۇق يوتەل، ساختا ئىسسىقلىق، ئوغرى تەر قاتارلىق كېسەللىكلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

بەدەنگە قۇۋۋەت بەرگۈچى دورىلار

(补气药)

قان تىپەر (شىنجاڭ قان تىپەرى)

党参 dang shen

باشقا ئاتىلىشى: تورسۇلداق، سۇغۇر سېسىق ئوتى

(قوڭغۇراق گۈللۈكلەر ئائىلىسى، قان تىپەر ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 50 — 100 سانتىمېتىر، سېسىق پۇرايدۇ. (2) يىلتىزى توم، شەكلى موكىغا ئوخشايدۇ، يۇقۇرى ئۇچىدا ھالقىلىق سىزىقلىرى بولىدۇ. كېسىلگەن يۈزى ئاق بولىدۇ. ئوق غولى كوپ شاخلىنىدۇ. (3) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسكەن ياكى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، سېپى قىسقا، شەكلى تۇخۇمسىمان ياكى كەڭ تېمىنەسىمان بولۇپ، يۇقۇرى قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرى تەدرىجى كىچىكلەيدۇ. (4) گۈلى شېخىنىڭ ئۇچىدىن ياكى يۇقۇرى قىسمىدىكى يوپۇرماق قولتۇغىدىن ئوسۇپ چىقىدۇ. شەكلى قوڭغۇراقسىمان رەڭگى ئاقۇش كۆك كېلىدۇ. غوزەك مۇدىسى 3 كە يېرىلىدۇ، مۇدىسى پىشقاندا گۈل كاسىسى چۈشۈپ كەتمەيدۇ (226 — رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇلى ئورنى: تاغ جىلغىلىرى، تاغ داغرىدىكى ئورمانلىق قاتارلىق نەم جايلاردا ئوسىدۇ. تيانشان، ئالتاي ۋە كوتېنلۇن تاغلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ، كۇز پەسلىدە قىزىۋېلىنىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىىتى: تەمى تاتلىق، تەبىىتى موتىدىل، زەھەرسىز. تال ئاشقازاننى قۇۋەتلەيدۇ. قان - قۇۋىتىنى تولۇقلايدۇ. خىلىت ھاسىل قىلىپ، ئۇسسۇزلۇقنى باسىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تال ئاشقازان ئاجىزلىغىدا، ئىشتەي تۇتۇلۇپ ئاجىزلىغاندا: قان تېپەر 7 مىسقال، بەيجۇ 3 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 1 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) قان ئازلىقتا: قان تېپەر 5 مىسقال، ئىشلەنگەن كەتىرا 1 سەر، ئاق چۇغلۇق 3 مىسقال، ئالىقات 5 مىسقال، ئېشەك يېلىمى 3 مىسقال، ئىشلەنگەن چۇچۇكبۇيا 1 مىسقال، چوڭ چىلان 3 دانە، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) بالىلارنىڭ ئىشتەيى تۇتۇلۇشتا: قان تېپەر 3 مىسقال، كومۇرلەنگەن بەيجۇ 1 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 1 مىسقال، كومۇرلەنگەن دولانە 2 مىسقال، ئارپا ئۇندۇرمىسى 2 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 3—4 سەر.

قوشۇمچە: لۇئەن قان تېپەرى (潞党参) بۇنىڭ ئۇرۇغى سەنشىدىن يوتكەپ كېلىنىپ غۇلجىدا تېرىلماقتا، ياخشى ئوسۇۋاتىدۇ.

كەتىرا

黄芪 Huang qi (近缘黄芪)

(پۇرچاق ئائىلىسى، كەتىرا ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق امان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 50 — 80 سانتىمېتىر. (2) ئوق يىلتىزى ئۇزۇن، شەكلى تۇۋرۇكسىمان بولىدۇ. غولى تىك، سىرتى شالاڭ، ئاق تۇكلەر

بىلەن قايلانغان. (3) بوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن تاق سانلىق پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق، ئۇششاق يوپۇرماقلىرى كىچىگرەك، سانى 17 - 29غا قەدەر بولۇپ، تۇخۇمسىمان تېمىنە شەكلىدە، تولۇق گىرۋەكلىك كېلىدۇ، قوشۇمچە يوپۇرمىغى 3 بۇرجەكلىك تېمىنە شەكلىدە بولىدۇ. (4) ئۇمۇمى گۈل رېتى ئۇچىدا ياكى قولتۇغىدا ئوسىدۇ. گۈل رېتى قىسقا، گۈللىرى زىچ، كېپىنەكسىمان، رەڭگى سۇس سېرىق، ئۇمۇمى گۈل سېپى ناھايىتى ئۇزۇن بولىدۇ. گۈل كاسىسىسى قوڭغۇراققا ئوخشايدۇ، قارا تۇكلىرى بولىدۇ. قاسراقلىق مەۋسى كوپۇپ چوڭىيىپ پۇۋەككە ئوخشايدۇ، ئۇرۇغى ئۇششاق بورەكسىمان، رەڭگى قارا (227 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى تاغ ئورمانلىقلىرىدىكى ئوچۇقچۇلۇقتا، ئورمان بويلىرىدا، چاتقاللىقلاردا كوپ ئوسىدۇ. ئالتاي، تارباغاتاي رايونلىرىدىن كوپ تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: يىلتىزى دورا بولىدۇ. ئەتىياز ۋە كۈز پەسلىدە قېزىۋېلىپ، چاچما يىلتىزى ۋە لاي توپىلارنى تازىلىۋېتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، تولۇق نەمدەپ، يالپاغلاپ توغراپ خام بويىچە ياكى ھەسەل قوشۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز، تاش بەدەننى چىڭىتىپ، قۇۋەت بېرىدۇ، تەرلەشنى توختىتىدۇ، ھارام ئەتلەرنى يوقىتىپ، ئەت ئوندۇرىدۇ. سۈيدۇكنى راۋان قىلىدۇ، ئىششىقلارنى ياندۇرىدۇ. خام ئىشلەتكەندە تاش بەدەننى چىڭىتىپ تەر توختىتىش تەرىپىگە مايىل بولىدۇ، ئوت بىلەن جىياگۈك قىلىپ ئىشلىتىلسە تال ئاشقازاننى قۇۋەتلەش تەرىپىگە مايىل بولىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئۇزۇن مۇددەتلىك كېسەل ئازاۋىدىن بەدەن ئاجىزلاشقاندا: كەتمىرادىن 2 سەر، قان تېپىرىدىن 1 سەر ئېلىپ قوي گوشى بىلەن شورپا قىلىپ ئىچىلىدۇ. (2) سوغۇق چە-

قىپ قېلىش ۋە بالىياتقۇ چىقىپ قېلىشتا: كەتمرا 5 مىسقال، قان تېپەر 3 مىسقال، پەربۇن 2 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلمدۇ. (3) بو- رەك ياللۇغمدىن بولغان سۇلۇق ئىششىقلاردا: خام كەتمرا 1 سەر، تاۋۇز شاپىغىنىڭ شوپىگى 2 سەر، توشقان زەددىگى 4 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلمدۇ. (4) ئاددى ئىششىقلاردا: كەتمرا 5 مىسقال، قان تېپەر 5 مىسقال، بەيجۇ 3 مىسقال، بۇغا مۇڭگۈز يېلىمى 5 مىسقال (ئايرىم ئېرىتىپ ئىچىلمدۇ) پاقا يوپۇرماق ئۇرۇغى 5 مىسقال، چوڭ چىلان 5 دانە، قاينىتىپ ئىچىلمدۇ. (5) غەلۋىرەك ئۇزۇنغىچە ئېغىز ئالمى- غاندا: كەتمرا 5 مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، ئۇچقات 5 مىسقال، سوپۇن دەرەخ تىكىنى 2 مىسقال، ئاچچىق تاۋۇز يىلتىز تالقىنى 3 مىسقال، بەيجۇ 3 مىسقال، چۇەنچۇك 3 مىسقال، ياۋا كەشمىر 3 مىسقال، چۇچۇكبۇبا 1 مىس- قال، قاينىتىپ ئىچىلمدۇ. (6) ھېيىز توختاپ قالغاندا رەڭگى سارغىيىپ، بېشى قېيىپ، يۇرەك سېلىپ، نەپەس سەمىلىپ، بەل پۇتلىرى سەمراپ ئاغرىغاندا: كەترا 5 مىسقال، داڭگۇي 5 مىسقال، لىپەككۇل 4 مىسقال، قاي- نىتىپ ئىچىلمدۇ. (7) تاش بەدەن ئاجىزلىغىدىن بولغان تەرلەشتە: كەتمرا 3 مىسقال، بەيجۇ 3 مىسقال، كەۋرەك 2 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلمدۇ.

مىقتارى: 2 — 5 مىسقال.

قوشۇمچە: مۇنچاق قوراي (岩黄芪) (پۇرچاق ئائىلىسى، مونچاق قوراي ئۇرۇغدىشى) (228 - رەسىمگە قارالسۇن). ئاساسىي ئالاھىدىلىگى: قوشۇمچە يوپۇرمىغى پەرىدىلەشكەن، خورماڭ، گۈلى بېغىرەك، قاسراقلىق مىۋىسى ياپىلاق تەسۋىسمان، سىرتىدا تورسىمان سىزىقچىلىرى بولۇپ، گىرۋەكلىرىدە تارقاناتلىرى بولىدۇ. ئاساسەن ئالتاي، تيانشان تاغلىرىدىن چىقىدۇ.

ئاقسۇ كەتىراسى (阿克苏黄芪) (229- رەسىمگە قارالسۇن). ئالاھىدىلىگى: كىچىك ياپراقچىلىرى چوڭراق، ئۇزۇنلۇغى 2-4 سانتىمېتىر، كەڭلىگى 1 - 1.5 سانتىمېتىر، تۈخۈمسىمان تېمىنە شەكلىدە، كىچىك ياپراقچىلىرى ئادەتتە 7 تال بولىدۇ. قاسراقلىق

مىۋىسى كەتىرا مىۋىسىدىن چوڭراق، سىرتىنى پەردە قاپلاپ تۇرغاندەك كورىنىدۇ. يىلتىزسىمان غولىنىڭ ئۇچىدا ھالقىلىق سىزىقچىلىرى بولىدۇ.

(3) **خېلەنشەن كەتىراسى** (贺兰山黄芪) (230 - رەسىمگەقارالسۇن). ئالاھىدىلىگى: كىچىك ياپراقچىلىرى تەتۇر يورەكسىمان، قاسراقلىق مىۋىسى ئۇزۇن بولۇپ خۇددى نوخۇتقا ئوخشايدۇ. ئۇچى ئۇچلۇق بولىدۇ، سىرتىدا تورسىمان سىزىقلىرى، ئىچىدە ئايرىغۇچى پەردىسى بولىدۇ، تيانشاننىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن چىقىدۇ.

(4) **ئىلى كەتىراسى** (伊犁黄芪) (231 - رەسىمگەقارالسۇن). ئالاھىدىلىگى: كىچىك ياپراقچىلىرى 5 - 7 جۇپ، شەكلى ئۇزۇنراق سوقۇچاق ياكى تۇخۇمسىمان تېمنە شەكلىدە بولۇپ، كەينى تەرەپتە ئاق تۇكلىرى بولىدۇ. يۇقۇرقىلاردىن باشقا رايونىمىزدا **دۇڭبىي كەتىراسى** (东北黄芪)، **ئىچكى موڭغۇل كەتىراسى** (内蒙黄芪) يوتكەپ تېرىلماقتا، ياخشى ئوسۇۋاتىدۇ. يۇقۇرىدا ئېيتىلغانلارنىڭ ھەممىسى كەتىرا سۇپىتىدە دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

قىزىل مىۋىلىك شاقاقۇل

黄精 Huang jing

(پىياز ئائىلىسى، شاقاقۇل ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، تەخمىنەن 60 سانتىمېتىرچە ئىگىزلىكتە ئوسىدۇ. (2) يىلتىزسىمان غولى توغرىسىغا ئوسىدۇ. يوغۇنلىرى ۋە چاچما يىلتىزلىرى بولىدۇ، رەڭگى سۇس سېرىق كېلىدۇ. غولى يەككە تىك ئوسىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ياكى ئايلانمىراق ئوسىدۇ، سېپى بولمايدۇ، يىپسىمان

تېمىنە شەكلىدە بولىدۇ. (4) گۈلى كانايسىمان، رەڭگى سۇس سوسۇن بولۇپ، ئادەتتە قولتۇغىدىن 2 تالىدىن ئوسۇپ چىقىدۇ. شىرىنلىك مېۋىسى شار شەكلىدە، رەڭگى قىزغۇچ بولىدۇ (232 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ باغرىدىكى ئورمانلىقلاردا ياكى چاتقاللىقلاردا ئوسىدۇ، تيانشان، ئالتاي، كۇنلۇن تاغلىرىنىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يېغىپ تەييارلاش: بۇنىڭ يىلتىزسىمان غولى دورا بولىدۇ. ياز ۋە كۈز پەسللىرىدە قېزىۋېلىپ تازىلاپ، چاچما يىلتىزلىرىنى ئېلىۋېتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، توغراپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. يۇرەك، ئوپكىنى ھوللەشتۇرىدۇ. خىلىت ھاسىل قىلىپ، ئاشقازاننى ئاسرايدۇ، ئىلىك ۋە دەنىنى كوپەيتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تومۇر ماددىسى يېتىشمەسلىكتىن بولغان قان ئازلىقتا: قىزىل مېۋىلىك شاقاقۇل 1 سەر، قارا مۇئىر(耳木黑) 1 سەر، چىلان 30 دانە، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئوزۇقلۇق يېتىشمەسلىكتىن بولغان قان ئازلىقتا: قىزىل مېۋىلىك شاقا قۇل 5 مىسقال، نىلوپەر ئۇرۇغى 3 مىسقال، ئاق چۇغلۇق 3 مىسقال، قان تېپەر 3 مىسقال، ئېشەك يېلىمى 3 مىسقال (ئاپسىرىم ئېرىتىلىدۇ) قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) قان ئازلىقتا: قىزىل مېۋىلىك شاقاقۇل ۋە داڭگۇيىنىڭ ھەر بىرىدىن 4 سەر ئېلىپ، بۇنسى 2 سەر ياخشى ھاراق بىلەن ھورلاتقاندىن كېيىن ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ سوقۇپ چىكىلەنگەن ھەسەل بىلەن 3 مىسقاللىق كۈمۈلاچ ياساپ، كۈنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا بىر كۈمۈلاچىن يېيىلىدۇ. (4) ئوپكە سىلى قىزىتمىسىدا: قىزىل مېۋىلىك شاقا قول 5 مىسقال، ئالمقات يىلتىز پوستى 3 مىسقال، تەسۇي قوناق 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) پۇت تەمرەتكىسى ۋە يوتا تەمرەتكىسىدە:

يېرىم جىڭ قىزىل مىۋىلىك شاقاقۇلنى سۇدا قايىنىتىپ مەلھەم ھالغا كەلتۇرۇپ، سىرتقا سۇركىلىدۇ. (6) تال ئاشقازان ئاجىزلىغى ۋە ئوپكە ئىسسىغى ئېشىپ كەتكەنلىكتىن بولغان يوتەلدە، ئادەتتىكى مىقتارى بوبىچە ئىشلىتىلىدۇ. ئوپكە سىلىدىكى قان تۇكۇرۇشتە: شاقاقۇل 4 سەر، گۇلسامساق يېرىم جىڭ، غاز ئوتى 2 سەر، بۇلارنى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ سوقۇپ، چىكىلەنگەن ھەسەل بىلەن كۇمۇلاچ ياساپ، كۇنىگە 3 قېتىم، ھەر قېتىمدا 3 مىسقالدىن يىيىلىدۇ.

مىقتارى: 3—4 مىسقال.

ئىزاھات: قىزىل مىۋىلىك شاقاقۇل ئەسلىدە شاقاقول (玉竹 - polygonatum officinale All) بىلەن بىر ئۇرۇق داشتىكى ئوسۇملۇك. بىراق شەكلى شاقاقۇلدىن كوپ پەرقلىنىدۇ. رايونىمىزنىڭ بەزى جايلىرىدا قىزىل مىۋىلىك شاقاقۇل، شاقاقۇل ئورنىدا ئىشلىتىلمەكتە.

بەيجۇ

白术 Bai zhu

(مۇرەككەپ گۇللۇكلەر ئائىلىسى، بەيجۇ ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30 — 60 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزسىمان غولى سېمىز مۇشقا ئوخشاۋراق كەتكەن، قوۋزىغى كۇلرەڭ ساغۇچ، غولى تىك بولۇپ، يۇقۇرى قىسمىدىن شاخلىنىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. غولىنىڭ نوۋەن قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرى ۋاكە چوڭقۇر يېرىلغان. يۇقۇرى قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرى يېرىلمىغان، بىر ئاز چوڭراق، شەكلى تۇخۇمسىمان تېمىنە شەكلىدە بولۇپ، گىرۋەكلىرىدە تىكەنلىك چىش-

لمری بولىدۇ. (4) باشسمان گۈل رېتى ئۈچىدا ئوسىدۇ، گۈلى كىچىك رەڭگى قىزغۇچ سوسۇن، ئومۇمى ئورىغۇچسى قوڭغۇراقسمان كوپ قەۋەتلىك، ئەڭ سىرتقى قەۋىتى پەيسمان چوڭقۇر يېرىلغان، ياپراقسمان ئورىغۇچى ياپراقلاردىن تەركىپ تاپىدۇ. مېۋىسى ئورۇق مېۋە بولۇپ بىر ئاز ياپىلاق كېلىدۇ (233 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ھاۋاسى سالقىن، توختام سۇلارنى چىقىرىۋېتىش ئەپلىك بولغان قۇمساڭغۇ يەرلەرگە تېرىپ ئوستۇرۇشكە بولىدۇ. غۇلجا قاتارلىق جايلاردا تېرىپ ئوستۇرۇلمەكتە.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پىلتىزسمان غولى ئىشلىتىلىدۇ. تېرىپ 1 - 2 يىل ئوتكەندىن كېيىن، كۈزدە يوپۇرماقلىرى سارغايغاندا قېزىۋېلىپ تازىلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، تولۇق نەمدەپ يالپاغلاپ توغراپ، كېپەك ياكى تۈپراق بىلەن قورۇپ ياكى قورۇپ كومۇرلەندۈرۈپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئى: تەمى قېرىغراق تاتلىق، تەبىئى بىر ئاز ئىسسىقا مايىل، زەھەرسىز. تال ئاشقازانغا قۇۋەت بېرىپ، تالنى ساغلاملاشتۇرىدۇ. سۇلارنى راۋان قىلىپ، ھوللۇكنى قۇرۇتىدۇ، تەر توختىتىدۇ، ھامىلەنى ئاسرايدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ھەزىم قىلىش ناچارلىق، ئىشتەي ياخشى بولماسلىقتا: قان تېپەر 4 مىسقال، بەيجۇ 3 مىسقال، كومۇرلەنگەن دولانە 3 مىسقال، ئارپا ئۇندۇرمىسى 3 مىسقال، قايىنىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئىشتەي ياخشى بولماسلىق، قوساق كۆپۈش، ئىچ ئوتۇشتە قان تېپەر 3 مىسقال، كومۇرلەنگەن بەيجۇ 3 مىسقال، پىچەكگۈل 5 مىسقال، ئىشلەنگەن چۇ-چۇكىبۇيا 1 مىسقال، دولانە 3 مىسقال، ھەزىم تېچىتقۇسى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ئاشقازان ۋە 12 بارماق ئوچەي يارىلىرىدا: قان تېپەر 1 سە، بەيجۇ 1 سەر، سوغۇگۈل 1

سەر، جۇزبۇۋا (مۇسكات ياڭغىنىڭ مېغىزى) چۇچۇكبۇيىدىن 2.5 سەر ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، كۇنىگە 3 قېتىم 1 - 2 مىسقالدىن ئىچىلىدۇ.

(4) بويىدىن ئاجراشنىڭ دەسلەپكى بەلگىلىرى كورۇنگەندە (بەدەن ئاجىزلىقتىن ھامىلە قوزغۇلۇپ كېتىپ قان كەلگەندە): كەتىرا 5 مىسقال، پىچەكگۇل 5 مىسقال، ئەمەن 1.5 مىسقال، كومۇرلەنگەن توشقان ئوت 3 مىسقال، بەيجۇ 4 مىسقال، ئېشەك يېلىمى 4 مىسقال (ۋاستىلىق ئېرىتىلگەن)، غاز ئوت 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 - 3 مىسقال.

چوڭ چىلان

大枣 Da zao

چىلان قوۋزىغى 枣树皮

باشقا ئاتىلىشى: سوقا چىلان

ئوسۇش ئورنى: بورىتالا، سۇيدۇك ۋە جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: كۇزدە مۇسى پىشقان چاغدا قېقىۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. چىلان دەرىخىنىڭ قوۋزىغىمۇ دورا بولىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى ئىسسىقلا مايىل، زەھەرسىز. تال ئاشقازانغا قۇۋەت بېرىدۇ، خىلىت ھاسىل قىلىدۇ، دورىلارنى تەڭشەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تال ئاجىزلاپ، ئىچى سۇرۇشتە، ھەزىم قىلىش ناچارلىغىدا: چوڭ چىلان 5 دانە، قان بېسىم، بەيجۇلارنىڭ ھەر قايسىسىدىن 4 مىسقال، ياۋا كەشمىر، ھەزىم ئېچىتقۇلارنىڭ ھەر قايسىسىدىن 3 مىسقال ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2)

سەزگۈرلىگى ئاشقانلىقتىن بولغان سوسۇن داغ كېسەللىگەندە: 3 سەر چوڭ چىلان قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) سىرغىتمامىق كوكرەك پەردە يالليۇغىدا: چوغۇندان 3 مىسقال، چوڭ چىلان 10 دانە، سۇدا قايناتىپ ئىچىلىدۇ. (4) ئۇچەي يالليۇغىدىن بولغان ئىچ سۇرۇشتە: قېرى چىلان دەرىخىنىڭ قوۋزىغىدىن 1 - 3 مىسقالنى قاخلاپ قۇرۇتۇپ، يۇمشاق سوقۇپ ئىچىلىدۇ. (5) سېرىق چۈشكەندە: جىنتىيانا 5 مىسقال، چوڭ چىلان 4 سەر، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (6) ھەزىم بوللىرىنىڭ راكلىرىدا: ئاغىچە تالقىنىدىن 3 سەر، چىلان ئېتىدىن 4 سەر ئېلىپ، بۇلارنى چىكىلەنگەن ھەسەل بىلەن 3 مىسقاللىق كۈمۈلاچ ياساپ كۈنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 1 - 4 كۈمۈلاچ يېيىلىدۇ. (7) جاراھەتلەردىن قان چىققاندا: قېرى چىلان دەرىخىنىڭ قوۋزىغى، رەۋەن، داڭگۈيلارنىڭ ھەر بىرىدىن پاراۋەر مىقتاردا ئېلىپ يۇمشاق سوقۇپ، جاراھەتكە سىپىپ تېڭىپ قويۇلىدۇ.

مىقتارى: 2 — 3 مىسقال.

قوچاق قول

手掌参 Shou zhang shen

باشقا ئاتىلىشى: پاپى

(ئۇلكە مايىغى ئاتىلىسى، قوچاق‌قول ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئېگىزلىكى 30 - 50 سانتىمېتىر. (2) تۈگۈنەك غولى گوشلۇك، 4-6 گىمچە شاخلانغان بولۇپ خۇددى ئىككى ئالقاننى بىر - بىرىگە يېقىنلاشتۇرغاندەك كورۇنىدۇ. يېڭى ئوسكىنى ئاق رەڭلىك كېيىن

سېرىق رەڭگە ئوزگىرىدۇ. (3) غولىدىكى يوپۇرماقلىرى 4-7 تال، شەكلى كەڭ يىپسىمان ياكى تېمىنەسىمان، يوپۇرماق تومۇرلىرى تۇز (پاراللىل تومۇر) بولۇپ، يوپۇرماقنىڭ تۇۋى غولىنى ئوراپ تۇرىدۇ. (4) باشاقسىمان گۇل رېتى ئۇچىدا ئوسىدۇ. گۇلى بېغىرەڭ ياكى سۇس بېغىرەڭ بولىدۇ (234 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ جىلغىلىرىدىكى ئوتلاقلاردا، ئورمانلىقلاردا ۋە چاتقاللىقلاردا ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە جايىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: تۇگىنەك غولى دورا بولىدۇ. ياز ۋە كۇز پەسلىدە قېزىۋېلىپ، يۇيۇپ تازىلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىىتى: تەمى قېرىقراق تاتلىق، تەبىىتى، ئىسسىقا مايىل، زەھەرسىز. بورەكنى قۇۋەتلەندۇرۇپ، موسپىلىككە ياردەم بېرىدۇ. قۇۋەت ۋە قاننى تەڭشەيدۇ، ئاغرىق توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بەدەن ئاجىزلىق ۋە ئەرلىك جىنسى ئاجىزلىقتا. (2) ئۇزۇنغىچە ئىچ سۇرۇشتە، ئاق خۇندا، قان ئازلىقتا. (3) ئۇرۇلۇپ، - سوقۇلۇپ زەخمىلىنىشلەردە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 3 مىسقال.

ئەسكەرتىش: رايونىمىزدا بىر خىل تۇلكە ماياق ئوتى (红门兰) بولۇپ، بۇنىڭ يۇقۇرى قىسمى قوچاق قولغا بەكمۇ ئوخشاپ كېتىدۇ لېكىن بەر ئاستى يىلتىزسىمان غولىنىڭ بېرىقچىلىرى تۇگۇنەككە ئوخشايدۇ. بۇنى قوچاق قول ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىشكە بولمايدۇ.

ئەنجۇر

无花果 Wu hua guo

(گۈزمە ئائىلىسى، گەنجۇر ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) يوپۇرماق تاشلايدىغان چاتقال ياكى كىچىك دەرەخ بولۇپ، ئىگىزلىگى 3 مېتىردىن ئاشمىدۇ، كوپ شاخلىنىدۇ، غول ۋە يوپۇرماقلىرى سۈندۈرۈلسا، ئاق سۈت چىقىدۇ. (2) يوپۇرماقلىرى نۇۋەتلىشىپ ئوسكەن قېلىنراق، شەكلى يۇمۇلاغراق، تۈۋى يۇرەكسىمان بولۇپ، ئادەتتە 5 كە يېرىلىدۇ. (3) گۈللىرى تەتۈر تۇخۇم سىمان ياكى شار شەكىللىك گۈل تېگىگە يوشۇرۇنۇپ، يوشۇرۇن باشلىق گۈل رېتىنى شەكىللەندۈرىدۇ. گۈل رېتى قولتۇغىدىن ئوسىدۇ. گۈل تېگى تەدرىجى چوڭىيىپ تەتۈر تۇخۇم شەكلىدىكى گوشلۇك يالغان مېۋىگە ئايلىنىدۇ. مېۋىسىخام چېغىدايىشىل رەڭدە بولۇپ، پىشقاندا ساغۇچ قوڭۇر ياكى سوسىن قوڭۇر رەڭگە كىرىدۇ (235 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: جەنۇبىي شىنجاڭدا بولۇپمۇ قەشقەر رايونىدا كوپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يېغىپ تەييارلاش: مېۋىسى دورا بولىدۇ. پىشقاندا ئۈزۈپلىپ، قاياناقسۇغا بېسىپ ئالغاندىن كېيىن، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. بۇنىڭ شېخى، يوپۇرمىغى، ۋە يىلتىزىمۇ دورا بولىدۇ.

تەبىئىتى: تېنى تاتلىق، تەبىئىتى سوتسىل، زەھىرسىز. بەدەنگە قۇۋەت بېرىپ، تالنى ياخشىلايدۇ، ئۇچەينى سىلىقلاشتۇرىدۇ. رېماتىزىمنى يوقىتىدۇ، قان توختىتىدۇ، سۈت ماڭدۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قۇرۇق يوتەل ۋە كونا يوتەلدە: ئەنجۇر 3 مىسقال، قۇرۇق ئۇزۇم 5 مىسقال، چۈچۈكبۇيا 2 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) بۇۋاسىر قاناشتا: ئەنجۇر ۋە تۇخۇمەك گۇلىنىڭ ھەر بىرىدىن 3 مىسقال ئېلىپ، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. مىۋە ياكى يوپۇرمىغىنى قاينىتىپ سىرتىدىن ھودۇتۇپ يۇيۇلىدۇ. (3) پەي سۇڭەكلەر ئاغرىغاندا: 5 مىسقال ئەنجۇر (ئەنجۇر يىلتىزى) نى توخو تۇخۇمى بىلەن بىرگە پىشىرىپ يىيىلىدۇ. (4) ئىشتەي ناچارلىغاندا، ئىچى سۇرۇشتە. (5) سۇت يۇرمىگەندە، سۇيدۇك راۋانلاشمىغاندا ئادەتتىكى مىقتارى بويىچە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 - 3 مىسقال.

پىچەكگۇل

山药 Shan yao (薯蓣)

零余子 پىچەكگۇل بىخى

(پىچەكگۇل ئائىلىسى، پىچەكگۇل ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: كوپ يىللىق يوگىشىپ ئوسىدىغان سامان غوللۇق ئوسۇملۇك. (2) تۇگۇنەك غولى گوشلۇك، سېمىز بولۇپ تىك بولىدۇ، شەكلى بىر ئاز تۇۋرۇكسىمان، ئۇزۇن، كەسمە يۇزى شىللىق سىلىق بولىدۇ ۋە چاچما يىلتىزلىرى بولىدۇ، غولى ئىنچىكە، ئۇزۇن، قىرلىق كېلىدۇ. (3) يوپۇرمىغى ئۇدول ئوسىدۇ ياكى 3 تال يوپۇرماق ئايلانما بولۇپ ئوسىدۇ، شەكلى ئۇچ بۇرجەك تۇخۇمسىمان، تۇۋى بۇرەك شەكلىدە سىلىق - تۇكسىز بولۇپ، يوپۇرماق قولتۇغىدىن ھەر دائىم تۇگۇنەك بىخ ئوسۇپ چىقىدۇ. (4) گۇل رېتى باشاقسىمان، ئاتىلىق، ئاتىلىغى باشقا تۇپلەردە بولىدۇ، ئاتىلىق گۇل رېتى تىك ئوسىدۇ، ئاتىلىق گۇل رېتى توۋەن ساڭگىلاپ تۇرىدۇ، غوزا مىۋىسى ئۇچ قىرلىق بولۇپ، قاناتقا ئوخشايدۇ (236 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: يۇقۇرى قىسمىدىكى تۇگۈنەك غولىدىن ياكى تۇگۈنەك بىخلىرىدىن كوپەيتىپ ئوستۇرۇلمىدۇ. گۈچۈك، غولجا قاتارلىق جايلاردا ئوستۇرۇلمەكتە.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا تۇگۈنەك غولى (پىچەكگۈل) ۋە تۇگۈنەك بىخلىرى (پىچەكگۈل بىخى) ئىشلىتىلىدۇ. تۇگۈنەك غولىنى قىرۇۋ چۇشكەندىن كېيىن قېزىۋېلىپ، تازىلاپ، قومۇچ پىچاق بىلەن سىرتىدىكى قوۋزىغىنى سۇيۇۋېتىپ، يالپاق توغراپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ خام ياكى قورۇپ سارغايتىپ ئىشلىتىلىدۇ. تۇگۈنەك بىخلىرىنى كۆز پەسلىدە ئۇزۇۋېلىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ، ئىشلەتكەندە سوقۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، ئېغىزنى سەل قورۇيدۇ، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز. ئوپكىنى قۇۋەتلەپ، بورەككە پايدا قىلىدۇ، خىلىت ھاسىل قىلىپ، ئۇسسۇزلۇقنى باسىدۇ، ئېھتىلامنى تىزگىنلەيدۇ. تالنى ساغلام-لاشتۇرۇپ، ئىچ سۇرۇشنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) شېكەر سىيىش كېسىلىدە، پىچەكگۈل 8 مىسقال، خام كەتىرا 5 مىسقال، جۈمۇ 3 مىسقال، خام قانسە 3 مىسقال، ئەينۇلا 3 مىسقال، ئاچچىق تاۋۇز يىلتىز تالقىنى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. يەنە بىر ئۇسۇلى 4 سەر پىچەكگۈلنى بىر دانە قوي قېرىن ئاستى بېزى (بوش ئوتتا قاخلاپ قۇرۇتۇلغان) بىلەن قوشۇپ يۇمشاق سوقۇپ، سۇ بىلەن كۇمۇلاچ ياساپ، كۇنىگە 3 مىسقالدىن 7 دانە پىلە قۇرۇت قېپىنمىك چىلانما سۇيى بىلەن ئىچىلىدۇ (ئۇزۇن مۇددەتكىچە ئىچىش كېرەك). (2) بەدەن ئاجىزلاپ ئاق خۇن كەلگەندە: پىچەكگۈل 8 مىسقال، نىلوپەر ئورۇغى 3 مىسقال، تاجىگۈل 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) تال ئاجىزلاپ، ئۇزۇنغىچە ئىچ سۇرۇپ كەتكەندە: خام پىچەكگۈل 6 مىسقال، بەيجۇ 3 مىسقال، قانتىپەر 5 مىسقال، ئارپا ئوندۇر-

مىسى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلمدۇ. (4) جىنسى پائالىيىتى ئا-جىزلىشىشتىن بىولغان ئېھتىلامدا: پىچەكگۈلدىن 2 سەر، نىلۇپەر ئۇرۇغىنىڭ ئېتىمدىن 1 سەر، توشقان زەدىگى بىرسەر، بۇلارنى يۇمشاق سوقۇپ چىكىلەنگەن ھەسەل بىلەن 3 مىسقاللىق كۈمۈلاچ يېسىپ، ھەر قېتىم بىر كۈمۈلاچتىن سۈس تۇزلۇق سۇ بىلەن ئىچىلمدۇ.

مىقتارى: 0.3—1 سەر.

كۆەز

棉花 Mian hua

چىگىت (棉花子)، كۆەز غوزا شاكلى (棉花壳)، كۆەز يىلتىزى (棉花根)

يىغىپ تەييارلاش: كۆەزنىڭ چىگىتى، غوزا شاكلى ۋە يىلتىزى دورا بولمدۇ. چىگىت: بۇنى كۆەز چىغىرىقلانغاندىن كېيىن يىغىۋېلىپ، كېرەكسىز نەرسىلەرنى چىقىرىۋېتىپ خام بويىچە ياكى قورۇپ ئىشلىتىلمدۇ. غوزا شاكلى: بۇنى كۆەزنى تېرىۋالغاندىن كېيىن يىغىۋېلىپ، كېرەكسىز نەرسىلەرنى چىقىرىۋېتىپ، سوقۇپ ئىشلىتىلمدۇ. كۆەز يىلتىزى: بۇنى كۆزدە كۆەزنى تېرىۋالغاندىن كېيىن يۇلۇۋېلىپ، بۇنىڭدىكى شاخ ۋە چاچما يىلتىزلارنى چىقىرىۋېتىپ، تولۇق نەمدەپ يالپاقلاپ توغرىلمدۇ.

تەبىئىتى: چىگىت: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىق، زەھەرسىز. بورەكنى قۇۋەتلەيدۇ، سۈت ماكدۇرۇيدۇ. بەل ۋە تىزغا ماغدۇر بېرىدۇ. ئاشقازانىنى ئىسسىتىپ ئاغرىق توختىتمدۇ، قان توختىتمدۇ. كۆەز يىلتىزى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى ئىسسىقلا مايىل، زەھەرسىز. بەدەنگە ۋە قانغا قۇۋەت بېرىدۇ، يوتەل ۋە دەم سىقمىنى توختىتمدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سۈت ئازلىقتا: چىگىت 3 مىسقال، كەتمرا 3 مىسقال، چۈچۈكبۇيا 2 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلمدۇ. (2) ئاشقازان، ئاغرىغاندا: چىگىت (قورۇلغان) 7 مىسقال، ئارپا بېدىيان 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلمدۇ. (3) قەزىل ئوڭگەچ قىسقىرىپ تۇرۇۋالغاندا: 3 - 5 مىسقال كەۋەز غوزا شاكىلىنى قاينىتىپ چاي ئورنىدا ئىچىلمدۇ. (4) ھېيىز تەڭشەلمىگەندە: چىگىتنى ئوتقا قاخلاپ قۇرۇتۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، كۈنىگە ئىككى قېتىم، ھەر قېتىمدا 5 مىسقالدىن ئىچىلمدۇ. (5) بالىياتقۇ توۋەنلەپ كېتىشتە: كەۋەز يىلتىزى 2 سەر (قاخلاپ قۇرۇتۇلغان چىگىت 5 مىسقال)، خام جۆچىياۋ 4 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلمدۇ. (6) ھامىلدارلىق مەزگىلىدە يوتەلگەندە، سۈيدۈك تۇتالمىغاندا: 7 تال پىشمىغان كوك كەۋەز غوزىسى، قاينىتىپ ئىچىلمدۇ. (7) بالىياتقۇنىڭ پائالىيەتچان قانىشىدا: چىگىت (قورۇپ سوقۇلغان) 4 سەر، نىلوپەر گۈل تېگى 1 سەر، قارا شېكەر 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلمدۇ. (8) يوتەلگەندە: ھەر قېتىمدا 2 ددن تۇخۇمنى چىگىت يېغى بىلەن قورۇپ يېيىش كېرەك. (9) زۇكام يوتەل، زىققىلاردا: چىگىت مېغىزى 5 جىمك، چاكاندا 1.5 جىمك، ئورۇك مېغىزى 2 جىمك ئىشلىتىلمدۇ، چىگىتنى قورۇپ پىشىرىپ، شاكىلىنى ئېلىۋېتىپ، پوستى سويۇۋېتىلگەن ئورۇك مېغىزىنى قورۇپ پىشىرىپ چاكاندا بىلەن قوشۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، چىكىلەنگەن ھەسەل بىلەن 3 مىسقاللىق كۈمۈلاچ ياساپ، كۈنىگە 3 قېتىم ھەر قېتىم بىر كۈمۈلاچتىن يېيىلمدۇ (قۇرۇق يوتەل ۋە يۇرەك خاراكتېرلىك دەم سىقىلىشلارغا بېرىش مەنئى قىلىنمدۇ).

سىقتارى: كەۋەز يىلتىزى 0.6 - 1 سەر، چىگىت 2 - 5 مىسقال.

چۇچۇكبۇيا (ئورال چۇچۇكبۇيىسى)

甘草 Gan cao

باشقا ئاتىلىشى: قارا بۇيا، سىرىق بۇيا.

(پۇرچاق ئائىلىسى، چۇچۇكبۇيا ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30—100 سانتىمېتىر، پۈتۈن تېنى تۈكلۈك بولىدۇ. (2) يىلتىزسىمان غولى تۈۋرۈك شەكلىدە يوغان بولۇپ، قوۋزىغى قىزغۇچ قوڭۇر، قارامتۇل قوڭۇر، تەمى تاتلىق بولىدۇ. غولى تىك، تۈۋەن قىسمى ياغاچلاشقان بولۇپ يۇقۇرى قىسمى كوپ شاخلىنىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نۆۋەتلىشىپ ئوسكەن، تاق سانلىق پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق، كىچىك يوپۇرماقلىرى 7 - 17 تال بولۇپ، شەكلى تۇخۇمسىمان ياكى سوقۇچاقراق تولۇق گىرۋەكلىك كېلىدۇ. (4) ئومۇمى گۈل رېتى قولتۇغىدىن ئوسىدۇ، گۈلى كېپىنەكسىمان، رەڭگى سۇس سوسۇن ياكى قىزغۇچ سوسۇن بولىدۇ. قاسراقلىق مۇددىسى ئوغاقسىمان ئېگىلىگەن، خوما رەڭدە، زىچ تىكەنسىمان بەز تۈكلىرى بولىدۇ (237 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: قۇملۇق ۋە ئوتلاقلاردىكى قېلىن قۇمساڭغۇ يەرلەردە ياخشى ئوسىدۇ، رايونىمىزنىڭ ھەممە جايىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ، باھار ۋە كەچ كۈزدە قېزىۋېلىپ، ئىنكىسى ئوچىدىكى ئۇششاق يىلتىزلىرى ۋە يۇمران بىخلىرىنى ئېلىۋېتىپ تازىلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، يالپاقلاپ توغراپ، خام بويىچە ياكى ھەسەل بىلەن ياساپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. يۇرەكنىڭ ئىسسىغىنى ئالىدۇ ئوت ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ، تالنى ساغلاملاشتۇرۇپ، قۇۋەت قوشىدۇ، ئوپكىنى نەملەشتۈرۈپ، يوتەلنى توختىتىدۇ، باشقا دورىلارنى تەڭشەيدۇ (ئىسسىقنى قايتۇرۇشتا خام ئىشلىتىلىدۇ، قۇۋەت بېرىش ئۈچۈن تەييارلانغىنى ئىشلىتىلىدۇ).

ئىشلىتىلىشى: (1) ئاشقازان ۋە 12 بارماق ئۈچەي يارىسىدا: سوغۇ گۈل 1 سەر، ھەسەل بىلەن ئىشلەنگەن چۇچۇك-بۇيا 1 سەر، تاغ دېنى 5 مىسقال ئېلىپ، بۇمشاق سوقۇپ، كۈنىگە 3 قېتىم ھەر قېتىمدا 1 مىسقالدىن ئىچىلىدۇ. (2) گالا-ئىك سوزۇلما ياللۇغىدا، ئوپكە ئىسسىغىدىن بولغان يوتەلدە: خام چۇچۇكبۇيا، قۇڭغوراقگۈل ۋە قېرىتمز ئۇرۇغىنىڭ ھەر بىرىدىن 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ھىستېرىيەدە: پۇچەك بۇغايدىن 1 سەر، ھەسەل بىلەن ئىشلەنگەن چۇچۇكبۇيا 3 مىسقال، چوڭ چىلان 6 دانە، گۈل سامساق 6 مىسقال، ياز غازىنگى 4 مىسقال، لوڭگۇ 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) زەھەرلىك نەرسىلەرنى يەپ قويۇپ زەھەرلەنگەندە: خام چۇچۇكبۇيا ۋە كوك ماشىنىڭ ھەر بىرىدىن 1 سەر ئېلىپ، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ (ئۇنىڭدىن كېيىن جىددى قۇتقۇزۇش چارىسىنى قوللىنىش كېرەك).

مىقتارى: 0.5 — 3 مىسقال.

مەنئى قىلىنىشى: سۇ ئىششىغى پەيدا بولۇشتىن ساقلانمىش ئۈچۈن، چۇچۇكبۇيىدىن كوپ مىقتاردا (1 سەردىن) ئۇزاق مۇددەت ئىشلىتىشكە بولمايدۇ. چۇچۇكبۇيىنى گەنسۇي سۇتلۇك ئوتى، سۇتلۇك ئوتى، كىرىمدانە ۋە بۇسۇن (خەيزاۋ) بىلەن بىللە ئىشلىتىشكە بولمايدۇ.

قوشۇمچە: سىلىق مۇنبلىك چۇچۇكبۇيا (光果甘草) (238 - رەسىمگە قارالسۇن) بۇ چۇچۇكبۇيىغا بەكمۇ ئوخشايدۇ. بۇنىڭ

ئاساسلىق ئالاھىدىلىكى شۇكى قاسراقلىق مەۋسى تۇز ياكى بىر ئاز ئەگرى بولۇپ، ئۇستىدە بەز تۈكلىرى بولمايدۇ. كوپىنچە شورلۇغراق ئوتلاقلاردا ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە جايىدىن تېپىلىدۇ. بۇنىڭدىن تاشقىرى رايونىمىزدا چوڭ مەۋسىلىك چۇچۇكبۇبا (胀果甘草) (239 - رەسىمگە قارالسۇن) مۇ بار. بۇلارنىڭ ھەممىسى چۇچۇكـ بۇيا ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

بادام

巴旦杏 Ba dan xing

(ئەتىرگۈل ئائىلىسى، بادام ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بوپۇرماق تاشلايدىغان دەرەخ، قوۋزىغى كۈلـرەڭ بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، تـۈخـۈمسىمان تېمىنە شەكلىدە، گىرۋەكلىرى سەل ھەرەچىشسىمان، تۈكسىز، يوپۇرماق سىپىـنىڭ تۈۋىدە بەزلـىك نۇقتىلار بولىدۇ. (3) گۈلى ھالـرەڭ ياكى ئاقۇش رەڭدە 1 - 2 دىـن بـولـۇپ ئوسـىدۇ، گۈلـتاجـى ياپرىغى 5 تال، (4) مەۋسى سوقۇچاق، سەلىق، قۇرۇق بولۇپ ئاسان يېرىلىدۇ. ئۇچكىسى سىلىق، چوڭقۇر ئويمانلىرى بولىدۇ.

ئوسۇش ئورنى: تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ، جەنۇبىي شىنجاڭـدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: مېغىزى دورا بولىدۇ، ياز كۈنلىرى مەۋسى پىشقاندا يىغىۋېلىپ، ئۇچكىسىنى ئاجرىتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ (240 - رەسىمگە قارالسۇن).

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى ئىسسىقلىقا مايىل. بەدەنگە قـۇۋەت بېرىپ كۈچلەندۈرىدۇ، يوتەلنى ۋە زىققىنى توختىتىدۇ

ئىشلىتىلىشى: بادام (قەغەز بادام، تاش بادام) دىن مۇڭاپىق مىقتاردا يىسە ياكى ناۋات بىلەن يىسە بەدەنگە قۇۋەت بېرىدۇ. يوتەلدە زىققىدا، تاماق ئاغرىشتا ۋە كوكرەك پەردە يالۇغىدا: بادام مېغىزىغا شېكەر قوشۇپ ئېچىلىدۇ. ئىھتىلام ۋە مەنىنىڭ بالدۇر كېتىش كېسەللىكلىرىدە: مۇڭاپىق مىقتاردا يىيىلىدۇ ياكى ئۈنىگىدىن مۇرابا تەييارلاپ، ھەر كۈنى بىر - ئىككى قوشۇقتىن يىيىلىدۇ، مې - غىزىدىن مۇڭاپىق مىقتاردا يىسە ئاشقازاننىڭ خىزمىتىنى ياخشىلايدۇ.

مىقتارى: 3 - 5 مىسقال.

توشقان قۇلاق (ياتما توشقان قولاق)

兔耳草 Tu er cao

(كالپۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، توشقان قۇلاق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك، ئېگىزلىگى 5 — 15 سانتىمېتىر، پۈتۈن تېنى سىلىق - تۈكسىزبولىدۇ. (2) تۈۋىدىن ئوسكەن يوپۇرمىغى سوقۇچاق، سېپى ئۇزۇن، گىرۋەكـ لىرى يېرىك يومۇلاق چىشلىق، غولىدىن ئوسكەن يوپۇرمىغى كىچىك ۋە ساپسىز بولىدۇ. (3) گۈلى كوك، گۈل رېتى باشاقسىمان بولۇپ تىزىلىدۇ. گۈل تاجىسى 2 كالپۇكقا بولۇنگەن، 2 دانـە ئاتىلىغى گۈل تاجىسىنىڭ بوغۇز قىسمىغا يېپىشىپ ئوسىدۇ. چاڭدىنى چوڭ، شەكلى بورەكسىمان، غوزا مۇسى كىچىك بولىدۇ (241 - رەسىمگە قارالسۇن)،

ئوسۇش ئورنى: رايونىمىزدىكى ئېگىز تاغلاردىن ۋە ئوتـ لاقلاردىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: پۈتۈن ئوتى دورا بولىدۇ. ياز ۋە كۈز پەسلىدە يىغىۋېلىپ، تازىلاپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىتى: بەدەننى كۇچلەندۇرۇپ، سۇيدۇكنى راۋان قىلىدۇ، زەھەرسىز.

ئىشلىتىلىشى: تەنگە قۇۋەت بېرىپ، بەدەننى كۇچلەندۇرىدۇ. ھەر خىل ئىششىقلاردا، سۇيدۇك ھەيدەش مەقسىدىدە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

جۇڭرۇشى (ستالاكتىت)

钟乳石 zhong ru shi

تونۇش: بۇ تەركىۋىدە كالتسىي كاربۇنات تۇتقان بىرخىل تاش پارچىلىرى بولۇپ، سەل تۇۋرۇك شەكلىنى ئالىدۇ، دىامېتىرى تەخمىنەن 2 — 5 سانتىمېتىر، ئۇستى يۇزى ئاقۇش كۇلرەڭ ياكى ساغۇچ خومارەڭ، كەسمە يۇزىنىڭ مەركىزىدە بىر يومۇلاق توشۇگى بولىدۇ، ۋەزنى ئېغىر، ئوزى قاتتىق.

چىقىش ئورنى: ھاك تاشلىق تاغ رايونلىرىنىڭ غارلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: يىلنىڭ ھەممە ۋاقىتلىرىدا يىغىۋېلىپ، ئوچاقتا قىزارغىچە كويدۇرگەندىن كېيىن، ئاستا سوۋۇتۇپ چوقۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىتى: تەمى تاتلىق، تەبىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز، ئوپكىگە قۇۋەت بېرىدۇ، سۇتنى ماڭدۇرىدۇ، زەردىسى قايناشنى باسىدۇ.

ئىشلىتىلىشى. (1) ئوپكە سىلىنىڭ يوتىلىدە. جۇڭرۇشى 4 مىسقال، يۇلتۇزگۇل، سوغۇگۇل، ئوروك مېغىزىنىڭ ھەر بىرىدىن 3 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئاجىزلىقتىن

بولغان سۇت يۇرمەسلىكتە: جۇڭرۇشى 3 مىسقال، خام كەترا 5 مىسقال، ئاچچىق تاۋۇز يىلتىز تالقىنى، قارىمۇقنىڭ ھەر بىرىدىن 4 مىسقال قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ئاشقازان ياكى 12 بارماق ئۇچەي يارىسى، ئاشقازاننىڭ سوزۇلما ياللۇغى، زەردە قايناپ ئاچچىق سېرىق سۇ ياندۇرۇشلاردا: 4 سەر جۇڭرۇشىنى يۇمشاق سوقۇپ، كۇنىگە 3 قېتىمدىن ھەر قېتىمدا 6 فۇڭدىن 4 — 5 كۇن ئۇدا ئىچىلىدۇ. كېسەل ئەھۋالى بىر ئاز يېنىكلەشكەندە ئىچىشنى توختىتىش لازىم. بۇ دورىنى ئۇزۇن مۇددەتكىچە ئىشلەتكەندە ئاشقازان تېشىنى پەيدا قىلىشى مۇمكىن، دىققەت قىلىش لازىم.

مىقتارى: 3 — 5 مىسقال.

بۇغا ئوت يىلتىزى (بۇغا ئوت)

鹿根 Lu gin (鹿草)

(مۇرەككەپ گۇللۇكلەر ئائىلىسى، بۇغا ئوت ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى تەخمىنەن 1 مېتىر كېلىدۇ. پۇتۇن تېنىدە ئاقۇش كۇلرەڭ يۇمشاق تۇكلىرى بولىدۇ. غولى تىك ئوسىدۇ، شاخلىمايدۇ، ئۇزۇنىسىغا كەتكەن ئېرىقچىلىرى بولىدۇ. يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن بولۇپ، پەيسىمان يېرىلىدۇ، گىرۋىگىدە ھەرە چىشلىرى بولىدۇ. گۇل رېتى باشسىمان گۇل رېتى بولۇپ، غولىنىڭ ئۇچىدا يالغۇز ئوسىدۇ. گۇلىنىڭ رەڭگى قىزغۇچ سوسۇن كېلىدۇ، گۇل رېتىنىڭ سىرتىدا بىر قانچە قەۋەت تەڭگىسىمان خومارەڭ ئورىغۇچى ياپراقچىلىرى بولىدۇ (242 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغلاردىكى سايە ۋە نەم جايلاردىكى ئوت-

لاقلاردا ئوسىدۇ. ئاساسەن ئالتاي، تارباغاتاي قاتارلىق رايونلاردىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. ئەتىيازدا ۋە كۈزدە يىغىۋېلىنىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: جىسمانىي ۋە ئەقلىي جەھەتتىن چارچىغاندا خىزمەت ئىقتىدارىنى يۇقىرى كوتىرىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. نېرۋا ئاجىزلىق، ئۇيقۇسىزلىق ۋە ئىشتەيسىزلىكلەردە بۇغا ئوت يىلتىزىدىن 20 پىرسەنتلىك سپىرتلىق ياسالما (تىنكتۇرا) ياكى سۇيۇق چىلانما (سۇيۇق رۇپ) تەييارلاپ ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: سپىرتلىق ياسالمىدىن ھەر قېتىمدا 5 — 10 مىللىلىتىردىن؛ سۇيۇق چىلانمىدىن 5 مىللىلىتىردىن ئىچىلىدۇ.

مۇسپىلىككە ياردەم بەرگۈچى دورىلار

(助阳药)

باۋا ھەمرىيى

紫河车 Zi he che (胎盘)

يىغىپ تەييارلاش: ساغلام ھامىلدارلار يەتكۈپ بولغاندىن كېيىنكى باۋا ھەمرىيىنى يىغىپ، پەي - پەردىلەرنى تازىلىۋېتىپ، قوي مۇش چوكا بىلەن كىندىك بېغىشى چوڭىسىدىكى قان تومۇرلارنى ئىتىۋېتىپ، سوغاق سۇغا چىلاپ، قېنى تۈگەپ، سۇ سۈزۈلگەنگە قەدەر مىجىپ يۇيۇپ، ئاندىن قاينىتىپ تۇرغان قازانغا سېلىپ، لەيلەپ كوتۇرۇلۇپ چىققىچە قاينىتىلىدۇ ياكى كاۋاۋېچىن (خاجۇ) سېلىنغان

سۇ بىلەن (بىر دانە بالا ھەمرىبى ئۇچۇن 5 فۇك كاۋاۋدىچىن سېلىنىدۇ) پىشىرىلغاندىن كېيىن، قېنىق سارغايغىچە ئوتقا قاقلاپ، قۇرۇتۇپ يۇمشاق سوقۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تۇزلۇقراق تاتلىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. بەدەننى كۇچەيتىدۇ، بەدەنگە قانغا قۇۋەت بېرىدۇ. مەنمنى كوپەيتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بەدەن ئاجىزلىغى، ئېھتىلام، ئاق خۇن، زىققىلاردا: بىر دانە بالا ھەمرىبىنى قاقلاپ قۇرۇتۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، كۇنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا بىر مىسقالدىن ئىچىلىدۇ. (2) ئوپكە سىلىدىكى قان توكۇرۇشتە، توۋەن فىزىتىمدا: بالا ھەمرىبىدىن 2 سەر، گۇلسامساق 2 سەر، سوغۇ گۇلدىن 2 سەر، قىزىل مارال 1 سەر ئېلىپ يۇمشاق سوقۇپ، كۇنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 2 مىسقالدىن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

توشقان زەدىگى

肉苁蓉 Rou cong rung

(شۇم بۇيا ئائىلىسى، توشقان زەدىگى ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: كوپ يىللىق، تەييارتاپ، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 15 — 80 سانتىمېتىر. غولى ئەتلىك، سېمىز، شەكلى تۇۋرۇكسىمان، رەڭگى قارامتۇل سېرىق. (2) تەڭگىسىمان يوپۇرماقلىرى ئەتلىك، رەڭگى سېرىق ياكى قارامتۇل بولۇپ، خۇددى بېلىق تەڭگىسىدەك بىر-بىرىنى يېرىم يېپىپ تىزىلىدۇ. توۋەن قىسمىدىكىلىرى تۇخۇمسىمان، يوقۇرى قىسمىدە-

كىلىرى تېمىنە شەكلىدە بولىدۇ. (3) باشاقسىمان گۈل رېتى تۈۋرۈككە ئوخشايدۇ. گۈلتاجسى قوڭغۇراقسىمان، گۈل تاجى ياپراقلىرى سوسۇن رەڭلىك، كاناي قىسمى ساغۇچ ئاق رەڭلىك بولىدۇ. غوزا مېۋىسى سوقۇچاق بولۇپ، 2 گە يېرىلىدۇ، ئۇرۇغى كوپ (243 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: يۇلغۇن ۋە بورى تىكەنلىكلىك يىلتىزلىرىدا تەييارتاپ بولۇپ ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە جايىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: بۇنىڭ تەڭگىسىمان گوشلۇك غولى دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. ئەتىياز ۋە كۈز پەسلىدە قېزىۋېلىنىدۇ. ئەتىيازدا يەردىن باش كوتىرىپ چىقىشتىن بۇرۇن قېزىلغانلىرىنىڭ سۇيىتى ئەك ياخشى بولىدۇ، كېچىكىپ قېزىلسا ئىچى پورلىشىپ قالىدۇ. بىغىۋالغاندىن كېيىن قۇملۇق تۇپراققا يېرىم كومۇپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، يالپاقلاپ توغرىلىدۇ. بۇنى سېرىق ھاراق بىلەن بىر تەكشى ئارىلاشتۇرۇپ، ساپال قاچا ياكى مۇۋاپىق ئىدىشلارغا سېلىپ ئاغزىنى ھەم بېكىتىپ، ۋاستىلىق ھالدا سۇغا سېلىپ، ھاراقنى شۇمۇرۇپ بولغانغا قەدەر دۇمـ لەپ پىشۇرۇپ ئاندىن كېيىن سالقىن جايدا قۇرۇتۇپ ھاراقلانغان توشقان زەدىگى تەييارلىنىدۇ.

تەبىستى: تەمى ئاچچىغراق تاتلىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل زەھەرسىز. بورەكنى ئىسسىتىپ، مۇسپىلىكنى كۈچلەندۈرىدۇ، ئۇچەينى نەملەشتۇرۇپ، چوڭ تەرەتنى راۋان قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بورەك ئاجىزلىق، ئەرلىك جىنسى ئاجىزلىقتا: توشقان زەدىگى ۋە كۈدە ئۇرۇغىنىڭ ھەر بىرىدىن 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) قېرىلىق ۋە ئادەتلەنگەن قەۋزىيەتتە: 1 بىر توشقان زەدىگى (ئۇنىڭغا 5 مىسقال داڭگۇي قوشۇپ) قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 — 3 مىسقال.

يەر مەدىگى (جۇڭغار يەر مەدىگى)

锁阳 Suo yang (准噶尔锁阳)

باشقا ئاتىلىشى: قىزىل قان تېپەر، بورە سامسىغى

(يەر مەدىگى ئائىلىسى، يەر مەدىگى ئۇرۇغدېشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق تەييارتاپ سامان غوللۇق، سېمىز ئەتلىك ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 20 - 30 سانتىمېتىر. پۈتۈن تېنىنىڭ رەڭگى قىزىل خومارەڭ، تۈۋى چوڭايغان بولۇپ، تەڭگىچە يوپۇرماقلىرى بار. (2) گوشلۇك باشاقسىمان گۈل رېتى ئۈچىدا ئوسىدۇ. رەڭگى قارامتۇل بېغىرەڭ، گۈل رېتىدە شالاڭ تەڭگىسىمان ئورىغۇچى يوپۇرماقلىرى بار، گۈلى زىچ تىزىلىپ تۇرىدۇ (244 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: يۇلغۇن ۋە بورى تېكىنىڭ يىلتىزلىرىدا تەييار تاپلىق بىلەن ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە جايىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: پۈتۈن ئوتى دورا بولىدۇ. باھاردا تۇڭ كەتكەندىن كېيىن قېزىۋېلىپ، گۈل رېتىنى ئېلىپ تاشلاپ، قۇمغا يېپىرىم كومۇپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ ياكى يېڭى ۋاقتىدا يالپاق - لاپ توغراپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىقراق تاتلىق، تەبىئىتى سەل ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. بورەكنى قۇۋەتلەندۈرۈپ، مۇسپىلىكنى كۈچلەندۈرىدۇ، بەل، تىزنى ماغدۇر بېرىدۇ، ئۇچەينى سىلىقلاشتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بورەك ئاجىزلاپ، ئېھتىلام بولۇشتا، بەل، پۇت ماغدىرسىزلىقتا: يەر مەدىگى 3 مىسقال، ياڭچۇەك

تۆخۇمى 3 مىسقال، لوكگۇ 1 سەر، پىچەككۈل 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلمدۇ. (2) بەدەن ئاجىزلىغى، پەي سوگەكلەرنىڭ ماغدۇرسىزلىغى، بەل، پۇت ئاغرىشلاردا: يەر مەدىگى 1.5 سەر، زىرىق 8 سەر، تاشپاقا قېپى (ھاراقتا ئىشلەنگەن) 4 سەر، پىشىشق ئەگرى سۇناي 2 سەر، ئاق چۇغلۇق 2 سەر، يىلپىز سۇكمىگى (ئىشلەنگەن) 1 سەر ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ ياكى ئۇن ئارىلاشتۇرۇپ كۇمۇلاچ ياساپ، كۇنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 3 مىسقالدىن تۇزلۇق سۇ بىلەن ئىچىلمدۇ. (3) چۇشەكەپ ئېھتىلام بولۇشتا: بەل، تىز سىقىراپ ئاغرىشتا: يەر مەدىگى 1 سەر، توشقان زەدىگى 1 سەر، بۇغا مۇگۈزى قالدۇغى 1 سەر، نىلوپەر گۈل چېكى 1 سەر، لوكگۇ 1 سەر ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، چىكىلەنگەن ھەسەل بىلەن 3 مىسقاللىق كۇمۇلاچ ياساپ، كۇنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا بىر كۇمۇلاچتىن يېيىلمدۇ.

مەقتارى: 1.5 — 3 مىسقال، بورەك ئوتى (ئىسسىغى) ئاشقانلارغا ئىشلىتىشتە ئېھتىيات قىلىش كېرەك.

شۇمشا

胡芦巴 Hu lu ba

باشقا ئاتىلىشى: شىياگدۇزى، ھۇلبە

(پۇرچاق ئائىلىسى، شۇمشا ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئەگىزلىگى 50—80 سانتىمېتىر. (2) غوللىرى توپلىشىپ ئوسىدۇ، پۇتۇن تېنىدىن خۇشپۇراق چىقىپ تۇرىدۇ. (3) يوپۇرماقلىرى نوۋەتلىشىپ

ئوسكەن، ئۇچ قۇلاقلىق مۇرەككەپ يوپۇرماق، كىچىك يوپۇرماقلىرى تەتۈر تۇخۇم شەكلىدە، تولۇق گىرۋەكلىك ياكى دولقۇنسىمان ھەرە چىشلىق بولىدۇ. (4) گۈلى 1—2 دىن بولۇپ قولتۇغىدىن ئوسىدۇ، سېپى بولمايدۇ. دەسلەپ ئېچىلغاندا رەڭگى ئاق بولىدۇ، كېيىنچە تەدرىجى ئاچ سېرىق رەڭگە ئۆزگىرىدۇ. تۇۋى سەل سوسۇن رەڭدە، قاسراقلىق مۇۋىسى ئىنچىكە، ئۇزۇن، بىر ئاز ئېگىلگەن، ئۇچى تەدرىجى ئۇچلانغان، ئۇرۇغى خومارەڭ (245 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئۇرۇغى ئارقىلىق كۆپەيتىلىدۇ. رايونەمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدا تېرىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: ئۇرۇغى دورا بولىدۇ. مۇئىسىنى پىشقان چاغدا قېقىۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تازىلاپ، خام بويىچە ياكى بىر ئاز سارغايغىچە قورۇپ، ئىشلىتىلىدىغان چاغدا سوقۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. بورەكنى قۇۋەتلەپ مۇسپىلىكنى يارىدەم بېرىدۇ، ھول سوغاقنى يوقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئاشقازان سوغاقلىقتىن قوساق ئاغرىغاندا: شۇمشا 2 مىسقال، پىيىزەك 1 مىسقال، قۇرۇق زەنجىۋىل 1 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) چوقۇقتا: شۇمشا 1 سەر، ئارپا بېدىيان 5 مىسقال ئېلىپ، سوقۇپ بىر قېتىمدا 2 مىسقالدىن ئازراق تۇزلۇق سۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (3) بورەك ئاجىزلاپ، بەل سىقىراشتا، ئۇرۇقدان ئاغرىشتا، پۇت تەرلەپ، پىچىلىپ ئىشغاندا: ئادەتتىكى مىقتارى بويىچە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1—2 مىسقال.

شۇمبۇيا (كوك شۇمبۇيا)

列当 Lie dang

(شۇم بۇيا ئائىلىسى، شۇمبۇيا ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: بىر يىللىق تەييارتاپ، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىكى 10—50 سانتىمېتىر، غولى ساغۇچ قوڭۇر. (2) يوپۇرمىغى نۇۋەتلىشىپ ئوسكەن، شەكلى تەڭگىسىمان، رەڭگى قارامتۇل سېرىق بولىدۇ. (3) گۈل رېتى باشاقسىمان، گۈلى كالپۇكسىمان، رەڭگى سۇس سۇسۇن كېلىدۇ (246 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: قۇملۇق توپا، چاتقاللىقلاردىكى سامان غوللۇق ئوسۇملۇكلەرنىڭ يىلتىزلىرىدا، قوغۇنلۇقتا، ھەر خىل ئەمەلەرنىڭ يىلتىزلىرىدا تەييارتاپ بولۇپ ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە جايىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: پۈتۈن قىسمى دورا بولىدۇ. ياز كۈنلىرى قېزىۋېلىپ، تازىلاپ، توغراپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتىسسىقلا مايىل، زەھەرسىز، بورەكنى قۇۋەتلەپ، مۇسپىلىككە يارىدەم بېرىدۇ، پەي ۋە سۈڭەكلەرنى كۈچلەندۈرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بەل سىقىراپ ئاغرىشتا، تىز ماغدۇر-سىزلىنىشتا، ئەرلىك جىنسى ئاجىزلىقتا: شۇمبۇيا، سېرىق يوگەي، جۇسەي ئۇرۇقلىرىنىڭ ھەربىرىدىن 5 مىسقال ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) بەدەن ئاجىزلىغىدا، قەۋزىيەتتە: شۇمبۇيا ۋە كەندىرنىڭ ھەربىرىدىن 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) بالىلار-

نمك هەزىم قىلىشى ناچارلىغىدا، ئىچ سۈرۈشتە: 2 سەر شۇمبۇيىنى قاينىتىپ بالىنمك ئايىغى چىلاپ يۇيۇلىدۇ. (4) نېرۋ پائالىيىتىنمك بۇزۇلۇشىدا: ئادەتتىكى مىقتارى بويىچە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1—3 مىسقال.

سېرىق يوگەي (جۇڭگو سېرىق يوگىيى)

菟丝子 Tu sizi

باشقا ئاتىلىشى: سېرىق ئوت، دۈى پەچەك، ئەفتىمۇن.

(يوگىمەچ كۇللۇكلەر ئائىلىسى، سېرىق يوگەي ئۇرۇغىدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق، تەييارتاپ، سامان غوللۇق يوگىشىپ ئوسىدىغان ئوسۇملۇك بولۇپ، تەخمىنەن بىر مېتىر ئۇزۇنلۇقتا ئوسىدۇ. (2) غولى ئىنچىكە، ئاجىز بولۇپ يىپقا ئوخشايدۇ، رەڭگى بېغىرەڭ سېرىق كېلىدۇ. (3) يوپۇرماقلىرى يىگىلەپ سېرىق تەڭگىسىمان يوپۇرماققا ئايلانغان. (4) گۈلى قوش جىنىسلىق، رەڭگى ئاق، بىر مۇنچىسى شار شەكلىدە توپلىشىپ ئوسىدۇ. غوزا مۇنىسى يالپاغراق شار شەكلىدە بولۇپ، ئىچىدە 2—4 دانە قوڭۇر ئۇرۇغى بولىدۇ (247 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئېتىزلىقلاردا، ئوتلاقلىقلاردا ئوسىدۇ. كوپ رەڭ پۇرچاق ئائىلىسىدىكى ئوسۇملۇكلەردە، مەسىلەن، سېرىق پۇرچاق ۋە بېدە غوللىرىدا، شۇنداقلا مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسىدىكى ئوسۇملۇكلەردە تەييارتاپلىق بىلەن ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە جايىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا ئۇرۇغى ئىشلىتىلىدۇ. ئۇرۇغى

پىشقاندا يىغىۋېلىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. پۇتۇن ئوتى بويىچە دورا قىلىشقىمۇ بولىدۇ.

تەبىىتى: تەمى ئاچچىغراق تاتلىق، تەبىىتى ئىسسىققا ما-يىل، زەھەرسىز. جىگەر - بورەككە قۇۋەت بېرىدۇ، مەنىنى كوپەيتىدۇ، مۇسپىلىكنى كۇچلەندۇرىدۇ، ئىچ سۇرۇشنى توختىتىدۇ، ھامىلىنى ئاسرايدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بەدەن ئاجىزلىغىدا، بەل، پۇت ئاغ-رىغاندا: سېرىق يوگەي ئۇرۇغى 3 مىسقال، بۇغا مۇڭگوز قالدۇغى 3 مىسقال، پىچەكگۇل 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) سېرىق چۇشۇشتە: ھول سېرىق يوگەيدىن 1—2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ئىچى سۇدەك سۇرگەندە: سېرىق يوگەي ئۇرۇغى، ئالىقات، نىلوپەر ئۇرۇغى، پىچەكگۇللەرنىڭ ھەربىرىدىن 3 مىسقال-دىن ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، چىكىلەنگەن ھەسەل بىلەن كۇمۇلاچ ياساپ، ھەر قېتىمدا 3 مىسقالدىن قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (4) بويىدىن ئاجراشنىڭ دەسلەپكى بەلگىلىرى سېزىلگەندە: سېرىق يوگەي ئۇرۇغى 3 مىسقال، خام كەتىرا 5 مىسقال، ئېشەك يېلىمى (ۋاستىلىق ئېرىتىلگەن) دىن 3 مىسقال ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىـ-لىدۇ. (5) بالىلارنىڭ سىيگەك كېسىلىدە: سېرىق يوگەي ئۇرۇغى، ئالىقات، مالىنا، ئەينۇلا، جىن كېۋىزىنىڭ ھەر قايسىسىدىن 3 مىسقال ئېلىپ، قوشۇپ قاينىتىپ، ئۇچكە بولۇپ ئىچىلىدۇ. (6) بالىلارنىڭ باش - يۇزىدىكى چاقىلار ۋە ئىسسىقلىق تاشمىسى (سەكنەش) دا: سېـ-رىق يوگەي مايسىسىنى قاينىتىپ سۇيى بىلەن يۇيۇلىدۇ.

مىقتارى: 3—4 مىسقال.

قوشۇمچە: توم سېرىق يوگەي (大菟丝子) (يو-گىمەچ گۇللۇكلەر ئائىلىسى، سېرىق يوگەي ئۇرۇغدىشى): غولى توم ئۇزۇنلۇغى 8—9 مېتىرچە كېلىدۇ. بىر ئاز ئەتلىك، ساغۇچ يېشىل

ياكسى قىزغۇچ سىيرىق رەڭدە بولىدۇ. قىسقا باشاقسىمان گۈل رېتى بولۇپ، گۈلىنىڭ رەڭگى قىزغۇچ سېرىق كېلىدۇ. ئۇرۇغى سېرىق يوگەي ئۇرۇغىغا قارىغاندا بىر ھەسسە چوڭ بولۇپ، كوپىنچە چاتقال لىقلاردىكى ياغاچ غوللۇق ئوسۇملۇكلەردە تەيىيارتاپلىق بىلەن ئوسىدۇ. بۇنىڭ ئۇرۇغىمۇ سېرىق يوگەي ئۇرۇنىدا دورا بولىدۇ.

جىن كەۋىزى

补骨脂 Bu gu zhi

(يۇرچاق ئائىلىسى، جىن كەۋىزى ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غولىلۇق ئوسۇملۇك، ئېگىزلىگى 40 - 90 سانتىمېتىر. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، شەكلى كەڭ تۇخۇمسىمان، گىرۋەكلىرى شالاڭ ھەرە چىشلىق، قوشۇمچە يوپۇرماقلىرى جۇپ بولۇپ ئوسىدۇ، شەكلى ئۇچ بۇرجەكلىك تېمىنەسسىمان. (3) باشاقسىمان گۈل رېتى قولتۇغىدىن ئوسىدۇ، گۈلى سۇس سوسۇن ياكى سېرىق كېلىدۇ. قاسىراقلىق مۇنىسى سوقۇچاق، ئىچىدە بىر دانە ئۇرۇغى بولىدۇ (248 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: بۇنىڭ ئۇرۇغىنى خېنەندىن يوتكەپ كېلىپ، تېرىپ ئوستۇرۇلمەكتە، غۇلجا قاتارلىق جايلاردا ياخشى ئوسمەكتە.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا ئۇرۇغى ئىشلىتىلىدۇ، ئۇرۇغىنى پىشقان چاغدا يىغىۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، تۈز بىلەن قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىيىتى: تەمى قېرىغراق ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىق، زەھەرسىز. بۇرەكنى قۇۋەتلەيدۇ، مۇسپىلىكنى كۈچلەندۈرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئۈزۈنغا سوزۇلغان ئىچ سۇرۇشتە،

بەدەن ئاجىزلىقتا: جىن كۆزنى 3 مىسقال، ئەينۇلا 2 مىسقال، ھەزىم ئېچىتقۇسى، ياۋا كەشىمرلەرنىڭ ھەرقايسىسىدىن 3 مىسقال، چوڭ چىلان 10 دانە قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) بەدەن ئاجىزلىقتىن بەل ئاغرىشتا: جىن كۆزنىدىن 3 سەر، ياڭاق مېغىزىدىن 3 سەر، ئالمقاتتىن 2 سەر ئېلىپ يۇمشاق سوقۇپ، كۈنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 4 مىسقالدىن قاياناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (3) بەدەن ئاجىزلىغىدا، سوغاقتىن بولغان دەم سېقىلىشتا: ياڭاق مېغىزى 2 سەر، جىن كۆزنى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) قاداقتا: جىن كۆزنىنى قاينىتىپ، قويۇلدۇرۇپ مەلھەم قىلىپ، ئاغرىق ئورۇنغا چېپىلىدۇ. (5) ئاق كېسەل (ئالاپېسى) دە: جىن كۆزنىنى يۇمشاق سوقۇپ، 75% لىق ئىسپىرت بىلەن قوشۇپ، 20% لىق ئىسپىرتلىق ياسالما تەييارلاپ، 7 كۈن توختاتقاندىن كېيىن، كۈنىگە بىر قېتىمدىن ئۇزۇن مۇددەتكىچە سىرتقا سۈركىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىرگە ئاپتاپقا قاقلاش ياكى ئۇلتىرابىنەپشە (زىۋەيشىيەن) نۇرى بىلەن داۋالاش كېرەك. (6) بالىلارنىڭ سىيگەك كېسىلىدە: جىن كۆزنىنى ئېزىپ تالقان قىلىپ، كۈنىگە 3 قېتىم ھەر قېتىمدا بىر مىسقالدىن قاياناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

ياڭاق

核桃 He tao

ياڭاق مېغىزى (核桃仁) ، ياڭاق پاسلى (分心木)
كوك ياڭاق پوستى (青龙衣) ، ياڭاق شېخى (核桃枝)

ئوسۇش ئورنى: جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ ھەممە جايلىرىدا ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: مېغىزى، پاسلىسى، كوك پوستى ۋە يۇمران نوتا شاخلىرى دورا بولىدۇ.

تەبىئىتى: مېغىزنىڭ تەمى تاتلىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز بولۇپ كىنى قۇۋۇتلەپ، مەنىنى چىڭىتىدۇ. ئوپكىنى قورۇپ، ئۇچەينى نەملەشتۈرۈپ سىلىقلايدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بەدەن ئاجىزلىقتا، سوزۇلما خاراكتېرلىك كاناي يالليۇغىدا، يوتىلىپ دېمى سىقىلىشتا، قەۋزىيەتتە، ياڭاق مېغىزى 4 سەر، تاتلىق ئۈرۈك مېغىزى 1 سەر ئېلىپ. سوقۇپ خېمىرىدەك قىلىپ، بۇنىڭغا مۇۋاپىق مىقتاردا ھەسەل ۋە خام زەنجىۋىل سۇيى قوشۇپ، تەكشى ئېزىپ، كۈنىگە 3—5 مىسقالدىن ئۇخلاش ئالدىدا يىيىلىدۇ. (2) ئاشقازان يارىسىدا: ياڭاق 100 دانە (كويدۇرۇپ پىشۇرىلغان)، قارا شېكەر ۋە ئاق شېكەرنىڭ ھەر بىرىدىن 4 مىسقال، سېرىق موم 2 سەر، كومۇرلەنگەن چىلان 20 دانە ئېلىپ سوقۇپ خېمىرىدەك قىلىپ، كۈنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 5 مىسقالدىن قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (3) ھەرخىل ئاشقازان ئاغرىشلاردا: 6 جىڭ پىشمىغان

ياڭاق (6—7 - ئايلاردا ئۇزۇلگەن) نى سوقۇپ ئېزىپ 10 جىڭ ئاق ھاراق (60% لىق سپىرت) قا 20—30 كۇن چىلاپ قويۇپ، كۇنىگە 3 قېتىم ھەر قېتىمدا 10—15 مىللىلىتىر ئىچىلىدۇ. (4) قىزىلئۇڭگەچ راكى (قىلتاماق) ۋە ئاشقازان راكىدا: ياڭاق شېخىدىن يېرىم جىڭ، توخۇ تۇخۇمىدىن 6 دانە ئېلىپ، سا-پال قاچىدا قاينىتىپ، تۇخۇم چالا پىشقان چاغدا شاكىلىنى چىقىرىۋېتىپ يەنە داۋاملىق پىشىرىپ، تۇخۇمنىڭ رەڭگى چىڭ جاڭ (جاڭيۇ) نىڭ رەڭگىگە كىرگەندىن كېيىن يىيىلىدۇ. مۇشۇ ئۇسۇلدا كۇنىگە 3 قېتىم ھەر قېتىمدا بىردىن تۇخۇمنى ئۇدا يېرىم ئاي يىيىش بىر داۋالاش مۇددىتى بولىدۇ. (5) توغرى ئۇچەي راكىدا: 2 جىڭ ياڭاق شېخىغا بىر لېتىر سۇ قۇيۇپ، 50 مىللىلىتىر قالغىچە قاينىتىپ، كۇنىگە 3 قېتىم ھەر قېتىمدا 1—2 مىللىلىتىر ئىچىلىدۇ (ئەگەر يامان تەسىر كورسەتسە كوكماش شورپىسى ئىچىش بىلەن كېسىلىدۇ). (6) سۇيدۇك يوللىرىغا تاش تۇرۇپ قالغاندا: ياڭاق مېغىزى ۋە ناۋاتنىڭ ھەر بىرىدىن 2 سەردىن ئېلىپ، ئالدى بىلەن ياڭاقنى قۇرۇپ ئالغاندىن كېيىن، ناۋات قوشۇپ، يۇمشاق سوقۇپ بىر قېتىم-دىلا يىيىلىدۇ. (7) ئېھتىلامدا: 3 مىسقال ياڭاق پاسىلى سۇ بىلەن قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (8) باش تەمرەتكىسىدە: ھول كوك ياڭاق پوستىنى سوقۇپ ئۇماچتەك قىلىپ، باشنى ئىسسىق سۇ بىلەن پاكىز يۇغاندىن كېيىن سۇركىلىدۇ. (9) تەڭگىسىمان تەمرەتكىدە، نېرۋ خاراكتىرلىك تېرە ياللۇغىدا ۋە تازدا: ھول كوك ياڭاق پوستى كۇنىگە 3 قېتىم سۇركىلىدۇ. (10) ئوتتۇرا قۇلاق ياللۇغىدا: ياڭاق يېغىغا ئازراق بىڭپيەن قوشۇپ كۇنىگە 2 قېتىم قۇلاققا تامغۇزىلىدۇ.

مىقتارى: ياڭاق مېغىزى 3—5 مىسقال.

كۈده ئۇرۇغى

韭菜子 Jiu cai zi

باشقا ئاتىلىشى: جۈسەي ئۇرۇغى.

يىغىپ تەييارلاش: كۈدىنىڭ ئۇرۇغى دورا بولىدۇ. كۈده پىشقاندا مېۋه رېتىنى ئۇزۇۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، ئۇۋۇلاپ تاسقاپ ئۇرۇغى ئايرىۋېلىنىدۇ. كۈدىنىڭ يىلتىزى ۋە يوپۇرماقلىرىمۇ دورا بولىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىقراق ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا ماـ يىل، زەھەرسىز. جىگەر، بۆرەكنى قۇۋەتلەيدۇ. بەل، تىزنى ئىسسىتىدۇ. مۇسپىلنىكسكە ياردەم بېرىدۇ، مەنىنى قويۇقلاشتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئۇزلىكىدىن تەرلەشتە ۋە ئۇغرى تەردە 2 سەر كۈده يىلتىزى، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) سازاڭسىمان مەددە بولغاندا: كۈده يىلتىزى 2 سەر، توخۇ تۇخۇمى بىر دانە (تۇـ خۇمنى كۈده يىلتىزىنىڭ سۇيىگە چىلاپ هوردا پىشۇرۇپ جەدەنـگاۋ قىلىپ)، كۈنىگە بىر قېتىمدىن ئاچ قوساقتا يېيىلىدۇ. (3) ھىق تۇتۇشتا. تاماقنى يۇتقاندىن كېيىن قىزىل ئوڭگەشتىن ئوتۇش قېيىنـ لاشقانـدا: خـام كـۈده 4 سەر، يېڭـى خـام زەنـجۇبـل 1 سەر، نـەشپۈت 2 دانـە ئېلىپ، بۇلارنىڭ سۇيىنى چىقىرىپ 4 سەر قايـ نىتىلغان كالا سۈتىگە قوشۇپ ئۇزمەستىن ئىچىۋېتىلىدۇ. (4) بۇـ رۇن قانىشتا، تەتۇر ھېيىزدا (ھېيىز بىلەن تەڭ بۇرنى قانىشتا): كۇـ دىنى چاناپ، بۇنىڭغا ئازراق تۇز قوشۇپ، بىرلىكتە سوقۇپ سۇيىنى چىقىرىپ كۇنىگە 1 — 2 قېتىم ھەر قېتىمدا بىر كەچىك ئىستاكاندىن بالا سۇيدۇكى بىلەن قوشۇپ ئىچىۋېتىلىدۇ. (5) سىيگەك كېسىلىدە،

ئىھتىلامدا: كۇدە ئۇرۇغىنى سارغايغىچە قورۇپ، سوقۇپ ھەر قېتىمدا 2 مىسقالدىن قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ (6) جاراھەتلەر قانىغاندا: يىلتىزلىق كۇدىدىن 4 سەر، خام ھاكتىن 2 سەر ئېلىپ، بۇلارنى بىرلىكتە سوقۇپ، خېمىردەك قىلىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، سوقۇپ جاراھەتكە سېپىلىدۇ. (7) قۇلاققا قۇرۇت كىرىۋالغاندا: 2-3 تېمىم كۇدە سۇيى تامغۇزىلىدۇ. (8) چىشنى قۇرۇت يىگەندە: خام كۇدە ئۇرۇغىنى سوقۇپ ئاچچىقسۇ بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، ئاغرىق چىشنىڭ كاۋىغىغا تىقىپ قويۇلىدۇ. (9) قايرىلىش، سوقۇلۇش جاراھەتلىرىدىكى ئاغرىشلاردا: مۇۋاپىق مىقتاردىكى ھول كۇدىنى سوقۇپ خېمىردەك قىلىپ چاپلىنىدۇ.

مىقتارى: كۇدە ئۇرۇغى 1.5 — 3 مىسقال.

بۇغا

鹿 Lu

بۇغا يۇمران مۇڭگۇزى (鹿茸)، بۇغا قاتتىق مۇڭگۇزى (鹿角)، بۇغا مۇڭگۇز يېلمى (鹿角胶)، بۇغا مۇڭگۇز قالدۇغى (鹿角霜)، بۇغا قەھرى (鹿肾)، بۇغا پېيى (鹿筋)

ياشاش ئورنى: كوپرەك چوڭ تاغلىقلاردىكى ئوتلاقلاردا، ئورمان چەتلىرىدە ماكانلىشىدۇ، بۇغىچىلىق مەيدانلىرىدىمۇ بېقىلىدۇ. ئالتاي، تيانشان قاتارلىق تاغلىق رايونلاردا كوپ.

يىغىپ تەييارلاش: غاز بويۇن، بۇغا ۋە چىيار بوغىلارنىڭ سۇڭەكلەشمىگەن (قاتمىغان) يۇمران مۇڭگۇزى، سۇڭەكلەشكەن (قاتقان) مۇڭگۇزى، قاتقان مۇڭگۇزنى پىششىقلاپ ئىشلىگەن مۇڭگۇز

يېلمى، يېلىم ئىشلەشتىن ئېشىپ قالغان مۇڭگۇز قالدۇغى، جىنسى ئەزا-
سى ۋە ئۇرۇغدىنى، بۇغا قەھرى ۋە ئاياقلىرىنىڭ پەيلىرى دورا بو-
لىدۇ. مارال ھامىلىسى قۇيرۇغى ۋە قېنىمۇ دورا بولىدۇ. بۇغا 3 ياشقا
كىرگەندىن كېيىن يۇمران مۇڭگۇزىنى كېسىش باشلىنىدۇ، يىلغا
1 — 2 قېتىم كېسىۋېلىشقا بولىدۇ. يۇمران مۇڭگۇزىنى ھەرىدەپ ئال-
غاندىن كېيىن، جاراھەتنى ئوبدان تېڭىش كېرەك. ئېلىنغان مۇڭگۇزى
قايناۋاتقان سۇغا بېسىلىدۇ ياكى ھۇردۇتۇپ ئالغاندىن كېيىن قاقلاپ قۇرۇ-
تۇلىدۇ. بۇغىنىڭ قاتقان مۇڭگۇزىنى 3 - 4 - ئايلاردا بۇغا مۇڭگۇز
تاشلىغاندا يىغىۋېلىپ، يالپاق تاراچلاپ ئىشلىتىلىدۇ ياكى يېلىم
قاينىتىپ ئىشلىتىلىدۇ. بۇغا قەھرى، بۇغا پېيى، مارا ھامىلىسى،
بۇغا قۇيرۇغى، بۇغا قېنى قاتارلىقلار بۇغىنى (مارالنى) سويغان چاغدا
يىغىۋېلىنىدۇ.

تەبىىتى: تەمى تۇزلۇق (يۇمران مۇڭگۇزى، مۇڭگۇز يېلىمى
تۇزلۇقراق تاتلىق)، تەبىىتى ئىسسىققا مايىل (مۇڭگۇز يېلىمى سەل
ئىسسىق)، زەھەرسىز. بورەككە قۇۋەت بېرىپ، مەنىنى كوپەيتىدۇ.
يۇمران مۇڭگۇزى ۋە پەيلىرى پەي ۋە سۇڭەكلەرنى كۇچلەندۇرىدۇ.
بۇغىنىڭ قاتقان مۇڭگۇزى ئىششىقلارنى ياندۇرۇپ، توسالغۇلارنى تار-
قىتىدۇ. سۇت ماڭدۇرىدۇ. مۇڭگۇز يېلىمى قاننى قۇۋەتلەندۇرىدۇ ۋە
قاننى توختىتىدۇ. بۇغا قەھرى تال، قېرىنلارنى ئىسسىتىپ، ئىچكى ئە-
زالارنى ئاسرايدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئاجىزلىق، بەل - پۇت ماغدۇرسىز-
لىغى، ئېھتىلام، باش قېيىش، ئەرلىك جىنسى ئاجىزلىقلاردا: بۇغا يۇم-
ران مۇڭگۇزى 1 مىسقال (سوقۇپ ئۇن قىلىپ ئايرىم ئىچىلىدۇ)،
كەتىرا 5 مىسقال، بەيجۇ 4 مىسقال، پىششىق ئەگرى سۇياي 3
مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، چوغلۇق 3 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىس-
قال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) بالىلارنىڭ ياخشى ئوسەلمەسلىگىدە،

يۇمشاق سۇڭەك ۋە چىش چىقىش كېچىكىپ قېلىشلاردا: بۇغا يۇمران مۇڭگۇزى 2 مىسقال، سېرىق يوگەي ئۇرۇغى 3 مىسقال، قىزىل مىۋىلىك شاقاقۇل 3 مىسقال، توشقان زەدىگى 3 مىسقال، لىپەكگۇل 3 مىسقال ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، چىكىلەنگەن ھەسەل بىلەن 1 مىسقاللىق كۇمۇلاچ ياساپ، كۇنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا بىر كۇمۇلاچتىن يىيىلىدۇ. (3) قان ئازلىقتا: بۇغا يۇمران مۇڭگۇزى 3 فۇڭ،قان تېپەر 3مىسقال ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ بىر كۇندە ئىككى قېتىم ئىچىلىدۇ. (4) بەدەن ئاجىزلىق - ماغدۇرسىزلىقتا ۋە بەل - پۇت ئاغرىشتا: قاتقان بۇغا مۇڭگۇزى 2 سەر (بوش ئوتقا سارغايغىچە قاخلىنىپ ئۇن قىلىنغان)، لىپەكگۇل 1.5 سەر (ھاراققا چىلىغاندىن كېيىن قاقلاپ قۇرۇتۇپ ئۇن قىلىنغان)، ئېلىپ چىكىلەنگەن ھەسەل بىلەن كۇمۇلاچ ياساپ كۇنىگە بىر قېتىمدىن 10 كۇندە يەپ تۇگىتىلىدۇ. (5) سۇت بەز ياللۇغىنىڭ باشلىنىشىدا: 2 مىسقال قاتقان بۇغا مۇڭگۇزىنى ئوتقا قاقلاپ سارغايتىپ، يۇمشاق سوقۇپ، سېرىق ھاراق بىلەن ئىچىلىدۇ، ئىچىپ بولغاندىن كېيىن ياغاچ تاغاق بىلەن ئەمچەكنى سېرىش كېرەك. (6) بادامسىمان بەزنىڭ ئوتكۇر ياللۇغىدا: قاتقان بۇغا مۇڭگۇز يىلتىزىنى (ھالقىسىمان تۇۋىنى) يۇمشاق سوقۇپ، كۇنىگە 3 قېتىم ھەر قېتىمدا 5 - 10 گرام يىيىلىدۇ. (7) قايتا ئىشلىنىپ چىقىشى توسقۇنلۇققا ئۇچراش خاراكتىرىدىكى قان ئازلىقتا: بۇغا مۇڭگۇز يېلمى 2 مىسقال (ۋاستىلىق ئېرىتىلغان)، قورۇلغان بەيجۇ 3 مىسقال، خام پىچەكگۇل 3 مىسقال، قان تېپەر 5 مىسقال، جىن كىۋىزى 3 مىسقال، قارا ئەندىز 2 مىسقال، داڭگۇي 4 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (8) سۇت يۇرمەسلىكتە: بۇغا مۇڭگۇز قالدۇغى، قارىمۇق، جاغجاقلارنىڭ ھەر بىرىدىن تەڭ مىقتاردا ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، كۇنىگە 3 قېتىم ھەر قېتىمدا 1.5 مىسقالدىن قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: بۇغىنىڭ يۇمران مۇڭگۈزى 0.8 - 1.5 مىسقال، قاتقان بۇغا مۇڭگۈزى 1.5 - 3 مىسقال، مۇڭگۈز يېلمى ۋە مۇڭگۈز قالدۇغى 3 - 5 مىسقال.

پىستە

阿月浑子 A Yue hun zi

(سىردەريخى ئائىلىسى، پىستە ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بۇ، چوڭ دەرەخ، 10 مېتىرچە ئېگىزلىكتە ئۆسىدۇ. (2) يۇمران نوتىلاردا تۇپلىشىپ ئۇسكەن، تاق سانلىق پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق، كىچىك ياپراقلىرى 1 - 3 گىچە، شەكلى تۇخۇمسىمان، يوپۇرماق تومۇرلىرى تورسىمان ۋە ئېنىق بولىدۇ. (3) گۈلى قارامتۇل يېشىل، ئۇچكىللىك مەۋسى تۇخۇم شەكلىدە ياكى ئۇزۇنراق سوقۇچاق، رەڭگى قىزغۇچ سېرىق، قورۇقلىرى بولىدۇ (249 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئۇسۇش ئورنى: خوتەن رايونىدا تېكىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: بۇنىڭ مېغىزى دورا بولىدۇ، مەۋسىنى پىشقان چاغدا يىغىۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، ئىشلەتكەندە ئۇچكىسىنى چېقىپ مېغىزىنى ئالىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي ئىسسىق، بورەكنى ئىسسىتىپ مۇسپىلىككە ياردەم بېرىدۇ. ئىشتەينى ئېچىپ، ئىچ سۇرۇشنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: تاماق ھەزىم قىلىشنىڭ بۇزۇلۇشى، ئىشتەي تۇتۇلۇش، تولغاق ۋە ئىچ سۇرۇش قاتارلىق كېسەللىكلەرگە، ئاجىزلىقتىن بەل تېلىپ ئاغرىشقا، جىنسى ئاجىزلىققا ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

كاپىراس

阳起石 Yang qi shi

باشقا ئاتىلىشى: ئاكتىنولىت

تونۇش: بۇ بىر خىل ماكىنىي سىلىكات تەركىپلىك تاش پاختا (ئاسپىت) غا ئائىت مەدەن بولۇپ، ئۇزۇن تاسما شەكىلدە ياكى ياپىلاق ئۇزۇن تاسما شەكىلدە، رەڭگى سۈت رەڭلىك ياكى ئاقۇش كۇك رەڭلىك، كەسمە يۈزى ئىگىز - پەس، ئۇزۇنىغا يېرىلىشى يىپسىمان، يۇمشاق ۋە سىلىق بولۇپ، پاقىراپ تۇرىدۇ.

چىقىش ئورنى: ئالتايدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: خام بويىچە ياكى كويدۇرۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تۇزلۇق، تەبىئىتى سەل ئىسسىق، زەھەرسىز. بورەكنى ئىسسىقلا مايىللاشتۇرۇپ مۇسىپىلمىكە يارىدەم بېرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ياشانغان كىشىلەردىكى ئاجىزلىق، تو- كۇش، ماغدىرسىزلىقتا ۋە پات - پات سىيىپ تۇرۇشتا: كاپىراس ۋە ياچە- ۋەك تۇخۇمىنىڭ ھەر بىرىدىن 2 سەر ئېلىپ، چىكىلەنگەن ھەسەل بىلەن كۇمۇلاچ ياساپ، كۇنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 3 مىسقالدىن يىيىلىدۇ. (2) ئەرلىك جىنسىي ئاجىزلىقتا: كاپىراس ۋە خام لوڭگۇنىڭ ھەربىرىدىن 2 سەر، سىرىق يوگەي ئۇرۇغى 3 سەر، كۇدە ئۇرۇغى 1 سەر، بۇغا قەھرىدىن بىر يۇرۇش ئېلىپ بۇلارنى يۇمشاق سوقۇپ، ھەسەل سۇيى بىلەن كۇمۇلاچ ياساپ كۇنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 3 مىسقالدىن يىيىلىدۇ.

مىقتارى: بۇنىڭ 1—3 مىسقىلىنى كۇمۇلاچ دورىلارغا قو- شۇشقا بولىدۇ. بۇنى قاينىتىملارغا قوشۇشقا بولمايدۇ.

ئۇلار

雪鸡 Xue ji

ئىگىز تاغلاردا ياشايدىغان مەشھۇر قۇش بولۇپ، شىمنجاڭنىڭ ئىگىز تاغلىق رايونلىرىدىن تېپىلمدۇ. كورۇنۈشى توخۇغا ئوخشايدۇ. رەڭگى قارامتۇل كۈلرەڭ، گوشى ناھايىتى لەززەتلىك. گوشىنىڭ تەبىئىتى ئىسسىق بولۇپ، قۇۋەتنى تولۇقلاش، قاننى جانلاندۇرۇش، بەدەننى چىڭىتىش تەسىرى تاغ لەيلىسىنىڭكىدىن ياخشى. گوشىنىڭ يەنە ئەتنى ئوستۇرۇش، قان توختىتىش خۇسۇسىيىتى بار. ئادەتتە خورىزىنىڭ دورىلىق خۇسۇسىيىتى ياخشى بولمدۇ.

ئىشلىتىلىشى: تەن ئاجىزلىق، باش قېيىش، كوزى قاراڭغۇلىشىش، ماغدىرسىزلىق، بەل - پۇت ئاغرىش، ئاشقازان 12 بارماق ئۇچەي يارىسى قاتارلىق كېسەللىكلەرگە ئىشلىتىلمدۇ. يەنە تاغ لەيلىسىنى ئىشلىتىپ ياخشى ئۇنۇم بەرمىگەندە بۇنى ئىشلەتسە بولمدۇ.

(3) قاننى قۇۋەتلىگۈچى دورىلار

(补血药)

تاش چېچىگى

石花 Shi hua

باشقا ئاتىلىشى: قۇش ئىزى.

تونۇش: بۇ بىر خىل قورام داشلارنىڭ ئۈستىگە يېپىشىپ ئوسمدىغان، يالغان يىلتىزلىق، شەكلى پىلاستىنكىغا ئوخشاش، ئۈستىدە ئىگىز - پەس قالايمىقان پۈرمە قورۇقلىرى بار لىشاينىك (地衣)

بولۇپ، ئۇستى تەرىپىنىڭ رەڭگى كۇلرەڭ يېشىل، ئاستى تەرىپىنىڭ رەڭگى قارامتۇلراق، كەسمە يۈزى ئاق رەڭدە بولىدۇ (250 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كوپىنچە نەم قورام تاشلار ئۇستىدە ئۇسىدۇ. رايونىمىزنىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: پۈتۈن ئوتى دورا بولىدۇ. يىلنىڭ ھەممە ۋاقىتلىرىدا قىرىۋېلىپ، كېرەكسىز قۇم - تۇپراقلاردىن تازىلاپ ۋېتىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. قانىنى قۇۋۇتلەپ، كوزنى روشەنلەشتۇرىدۇ. مەنىنى كۆپەيتىدۇ. ئاجىزلىقنى تۇگىتىپ، پەي سۇڭەكلەرنى كۇچلەندۇرىدۇ. تۇگۇنلەرنى يېشىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: رېماتىزىم خاراكتېرىدىكى بەل - پۇت ئاغرىش، ئەرلىك جىنسى ئاجىزلىق، قوساقتىكى تۇرۇپ قالغان ئۇزۇقلۇق تۇگۇنلىرى قاتارلىق كېسەللىكلەر ئۈچۈن ئادەتتىكى مىقتارى بويىچە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 3 — 5 مىسقال.

داڭگۇي (جۇڭگو داڭگۇيى)

当归 dang gui

(كۇنلۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، داڭگۇي ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 0.5 — 1 مېتىر. (2) يىلتىزى سېمىز گوشلۇك، توۋەن قىسمى شاخلىنىدۇ، قوۋزىغى خوما رەڭلىك، غولى تىك، رەڭگى سو-

سون بولمدۇ. (3) يوپۇرمىغى 2 - 3 قايتىلانغان تاق سانلىق پەيـ
سىمان يېرىلغان، كىچىك ياپراقلىرىنىڭ گىرۋەكلىرى كەمتۈك بولمدۇ،
يوپۇرماق سېپىنىڭ تـۈۋى كېڭىيىپ غىلاپ شەكلىدە غـولىنى ئوراپ
تۇرىدۇ. (4) مۇرەككەپ كۈنلۈكسىمان گۈل رېتى ئۇچىدا ئـوسىدۇ،
رەڭگى ئاق، جۈپ ئاسماق مەۋسى سوقۇچاقراق، 5 تال قىرى بولمدۇ.
يان قىرلىرى تەرەققى قىلىپ كەڭ قاناتقا ئايلانغان (251 - رەسىمگە
قارالسۇن).

ئۈسۈش ئورنى: ئۇرۇغىدىن كۆپەيتىلمدۇ. ھـاۋاسى سالقىن
ھول - يېغىن كۆپ، توپراغى مۇنبەت، نەمرەك تـاغلىق رايونلاردا ۋە ئـە
گىزلىكلەردە ئۇستۇرۇلمدۇ. غۇلجا قاتارلىق جايلاردا تېرىپ ئۇستۇرۇلمەكتە.

يىغىپ تەييارلاش: بۇنىڭ يىلتىزى دورا بولمدۇ. كەچـ
كۈزدە قېزىۋېلىپ تازىلاپ، شامال ئوتـۇشۇپ تۇرىدىغان سايە جـايدا
قويۇپ چـالا قۇرۇتۇپ، ئـاندىن سۇس ئوتتا قوۋزىغى خـوما رەڭـگە
كىرگىچە ئىسلاپ قاقـلاپ ($\frac{8}{10}$ ھەسسە قۇرۇتۇپ) ئـېلىپ قويـۇلسا
ئۇزلىگىدىن قۇرۇپ كېتىدۇ. ئىشلەتكەن چاغدا تـولۇق نەمدەپ يالـ
پاقلاپ خام بويىچە ياكى ھاراق بىلەن قورۇپ ئىشلىتىلمدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىغراق تاتلىق، تەبىئى ئىسسىقلا مايىل،
زەھەرسىز. قانىنى قـۇۋەتلەپ جانلاندۇرىدۇ، ھېيىزنى تەڭشەپ، ئاغرىقنى
توختىتىدۇ، ئۇچەينى نەملەشتۇرۇپ سالمقلاشتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ھېيىز تەڭشەلمىگەندە: داڭگۇي 3 مىسقال،
ئاق چوغاۇق 2 مىسقال، چۇەنچـوك 1.5 مىسقال، پىششىق ئـەگرى
سۇناي 3 مىسقـال (ھېيىز ئاغرىتىپ كـەلسە 3 مىسقال تـاغ دېنى
قوشۇلىدۇ، ھېيىز توختاپ قالسا 3 مىسقال ياڭاق مېغىزى، 2 مىسقال
زاراڭزا چېچەكـى قوشۇلمدۇ) قـاينىتىپ ئىچىلمدۇ. (2) ئـاغرىتىپ
كەلگەن ھېيىزدا: داڭگۇي ۋە تاغ دېنىنىڭ ھەر بىرىدىن 1 سەر ئېلىپ

يۇمشاق سوقۇپ، ھەر قېتىمدا 3 مىسقالدىن قايناقسۇ بىلەن ئىچىملىدۇ ياكى 3 پارچە خام زەنجىۋىل قوشۇپ قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) قان ئازلىقتا: كەتمرا 3 سەر، داڭگۇي 3 سەر، ئاق چۇغلۇق 6 سەر، توشقان زەددىگى 2 سەر، بۇغا مۇڭگۈز قالدۇغى 1 سەر، ئىشلەنگەن چۇچۇكبۇيا 2 سەر ئېلىپ يۇمشاق سوقۇپ، كۈنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 3 مىسقالدىن ئىچىلىدۇ. تۇغۇتتىن كېيىنكى قان ئازلىقتا: داڭگۇي ۋە خام زەنجىۋىلنى قۇي گوشى بىلەن شورپا قىلىپ، شورپىسى ئىچىلىدۇ، گوشى يېيىلىدۇ. (4) ئۇرۇلۇش ـ سوقۇلۇشتىن بولغان جاراھەتلەردە، كوكرەك تېمىنداق زەخ ـ ملىنىشىدە ۋە سانجىق تۇرۇپ قېلىشتا: داڭگۇي 3 مىسقال، پىيە زەك 3 مىسقال، شاپتۇل مېغىزى 3 مىسقال، زاراڭزا چېچىگى 3 مىسقال، ئاق قەچا 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) تۇغۇتتىن كېيىنكى چوك تەرەت قېتىپ قېلىشتا: داڭگۇيىنى گۈنجۈت يېغى بىلەن قورۇغاندىن كېيىن ھەر قېتىم 3 مىسقالدىن ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (6) بەل ـ پۇت ئاغرىغاندا، غەلۋىرەك يار ـ لاردا: ئادەتتىكى مىقتارى بويىچە ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 — 4 مىسقال.

ئەسكەرتىش: رايونىمىزنىڭ بەزى جايلىرىدا خەلقلەر ئارىسىدا يەرلىك داڭگۇي (土当归) (Seselopsis tianschenicum Schischk.) (252 - رەسىمگە قارالسۇن) رەسمى داڭگۇي ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

ئاق چۇغلۇق (چۇغلۇق)

白芍 Bai Shao

باشقا ئاتىلىشى: سەللىگۇل، ئاق شويىگۇل

(ئېيىق تاپانلىقلار ئائىلىسى، چۇغلۇق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 50 - 100 سانتىمېتىر كېلىدۇ. (2) يىلتىزى توم، دۇگىلەك تۇۋرۇكسىمان، رەڭگى قارامتۇل قوڭۇر، كەسمە يۇزى ئاقۇش ھالرەڭ، يىلتىز پوستى قېلىنراق بولىدۇ. غولى تىك يالغۇز ياكى توپلىشىپ ئوسىدۇ، ئادەتتە شاخلىمايدۇ، پاقىراق، تۇكسىز كېلىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئۇسكەن سېپى ئۇزۇن، ئىككى قايتىلانغان ئۇچ قۇلاقلىق مۇرەككەپ يوپۇرماق، كىچىك يوپۇرماقلىرى سوقۇچاق، تېمىنەسىمان، تولۇق گىرۋەكلىك بولىدۇ. (4) گۇلى يوغان، گۇل شاخچىلىرىنىڭ ئۇچىدا 2 - 5 تىن بولۇپ ئوسىدۇ، ئاق، قىزىل ياكى ھال رەڭلىك بولىدۇ. غۇنچە مىۋىسى 3 - 5 گىچە ئۇچى ئىلمەكسىمان سىرتقا ئىگىلگەن، ئۇرۇغى قارامتۇل قوڭۇر پاقىراق بولىدۇ (253 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كۇز ياكى ئەتىياز پەسلىدە بىخ چىقارغان يىلتىزى ئارقىلىق كوپەيتىلىدۇ. شىنجاڭنىڭ تۇزلەڭلىك رايونلىرىدا ئوستۇرۇلمەكتە.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. 3 - 4 يىل ئوسكەندىن كېيىن ئەتىياز، كۇز پەسلىدە كولىۋېلىپ، لاي - توپىلىرىنى چىقىرىۋېتىپ، چاچما يىلتىزلىرىنى پاكىز يۇيۇپ، سىرتىدىكى

پوستىنى سويۇۋېتىپ، قومۇچ تاياقچىنى ئوڭايلا سانجىپ كىرگۈزۈشكە بولغىچىلىك قاينىتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، نەملەپ يالپاغلاپ خام پېتى، هاراق، بىلەن قورۇپ ياكى توپا بىلەن قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى چۈچۈمەل قېرىق، تەبىئىتى سەل سوغاق، زەھەرسىز. قانىنى قۇۋۇەتلەپ، مەنپىلىكىنى قورۇيدۇ، جىگەرنى بۇمشىتىپ، ئاغرىق پەسەيتىدۇ، هېيىزنى راۋان قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) يۇقۇرى قان بېسىمىدا: ئاق چۈغلۇق 3 مىسقال، جۇيخۇا گۈل 3 مىسقال، خام ئەگىرى سۇناي 8 مىسقال، ياز غازدىكى 4 مىسقال، جىنتىيانا 3 مىسقال، سازاك 3 مىسقال، قايناتىپ ئىچىلىدۇ. (2) قوساق گوشىنىڭ تارتىشىپ قېلىشى، پاقالچەك پېيىنىڭ تارتىشىپ قېلىشىدا: ئاق چوغلۇق 5 مىسقال، خام چۈچۈكبۇيا 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) هېيىزنىڭ كوپ كېلىشىدە: قورىغان ئاق چۈغلۇق 2 مىسقال، خام ئەگىرى سۇناي 3 مىسقال، ئېشەك پېلىمى 3 مىسقال (ۋاستىلىق ئېرىتىلگەن)، ئەمەن يوپۇرمىغىنىڭ كومۇرى 1 مىسقال، چۈچۈكبويا 1 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) تولغاق (قان - يىرىڭلىق قۇرۇق ئىنجىق بولغاندا): ئاق چۈغلۇق 3 مىسقال، قارا ئەندىز 1 مىسقال، مامورانچىن 4 مىسقال، چۈچۈكبۇيا 2 مىسقال، ئاقباش ئوت 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) ئوزلىگىدىن تەرلەشتە: ئاق چۈغلۇق 5 مىسقال، كەتمرا 8 مىسقال، ئەينۇلا 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 — 3 مىسقال.

مەنئى قىلىنىشى: ئاق چۈغلۇقنى مارال قۇلاق بىلەن بىرگە ئىشلىتىشكە بولمايدۇ.

ئالمقات

枸杞子 Gou ji zi (毛蕊枸杞)

ئالمقات يىلتىز پوستى (地骨皮)

باشقا ئاتىلىشى: مورىقات

(چەيزە ئائىلىسى، ئالمقات ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، كىچىك چاتقال، ئىگىزلىگى 1—2 مېتىر كېلىدۇ. (2) يىلتىزى تۈۋرۈكسىمان بولۇپ، غولى كوپ شاخلىنىدۇ، يوپۇرماق قولتۇغىدا قاتتىق تىكەنلىرى بولىدۇ، پوستى ئاقۇش كۈلرەڭ كېلىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ياكى توپلىشىپ ئوسكەن، يىپسىمان تېمىنە شەكىللىك، تولۇق گىرۋەكلىك، يوپۇرماق سېپى قىسقا. (4) گۈلى كىچىك، سوسۇن رەڭلىك، قوڭغۇراق شەكىللىك بولىدۇ، قولتۇغىدىن ئۈسىدۇ. مېۋىسى شىرنىلىق سوقۇچاق كوپ ئۇرۇغلۇق بولۇپ پىشقاندا قىزىرىدۇ (254 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئېتىز چەتلىرى، يول ياقىسى، ئېرىق بويى قاتارلىق كۈنگەي تەرەپتە ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا مېۋىسى ۋە ئالمقات يىلتىز پوستى ئىشلىتىلىدۇ. مېۋىسىنى پىشقان ۋاقتىدا ئۈزۈۋېلىپ، سېپىنى ۋە باشقا ئارىلىشىپ قالغان نەرسىلەرنى ئېلىۋېتىپ، ئالدى

بىلەن سايىدا قويۇپ، سىرتقى پوستى پۇرلەشكەندىن كېيىن، كۇچ-
لۇك ئاپتاپتا پوستى قۇرۇغانغا قەدەر تۇرغۇزۇلىدۇ. ئەتىياز ۋە كۈز
پەسلىدە يىلتىزى كۈلىۋېلىنىپ، پاكىزە يۇيۇلغاندىن كېيىن، پوس-
تىنى يوقۇرى تەرەپتىن پىچاق بىلەن تىلىپ، ياغاچ قىسمىنى چىقىرىۋېـ-
تىپ توغراپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىىتى: ئالىقات: تەمى تاتلىق، تەبىىتى موتىدىل، زەھەرسىز.
بورەكنى قۇۋەتلەيدۇ، پەي سۇڭەكلەرنى كۇچەيتىدۇ، ئوپكىنى يۇمشىتىپ،
يوتەلنى توختىتىدۇ، جىگەرگە پايدا قىلىپ، كوزنى روشەنلەشـ-
تۇرىدۇ. يىلتىز پوستى: تەمى قېرىق، تەبىىتى سوغاق، زەھەرسىز.
ئوپكىدىكى ئىسسىقنى تازىلايدۇ، يوتەل توختىتىدۇ، قاننى سوۋۇتىدۇ،
قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بەل ۋە دۇمبىنىڭ سېقىراپ ئاغرىشىدا،
شېكەر سىيىش كېسىلى ۋە ئوپكە سىلىدە: ئالىقات دائىم قىزىل
مىۋىلىك شاقا قۇل بىلەن قوشۇپ ئىشلىتىلىدۇ. (2) ئەرلىك جىنسى
ئاجىزلىقتا، بەل - پۇت ئاغرىشتا، نېرۋ ئاجىزلىغى ۋە ئېھتىلامدا:
ئالىقات 3 مىسقال، سېرىق يوگەي، قىزىل مىۋىلىك شاقا قۇل، لوڭـ
گۇلارنىڭ ھەرقايسىسىدىن 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3)
يۇقۇرى قان بېسىمىدا (باش ئايلىنىش، باش ئاغرىش، قۇلاق
غۇڭۇلداش، ئۇيقىسىزلىق ئەھۋاللىرى بولسا): ئالىقات، پىششىق ئەگرى
سوناي، جۇيخۇا گۇللەرنىڭ ھەرقايسىسىدىن 3 مىسقال ئېلىپ، چايغا
سېلىپ ئىچىلىدۇ. (4) ئوتكۇر كانايچە ياللۇغىدا: ئالىقات يىلتىز
پوستى 3 مىسقال، ئۇژمە يىلتىز پوستى 3 مىسقال، سوغۇ گۇل 3 مىسـ-
قال، قومۇچ يىلتىزى 1 سەر قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) گەدەندىكى
يوك حالىسىنىڭ ياللۇغى (چىقان) دا: ئالىقات يىلتىزىنىڭ سول
پوستىنى بوش ئوتقا قاخلاپ سارغايتىپ، يەنچىپ، گۇنجۇت يېغى
بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ سوركىلىدۇ.

مىقتارى: ئالىقات 2—3 مىسقال، يىلتىز پوستى 2—4 مىسقال.

قوشۇمچە: نىڭشيا ئالىقىتى: (宁夏枸杞) بۇنىڭ ئالىقاتتىن پەرقى شۇكى گۇل چېڭى قىزىل ياكى سۇس جىگەررەڭ كېلىدۇ. گۇل تاجىسىنىڭ نەيچە قىسمى يېرىقچىلىرىدىن ئۇزۇن بولۇپ، نەيچە قىسمىنىڭ ئوتتۇرا ۋە توۋەنكى قىسىملىرى يۇمۇلاق كانايسىمان كېلىدۇ. شىرىلىك مىۋىسى يوغانراق بولىدۇ، رايونىمىزدا كوپىنچە ئىچكى ئولكىلەردىن يوتكەپ ئەكىلىپ ئوستۇرۇلمەكتە، ئوسۇشى خېلى ياخشى بولماقتا.

ئەگرى سۇناي

地黄 Di huang

خام ئەگرى سۇناي (生地)، پىششىق ئەگرى سۇناي (熟地)

(چۇقا ئائىلىسى، ئەگرى سۇناي ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 25 — 40 سانتىمېتىر. ئوسۇملۇك تېنى ئاقۇش كۇلرەڭ، يۇمشاق تۇكلەر بىلەن قاپلانغان. (2) يىلتىزسىمان غولى چوڭ، گوشلۇك، كوپىنچە كونۇسسىمان بولىدۇ، غولى تىك ئوسىدۇ. (3) تۇۋىدىن ئوسكەن يوپۇرماقلىرى توپلىشىپ ئوسىدۇ، شەكلى تەتۇر تۇخۇم شەكلىدە ياكى ئۇزۇن سوقۇچاق، يوپۇرماق يۇزى كوپ پۇرلەشكەن، ئارقىسى يېشىل سوسۇن رەڭدە بولىدۇ. غولىدىن چىققان يوپۇرماقلىرى، تۇۋىدىن چىققان يوپۇرماقلىرىغا نىسبەتەن كىچىگىرەك بولىدۇ. (4) گۇلى ئۇچىدىن ئوسكەن بولۇپ، ئومۇمى گۇل رېتىنى ھاسىل قىلىدۇ. گۇل تاجىسى ئەگىرى سۇنايغا ئوخشايدۇ، رەڭگى

قىزغۇچ سوسۇن، ئۇچۇق سوسۇن كېلىدۇ، رەڭلىك سىزىقلىرى بولىدۇ. مەۋسى تۇخۇم شەكلىدە ياكى تۇخۇمسىمان دۇگىلەك شەكلىدە بولىدۇ (255 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: يىلتىز غولىنى قەلەمچە قىلىپ، تىكىش ئارقىلىق كوپەيتىلىدۇ. ماناس، غولجا قاتارلىق ئورۇنلاردا ئوستۇرۇلمەكتە.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزسىمان غولى ئىشلىتىلىدۇ. كۈزدە كولىۋېلىپ، تازىلاپ هول پېتى (هول ئەگرى سۇناي) ياكى يالپاغلاپ قاقلاپ (خام ئەگرى سۇناي) ئىشلىتىلىدۇ. پىششىق ئەگرى سۇناي: ئەگرى سۇنايدىن 100 جىك ئېلىپ، ئۇنىڭغا 50 جىك سېرىق هاراق قوشۇپ، تەكشى ئارىلاشتۇرۇپ، ۋاستىلىق هالدا هورلاندۇرۇپ. هاراقنى سۈمۈرۈپ بولغاندىن كېيىن ئاپتاپقا سېلىپ، سىرتقى پوستىنىك شىلىمشىغى ئازراق قۇرۇغانغا قەدەر قۇرۇتۇپ، ئاندىن ئىدىشقا سېلىپ ساقلىنىدۇ.

تەبىئىي: هول ئەگرى سۇناي، خام ئەگرى سۇناي: تەمى قېرىغراق تاتلىق، تەبىئىي سوغاق، زەهەرسىز. هول ئەگرى سۇناي ئىسسىقنى ياندۇرۇپ، قاننى سوۋۇتىدۇ. قۇرغاقلىقنى هوللىتىپ، خىلىت هاسىل قىلىدۇ. خام ئەگرى سۇناي ئىسسىقنى ياندۇرۇپ، قاننى سوۋۇتىدۇ، مەنپىلىككە قۇۋەت بېرىپ قاننى ئاسرايدۇ. پىششىق ئەگرى سۇناي: تەمى تاتلىق، ئازراق قېرىق، تەبىئىي ئازراق ئىسسىققا مايىل، زەهەرسىز. مەنپىيلىككە مەدەت بېرىپ قاننى قۇۋەتلەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بەدەن ئاجىزلىق، قان ئازلىقتا، باش ئايلىنىپ، كوز قارىغۇلىشىش، قۇلاق غۇڭۇلداش، بەل - پۇت ئاغرىشلاردا: پىششىق ئەگرى سۇناي 5 مىسقال، قانىپەر 5 مىسقال، ئاق چۇغلۇق 3 مىسقال، پىچەكگۈل 5 مىسقال، ياۋا كەشمىر 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) هېيىز تەڭشەلمەسلىكتە، هېيىزدىن بۇرۇن

قوساق ئاغرىشتا: پىششىق ئەگرى سۇناي 3 مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، قىزىل چۇغلۇق 3 مىسقال، تاغ دېنى 3 مىسقال، ئەمەن يوپۇرمىغى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلمدۇ. (3) كىچىك باللاردىكى ئوپكە ياللۇغىدا قىزىتما بولۇپ قالغىنىدا: خام ئەگرى سۇناي 3 مىسقال، ئالمىقات يىلتىز پوستى 3 مىسقال، خام گەج 5 مىسقال، ئۇچقات 3 مىسقال، ھىندى ئوسمىسى 3 مىسقال، ھول قومۇش يىلتىزى 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلمدۇ. (4) ئوپكە سىلمىدە، ئوزلىگىدىن تەرلەشتە، ئوغرى تەردە: خام ئەگرى سۇناي 4 مىسقال، خام لوڭگۇ 5 مىسقال، ئالمىقات يىلتىز پوستى 3 مىسقال، پىچەك بۇغداي 1 سەر، قاينىتىپ ئىچىلمدۇ. (5) قايتا ئىشلىنىشى توسقۇنلۇقنى ئۇچراش خاراكتىردىكى قان ئازلىقتا: ئەگرى سۇناي 5 مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، ئېشەك يېلىمى (ۋاستىلىق ئېرىتىلگەن) 3 مىسقال، بۇغا مۇڭگۈز يېلىمى (ۋاستىلىق ئېرىتىلگەن) 3 مىسقال، ئاق چۇغلۇق 4 مىسقال، قىزىل مەۋىلىك شاقاقۇل 4 مىسقال، بەيجۇ 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلمدۇ. (6) ئىسسىغى ئېشىپ كېتىشتىن بولغان چىش ئاغرىشتا: ئەگرى سۇناي 1 سەر، كەۋرەك 2 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلمدۇ. (7) ئوتتۇرا قۇلاق ياللۇغىدا: ھول ئەگرى سۇنايدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، سوقۇپ شىرىسىنى چىقىرىپ، كۇندە 2 قېتىم قۇلاققا تېمىستىلمدۇ (ئازراق بىڭپىيەن قوشۇلمدۇ). (8) شېكەر سىيىش كېسىلىدە: پىششىق ئەگرى سۇناي ۋە پىچەكگۈلىنىك ھەر بىرىدىن 1 سەر، قان تېپەر ۋە مالىنانىك ھەر بىرىدىن 5 مىسقال، ئەينۇلا 1.5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلمدۇ.

مىقتارى: ھول ئەگرى سۇناي 0.4 — 1 سەر. خام ئىگىرى سۇناي ۋە پىششىق ئەگرى سۇناي 3 — 5 مىسقال.

قۇرۇت ئوت

冬虫夏草 Dong chong xia cao

(سىبىستقۇچى زامبۇرۇغلار ئائىلىسى، قۇرۇت ئوت ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: بۇ بىر خىل زامبۇرۇغ بولۇپ، ئۇ «يازلىغى ئوت، قىشلىغى قۇرۇت» دەپمۇ ئاتىلىدۇ. بۇ خىل زامبۇرۇغ بىر خىل پىلە قۇرۇتىغا ئوخشايدىغان يېشىل ھەشقىپىچەك قۇرۇتىنىڭ تېنىدە تەيياراتاپ بولۇپ ئوسىدۇ. قۇرۇت قىشتا توپىنىڭ ئىچىدە ياتقان ۋاقتىدا قۇرۇت ئوتى زامبۇرۇغى ئۇنىڭ تېنىگە كىرىپ قۇرۇتنى ئولىتۇرۇپ تاشلايدۇ، ئەتىياز ۋە يازدا قۇرۇت ئوتى زامبۇرۇغى ئولگەن قۇرۇتنىڭ باش قىسمىدىن ئوسۇپ چىقىپ يەردىن كوتىرىلىپ چىقىدۇ (بەزىلىرىدە ئوسۇپ چىقمايدۇ). ئولگەن قۇرۇتنىڭ ئۇزۇنلۇغى 3—5 سانتىمېتىر، خوما رەڭ، كېسىلگەن يۈزى ئاق رەڭلىك بولىدۇ. زامبۇرۇغنىڭ يەردىن ئوسۇپ چىققان قىسمى يۇمۇلاق تۇۋرۇكسىمان، ئۇزۇنلۇغى 4—7 سانتىمېتىر، قېنىق خوما رەڭ، ئۇچى تەرىپى سەل تومراق بولۇپ، پۈتۈن شەكلى خۇددى موبى قەلەمگە ئوخشايدۇ (256 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئېگىز تاغلىق رايونلاردا ئوسىدۇ، ئالتاي تاغلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: قار ئېرىپ، تېخى ئوت - چۆپلەر ئوسۇپ چىقمىغان ۋاقىتدا يىغىۋېلىنىدۇ. ناپتاپتا چالا قۇرۇتقاندىن كېيىن سىرتقى پوستىنى سويۇۋېتىپ، تولۇق قۇرۇتۇپ ساقلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي ئىسسىقلا مايىل. ئويكە ۋە

بوره‌ككه پايدا قىلىدۇ، يىلىكنى تولۇقلايدۇ، قان توختىتىدۇ، بەلغەم بوشىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئوپكە سىلىدىن بولغان يوتەلده، قان تۈكۈرۈشته، قېرىلىقتىن بولغان ئاجىزلىقتا ۋە دەم سىقىلىشتا: قۇرۇت ئوت 1 سەر، سوغۇ گۈل 5 مىسقال، گۈلسامساق 4 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) قان ئازلىق، كېسەلدىن كېيىنكى ئاجىزلىق، ئەرلىك جىنسى ئاجىزلىقتا ۋە ئېھتىلامدا: كەتمرا 1 سەر، قۇرۇت ئوت 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ، (3) بورەك ئاجىزلىقتىن بەل ـ تىز ئاغرىشتا: قۇرۇت ئوت 1 سەر، ئالىقات 1 سەر ئېلىپ، ئىككى جىك سېرىق هاراقتا بىر هەپته چىلاپ، 5—10 گرامدىن كۈنىگە 2 قېتىم ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5—3 مىسقال.

مەنپىلىكنى ئاسرايدىغان دورىلار

(养阴药)

هەسەل

蜂蜜 feng mi

سېرىق موم 蜂蜡

باشقا ئاتىلىشى: بال

تەبىئىتى: هەسەل: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. ئوپكىنى يۇمشىتىپ، يوتەلنى توختىتىدۇ، بال ئاشقازانىنى قۇۋەتلەيدۇ، ئۈچەينى سىلىقلاشتۇرۇپ، تەرەتنى راۋان قىلىدۇ، تال ئاشقازانىنى مۇتىدىللەشتۈرۈپ، ئاغرىقنى توختىتىدۇ، بۇۋانە بىلەن زەھەر

هەرلەنگەندە زەھەرنی قایتۇرىدۇ، یاللۇغلىنىشنی یاندۇرىدۇ. سېرىق موم: تەمی تاتلىق، تەبىىتی ئىسسىققا مایىل، زەھەرسىز. ئىششىقلارنی یاندۇرۇپ ئاغرىق توختىتىدۇ، یارا ئېغىزلىرىنی قورۇپ، گوش ئۇندۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشی: (1) تال، ئاشقازان ئاجىزلىشىشتا، كانایچە یاللۇغی ۋە گال تاماق یاللۇغىدا: 1 سەر ھەسەل، قایناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (2) ئادەتلەنگەن قەۋزىيەتتە (قېرى، ئاجىز كىشىلەر): ھەسەل (ئايرىم ئىچىلىدۇ) ۋە قومۇچ يىلتىزىنىڭ ھەر بىرىدىن 1 سەر، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ئېغىز يارىسى ۋە كويۇك يارىلىرىدا: ھەسەلدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ سۇرتىلىدۇ. (4) ئۇششۇكتە: ھەسەلدىن 7 فۇڭ، چوشقا مېيىياكى قوي مېيىدىن 3 فۇڭ ئېلىپ، ئارىلاشتۇرۇپ مەلھەم ياساپ، ئاغرىق ئورۇنغا سۇرتۇلىدۇ. (5) سەينەكتە: سۇڭ پىياز بىلەن ھەسەلدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ ئارىلاشتۇرۇپ، سوقۇپ خېمىر ھالىتىگە كەلتۇرۇپ، ئاغرىق بارماققا چېپىلىدۇ (ئىچىشكە ھەرگىز بولمايدۇ)! (6) تولغاقتا ئۇزۇن مۇددەت قان، يىرىڭ ئارىلاش تەرەت قىلغاندا: سېرىق موم 3 مىسقال، زىرىق 5 مىسقال (سوقۇپ تالقان قىلىنىدۇ)، ئېشەك يېلىمى 3 مىسقال، بۇلارنى بىرلىكتە ئېرىتىپ، ئۇچكە بولۇپ ئىسسىق بويىچە ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0.3 — 1 سەر.

كەندىر ئۇرۇغى (كەندىر)

火麻仁 Huo ma ren (大麻)

(كەندىر ئائىلىسى، كەندىر ئۇرۇغدىشى)

يىغىپ تەييارلاش: بۇ كەندىرىنىڭ پىشقان ئۇرۇغى. كەندىر ئوبدان پىشقان ۋاقتىدا ئورۇۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، ئۇرۇغىنى سوقۇۋېلىپ تازىلايدۇ، ئىشلىتىش ۋاقتىدا شاكىلى چىقىرىۋېتىلىدۇ.

تەبىىتى: تەمى تاتلىق، تەبىىتى موتىدىل، زەھەرسىز. قۇر-غاقلىقنى يۇمشىتىپ، ئۇچەينى سىلىقلاشتۇرىدۇ. جىگەر ۋە بورەكنى قۇۋەتلەيدۇ ۋە ئاسرايدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قەۋزىيەتتە (قېرى، ئاجىز كىشىلەر، تۇ-غۇتتىن كېيىن تېنى ئاجىزلاپ كەتكۇچىلەر): كەندىر ئۇرۇغى 5 مىسقال، داڭگۇي 5 مىسقال، شاپتۇل مېغىزى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) چاچ چۇشۇشتە: كەندىر يوپۇرمىغى ۋە ئۇژمە يوپۇرمىغىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، قاينىتىپ باش يۇيۇلىدۇ.

مىقتارى: 3 — 5 مىسقال.

شىقىلداق

沙参 Sha shen

(قوڭغۇراق گۇللۇكلەر ئائىلىسى، شىقىلداق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، تۇۋىدىن تىك ئوسىدۇ. ئىگىزلىگى 50 — 100 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزى توم، كونۇس شەكلىدە، سىرتقى پوستى توق خومارەڭدە بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، شەكلى تۇخۇمسىمان ياكى تېمىنەسىمان بولۇپ، گىرۋىگى رەتسىز ھەرە چىشلىق كېلىدۇ. (4) گۇل رېتى كونۇسسىمان بولۇپ ئۇچىدا ئوسىدۇ. گۇلى سۇس كوكۇش سوسۇن، قوڭغۇراق شەكىللىك بولىدۇ. غوزا مىۋىسى تۇخۇم-سىمان يۇمۇلاق بولىدۇ (257 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كۇنگەي تاغ باغرىدا، چىمەنلىكلەردە ئوسىدۇ. ئالتاي، تارباغاتاي قاتارلىق جايلاردىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. باھاردا

ۋە كۈزده قېزىۋېلىپ، سىرتقى پوستىنى سويۇۋېتىپ، پاكىز يۇيۇپ، نېپىز يالپاغلاپ توغراپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى سەل سوغاق، زەھەرسىز. مەنپەئلىكنى ئاسراپ، ئوپكىنى تازىلايدۇ، خىلىت ھاسىل قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) كاۋاكلىق ئوپكە سىل كېسىلىدە: شەقىلداق 5 مىسقال، بەيجۇ 2 مىسقال، بەيبۇ يىلتىزى 3 مىسقال، ئورۇك مېغىزى 2 مىسقال، تەڭگە يوپۇرماق 3 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ، بىر كۈندە 2 قېتىمدىن ئىچىلىدۇ. (2) قان تۈكۈرۈشتە: شەقىلداق 3 مىسقال، ئۈزمە يوپۇرمىغى 3 مىسقال، گۈلسامساق 3 مىسقال، غاز ئوتى 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ بىر كۈندە 2 قېتىمدىن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 3 – 5 مىسقال.

تاشپاقا قېپى

龟板 Gui ban

باشقا ئاتىلىشى: پاقا چاناق

دورىنىڭ كېلىش مەنبەئى: ئوملىگۈچى ھايۋان تاش پاقىنىڭ قوساق قىسمىدىكى قېپىدىن ئىبارەت.

چىقىش ئورنى: نەم جايلار، كوللەر، قۇرۇقلۇقلاردا بولىدۇ. كورلا، باغراش كولى ۋە سۇيدۇقى قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ.

يېغىپ تەييارلاش: (1) خام تاشپاقا قېپى. سۇ تاپىلانغان ساپال كومزەككە تاشپاقا قېپىنى سېلىپ، ئاغزىنى مەھكەم بېكىتىپ، 30 كۈن چىلاپ قويغاندىن كېيىن، سېسىق سۇيىنى توكۈ-

ۋېتنەپ، يەنە كۈنىگە بىر قېتىم سۇ يوتكەش شەرتى بىلەن 7 كۈن چىلاپ قويۇلمىدۇ، ئاندىن تاشپاقا قېپى ئاپتاپتا قۇرۇتۇلمىدۇ. (2) ئاچچىقسۇلاشتۇرۇلغان تاشپاقا قېپى: ئالدى بىلەن قۇمنى قازاندا قورۇۋېلىپ بۇنىڭغا خام تاشپاقا قېپىنى سېلىپ، ئۈستى بىر ئاز سار-غايغەچە قورۇلمىدۇ، ئۈنىڭدىن كېيىن قۇمنى پاكىز تاسقۇۋېتىپ، ئىسسىق چىغىدىلا ئاچچىقسۇ پۈركۈپ (ھەر بىر جىڭ تاشپاقا قېپى ئۈچۈن 3 جىڭ ئاچچىق سۇ كېتىدۇ) ئاندىن چوقۇپ پارچىلاپ، قۇرۇق جايدا قويۇلمىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز. مەنپىلمىكنى ئاسراپ، قۇرۇق ئىسسىقنى ياندۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) مەنپىلىگى ئاجىزلىشىپ، قۇرۇق ئىسسىغى ئېشىپ كېتىشتە، كەچقۇرۇن قىزىشتا، ئوغرى تەرلەشتە: تاش پاقا قېپى 1 سەر، پىششىق ئەگرى سۇنايى 6 مىسقال، جۈمۇ ۋە خۇاكىبۇنىڭ ھەر بىرىدىن 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلمىدۇ. (2) قان ئازلىقتىكى بەدەن ئاجىزلاش ۋە بالىياتقۇ قاناشتا: قاقلانغان تاشپاقا قېپىنى يۇمشاق سوقۇپ، مۇۋاپىق مىقتاردا ئاق شېكەر قوشۇپ، كۈنىگە 2 — 3 قېتىم ھەر قېتىمدا 3 — 5 فۇنكىدىن ئىچىلمىدۇ.

مىقتارى: 0.5—1 سەر.

ئېشەك يېلىمى

阿胶 A jiao

يېشىپ تەييارلاش: ئېشەك يېلىمى ئېشەك تېرىسىنىڭ يېلىمى بولۇپ، ئۇنى ئەتمىياز، كۈز، قىش پەسىللىرىنىڭ ھەممىسىدە جىياگۇنىڭ قىلىشقا بولىدۇ. ئىشلەش جەريانى مۇرەككەپ بولۇپ، ئاسا-

سەن خام ئەشيا تەييارلاش، يېلىم قاينىتىش، كوپمگىنى ئېلىش، چىكىلەش، كېسىش ۋە سوۋۇتۇش قاتارلىق باسقۇچلاردىن ئوتىدۇ، ۋاستىلىق ئېرىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى قاينىقسۇغا بېسىۋېلىپ ئاندىن دورىغا قوشۇپ قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز. مەنپىلىكنى ئاسراپ، قانىنى قۇۋەتلەيدۇ. ئوپكىگە قۇۋەت بېرىپ، قۇرۇقلۇقنى نەملەيدۇ، قان توختىتىدۇ، ھاملىنى ئاسرايدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئوپكە سىلىدىن قان تۆكۈرۈشتە: ئېشەك يېلىمى (ۋاستىلىق ئېرىتىلگەن) 3 مىسقال، قېرىقمىز ئۇرۇغى 3 مىسقال، چۆچۈكبۇيا 2 مىسقال، زىراۋەندە 3 مىسقال، ئورۇك مېغىزى 3 مىسقال، تاكزۇكزا گۈرۈچى 8 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ھېيىز تەكشەلمەسلىكتە، بالىياتقۇنىڭ پائالىيەتچان قانىشىدا ۋە ھاملىدارلىقتىن قوساق ئاغرىشتا: ئېشەك يېلىمى (ۋاستىلىق ئېرىتىلگەن) 3 مىسقال، چۈەنچۈك 2 مىسقال، چۆچۈكبۇيا 2 مىسقال، ئەمەن 3 مىسقال، داكگۇي 2 مىسقال، ئاق چۇغلۇق 3 مىسقال، خام ئەگرى سۇناي 4 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 — 3 مىسقال.

12. ھەزىم قىلىشقا ياردەم بەرگۈچى دورىلار

(助消化药)

ھەزىم قىلىشقا ياردەم بەرگۈچى دورىلار تال ۋە ئاشقازاننى ياخشىلاپ، تاماقنىڭ ھەزىم بولۇشىنى ئىلگىرى سۈرۈپ، تۈرۈپ قالغان ماددىلارنى ھەزىم قىلىپ سىڭدۈرگۈچى تەسىرى بار دورىلار. بۇ دورىلار تاماق ھەزىم قىلىشنىڭ ياخشى بولماسلىغى، ئىشتەيسىزلىق، ئاچچىق سۇ ياندۇرۇش، كۆكۈل ئاينىش، قۇسۇش، چوڭ تەرەت نورمال بولماسلىق قاتارلىق كېسەللىكلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

ھەزىم ئېچىتقۇسى

神曲 shen qū

پىششىقلاپ ئىشلەش: بۇدۇشقاق، سۇ قامچا ئوتى، كوك ئەمەنلەرنىڭ ھەر بىرىدىن بىر جىڭدىن ئېلىپ، سوقۇپ شىرنىسى چىقىرىلىدۇ. قىزىل ماش ۋە ئورۇك مېغىزىنىڭ ھەر بىرىدىن بىر جىڭ، بۇغداي كېپىگىدىن 5 جىڭ ئېلىپ ھەممىنى يۇمشاق سوقۇپ يۇقۇرقى دورىلارنى تەكشى ئارىلاشتۇرۇپ، خېمىر قىلىپ، ئوت - چوپ دوۋىسىنىڭ ئىچىدە 5 — 7 كۈنگىچە ئېچىتىپ تاكى پۇراق پەيدا بولۇپ، سارىغايغىچە تۇرغۇزۇپ، ئاندىن ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، كويغەنگە قەدەر قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىغراق تاتلىق، تەبىئىتى ئىسسىققا

مايىل، زەھەرسىز. تاماق سىڭدۈرىدۇ، ئاشقازاننى كۈچەيتىدۇ، سۈتنى قايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تاماق ھەزىم قىلىش ياخشى بولمىغاندا، قوساق كوپۈپ ئىچ سۇرگەندە: ھەزىم ئېچىتقۇسى 3 مىسقال، كويدۇرۇلگەن ئارپا ئۇندۇرمىسى 3 مىسقال، قورۇلغان بەيجۇ 2.5 مىسقال، ياۋا كەشمىر 2 مىسقال، خام زەنجىۋىل 3 ياپراق، ئەينۇلا 3 دانە، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 — 4 مىسقال.

مەنئى قىلىنىشى: بالا ئېمىتىۋاتقان ئاياللارغا ئىچىش مەنئى قىلىنىدۇ.

ئارپا ئۇندۇرمىسى

麦芽 Mai ya

پىششىقلاپ ئىشلەش: ئارپىنى سۈدا پاكىز يۇغاندىن كېيىن سۈزۈۋېلىپ، سېۋەت ياكى ياغاچ ساندۇقنىڭ ئىچىگە سېلىپ ئاغزىنى يېپىپ، پات - پات سۇ چېچىپ تۇرۇلىدۇ. ئۇ 0.5 — 1 سانتىمېتىر ئۇنۇپ چىققان ۋاقتىدا ئېلىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، سارغايغىچە ياكى قارايغىچە قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تۇزلۇق، تەبىئىتى ئىسسىقمۇ مايىل، زەھەرسىز. تالنى تەڭشەپ، ئاشقازاننى ياخشىلايدۇ. ھەزىم قىلىشنى ياخشىلاپ مەيدە چىڭقىلىشنى بوشىتىدۇ، سۈت ياندۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سېسىق كېكىرىش، قوساق كوپۈش، تاماق ھەزىم قىلىشنىڭ ناچارلىشىشىغا ئىشلىتىلىدۇ. (2) سۈت قايتۇرۇش ئۈچۈن: قورۇلغان ئارپا ئۇندۇرمىسىدىن 2 - 4 سەر قاينىتىپ

تىپ ئىچىلمىدۇ ياكى داڭگۇي 3 مىسقال، قىزىل چۇغلۇق 3 مىسقال، چۇەنچۇك 2 مىسقال، زاراڭزا چېچمىگى 3 مىسقال، قورۇلغان ئارپا ئۇندۇرمىسى 2 سەر، لىپەككۈل 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلمىدۇ.

مىقتارى: 3 — 4 مىسقال.

مەنئى قىلىنىشى: بالا ئېمىتۇاتقان ئاياللار ۋە ھامىلدار ئاياللارغا ئىچىش مەنئى قىلىنمىدۇ.

چۇڭگۇن ئۇندۇرمىسى

谷芽 Gu ya

باشقا ئاتىلىشى: گۈز قۇناق ئۇندۇرمىسى.

پىششىقلاپ ئىشلەش: شال ياكى چۇڭگۇننى سۇدا پاكىز يۇغاندىن كېيىن، سۈزۈۋېلىپ، سېۋەت ياكى ياغاچ ساندۇققا سېلىپ، ئاغزىنى ياخشى يېپىپ، پات - پات سۇ چىچىپ تۇرۇلمىدۇ. ئۇنۇپ چىققاندىن كېيىن ئېلىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، سارغايغىچە ياكى قارايغىچە قورۇپ ئىشلىتىلمىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى ئىسسىقمۇ مايمۇ، زەھەرسىز. ئاشقازان، تالنى ياخشىلايدۇ، مەيدىدە تۇرۇپ قالغان تاماقنى سىكىدۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تاماق سىكىمەسلىك ۋە قۇساق كوپۈشتە: قورۇلغان چۇڭگۇن ئۇندۇرمىسى 3 مىسقال، قورۇلغان ئارپا ئۇندۇرمىسى 3 مىسقال، كويدۇرۇلگەن دولانە 3 مىسقال، كويدۇرۇلگەن ھەزىم ئېچىمتۇسى 3 مىسقال، قورۇلغان تۇرۇپ ئۇرۇغى 2 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلمىدۇ. (2) ھەزىم قىلمىشنىڭ ياخشى بولماسلىغىدا: قورۇلغان چۇڭگۇن ئۇندۇرمىسى 3 مىسقال، قانسە 2 مىسقال، ئىشلەنگەن چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلمىدۇ.

مىقتارى: 2 — 5 مىسقال.

قانسه

鸡内金 Ji nei jin

باشقا ئاتىلىشى: توخۇ تاشلىغى ئىچكى پەردىسى

تونۇش: بۇ، توخۇ تاشلىغىنىڭ ئىچكى پەردىسى بولۇپ، شەكلى خالتىغا ئوخشايدۇ. قۇرۇغاندىن كېيىن قاتتىق، چۈرۈك بولۇپ قالىدۇ. رەڭگى ئالتۇن سېرىق رەڭ ياكى ئازراق يېشىل رەڭدە بولۇپ، ئېنىق پۈرمەلىرى بولىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: توخۇنى ئولتۇرۇپ، تاشلىغىنىڭ ئىچكى پەردىسىنى ئېلىپ، پاكىز يۇيۇپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، خام پېتى ياكى كوپۇپ چىققانغا قەدەر قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. مەيدىدە تۇرۇپ قالغان تاماقنى سىڭدۈرىدۇ، ئاشقازان، تالنى ياخشىلايدۇ، سۈيدۈكنىڭ چىتىم سانىنى ئازايتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تاماق سىڭمەسلىكتە، مەيدىسى چىڭقىلىپ تۇرۇشتا: قانسە، ھەزىم ئېچىتقۇسى، ئارپا ئۇندۇرمىسى، دولانىنىڭ ھەر بىرىدىن 3 مىسقال ئېلىپ، قايىنىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) بالىلاردىكى سوزۇلما خاراكتىرلىك ھەزىم قىلمىشنىڭ بۇزۇلۇشىدا: قانسە 1 سەر، بەيجۇ 2 سەر ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، ھەر قېتىمدا 3 — 5 فۇڭدىن كۇندە 3 قېتىم قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ (3 — 5 ياش بالىلارغا). (3) ئىشتەبسىزلىكتە: 2 مىسقال قانسەنى قورۇپ سارغايتىپ، 3كە بولۇپ قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (4) بالىلاردىكى سېمىگەك كېسىلىدە: قورۇلغان قانسەدىن بىر مىسقال ئېلىپ،

يۇمشاق سوقۇپ، 3 مىسقال ياچمۇەك تۇخۇم قاياناتما سۇيى بىلەن قوشۇپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

قۇلماق

啤酒花 Pi jiu hua (忽布)

باشقا ئاتىلىشى: خېمىلگۇل، پەۋاگۇل.

(كەندىر ئائىلىسى، قۇلماق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: كوپ يىللىق، سامان غوللۇق پىلەك تارتىپ ئوسىدىغان ئوسۇملۇك بولۇپ، ئۇزۇنلۇغى 10 مېتىرچە كېلىدۇ. پۈتۈن ئوسۇملۇك تېنىدە ئىلمەك تىكىنى بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسكەن، سېپى ئۇزۇن، يوپۇرماق تېنى تۇخۇم شەكلىدە، 3كە يېرىلغان ياكى يېرىلمىغان، ھەرە چىشسىمان گىرۋەكلىك. (3) گۇل رېتى قولتۇغىدىن ئوسكەن، ئاتىلىق ۋە ئانىلىق گۇللىرى باشقا - باشقا تۇپلەردە بولىدۇ. ئاتىلىق گۇلى كىچىگرەك، ساغۇچ يېشىل بولۇپ، ئومۇمى گۇل رېتىنى ھاسىل قىلىدۇ. ئانىلىق گۇل رېتى باشاقسىمان، سىرتىدا كوپلىگەن يوپۇرماقسىمان ئوربغۇچى يىپراقلىرى بولۇپ، پىشقان ۋاقتىدا كوپ مىقتاردا سېرىق گۇل چېڭى بولىدۇ (258 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: شىنجاڭنىڭ تۇزلەڭلىك رايونلىرىدا كوپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن ئانىلىق گۇل رېتى ئىشلىتىلىدۇ. ياز ۋە كۇز پەسلىدە تولۇق چېچەكلىگەندە يىغىۋېلىپ،

هول پېتى ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى سوغاقراق، زەھەرسىز. ئاشقازاننى ياخشىلاپ، تاماق سىڭدۈرىدۇ، سۈيدۈكنى راۋان قىلىدۇ، نېرۋىنى تىنچلاندۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تاماق ھەزىم قىلىشنىڭ بۇزۇلىشىدا، قوساق كوپۈشتە، (2) ئىششىقتا، دوۋساق يالليۇغىدا. (3) ئوپكە سىلىدە، ئۇيقىسىزلىقتا ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5 — 1 مىسقال.

دولانە (قىزىل دولانە)

野山楂 Ye shan zha (辽山楂)

(ئەترگۈل ئائىلىسى، دولانە ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) يوپۇرماق تاشلايدىغان كىچىك دەرەخ ياكى چاتقال، ئىگىزلىگى 2 مېتىرچە كېلىدۇ. شاخچىلىرىنىڭ ئۇزۇن تىكەنى بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، دۇگىلەك ياكى سوقۇچاق، 3 كە چوڭقۇر يېرىلغان، يېرىقچە يوپۇرماقلىرى ھەرەـ چىشسىمان بولىدۇ. (3) گۈل رېتى ئۇچىدىن ئوسكەن، ئوگزىسىمان، گۈلى ئاق ياكى سۇس قىزىل، شىرنىلىق مېۋىسى ئاچ قىزىل بولىدۇ (259 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغلاردا ۋە دەريا ۋادىلىرىدىكى چاتـ قاللىقلاردا ئوسىدۇ. تيانشان، ئالتاي رايونلىرىدا كوپ تارقالغان.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا مېۋىسى ئىشلىتىلىدۇ. ياز ۋە كۈز پەسلىدە يىغىۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، سۇس ساغۇچ رەڭگە كىرگەنگە قەدەر ياكى قارايغىچە قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىىتى: تەمى چۇچۇمەل، تەبىىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. تالنى ياخشىلايدۇ، تاماق سىڭدۇرىدۇ، توسقۇنلۇقلارنى ئاچىدۇ، تۇرۇپ قالغان يەلنى ماڭدۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تاماق ھەزىم قىلىشنىڭ بۇزۇلۇشىدا، مەيدىدە تاماق تۇرۇپ قېلىپ سىڭمەسلىكتە، قوساق كوپۇشتە ۋە ئاشقازان كىسلاتاسىنىڭ كېمىيىشىدە: دولانە 6 سەر، ھەزىم ئېچىتقۇسى 2 سەر، قارا ئەندىز 2 مىسقال، تۇرۇپ ئۇرۇغى 1 سەر، يۇمشاق سوقۇپ، ھەر قېتىمدا 2 مىسقالدىن كۇنىگە 2 قېتىم ئىچىلىدۇ ياكى دولانە، ئارپا ئۇندۇرمىسى، ھەزىم ئېچىتقۇسىنىڭ ھەر بىرىدىن 3 مىسقال ئېلىپ، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) بالىلاردىكى تاماق ھەزىم قىلىشنىڭ بۇزۇلۇشىدا، ئىچى سۇرۇشتە: كويدۇرۇلگەن دولانە 3 مىسقال، ھەزىم ئىچىتقۇسى 2 مىسقال، قورۇلغان ئارپا ئۇندۇرمىسى 2 مىسقال، قۇستە 1 مىسقال، قانتېپەر 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) تۇغۇتتىن كېيىن قوساق ئاغرىشتا: كويدۇرۇلگەن دولانە 2 سەر، زاراڭزا چېچىگى 1 مىسقال، ئېلىپ، قاينىتىپ سېرىق ھاراق بىلەن قوشۇپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 – 4 مىسقال.

بىيە

榅桲 Wen bo

(ئەتىر گۇل ئائىلىسى، بىيە ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) يوپۇرماق، تاشلاىدىغان چاتقال ياكى كىچىك دەرەخ بولۇپ، ئىگىزلىگى 3 – 6 مېتىر كېلىدۇ. يۇمران شاخچىلىرى تىۋىتلىق بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، سېپى بار.

شەكلى تۇخۇمسمان ياكى سوقۇچاق، ئۇچى دۇگملەك ئۇچلۇق بولۇپ، ئالدى يۇزى قارامتۇل يېشىل، ئارقا يۈزى زىچ ساغۇش كۈلرەڭ تەۋەتلىق تۈكلەر بىلەن قاپلانغان. (3) گۈلى يالغۇز بولۇپ، يۇمران شېخىنىڭ ئۇچىدا ئوسىدۇ، گۈل تاجى ياپرىغى 5 تال، رەڭگى ئاق ياكى سۇس قىزىل، گۈل ۋە مەۋسى خۇشبۇي پۇرايدۇ. مەۋسى نەشپۈتسىمان بولۇپ، ئۇرۇغى كوپ، سىرتىدا يۇمشاق تەۋەتلىق تۈكلىرى بولىدۇ (260 - رەسىمگە قارالسۇن) .

ئوسۇش ئورنى: كۇچار، ئاقسۇ، قەشقەر قاتارلىق رايونلاردا تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن مەۋسى ئىشلىتىلىدۇ. پىشقاندىن كېيىن يىغىۋېلىپ، سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى چۈچۈمەل تاتلىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. هوللۇكنى هەيدەپ، ئىسسىق ئوتۇشنى ياندۇرىدۇ، پەيلەرنى بوشاشتۇرىدۇ، تال - ئاشقازاننى ئىسسىتىپ، يەلنى هەيدەيدۇ، تاماق سىڭدۈرىدۇ. رايونىمىزدا بىيىنى كۆلى بىيىسى ئورنىدىمۇ ئىشلىتىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: ئىسسىق ئوتۇپ قۇسۇش، ئىچ سۇرۇش، تال وساق كوپۈش، تاماش هەزىم قىلمىشنىڭ ش، پاقالچەك پېيى تارتىشىپ قېلىش ۇ. (2) نامەلۇم ئىشتىقلار دا: زىپ شىرىسىنى چىقىرىپ سۇرتۇلىدۇ. ال. سىرتقا مۇڭاپىق مىقتاردا

13. مەددە چۇشۇرگۇچى دورىلار

مەددە چۇشۇرگۇچى دورىلار، ئۇچەي يولىدىكى تەييارتاپ قۇرۇتلارنى چۇشۇرىدىغان دورىلار بولۇپ، سازاڭسىمان مەددە (ئاسكارىدا)، پىچان قۇرۇت (سۇلېترا)، تۇتۇ قۇرۇت قاتارلىقلارنى چۇشۇرۇش ئۇچۇن ئىشلىتىلىدۇ.

هىڭ (ئىنچىكە يوپۇرماقلىق هىڭ)

阿魏 Awei (细叶阿魏)

باشقا ئاتىلىشى: سېسىق هىڭ، غولجان، ئەنجۇدان.

(كۇنلۇكسىمان گۇللۇكلەر ئائىلىسى، هىڭ ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 50—200 سانتىمېتىر، ئالاهىدە سېسىق پۇرىغى بار. (2) ئوق يىلتىزى توم، شەكلى تۇۋرۇكسىمان ياكى ئۇرچۇقسىمان، پوستىنىڭ رەڭگى قارامتۇل قوڭۇر كېلىدۇ. يىلتىزىنىڭ ئۇچىدا هالقىسىمان ئىزلىرى بولىدۇ، غولىنىڭ تۇۋىدە نۇرغۇن ساندا يوپۇرماق سېپىنىڭ تالاسىمان قالدۇقلىرى بولىدۇ. (3) تۇۋىدىن ئوسكەن يوپۇرماقلىرىنىڭ سېپى ئۇزۇن بولىدۇ. غولىدىكى يوپۇرماقلىرى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، 3 — 4 قايتىلانغان پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق بولۇپ، كىچىك يوپۇرماقلىرى يەنە پەيسىمان چوڭقۇر يېرىلغان، يېرىقچە يوپۇرماقچىلىرى يىپسىمان كېلىدۇ. (4) گۇل رېتى مۇرەككەپ كۇنلۇكسىمان بولۇپ، ئۇچىدا ئوسىدۇ، رەڭگى سېرىق، زىچ ۋە ئۇششاق بولىدۇ. مىۋىسى قوش ئاسماق مىۋە بولۇپ، شەكلى ياپىلاق سوقۇچاق كېلىدۇ (261 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: چول باياۋانلاردا، قاقاس تاغلاردا ئوسىدۇ. شىنجالىنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا غولىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى سۇتلۇك شىرىسى ئىشلىتىلىدۇ. چېچەكلەشتىن ئاۋال غولىنى توۋەنكى قىسمىدىن كەسكەندە، ئاق سۇت چىقىدۇ (بۇنى ئوبدان ساقلاش كېرەك) بىر نەچچە كۇن تۇرغاندىن كېيىن ئوزلىگىدىن قېتىپ قالىدۇ. ئاندىن قىرىۋېلىنىدۇ، غولىنى يەنە كېسىپ قاتقان سۇتىنى يەنە قىرىۋېلىپ تاكى شىرىلىك سۇتى تۇگىگىچە ئېلىنىدۇ. قاتقان سۇتىنى سايىدا قۇرۇتقاندىن كېيىن ئۇنىڭغا ئاز مىقتاردا ئورۇك مېغىزى ياكى شاپتۇل مېغىزىنى قوشۇپ، يۇمشاق يەنجىپ ئۇن قىلىنىدۇ. يىلتىزىنى كولاپ، سىقىپ شىرىسىنى چىقىرىپ، تەبىئى قۇرۇتۇپ ئىشلىتىشكىمۇ بولىدۇ ياكى يىلتىزىنى كولاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، يۇمشاق سوقۇپ ئىشلىتىشكىمۇ بولىدۇ.

تەبىئى: تەمى ئاچچىق، تەبىئى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. توسالغۇلارنى ئاچىدۇ، مەددە چۇشۇرىدۇ، زەھەر قايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) نېرۋ ئاجىزلىغىدا، ئۇيقىسىزلىقتا: ھىڭدىن بىر فۇڭنى ئۇخلاشتىن ئاۋال قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (2) قوساق كوپۇش، قوساقتا مونەك تۇرۇپ قېلىش، سېسىق كېكىرىش، مەددىلەرنىڭ مونەك بولۇپ تۇرۇۋېلىشى، بەزگەك، تولغاق، زەھەرلىك موگو بىلەن زەھەرلىنىش، سوزۇلما خاراكتىرلىك كاناي ياللۇغى قاتارلىق كېسەللىكلەردە ئىشلىتىلىدۇ. قۇرۇت يىگەن چىشلارغا قويۇلسا ئاغرىق پەسەيتىدۇ. ھىڭنى تۇخۇم سېرىغى بىلەن قوشۇپ يىسە يوتەل ۋە بىقىن ئاغرىشنى پەسەيتىدۇ. ئاۋاز پۇتۇپ قالغاندا، ھىڭنى سۇدا ئېرىتىپ ئىچىلىدۇ. چايان ۋە دو چاققان يەرگە چاپسا ئاغرىق پەسەيتىپ، زەھەر تارقىتىدۇ.

مىقتارى: 5 — 8 فۇڭ.

مەنئى قىلىنىشى: تال ـ تاشقازان زەئىپلەشكەن كىشى لەرگە ۋە ھامادار تاباللارغا ئىشلىتىش مەنئى قىلىنىدۇ.

قوشۇمچە: زىچ غولاۋق ھىلك 宽叶阿魏 (262 - رەسىمگە قارالسۇن). كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك بولۇپ، ئىگىزلىگى 2 مېتىر كېلىدۇ. پۈتۈن ئوسۇملۇك تېنىدىن ئوتكۇر سېسىق پۇراق چىقىپ تۇرىدۇ. يوپۇرمىغى 3 قايتىلانغان پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق، كىچىك يوپۇرماقلىرى تەتۇر تۇخۇم شەكىلدە ياكى سوقۇچاق ياكى تېمىنەسسىمان بولۇپ، يوپۇرماق سېپى توۋەنگە كېڭەيگەن، گىرۋىگى دۆگىلەك ھەرە چىشسىمان بولىدۇ. گۈلىنىك رەڭگى سۇس سېرىق، ئۇرۇغى پاقىراق بولىدۇ. بۇمۇ ھىلك قاتارىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

يىپىشقاق ئوت (دۆڭبىي يىپىشقاق ئوتى)

鹤虱 He shi

(ئەگىلىك ئوت ئاگىلىسى، يىپىشقاق ئوت ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر ياكى ئىككى يىللىق سامان غولاۋق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30 — 80 سانتىمېتىر، ئۇچى تەرىپى كوپ شاخلىنىدۇ. پۈتۈن تېنى زىچ ئاقۇش كۆلرەڭ قاتتىق تۈكلەر بىلەن قاپلانغان. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن. شەكلى تېمىنەسسىمان ياكى يىپسىمان تېمىنە شەكلىدە بولىدۇ. ئومۇمى گۈل رېتى بولۇپ، گۈلى كىچىك، رەڭگى سۇس ھاۋارەڭ، مۇنبىسى كىچىك قاتتىق، شەكلى ياپىلاق ئۇچ قىرلىق كېلىدۇ. گىرۋىگىدە ئىككى تال ئىلمەك تىكەنى بولىدۇ (263- رەسىمگە قارالسۇن).

ئەسكەرتىش: رايونىمىزدا ھىلكنىڭ تۈرى ناھايىتى كوپ بولۇپ، پۈراقلىق ھىگدىن باشقىلىرىنىڭ ھەممىسى سېسىق ھىلك سۇپىتىدە دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

ئوسۇش ئورنى: قۇملۇق، تاغ باغرى، ئېتىزلىق، يول ياقىسى قاتارلىق كۇنگەي قۇرغاق جايلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا مۇئىسى ئىشلىتىلىدۇ. كۇزدە ئورۇۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، ئۇرۇغى قېقۇبلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق ئاچچىق، تەبىئىتى موتىدىل، ئازراق زەھەرلىك! مەددە چۇشۇرەلەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تۇ تۇ قۇرۇتىنى چۇشۇرۇشتە: يېپىشقاق ئوتتىن 5 مىسقال ئېلىپ، ئۇنىكىغا 100 مىللىلىتىر سۇ قوشۇپ، قاينىتىپ 40 مىللىلىتىر قالغىچە قويۇلدۇرۇپ، ھەر كۇنى ئاخشىمى ئارقا يولغا 10 مىللىلىتىردىن كىرگۈزۈلىدۇ. (2) جىنسى يول قىچىشىش، ئارقا يول (مەقەت) قىچىشىشلاردا: يېپىشقاق 3 مىسقال، زەمچە 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ يۇيۇلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 2 مىسقال.

قوشۇمچە: سەۋزە ئۇرۇغى 胡萝卜子، لەنخىشى (南鹤虱) دەپمۇ ئاتىلىدۇ. بۇنى يېپىشقاق ئوت ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىشكە بولىدۇ.

كاۋا ئۇرۇغى

南瓜子 Nan gua zi

كاۋا ساپىغى 南瓜蒂

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن كاۋىنىڭ ئۇرۇغى ۋە كاۋا ساپىغى ئىشلىتىلىدۇ. كاۋا پىشقاندىن كېيىن ئۈزۈپ ئېلىش ۋاقتىدا ساپىغىنى ئېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. كاۋىنى يىگەن ۋاقتىدا ئۇرۇغىنى ئېلىپ، يۇيۇپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، شاكىلىنى ئېلىۋېتىپ، ئىشلىتىش ۋاقتىدا سوقۇپ ئىشلىتىلىدۇ. كاۋىنىڭ گوشى، پىلىگىمۇ دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى ئىسسىقا مايىل، زەھەرسىز. كاۋىنىڭ ئۇرۇغى، ساپىغى ۋە گوشىنىڭ مەددە چۇشۇرۇش، سۈت كەلتۈرۈش خۇسۇسىيىتى بار. ساپىغى ھامىلىنى ئاسرايدۇ، گوشى سىرتقا ئىشلىتىلسە زەھەرنى تارقىتىدۇ، يالۇغنى قايتۇرىدۇ، ئاغرىق توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) پىچان قۇرۇتىنى چۇشۇرۇشتە: كاۋا ئۇرۇغىدىن 2 - 4 سەرنى سۇدا قاينىتىپ، شامىسى بىلەن قوشۇپ ئاچ قوساققا بىر قېتىم ئىچىلىدۇ. 1 - 2 سائەتتىن كېيىن تازىلانغان شوردىن 6 مىسقال قاياقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (2) بۇۋاقلار ھول تەمرەتكىسىدە: كاۋا پىلىگى 4 سەر (قورۇپ سارغايتىپ)، سۇسىز زەمچە 1 سەرنى ئېزىپ، تالقان قىلىپ، گۈنجۈت يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، ئاغرىق ئورۇنغا سۈركىلىدۇ. (3) سۈت كەلمەسلىتە: كاۋا ئۇرۇغىدىن 4 مىسقالنى سوقۇپ، ئۇنىڭغا مۇۋاپىق مىقتاردا ئاق شېكەر قوشۇپ، ئاچ قۇرساقتا ئىچىلىدۇ. ئەتىسىگەن ۋە كەچتە بىر

قېتىمدىن ئۇدا 3 - 5 كۈن ئىچىلىدۇ. (4) ئادەتلەنگەن بويىدىن ئاجرىشىدا: كاۋا ساپىغىدىن 3 - 5 تالنى قاينىتىپ، كۈندە بىر قېتىمدىن ئۇدا 5 - 7 كۈن ئىچىلىدۇ. (5) كويۇپ يارىلىنىش، ئوق تېگىپ يارىلىنىشتا: خام كاۋا گوشىنى ئېزىپ، ئاغرىق ئورۇنغا سۈرتىلىدۇ. (6) ئوق بىلەن يارىلىنىپ ،ئوق چىقمىغاندا: كاۋا ساپىغىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، كويدۇرۇپ كومۇر ھالغا كەلتۈرۈپ، يۇمشاق سوقۇپ يارا ئاغزىغا سېپىلىدۇ. (7) سۈت بېزى ياللۇغىنىڭ دەسلىۋىدە: ھول كاۋا يوپۇرمىغى 2 سەر، زىرىقتىن 2 سەرنى ئېزىپ ئاغرىق ئورۇنغا چېپىلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 2 سەر.

ئاقىر قەرھا

除虫菊 Chu chong jü

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، ئاقىر قەرھا ئۇرغىدىشى)

تونۇش: (1) كوپ بىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 60—80 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزى چاچما يىلتىز بولۇپ، قارامتۇل خومىرەڭدە بولىدۇ. غولى يالغۇز، تىك ئوسىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، 2—3 قايتىلانغان پەيسىمان يېرىلغان، كىچىك يېرىقچە يوپۇرماقلىرى يىپ شەكلىدە بولىدۇ، تۇۋىدىكى يوپۇرماقلىرىنىڭ سېپى بار، غولىدىكى يوپۇرماقلىرىنىڭ سېپى يوق. باشسىمان گۈل رېتى چوڭراق بولۇپ، غولىنىڭ ئۇچىدىن يالغۇز ئوسۇپ چىقىدۇ ۋە بىر قانچە گۈللىرى كۈنلۈكسىمان تىزىلىپ تۇرىدۇ. ئەتراپتىكى گۈللىرى تىل شەكلىدە، رەڭگى ئاق، ئوتتۇرىدىكى گۈللىرى نەي شەكلىدە. رەڭگى ساغۇچ قوڭۇر كېلىدۇ (264 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كوپرەك تاغلىق جايلاردىكى ئورمان ئەتراپىدا، ئىگىز تاغلارنىڭ نەملىك جايلىرىدا ئوسىدۇ. شىمالىي شىنجاڭدىن كوپ تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: 6 - ئايدا گۈلى ئېچىلىش بىلەن باشسىمان گۈللىرىنى ئۈزۈۋېلىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. مىللى تىبابەتتە ئاقىر قەرھانىڭ يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى سەل قېرىغىراق تاتلىق، تەبىئىتى سوغاق، ئازىراق زەھەرلىك!

ئىشلىتىلىشى: (1) پىت - بۇرگە ۋە چۈسىلارنى ئولتۇرۇشتە ئاقىر قەرھا تالقىنى كارۋات ئەتراپىغا ۋە كىيىملەرگە چېچىپ قويۇلىدۇ. (2) پاشا، چىۋىنلارنى يوقىتىشتا 100 گىرام ئاقىر قەرھانى يۇمشاق سوقۇپ، 2 جىڭ كىرىسىنغا 2 كۈن چىلاپ قويۇپ سۈزۈپ ئالغاندىن كېيىن پۈركىلىدۇ.

مىقتارى: سىرتقا مۇۋاپىق مىقتاردا ئىشلىتىلىدۇ.

14. قورۇغۇچى ۋە تىزگىنلىگۈچى دورىلار

(固涩药)

بۇ دورىلار قورۇش ۋە تىزگىنلەش تەسىرى بار دورىلار بولۇپ، ئۇزلىگمىدىن تەرلەش، ئوغرى تەر ، ئۇزۇنغا سوزۇلغان تولغاق، ئۇزۇنغا سۇزۇلغان ئىچ سۇرۇش، سوك چىقىپ قېلىش، سۇيدۇك قېتىم سانى كوپەيىش، ئېھتىلام، سىيگەك، قاناش، ئاق خۇن كېلىش، بالمياتقۇنمك پائالىيەتچان قانىشى قاتارلىق كېسەللىكلەردە ئىشلىتىلىدۇ.

ياچۇەك تۇخۇمى

桑螵蛸 cang piao xiao

باشقا ئاتىلىشى: بوشۇك تەۋەتىتى، خىمىل دەستەك، ياتا تۇك.

تونۇش: بۇ ياچۇەك تۇخۇمىنىك ئورىغۇچى قېپى بولۇپ، شەكلى ئۇزۇنچاق تۇخۇمسىمان، رەڭگى ساغۇچ قوڭۇر، قاتمۇ ـ قات قەغەزسىمان ماددىدىن تۇزۇلگەن. چىك ھەم يېنىك بولۇپ، شاخقا يېپىشىپ تۇرغان تەرىپىدە ئۇزۇن چوڭقۇر ئوقۇرى بولىدۇ. دۇمبە تەرىپىنىك ئوتتۇرىسىدا بوۋتۇپ چىققان قىرى بولۇپ، ئۇنىڭ ئىچىدە ئۇرغۇن تۇخۇمى بولىدۇ (265 ـ رەسىمگە قارالسۇن).

چىقىش ئورنى: كوپىنچە ئۇرمە دەرىخى، ياكى باشقا دە-

رەخلەرنىڭ شېخىغا يېپىشىپ تۇرۇدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە بولۇپ، جەنۇبىي شىنجاڭدا كوپرەك تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا تۇخۇمنىڭ ئورىغۇچى قېپى ئىشلىتىلىدۇ. كەچ كۈزدە، باش باھار مەزگىلىدە يىغىۋېلىپ، قاسقانغا سېلىپ، ئىچىدىكى تۇخۇمى ئولگىچە ھورلاپ، ئاندىن ئېلىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ (ئەگەر توخۇمىدىن بالا قۇرۇت چىقىشقا باشلىغان بولسا دورا بولمايدۇ).

تەبىئىي: تەمى تاتلىق تۇزلۇق، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز. بورەكنى قۇۋەتلەيدۇ، مەنىنى تىزگىنلەيدۇ، سۈيدۈكنىڭ قېتىم سانىنى ئازايتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سىيگەكتە: ياپچۇەك توخۇمى 3 مىسقال، قان تېپەر 3 مىسقال، سېرىق يوگەي ئۇرۇغى 5 مىسقال، مالىنا 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئېھتىلامدا: ياپچۇەك تۇخۇمىدىن 2 مىسقال ئېلىپ، يۇمشاق يەنچىپ تۇز سۇيى بىلەن ئىچىلىدۇ. (3) بەدەن ئاجىزلىقتىن بولغان ئاق خۇندا، بەل تېلىپ ماغدۇرسىزلىنىشتا: ياپچۇەك تۇخۇمى 3 مىسقال، سېرىق يوگەي ئۇرۇغى 3 مىسقال، ئالىقات 3 مىسقال، قانتېپەر 4 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1—4 مىسقال.

ئانار پوستى

石榴皮 Shi liu pi

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا ئانارنىڭ پوستى ئىشلىتىلىدۇ. ئانار پوستىنى يىغىپ، پاكىز يۇيۇپ، نوقۇل ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ خام ياكى قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ. ئانار گۈلى، ئانار ئۇرۇغىمۇ دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى چۈچۈمەل، ئېغىزنى قورۇيدۇ. تەبىئىي ئىس—

سەققا مايىل، زەھەرسىز. مەنىنى چىكىتىدۇ، ھاشارەت ئولتۇرۇدۇ. پەيـ
نى چىكىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قـان توكۇرۇش، قـان قۇسۇش، چـوڭ تەرەتتىن قان كېـلىش، بالمياتـقۇ قاناشلاردا: ئانار پوستى 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىلىپ، ھەسەل بىلەن ئىچىلىدۇ. (2) تـۇ تـۇ قۇرۇتىنى چۇشۇرۇش ئۇچۇن: ئانار پوستـى 1 مىسقـال، سەرخىس 3 مىسقال، قايـنىتىپ ئـىچـىلـىدۇ يـاكى ئانار پوستىدىن 3 مىسقالنى قاينىتىپ، 100 مىللىلىتىر قالغاندا ئېلىپ ئۇخلاشتىن بۇرۇن ئۇچەيگـە ھەمەل قىلىنىدۇ. (3) سازاڭسىمان مەددىنى چۇشۇرۇشتە: ئانـار پوستىدىن 1 سەر، تازىلانغان شوردىن 2 مىسقال ئېلىپ قاينىتىپ، شېكەر قو-شۇپ، 2 قېتىمغا بولۇپ ئىچىلىدۇ. (4) ئاق خۇن قىـزىرىپ كەـا-گەندە: ئانار گۇلى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئـىچىلىدۇ. (5) سوڭ چە-مىپ قېلىـشتا: ئانار پـوستى 1 سەر، زەمچە 5 مىـسقال ئېلىپ، قاينىتىپ ھورغا تۇتۇپ، سۇيى بىلەن يۇيۇلىدۇ. (6) بادام بېزىنىڭ يالىلۇغى، تاماق ـ گال يالىلۇغى ۋە ئېغىز بوشلىغىنىڭ يالىلۇغلىنىشىدا: ئانار پوستىدىن 5 مىسقال ئېلىپ، قاينىتىپ ئېغىز چايقىلىدۇ.

مىقتارى: 1 ـ 3 مىسقال.

ئـەيـنـۇلا

乌梅 Wumei

ئەينۇلا قېقى (**乌梅肉**)، ئەينۇلا كومۇرى (**乌梅炭**)

يىغىپ تەيـيارلاش: دورا ئۇچۇن ئەينۇلا مېۋىسى ئىشلىـ-تىلىدۇ. ئەينۇلا: تولۇق پىشىپ كەتمىگەن ۋاقتىدا ئۇزۇۋېلىپ، قاۋـ-لاپ قۇرۇتۇلىدۇ. ئەينۇلا كومۇرى: قۇرۇتۇلغان ئەيـنۇلىنى كۇچـلـۇك

ئوتتا شوپىگى كوپـكىچە قورۇپ، ئازراق سۇ چېـچىپ، ئاپتاپتا قۇرۇ-
تىلىدۇ. ئەينۇلا قېقى: قۇرۇتۇلغان ئەينۇلىنى ئېلىپ، تولۇق نەملەپ،
ئۇرۇغىنى ئېلىۋېتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتىلىدۇ.

تەبىىتى: تەمى چۇچۇمەل، تىلنى قورۇيدۇ، تەبىىتى ئىسسىققا
مايىل، زەھەرسىز. ئۇچەينى قـورۇپ، ئىچ سۇرۇشنى توختىتىدۇ، ئوپـ
كىنى قورۇپ، يوتەل توختىتىدۇ، خىلىت پەيدا قىلىپ، ئۇسسۇزلۇقنى
باسىدۇ، مەددە چۇشۇرۇدۇ ۋە ئولتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قان تولغاقتىن قوساق ئاغرىشتا: ئەيـ
نۇلا قېـقى (قـورۇلغان) 4 سـەر، مـامـۇرانچىن 4 سـەر ئېلـىپ
يۇمشاق سوقۇپ، ھەر قېـتىمدا 2 مىسقالدىن كۇنىگـە 3 قېتىم كاپ
قىلىنىدۇ. (2) ئوت يـولىدىكى سازاڭسىمان مەددە كېسىلىدە: ئەينۇلا
10 دانـە، رەۋەن 2 مىسقال، ئاق چۇغـلـۇق 7 مىسقال، كاۋاۋىچىن
1.5 مىسقال، قىل يوپۇرماقـلىق ئەمەن 5 مىسقال، سەرخىس 3 مىسـ
قال، قارا ئەندىز 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىـچىلىدۇ. (3) چـوڭ
تەرەتتىن قان كېلىش، ھېيىز كوپ كېلىشتە: ئەينۇلا قېقىدىن 7 دا-
نە ئېلىپ سۇپىتى ئوزگـرىپ كەتمىگىچە كويدۇرۇپ، يۇمشاق سوقۇپ
3 كە بولۇپ، گۇرۇچ سۇيـى بىلەن ئىچىلىدۇ. (4) قان سىيىشتە:
ئەينۇلا 5 دانە، ئارپا سامىنى (ياكى كويدۇرۇلگەندىن كېيىنكى كۇلى) 1
سەر، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) ئـاشقازان ئاغرىشتا: ئـەيـنۇلا بىـر
دانـە، چىـلان 2 دانە، ئـورۇك مېـغىز 7 دانـە ئېـلىپ، سوقـۇپ
ئېزىپ، ئاق ھاراق بىلەن ئىـچىلىدۇ. (6) قىزىلـئوڭـگەچ، سۇت
بېزى ۋە جىگەر راكلىرىدا: ئەينۇلىدىن 27 دانە، ليۇباياۋ (681)
سۇيىدىن 1000 مىللىلېتىر ئېلىپ، ئىككىسىنى قوشۇپ يېرىم سائەت
قاينىتىپ، ئاندىن سۇزۇۋېلىپ، ھەر قېـتىمـدا 1.5—2 مىللىلېتىردىن
كۇندە 6 قېتىم ھەر قېـتىم تاماقتىن ئاۋال ۋە كېـيىن بىر نوۋەت
ئىچىلىدۇ. مۇشۇ سۇ بىلەن يۇيۇلسا زەكەر (خەتنىگار) بېشىدىكى راكنى

داۋالايدۇ. (7) قاداقتا: ئەينۈلدىن 100 گرامنى سۇس تۇز سۇ-يىگە چىلاپ يۇمشىتىپ، پوستىنى ۋە ئۇرۇغىنى ئېلىۋېتىپ، ئۇنىڭغا شۇيياڭسۇەن (ئاتسىدۇم سالمتسىلمكوم) دىن 10 گرام، پرۇكايىنىدىن بىر گرام قوشۇپ، ھەممىنى ئارىلاشتۇرۇپ، خېمىر ھالغا كەلتۈرۈپ، ئاغرىق ئورۇننى پاكىز يۇيۇپ، جىياۋبۇنىڭ ئوتتۇرىسىدىن توشۇك ئېچىپ، قاداقنى شۇ توشۇكتىن چىقىرىپ، دورا چىپىلغاندىن كېيىن ئۈستىدىن جياۋبۇ بىلەن چاپلاپ قويۇلىدۇ. (8) جاراھەتلەرنىڭ ئېغىزى ئۇزۇنغىچە پۈتۈلمىسە: ئەينۈلا كومۇرىنى يۇمشاق سوقۇپ، يارىغا سېپىلىدۇ.

مىقتارى: 1—3 مىسقال.

لوڭگۇ (ھايۋانات سۆڭگى)

龙骨 Long gu

يىغىپ تەييارلاش: بۇ قېدىمقى ھايۋاناتلارنىڭ تاشقا ئايلانغان سۆڭگى، بولۇپ يىلنىڭ ھەممە پەسلىدە قېزىۋېلىشقا بولىدۇ. بۇ توپىدىن چىققاندىن كېيىن شامالداش بىلەن ئاسان ئۇۋۇلۇپ كېتىدۇ. شۇڭا، قېلىن قەغەز بىلەن پۈختا ئوراپ قويۇش كېرەك، بۇنىڭ گۈللۈك سىزىقلىرى بار قىسمىنى تالىلىۋېلىپ، باشقا نەرسىلەرنى چىقىرىۋېتىپ، يەنچىپ ئۇۋۇتۇلسا، بۇ خام ھايۋانات سۆڭگى بولىدۇ. خام ھايۋانات سۆڭگىنى چوغدا قىزارتىپ، سوۋۇغاندىن كېيىن يانچىپ ئۇۋۇتۇۋالىدىغان ھايۋانات سۆڭگى بولىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تىلنى قورۇيدۇ. تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. نېرۋىنى تىنچلاندۇرىدۇ، تەرنى بوقىتىپ، مەنىنى چىكىتىدۇ.

سىرتىقا ئىشلىتىلسە گوشنى ئۇستۇرۇپ، يارىنى قورۇيدۇ. قورۇغۇچى، تۇتۇپ تۇرغۇچى سۇپىتىدە پىششىق ھايۋانات سۆڭىگى ئىشلىتىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) نېرۋ ئاجىزلىغى (يۇرەك ئېغىش، ئۇيقۇتقاقلىق) دا: لوڭگۇ ۋە ئىشلەنگەن كەرمانىنىڭ ھەر بىرىدىن 2 سەر ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ ھەر قېتىمدا بىر مىسقالدىن كۈنىگە 2 قېتىم ئىچىلىدۇ. (2) سوزۇلما خاراكتىرلىك ئۇچەي ياللۇغىدىن بولغان ئىچ سۇرۇشتە: لوڭگۇ ۋە قىزىل گەجنىڭ ھەر بىرىدىن 2 سەر ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ ھەر قېتىمدا 2 مىسقالدىن كۈنىگە 2 قېتىم كاپ قىلىنىدۇ. (3) سىيگەك، سۇيدۇك تۇتالماسلىقتا: لوڭگۇ 3 مىسقال، ياچۇڭ تۇخۇمى 2 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) تېنى ئاجىزلىشىتىن بولغان ئېھتىلامدا: سېرىق يوگەي 4 مىسقال، كۈدە ئۇرۇغى 3 مىسقال، لوڭگۇ 5 مىسقال، ياچۇڭ تۇخۇمى 3 مىسقال، بۇغا مۈڭگۈز قالدۇغى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) ئاق خۇن كوپ كەلگەندە لوڭگۇ 1 سەر، قانتېپەر 5 مىسقال، بەيجۇ 5 مىسقال، سېرىق يوگەي 4 مىسقال، تاجىگۈل 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5 - 1 سەر.

چۇلۇك يىلتىز پوستى (چۇلۇك)

椿白皮 chun bai pi

چۇلۇك مەۋسى (凤眼草)

(چۇلۇك ئاغىلىسى، چۇلۇك ئۇرۇغدىشى)

ئوسۇش ئورنى: تۇرپاندا ۋە جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە تىكىپ ئوستۇرۇلىدۇ. (266 - رەسىمگە قارالسۇن)

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن يىلتىزىنىڭ پوستى (چۇلۇك يىلتىز پوستى) ۋە مەۋسى (چۇلۇك مەۋسى) ئىشلىتىلىدۇ. چۇلۇك يىلتىز پوستىنى ئەتىياز ۋە كۈز پەسلىدە ياكى پۈتاش ۋاقتىدا كولىۋېلىپ، قېلىن پوستىنى سويۇۋېتىپ، قەلەمچە قىلىپ توغراپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، خام ياكى سارغايتىپ قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ. مەۋسىنى كۈزدە پىشقاندا ئۈزۈۋېلىپ، سېپىنى ئېلىۋېتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تىلىنى قورۇيدۇ، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. ئىسسىقلىقنى ھايداپ، ھوللۇكنى قۇرۇتىدۇ. تولغاق، قان ۋە خۇننى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئاق خۇن قىزىرىپ كەلگەندە: چۇلۇك يىلتىز پوستى ۋە كوك سېغىزنىڭ ھەر بىرىدىن ئوخشاش مىقتارىدا ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، ھەر قېتىمدا 2 مىسقالدىن قاينىقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ ياكى چۇلۇك يىلتىز پوستى ... مىسقال، قىزىل چۇغاتۇق 3 مىسقال، زىرىق 2 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) بۇۋاسىردىن قاناشتا ئۈزۈن مۇددەت تولغاق بولۇپ قان كېلىشتە: چۇلۇك مەۋسىنى چالا

پىشىرىپ، تالقانلاپ، ھەر قېتىمدا 2 مىسقالدىن گۈرۈچ سۈيى بىلەن ئىچىلمدۇ ياكى چۈلۈك يىلتىز پوستى 1 سەر، توشقان ئوتنىك كۈمۈرى 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلمدۇ. (3) ئاق خۇندا: چۈلۈك يىلتىز پوستى 2 سەر، چىگىت 5 مىسقال (سوقۇپ) قاينىتىپ ئىچىلمدۇ.

مىقتارى: چۈلۈك يىلتىز پوستى 1.5 — 5 مىسقال، چۈلۈك مۇسى 1 — 3 مىسقال.

نىلۇپەر

莲 Lian

نىلۇپەر ئۇرۇغى (**莲子**) نىلۇپەر ئاتلىغى (**莲须**) نىلوپەر يوپۇرمىغى (**荷叶**) نىلۇپەرىيوپۇرماق سېپى (**荷梗**) نىلۇپەر يىلتىزسىمان غولىنىك بوغۇمى (**藕节**) نىلۇپەر تورەلمە بىخى (**莲子心**) نىلۇپەر گۈل تېگى (**莲房**) نىلوپەر گۈلى (**荷花**)

(نىلۇپەر ئاتلىسى، نىلۇپەر ئۇرۇغدىشى)

ئوسۇش ئورنى: تىبىز كولچەكلەردە ۋە كوللەردە ئوسىدۇ. قەشقەر، خوتەن، ئاقسۇ قاتارلىق رايونلاردا تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ (267 - رەسىمگە قارالسۇن).

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن نىلوپەر ئۇرۇغى، تورەلمە بىخى، يىلتىزسىمان غولىنىك بوغۇمى، يوپۇرمىغى، يوپۇرماق سېپى، گۈلى، نىلوپەر ئاتلىغى، گۈل تېگى ئىشلىتىلىدۇ. ياز ۋە كۈزدە گۈلى، ئاتلىغى، يوپۇرمىغى، يوپۇرماق ساپلىرىنى يىغىپ، ھول بويىچە ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ. كۈز پەسلىدە گۈل تېگى، ئۇرۇغى، تورەلمە بىخلىرىنى يىغىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، قوشۇمچە يوپۇرمىغىنى قورۇپ، كومۇرقىلىپ ئىشلىتىلىدۇ. يىلتىزسىمان غولىنى كەچ

كۆزده ۋه باش باهاردا كولاپ، ئۇنىڭ بوغۇمىنى ئايرىۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ياكى قورۇپ كومۇر قىلىپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: (1) ئۇرۇغى: تەمى تاتلىق قېرىق، تەبىئىي موتىدىل، بەدەننى قۇۋەتلەيدۇ، تالنى ياخشىلاپ، ئىچ سۇرۇشنى توختىتىدۇ، مەنىنى تىزگىنلەيدۇ. (2) تۇرەلمە بىخى: تەمى قېرىق، تەبىئىي سوغاق. يۇرەكتىكى ئىسسىقنى ئالىدۇ، قان بېسىمنى چۈشۈرىدۇ. (3) گۈل تېگى: تەمى قېرىق تىلنى قورۇيدۇ، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، توسالغۇلارنى ئاچىدۇ، قان توختىتىدۇ. (4) گۈلى: تاتلىمتراق قېرىق، هوللۇكنى ھەيدەيدۇ ۋە قان توختىتىدۇ. (5) نىلۇپەر ئاتلىغى: تەمى تاتلىق، تىلنى قورۇيدۇ، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، مەنىنى تىزگىنلەيدۇ، قورۇيدۇ. (6) يوپۇرماق سېپى ۋە يوپۇرمىغى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىي موتىدىل، ئىسسىقنى قايتۇرىدۇ، ئىسسىق ئۇتۇشنى يېشىدۇ، قان توختىتىدۇ. (7) نىلۇپەر يىلتىزسىمان غولىنىڭ بوغۇمى: تەمى تاتلىق، تىلنى قورۇيدۇ، تەبىئىي موتىدىل، قۇرۇيدۇ، قان توختىتىدۇ، توسالغۇلارنى ئاچىدۇ (ھەممىسى زەھەرسىز).

ئىشلىتىلىشى: (1) بەدەن ئاجىزلاپ ئۇزۇنغىچە ئىچ سۇرۇشتە، ئۇزۇنغا سۇزۇلغان تولغاقتا، ئىھتىلامدا ۋە ئۇيقىسىزلىقتا: نىلۇپەر ئۇرۇغى 3 مىسقال، تەسۋى قوناق ئۇرۇغى 4 مىسقال، ئاق بىيەندۇ 3 مىسقال، چىلان 10 دانە قاينىتىپ يىيىلىدۇ. (2) يۇقۇرى قان بېسىمدىن باش ئايلىنىش ۋە نېرۋ ئاجىزلىقتىن بولغان ئۇيقىسىزلىقتا: نىلۇپەر تورەلمە بىخى 3 مىسقال، كەرمان 2 مىسقال، ئاق چۇغلۇق 3 مىسقال، ئارچا ئۇرۇغى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچمەلمدۇ. (3) بالىياتقۇنىڭ پائالىيەتچان قانىمىدا، خۇن تەۋرەش، قان سېسىش ۋە تەرىتتىن قان كېلىشتە، چىچىپ باشقى (قارايتىپ قورۇلغان) ۋە نىلۇپەر گۈل تېگى كومۇرنىڭ ھەر بىرىدىن 2 سەر ئېلىپ يۇمشاق سوقۇپ، ھەر قېتىمدا 2 مىسقالدىن كۈنىگە 2 قېتىم

ئىچىلمدۇ. (4) بالىياتقۇنمك پائالىيەتچان قانىشىدا: نىلۇپەر گۈل تېگى كومۇرى 3 مىسقال، رويان كومۇرى 2 مىسقال، ھەكەن سېرىغىنمك كو- مۇرى 3 مىسقال، كىچىك خوخا كومۇرى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچە- لمدۇ. (5) نېرۋ ئاجىزلىغىدىن بولغان ئۇيقۇسىزلىقتا، ئېھتىلامدا ۋە سىيگەك كېسىلىدە: نىلۇپەر ئاتىلىغى، نىلۇپەر ئۇرۇغى ۋە ياپىلاق غوللۇق كەتمرا ئۇرۇغىنمك ھەر بىرىدىن 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچە- لمدۇ. (6) ياز ۋە كۈز پەسلىدىكى ئىسسىق ئوتۇشتە (ئېغىز قۇرۇش، كوكرەك سىقىلىش، باش ئايلىنىشتا): ھول نىلۇپەر يوپۇرمىغى 1 سەر، ھول قۇمۇچ يىلتىزى 1 سەر، بىيەندۇ چېچىگى 2 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلمدۇ ياكى نىلۇپەر يوپۇرمىغى 3 مىسقال، كوك ئەمەن 3 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 1 مىسقال، كوك سېغىز 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلمدۇ. (7) قان قۇسۇش، قان تۈكۈرۈش، بۇرۇن قاناشتا ۋە تەرەتتىن قان كېلىشتە: ھول نىلۇپەر يىلتىزسىمان غول بوغۇمىدىن 1 سەر ئېلىپ، سوقۇپ شىرىسىنى چىقىرىپ ئىچىلمدۇ. (8) سو- زۇلما خاراكتىرلىك تولغاقتا: نىلۇپەر ئۇرۇغى 3 مىسقال، قان تېپەر 3 مىسقال، تاش ئىگىرى 1.5 مىسقال، مامۇرانچىن 2 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلمدۇ. (7) قان قۇسقاندا: نىلۇپەر گۈلى 1 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلمدۇ. (10) ھول يارىلاردا: ھول نىلۇپەر گۈلى ئاغرىق ئورۇنغا چېپىلمدۇ.

مىقتارى: نىلۇپەر يىلتىزسىمان غول بوغۇمى 3 — 5 مىسقال، قالغانلىرىنمك ھەممىسى 1.5 — 3 مىسقال.

ئوچاق چالمىسى

伏龙肝　　fu long gan

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن قالانغان ئوتۇن ۋە ئوت - چوپلەرده ئىسلىنىپ كويغەن ساغۇچ قىزىل ئوچاق چالمىسى ئىشلىتىلىدۇ، بۇنى خالىغان ۋاقىتدا ئېلىپ، قارايغان قىسمىنى ئېلىۋېتىپ يۇمشاق سوقۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئازراق ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز، تال - ئاشقازاننى ئىسسىققا مايىللاشتۇرۇپ، هوللۇكنى قۇ - رۇتىدۇ، قۇسۇشنى، ئىچ سۇرۇشنى توختىتىدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) هاممىلدارلىقتىكى قۇسۇشتا: ئوچاق چالمىسى 2 — 4 سەر، خام زەنجىۋىل 3 يىپراق ئېلىپ، قاينىتىپ سوزۇلگەندىن كېيىن ئازراق قارا شېكەر قوشۇپ دەملەپ ئىچىلىدۇ.

(2) سوزۇلما ئۇچەي يالليۇغىدىن ئىچ سۇرۇشتە، قان قۇسۇش، بۇرۇن قاناش، بالىياتقۇ قاناشتا ۋە ئاق خۇن قىزىرىپ كېلىشتە: ئو - چاق چالمىسى 2 سەر (ئايرىم لاتىغا ئوراپ قاينىتىلىدۇ)، ئېشەك يېلىمىدىن 5 مىسقال ئېلىپ، قاينىتىلغان ئوچاق چالمىسى قالدۇقلىرىنى ئېلىۋېتىپ، قاياتامىسغا ئېشەك يېلىمىنى سېلىپ ئېرىتىپ ئىسسىق بو - يىچە ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5 — 1 سەر سۇ بىلەن قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

دىققەت: كومۇر قالغان ئوچاقنىڭ سىرتقى توپىسى زەھەرلىك، دورىغا ئىشلىتىشكە بولمايدۇ.

كىرپە تېرىسى

刺猬皮 Ci wei pi

تونۇش: پۇتۇن بەدىنى قاتتىق تىكەنلىك بولۇپ، قوساق، يۇز، پۇتلىرىدا يۇمشاق تۈكلىرى بولمىدۇ.

ياشاش ئورنى: ئېتىز، دالىلاردىكى ئوتلاقلىقلاردا ماكانلىشىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: كىرپىنى تۈتۈپ، تېرىسىنى سويۇپ، سالقىندا قۇرۇتۇپ، چاناپ پارچىلاپ، كوك سېغىز تالقىنى بىلەن قورۇپ، سارغايغاندىن كېيىن، تاسقاپ كوك سېغىز تالقىنىنى چىقىرىۋېتىپ، سالقىنغا قويۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىغراق قېرىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. قانىنى سۈزۈتىدۇ، ئاغرىق توختىتىدۇ، قورۇيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) چوڭ تەرەتتىن قان كېلىشتە، بالىياتقۇ قاناشتا: كىرپە تېرىسى (پىششىقلانغان) 1 سەر، چاچ كومۇرى 5 مىسقال ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ ھەر قېتىمدا 2 مىسقالدىن كۈنىگە 2 قېتىم قارا شېكەر قوشۇپ ئىچىلىدۇ. (2) ئاشقازان ئاغرىشتا: كىرپە تېرىسىنى كويدۇرۇپ، سۈقۇپ كۈنىگە 3 قېتىم ھەر قېتىمدا 1 مىسقالدىن قاياناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (3) بۇۋاسىر ئاقمىسىدا: قورۇلغان كىرپە تېرىسى ۋە تۈخۈمەك غۇنچىسىنىڭ ھەر بىرىدىن 1 سەر ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ 2 مىسقالدىن كۈنىگە 2 قېتىم قاياناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (4) ئېھتىلامدا: قورۇلغان كىرپە تېرىسىدىن 2 سەر ئېلىپ سوقۇپ، 2 مىسقالدىن كۈنىگە 2 قېتىم قاياناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2—3 مىسقال.

مالىنا

复盆子 fu pen zi （悬钩子）

（گەۋەر گۈل ئائىلىسى، مالىنا ئۇرۇغدىشى）

تونۇش: （1）يوپۇرماق تاشلايدىغان چاتقال، ئىگىزلىگى 0.6—1 مېتىر كېلىدۇ. شاخلىرى كوپ، پۈتۈن تېنىدە زىچ ئۈششاق تىكەنلىرى بولىدۇ. （2）يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، سېپى ئۈزۈن، ئۇچ قۇلاقلىق مۇرەككەپ يوپۇرماق، ئۈچىدىكى كەچمەك يوپۇرمىغى چوڭراق، گىرۋىكى رەتسىز قوش ھەرە چىشسىمان، يوپۇرماق يۈزى يېشىل، دۈمبىسى ئاقۇش كۈلرەڭ بولىدۇ. （3）گۈلى ئاق، بىر تال باكى بىر نەچچە تال بولۇپ، ئۇچىدا ياكى قولتۇغىدىن ئوسىدۇ. مېۋىسى توپ شىرىلمەك مېۋە بولۇپ، رەڭگى قىزىل، شەكلى دۈگىلەكرەك، ئۇرۇغى كوپ بولىدۇ （268 - رەسىمگە قارالسۇن）.

ئوسۇش ئورنى: تاغلىق ئوتلاقلىقلاردا، چاتقاللىقلاردا ئوسىدۇ. ئالتاي، تيانشان تاغ رايونلىرىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن مېۋىسى ئىشلىتىلىدۇ. 6—8 - ئايلاردا مېۋىسى پىشقاندا ئۈزۈۋېلىپ، قاينىتىۋاتقان سۇغا سېلىپ، ئازراق تۇرغۇزۇپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. يىلتىزىمۇ دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: چۈچۈمەل تاتلىق، ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز.

[illegible] ئۇرۇتىلەپ. [illegible] ئۇيۇلمىدۇ. مۇسابىقىگە يارىمەم بېرىپ، كوزنى روشەنلەشتۇرىدۇ، سۇيدۇكنىڭ قېتىم سانىنى ئازايتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: قېرىلاردىكى زەئىپلىك ۋە پات - پات سېمىشتە

مالمنا 5 مىسقال، كەتمرا 5 مىسقال، قان تېپەر 3 مىسقال، ياچۇەك تۇخۇمى 3 مىسقال، بۇغا مۇڭگۇز قالدۇغى 3 مىسقال، لوڭگۇ 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلمدۇ. (2) بالىلاردىكى سېيگەك كېسىلىدە: مالمنا، ياچۇەك تۇخۇمى، يەجۇرىن مېغىزىنىڭ ھەربىرىدىن 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلمدۇ. (3) ئەرلىك جىنسى ئاجىزلىقتا، ئېھتىلامدا: مالمنا كوپىنچە ياچۇەك تۇخۇمى، نىلۇپەر ئاتىلىغى بىلەن قوشۇپ ئىشلىتىلمدۇ. (4) جىگەر ياللۇغىدا: مالمنا يىلىتمزىدىن 1 سەر، قاينىتىپ ئىچىلمدۇ.

مىقتارى: ئۇرۇغى 1.5—3 مىسقال، يىلتمزى 0.5—1 سەر.

ئازغان

野薔薇 Ye qiang wei

(ئەتىرگۈل ئائىلىسى، ئازغان ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) چاتقال، ئىگىزلىگى 3 مېتىرچە بولمدۇ. (2) غولى كوپ شاخلايدۇ، كىچىك تىكەنى بولمدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، تاق سانلىق پەيسمان مۇرەككەپ يوپۇرماق، شەكلى سوقۇچاق ياكى تەتۇر تۇخۇمسىمان، گىرۋەكلىرى ھەرە چىشلىرىغا ئوخشاش بولمدۇ. (4) گۈلى يەككە ھالدا يان شاخلىرىنىڭ ئۇچىدا ئوسمدۇ، گۈلىنىڭ سىپىدا زىچ تىكەنسىمان تۈكلىرى بار، گۈل كاسىسا ياپراقچىلىرى 5 تال، گۈل تاجى ياپراقچىلىرى 5 تال بونۇپ، رەڭگى سۇس قىزىل ياكى سېرىق كېلىدۇ. سۈنىسى سۇقۇچاق. پاقىراق، گوشلۇك، رەڭگى قىزىل بولمدۇ (269 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغلىق دەريا ۋادىلىرىدا، ئورمانلىقلارنىڭ ئايىغىدىكى چاتقاللىقلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن مېۋىسى ئىشلىتىلىدۇ. پىشقانىدا يىغىۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. يىلتىزى ۋە چېچىكىمۇ دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: ئازغان مېۋىسى: تەمى چۇچۇمەل، تىلنى قورۇيدۇ، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. مەنىنى چىگىتىدۇ، ئىچ سۇرۇشنى توختىتىدۇ، سۇيدۇكنىڭ قېتىم سانىنى ئازايتىدۇ. يىلتىزى: تەمى تاتلىق، تىلنى ئازراق قورۇيدۇ، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. ئىسسىقنى قايتۇرۇپ،زەھەرنى تارقىتىدۇ، قاننى سوۋۇتىدۇ، ھېيىزنى راۋان قىلىدۇ، ئاغرىق توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: ئېھتىلامدا، سېيگەك كېسىلىدە، سېيىش سانى كوپەيىشتە، سوزۇلما خاراكتېرلىك ئىچ سۇرۇشتە، ئاق خۇن كېلىشتە، ئوزلىگىدىن تەرلەشتە، ئوغرى تەردە، بەل - پۇت ئاغرىشتا: ئازغاندىن 3-5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) يىقىلىپ زەخمىلىنىشتە، بەل - پۇت سىقىراپ ئاغرىشتا، سوزۇلما خاراكتېرلىك ئىچ سۇرۇشتە، يوتەلدە: ئازغان يىلتىزى 5 مىسقالدىن 1 سەرگىچە قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) چىقان چىققاندا: ئازغان يىلتىزىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، سوقۇپ ئېزىپ سۈرتۇلىدۇ.

مىقتارى: مېۋىسى 1.5-3 مىسقال، يىلتىزى 0.5-1 سەر.

دۇپ

橡子 Xiang zi

بەللۇت (橡子肉) ، دۇپ چىنىسى (橡子碗)

(دۇپ دەرىخى ئائىلىسى، دۇپ دەرىخى ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) 5 - 8 مېتىر ئېگىزلىكتە ئوسىدىغان دەرەخ، يۇمران شاخلىرىدا ئاق ئۇششاق چىپار چېكىتلىرى بار. (2) يوپۇرماقلىرى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، قېلىن، تېرىلەشكەن، شەكلى تەتۇر تۇخۇمسىمان، گىرۋەكلىرى چوڭقۇر دولقۇنسىمان بولىدۇ. (3) ئۇمۇمى ئۇرىغۇچى يوپۇرماقلىرى چىنىگە ئوخشايدۇ، سىرتىدا ناھايىتى رەتلىك تەڭگە يوپۇرماقلىرى بولىدۇ. مېۋىسى قاتتىق، سوقۇچاق بولۇپ، پىشقاندىن كېيىن ساغۇچ خومارەڭگە ئوزگىرىدۇ، پاقىراق بولىدۇ (270-رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: غۇلجىدا تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن مېۋىسى (بەللوت) ۋە ئۇمۇمى ئۇرىغۇچىسى (دۇپ چىنىسى) ئىشلىتىلىدۇ. كۇزدە مېۋىسى پىشقاندىن كېيىن يىغىۋېلىپ، ئاپتاپتا ئايرىم قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تىلنى قورۇيدۇ، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. ئۇچەينى قورۇپ، ئىچ سۇرۇشنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سوزۇلما خاراكتېرلىك ئۇچەي يالليۇغىدا، تولغاقتا: بەللوتتىن 1 سەر ئېلىپ، سۇغا بىر كۇن چىلاپ، سۇزۇۋالغاندىن كېيىن، ئىزىلگىچە قاينىتىپ، شىكەر قوشۇپ يېيىلىدۇ. (2) بالىياتقۇ توۋەنگە چۈشۈپ قالغاندا ۋە سوك چىقىپ قالغاندا: مۇڭاپىق مىقتار-

دىكى بەللۇتنى سۇدا قاينىتىپ هورى بىلەن هورلاپ، سۈيى بىلەن يۇغاندىن كېيىن ئەسلىگە قايتىدۇ. (3) سوزۇلما خاراكتىرلىك تولۇغاقتا، ئاق خۇنداك دۇپ چىنىسىدىن 2 سەر ئېلىپ يۇمشاق سوقۇپ، هەر قېتىمدا 2 مىسقالدىن كۈنىگە 2 قېتىم ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 - 3 مىسقال.

يانتاق شېكەرى (يانتاق)

刺糖 Ci tang

باشقا ئاتىلىشى: تەرەنجۇبىل

(پۇرچاق ئائىلىسى، يانتاق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غولۇق ئوسۇملۇك، ئېگىزلىگى 40 - 60 سانتىمېتىر. (2) غولى تىك، قاتتىق بولۇپ، كوپ شاخلىنىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، قاتتىق، ئۇزۇنچاق تۇخۇمسىمان، يوپۇرماق يۈزى يېشىل، دۇمبىسى ئاقۇش كۈلرەڭ، يوپۇرماق قولتۇغىدا ئۇزۇن قاتتىق تىكەنى بولىدۇ. بىرقانچە گۈللىرى تىكەنگە ئوخشاش ئۇمۇمى ئوقىنىڭ ئۇچىدائوسىدۇ. گۈلى كېپىنەك شەكلىدە، رەڭگى قىزغۇچ سوسۇن، قاسراقلىق مەۋسى تەسۋىرسىمان بولىدۇ. ئۇرۇغى دۇگىلەك، رەڭگى قارامتۇل بېغىرەڭ كېلىدۇ. يازدا شاخلىرىدىن ئاقۇش سېرىق رەڭلىك شىلىمشىق شېكەر شىرىسى ئاجرىلىپ چىقىپ. كېچىك داناچە بولۇپ قېتىپ قالىدۇ. بۇنى يانتاق شېكەرى دېيىلىدۇ (271 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كوپىنچە قۇرغاق يەرلەردە ۋە جاڭ

گاللمقلاردا ئوسمدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلمدۇ. تۇرپان قاتارلىق جايلاردىن كوپ چىقمدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا سۈپىتىدە يانتاق شېكىرى (تەرەنجۈبل) ئىشلىتىلمدۇ. يانتاق شېكىرى يازلىغى رەخت ياكى قەغەزنى يانتاقنىڭ تېگىگە يېيىپ، كىچىك تاياق بىلەن يانتاقنىڭ غول شاخلىرىنى قېقىپ،قېتىپ قالغان شېكەر يېلىملىرىنى چۇشۇرۇپ ئاندىن ئۇنىڭدىن يوپۇرماق ۋە باشقا ئارىلاشمىلىرىنى چىقىرىۋېتىپ تەييارلىنىدۇ. يانتاقنى ئوتقا قاقلاپمۇ شېكىرىنى چىقىرىشقا بولمدۇ. ئۇرۇغىمۇ دورىغا ئىشلىتىلمدۇ.

تەبىئىي: تەمى چۇچۇمەل تاتلىق، تەبىئىي ئىسسىقا مايىل، زەھەرسىز. بەدەننى قۇۋۋەتلەندۇرىدۇ، ئۇچەينى قورۇيدۇ، ئاغرىق توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تولغاقتا، ئىچ سۇرۇشتە ۋە قوساق ئاغرىشتا: يانتاق شېكىرى 3 مىسقال، يەنچىپ ئىچىلمدۇ. (2) چىش ئاغرىشتا: ھول يانتاق ئۇرۇغىنى يەنچىپ، شىرىسىنى چىقىرىپ، ئاغرىق چىشقا سۇركىلمدۇ.

مىقتارى: 3 - 5 مىسقال.

قاغا جىگدە

沙枣 Sha zao

قاغا جىگدە يىلتىز پوستى (沙枣根皮)

(جىگدە ئائىلىسى، جىگدە ئۇرۇغدىشى)

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن مىۋىسى (جىگدە)، يىلتىز پوستى (جىگدە يىلتىزىنىڭ پوستى) ئىشلىتىلىدۇ. پىشقاندىن كېيىن قېقىپ ئېلىپ ئاپتاپقا سېلىپ قۇرۇتۇلىدۇ. يىلتىز پوستىنى خالىغان ۋاقىتتا ئېلىشقا بولىدۇ. غول شاخلىرىدىكى يېلىمىنى قورۇغاندىن كېيىن دورىغا ئىشلىتىشكە بولىدۇ (272 - رەسىمگە قارالسۇن).

تەبىىتى: بەدەننى قۇۋەتلەيدۇ، تېچلاندۇرىدۇ، مەنىنى تىزگىنلەيدۇ، ئاشقازاننى ياخشىلايدۇ، ئىچ سۇرۇشنى توختىتىدۇ، ھېيىزنى تەڭشەيدۇ، سۇيدۇكنى راۋان قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئاشقازان ئاغرىش، ئىچ سۇرۇش، بەدەن زەئىپلىشىشتە ۋە ئوپكە ئىسسىغىدىن بولغان يوتەلدە ئىشلىتىلىدۇ. (2) سۇنۇقتا: رويان 10 گرام، زەمچە 10 گرام، ئىت ياڭىغى ئۇرۇغى 15 گرام، جىگدە يېلىمى 23 گرام، ماگنىي سولفۇردىن 30 گرام ئېلىپ، ھەممىنى بىر قىلىپ يۇمشاق سوقۇپ. ھەر 10 گرامغا بىر تۇخۇم ئېقى قوشۇپ. ئاغرىق ئورۇنغا چېپىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5 - 1 سەر.

جىغان

沙棘 Sha ji

باشقا ئاتىلىشى: چىچىرغان، شەيتان پوقى

(جىگدە ئائىلىسى، جىغان ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) يوپۇرماق تاشلايدىغان چاتقال ياكى كىچىك دەرەخ، نوتىلىرىنى كۈمۈش رەڭلىك تەڭگە تۈكلەر قاپلىغان. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، سېپى قىسقا، شەكلى يېپىسىمان تېمىنە شەكلىدىكى تولۇق گىرۋەكلىك يوپۇرماق. (3) ئاتىلىغى، ئانىلىغى باشقا-باشقا تۈپلەردە بولىدۇ، گۈلى شۇ يىلى ئوسكەن شاخلاردىن چىقىدۇ، گۈللىرى توپلىشىپ قىسقا ئۇمۇمى گۈل رېتىنى ھاسىل قىلىدۇ. كىچىك ئۈچكىلىك مېۋىسى يۇمۇلاق، رەڭگى سېرىق، تەمى چۈچۈمەل بولىدۇ (273 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: جىلغىلاردا، بىناملاردا ۋە دەريا بويلىرىدا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە ئوسىدۇ. جەنۇبىي شىنجاڭدا كۆپرەك.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن مېۋىسى ئىشلىتىلىدۇ. مېۋىسى كۈزدە پىشقاندا يىغىۋېلىنىپ، سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى چۈچۈمەل، سەل تاتلىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئىشتەيسىزلىكتە، ھەزىم قىلىش ناچارلاشقاندا: جىغان مېۋىسىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، ئەمەن سۈيى بىلەن ئىچىلىدۇ. (2) جىگەر قېتىشتا ۋە جىگەر قېتىشتىن بولغان

سۇلۇق ئىششىقلاردا: زەپەر بىلەن قوشۇپ بېرىلسە سۇيدۇك ھەيدەپ، ئىششىقنى ياندۇرىدۇ، جىگەرنى يۇمشىتىدۇ. (3) كوكۇل ئاينىش ۋە قۇسۇشتا، ھول جىغان مۇسىنى يەنچىپ، سىقىپ سۇيىنى چىقىرىپ ئىچىلىدۇ. (4) زەھەرلىك ھاشارەتلەر چېقىپ زەھەرلەنگەندە، ئىسسىق ئوتۇپ ئايلىنىپ كەتكەندە ۋە ئىشتەيسىزلىلىكتە ھول جىغان مۇسىنى سىقىپ سۇيىنى چىقىرىپ، باراۋەر مىقتاردا ئالما سۇيىنى قوشۇپ ئۇنىڭغا مۇۋاپىق مىقتاردا شېكەر قوشۇپ، قىيام تەيياراپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0.3 — 1 سەر.

قارا ئورۇك

酸梅 Suanmei

(كەتىرگۈل ئائىلىسى، كەينولا ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) چاتقال ياكى كىچىك دەرەخ بولۇپ، كوپ شاخلىنىدۇ. (2) يوپۇرماقلىرى نۇۋەتلىشىپ ئوسكەن، يوپۇرماق سېپىدا ئاق تۈكلەر بولىدۇ، شەكلى تەتۇر تۇخۇمسىمان ياكى سوقۇچاق، گىرەلىرى ھەرە چىششىمان كېلىدۇ. (3) گۈلى ئاق، گۈلتاجىسى 5، ئۇچكىلىك مۇنبى سوقۇچاق، رەڭگى قارامتۇل سوسىن، ئۇچكىسى كىچىگرەك، تەمى چۈچۈمەل بولىدۇ (274 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: رايونىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدا ئوستۇرۇلىدۇ. جەنۇبىي شىنجاڭدا كوپرەك.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن مۇنبى (قارا ئورۇك) تىلىنىدۇ. مۇنبى پىشقاندا يىغىۋېلىپ، ئاپتاپقا سېلىپ، يېرىم قاق قىلىپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئى: تەمى چۈچۈمەل، تەبىئى ئىسسىققا مايىل، زەھەر-

سمز. ئىسسىقنى قايتۇرۇپ ،تاش بەدەندىكى ئىللەتلەرنى تارقىتىدۇ، قورۇيدۇ، يوتەل توختىتىدۇ، ئەچ سۇرۇشنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئۇزۇن ۋاقىت يوتىلىپ توختىمىسا: قارا ئۇرۇك، سوغۇگۇل ۋەپاقا يوپۇرماقلىرىدىن ھەر بىرىدىن 3 مىسقال، كىچىك يوپۇرماقلىق سۇزە 1 مىسقال قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) تولغاق ئۇزۇنغا سوزۇلۇپ سوئى چىقىپ كەتكەندە: قارا ئۇرۇك 5 مىسقال، قارا ئەندىز ۋە زىرىق يىلتىز پوستىنىڭ ھەر بىرىدىن 0.5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) زۇكامنىڭ ئالدىنى ئېلىشتا: قارا ئورۇكتىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، دەملەپ چاي ئورنىدا ئىچىلىدۇ ياكى مۇۋاپىق مىقتاردا شوۋ گۈرۈچكە قوشۇپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5—1 سەر.

غالچەك

千屈菜 Qian qü cai

(غالچەك ئالمىلىسى، غالچەك ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئېگىزلىگى 50 — 80 سانتىمېتىر. (2) غولى تىك، يۇقۇرى قىسمى ئوت قىرلىق، توۋەن قىسمى تۇۋرۇكسىمان بولۇپ، كوپ شاخلىنىدۇ. (3) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسكەن، سىپى يوق دىيەرلىك، شەكلى تېمىنەسىمان، ئۇچى تەدرىجى ئۇچلانغان، تۇۋى تەدرىجى تارايغان. (4) گۈلى يەككە شالدا شاخ ئۇچىدىكى يوپۇرماق تولتۇغىدىن ئوسكەن، رەڭگى قىزغۇش سوسۇن بولۇپ، توپلىشىپ باشاقسىمان گۈل رېتىنى ھاسىل قىلىدۇ. ئوزا مۇئىسى سوقۇچاغراق يۇمۇلاق بولۇپ، پۇتۇنلەي

گۇل كاسسىسغا ئورۇلۇپ تۇرىدۇ. ئۇرۇغى كوپ ۋە بەك ئۇششاق بولىدۇ (275 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: سۇ بويلىرىدا، نەم جايلاردا ۋە يول بويلىرىدا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە جايىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۇتۇن ئوت قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. يازدا ۋە كۈزدە يىغىۋېلىپ، يۇيۇپ، توغراپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىىتى: تەمى سەل ئاچچىق، تەبىىتى موتىدىل، زەھەرسىز. قورۇيدۇ ۋە ئىچ سۇرۇشنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) باكتىرىيىلىك تولغاقتا ۋە ئىچ ئوتۇشتە: غالچەك 3 - 5 مىسقال، چاي 4 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) قان توسۇلۇپ قېلىپ ھېيىز كەلمەسلىكتە: غالچەك 5 مىسقال، زاراڭزا چېچىگى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 3 — 5 مىسقال.

پاشا ئوت

合叶子 He ye zi

(ئەتىرگۇل ئائىلىسى، پاشا ئوت ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، بىر مېتىرچە ئىگىزلىكتە ئوسىدۇ. (2) غولى تىك، سىلىق، تۇكسىز بولىدۇ. يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، تاق سانلىق پەيسىمان يوپۇرماق بولۇپ، چوڭقۇر يېرىلغان. يېرىقچە يوپۇرماقلىرى يۇمۇلاق تۇخۇم شەكلىدە، گىرۋەكلىرى ھەرەچىشلىق بولىدۇ، كەينى تەرىپى ئاقۇش، ئۇستى يۇزى يېشىل بولىدۇ. (3) چەكلىك كۇنلۇكسىمان گۇل رېتى

بولۇپ، گۇلىنىڭ رەڭگى ئاق، گۇل تاجى ياپرىغى 4 تال بولىدۇ. 5 - 8 تال ئۇرۇق مىۋىسى شار شەكلىدە توپلىشىپ ئوسىدۇ (276 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئوتلاقلاردا، ئورمان چەتلىرىدە ئوسىدۇ، شىمالىي شىنجاڭدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ، كۈزدە يىلتىزىنى قېزىۋېلىپ، تازىلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىىتى: تەمى سەل چۈچۈمەل، تەبىىتى موتىدىل، قورۇيدۇ ۋە قان بېسىمىنى توۋەنلىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) يۇقۇرى قان بېسىمىدا: پاشا ئوت يىلتىزى 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) تاشقى زەخمىلىنىشلەر ياكى كويۇكلەردە: مۇۋاپىق مىقتاردىكى پاشا ئوت يىلتىزىنى يۇمشاق سوقۇپ ئاغرىق ئورۇنغا سېپىلىدۇ.

مىقتارى: 3 - 5 مىسقال. سىرتقا مۇۋاپىق مىقتاردا ئىشلىتىلىدۇ.

15. ئاغرىق توختاتقۇچى دورىلار

(止痛药)

بۇ ئاغرىق توختاتقۇچى دورىلار بولۇپ، خاتىرجەم قىلىش، تېچلاندۇرۇش، تارتىشىشنى يېشىش، ئاغرىق توختىتىش خۇسۇسىيەتلەرگە ئىگە. ئاشقازان ئۇچەيلەرنىڭ تارتىشىپ قېلىشى، ئاشقازان ئاغرىش، ئوت سانجىغى، يىقىلىپ زەخمىلىنىش قاتارلىق كېسەللىكلەردە ئىشلىتىلىدۇ.

مىڭ دىۋانە ئۇرۇغى (مىڭ دىۋانە)

天仙子 Tian xian zi (莨菪)

(莨菪叶) مىڭ دىۋانە يوپۇرمىغى

باشقا ئاتىلىشى: بىزۇرولىبەىجى

(چەيزە ئائىلىسى، مىڭ دىۋانە ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) ئىككى يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 0.5 - 1 مېتىر، تېنىدە ئاقۇش بەز تۇكلىرى بولىدۇ. (2) تۇۋىدىكى يوپۇرماقلىرى توپلىشىپ ئوسىدۇ، يوغانراق كېلىدۇ. يوپۇرماق سېپى ياپىلاق ۋە قىسقا، يوپۇرماق شەكلى ئوزۇن تۇخۇمسىمان بولۇپ، گىرۋىگى رەتسىز پەيسىمان تېيىز يېرىلغان، ھەر بىر يېرىقچە يوپۇرماقلىرى 3 بۇرجەك ياكى تار 3 بۇرجەك شەكلىدە بولىدۇ. غولىدىن چىققان يوپۇرماقلىرى توۋەتلىشىپ ئوسكەن، سېپى يوق، شەكلى سو قوچاق، زىچراق تىزىلغان، كوپىنچە گۇلى بىر تەرەپكە جايلىشىدۇ. (3) گۇلى يوپۇرماق قولتۇغىدىن ئوسۇپ چىقىدۇ، سېپى باھايىتى قىسقا، گۇل كاسىسى ئىستاكانسىمان بولىدۇ، ئۇرۇغى پىشقاندىن كېيىنمۇ چۇشۇپ كەتمەيدۇ، گۇلىنىڭ رەڭگى ئاچ سېرىق، سوسۇن رەڭلىك، تۇرسىمان تومۇرلىرى بولىدۇ. غوزا مىۋىسى پىشقاندا قاپقاق ئېچىلغاندەك يېرىلىدۇ، ئۇرۇغى كوپ بولىدۇ (277 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: يېزىنىڭ چەتلىرىدە، يول بويلىرىدا، ئېتىز قىرلىرىدا، جىلغا قاتارلىق ئەم جايلاردا ئوسىدۇ. شىمالىي شىنجاڭدىن كوپرەك چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن ئۇرۇغى (مىك دېۋانە ئۇرۇغى) ۋە يوپۇرمىغى (مىك دېۋانە يوپۇرمىغى) ئىشلىتىلىدۇ. ئۇرۇغىنى پىشقاندىن كېيىن يىغىۋېلىپ، شاكاللىرىنى چىقىرىۋېتىپ تەييارلىنىدۇ. يوپۇرمىغىنى تازا يېتىلگەن ۋاقتىتا يىغىپ، ئاپتاپقا سېلىپ قۇرۇتۇلىدۇ (ھىئوسىئامىن ياكى ھىئوسىئامىن چىلانمىسى ۋە ئىسپىرتلىق ياسالمىسى ئىشلىتىلىدۇ).

تەبىئىتى: ئۇرۇغىنىڭ تەمى تاتلىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، يوپۇرمىغىنىڭ تەمى قېرىق، تەبىئىتى سوغاق، ھەر ئىككىسىلا ئىنتايىن زەھەرلىك! تارتىشىشنى باسىدۇ، خاتىرجەم قىلىدۇ، ئاغرىق توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئاشقازان - ئۇچەي تۇتىلىپ قېلىش، ئاشقازان ئاغرىش، ئىچ سۇرۇش، سوك چىقىش، چىش ئاغرىش، نېرۋ ئاغرىش، دېمى سىقىلىش، ھىستېريە، تۇتقاقلىق، ئەس - ھوشى جايىدا بولماسلىق قاتارلىق كېسەللىكلەرگە ئىشلىتىلىدۇ. (2) يامان سۇيەتلىك يارىلاردىن زەھەرلىنىشتە: مىك دېۋانە ئۇرۇغىنى سوقۇپ سىرتتىن چېپىلىدۇ.

مىقتارى: 2 — 4 فۇك.

مەنئى قىلىنىشى: يۇرەك كېسىلى بارلارغا يۇرەك خىزمىتى زەئىپلەشكەنلەرگە ئىشلىتىش مەنئى قىلىنىدۇ.

قوشۇمچە: پاكار مىك دېۋانە (矮茛菪) بۇنىڭ ئالاھىدىلىگى شۇكى، ئوسۇملۇكى كىچىك، ئىگىزلىگى 30 سانتىمېتىر كېلىدۇ. شېخى كوپ، يوپۇرمىغى تېمىنەسىمان، سېپى بولىدۇ، گۈل كاسىسى ۋارونكاسىمان بولىدۇ. بۇمۇ مىك دېۋانەغا تارتىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

دىققەت: بۇنىڭ تەركىۋىدە ھىئوسىئامىن، سكوپولامىن، ئاتروپىنلار بولغانلىغى ئۈچۈن، ئىشلەتكەندە ئېھتىيات قىلىش كېرەك.

ئىت ياڭىغى

曼陀罗 Man tuo luo

ئىت ياڭىغى گۈلى (洋金花) ئىت ياڭىغى مىۋىسى (醉仙桃)

ئىت ياڭىغى يوپۇرمىغى (曼陀罗叶)

باشقا ئاتىلىشى: ۋاڭ، ىەڭگى دىۋانە

(چەيزە ئاتىلىسى، ئىت ياڭىغى ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 60 - 130 سانتىمېتىر. (2) غولى تىك، تۇۋى ياغاچلاشقان، ئۇستۇنكى قىسمى ئاچىماقلىنىپ شاخلىنىدۇ. (3) ئاددى يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، سېپى ئۇزۇن، شەكلى تۇخۇمسىمان ياكى ئۇزۇنچاق تۇخۇمسىمان، گىرۋىگى رەتسىز دولقۇنسىمان چىشلىق بولىدۇ. (4) گۈلى يوپۇرماق قولتۇغىدىن ياكى شاخچىنىڭ بولۇنگەن ئورنىدىن ئايرىم ئوسىدۇ. گۈل كاسسىسى كانايسىمان، گۈل تاجىسى سۇناي شەكلىدە، رەڭگى ئاق، غوزا مىۋىسى يۇمۇلاق كېلىدۇ، قىسقا قاتتىق تىكەنلىرى بولىدۇ. پىشقاندا يېرىلىدۇ، ئۇرۇغى قارا بولىدۇ (278 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كوپىنچە بىزا ۋە ئېتىز ئەترايىدىكى چىمەنلىكلەردە ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ تۇزلەڭلىكلىرىدە كوپ ئۇچرايدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن گۈلى، مىۋىسى ۋە يو-

پۇرەمغى ئىشلىتىلىدۇ. گۈلى، يوپۇرمىغى تولۇق پىتىلگەندە ئېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. مەۋسى پىشقاندا يىغىۋېلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرلىك؛ مەس قىلىپ، ئاغرىق توختىتىدۇ، رېماتىزمنى داۋالايدۇ، يوتەل ۋە دەم سىقىلىشنى پەسەيتىدۇ (ئوسۇملۇكى ئىت ياڭمىنىڭ سىپىرتلىق ياسالمىسى ۋە چىلانمىلىرىنى تەييارلاشتا خام ئەشيا قىلىنىدۇ).

ئىشلىتىلىشى: (1) زىققىدا (قاتتىق قوزغالغاندا): ئىت ياڭمىغى گۈلىدىن بىر فۇك ئېلىپ ئۇششاق توغراپ، تاماكىغا ئارىلاشتۇرۇپ چېكىلىدۇ (بالىلارغا ئىشلىتىلمەيدۇ). يەنە بىر چۈفاك: ئىت ياڭمىغى گۈلى 5 مىسقال، گەج 1.5 سەر، دانىكا 2.5 سەر، چۈچۈكبۇيا 5 سەر، قالقانگۈل 2 سەر، چىلان مېغىزى 1 سەر ھەممىسىنى يۇمشاق سوقۇپ، سۇ بىلەن كۈمۈلاچ ياساپ، ئەتىگەن، كەچتە ھەرقېتىمدا 5 فۇندىن بىر مىسقالغىچە بېىلىدۇ. (2) رېماتىزملىق بەل، پۇت ئاغرىشتا: 1 سەر ئىت ياڭمىغى گۈلىنى بىر جىك ھاراقتا 10 كۈن چىلاپ، ھەرقېتىمدا 5 مىللىلىتىردىن، بىر كۈندە ئىككى قېتىم ئىچىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىللە گۈلى ياكى يوپۇرمىغىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، قايناتىپ سۈيى بىلەن سىرتتىن يۇيۇلىدۇ. (3) ئاشقازان ئاغرىشتا ۋە زىققىدا: ئىت ياڭمىغى يوپۇرمىغىدىن 2 فۇك، سۇدا قايناتىپ ئىچىلىدۇ. (4) نېرۋ خاراكتىرلىك باشنىڭ بىر تەرىپى ئاغرىشتا ۋە ئولتۇرغۇچ نېرۋ ئاغرىشتا ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 2 فۇك.

قوشۇمچە: سوسۇن گۈللۈك ئىت ياڭمىغى (罗花曼陀紫): شەكلى ئىت ياڭمىغا ئوخشاپ كېتىدۇ. ئالاھىدىلىكى شۇكى گۈل تاجىسى سوسۇن، يوپۇرماق سېپى ۋە تومۇراق يوپۇرماق تومۇرلىرىمۇ قىزغۇچ سوسۇن رەڭدە بولىدۇ. پۇتۇن شىنجاڭنىڭ تۈزلەڭ-

لمك رايونلىرىدىن تېپىلمدۇ لېكىن ئىت ياڭىغىدەك كوپ ئەمەس، خۇسۇسىيىتى ئىت ياڭىغىنىڭكىگە ئوخشايدۇ.

دىققەت: ئەگەر كوپ مىقتاردا ئىچىلىپ، ئاغزى قۇرۇش، تېرىسى قۇرغاقلىشىش، كوز قارچۇغى چوڭىيىش، تومۇر سوقۇشى تېزلىشىش، يۈزى قىزىرىش قاتارلىق زەھەرلىنىش ئالامەتلىرى كورۈلسە تېزلىكتە چۈچۈكبۇيىدىن 1 - 4 سەر قاينىتىپ ئىچىش ياكى كوپ مىقتاردا ئاچچىق چاي ئىچىش كېرەك. كېسەللىك ئەھۋالى ئېغىر بولسا دوختۇرخانىغا ئاپىرىپ جىددى قۇتقۇزۇش كېرەك.

ياۋا زاغۇن

白屈菜 Bai qü cai

(ئەپيۇنگۈل ئائىلىسى، ياۋا زاغۇن ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 50 - 100 سانتىمېتىر. (2) غولى تىك، پۈتۈن تېنىدە يۇمشاق ئاق تۈكلىرى بار. غۇلى چۈرۈك ئاجىز بولۇپ، سۇندۇرغاندا قىزغۇچ سېرىق رەڭلىك سۇت چىقىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، پەيسىمان تولۇق يېرىلىدۇ، يوپۇرماق ئۈستى يېشىل، ئاستى ئاقۇش يېشىل بولىدۇ. (4) گۈل رېتى كۈنلۈكسىمان بولۇپ، ئۇچىدا ياكى قولتۇغىدا ئوسىدۇ. گۈلى سېرىق، گۈلتاجىسى 4 ياپراقلىق بولىدۇ، غوزا مەۋىسى يۇمۇلاق تۈۋرۈكسىمان بولۇپ، پىشقاندا 2 گە يېرىلىدۇ (279 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغلىق يەرلەردە ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلمدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن يەر ئۈستى قىسمى

ئىشلىتىلىدۇ. يازدا ۋە كۈزدە يىغىپ، هول ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، كېسىپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرلىك! ئاغرىق توختىتىپ، يوتەلنى باسىدۇ، ئىششىقنى، زەھەرنى قايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئاشقازان ئاغرىشتا (سوزۇلما ئاشقازان يالۇغى، ئاشقازان يارىسىدا)، ئىچى سۇرۇپ قوساق ئاغرىشتا، يوتەلدە: ياۋا زاغۇندىن 3 مىسقال ئېلىپ، قاينىتىپ 3 كە بولۇپ ئىچىلىدۇ. (2) چاقىدا، قوتۇردا ۋە تەمرەتكەندە: هول ياۋازاغۇننى ئېزىپ سىرتقا سۈرۈلىدۇ ياكى سۈيۇق مەلھەم قىلىپ سىرتقا سۈرۈلىدۇ. (3) راك كېسىلىدە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5 - 2 مىسقال.

ياۋا ئەپيۇنگۈل

野罂粟 Ye ying cu

باشقا ئاتىلىشى: ياۋا كوكنار، لەيلىمقازاق

(ئەپيۇنگۈل ئاتىلىسى، ئەپيۇنگۈل ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30 - 50 سانتىمېتىر. پۈتۈن تېنىدە قاتتىق تۈكچىلىرى بار، سۈندۈرغاندا ئاق سۈتى چىقىدۇ. (2) تۈۋىدىكى يوپۇرماقلىرى توپىلىشىپ ئوسىدۇ، شەكلى ئۇزۇن تۇخۇمسىمان بولۇپ، پەيسىمان چوڭقۇر يىرتىلغان. (3) گۈلى سېرىق، گۈلناجىسى 4 بولۇپ، ئۇچىدا ئوسىدۇ. غوزا مېۋىسى ئۇزۇن سوقۇچاق كېلىدۇ، تىك ئوسكەن تۈكلىرى بولىدۇ ياكى تۈكلىرى بولمايدۇ (280 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ باغرىدا، چىمەنلىكلەردە، دەريا بويى قاتارلىق ئورۇنلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن غوزا مېۋىسى ئىشلىتىلىدۇ. يازدا ۋە كۈزدە يىغىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىق چۇچۇك بولۇپ، سەل قېرىق، تىلنى قورۇيدۇ. تەبىئىتى سەل سوغ، زەھەرلىك! ئاغرىقنى باسىدۇ، يوتەلنى، ھاسراشنى ۋە ئىچ سۇرۇشنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) نېرۋ خارەكتېرلىك باش ئاغرىشتا ۋە باشنىڭ بىر تەرىپى ئاغرىشتا. (2) كونا يۇتەلدە، دېمى سىقىلىشتا، ئىچ سۇرۇش ۋە چوڭ تەرەتتىن قان كېلىشتە. (3) ئېھتىلامدا، ئاغرىتىپ كەلگەن ھېيىزدا، ئاق خۇندا، سوئى چىقىپ قېلىشتا ئىشلىتىلىدۇ. (4) ئوتكۇر ۋە سوزۇلما ئاشقازان يالليۇغى، ئاشقازان يارىسى ۋە ئاشقازان ئاغرىشتا ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 0.8 — 2 مىسقال.

قوشۇمچە: مامىسا (海罂粟): يوپۇرمىغى تۇۋىدە توپلىشىپ ئوسىدۇ. پەيسمان چوڭقۇر يېرىلغان، ھەر بىر يېرىقچە يوپۇرمىغى چىشسىمان بولىدۇ ياكى كەمتۈكلىرى بولىدۇ، رەڭگى كوكۇش كۈلرەڭ، ئۈستىدە ئۈششاق ئۈپىلىرى بولىدۇ، يوپۇرمىغى قاتتىق بولىدۇ. غولى توپ يوپۇرماقلىرى ئارىسىدىن ئوسۇپ چىقىدۇ. گۈلى سېرىق بولۇپ، ئۇچىدا ئوسىدۇ. غوزا مېۋىسى ئۇرۇن يېپىسمان، سەل ئەگرى بولىدۇ. بۇمۇ ياۋا ئەپيۇنگزل ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

ئەگىر

菖蒲 CHang pu 水菖蒲

باشقا ئاتىلىشى: ۋەج

(ئەگىر ئاتىلىسى، ئەگىر ئۇرۇغدېشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئەگىزلىگى 50 – 100 سانتىمېتىر. پۈتۈن تېنى سېسىق پۇرايدۇ. (2) يىلتىزسىمان غولى توغرىسىغا ئوسىدۇ. سىرتقى پوستى ساغۇش قوڭۇر، ئىچكى قىسمى سۈس ھالرەڭ بولۇپ، نۇرغۇنلىغان چاچما يىلتىزلىرى بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى تۈۋىدىن توپلىشىپ، تىك ئوسىدۇ، شەكلى خەنجەر سىمان يىپ شەكىللىك، يوپۇرماق تومۇرى پاراللىل بولۇپ، ئۇق تومۇرى ئېنىق كورۇنمىدۇ. (4) گۈشلۈك ساشاقسىمان گۈل رېتى بولۇپ، شەكلى يۇمۇلاق تۈۋۈكسىمان، گۈلى كىچىك، رەڭگى سوس يېشىل كېلىدۇ. شىرنىلىك مېۋىسى ئۇزۇن سوقۇچاق بولۇپ، پىشقاندا قىزىرىدۇ (281 – رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: سۇ بويىدا، سازلىقلاردا ئوسىدۇ. ئىلىدا كوپ تارقالغان.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن يىلتىزسىمان غولى ئىشلىتىلىدۇ. باھاردا ۋە كۈزدە قېزىۋېلىپ، چاچما يىلتىزلىرىنى ئېلىۋېتىپ، پاكىز يۇيۇپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. نەملەپ، نېپىزيالپاغلاپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق، تەبىئىي ئىسسىقتا مايىل، ئازراق رەھەرلىك؛ نېرۋىنى تىنچلاندۇرىدۇ، ئاشقازانىنى ياخشىلايدۇ، يەلنى ھەيدەيدۇ، ئاغرىقنى باسىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) نېرۋ ئاجىزلىقتا ۋە ئۇنۇتقاقلىقتا: ئەگىر،

كەرمان، لوڭگۇ، ئىشلەنگەن تاشپاقا قېپىنىڭ ھەر بىرىدىن 2 مىسقال ئېلىپ، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) سوزۇلما ئاشقازان يالليۇغىدا: ئىگىر 3 مىسقال، مامكاپ 3 مىسقال، ئارپا ئۇندۇرمىسى 3 مىسقال، تۇرۇپ ئۇرۇغى 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) رېماتىزملىق بوغۇم ئاغرىشتا: ئىگىر چوڭ يوپۇرماقلىق جىنتىيانانىڭ ھەر بىرىدىن 3 مىسقال ئېلىپ، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) سوزۇلما خارەكتىرلىك تولغاقتا: ئىگىر، كەرمان، قان تېپەر، نىلوپەر ئۇرۇغىنىڭ ھەر بىرىدىن 3 مىسقال، قارا ئەندىز 1.5 مىسقال، ياۋا كەشمىر 3 مىسقال، پاقا يوپۇرماق ئۇرۇغى 3 مىسقال ئېلىپ، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) چەقاندا: ھول ئىگىردىن مۇڭايىق مىقتاردا ئېلىپ ئېزىپ، سىرتقا چېپىلىدۇ.

مىقتارى: 1 – 2 مىسقال.

تۇگە تاپان

骆驼蹄草 luo tuo ti cao

(ئوغرى تىكەن ئائىلىسى، تۇگە تاپان ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 20 – 30 سانتىمېتىر. (2) غولىنىڭ تۈۋى ياغاچلاشقان بولۇپ، يۇقۇرى قىسمىدىن كوپ شاخلىنىدۇ، قىپاش بولۇپ كوتىرىلىدۇ. (3) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسكەن، گوشلۇك، شەكلى ئۇزۇنراق سوقۇچاق، يېيىلمپ ئاچماق بولۇپ، يوپۇرماق ئوقىنىڭ ئۇچىغا تىزىلغان. (4) گۈلى قىزغۇش بېغىرەڭ بولۇپ، بوپۇرماق قولتۇغىدىن جۇپ بولۇپ ئوسۇپ چىقىدۇ. غوزا مۇنىسى تۇۋرۇكسىمان، شەكلى ئۇزۇنراق سوقۇچاق بولىدۇ (2 2 – [illegible]).

ئوسۇش ئورنى: تۇزلەڭلىكلەردە، تاغ ئېتىگىدە، يىمانلار دا باكى يول بويىدا ئوسىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىقراق تۇزلۇق، ئاغرىق بەسەيتمدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: يازدا ۋە كۈزدە يىغىۋېلىپ، تازىلاپ توغراپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: داۋاملىق باش ئاغرىغاندا، يانتاق شېكىرى 2 گرام. ئادىراسمان 1 گرام، توگە تاپان 2 گرام ئېلىپ يۇمشاق سوقۇپ، كۈنىگە 3 قېتىم ھەر قېتىم 1 - 3 گرامدىن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 - 5 گرام.

تاشقى كېسەللىكلەرنى داۋالايدىغان دورىلار

外科药

بۇ دورىلار قورۇش، قان توختىتىش، يارىلارنى (غەلۋىرەكـ لەرنى) سافايتىش، چىرىشنى توختۇتۇپ كوش ئوستۇرۇش، يىرىكنى چىقىرىپ، ئاغرىق توختىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. شۇڭا بۇ دورىـ لار سىرتتىن يارىلىنىپ قان چىقىش، كويۇك يارىسى، يىقىلىپ—ئۇرۇـ لۇپ زەخمىلىنىش، چاقا ـ غەلۋىرەكلەر، چىلە تەمرەتكە، ئۇششۇك، تەرە ياللۇغى قاتارلىق كېسەللىكلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

ھەرە ھوكۇنگى

蜂房 Feng fang (露蜂房)

باشقا ئاتىلىشى: ھەرە ئۇگىسى

تونۇش: بۇ چوڭ سېرىق ھەرە ياكى ياۋا سېرىق ھەرىنىڭ ياسىغان ئۇگىسى ،شەكلى يۇمۇلاق، رەڭگى ئاقۇش كۇلرەڭ كېلىدۇ. ئارقا تەرىپىدە سېپى بولىدۇ، ئالدى تەرىپىدە نۇرغۇنلىغان چوڭ ـ كىچىكلىگى ئوخشاش بولمىغان 6 بۇرجەكلىك يوشۇكنەر بولىدۇ.چوڭ سېرىق ھەرىنىڭ ئىچى ئوزۇن، رەڭگى قىزغۇچ سېرىق كېلىدۇ، دۇمبىسىدە قارا داغلار بولىدۇ،باۋاسېرىق ھەرىـ نىڭ ئىچى كىچىك، دۇمبىسىدە نۇرغۇنلىغان سېرىق توغرى سىزىقلىرى بولىدۇ.

ياشاش ئورنى: پىشايۋانلاردا، دەرەخ شاخلىرىدا، ئىگىز ئوتلاردا ۋە تاشلارنىڭ ئارىلىرىدا بولىدۇ. پۈتۈن شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: كۈزدە ۋە قىشتا يىغىۋېلىپ، ئىلزراق ھورلىغاندىن كېيىن، ئولۇك ھەرىلىرىنى چىقىرىۋېتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، ئەخلەتلەرنى ئېلىۋېتىپ، ئۇششاق توغراپ قورۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى موتىدىل. زەھەرلىك ئەلنى تارقىتىپ، زەھەرنى كېسىدۇ، قۇرۇتلارنى ئولتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بۇۋاسىرىدىكى ئاغرىشلاردا: ھەرە ئۇگىسى 3 مىسقال، غاز تاپان 1 سەر، سېمىز ئوت 1 سەر، سۇدا قايىنىتىپ ئاغرىق ئورۇن يۇيۇلىدۇ. (2) ئېغىزمان ۋە گەدەنگە چىققان يارىدا: قارا گۈنجۈتنى ھەرە ھوكۇنىگىنىڭ توشۇكلىرىگە قويۇپ سۇس ئوت بىلەن قىزدۇرۇپ، يۇمشاق سوقۇپ ئۇنىڭغا ئوخشاش مىقتاردىكى كامفۇرنى ئارىلاشتۇرۇپ تەييارلىنىدۇ. يارا يىرىڭلىمىغان بولسا، سېرىق مومنى سۇماي بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، ئۇنىڭغا دورا تالقىنى قوشۇپ، يارا ئەتراپىغا سۈركىلىدۇ. ئەگەر يارا يىرىڭلاپ سېسىغان بولسا، دورا تالقىنىنى ئۇستىگە سەپسە بولىدۇ ياكى ھەرە ھوكۇنىگى ۋەيلان پوستىنىڭ ھەربىر دىن ئوخشاش مىقتاردا ئېلىپ، سۇس ئوت بىلەن تەبىئىتى ئۇزگەرمىگىچە قىزدۇرۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، يارىغا سەپسە بولىدۇ. (3) سۇت بەز يالىلۇغىنىڭ دەسلەپكى ياسقۇچىدا (سۇت بېزىدىكى غەلۋىرەكتە): ھەرە ھوكۇنىگىنى سۇس ئوت بىلەن تەبىئىتى ئۇزگەرمىگىچە قىزدۇرۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، ھەر قېتىمدا 1 مىسقالدىن ھەر 4 سائەتتە بىر قېتىم سېرىق ھاراق بىلەن ئىچىلىدۇ. (4) جاھىل تەمرەتكە ۋە تېرە يالىلۇغىدا: ھەرە ھوكۇنىگى 3 مىسقال، رەمچە 3 مىسقال، ئىمىن يوپۇرمىنى 3 مىسقال، سەپرا ئوت يىلتىز پوستى 5 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئاغرىق ئورۇن يۇيۇلىدۇ. (5) قۇرۇت يىگەن چىش ئاغرىغاندا: ھەرە ھوكۇنىگى

ۋە كاۋاۋىچىنىنىڭ ھەر بىرىدىن 2 مىسقال ئېلىپ، قاينىتىپ ئازراق تۇز سېلىپ، ئېغىز چايقىلىدۇ. (6) ئەرلەرنىڭ جىنىسى ئاجىزلىغىدا: ھەرە ھوكۇنىگىنى سۇس ئوت بىلەن تەبىىتى ئوزگەرمىگىچە قىزدۇرۇپ، يۇمشاق سۇقۇپ، ھەر قېتىمدا 2 مىسقالدىن ئۇخلاش ئالدىدا قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0.8 - 1.5 مىسقال.

يۇنمۇ

云母 Yun mu

باشقا ئاتىلىشى: بالتىراق تاش

تارقىلىشى: ئالتاي، تيانشان، كۇئېنلۇن تاغلىرىدا بولىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: قېزىۋېلىنغان يۇنمۇنىڭ لاي ۋە باشقا تاشلىرىنى تازىلىۋېتىپ، سوقۇپ ساپال قاچىغا سېلىپ، چوغلانغان ئوچاققا قويۇپ، قىزىپ قېپ - قىزىل بولغاندىن كېيىن ئېلىپ سوۋۇتۇلسا، پىشقان يۇنمۇ بولىدۇ.

تەبىىتى: تەمى تاتلىق، تەبىىتى موتىدىل، زەھەرسىز. بورەكنى قۇۋەتلەندۇرىدۇ، دەم سىقىشنى پەسەيتىدۇ، قان توختىتىدۇ، يارىلارنى پۇتتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تاشقى بەدەن يارىلىنىپ، قان چىقىشتا: يۇنمۇنى يۇمشاق سوقۇپ، سىرتقا سېپىلىدۇ. (2) يەل تېشىشتا: يۇنمۇدىن 3 مىسقال ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، سۇ بىلەن قوشۇپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 4 - 8 مىسقال.

مەنئى قىلىنىشى: زۇكام قىزىتمىسى بولغانلارغا ئىچىش مەنئى قىلىنىدۇ.

ئادىراسمان

骆驼蓬 Luo tuo peng

(ئوغرى تىكەن ئائىلىسى، ئادىراسمان ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، پۇتۇن تېنى سېسىق پۇرايدۇ. (2) يىلتىزى توم، ئۇزۇن بولۇپ، غولى تۇ-ۋىدىن 4 تەرەپكە يېيىلىپ شاخلىنىدۇ. توۋەن تەرىپى يەر بېغىرلايدۇ، ئۇستى تەرىپى قىيپاش كوتىرىلىپ ئوسىدۇ، غولى يۇمۇلاق ۋە قىرلىق بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى توۋەتلىشىپ ئوسكەن، بىر قانچە قايتىلىنىپ يېرىلغان بولۇپ، ئۇرغۇنلىغان ئاچىماقلىق يىپسىمان يېرىقچىلارغا بولۇنگەن. (4) گۇلى ئاق، گۇلتاجىسى 5 تال، گۇل كاسسا يوپۇرمىغى 5 تال، شەكلى يىپسىمان يۇمۇلاق بولۇپ، غوزا مىۋىسى شار سىمان بولىدۇ (283 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: يول بويلىرى ۋە چول - جەزىرىلەر قاتارلىق قۇرغاق ئورۇنلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن يەر ئۇستى قىسمى ۋە ئۇرۇغى ئىشلىتىلىدۇ. يەر ئۇستى قىسمىنى يازدا ۋە كۇزدە يىغىۋېلىپ، ھول پېتى ئىشلىتىلىدۇ ياكى كېسىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ. ئۇرۇغى پىشقاندا يىغىۋېلىنىدۇ.

تەبىىتى: زەھەرلىك! ئوپكىنى يايرىتىپ، يوتەلنى توختىتىدۇ. نەملىكنى چىقىرىپ، زەھەرنى كېسىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) يوتىلىپ دېمى سىقىلىشتا ۋە كىچىك

تەرەت راۋان بولماسلىقتا: ئادىراسمان ئۇرۇغىدىن 2 — 4 فۇك ئېلىپ يۈمشاق سوقۇپ، مۇۋاپىق مىقتاردا ئاق شېكەر ياكى ھەسەل قوشۇپ ئىچىلىدۇ. (2) نامەلۇم ئىششىقلاردا: ئادىراسماندىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ قاينىتىپ، ئاغرىغان ئورۇن يۇيۇلىدۇ. (3) رېماتىزىملىق ئوتكۇر بوغۇم ياللۇغىدا: ئادىراسماندىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ ئېزىپ ئاغرىغان ئورۇنغا چېپىلىدۇ. (4) قىزىل ئوڭگەچ راكىدا: ئادىراسمان ئۇرۇغىنى سوقۇپ كۈنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 4 فۇكدىن قايناق سۇ بىلەن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2—4 فۇك.

ئالا قوڭغۇز

斑蝥 Ran mao (虎斑芜青)

باشقا ئاتىلىشى: ئالا كۆلۈك

تونۇش: ئۇزۇنلۇغى 1 — 1.5 سانتىمېتىر. بېشى 3 بۇرجەكلىك، كوكرەك — قوساقلىرى قارا، مۇرەككەپ كوزى پۈلتىيىپ چىقىپ تۇرىدۇ، پۇتى 6، قانىتى 2 بولىدۇ، قانات ئىلاۋىدا سېرىق داغلار ۋە توغرا سىزىقلار بولىدۇ، پۇت بوغۇمىدا زەھەر بېزى بولۇپ، سېرىق رەڭلىك زەھەرلىك سۇيۇقلۇق ئىشلەپ چىقىرىدۇ (تېرىگە تېگىپ كەتسە قاپارتىدۇ) (284 - رەسىمگە قارالسۇن).

ياشاش ئورنى: پۇرچاق گۈللىرىنى يېيىشكە ئامراق. كوپىرەك بۇيا، سېرىق پۇرچاق قاتارلىق پۇرچاق ئائىلىسىدىكى ئوسۇملۇكلار ئارىسىدا بولىدۇ. [illegible]

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن قوڭغۇزنىڭ پۈتۈن تېنى ئىشلىتىلىدۇ. ياز ۋە كۈز پەسلىدە ئەتىگەندە ھولغا پەلەي كېيىپ

تۇتۇپ ياكى چۈدن ئولتۇرىدىغان پالاق بىلەن ئۇرۇپ تۇتقاندىن كېيىن چوكا بىلەن قىسىپ خالتىغا سېلىش كېرەك. ئۇنى قاياۋاتقان سۇغا بېسىپ، ئولگەندىن كېيىن، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، خام ئىشلىتىلمىدۇ ياكى بىشى، پۇتى ۋە قاناتلىرىنى ئېلىۋېتىپ، تاۋۇزۇكزا گۇرۇچى بىلەن بىللە قۇرۇپ، گۇرۇچ سارغايغاندا ئېلىنسا، تەيىارلانغان ئالا قوڭغۇز بولىدۇ.

تەبىئى: تەمى ئاچچىق، تەبىئى سوغاق، زەھەرلىك! سىرتقا ئىشلەتسە، زەھەرلىك قۇرۇتلار چاقىان يارىلارنى ساقايتىدۇ، ئىچىلسە قاننى ماڭغۇزۇپ، تۇگۈنلەرنى يېشىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) غالجىر ئىت چىشلىگەندە: ئىشلەنگەن ئالا قوڭغۇزدىن 1 - 3 نى ئېلىپ سوقۇپ، سېرىق ھاراق بىلەن ئىچىلىدۇ. (2) نېرۋ خاراكتىرلىك تېرە يالليۇغىدا، تەڭگىسىمان تەمرەتكىدە: ئالا قوڭغۇزدىن 20 نى، سەكسەن پۇتتىن 2 نى 250 مىللىلىتىر 5% لىق ئىسپىرتقا 3 كۈن چىلاپ، دورا شامىسىنى ئېلىپ تاشلاپ، ئاغرىغان ئورۇنغا سۈرتۈلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 2 فۇڭ. سىرتقا كوپ ئىشلىتىشكە بولمايدۇ.

مەنئى قىلىنىشى: ھامىلدار ئاياللارغا ئىچىش مەنئى قىلىنىدۇ.

قوشۇمچە: رايونىمىزدا يەنە چوڭ ئالا قوڭغۇز (大虎斑羌青) ۋە ئالا چىپار قوڭغۇز (四点虎斑羌青) دىن ئىبارەت ئىككى خىل ئالا قوڭغۇز بار، بۇلارنىڭ شەكلى ئوخشىشىپ كېتىدۇ، بۇلارمۇ ئالا قوڭغۇز ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

كوك مارال (كامچاتكا كوك مارالى)

景天 Jing tian

(كوك مارال ئائىلىسى، كوك مارال ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئېگىزلىگى 15 – 20 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزسىمان ءولى ئۇزۇن بولۇپ، يەر بېغىرلاپ شاخلىنىدۇ، غوللىرى كوپ، توپ ئوسىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، شەكلى تەتۇر تۇخۇمسىمان، سېپى قىسقا، گوشلۇك بولىدۇ. (4) كونۇس شەكىللىك چەكلىك كۇنلۇكسىمان گۈل رېتى بولۇپ، گۈلىنىڭ رەڭگى سېرىق، گۈل تاجى يوپۇرمىغى 5 تال بولىدۇ (285 – رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ ئورمانلىرىدىكى تاش دوۋىلىرىدە ۋە قورام تاشلارنىڭ ئارىلىقلىرىدا ئوسىدۇ. شىمنجاڭنىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن پۈتۈن تىنى ئىشلىتىلىدۇ. بازدا يىغىۋېلىنىپ، هول پېتى ئىشلىتىلىدۇ ياكى قاينىقسۇغا بېسىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى سەل چۈچۈمەل، تەبىئىتى موتىدىل. قاننى توختىتىدۇ، تۇرۇپ قالغان قاننى ماڭدۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: سەينەكتە ۋە نامەلۇم ئىشىشقىلاردا: كوك مارال دىن مۇڭايىق مىقتاردا ئېلىپ، قاينىتىپ سۇيى بىلەن يۇيۇلىدۇ.

مىقتارى: كۈپرەك سىرتقا ئىشلىتىلىدۇ.

چارپاقا شىرىسى

蟾酥 chan cu

چارپاقا تېرىسى (蟾蜍皮)

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن قۇلاق ئارقىسىدىكى بېزى ۋە تېرە بېزىدىن ئىشلەنگەن ئاق شىرىلمك سۈيۇقلۇغى ۋە پاقا تېرىسى ئىشلىتىلىدۇ. پاقا كوپرەك ئورۇنلاردا كەچتە چىراق يېقىلسا، پاقا يورۇققا كېلىدۇ. تۇتقاندىن كېيىن يۇيۇپ، قۇرۇتۇپ، بامبۇك قىسقۇچ بىلەن قېشىنىڭ ئۇستۇنكى ئىككى تەرىپىنى ۋە دۇمبىسىدىكى قاپارتقۇنى بېسىپ، ئىشلەپچىقارغان سۈيۇقلۇقنى ئەينەكچىگە ياكى سىرلىق قاچىغا تېمىتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. بۇ قۇرۇتۇلغان پاقا شىرىسى دېيىلىدۇ. پاقىنىڭ ئىچكى ئەزالىرىنى، بېشىنى ۋە پۇتىنى ئېلىپ تاشلاپ، قۇم بىلەن سارغايغىچە قورۇپ، پاقا تېرىسى تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىقراق تاتلىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرلىك! زەھەرلىرى ۋە ئىششىقىنى قايتۇرىدۇ، ئاغرىق توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) زىقىدا: بىر دانە توخۇ تۇخۇمىنى پاقىنىڭ ئاغزىدىن ئۇنىڭ ئىچىگە سېلىپ، سىرتىنى قەغەز بىلەن ئوراپ، ئىككى پارچە خىشنىڭ ئارىسىغا ئېلىپ، سىرتىنى بىر سۇۋاق قېلىنلىقتا لاي بىلەن چاپلاپ، ئۇچاقتا سېلىپ پۇشۇرۇپ، تۇخۇم پىشقاندىن كېيىن ئېلىپ يېيىلىدۇ. ئاندىن 2 سەر سىرىق ھاراق تىچىلىدۇ. (2) قۇرۇت يىگەن چىش ئاغرىغاندا، ئازراق قورۇتۇلغان پاقا شىرىسىنى ئېلىپ (تەڭ مىقتاردا قارىمۇچ قوشۇپ) پاختا بىلەن ئوراپ، ئاغرىغان چىشقا چىشلەيدۇ ياكى قۇرۇ-

تۇلغان پاقا شىرىسىنى قۇرۇت يىگەن توشۇكىكە سالسا بولىدۇ (ئاققان شولگەينى ژۇتىۋەتمەستىن، تۇكۇرۇۋېتىش كېرەك). (3) بارلىق قاپارتما، چىلە، دانىخورەكلەردە: ئىشلەنگەن چارپاقا تېرىسى 4 مىسقال، چۇچۇك بۇيا 1 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) يىرىڭلىق ئىششىقلاردا: بىر دانە ھول چارپاقا تېرىسى ئاغرىغان ئورۇنغا چاپلىنىدۇ. (5) يۇرەك ئاجىزلىقتا ۋە بالىلاردىكى سوزۇلما خاراكتېرلىك ھەزىم قىلىشنىڭ بۇزۇلۇشىدا، راك كېسەللىرىدە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5 – 1 لى، دائىم كۈمۈلاچ دورىلار ئىچىگە سېلىپ ئىچىدۇ. سىرتقا مۇۋاپىق مىقتاردا ئىشلىتىلىدۇ.

مەنى قىلىنىشى: ھامىلدار ئاياللارغا ئىچىش مەنى قىلىنىدۇ. كوزگە كىرىپ كېتىشتىن ساقلىنىش كېرەك.

گۈلەمبىر (ئىلى گۈلەمبىرى)

飞燕草 Fei yan cao (伊犁飞燕草)

(ئېيىق تاپانلىقلار ئائىلىسى گۈلەمبىر ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30 – 120 سانتىمېتىر، پۈتۈن تېنىدە ئاق تۈكلەر بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نۇۋەتلىشىپ ئوسۇدۇ، ئالقانسىمان يىرىلىدۇ، يىرىقچە يوپۇرماقلىرىدا رەتسىز كەمتۈكلەر بولىدۇ. (3) گۈلى كوك بولۇپ، شەكلى ئۇچۇۋاتقان قۇشقا ئوخشايدۇ. مېۋىسى ئوچە مېۋە (286 – رەسىمگە قارالسۇن)

ئوسۇش ئورنى: ئورمانلاردا، تاغ باغرىدىكى نەم يەرلەردە ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن پۈتۈن تېنى ئىشلىتىلىدۇ. يازدا ياكى كۈزدە يىغىپ ئېلىپ، ئاپتاپتا قورۇتۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىىتى: تەمى قېرىق، تەبىىتى سوغاق، زەھەرلىك! ئوت ئىسسىقنى بېسىپ، ئاغرىق توختىتىدۇ، قۇرۇتلارنى ئولتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئىسسىق يەلدىن بولغان چىش ئاغرىشتا: گولەمبىردىن 5 فۇڭ – 1 مىسقال ئېلىپ، قاينىتىپ ئېغىز چايقىلىدۇ. يۇتۇۋېتىشكە بولمايدۇ. (2) پىتنى يوقىتىشتا: گۇلەمبىردىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ قاينىتىپ يۇيۇلىدۇ.

مىقتارى: كوپىنچە سىرتقا ئىشلىتىلىدۇ.

گۇڭگۇرت

硫黄 Liu huang

تونۇش: بۇ بىر خىل گۇڭگۇرتلۇق مەدەن، ۋەزنى يېنىك، ئالاھىدە سېسىق پۇرىغى بار. ئادەتتە ئۇچرايدىغانلىرى كومۇلاچ شەكلىدە، ئۇزۇن مۇنچاق شەكلىدە بولىدۇ. رەڭگى سېرىق، ساغۇچ كۇلرەڭ، قوڭۇر ۋە قارا بولىدۇ. كىرىستال يۇزى يالتىراق، يېرىم سۇزۇك كېلىدۇ. قول بىلەن چىڭ سىقىملاپ، قۇلاققا ئاپىرىپ تىڭشىسا، يېنىك ھالدىكى پارتلاش ئاۋازىنى ئاڭلىغىلى بولىدۇ.

تارقىلىشى: كوپىنچە ئارشاڭلار، ئۇرغۇپ چىقىدىغان بۇلاقلار ۋە ۋولقان ئېغىزلىرى قاتارلىق ئورۇنلاردا ئۇچرايدۇ. شىنجاڭنىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: پۇتۇن يىلنىڭ ھەممە ۋاقىتلىرىدا ئېلىشقا بولىدۇ. بۇنى تومۇر قارانغا سېلىپ، قىزدۇرۇپ ئېرىتىس بىلەن ئارىلاشما ماددىلارنى چىقىرىۋېتىپ، ئۇستكى قەۋەتتىكى گۇڭگۇرت ئېرىتمىسىنى ئېلىپ تاشلاپ، سوۋۇتقاندىن كېيىن سوقۇپ پارچىلايدۇ.

بۇ، خام گۇڭگۇرت بولۇپ، كوپرەك سىرتقا ئىشلىتىلىدۇ. خام گۇڭگۇرتنى سوقۇپ، ئۇششاق پارچىلاپ، سۇ قوشۇپ، دۇفۇ (ھەر 10 جىڭ گۇڭگۇرتقا 20 جىڭ دۇفۇ قوشۇلىدۇ) بىلەن قاينىتىلسا، گۇڭگۇرت ئېرىيىدۇ. دۇفۇ قارىيىپ لەيلىگەندە ئېلىۋېتىپ، گۇڭگۇرت سالقىن يەردە سوۋۇتۇلسا، ئىشلەنگەن گۇڭگۇرت بولىدۇ. بۇ، ئىچىشكە ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىىتى: تەمى چۇچۇمەل، تەبىىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرلىك! سوغاقنى تارقىتىدۇ، قۇرۇتلارنى ئولتۇرىدۇ، تەرەتنى راۋان قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى (1) ئاق خۇندا: گۇڭگۇرت، جەمبىل ھەر بىرسىدىن 3 مىسقال ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) قوتۇردا، چاقىدا ۋە سوزۇلما تەمرەتكىدە: زەرنىخ 50 فۇڭ، سۇسىز زەمچە 25 فۇڭ، گۇڭگۇرت 25 فۇڭ، ھەممىسىنى يۇمشاق سوقۇپ، گۇنجۇت يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ چېپىلىدۇ. (3) نېرۋ خاراكتىرلىك تېرە ياللۇغىدا، شاپاق يارىسىدا ۋە ھول تەمرەتكىدە: زەرنىخ، رەۋەن، گۇڭگۇرتلارنىڭ ھەر بىرىدىن تەڭ مىقتاردا ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ ئۇنىڭغا مۇۋاپىق مىقتاردا ۋازىلىن ئارىلاشتۇرۇپ، مەلھەم قىلىپ، ئاغرىغان ئورۇنغا سۇرتۇلىدۇ. (4) سوغاقتىن ئىچى سۇرۇشتە ۋە قەۋزىيەتتە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5 – 2 مىسقال.

مەنئى قىلىنىشى: گۇڭگۇرتنى تازىلانغان شور ۋە سۇسىز شور بىلەن بىرگە ئىشلىتىشكە بولمايدۇ.

مىڭ يوپۇرماق

千叶蓍　Qian ye ji

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، مىڭ يوپۇرماق ئۆرۈگدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30 – 80 سانتىمېتىر. (2) يەر ئاستى غولى توغرىسىغا ئوسىدۇ. نۇرغۇنلىغان خومارەك چاچما يىلتىزلىرى بار. غولى تىك، ئۈزۈنسىغا ئېرىقچىلىرى بار، قىسقا، يۇمشاق تۈكلەر بىلەن قاپلانغان. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، سېپى يوق، يىپسىمان تېمىنە شەكلىدە، 1 – 2 قايتىلانغان پەيسىمان يېرىلغان. ھەر بىر يېرىقچە يوپۇرماقچىلىرىنىڭ شەكلى يىپسىمان بولىدۇ. (4) گۈل رېتى باش-سىمان بولۇپ، ئۈچىدا ئوسىدۇ، كوپلىگەن ئۇششاق گۈللىرى توپلا-شىپ ئوسىدۇ. گۈلى ئاق ياكى سۇس بېغىرەك، ئۇرۇق مېۋىسى ياپىلاق، قاناتلىق بولىدۇ (287 – رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ باغرىدىكى نەم چىمەنلىكلەردە، ئېرىق-ئوستەك بويلىرىدا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن يەر ئۈستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. ياز پەسلىدە يىغىۋېلىپ، كېسىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق ئاچچىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. زەھەرنى تارقىتىپ، ئىششىقنى ياندۇرىدۇ، قاننى جانلاندۇرىدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئۆرۈلۈپ – سوقۇلۇپ زەخمىلىنىش، ئۇ-نۇق، ردىماتىزىملاردا: ھول مىڭ يوپۇرماقتىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، ئۇنىڭغا خام زەنجىۋىلدىن ئازراق قوشۇپ، بىرلىكتە سوقۇپ، ھاراق

بىلەن قوشۇپ قىزىتىپ، تېسەل ئورۇنغا سۈركىلىدۇ. (2) كانايچە ياللۇغى، بادامسىمان بەز ياللۇغى، ئاغرىتىپ كەلگەن ھېيىز، قان تۈكۈرۈش، قان قۇسۇشلاردا: مىك يوپۇرماق 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) زەھەرلىك ئىلان چاققاندا: مىك يوپۇرماق 1 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا ھول مىك يوپۇرماقنى سوقۇپ، ئاغرىق جايغا چېپىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5 - 1 سەر، سىرتقا مۇڭاپىق مىقتاردا ئىشلىتىلىدۇ.

قوشۇمچە: رايونىمىزدا يەنە سىبىرىيە مىك يوپۇرمىغى (Achillea sibirica Ice西伯利亚蓍) بولۇپ، بۇنىڭخۇسۇسىيىتى مىك يوپۇرماق بىلەن ئوخشايدۇ، بۇمۇمىك يوپۇرماق ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

مارال قۇلاق

藜芦 Li lu

باشقا ئاتىلىشى: خەربەق

(پىياز ئائىلىسى، مارال قۇلاق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئېگىزلىگى 0.5 - 1 مېتىر. (2) يەر ئاستى قىسمى سۇكپىياز يىلتىزىغا ئوخشايدۇ. چاشما يىلتىزلىرى توم قىسقا، سىرىق بولىدۇ. غولى تىك تۈزۈكسىمان بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، شەكلى كەڭ بۇخۇمسىمان ۋە كەڭ بۇخۇمسىمان تېمىنە شەكلىدە تولۇق گىرۋەكلىك بولىدۇ، يوپۇرماق تۈۋى تارىيىپ، تۇۋەنگە سوزۇلۇپ، غولنى غىلاپ شەكلىدە ئوراپ تۇرىدۇ. (4) گۈل رېتى چوك

كونۇسسىمان بولۇپ، گۇلى قولتۇغىدا ياكى ئۇچىدا ئوسىدۇ. گۇلىنىڭ رەڭگى سېرىق (288 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ باغرىدىكى نەم چىمەنلىكلەردە، ئورمانلىق ئىچىدە ئوسىدۇ. ئالتاي، تارباغاتاي قاتارلىق رايونلاردىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن يىلتىزى ياكى پۇتۇن ئوسۇملۇگى ئىشلىتىلىدۇ. يازدا گۇلى ئېچىلىشتىن ئاۋال قېزىپ يىغىۋېلىپ، پاكىزلاپ، كېسىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىىتى: تەمى ئاچچىغىراق تاتلىق، تەبىىتى سوغاق، زەھەرلىك! قۇستۇرىدۇ، قۇرۇتلارنى ئولتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قاتما كېسىلىدە: مارال قۇلاق، سۇتلۇك ئوتدىن تەڭ مىقتاردا ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، توقاش قىلىپ، زەخىملەنگەن ئورۇنغا چېپىلىدۇ (دورا چېپىلغاندىن كېيىن ئاغرىقنىڭ قوسىغى غۇلدۇرلىسا، پايدا قىلغانلىغىنى كورسۇتىدۇ). (2) باش تەمرەتكىسى ۋە بەدەن تەمرەتكىسىدە: مارال قۇلاق 2.5 مىسقال، بۇۋانە 3 مىسقال، تۇخۇمەك شېخى 3 مىسقال، شور 3 مىسقال ئېلىپ، قاينىتىپ، شامىسىنى ئېلىۋېتىپ، زەرنىختىن 3 مىسقال قوشۇپ ئاغرىغان ئورۇن يۇيۇلىدۇ. (3) قۇرۇت يىگەن چىش ئاغرىغاندا، مارال قۇلاق تالقىنى قۇرۇت يىگەن توشۇككە سېلىنىدۇ. (4) پىت، پاشا ۋە چىۋىننى يوقىتىشقا ئىشلىتىلىدۇ. (5) يىقىلىپ - ئۇرۇلۇپ زەخىملىنىش، رېماتىزىم ئاغرىشلاردا: مارال قۇلاق يىلتىزىنى سوقۇپ، ھەر قېتىم 0.2 قۇڭدىن (تەخمىنەن 50 مىللىگرام ئەتراپىدا) كۇنىگە 3 قېتىم قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ (دورا ئىچش مەزگىلىدە لازا، كوكتات قاتارلىقلار مەنئىي قىلىنىدۇ. زەھەرلەنگەندە، بېشى قېيىش، قۇسۇش،

قاتارلىق ئالامەتلەر كورۈلمدۇ. بۇنداق ۋاقىتتا ھـول بەيسەينى خام يەسە ياخشىلىنمدۇ).

مىقتارى: 0.5 — 1 مىسقال.

مەنئى قىلىنىشى: مارال قۇلاقنى رەڭسىز قان تېپەر، شىقىلداق، قامچا ئوت، چرل يالپۇزى يىلتىزى، چوقا، كۇشېن ئوتى، ئاسارۇن، ئاق چوغلۇقلار بىلەن بىللە ئىشلەتمىشكە بولمايدۇ.

ئابدىمىلىك ئۇرۇغى

蓖麻子 Bimazi

ئابدىمىلىك يوپۇرمىغى (蓖麻叶)

باشقا ئاتىلىشى: ئىنەك پېتى

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچـۇن ئۇرۇغى (ئـابدىمىلىك ئۇرۇغى) ۋە يوپۇرمىغى (ئابدىمىلىك يوپۇرەمغى) ئىشلىتىلمدۇ. كۇز پەسلىدە ئۇرۇغىنى ئېلىپ، شاكىلى ۋە ئارىلاش نەرسىلەرنى چىقىرۋېتىپ، ئـاپتاپتا قۇرۇتىلمدۇ. يوپۇرمىغى يازدا يىغۋېلىنىپ ھول ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلمدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىغىراق ئاچچىق، تەبىئىتى موتىدىل، ئازراق زەھەرلىك! ئىششـقنى ياندۇرىدۇ، زەھـەرنى تارتمدۇ، يىرىڭنى چىقىرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) لىمفا سىلىمدە: ئابدىمىلىك ئۇرۇغى 6 دانە، ياز غـازىڭى 6 مىسقـال، قـوشـۇپ 2 سائـەت قاينىتىپ، ئابدىمىلىك

ئۇرۇغى يېيىلمىدۇ، سۇيى 3كە بولۇپ ئىچىلمىدۇ. (2) قوتۇردا: ئابدىمىلىك يوپۇرمىغىنى سۇدا قاينىتىپ كېسەل ئورۇن يۇيىلمىدۇ. (3) تۇغۇتنى تېزلىتىشتە: قىزىل غولۇق ئابدىمىلىك يوپۇرمىغىنى ئېزىپ، ئىككى تاپاننىڭ ئوتتۇرىسىغا قويىلمىدۇ ياكى ئابدىمىلىك ئۇرۇغىنى (شاكىلىنى ئېلىۋېتىپ) ئېزىپ خېمىر قىلىپ، لاتىغا يېيىپ ئىككى تاپاننىڭ ئوتتۇرىسىغا چېپىلمىدۇ، تۇغۇتتىن كېيىن ئېلىپ تاشلىنىدۇ. (4) يۇز نېرۋ پالەچلىكىدە: ئابدىمىلىك ئۇرۇغىدىن مۇڭاپىق مىقتاردا ئېلىپ ئېزىپ، كونا ئاچچىقسۇ بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، ئاغرىغان ئورۇنغا (يانغا) چېپىلمىدۇ. (5) بالىياتقۇ تۇڭەنلەپ كېتىشتە: ئابدىمىلىك ئۇرۇغىدىن 20—25 تال ئېلىپ ئېزىپ، ئاق قەغەزگە يېيىپ، ئاغرىقنىڭ بەيخۇي پەللىسى (ياكى كىندىك ئاستىدىكى گۈەن يۇەن) گە چاپلىنىدۇ. بالىياتقۇ يىغىلىپ يۇقۇرلىغاندىن كېيىن دورا ئېلىپ تاشلىنىدۇ.

مىقتارى: سىرتقا مۇڭاپىق مىقتاردا ئىشلىتىلىدۇ.

لازا

辣椒 Lajiao

باشقا ئاتىلىشى: قىزىلمۇچ

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچىۇن مېۋىسى ئىشلىتىلىدۇ. پىشقاندا ئۇزۇپ ئاپتاپتا قۇرۇتىلىدۇ، لازىنىڭ غولىمۇ دورا قىلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. دەلىنى جىقىرىپ، سوغاقنى تارقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قايىرىلىپ زەخمىلىنىش ياكى سۇرۇلۇپ زەخمىلىنىشتە (تېرىسى تىتىلىمىغاندا): لازىدىن 1 سەر (ئۇرۇغىنى

ئېلىۋېتىپ) ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ 5 سەر ۋازىلىن بىلەن ئارىلاشـ تۇرۇپ مەلھەم قىلىپ، ئاغرىغان ئورۇنغا چېپىلىدۇ. (2) ئوشۇشۇكـ نىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە داۋالاشتا (ئىششىپ ئاغرىغان لېكىن يارىلانـ مىغاندا): 1 - ئۇسۇل لازا غولىدىن 3 تۇپ، چەيزە غولىدىن 3 تۇپ كوك كاۋا شۇپىگىدىن 1 سەر، قاينىتىپ يۇيۇلىدۇ. 2 - ئۇسۇل ئۇۋاق لازىنى مايدا پىشۇرۇپ ئاغرىغان ئورۇنغا سۇرتۇلىدۇ. 3 - ئوسۇل هول لاـ زىدىن 5 تالنى يېرىم جىڭ 70% لىك ئىسپىرتقا (ئادەتتىكى ئاق هاراقمۇ بولىدۇ) چىلاپ، ئاغرىغان ئورۇنغا سۇركىلىدۇ. (3) رېماتـ زىملىق بوغۇم ياللۇغىدا: لازىدىن 20 دانـە، كـاۋاۋېچىن 1 سەر، ئالدى بىلەن كاۋاۋېچىننـى سۇدا قاينىتىپ، بىر قانچە مىنوت قايـ نىغاندىن كېيىن لازىنى سېلىپ، يومشىغىچە قاينىتىپ، ئاندىن لازىنى ئېلىپ يېرىپ، ئاغرىغان ئورۇنغا چاپلىنىدۇ، ئاندىن كېيىن سۇيى بىـ لەن ئىسسىق ئوتكۇزىلىدۇ. يەنە بىر ئوسۇل: قۇرۇق لازا يىلتىزىدىن 1—2 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) ئاشقـازان ئاغـرىغاندا: قۇرۇق لازا يىلتىزى 4 سەر، چوڭ چىلان 10 دانە، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) ساقايماس جـاهىل تەمرەتكىلەردە: لازىنىـڭ هول يوپۇرمىغىنى ئېزىپ لاتىغا ئوراپ، كېسەل جايغا سۇركىلىدۇ.

مىقتارى: 1—3 مىسـقال. سـىرتـقا مـۇۋاپىـق مىـقتاردا ئىشلىتىلىدۇ.

ئەسكەرتىش: لازىنىڭ تۇرى كوپ، كوك لازا بىلەن قاپاق لازا دورا ئورنىدا ئىشلىتىلمەيدۇ.

چاکا مۇخ

蓬子菜 Peng zi cəi

(رويان ئائىلىسى، چاكا مۇخ ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30 - 50 سانتىمېتىر. (2) غولى توپىلۇشۇپ ئوسكەن، 4 قىرلىق، بوغۇمى روشەن بولمىدۇ. (3) يوپۇرماقلىرى ئايلانما بولۇپ ئوسىدۇ، ھەر بىر ئايلانمىدا 4 - 8 گىچە يوپۇرماق بولمىدۇ. سېپى بولمايدۇ، يېيىلىپ تۇرىدۇ ياكى توۋەنگە ساڭگىلاپ تۇرىدۇ. (4) گۈل رېتى كونوسسىمان، گۈلى كىچىك، رەڭگى سارغۇچ ئاق ياكى سېرىق (9 8 2 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: چىمەنلىكلەردە، تاغ باغرىلىرىدا، ئورمان بويلىرىدا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن پۈتۈن ئوسۇملىگى ئىشلىتىلىدۇ. يازدا ۋە كۈزدە يىغىۋېلىپ، ھول ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ كېسىپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، سەل ئاچچىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. قانىنى جانلاندۇرۇپ، تۇرۇپ قالغان قانلارنى چىقىرىدۇ، زەھەرنى كېسىپ، ئىششىقنى يانداۋۇرىدۇ، سۈيدۈكنى راۋان قىلىدۇ، قىچىشىشنى باسىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئوتكۇر ئىشەك يىمىدە، (2) چاقىلاردا: ھول چاكا موخنى ئىزىپ، سۈيى سۈرتۈلىدۇ ياكى سۈيۇق مەلھەم قىلىپ سۈرتىپ ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 3 مىسقال. سىرتقا مۇۋاپىق مىقتاردا ئىشلىتىلىدۇ.

سوپۇن دەرەخ مەۋسى (سوپۇن دەرىخى)

皂荚 Zao jia

سوپۇن دەرەخ تىكەنى (皂角刺)

(پۇرچاق ئائىلىسى، سوپۇن دەرىخى ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) ئىگىز، يوپۇرماق تاشلايدىغان دەرەخ. (2) ئاساسى غولى ۋە شاخلىرىدا شاخلانغان توم تىكەنلىرى بولىدۇ، كىچىك تىكەنلىرى چوڭ تىكەننىڭ توۋەن قىسمىدا ئۇدۇل ئوسىدۇ، كورۇنۇشى سەل يانتۇ + شەكلىگە ئوخشاپ كېتىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، جۈپ سانلىق ئىككى قاتىتىلانغان پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق، كىچىك يوپۇرماقلىرىنىڭ شەكلى تۇخۇمسىمان، تولۇق گىرۋەكسىمان (4) ئومۇم گۈل رېتى قولتۇغىدا ئوسىدۇ، گۈلى مۇرەككەپ جىنسىلىق، رەڭگى سۇس سېرىق بولىدۇ. قاسراقلىق مەۋسى چوڭ ياپىلاق بولۇپ، يېرىلمايدۇ. ئۇرۇغى كوپ بولىدۇ (290 - رەسىمگە قارالسۇن).

تارقىلىشى: كوپىنچە تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن غول ۋە شاخلىرىدىكى توم تىكەنلىرى (سوپۇن دەرەخ تىكەنى)، مەۋسى (سوپۇن دەرەخ مەۋسى) ئىشلىتىلىدۇ. مەۋسىنى كۈز پەسلىدە پىشقاندا ئېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. سوپۇن دەرەخ تىكەنىنى يىلنىڭ ھەممە ۋاقتىدا ئىشلەتكىلى بولىدۇ (لېكىن باھاردا ۋە كۈزدە ئالغان ياخشى) ئۇنى ھول ۋاقتىدا نېپىز ياپىلاق كېسىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: مەۋسى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىقلىققا مايىل،

تازىراق زەھەرلىك! بەلغەم بوشتىدۇ. سوپۇن دەرەخ تىكمىنى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. تۇگۇنلەرنى تارقىتىدۇ، ئىششىقنى ياندۇرىدۇ، يارىنى قاتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) چىقاننىڭ دەسلەپكى ۋاقتىدا قىزىرىپ، ئىششىپ ئاغرىغاندا: ماماكاپ 4 سەر، قىزىل چوغلۇق 2 سەر، سوپۇن دەرىخى تىكمىنى 5 مىسقال، خام چۇچۇكبويا 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ھەر خىل كاۋ تەمرەتكىلەردە: سوپۇن دەرخ تىكمىنىدىن يېرىم جىڭنى بىر قاچا كونا ئاچچىقسۇغا چىلاپ، 3 كۈندىن كېيىن 20 مىنۇت قاينىتىپ. ئاندىن سوپۇن دەرەخ تىكمىنىسى چىقىرىۋېلىپ، سوۋۇتۇپ، قۇرۇتۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، سۇ ماي بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، بىر كۈندە بىر قېتىمدىن ئاغرىغان ئورۇنغا چېپىلىدۇ. (3) لىمفاسىلىدە: نوشۇدۇر 2 مىسقال (يۇمشاق سوقۇلغان)، سوپۇن دەرەخ ئۇرۇغىدىن 100 تال ئېلىپ بىر جىڭ ئاچچىقسۇغا 3 كۈن چىلاپ، ئاندىن قۇم ساپال قاچىدا قايىنىتىپ، قاچا تېگىدىكى نوشۇدۇرنى ئۆزلۈكسىز ئارىلاشتۇرۇپ، سوپۇن دەرەخ ئۇرۇغىنىڭ ئۈستىگە چىقىرىپ تۇرۇش كېرەك. ئاچچىقسۇ قاينىاپ تۇگىگەندە، سوپۇن دەرىخى ئۇرۇغىنى ئاستا قىزدۇرۇپ قۇرۇتۇپ، ھەر كۈنى 5 - 8 تال، چاينىاپ ئېزىپ قاياقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (4) ئىسسىق ئوتۇپ ئايلىنىپ كېتىشتە: سوپۇن دەرەخ تىكمىنى 2 مىسقال، ئاسارون 2 مىسقال، كاموردىن 5 فۇڭ ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، ئۇنىڭدىن ئازىراق ئېلىپ بۇرۇن بوشلۇغىغا سېپىلىدۇ.

مىقتارى: سوپۇن دەرەخ مېۋىسى 0.5 - 1.5 مىسقال، سوپۇن دەرەخ تىكمىنى 1 - 3 مىسقال.

مەنئى قىلىنىشى: ھامىلدار ئايالارغا ئىچىش مەنئى قىلىنىدۇ.

قوشۇمچە: جۇڭگو سوپۇن دەرىخى 皂荚 Gleditsia (Gleditsia sinensis) بۇنىڭ ئالاھىدىلىگى يوپۇرمىغى بىر قايتە-لانغان جۇپ سانلىق پەيسمان مۇرەككەپ يوپۇرماق، كىچىك يوپۇرماقچىلىرى 4 - 7 جۇپ بولۇپ ئوسمدۇ، شەكلى تۇخۇمسىمان تېمىنە شەكىلدە بولىدۇ. تىكىنى شاخلىنىدۇ، كىچىك تىكىنى چوڭراق بولۇپ، ئۇدۇل ئوسمەيدۇ. تىكىنى ۋە مۇسمۇ دورا ئۇچۇن ئىشلىتىلىدۇ.

قىزىل گەچ

寒水石 han shui shi

تونۇش: رەتسىز ياپىلاق كاللەك ھالەتتىكى مەدەن بولۇپ، رەڭگى ھال، يالتىراق، يان تەرىپىدە ئۇزۇنسىغا سىزىقچىلىرى بار، قاتتىق چۇرۇك بولىدۇ.

تارقىلىشى: ئادەتتە ھاك تېشى، سېغىز توپا، تۇزلۇق رۇدىلار بىلەن بىللە بولىدىغان تەبىي كالتسىي سۇلفاتلىق مەدەن. بۇ، تيانشان، كوئىنلۇن، ئالتاي قاتارلىق تاغلىق رايونلاردىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: يىلنىڭ ھەممە مەزگىلىدە ئېلىنىشقا بولىدۇ. بۇنىڭ توپىلىرىنى تازىلاپ، پاكىزە يۇيۇپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، خام ياكى پىشۇرۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تۇزلۇقراق ئاچچىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز، ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، ئوت ئىسسىقنى باسىدۇ. ئۇسسۇزلۇقنى تۇختىتىپ، بىرارامليقنى يوقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئىسسىقتىن ئاغرىپ، ئوسساپ بىرارام بولۇشتا: قىزىل گەچ 3 مىسقال، كوك سېغىز 6 مىسقال، چۇچۇكە بويا 1 مىسقال، قومۇچ يىلتىزى 5 مىسقال، قىزىل مۇيلىك شاقا

قول 3 مسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) يىرىڭلىق ئىششىقلاردا، يىرىڭلىق جاراھەتتە، مۇرىگە چىقىدىغان ياردا، كويۇك يارىسى ۋە سۈت بېزى يالۇغدا: قىزىل گەج 2.4 سەر، جاڭدەن 5 مسقال، بىكچىيەن 3 مسقال، سىرىق، مۇم 4.8 مسقال، گۈنجۈت يېغى 3 مسقال ئېلىپ، ئالدى بىلەن گۈنجۈت يېغىنى قىزىتىپ، ئۈنىكىغا سىرىق مومنى سېلىپ ئېرىتىپ، قالغان دورىلارنى يۇمشاق سوقۇپ سالىدۇ، ئاندىن لاتىغا يېيىپ ئاغرىق ئورۇنغا چاپلىنىدۇ.

مىقتارى: 1.5 - 3 مسقال.

قوشۇمچە: كالتسىت (方解石) تەبىئى ھالدىكى كالتسىي كاربوناتلىق مەدەن. كىرىستالى تۈزۈلۈكسىمان، تاختىسىمان بولىدۇ. كوپىنچە رەڭسىز ياكى سۈت رەڭ كېلىدۇ لېكىن تەركىۋىدە بەزى ئارىلاشمىلار بولغانلىقتىن ھەر خىل رەڭلىك بولىدىغانلىرىمۇ بولىدۇ. ئەينەككە ئوخشاش يالتىرايدۇ. كالتسىيلىق قورام تاشلىق تاغ ئوڭكۇرلىرى ۋە ئارشاڭ ئەتراپىدىكى چوكمە جىنسلاردا، مېتال كان تومۇرلىرىدىن تېپىلىدۇ. رايونىمىزدىن كوپ چىقىدۇ. بۈمۈ قىزىل گەج ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

قىمغ قوڭغۇزى

蜣螂 Qiang lang

باشقا ئاتىلىشى: تېزەك قوڭغۇزى، تۇلۇقچى قوڭغۇز

تونۇش: تېنى قارا، ئۇزۇنلۇغى 3 - 4 سانتىمېتىر. باش قىسمى يانپلاق، دۈمبە قىسمىدا دوغرىسىغا كەتكەن قىرلىرى بولۇپ، قاسراقلىق قانىتى بار. كېچىدە چىراق يورۇغىغا ئامراق. ئەركەك قوڭغۇزنىڭ باش قىسمىنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر تال قىسقا بۇرۇتچىسى،

ئالدىنقى كوكرىكىنىڭ ئۈچىدا ئوك ۋە سولدا ئىككى تال قىسقا بۇرۇتى بولىدۇ. چىشى قوڭغۇزدا بۇرۇتچە بولىايدۇ.

ياشاش ئورنى: قىغ دوڭلىرىنى ياكى دوڭلەرنىڭ ئاستىدىكى يەرنى كولاپ ماكان قىلىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە بولىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن ئەركەك قوڭغۇز ئىشلىتىلىدۇ. يازدا ۋە كۈزدە تۈتۈپ، تازىلاپ قاينىتىپ بىسىپ ئولتۇرۇپ ئوتتا قاخلاپ قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تۇزلۇق تەبىئىتى سوغاق، زەھەرلىك! زەھەرنى تارقىتىپ ئىششىقنى قايتۇرىدۇ. چوچۇشنى توختىتىپ تەرەتنى ماڭغۇزىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) چوك ـ كىچىك تەرەت راۋان بولماسلىقتا: قىغ قوڭغۇزنى ئاستا قىزدۇرۇپ، سارغايتىپ، يۇمشاق سوقۇپ ھەر قېتىمدا 5 فۇك كىۋنىگە بىر قېتىم قاينىتىپ بىلەن ئىچىلىدۇ. (2) باللاردىكى تارتىشىشتا: قىغ قوڭغۇزىدىن بىر دانە، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) بۇۋاسىر ئاقمىسىدا چاقا ۋە چىقاندا: قىغ قوڭغۇزىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، سۈس ئوتتا قىزدۇرۇپ قۇرۇتۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، بىكېپىەندىن ئازراق قوشۇپ، گۈنجۈت يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، كېسەل ئورۇنغا تېڭىلىدۇ.

مىقتارى: 3 ـ 8 فۇك.

زەمچە

白矾 Bai fan

باشقا ئاتىلىشى: سۇمۇق.

يىغىپ تەييارلاش: خام ماكى كوبىدۇرۇپ ئىشلىتىلىدۇ. زەمچىنى ساپسال قاچىغا سېلىپ، قىزىتىپ كوبىدۇرۇپ سۇسىزلاندۇرۇلغاندىن كېيىن، سۇسىز زەمچە دېيىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى چۈچۈمەل، تەبىئىي ئىسسىقلىقا مايىل، زەھەرسىز. ھوللۇكنى قۇرۇتۇپ، قىچىشىشنى باسىدۇ، قورۇيدۇ. قۇرۇتلارنى ئولتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بەلغەم كوپ بولۇپ چىقمىسا، گالدىن ھەرە تارتقاندەك ئاۋاز چىقاندا: زەمچە، سوپۇن دەرىخى تىكىنى ۋە چۈچۈكبۇيىنىك ھەر قايسىسىدىن 1 مىسقال، بەنشادىن 2 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. ئىچىپ بولغاندىن كېيىن تىلىنى بېسىپ قەي قىلدۇرىلىدۇ. (2) تۇتقاقلىقتا: زەمچە 2 سەر، چاي تالقىنى 4 مىسقال ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، چىكىلەنگەن ھەسەل بىلەن كۈمۈلاچ ياساپ، كۈنىگە 2 قېتىم ھەرقېتىمدا 2 مىسقالدىن يېيىلىدۇ. (3) سىرتقى يارىلىنىشتىن قان ئاققاندا: خام ۋە سۇسىز زەمچىنىك ھەربىرىدىن 1.5 سەر، دۇبىرقايىدىن 7 سەر ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، جاراھەتكە سېپىلىدۇ. (4) شاپاق يارىسىدا: سۇسىز زەمچىدىن 5 مىسقال، خۇاكبۇ 2 مىسقال، ھىندى ئۇسىمسى 1 مىسقال ئېلىپ، سوقۇپ سۇمايغا قوشۇپ چېپىلىدۇ. (5) بالىياتقۇ توۋەندىكىلەپ كەتكەندە (1 - 2 - دەرىجىلىك توۋەنلەپ كېتىشتە): 2 مىسقال زەمچىنى يۇمشاق سوقۇپ، لاتىغا يوگەپ بالىياتقۇ بوينىغا تىڭىپ، ئۇستىدىن پاختا ياكى داكا بىلەن مەھكەم قاپلاپ قويۇلىدۇ. كۈن ئارىلاپ يوتكەپ تۇرۇلىدۇ، 6 قېتىم يوتكىلىشى بىر داۋالاش مۇددىتى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. 3 - دەرىجىلىك توۋەنلەپ كېتىشتە: 20 مىللىمېتىر 80% لىك زەمچە ئۈكۈل ئېرىتمىسىگە 2% لىك نوۋۇكايىن ئېرىتمىسىدىن 4 مىللىلىتر قوشۇپ، كەڭ تارامۇچىنىك سىرتقى $\frac{1}{3}$ قىسمىغا ئوكۇل قىلىنىدۇ.

(6) پۇت تەرلەشتە: زەمچە ۋە قۇرۇق زەنجىۋىلدىن باراۋەر مىقتارىدا ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ، كۈنىگە بىر قېتىم پۇت يۇيۇلىدۇ. 5 قېتىم يۇيۇش بىر داۋالاش مۇددىتى بولىدۇ.

مىقتارى: 3 - 5 مىسقال. سىرتقا مۇۋاپىق مىقتاردا ئىشلىتىلىدۇ.

نوشۇدۇر

白硇砂　　Bai nao sha

تونۇش: بۇ ئاممونىي خلور مەدىنى بولۇپ، ئاق كىرىستال، دانىسمان ياكى پارچىلاردىن ئىبارەت پاقىراق ماددا.

چىقىش ئورنى: يانار تاغ ئەتراپلىرىدىن تېپىلىدۇ. يانار تاغدىن ئېتىلىپ چىققان ماددىلاردىن ھاسىل بولىدۇ. يېقىنقى زامانىدىن بېرى كوپىنچە سۇنئى بىرىكمە ھالدا ياسالماقتا.

يىغىپ تەييارلاش: يىلنىك ھەممە ۋاقتىدا يىغىۋېلىشقا بولىدۇ. قېزىۋېلىنغاندىن كېيىن، يات ماددىلارنى تازىلاپ چىقىرىۋېتىپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىق - قېرىقراق تۇزلۇق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرلىك! تۆگۈنلەرنى بۇزۇپ، توسالغۇلارنى تارقىتىدۇ، بەلغەم يۇمشىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قوساقتا قاتتىق مونەك بولغاندا: نوشۇدۇرنى يۇمشاق سوقۇپ، پىشۇرۇلغان چۇڭگۇن قوناق بىلەن كۇمۇلاچ ياساپ، كۇنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 3 فۇنگدىن يېيىلىدۇ. (2) يۇقۇرقىلاردىن تاشقىرى سوغاق بەلغەم ئۇيۇشۇپلىپ چىقمىغاندا نوشۇدۇرنى بەلغەم چىقىرىدىغان دورىلارغا قوشۇپ ئىشلىتىلىدۇ. (3) گالغا بېلىق قىلتىرىغى تۇرۇپ قالغاندا: نوشۇدۇرنى ئازراق چاينىاپ ئاستا يۇتۇلسا قىلتىرىق ئوتۇپ كېتىدۇ.

مىقتارى: 1 - 3 مىسقال. ھامىلدار ئاياللارغا ئىشلىتىش مەنئى قىلىنىدۇ.

تەبىي مىس

自然铜 Zi ran tong

تونۇش: بۇ،تومۇر سۇلفات مەدىنى بولۇپ، كوپىنچە رەتلىك چاسا شەكىلدە، سىرتى سېرىق پاقىراق، تۈچ پارچىلىرىغا ئوخشاپ كېتىدىغان سۇنۇق، يۈزى ئاقۇش سېرىق، قاتتىق ۋە ئوڭاي ئۇگۇلۇپ كېتىدىغان ماددا.

چىقىش ئورنى: ئارجىلىق ۋە بابىنغولىنىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: يىلنىڭ ھەممە ۋاقىتلىرىدا يىغىۋېلىپ، غەيرى نەرسىلەرنى تازىلىۋېتىپ، ساپال قاچىغا سېلىپ تولۇق قىزارغىچە كويدۇرۇپ، ئاندىن دەرھالا ئاچچىقسۇدا سۇغۇرۇپ ئېلىپ يانا بىر رەت كويدۇرۇلىدۇ ۋە يېنىگرەك سوقۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. قانىنى جانلاندۇرىدۇ. سۈكەكنى تۈتاشتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سۇنۇق ئورنىغا چۈشۈرۈلگەندىن كېيىنكى ئىششىپ ئاغرىشتا: كويدۇرۇلگەن تەبىئىي مىس، چىلپايەنىڭ ھەر بىرىدىن 1 سەر ئېلىپ، ئۇنىدەك سوقۇپ، كۈنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 1 — 2 مىسقالدىن سېرىق ھاراق بىلەن ئىچىلىدۇ. يەنە بىر ئۇسۇلى: تەبىئىي مىس، چىلپايىنىڭ ھەر بىرىدىن 6 مىسقال، كەتمەن قوڭغۇزدىن 20 دانە، سازاق قۇرۇتتىن 20 تال (قاقلانغان) ئېلىپ يۇمشاق سوقۇپ، كۈنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 3 — 5 مىسقال، قاينىقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (2) تاشقى زەخمىلىنىشتىن بولغان

لغان كوكۇرۇشته ۋه ئاغرىشتا تەبىئى مىستىن 6 مىسقال، داڭگۇي 2 سەر، كەتمەن قوڭغۇز 1 سەر، سىرسۇرۇخ 8 فۇك، ئىپار 4 فۇك ھەممىسىنى يۇمشاق سوقۇپ، كۈنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 2 فۇڭدىن سىرىق ھاراق بىلەن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 3 مىسقال كۈمۈلاچ ۋه تالقان دورىلار فوشۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

ھېپقىق

玛瑙 Ma nao

باشقا ئاتىلىشى: ئاگات.

كېلىش مەنبەئى: بۇ، بىر ھەر خىل چوڭلۇقتا بولىدىغان، ئاچ قىزىل، قىزغۇچ سىرىق، توق قىزىل ھەم بۇلۇتسىمان سۈزۈك ياكى يېرىم سۈزۈك، ئۈستى سىلىق، خۇددى شامدەك پاقىراپ تۇرىدىغان قاتتىق چۇرۇك مەدەن، ئۇ يېلىملىق سۇيۇقلۇقلاردىن شەكىللەنگەن بولۇپ، تاغ جىنسلىرىنىڭ يېرىقلىرىغا ياكى غارلارغا قاپلىنىپ قالىدۇ. خوتەندىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: يىلنىڭ ھەممە ۋاقتىدا يىغىۋېلىنىپ، يات نەرسىلەردىن تازىلاپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى سوغۇق، ئىسسىقنى ياندۇرىدۇ، كۆزنى روشەنلەشتۈرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: كوزگە داغ چۈشۈپ، قىزىرىپ ئىششىپ ئاغرىغاندا: مۇۋاپىق مىقتاردىكى ھېپقىنى ئۇنىڭ سوقۇپ، كوزگە

ئـازراق سۇرتۇلىدۇ. يەنە يۇرەكنى كۇچەيتىش، خاپىغاننى يـوقىـ
تىش، تالنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش مەقسىدىدە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: مۇۋاپىق مىقتاردا سىرتقا ئىشلىتىلىدۇ.

كلېمىل تېشى

炉甘石 Lu gan shi

تونۇش: بۇ تەركىۋىدە سىنىك كاربونات تۇتقان، شەكـ
لى يۇمۇلاق ياكى ياپىلاق، ئاق رەڭلىك، يۇزى ئىگىز ـ پەس، ۋەزنى
يېنىك، ئـۇۋالغاق ۋە چۇرۇك بولغان هـەر خىل پـارچىلاردىن
ئىبارەت تەبىئى مەدەن. بۇنىڭ سۇنۇق يـۇزى سۇس خـومارەڭ
ياكى ئاقۇش كۇلرەڭ بولىدۇ.

چىقىش ئورنى: قىزىلسۇدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: يىلنىڭ هەممە پەسلىدە يىغىۋېـ
لىپ، يات نەرسىلەرنى تازىلىۋېتىپ، كۇچلۇك ئوتتا 2 سائـەتچە
كويدۇرىلىدۇ، ئاندىن سۇغا چىلاپ قوچۇلىدۇ ۋە بۇنىڭدىن هاسىل بولـ
غان دۇغلۇق ئېرىتمە باشقا بىر قاچىغا توكۇپ قويۇلىدۇ. بۇنىڭ
قالدۇغىنى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، يەنە 3 ـ 4 قېتىم كويدۇرىلىدۇ (دەسـ
لەپكىدەك) ئەڭ ئاخىرىدا هەممە دۇغلۇق ئېرىتمىلەرنى قـوشۇپ،
تىندۇرۇپ، سۇزۇش ئارقىلىق بۇنىڭ يۇمشاق ئۇنىنى چىقىرىۋېلىپ
قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تـەەى ئاىلىق، تـەبىئىى موتىدىل، رەسەرسىر.
كوزنى روشەنلەشتۇرىدۇ، گوش ئۇندۇرىدۇ، هوللۇكنى قۇرۇتۇدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) كوزگە داغ چۇشكەندە، كوز چورىـ

سی قىزىرىپ شەلۈمەپ كەتكەندە: كالىمىل تېشى 1.7 سەر، دانىمكا 1 مىسقال، ئېيىق ئوتى 1 فۇك ئېلىپ، ھەممىسىنى يۇمشاق سوقۇپ، كوز بۇرجىگىگە سېلىمدۇ. (2) غەلۋىرەك ئېغىز ئېلىپ، ئۇزۇنغىچە ئاغزى پۇتمىگەندە: كالىمىل تېشى 5 مىسقال، ستالاكتىت ۋە فەھرىۋانمك ھەر بىرىدىن 3 مىسقال، كوك سېغىز 1 سەر، سىر سۇرۇخ 1 مىسقال ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، جاراھەتكە سېپىپ، ئۈستىدىن مەلھەم چاپلاپ قويۇلمدۇ. (3) شاپاق يارىسىدا: كالىمىل تېشى، كويدۇرۇلگەن گەچ ۋە گىلدىن باراۋەر مىقتاردا ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، گۈنجۈت يېغى ياكى ۋازىلىنغا قوشۇپ چاقىلارغا چېپىلمدۇ.

مىقتارى: سىرتقا مۇۋاپىق مىقتاردا ئىشلىتىلمدۇ، ئىچىشكە ئىشلىتىلمەيدۇ.

سۇكات

毒芹 Du qing

(كۇللۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، سۇكات ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، پۈتۈن تېنى تۈكسىز، سىلىق، ئىگىزلىگى 50 — 100 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزى سەۋزىگە ئوخشايدۇ، بەزىدە بولۇنۇپ كېتىدۇ. ئۈزۈمنىغا كېسىلگەن يۇزىدە بوغۇم بوشلۇغى بولۇپ، ئالاھىدە كۈچلۈك پۇراق چىقىپ تۇرىدۇ. غولى تىك، ئىچى كاۋاك بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نۇۋەتلىشىپ ئوسكەن، 2 — 3 قاتىتلانغان پەيسىمان مۇرەككەپ بوپۇرماق، تۈۋىدىن ئوسكەن يوپۇرمىغىنىڭ سېپى ئۇزۇن، غولىدىن ئوسكەن يوپۇرمىغىنىڭ سېپى قىسقا بولىدۇ.

(4) مۇرەككەپ پوپۇكسىمان گۈل رېتى ئۇچىدا ئوسىدۇ، گۈلىنىڭ رەڭگى ئاق، جۇپ ئاسماق مەۋسى تۇخۇم شەكلىدە، قىرلىق قاناتلىق بولىدۇ (291 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئېرىق - ئوستەڭ بويلىرىدا ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىغىراق ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، كۆچلۈك زەھەرلىك!! قۇرۇت - قوڭغۇزلارنى ئولتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: ياز كۈنلىرى ئوتنى يۇلۇۋېلىپ، توغراپ پاشا، چۈنىلار قونىدىغان جايلارغا چېچىپ قويۇلىدۇ.

دىققەت: ئادەم ۋە ھايۋانلارنىڭ يەۋېلىپ زەھەرلىنىپ قېلىشىدىن قاتتىق ساقلىنىش كېرەك!!

سېپىسق لويلا

土荆芥 Tu jing jie (总状藜)

(لويلا ئائىلىسى، لويلا ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، تېنىدە بەز تۈكلىرى ۋە ئالاھىدە پۇرىغى بولىدۇ. ئىگىزلىگى 20 - 40 سانتىمېتىر كېلىدۇ. غولى تىك بولۇپ كوپ شاخلىنىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، شەكلى ئۇزۇنچاق يۇمۇلاق، پەيسىمان يېرىلغان. (3) گۈل رېتى كوپلىگەن باشاقسىمان گۈل رەتلىرىدىن شەكىللەنگەن چوڭ كۈنۇسسىمان گۈل رېتىنى ھاسىل قىلىدۇ. گۈلىنىڭ رەڭگى ناقۇش يېشىل بولىدۇ. (4) مەۋسى كۈل كاسسىغا ئورالغان، ئۇرۇغى يايپىلاق ياكى يۇمۇلاغىراق بولىدۇ (292 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: بىناملاردا، دالىلاردا ۋە يول بويلىرىدا ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: بۇنىڭ پۈتۈن ئوتى دورا بولىدۇ. ياز پەسلىدە بىغۇبلىپ، سايىدا قۇرۇتۇپ، باغلاپ، ئىشلىتىدىغان چاغدا توغرىلىدۇ.

تەبىئى: تەمى قېرىغراق ئاچچىق، زەھەرلىك! ھاشارەتلەرنى ئولتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئاياق تەمرەتكىسىدە: سېسىق لويلىنى سۇدا قاينىتىپ يۇيۇلىدۇ. (2) ھول ئوتىنى توغراپ ھاجەتخانىلارغا ياكى پاشا - چۇڭنلار ئولىشىدىغان جايغا چېچىپ قويۇلىدۇ.

مىقتارى: كوپىنچە سىرتقا ئىشلىتىلىدۇ.

ئىت سىيگەك (يوپۇرماقسىز ئىت سىيگەك)

无叶毒藜 Wu ye du li (无叶假木贼)

(لويلا ئائىلىسى، ئىت سىيگەك ئورۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غولسىمان يېرىم چاتقال، ئىگىزلىگى 30 - 70 سانتىمېتىر. (2) غولى تىك بولۇپ، تۈۋىدىن شاخلىنىدۇ. شاخلىرى يۇمۇلاق بوغۇملۇق، گوشلۇك ۋە يېشىل بولىدۇ. يوپۇرماقلىرى يىگىلەپ، تەڭگىسىمان يوپۇرماققا ئايلانغان بولۇپ، ئۇدۇل ئوسىدۇ. يوپۇرماق قولتۇقلىرىدا قارا تۈكلىرى بولىدۇ. (3) باشاقسىمان كۆل رېتى شاخلىرىنىڭ يۇقۇرى قىسمىغا يوپلاشقان، گۈلى كىچىك ۋە پەردىلەشكەن بولۇپ، مېۋىلەش مەزگىلىدە قاناتسىمان ھالەتكە ئوزگۈرىدۇ (293 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: قۇرۇق شورتاك جايلاردا ئوسىدۇ، رايونىمىزنىڭ ھەممە جايىدىن تېپىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى سەل قېرىغراق تۇزلۇق، زەھەرلىك! قۇرۇتىلارنى ئولتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: ھول ئىت سىيگەكنى توغراپ، مۇۋاپىق مىقتاردا سۇ قۇيۇپ، 20 مىنۇت قايناتىپ، پاشا - چۆنىلەر ئولىشىدىغان جايغا چېچىلىدۇ. بۇنىڭغا قوشۇمچە ئازراق ھاك سۇيىچېچىۋېتىلسە دورىنىڭ ئۇنۇمىگە ياردەم بېرىدۇ.

مىقتارى: مۇۋاپىق مىقتاردا سىرتقا ئىشلىتىلىدۇ.

چۇفاڭغا كىرگۈزۈلگەن بىر قىسىم دورىلار ھەققىدە قىسقىچە چۈشەنچە

ئالۇچا مېغىزى (郁李仁)

چۇفاڭغا كىرگۈزۈلگەن ئالۇچا مېغىزى. ئەمىلىيەتتە ئالۇچە ئۇرۇغدىشىدىكى ئالۇچە، قارا ئورۇك، ئەينۇلا، گىلاس قاتارلىق مۆلەر نىڭ مېغىزىدىن ئىبارەت. تەمى تاتلىق، قېرىق، ئاچچىق، تەبىئىتى موتىدىل، قۇرغاقلىقنى نەملەشتۈرۈپ ئۇچەينى سىلىقلاشتۇرۇش، سۈيۈقلۇقلارنى ھەيدەش خۇسۇسىيەتلەرگە ئىگە.

ئاسارۇن (Herba Asaricum Radice- 细辛

بۇ زىراۋەندە ئائىلىسى (马兜铃科- Aristolochiaceae)دىكى Asarum heteropoides var mandshuricum (maxin)Kitag 辽细辛 يـاكى Asarum sieboldi Miq – 华细辛 دېـگـەن ئوسۇملۇملەر بولۇپ، دورىغا پۈتۈن قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. لياۋنىڭ، جىلىن، خېبې – لۇڭجياڭ قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىق مايىل يەلنى تارقىتىش، سوغاقنى ھەيدەش، سۇيۇقلۇقلارنى ھايدەش، يوللارنى ئېچىش خۇسۇسىيەتلەرگە ئىگە.

ئازادى دەرەخ ئۇرۇغى: (川楝子 ياكى 苦楝子)

(Fructus Meliae toosendan)

بۇ ئازادى دەرىخى ئائىلىسى (楝科 - Meliaceae)دىكى سىچۈەن ئازادى دەرىخى (川楝子 Melia toosendan Siebet zucc) نىڭ ئۇرۇغى (بەزى ئورۇنلاردا ئازادى دەرەخ–Melia azedarach نى 苦楝子 ئورنىدا ئىشلىتىپ كەلمەكتە). خۇبېي، خۇنەن، خېنەن، سىچۈەن، گۈيجۇ، يۈننەن ۋە گەنسۇ قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. تەمى قېرىق، تەبىئىتى سوغاق، ھول ئىسسىقنى ياندۇرۇش، ئاغرىق توختىتىش، مەددە چۈشۈرۈش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

باجىتىيەن يىلتىزى (Radix Morindae- 巴戟天

بۇ رويان ئائىلىسى (茜草科 – Rubiaceae) دىكى 巴戟天 (Morinda officinalis How) دېگەن پىلەكلىك ئوسۇملۇكنىڭ قۇرۇتۇلغان يىلتىزى بولۇپ، گۇاڭدۇڭ، فۇجيەن ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىىتى سەل ئىسسىققا مايىل، تەمى ئاچچىق. بورەككە قۇۋەت بېرىپ، مەنپىلىكنى كۇچلەندۇرىدۇ. پەي ۋە سوڭەكلەرنى چىڭىتىش، يەل ۋە نەملىكنى ھايداش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

بەيفۇزى (ئاق پارپا) (Rhizoma – 白附子

Typhonii ياكى – (Radix Aconiti coreani

بۇ چايان ئوت ئائىلىسى (Araceae– 天南星科) دىكى دۇجياۋليەن (Typhonium giganteum Engl – 独角莲) نىڭ تۇگۇنەك غولى ۋە ئېيىق تاپانلىقلار ئائىلىسىدىكى سېرىق گۇللۇك بۇۋانە (Aconitum Coreanum (Laveil.) Leveil – 黄花乌头) نىڭ تۇگۇنەك يىلتىزى. سىچۇەن، شەندۇڭ، خېبي، شەنشى، گەنسۇ ۋە دۇڭبېينىڭ ھەر قايسى ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ. تەمى تاتلىغراق ئاچچىق، تەبىىتى ئوت ئىسسىق، ئازراق زەھەرلىك! بەلغەمنى بو- شىتىش، سوغاق يەلنى ھەيدەش، تارتىشىشنى توختىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

بەنشا (Rhizoma pinelliae – 半夏)

بۇ چايان ئوت ئائىلىسى (Araceae – 天南星科) دىكى (Pinellia ternata (Thunb) Breit·) 半夏 دىگەن كوپ يىللىق ئوسۇملۇكنىڭ قۇرۇتۇلغان يۇمۇلاق شەكىلدىكى تۇگۇنەك غولى. دولىتىمىزنىڭ شەرقى ۋە جەنۇبىدىكى ھەر قايسى ئولكىلەردىن چىقىدۇ. تەبىىتى ئىسسىققا مايىل، تەمى ئاچچىق. بەدەندىكى ھوللىكنى قۇرۇتۇپ، بەلغەمنى يۇمشىتىش، ئاشقازان ۋە تالنى ياخشىلاپ، قۇ- سۇشنى توختىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

بەيبۇ يىلتىزى (Radix stemonae 百部)

بەيبو ئائىلىسى (Stemonaceae 百部科) دىكى 直立百部 ((Stemona sessilifoila (Miq.) Franch) قاتارلىق 3 خىل كوپ يىللىق چوپلەرنىڭ قۇرۇتۇلغان تۈگۈنەك يىلتىزى بولۇپ، جاڭسۇ، ئەنخۇي، جەجاڭ قاتارلىق ئولكىلەردىن چىقىدۇ. تەبىئى سەل ئىسسىققا مايىل، تەمى ئاچچىغراق تاتلىق، ئوپكىنى ئىسىتىش ۋە نەملەش، يەلنى ھەيدەپ، يوتەلنى توختىتىش، مەددىلەرنى ئولتۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

بەيگو مېۋىسى (白果)

بۇ كۆمۈش ئۇرۇك ئائىلىسى (Ginkgoaceae 银杏科) دىكى كۆمۈش ئۇرۇك (Ginkgo biloba 银杏) دېگەن دەرەخنىڭ مېغىزى بولۇپ گۈاڭشى، سىچۈەن، خېنەن، خېبېي سەندۇڭ قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. تەمى ئاچچىغراق تاتلىق، تەبىئى موتىدىل. يۈتەلنى توختىتىش، مەنىنى تۈتۈش، ئاق خۇننى توختىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

بەيماۋ يىلتىزى (Rhizomo Imperatae 白茅根)

بۇ باشاقلىق ئوسۇملۇكلەر ئائىلىسى (Gramineae 禾本科) دىكى (Imperata cylindrica (L) Beauw. var.major Hub·)白茅 دەپ ئاتىلىدىغان كوپ يىللىق چوپنىڭ قۇرۇتۇلغان يىلتىزسىمان غولى بولۇپ، گۈاڭدۇڭ ئولكىسىدىن كۆپرەك چىقىدۇ. تەبىئى سوغاق، تەمى تاتلىق. گۈلىنىڭ تەبىئى ئىسسىققا مايىل، تەمى تاتلىق. ياز پەسلىدىكى ئىسسىق ئوتۇشنى ياندۇرۇش، ئۇيۇپ قالغان قانلارنى تارقىتىش، سۇيدۇكنى راۋان قىلىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

بېجا قېپى (Carapax Amydae- 鳖甲)

بۇ بېجا (Amyda sinensis Weigman 鳖甲) دەپ ئاتىلىدىغان بىر خىل تاشپاقىنىڭ قېپى بولۇپ، خەينەنداۋ، گۇاڭدۇڭ، خۇبېي، ئەنخۇي قاتارلىق ئولكىلەردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى سوغاق، تەمى تۇزلۇق، مەنپىلىككە قۇۋەت بېرىپ، مۇسپىلىكنى ساقلاش، قانتىقلىقنى يۇمشىتىپ، تۇگۇنلەرنى تارقىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

بىڭپيەن (梅片 ياكى 冰片)

بۇ—龙脑香科 (Dipterocarpacae) ئائىلىسىدىكى 龙脑香 (Dryobalanops aromatica Gaertn. f.) دېگەن دەرەخنىڭ جاگۇڭ قىلىنغان پىلىمى بولۇپ، تېچ ئوكيانىنىڭ جەنۇبىدىكى ئاراللاردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى سوغاقتا مايىل، تەمى قىرتاغراق ئاچچىق. بولىرنى ئېچىش، ئىششىقنى قايتۇرۇپ ئاغرىق توختىتىش، كوزنى روشەن قىلىش خوسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

بىشيە يىلتىزى (Rhizoma dioscoreae Bishie 草薢)

بۇ پىچەكگۈل (Dioscoreaceae 薯蓣科) ئائىلىسىدىكى ئۇپىلىق بىشيە (Dioscorea sp. 粉草薢) دېگەن ئوسۇملۇك نىڭ قۇرۇتۇلغان يەر ئاستى يىلتىزسىمان غولى. ئاساسەن جېجىياڭدىن چىقىدۇ. تەمى قېرىق، تەبىئىتى موتىدىل، هوللىسكنى هەيدەپ يەلنى تارقىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

بۇرجۇن (Fructus Ligustri Lucidi 女贞子)

(توبى ئۇرۇغى)

بۇ ئەرەمدۇن دەرىخى ئائىلىسى (Oleaceae 木樨科) دىكى بۇرجۇن (Ligustrum Lucidum 女贞) دىيىلىدىغان بىر خىل دائىم كوكۇرۇپ تۇرىدىغان چاتقال ياكى كىچىك دەرەخنىڭ قۇرۇ-تۇلغان پىشقان مېۋىسى بولۇپ، خېسنەن، ئەنخۇي، جياڭسۇ، جېجياڭ قاتارلىق ئولكىلەردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى موتىدىل، تەمى قىرتاغراق تاتلىق. مەنپىلىككە يارىدەم بېرىپ، بورەككە قۇۋەت بېرىش، بەل ۋە تىزغا ماغدۇر بېرىش، قۇلاق ۋە كوزنى ئوتكۇر قىلىش خىزمىتى-نى ئىگە.

دارچىن شېخى (Ramulus Cinnamomi 桂枝)

بۇ كامفورا ئائىلىسى (Lauraceae 樟科) دىكى دارچىن دەرىخى (Cinnamomum Cassia Blume 肉桂) نىڭ قۇرۇتۇلغان يۇمران شېخى بولۇپ يۇننەن، گۇاڭشى، گۇاڭدۇڭ ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ. تەمى تاتلىغراق ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل. تەر-لىتىش، گوشلەرنىڭ تارتىشىشنى بوشاشتۇرۇش، تومۇرلارنى راۋان قىلىش خىزمىتىنى ئىگە.

بۇ دەرەخنىڭ قۇرۇتۇلغان يوپۇرماق بىخى بار چوقا شېخى مىخ دارچىن (桂尖) دىيىلىدۇ. پىشمىغان مېۋىسىنىڭ قېبقى ياكى قۇرۇتۇلغان گۈل كاسىسى گۈلدارچىن (肉桂子) دىيىلىدۇ، سو-يۇپ ئېلىنغان قوۋزىنغى دارچىن (肉桂) دىيىلىدۇ، پوستىنى سو-يۇۋەتكەندىن كېيىنكى قۇرۇتۇلغان شېخى دارچىن پورى (桂心) دىيىلىدۇ، قوۋزىنغىنى سويۇۋەتكەندىن كېيىنكى ياغىچى دارچىن كونىكى (桂木) دىيىلىدۇ. قېرى دارچىن شاخلىرى ۋە 6 - 7 يىللىق دارچىن دەرىخىنىڭ قۇرۇتۇلغان قوۋزىنغى چوكا دارچىن (条桂)

ياكى 官桂 دېيىلىدۇ. بۇلارنىڭ ھەممىسى دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

كىتاپلاردا 桂皮 دەپ ئاتىلىدىغىنى مۇشۇ ئائىلىدىكى ھىندى دارچىن دەرىخى (Cinnomomum PedunculatunNees 天竺桂) نىڭ قوۋزىغى بولۇپ دورا-دەرمەك ۋە چاي دورىسى قاتارىدا ئىشلىتىلىدۇ. جۇڭگودا دورىغا ئىشلەتمەيدۇ. بۇ مىللى تەبابەتتىدە «قوۋزاق دارچىن» دەپ ئاتىلىدۇ.

دېبىق 桑寄生 (Ramus Loranthi)

(ھەسەل مەيۇزەك)

بۇ دېبىق ئائىلىسى (Loranthaceae 桑寄生科) دىكى دېبىق (Loranthus Parasiticus (L.)Merril 桑寄生) دەپ ئاتىلىدىغان ئەرمىدون قاتارلىق دەرەخلەردە تەپيارتاپ بولۇپ ئوسىمدىغان كىچىك چاتقالنىڭ قۇرۇتۇلغان شېخى بولۇپ، گۇاڭدۇڭ، گۇاڭشى، جېجياڭ ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى مۇتىدىل، تەمى قېرتاق. جىگەر ۋە بۇرەكلەرگە قۇۋەت بېرىش، پەي ۋە سۆگەكلەرنى چىڭىتىش، ھامىلىنى ئاسراش، سۈت كۆپەيتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

دۇجۇڭ قوۋزىغى (Cortex Eucommiae 杜仲)

بۇ دۇجۇڭ ئائىلىسى (Eucommiaceae 杜仲科) دىكى 杜仲 (Eucommia ulmoides Osiv) دىگەن دەرەخنىڭ قۇرۇتۇلغان قوۋزىغى بولۇپ، سىچۇەن، گۇيجۇ، يۇننەن، خۇنەن قاتارلىق يەرلەردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى مۇتىدىل، تەمى ئاچچىق، زەھەرسىز. تال - ئاشقازاننى قۇۋەتلەپ، مەنمنى كۆپەيتىش، پەي ۋە ئۇستىخانلارنى چىڭىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

دارچىن (Cortex Cinnmomi 肉桂)

بۇ كامفورا ئائىلىسى (Lauraceae 樟科) دىكى دارچىن

(Cinnamomum Cassia Blume 菌桂) دەرىخىنىڭ قۇرۇتۇلغان قوۋزىغى بولۇپ يۇننەن، گۇاڭشى، گۇاڭدۇڭدىن چىقىدۇ. تەمى ئاچ-چىغراق تاتلىق. تەبىىتى ئىسسىق، ئازراق زەھەرلىك. مىڭمىن پەللىسىنى ئىسسىتىدۇ. ئوڭاي ساقايمايدىغان سوغاق كېسەللىكلەرگە پايدا قىلىدۇ.

ئىپار (Moschus-麝香)

بۇ ئىپار بوغىسى (Moschus moschiferus 麝) نىڭ كىندىگىدىكى پۇراقلىق خالتىسىنىڭ ئىشلەپچىقارغان مەھسۇلى. ئىپار دولىتىمىزدە ئالاھىدە چىقىدىغان قىممەتلىك دورا ماتىرىيالى بولۇپ، شىزاڭ، سىچۇەن، گۇاڭشىنىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن چىقىدۇ. ئىپارنىڭ تەمى ئاچچىق، تەبىىتى موتىدىل. يوللارنى ئېچىش، جىڭلۇ تومۇرلىرىنى راۋان قىلىش، ئىششىقلارنى يوقىتىپ ئاغرىق توختىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

بەرغەمۇت (Fructus citri Sarcodactylis — 佛手)

(لىمون بەرنەتى)

بۇ سۇزاپ ئائىلىسى (Rutaceae —芸香科) دىكى لىمۇن بەرنەتى (Citrus medica var. Sarcodactylis Swingle 佛手柑) دىگەن كىچىك دەرەخ ياكى چاتقالنىڭ مىۋىسىنى ئۇزۇنىسىغا يالپاقداپ كېسىپ قۇرۇتۇلغان نېپىز باپراقچىلار بولۇپ، سىچۇەن، گۇاڭدۇڭ، يۇننەن قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. چۇچۇمەل قېرىغراق ئاچچىق، ئىسسىققا مايىل. يەلنى تەڭشەش، بەلغەم يۇمشىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

فوخەيشى (Lapis Pumicis 浮海石)

بۇ — دېڭىز — ئوكيانلاردا ياسايدىغان يۇمشاق تەتلىك سايـ-ۋانلارنىڭ پائالىيىتى بىلەن ھاسىل بولۇپ، بەزىدە سۇ ئۇستىگە كوتۇرۇلۇپ چىقىدىغان مارجان پولىپلىرىنىڭ قاتتىق قېپىدۇر. شۇ-

نەگدەك ياناز تاغلارنىڭ ئېتىلىشى بىلەن يەر ئۈستىگە چىققان پىمزا (浮石) ھەم فوخەيشى دەپ ئاتىلىپ دورىگەرلىكتە ئىشلىتىلىدۇ. بۇلارنىڭ تەمى شورلۇق، تەبىئىتى سوغاق. ئوپكىدىكى ئىسسىقلىقنى تارقىتىش، قاتتىق بەلغەمنى بۇمشىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

گەنسۇي سۇتلۇك ئوتى (甘遂)

(Radix Euphorbiae kansui–

بۇ سۇتلۇك ئوتلار ئائىلىسى (Euphorbiaceae – 大戟科) دىكى گەنسۇي سۇتلىك ئوتى (Euphorbia sp – 甘遂) نىڭ يىلتىزى. شەنشى، شەنشى، خېنەن قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. تەمى قېرىق، تەبىئىتى سوغاق. زەھەرلىك! چوڭ - كىچىك تەرەتنى راۋان قىلىش، سۇيوقلۇقلارنى ھايدەش، بەلغەم بوشىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

گېڭگەن يىلتىزى (Radix Puerariae 葛根)

بۇ پۇرچاق ئائىلىسىدىكى يىلىك تارتىپ ئوسىدىغان گېي دىگەن (Pueraria Pseudo–hirsuta Tang et wang葛) ئوسۇملۇكنىڭ قۇرۇتۇلغان يىلتىزى. دولىتىمىزنىڭ شەرقى ۋە جەنۇبىدىكى ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ، تەبىئىتى موتىدىل، تەمى تاتلىغراق ئاچچىق، تاش بەدەندىكى ئىللەتلەرنى تازىلاپ قىزىتمىنى قايتۇرۇش، خىلىت ھاسىل قىلىپ، ئوسۇزلۇقنى بېسىش، ئىچ سۇرۇشنى توختىتىش، ھاراق بىلەن زەھەرلىنىشنى يېشىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

گۇجىكساۋ (谷精草)

بۇ گۇجىكساۋ ئائىلىسى (Eriocaulaceae 谷精草科) دىكى تۈكلۈك گۇجىكساۋ (Eriocaulon australe Br 毛谷精草) قاتارلىق 4 خىل گۇجىكساۋنىڭ پۈتۈن ئوسۇملۇك تېنى بولۇپ ئىچكى

ئولكىلەردىن چىقىدۇ، تەمى تاتلىغراق ئاچچىق، تەبىىتى ئىسسىققا مايىل. ئىسسىقنى تارقىتىش، كوزنى روشەنلەشتۇرۇش، كوزگە چۇشـ كەن داغنى تارقىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

قۇنۇن (钩藤)

بۇ رويان ئائىلىسى (Rubiaceae 茜草科) دىكى

① 钩藤 (Uncaria rhynchophylla (Miq)Jacs) قۇنۇن

② 华钩藤 (U. sinensis (Oslv) Havil) جۇڭگو قۇنۇنى

دەپ ئاتىلىدىغان 2 خىل پىلەكلىك ئوسۇملۇكنىڭ قۇرۇتۇلغان غول ۋە شاخلىرى بولۇپ، جېجياڭ، گۇاڭدۇڭ، گۇاڭشى، جياڭشى، فۇجيەن قاتارلىق ئولكىلەردىن چىقىدۇ. تەبىىتى سوغاق، تەمى تاتلىق. ئىسـ سىقلىقنى قايتۇرۇش، جىگەرنى تىنچلاندۇرۇش، يەلنى بېسىش، چو ـ چۇشنى توختىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

پىستەگۇل (太子参 ياكى 孩儿参)

بۇ قەلەمپۇر ئائىلىسى (Caryophyllaceae 石竹科) دىكى

Pseudostellaria heterophylla pax ex pax et Hoffm

دىگەن كوپ يىللىق ئوسۇملۇك. لياۋنىڭ، خېبېي، سەندۇڭ، ئەنخۇيلاردىن چىقىدۇ، جۇڭپىدا تۇگۇنەك يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. تەمى قىرتاغراق تاتلىق. تەبىىتى سوغاققا مايىل. بەدەنگە قۇۋەت بېرىپ، قانغا پايدا كەلتۇرىدۇ، خىلىت ھاسىل قىلىدۇ.

خەي فىڭ تېڭ پىلىگى (海风藤)

(Caulis Piperis futokadsure

بۇ قارىمۇچ ئائىلىسى (Piperaceae 胡椒科) دىكى فىڭتېڭ (Piper futokadsura Setz 风藤) دىيىلىدىغان پىلەكلىك ئوسۇملۇكنىڭ قۇرۇتۇلغان غولى بولۇپ، فۇجيەن، جېجياڭ، تەيۋەن

قاتارلىق ئولكىلەردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى سەل ئىسسىققا مايىل، تەمى ئاچچىق، جىگلۇنى راۋان قىلىش، شامالنىنىش، سوغاق ۋە نەملىكتىن كەلگەن ئىللەتلەرنى ھەيدەش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

خەيدەي (Thallus Laminariae 昆布 ياكى 海带)

بۇ خەيدەي ئائىلىسى (Laminariaceae 昆布科) دىكى تاسمىغا ئوخشايدىغان، دېڭىز ئوسۇملۇقى بولۇپ، چىگىداۋ، يەنتەي، دالىيەن قاتارلىق جايلاردىن كوپ چىقىدۇ. تەمى تۇزلۇق، تەبىئىتى سوغاق، بەلغەمنى تازىلاش، بەدەندىكى سۇنى ماگغۇزۇش، پىوقاقنىڭ ئالدىنى ئېلىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە. كۇنبۇ (昆布) دەپمۇ ئاتىلىدۇ.

خەنلىيەنساۋ (Herba Ecliptae prostratae 旱莲草)

بۇ مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى (Compositae 菊科) دىكى خەنلىيەنساۋ (Eclipta prostrata 旱莲草) دىگەن بىر يىللىق ئوسۇملۇكنىڭ قۇرۇتۇلغان پۈتۈن تېنى بولۇپ، دولىتىممزنىڭ شەرقىي شىمالىۋە جەنۇبىدىكى ھەرقايسى ئولكىلەردىن چىقىدۇ. تەمى چۈچىمەلرەك تاتلىق، تەبىئىتى سوغاق، بورەكنىڭ مەنپىلىگىنى توختىتىش، قان تولغاقنى توختىتىش، چاچنى قارايتىش، چىشنى چىگمىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

خولىنجان (Rhizoma Alpiniae officinarum高良姜)

بۇ، زەنجۈبىل ئائىلىسى (Zingiberaceae 姜科) دىكى (Alpinia officinarum Hance高良姜) دىگەن كۆپ يىللىق ئوسۇملۇكنىڭ قۇرۇتۇلغان يىلتىزسىمان غولى بولۇپ، گۇاشدۇك، خەينەن داۋلاردىن چىقىدۇ. تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، تال ۋە ئاشقازاننى ئىسسىتىش، سوغاقنى ھەيدەش، ھەزىم قىلىشقا ياردەم بېرىش،

ئاغرىق توختىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

خۇڭتىك پىلىگى (Caulis sargentodoxae大血藤 红藤)

بۇ داشۇبتىك ئائىلىسى(Sargentodoxaceae 大血藤科)دىكى داشۇبتىك(Sargentodoxa Cuneata (oliVer)Reher 大血藤 et wilson) - دىگەن پىلەك تارتىپ ئوسىدىغان چاتقالنىك قۇرۇتۇلغان غولى. ئەنخۇي، جېجياڭ، جياڭشى، خۇنەن گۇاڭشى قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. تەمى قېرىق، تەبىئىتى موتىدىل. يەلنى ھايداپ قانىنى جانلاندۇرۇش، سۇيدۇكنى راۋان قىلىش، مەددە چۇشۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

خۇڭشىدەن (红升丹)

بۇ بىر خىل بىرىكمە دورا بولۇپ چۇفاڭى: سىماپ (水银) 2 سەر، سىلىترا (硝石) 2 سەر، زەمچە (白矾) 2 سەر. ئاۋال سىماپ بىلەن سىلىترانى ئارىلاشتۇرۇپ يۇمشاق سوقۇپ، قازانغا سېلىپ، سۇس ئوتتا تولۇق ئېرىتىپ بولغاندىن كېيىن سوۋۇتۇپ ئۇستىگە سىماپ قۇيۇلمىدۇ. ئۇستىگە سىرلانغان قاچىنى كومتۇرۇپ ئاراشلىرىنى قەغەز ياكى سېغىز لاي بىلەن چاپلاپ، سىرلانغان قاچىنىك ئۇستىگە بىر نەچچە تال گۇرۇچ قۇيۇپ، قازاننىك تېگىدىن تەدرىجى ئوت قالىنمىدۇ، گۇرۇچ ساغارغاندا ئوت توختىتىلمىدۇ، قارايغاندا دورا ئېلىنمىدۇ.

زەھەرنى تارقىتىش، چىرىكلەرنى يوقىتىش گوش ئوستۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

خۇبۇ (Cortex Magnoliae 厚朴)

بۇ ماگنولىيە ئائىلىسى(Magnoliacae 木兰科)دىكى خۇبۇ(Magnolia officinalis Reh 厚朴)دىگەن دەرەخنىك قۇرۇتۇلغان

قوۋزنغى. گۈيجۇ، خۇنەن، ئەنخۇيلاردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، تەمى ئاچچىغراق قىرتاق، تال ـ ئاشقازاننى ئىسسىتىش، يەلنى ھەيدەش، مەيدىدىكى چىگىلمقنى تارقىتىش، ھوللۇكنى قۇرۇتۇپ، توسال غۇلارنى ئېچىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

خۇخۇاڭلىيەن (Rhizoma Picrorrhizae 胡黄连)

بۇ چۈقا ئائىلىسى (Scrophulariaceae 玄参科) دىكى دېگەن ئۇسۇملۇكنىڭ (Picrorrhiza Kurrooa Benth. 胡黄连) قۇرۇتۇلغان يىلتىزسىمان غولى بولۇپ، شىزاڭدىن چىقىدۇ. بىر قىسمى جىنكۇ قىلىنىدۇ. تەمى قېرىق، تەبىئىتى سوغاق. ئىسسىقنى ياندۇرۇپ ھوللۇكنى قۇرۇتىدۇ.

خۇاڭبو قوۋزنغى (Cortex Phellodendri 黄柏)

بۇ سوزاپ ئائىلىسى (Rutaceae芸香科) دىكى

①黄柏 (Phellodendron amurense Ruprecht)

②川黄柏 (Ph·sachalinense Sargent)

دېگەن 2 خىل دەرەخنىڭ قۇرۇتۇلغان قوۋزنغى بولۇپ، گۇاڭدۇڭ، گۇاڭشى، يۈننەن ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى سوغاق، تەمى قىرتاق، ئوت ئىسسىقنى قايتۇرۇش، كىندىكنىڭ تۆۋىنىدىكى ئىسسىقنى قايتۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

جەدۋار (Rhizoma zedoariae 莪术)

باشقا ئاتىلىشى: پارپا، زەرداۋار

بۇ زەنجۇىل ئائىلىسى (Zingiberaceae—姜科) دىكى پارپا (Curcuma zedoaria Rosc 莪术) دېگەن ئۇسۇملۇكنىڭ يىلتىزسىمان غولى شەكلى ئۇرچۇقسىمان، ئىككى ئۇچى ئۇچلۇق، خومىرەك كېسىلگەن يۈزى توق كۈلرەڭ ياكى يېشىل سېرىق، قاتـ

تمق پاقىراق بولۇپ، بىر تال ئاق سېرىق ھالقىسى ۋە ئاق نۇقتىلار كورۇلىدۇ. گـۇاڭشى سەچۇەن قاتـارلىق جايـلاردىن چىقىدۇ. تەمـى ئاچچىغراق قېرىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل. ئۇيۇغان قانىنى تارقىتىش، يەلنى ماڭغۇزۇش، مەيدىدىكى چىڭقىلىشنى يوقىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە. زەھەرسىز. ھامىلدار ئاياللارغا ئىشلىتىش مەنى قىلىنىدۇ.

جۈچاۋ (枳壳)

بۇ سۇزاپ ئـائىلىسى (Rutaceae 芸香科) دېـكى 酸橙 (citrus aurantium)، 香圆 (C.Wilsonii Tanaka)، 代代红 (C.aurantium L.Var amara Engl)، 枳 (Pancirus TrifoliataRat) دېگەن 4 خىل جۇيزىنىڭ قېقى بولۇپ، جەنۇبىي ئولكىلەردىن چىقىدۇ. تەمى چۇچىمەلرەك قىرتاق، تەبىئىتى سەل سوغاق. يەلنى تارقىتىش، ھەزىم قىلىشقا ياردەم بېرىش، بەلغەم بـوشىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

جىشۇبتىڭ پىلىگى: (Caulis Mucunae 鸡血藤)

بـۇ - پـۈرچـاق ئـائىلىسىدىكى 白花油麻藤 (Mucuna birdwoodiana tutcher) دېگەن بىر خىل پىلەكـلىك ئوسۇمـلۇكنىڭ قۇرۇتۇلـغان غـولى بولۇپ، ئـاساسەن، گۇاڭدۇڭ، گـۇاڭشى، جياڭسۇ، جېجياڭ قاتارلىق ئولكىلەردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى ئىسسىققا مايـىل، تەمى ئـاچچىق، قانغا قۇۋەت بېرىش ۋە قـانىنى مـاڭدۇرۇش، جىگىلۇنى راۋان قىلىش، پـەي ۋە سۆڭەكلەرنى مۇستەھكەم قىلىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

جۈەۇ يىلتىزى (Rhizoma Anemarrhenae 知母)

بـۇ پىياز ئـائىلىسى (Liliaceae 百合科) دېـكى 知母(Anemarrhena asphodeloides Bge) دېگەنكوپ يىللىق

جۇپنىڭ قۇرۇتۇلغان يىلتىزسىمان غولى بولۇپ، خېبەي. سەنشى، گەنسۇ، دۇڭبېيلاردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى سوغاق، تەمى ئەرتاق، ئوت ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، مۇسىبىلىكىكە ياردەم بېرىش، كوكۇلنى ئېچىپ، ئۇسسۇزلۇقنى بېسىش، قۇرغاقلىقنى هوللەپ، ئۇچەينى سىلىقلاشتۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە

جۇز بۇۋا (Semen Myristicae — 肉豆寇)

بۇ مۇسكات دەرىخى ئائىلىسى (Myristicaceae -肉豆寇科) دىكى مۇسكات دەرىخى (Myristica fragrans Houtt. 肉豆寇树) نىڭ مېغىزى. (مۇسكات دەرىخى مېۋىسىنىڭ ياكى ياڭقىنىڭ پوستى **بىسباسە** دېيىلىدۇ). مالايا، ھىندىنوزىيىنىڭ سۇماترا، ياۋا، غەربى ئىندىيان قاتارلىق ئاراللىرى ۋە ۋېست ھىندىيا ئاراللىرى، تايلاند قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل تال ـ ئاشقازاننى ئېستىش، ئۇچەينى قورۇش، يەلنى ھەيدەش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

جۇلىڭ گرىبى (Sclerotium Grifolae 猪苓)

بۇ غاردىقۇن ئائىلىسى (polyporaceae 多孔菌科) دىكى دىبىلىدىغان (Grifola umbellata (pers) pilat) 猪苓 نىڭ خىل تەييارتاپ گىرىبنىڭ قۇرۇتۇلغان گىرىب بادروسى بولۇپ، ئاساسەن شەنشى، يۈننەن ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى مۇتىدىل، تەمى تاتلىق. سۇيدۇكنى راۋان قىلىش، دەملىكنى ھەيدەش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

جۇڭگو ماڭدارى (Radix Clematidus 威灵仙)

بۇ ـ ئېيىق تاپانلىقلار ئائىلىسى (Ranunculaceae 毛茛科) دىكى جۇڭگو ماڭدارى (Clematis chinensis Osbeck威灵仙)

نمك قۇرۇتۇلغان بىلتىزى بولۇپ، ئەنخۇي جېجياك، جاگسۇ ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى. ئىسسىققا مايىل، تەمى ئاچچىق ياكى تۇزلۇق يەلنى تارقىتىش، ھېيىز كەلتۈرۈش، بەدەندىكى سۇنى چىقىرىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

جۇڭگو موزىسى (Galla chinensis 五倍子)

بۇ سىر دەرىخى ئائىلىسى (Anacardiaceae 漆树科) دىكى يەنفۇمۇ (Rhus chinensis Mill 盐肤木) ياكى چىگ-ئۇياك (Rhus potanini Maxim 青麸杨) دېگەن دەرەخلەر-نىڭ يوپۇرمىغىدىكى قۇرۇت تۈگۈنمىگى بولۇپ، بۇ خىل تۈگۈنەك يو-پۇرماق پىتى (蚜虫) نىڭ تەبىيارتاپ ياشىشىدىن شەكىللىنىدۇ. سىچۇەن، گۈيجۇ، شەنشى، خۇبېي، فۇجيەن ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ. تەمى چۈچىمەل، تەبىئىتى موتىدىل، ئوپكىنى تازىلاش، ئۇچەينى تەز-گەندەش، تەر توختىتىش قان توختىتىش، زەھەرنى كېسىش خۇسۇ-سىيەتلىرىگە ئىگە.

كەرىمدانە (Flos Genkwa 芫花)

بۇمازاردىيون ئائىلىسى (Thymelaeaceae 瑞香科) دىكى كەرىمدانە (Daphne genkwa Sieb.et Zucc芫花) دېيىلىدى-غان بىر خىل ياۋا ئوسۇملۇك بولۇپ، كوپۇنچە ئەنخۇي، جياڭسۇ، جېجياك، سىچۇەن ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، تەمى ئاچچىق زەھەرلىك! بەدەندىكى سۇنى ھايداش، بەل-غەمنى تازىلاش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

كوپۇگى دەريا (Os Sepiae 乌贼骨 ياكى 海螵蛸)

بۇ بىر خىل 乌贼 ياكى 墨鱼 (Sepia esculenta Hoyle) دىگەن يۇمشاق تەنلىك ھايۋان بولۇپ، دېڭىزدا ياشايدۇ. ئادەتتە سۇ ئۈستىدە لەيلەپ يۈرگەشكە كوپۇگى دەريا دەپ نام ئالغان. دورا-

غا سوڭمگى ئىشلىتىلىدۇ. خۇاڭخەي، بوخەي ۋە دۇڭخەي دېگەنلەرنى دىن تېپىلىدۇ. شور تەملىك، ئىسسىققا مايىل، ھول سوغاقنى تارقىتىش، قورۇش، قان توختىتىش خوسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

كۇشك (Radix Saphorae 苦参)

بۇ پۇرچاق ئائىلىسى دىكى كۇشك 苦参 (Sophora flavescens AHon) دېگەن ئوسۇملۇكنىڭ قۇرۇتۇلغان يىلتىزى. جېجىاڭ، خېنەن، ئەنخۇي، گەنشۇ شەنشى قاتارلىق ئولكىلەردىن چىقىدۇ، تەمى قىرىق، تەبىئىتى سوغۇق. ئىسسىقنى قايتۇرۇش، سۇيدۇكنى راۋان قىلىش، يەلنى چىقىرىش، ھوللۇكنى قۇرۇتۇش، مەددە چۈشۈرۈش خوسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

كۇچۇلا (Semen Strychni 马钱子)

بۇ كۇچۇلا ئائىلىسى (Loganiaceae 马钱科) دىكى كۇچۇلا (Strychnos nux - vomicaL) ۋە يۇننەن كۇچۇلىسى (云南马钱) (strychnos sp.) قاتارلىق 2 خىل دەرەخنىڭ قورۇتۇلغان ئۇرۇغى. ئالدىنقىسى دەرەخ بولۇپ، ھىندىستان، ھىندىچىنىلەردىن چىقىدۇ. كېيىنكىسى خەنەنداۋ ئارىلىدا ئوسىدۇ. تەبىئىتى سۇغاق، تەمى ئاچچىق زەھەرلىك! قاندىكى ئىسسىقلىقنى تارقىتىش، ئىششىق ۋە زەھەرنى قايتۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

كۇلى بىمىسى (木瓜)

Fructus Chaenomelis lagenariae

باشقا ئاتىلىشى: سوقا بەھى

بۇ ئەتىر گۈل ئائىلىسى (Rosaceae - 蔷薇科) دىكى كۇلى بىمىسى (Chaenomelis lagenaria koidz 木瓜) دېگەن دەرەخنىڭ مېۋىسى بولۇپ، ئاساسەن ئەنخۇي، جېجىاڭ، خۇبېي، سىچۇەن

قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. مەشقەرخەلق باغچىسىدىمۇ ئوستۇرۇلمەكتە. تەمى چۈچۈمەل، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل. جىگەرنى تىنچلاندۇرۇپ ئاشقازانىنى ياخشىلايدۇ. هوللۇكنى هايداپ سېرىق ئېتىلەرگە ئارام بېرىدۇ. دىققەت: بۇ شىنجاڭدىكى بېيە (بىھى) ئەمەس.

لېيۇەن گرىبى (Sclerotium Omphaliae雷丸)

بۇ، غارىقۇن ئائىلىسى (polyporaceae 多孔菌科) دىكى لېيۇەن (Omphalia lapialia Sch· 雷丸) دىيىلسىدىغان بىر خىل رەمبۇروغنىڭ قۇرۇتۇلغان زەمبۇرۇغ تۈگۈنى بولۇپ، ئاساسەن بامبۇك ئورمانلىغىدا ئوسىدۇ. خېنەن، ئېنخۇي، جياڭسۇ، جېجياڭ، فۇجەن قاتارلىق ئولكىلەردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى سوغاق، تەمى قىرتاق. مەددە چوشۇرۇش خوسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

لېيەنچياۋ (Fructus forsythiae 连翘)

بۇ ئەرمەدۇن دەرىخىئائىلىسى (Oleaceae木樨科) دىكى لىيەنچياۋ (Forsythia Suspensa Vahl) دىگەن ئوسۇملۇكنىڭ قۇرۇتۇلغان مېۋىسى. شىيەنشى، خېنەن، شەنشى قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. تەمىقىرتىق، سەل سوغاقتا مايىل. ئىسسىقنى قابتۇرۇش، زەھەرنى كېسىش، توگۈنلەرنى يېشىش، ئىششىقنى قايتۇرۇش، يىرىڭنى تازىلاش خوسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

لوشتىڭ پېلىگى (络石藤)

بۇ ئۈزۈمە ئائىلىسى (Moraceae桑科) دىكى پىلىيى (薜荔 Ficus pumilaL) ۋە تالگۈل ئائىلىسى (夹竹桃科 Apocynaceae) دىكى 络石藤 (Trachelospermum jasminoides (tind)Lem) دىيىلەندىغان 2 خىل ئوسۇملۇكنىڭ قۇرۇتۇلغان غول ۋە شاخلىرىدۇر.

ئالدىنقىسى شەدۇك، جياڭسۇ، ئەنخۇيلاردا، كېيىنكىسى جىنەن. سەندۇك، ئەنخۇيلاردىن چىقىدۇ. ھەر ئىككىلىسى دائىم كوكۇرۇپ تۇرىدىغان چاتقال. تەبىئىتى سەل سوغاق. تەمى قىرتاق. يەلنى تارقىتىپ، ئىسسىقلىقنى تارقىتىش، قاننى جانلاندۇرۇش، جىگىلۇنى راۋان قىلىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

لۇلۇتوك مېۋىسى (枫实 ياكى 路路通)

(Fructus Liquidambaris

بۇ جىگىلوھېي ئائىلىسى (Hamamelidaceae 金楼梅科)
دىكى فىگىشاك دەرىخى (Liquidambar formosana Hance枫香树)
نىڭ قۇرۇتۇلغان مېۋىسى بولۇپ. جېجىياك، جياڭسۇ، خۇبېي، خېنەن قاتارلىق ئولكىلەردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى موتىدىل، تەمى قىرتاق. ھېيىزنى ماڭغۇزۇپ، بەدەندىكى سۇنى ھەيدەش، ھول ئىسسىقنى تارقىتىپ، ئاغرىق توختىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

مامۇرانچىن (Rhizoma Coptidis 黄连)

بۇ ئېيىق تاپانلىقلار ئائىلىسى (Ranunculaceae 毛茛科)
دىكى (1) باغ مامۇرانچىنى (Coptis taeta wallich 家黄连)،
(2) ياۋايى مامۇرانچىن (C.chinensis Tranchet 野黄连)
دېگەن كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇكنىڭ قۇرۇتۇلغان يىلتىزسىمان غولى. سىچۇەن، شىزاڭ، خۇبېي، شەنشى ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ. تەمى قېرىق، تەبىئىتى سوغاق، ئوت ئىسسىقنى قايتۇرۇش، ھوللۇكنى قۇرۇتۇش، زەھەرنى قايتۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

مەدەستان (Lithargyrum 密陀僧)

دۇ، فورغۇشۇن رودىسىنى ئېرىتىش بىلەن ئېلىنىدىغان فورغۇشۇن ئوكسىدىدۇر. گۇاگدۇك، خۇنەن، ۋۇجېەن ئولكىلىرىنىڭ

كان رايونلىرىدىن چىقىدۇ. تەمى تۇزغا توخشاش، تەبىىتى موتىدىل بىر ئاز زەھەرلىك! قورۇش ۋە قان توختىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە. ئادەتتە يارىلارنى داۋالاشتا ئىشلىتىلىدۇ.

مۇۋەببەل سىپىت (Radix ophiopogonis 麦冬)

بۇ يىياز ئائىلىسى (Liliaceae 百合科) دىكى يەنجىساۋ (Ophiopogon japonicus ker - cawl 沿阶草) نىڭ قۇرۇتۇلغان تۇگۇنەك يىلتىزى بولۇپ جېجياڭ، سىچۇەن قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. تەمى تاتلىغراق قېرىق. تەبىىتى سەل سوغاق. ئوپكىنى هوللەش، يۇرەكنى تازىلاش، ئىسسىقنى قايتۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

مەستىكى رۇمى (Mastix 乳香)

بۇ سىر دەرىخى ئائىلىسى (Anacardaceae 漆树科) دىكى 乳香树 (Pistacia lentiscus) دەپ ئاتىلىدىدىغان بىر خىل پىستە دەرىخىنىڭ يىلىمى بولۇپ، تۇركىيە، ھىندىستان، مىسىر، لېۋىيە، تۇنىس قاتارلىق دولەتلەردىن چىقىدۇ. تەبىىتى ئىسسىققا مايىل، تەمى ئاچچىغراق قىرتاق، بەلنى تەڭشەپ، قاننى جانلاندۇرۇش، پەيلەرنى يۇمشىتىپ، ئاغرىق توختىتىش، يارىلارنىڭ زەھىرىنى تارقىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

مۇلى قۇلۇلىسى (Concha ostrea 牡蛎)

دېڭىزدا ياشايدىغان Ostrea 大连湾牡蛎 talienwhanensis Crosse، Ostrea gigans thunb 长牡蛎، Ostrea rivularis Gould 近江牡蛎 دىگەن قۇلۇلىلەرنىڭ قېپى. تەمى تۇزلۇق، تەبىىتى سەل سوغاق، ئىسسىقنى قايتۇرۇش، قورۇش، بەلغەمنى بوشىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

مۇرچۇبا (ھىليون) Radix Asparagi 天门冬(天冬)

بۇ پىياز ئائىلىسى (Liliaceae — 百合科) دىكى مۇرچۇبا (Asparagus cochinchinensis (Lour.) Merr.) دىگەن ئوسۇملۇكنىڭ تۇگۇنەك ىىلتىزى. گۇيجۇ، سىچۇەن. گۇاڭشى قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. تەمى قېرىغىراق تاتلىق، قاتتىق سوغاق. مەنـ يىلىكنى قۇۋەتلەپ قۇرغاقلىقنى نەملەشتۇرۇش، ئوت ئىسسىقنى يانـ دۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

مۇلان غۇنچىسى 辛夷

(Flos magnoliae liliflorae)

بۇ ماگنولىيە ئائىلىسى (Magnoliaceae木兰科) دىكى 木兰 (Magnolialiliflora Desr.) دىگەن دەرەخنىڭ گۇل غۇنچىسى، دورىغا گۇل غۇنچىسى ئىشلىتىلىدۇ. خېنەن، ئەنخۇي، جىجياڭ، سىچۇەن، شەنشى، خۇبېي قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ، تەمى ئاچچىق، تەبىىتى ئىسسىققا مايىل. باش يۇز قىسىملىرىدىكى ئىسسىق يەلنى تارقىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

مۇتۇڭ (Caulis Akebiae 木通)

بۇ 木通科 (Lardizabalaceae) ئائىلىسىدىكى 木通 (Akebia quinata (Thunb.) Decne) دىگەن ئوسۇملۇكنىڭ قۇرۇتۇلغان غولى بولۇپ، ئاساسەن جياڭسۇدىن چىقىدۇ. تەمى قېرىق، تەبىىتى سەل سوغاق، ئوت ئىسسىقنى باندۇروپ سۇنى ھەيدەش، تومۇرلارنى راۋان قىلىش خوسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

مۇرمەككە (Myrrch — 没药)

بۇ زەيتۇن دەرىخى ئائىلىسى (Burseraceae 橄榄科) دىكى

مۇرمەككە دەرىخى (没药树 Commiphora myrrha Eng) نىڭ قۇرۇتۇلغان بىلىمى بولۇپ، ئەرەبىستانىدىن چىقىدۇ. تەمى قېرىق تەبىئىتى موتىدىل. يەلنى ماڭغۇزۇپ قانىنى جانلاندۇرۇش، ئىششىقنى قايتۇرۇپ ئاغرىق توختۇتۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

پالما يىلىمى (Sanguis Dracons 血竭)

بۇ پالما ئائىلىسى (棕榈科 Palmae) دىكى 麒麟竭 (Calamus draco Willdenow) دىگەن پالما دەرىخىنىڭ يىلىمى بولۇپ. ھىندىستوزىيە، سوماترا. مالايىيا قاتارلىق دولەتلەردىن چىقىدۇ. دولىتىمىزنىڭ خەينەنداۋ، تەيۋەن ئولكىسىدە ئوستۇرۇلىدۇ. تەبىئىتى موتىدىل، تەمى شورلۇغراق تاتلىق. ئۇيۇپ قالغان قانلارنى تارقىتىش. يېڭى گوش ئۇسدۇرۇش، قانىنى جانلاندۇرۇپ، ئاغرىق توختىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

پىبا يوپۇرمىغى (Folium Eriobotryae—枇杷叶)

باشقا ئاتىلىشى: چارتال يوپۇرمىغى

بۇ ئەتىرگۈل ئائىلىسى (蔷薇科 Rosaceae —) دىكى چارتال (枇杷 Eribotrya japonica Lindl.) دىگەن دەرەخنىڭ يوپۇرمىغى بولۇپ، شەنشى، جياڭسۇ، جېجياڭ، ئەنخۇي، فۇجيەن. تەيۋەن، گۇاڭدۇڭ، گۇاڭشى، جياڭشى، خۇبەي، خۇبېي، سىچۇەن، گۇيجۇ، يۈننەن قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. تەمى قېرىق، تەبىئىتى موتىدىل. ئوپكىنى تازىلاش، ئاشقازاننى ياخشىلاش، يەلنى پەسەيتىش، بەلغەم يۇمشىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

پىچان گۈل (Rhizoma Belamcande 射干)

بۇ جىنىرنماق ئائىلىسى (鸢尾科 Iridaceae) دىكى پىچان گۈل (Belamcanda chinensis (L.) DC 射干) نىڭ قۇرۇ-تۇلغان يىلتىزسىمان غولى بولۇپ. پىچان گۈل رايونىمىزدا كوپ

يىللاردىن بۇيان ئوستۇرۇلۇپ كېلىۋاتىدۇ. تەبىئىتى سوغاق، تەمى قىرتاق، سەل زەھەرلىك! ئوت ئىسسىقنى فايتۇرۇپ، زەھەرنى تازدىلاش، قاننى تارقىتىپ. بەلغەم يۇمشىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

پونۇس (Semen Cassiae Torae 决明子)

بۇ پۇرچاق ئائىلىسى (Leguminaceae 豆科) دىكى پونۇس (Cassia tora.L. 决明) دېگەن بىر يىللىق سامان غولى لۇق ئوسۇملۇكنىڭ پىشقان ئۇرۇغى. ئەنخۇي، گۇاڭشى، سىچۇەن، گۇاڭدۇڭدىن كوپرەك چىقىدۇ ھەم چەت دولەتكە چىقىرىلىدۇ. باشقا ئولكىلەردىنمۇ چىقىدۇ. تەمى تۇزلۇق، تەبىئىتى موتىدىل. جىگەردىكى ئوتنى ھەيدەش، ئىسسىق يەلنى ھەيدەش، كوزنى روشەنلەشتۇرۇش، ئۇچەينى سىلىقلاش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

پىشقان جۇيزى پوستى 陈皮 (ئوتروج)

بۇ
① 大红柑 (Citrus chachiensis)
② 福桔 (C. tangerina)
③ 朱桔 (C. erythorosa)

قاتارلىق 3 خىل جۇيزىنىڭ پىشقان پوستى بولۇپ، ئىچكى ئولكىلەردىن چىقىدۇ. تەمى قىرتاعراق ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل. يەللەرنى تەڭشەپ، تالنى ساغلاملاشتۇرۇش. ھوللۇكنى ھەيدەپ، بەلغەمنى يومشىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

چاڭسەن يىلتىزى (Radix Dichroae 常山)

بۇ قارىقات ئائىلىسى (Saxifragaceae虎耳草科) دىكى黄常山 (Dichroa febrituga Loureiro) دېگەن چاڭسەنىڭ قۇرۇتۇلغان يىلتىزى سىچۇەن، گويجۇ، خۇنەن قاتارلىق ئولكىلەردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى سوغاق، تەمى ئاچچىق، زەھەرلىك، بەلغەم

نى يومشىتىش، بەزگەكنى داۋالاش، ئىسسىقلىقنى قايتۇرۇپ، بەدەندىكى سۇلارنى راۋان قىلىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

چاھار بۇرجەك (使君子)

(Fructus et semen Quisgualis)

بۇ چاھار بۇرجەكئائىلىسى (Combretaceae使君子科) دىكى 使君子 (Quisgualis indica L.) دىگەن ئۇسۇملۇكنىڭ مېۋىسى ۋە مېغىزى بولۇپ، قۇجىەن، تەيۋەن، گۇاگشى، جياڭشى، خۇنەن، سىچۇەن. گۇيجۇ، يۇننەن، خەينەنداۋ ۋە گۇاڭدۇڭ قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. تەمى تاتلىق، تەبىئىتى ئىسسىقتا مايىل، مەددە ئولتۇرۇش (چۇشۇرۇش)، مەيدىدە تۇرۇپ قالغان تاماقلارنى سىڭدۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

چايان ئوت (Rhizoma Arisaematis天南星)

بۇ چايان ئوت ئائىلىسى (Araceae天南星科) دىكى -

① 天南星 (Arisaema consanguineum Schott.)

② 东北天南星 (A. amurense Maxim.)

③ 异叶天南星 (A. heterophyllum Bl.)

قاتارلىق 3 خىل كوپ يىللىق چوپانىڭ قۇرۇتۇلغان شارسىمان تۈگۈنەك ئولى بولۇپ، دۇڭبېي، خېبېي، جياڭشى، خۇبېي، سىچۇەن، گۇيجۇ ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى ئىسسىقتا مايىل، تەمى ئاچچىغ-راق قىرتاق، زەھەرلىك! ھوللۇكنى قۇرۇتۇش، يەلنى ھايداش، يەلغەمنى بوشىتىش، تۈگۈنلەرنى تارقىتىش، ئىششىقنى ياندۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

چىيەنخو (Radix Peucedani 前胡)

بۇ كۇنلۇكسىمان ئۆزلۈكلەر ئائىلىسىدىكى چىيەنخو (前胡)

(Peucedanum praeruptorum Dunn) دېگەن كوپ يىللىق چوپىنىڭ قۇرۇتۇلغان يىلتىزى بولۇپ، ئىچكى ئولكىلەردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى سوغاقتا مايىل، تەمى ئاچچىقىراق قىرتاق. ئىسسىق يەلنى تارقىتىش، يەل ھەيدەش، يوتەل توختىتىپ بەلگىمنى تازىلاش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

چىيەنشى (Semen Euryalis 芡实)

بۇ نىلۇفەر ئائىلىسى (Nymphaeaceae 睡莲科) دېكى چىيەنشى (Euryale ferox Salisbury 芡实) دېگەن بىر يىللىق سۇ ئوسۇملۇگىنىڭ قۇرۇتۇلغان مېغىرى. جىياڭسۇ، خۇنەن، خۇبەي، سىچۇەن خىنەن، شەنشى، گەنسۇ ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ. تەمى تاتلىق، تەبىئىتى ھوتىدىل، تالغا قۇۋەت بېرىپ، بورەككە پايدا يەتكۈزىدۇ. كۆكۈلنىڭ بالدۇر كېتىپ قېلىشىنى تىزگىنلەپ، باھقا قۇۋەت بېرىدۇ.

چول يالپۇز يىلتىزى (丹参) (Radix Salviae Miltiorrhizae)

بۇ كالپۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى (Labiatae 唇形科) دېكى قىزىل يىلتىزلىق چول يالپۇزى (Salvia miltiorryiza 丹参) نىڭ قۇرۇتۇلغان يىلتىزى بولۇپ، دۇكىبي، خېبەي، ئەنخۇي، جىياڭسۇ، سىچۇەنلەردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى سەل سوغاق، تەمى قىرتاق، ئويۇپ قالغان قانىنى تارقىتىپ، يېگىسىنى ھاسىل قىلىش، قاننى جانلاندۇرۇپ، ھېيىزنى تەڭشەش، ئىچ پوشەقىنى چەمرىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

تاغ تىشەر قېپى (穿山甲) (Squama Manitis)

بۇ لىك لى (鲮鲤 Manis pentadactyla Sundevall) دېگەن بىر خىل سۈت ئەمگۈچى ھايۋاننىڭ تەڭگىچىلىرى بولۇپ، گۈاڭدۇڭ، جەينەنداق، تەيۋەن، گۈاڭشىلاردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى سەل

سوغاق، تەمى شورلۇق، زەھەرلىك! قان تارقىتىش، جىگىلونى راۋان قىلىش، ئىششىقنى يانداۋرۇش، ژىرىك چىقىرىش، سۈت كوپەيتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

سانا (Folium Sennae 番泻叶)

بۇ پۇرچاق ئائىلىسىدىكى ئار يوپۇرماقلىق سانا (Cassia angustifolia vahl 狭叶番泻) ۋە ئۇچلۇق يوپۇرماقلىق سانا (Cassia acutifolia Delile 尖叶番泻) قاتارلىق 2 خىل سانانىڭ قۇرۇتۇلغان يوپۇرمىغى بولۇپ، ئالدىنقىسى شەرقى ئافرىكىدىن، ئەرەبىستاننىڭ جەنۇبى ۋە ھىندىستاننىڭ غەربى قىسىملىرىدىن چىقىدۇ. كېيىنكىسى ئافرىكىدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى سوغاق، تەمى قىرتاغىراق تاتلىق. تۇرۇپ فالىغان توسالغۇلارنى تارقىتىش، چوڭ تەرەتنى راۋان قىلىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

ساڭجۇ (Rhizoma Atractylodis 苍术)

بۇ مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسىدىكى Atractylodes 茅苍术 دېگەن كوپ يىللىق چوينىڭ قۇرۇتۇلغان يىلتىزسىمان غولى، ئاساسەن جىياڭسۇ ئولكىسىدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل. تەمى ئاچچىق. تالنى ساغلاملاشتۇرۇپ. ھوللۇكنى قۇرۇتۇش، تەرلىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

تاش پۇرچاق يىلتىزى (Radix Sophoraeشان豆根) Subprostratae

بۇ — پۇرچاق ئائىلىسى (Leguminosae 豆科) دىكى (Sophora Subprostrata Chum et T. chen) 广豆根 دېگەن چاتقالنىڭ قۇرۇتۇلغان يىلتىزى بولۇپ. گۈاڭشى ئولكىسىدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى سوغاق، تەمى قىرتاق، ئىسسىقلىقنى يانداۋرۇپ،

زەھەرنى قايتۇرۇش، ئىششىقنى ياندۇرۇپ، ئاغرىق توختىتىش، قەۋزىيەتنى بوشۇتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

هېلىلە (Fructus Terminaliae 诃子)

بۇ چاھاربۇرجەك ئائىلىسى (Combretaceae 使君子科) دىكى هېلىلە (Terminalia chebula Retz 诃子) نىڭ پىشقان مېۋىسىنىڭ قېقى بولۇپ، بۇرۇن ھىندىستاندىن كىرەتتى، ھازىر دولىتىمىزنىڭ يۇننەن، گۇاڭدۇڭ، گۇاڭشى ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ. تەمى چۈچىمەلەرەك قېرىق، تەبىئىتى ئىسسىق. ئوپكىنى تازىلاپ يوتەلنى توختىتىش، ئىچ سۇرۇشنى توختىتىش، خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

سېپارى (Semen Arecae 槟榔)

بۇ پالما ئائىلىسى (Palmae - 棕榈科) دىكى سېپارى (Areca catechu L. 槟榔) دىگەن ئوسۇملۇكنىڭ پىشقان مېۋىسى. دولىتىمىزنىڭ گۇاڭدۇڭ، يۇننەن، تەيۋەن قاتارلىق ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ. فىلىپىن، ھىندىستان، سەيلۇن، ۋە ھىندىنوزىيە دولەتلىرىدىن چىقىدىغان مەھسۇلاتى ئەڭ كوپ. تەمى ئاچچىغىراق قېرىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل. مەددىلەرنى ئولتۇرۇش (چۈشۈرۈش) مەيدىدىكى چىگقىلىشنى تارقىتىش، يەلنى ماڭغۇزۇش، سۇيۇقلۇقلارنى ھەيدەش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

سوھىدى ھىندى (Rhizoma Cyperi 香附)

بۇ قىياقلار ئائىلىسى (Cyperaceae 莎草科) دىكى يۇمۇلاق باشاقلىق قىياق (Cyperus rotundus L) نىڭ قۇرۇتۇلغان يەر ئاستى تۈگۈنەك غولى بولۇپ، شىنجاڭدىنۇە باشقا ئولكىلەردىن چىقىدۇ. تەمى ئاچچىق، سەل قېرىق، تەبىئىتى موتىدىل. يەلنى تەڭشەپ توسالغۇلارنى تارقىتىش، ھېيزنى تەڭشەپ، ئاغرىق توختىتىش خۇسۇ-

سميەتلمرىگە ئىگە.

سۇئىلەب (Rhizoma Bletillae 白及)

بۇ تۈلكە مايمغى ئائىلىسى (Orchidaceae 兰科) دىكى سۇئىلەب (Bletilla striata (Thunb) Reichb· f白及) دىگەن كوپ يىللىق چوپنىك قۇرۇتۇلغان تۈگۈنەك غولى بولۇپ، گۈيجۇ، خەنەن، ئەنخۇي، سەندۇڭ قاتارلىق ئولكىلەردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى موتىدىل، تەمى قىرتاق. ئوپكىگە قۇۋەت بېرىپ، گوش ئوستۇرىدۇ، توسالغۇلارنى ھەيدەپ، قان توختىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

سورىنجان (Rhizoma Colchicini - 秋水仙)

بۇ پىياز ئائىلىسى (Liliaceae - -百合科) دىكى سورىنجان (Colchicum autumnale - 秋水仙) دىگەن ئوسۇملۇكنىڭ تۈگۈنەك غولى بولۇپ، ياۋروپادىن چىقىدۇ. تەبىئىتى ئىسسىق. خەلق ئارىسىدا سورىنجان بىلەن پودوگرا (痛风) كېسىلىنى داۋالاپ كەلگەن. كېيىن ئۇنىڭ تەركىبىدىكى ئوسۇملۇك ئىشخارى (秋水仙素 Colchicinum) نى ئېلىپ ئوتكۇر پودوگرا كېسىلىنى داۋالاشقا ئىشلىتىپ ياخشى ئۇنۇم ھاسىل قىلغان. يەنە秋水仙胺 Colchaminum نى ئېلىپ تېرىدىكى راك يارىلىرىنى داۋالاشقا ئىشلەتكەن. سورىنجاننىڭ تەركىبىدىن ئېلىنغان يۇقۇرىدىكى ئىككى خىل دورىنىڭ ھەممىسى ھۈجەيرە يادروسىنىڭ بولۇنۇشىنى توختىتىدۇ. ئىشلىتىش جەريانىدا كوڭۇل ئاينىش، قۇسۇش، ئىچ سۇرۇش قاتارلىق زەھەرلىك تەسىرى باشلانغان ھادىسان دورىنى توختىتىش كېرەك. بولمىسا قانغا تەسىر قىلىپ يامان ئاقىۋەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىشى مۇمكىن.

سەدەپ (石决明)

بۇ دېڭىزدا ياشايدىغان جېيوكوڭباو (九孔鲍)

قاتارلىق 3 خىل قۇلۇلىنىڭ (Haliotis diversicolor RecV قېپى بولۇپ، گۇاڭدۇڭ، فۇجيەن، تەيۋەن ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ. تەمى تۇزلۇق، تەبىئىتى مۇتىدىل، بەلنى ھەيدەپ، جىگەرنى تىنىچلاندۇرۇش، مۇسپىيلىكنى ساقلاش، ئىسسىقنى ھەيدەپ كۇزنى روشەنلەشتۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

تاش ئىگىرى(Rhizoma Acorigraminei—石菖蒲)

بۇ چايان ئوت ئائىلىسى (Araceae — 天南星科) دىكى تاش ئىگىر (Acorus gramineus Soland. 石菖蒲) دىگەن ئوسۇملۇكنىڭ يىلتىزسىمان غولى. سىچۇەن، جېجياڭ قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل. يوللارنى ئېچىش، بەلغەم بوشىتىش، زېھنىنى ئاشۇرۇش، يەلنى تارقىتىش، ھوللۇكنى ھەيدەش، ئىشتەينى ئېچىش، زەھەرنى ياندۇرۇپ مەددە چۈشۈرۈش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

تيەنما غولى (Rhizoma Gastrodiae 天麻)

بۇ تۇلكە مايىغى ئائىلىسى (Orchidaceae 兰科) دىكى تيەنما (Gastrodia elata Bl 天麻) دىگەن كوپ يىللىق تەيياراپ سامان غوللۇق ئوسۇملۇكنىڭ قۇرۇتۇلغان يىلتىزسىمان غولى بولۇپ يۇنىەن، گۇيجۇلاردىن كوپرەك چىقىدۇ. تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىق، يەلنى تارقىتىپ تارتىشىشنى پەسەيتىدۇ.

توڭساۋ(Medulla Tetrapanacis 通草)

بۇ ۋۇجا ئائىلىسى (Araliaceae 五加科) دىكى توڭتوەو (Tetrapanax papyrfiera K.Koch 通脱木) دىيىلىدىغان چاتقال غولىنىڭ قۇرۇتۇلغان پورى بولۇپ، سىچۇەن، فۇجيەن، تەيۋەن، گۇيجۇ قاتارلىق ئولكىلەردىن چىقىدۇ. تەمى تاتلىق، تەبىئىتى سوغاق،

سۈيدۈكنى راۋان قىلىش، ھول ئىسسىقنى قايتۇرۇش، سۈت كۆپەيتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

تۇفۇلمك (Rhizoma Smilacis 土茯苓)

بۇ پىياز ئائىلىسى (Liliaceae —百合科) دىكى 土茯苓 (Smilax glabra Roxb.) دېگەن ئۇسۇملۇكنىڭ قۇرۇتۇلغان تۈگۈنەك يىلتىزسىمان غولى، ئەنخۇي، جياڭسۇ. جېجياڭ، فۇجيەن، گۇاڭدۇڭ، گۇاڭشى، جياڭشى. خۇبەن، خۇبېي، سىچۈەن، گۈيجۇ قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. تەمى تاتلىغراق، تەبىئىتى موتىدىل. ھول ئىسسىقنى ھەيدەپ زەھەرنى ياندۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

تۇكاۋك قاقىلە (砂仁)
(Fructus seu Semen Amomi)

بۇ زەنجۈبل ئائىلىسى (Zingiberaceae— 姜科) دىكى 缩砂 (Amomum Villosum lour) 阳春砂 ياكى قۇرۇق قاقىلە (Amomum xanthioides wall.) دېگەن ئۇسۇملۇكلەرنىڭ قۇرۇتۇلغان مېۋىسى ياكى ئۇرۇغى، ئالدىنقىسى گۇاڭدۇڭ، گۇاڭشى قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. كېيىنكىسى ۋېيتنام. تايلاند، بېرما، ھىندىنوزىيە قاتارلىق دولەتلەردىن چىقىدۇ. تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، يەلنى ماڭدۇرۇپ تال ـ ئاشقازاننىڭ خىزمىتىنى تەڭشەش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

ئۇجۇيۇي مېۋىسى (Fruetus Erodiae 吴茱萸)

بۇ سوزاپ ئائىلىسى (Rutaceae 芸香科) دىكى ۋۇجۇيۇي (Erodia rutaecarpa (Juss) Benth 吴茱萸)دېگەن ئۇسۇملۇكنىڭ يېشىمغان مېۋىسىنىڭ قېبقى، گۈيجۇ، گۇاڭشى، يۈننەن، جېجياڭ، شەنشى ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ. تەمى قېرىغراق ئاچچىق، ئازراق زەـ

ھەرلىك! تەبىىتى ئوت ئىسسىق، سوغاقنى تارقىتىپ ئاشقازاننى تەڭ-
شەش، ھوللۇكنى قۇرۇتۇپ توسالغۇلارنى ئېچىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

ئۇياۋ يىلتىزى (Radix Linderae 乌药)

بۇ — كامفورا ئائىلىسى (Lauraceae 樟科) دىكى 乌药
(Lindera strychnifolia F. Vill) دەپ ئاتىلىدىغان چاتقالنىڭ
قۇرۇتۇلغان يىلتىزى بولۇپ، جېجياڭ، ئەنخۇي، گۇاڭشى ئولكىلىرىدىن
چىقىدۇ. تەبىىتى ئىسسىققا مايىل، تەمى ئاچچىق. يەلنى ھەيدەپ،
كوڭۇلنى ئېچىش، ئاشقازان، تالنى ئىسسىتىپ، تاماقنى ھەزىم قىلدۇ-
رۇش، سوغاقنى تارقىتىپ، ئاغرىق توختىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە
ئىگە.

زۇپتا (Semen Firmianae— 梧桐子)
چىنار ئۇرۇغى

بۇ چىنار دەرىخى ئائىلىسى (Sterculiaceae— 梧桐科) دىكى
چىنار Firmiana simplex (L.) W.F 梧桐
Wight. (F. Platanifolia Schott et Eng.l) نىڭ ئۇرۇغى. مەم-
لىكىتىمىزدىكى نۇرغۇن جايلاردىن چىقىدۇ. تەمى تاتلىق، تەبىىتى
موتىدىل. ئىسسىقنى تارقىتىش، چاچنى قارايتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

ئۇزۇن زىراۋەندە (Radix Aristolochiae 青木香)

بۇ — زىراۋەندە ئائىلىسىدىكى مادولىن (马兜铃
Aristolochia debilis Sieb.etZucc) دىيىلىدىغان كوپ يىللىق
چوپنىڭ قۇرۇتۇلغان يىلتىزى بولۇپ، يىلتىزى ئۇزۇن تۇۋرۇكسىمان
شەكىلدە، خېنەن، شەندۇڭ، ئەنخۇي، جياڭسۇ قاتارلىق ئولكىلەردىن
چىقىدۇ. تەبىىتى سوغاق، تەمى قىرىغراق ئاچچىق. يەلنى ھەيدەش،
ئاغرىق توختىتىش، ئىششىقنى ياندۇرۇش، زەھەرنى قايتۇرۇش خۇ-
سۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

شاقاقۇل (Rhizoma Polygonati officinalis 玉竹)

بۇ ـ پىياز ئائىلىسىدىكى شاقاقول (玉竹 Polygonatum officinaleAll)دىيىلىدىغان كوپ يىللىق چوپ-نمك قۇرۇتۇلغان يىلتىزسىمان غولى بولۇپ، جىياڭسۇ، جېجياڭ، ئەنخۇي، خۇنەن، گۇاڭدۇڭ قاتارلىق ئولكىلەردىن چىقىدۇ. ئاپتونوم رايونىمىزدا بار ـ يوقلۇغى تېخى ئېنىقلانمىدى. تەمى تاتلىق، تەبىئىتى سەل سوغاق. مەنپىلىككە ياردەم بېرىپ، قۇرغاقلىقنى هوللەش، خىلىت هاسىل قىلىپ، ئۇسسۇزلۇقنى بېسىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

شازاندرا (Fructus schizandrae 五味子)

بۇ ماگنولىيە ئائىلىسى (木兰科 Magnoliaceae) دىكى (北五味子树 Schizandra chinensis Baillon)دىگەن پىلەكلىك ئۇسۇملۇكنىڭ پىشقان مېۋىسىنىڭ قېقى بولۇپ، خېپىي ۋە دۇڭ-بېيدىن چىقىدۇ. تەمى چۇچىمەلرەڭ تۇزلۇق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل. ئوپكىنى فورۇپ، يۇرەكنى قۇۋمۇتلەش، خىلىت هاسىل قىلىپ، تەر توختىتىش، ئىچ سۇرۇشنى توختىتىش، مەنىنى قۇيۇقلاشتۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

شەنجۇيۇي مېۋىسى (Fructus Corni 山茱萸)

بۇ كورناسىيە ئائىلىسى (山茱萸科 Cornaceae) دىكى شەنجۇيۇي (山茱萸 Cornus officinalis S et Z.) دىگەن دەرەخنىڭ پىشقان مېۋىسىنىڭ ئۇرۇغى ئېلىپ تاشلانغان قېقى بولۇپ، جېجىياڭ، خېنەن، ئىنخۇي قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. تەمى چۇچىمەل، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل. جىگەر، يۇرەككە قۇۋەت بېرىدۇ، مەنىنى كۆپەيتىش، تەر توختىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

شاتارى (Fructus Gardeniae 栀子)

بۇ رويان ئائىلىسى (Rubiaceae 茜草科) دىكى شاتارى دېگەن دەرەخنىڭ (Gardenia jasminoides Ellis 栀子) پىشقان مېۋىسىنىڭ قېقى بولۇپ، جېجياڭ، جياڭشى قۇجيەن، جياڭسۇ قاتارلىق ئولكىلەردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى سوغاق، تەمى قىرتاق. ئىسسىقلىقنى قايتۇرۇش، چوڭ ۋە كىچىك تەرەتنى راۋان قىلىش، قان توختىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

شېچۇاڭزى (Fructus Cnidii 蛇床子)

بۇ كۇنلۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى (Umbelliferae 繖形科) دىكى 蛇床 (Cnidium monnieri (L.) Cuss) دېگەن ئۇ-رۇقنىڭ پىشقان مېۋىسى. خېبىي، شەندۇڭ، جياڭسۇ، جېجياڭ قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. تەمى قېرىغراق ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىقما مايىل، سەل زەھەرلىك! مۇسپىلىككە قۇۋەت بېرىدۇ، بۇرەككە پايدا قىلىش، يەلنى تارقىتىپ هوللۇكنى قۇرۇتۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

شىيجەنساۋ ئوتى (Herba Siegesbeckiae 豨莶草)

بۇ — مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسىدىكى

①豨莶 (Siegesbeckia pubescens Mak)

②少毛豨莶(S. glabrescens Mak)

ناملىق 2 خىل بىر يىللىق چوپ بولۇپ، دورا ئۈچۈن قۇرۇتۇلغان يەر ئۈستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. دولىتىمىزنىڭ شەرقىي ۋە جەنۇبىدىكى ھەر قايسى ئولكىلەردىن چىقىدۇ. ھەر ئىككىسىنىڭ تەبىئىتى سوغاق، تەمى قىرتاق. رېماتىزمنى داۋالاش، پەي ۋە سۆڭەكلەرنى چىڭىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

شيەنداۋ (Rhizoma curculiginis — 仙茅)

بۇ نەرگىس ئائىلىسى (Amaryllidaceae — 石蒜科) دىكى Curculigo orchioides Gaertn.) 仙茅 دېگەن ئۇسۇملۇكنىڭ بىلتىزسىمان غولى. بۇ ئۇسۇملۇك سىچۇەن، يۈننەن، گۇيجۇ قاتارلىق جايلاردا باۋا ئوسىدۇ. تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل. سەل زەھەرلىك! بوراكنىڭ مۇسپىلىگىگە قۇۋەت بېرىش، پەي ـ سوگەكلەرنى كۇچەيتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

شىگما (Rhizoma cimicifugae — 升麻)

بۇ ئېيىق تاپانلىقلار ئائىلىسى (Ranunculaceae — 毛茛科) دىكى 升麻 (Cimicifuga dahurica Maxim)، 大三叶升麻 (C. foetida L.) 西升麻 ياكى (C. heracleifolia komar.) دېگەن ئۇسۇملۇكلەرنىڭ قۇرۇتۇلغان بىلتىزسىمان غولى. خېيلۇكجياك، لياۋنىڭ خېبېي، شەنشى، خۇبېي ۋە سىچۇەن قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. تەمى ئاچچىغراق تاتلىق، سەل قېرىق، تەبىئىتى سەل سوغاق. مۇسىپىلىكنى ئاشۇرۇش، يەلنى تارقىتىش، زەھەرنى ياندۇرۇش، ئەسۇد ـ لەرنى سىرتقا تەپكۈزۈش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

شۇيدۇۋەن (Radix Dipsaci— 续断)

بۇ 川续断 ئائىلىسىدىكى (Dipsaeaceae) 山萝卜科 (Dipsacus asperWall) ياكى (Dipsacus japonicus Miq.) 续断 دېگەن ئۇسۇملۇكلەرنىڭ يىلتىزى. سىچۇەن، خۇبېي خۇنەن ۋە گۇيجۇ قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. تەمى ئاچچىغراق قېرىق، تەبىئىتى ئىسسىقا مايىلراق. جىكەر، بوراكنى قۇۋەت بېرىش، پەي ـ سوگەكلەرنى چىڭىتىش، تومۇرلارنى راۋان قىلىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

يىجىژ مېغىزى (Fructus Alpiniae yizhi 益智)

بۇ زەنجىۋىل ئائىلىسىدىكى يىجژ (Alpinia 益智) oxyphylla دىگەن كوپ يىللىق چوپنىڭ قۇرۇتۇلغان مېغىزى بولۇپ، خەينەنداۋدىن چىقىدۇ. تەبىىتى ئىسسىققا مايىل، تەمى ئاچچىق. بورەكنى ئىسستىش، كىچىك تەرەتنىڭ قېتىم سانىنى ئازايتىش، تالنى ئىسستىش، شۇلگەينى توختىتىش ئىچ، سۇرۇشنى توختىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

يىڭياڭخو (Herba Epimedii —淫羊藿)

بۇ زىرىق ئائىلىسى (Berberidaceae 小蘗科) دىكى 淫羊藿 (E.brevicornu Maxim) 心叶淫羊藿، (Epimedium macranthum Morr.) (E.sagittatum (Sieb et zuce.) Maxim ياكى 箭叶淫羊藿 دىگەن ياۋايى ئوسۇملۇكلەر بولۇپ، دورىغا غول‌يوپۇرماقلىرى ئىشلىتىلىدۇ. شەنشى، لياۋنىڭ سەنشى، خۇبېي، سىچۇەن قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. تەمى ئاچچىق، تەبىىتى ئىسسىققا مايىل. ئەرلىك جىنىسى ئاجىزلىقتا، پەي سۇڭەكلەر تاتىشىپ قالغاندا، ياتا پالەچلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

يۇشىڭساۋ (Herba Houttuyniae 鱼腥草)

بۇ 三白草科 (Saururaceae) ئائىلىسىدىكى 蕺菜 (Houttuynia cordata Thunb.) دىگەن ئوسۇملۇكنىڭ يەر ئۇستى قىسمى. بۇ ئوسۇملۇك جياڭسۇ، جىجىياڭ، خۇبېي قاتارلىق جايلاردا ياۋا ئوسىدۇ. تەمى ئاچچىق. تەبىىتى [illegible] ئازراق زەھەرلىك! ئىسسىقنى قايتۇرۇش، رەھەرنى كېسىش، ئىششىقلارنى ياندۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

يومۇلاق قاقىله (草豆寇)

(Frctus Amomi Globosi)

بۇ زەنجۇبىل ئائىلىسىدىكى يومۇلاق قاقىله 草豆寇 (Amomum globosum Loureiro) دېگەن ئوسۇملۇكنىڭ پىشقان مېۋىسىنىڭ قېقى بولۇپ، خەينەنداۋ ئاربلى، گۇاڭشى، گۇاڭدۇڭ، فۇجيەن ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ. تەمى ئاچچىق. تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل. نەملىكنى قۇرۇتۇش، سوغاق يەلىنى تارقىتىش، بەلغەمنى تازىلاش، بەزگەكنى داۋالاش، تالنى قۇۋەتلەپ، ئاشقازاننى ئىسىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

يۇمۇلاق زىراۋەندە (防已)

防已科 (Menispermaceae) دىكى 粉防已 (Stephania tetrandra S. Moore) دەپ ئاتىلىدىغان كوپ يىلىلىق پەلەكلىك ئوسۇملۇك ۋە زىراۋەندە ئائىلىسىدىكى

①广防已 (Aristolochia westlandi Hemsl)

②汉中防已(A. heterophylla Hemsl)

دەپ ئاتىلىدىغان 2 خىل كوپ يىللىق پەلەكلىك ئوسۇملۇكنىڭ (جەمى 3 خىل ئوسۇملۇكنىڭ) قۇرۇتۇلغان يىلتىزى بولۇپ، جېجياڭ، ئەنخۇي، جياڭشى، فۇجيەن، گۇاڭدۇڭ سىچۇەن قاتارلىق ئولكىلەردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى سوغاق، تەمى ئاچچىغراق ئەرتاق. بەلنى ھەيدەش، سۇيۇقلۇقنى راۋان قىلىش، بەدەننىڭ توۋەنكى قىسىمىدىكى ھول ئىسسىقنى ھەيدەش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

زەرچۇۋە (Rhizoma Curcumae Longae 姜黄)

بۇ زەنجۇبىل ئائىلىسىدىكى زەرچۇۋە (Curcuma longa L) دېگەن ئوسۇملۇكنىڭ تۈگۈنەك غولى بولۇپ سىچۇەن،

فۇجيەن ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ. تەمى قېرىغراق ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، ئۇيۇغان قانىنى تارقىتىش، بەلنى ماڭغۇزۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە. بەزى ئورۇنلاردا زىرائەتنىڭ يىلتىزى زەرچۆپە دېگەن نام بىلەن ئىشلىتىلىپ كەلمەكتە.

زەنجۈبىل (Rhizoma Zingiberis—姜)

(ئاق چەشكە)

بۇ زەنجۈبىل ئائىلىسى (Zingiberaceae—姜科) دىكى زەنجۈبىل (Zingiber officinale Roscoe姜)نىڭ يىلتىزسىمان غولى. زەنجۈبىل ئەسلى تېچ ئوكياندىكى ئاراللاردىن چىققان بولۇپ، كېيىمن ئىسسىق بەلۋاغدىكى ھەر قايسى جايلارغا ئەكىلىپ تېرىپ ئوستۇرۇلگەن. ھازىر سىچۇەن، گۇاڭدۇڭ، فۇجيەن، جېجياڭ، يۇننەن گۇيجۇ ۋە شەندۇڭ قاتارلىق جايلاردىن كوپ چىقىدۇ، شىنجاڭدىمۇ ئوستۇرۇلمەكتە. تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىلراق، تاش بەدەندىكى سوغاق ئىللەتلەرنى تارقىتىش، ئاشقازان، تالنى ياخشىلاپ، قۇسۇشنى توختىتىش، بەلغەم يۇمشىتىش، سۇيۇقلۇقلارنى ھەيدەش، زەھەرنى ياندۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

زىجىڭ يىلتىز پوستى (紫荆皮)

(Cortex Kadsurae Radicis)

بۇ، ماگنولىيە ئائىلىسى (Magnoliaceae木兰科) دىكى دېيىلمەيغان (Kadsura peltigera Rehder) 盘柱南五味子 دائىم كوكۇرۇپ تۇرىدىغان بىر خىل پىلەكلىك ئوسۇملۇكنىڭ قۇرۇتۇلغان يىلتىز پوستى بولۇپ، جېجياڭ، شەنشى، خۇبېيى ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى موتەدىل، تەمى ئىرتاق، زەھەرسىز. قانىنى جانلاندۇرۇپ، بەلنى تارقىتىش، ئىششىقنى ياندۇرۇپ، زەھەرنى قايتۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

غۇژمەك چىڭگىلىك (Radix Cynanchi Atrati 白薇)

بۇ چىڭگىلىك ئائىلىسى (Asclepiadaceae 萝藦科) دىكى غۇژمەك چىڭگىلىك (Cynanchum atratum Bunge- 白薇) دىگەن ئوسۇملۇكنىڭ يىلتىزى ۋە يىلتىزسىمان غولى. دۇڭبېي. شەنشى، شەندۇڭ، ئەنخۇي ۋە خۇبېي قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. تەمى شورلۇغراق قېرىق، تەبىىتى سوغاق. قاندىكى ئىسسىقنى ياندۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە،

ھىندى چوكا دەرەخ ئۇرۇغى (Semen oroxyli 木蝴蝶)

بۇ چوكا دەرىخى ئائىلىسى (Bignoniaceae) دىكى ھىندىستان چوكا دەرىخى

Oroxylum indicum (L) vent(Bignonia indica.L) نىڭ پىشقان ئۇرۇغى. يۇننەن، گۇيجۇ، گۇاڭشىدىن كوپ چىقىدۇ. تەمى قېرىق، تەبىىتى سوغاق. جىگەرنى يايرىتىش ئاشقازاننى تەڭشەش، ئوپكىنى ھوللەش، گوش ئوستۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

ھەببۇلمۇلۇك (Semen crotonis 巴豆)

بۇ سۇتلۇك ئوتلار ئائىلىسى (Euphorbiaceae 大戟科) دىكى دەند دەرىخى (Croton tiglium L 巴豆树) نىڭ پىشقان ئۇرۇغى بولۇپ، دەند دەپمۇ ئاتىلىدۇ. سىچۇەن، فۇجيەندىن كوپ چىقىدۇ. گۇاڭدۇڭ يۇننەن، گۇيجۇدىنمۇ چىقىدۇ. تەمى ئاچچىق، تەبىىتى ئىسسىق، كۆچلۈك رەھەرلىك! يىغىلىپ قالغان سوغاقلىقنى سۇرگۇزۇش، بەلغەم بوشىتىپ سۇيۇقاۇقنى ھەيدەش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

هىندى ئۇسمىسى (Indigo pulverata levis 青黛)

بۇ كىرسىت گۇللۇكلەر ئائىلىسى (Cruciferae 十字花科) دىكى 大青 (Isatis oblongata De Candolle) ئىسىملىك ئۇسمىنىڭ غول، يوپۇرماقلىرىنىڭ پاراشۇگى. بورۇن ھىندىستان، ئىران قاتارلىق دولەتلەردىن كىرگەن. ھازىر جاڭسۇ، ئەنخۇي، جاڭشىلاردا ئوستۇرۇلىدۇ. تەبىتى سوغاق، تەمى شورلۇق. بەدەندىكى ئىسسىقنى ياندۇرۇپ، ياللۇغنى قايتۇرۇش، زەھەرنى قايتۇرۇش، قاننى سوۋۇتۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

قالقانگۇل (Radix Scutellariae 黄芩)

بۇ كالپۇكسىمان گۇللۇكلەر ئائىلىسى (Labiatae 唇形科) ددكى بايقال قالقانگۇلى (Scutellaria baicalensis Georgi) دىگەن ئوسۇملۇك، جۇڭيىدا بۇنىڭ يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. خېبېي ئىچكى موڭغۇل، شەندۇڭ، لياۋنىڭ، جىلىن، شەنشى قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. تەبىتى سوغۇق، تەمى قېرىق، ھول ئىسسىقنى ياندۇرۇپ، ئوپكىدىكى ئوت ئىسسىقنى ھايداش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

كۇركۇم (Radix Curcumae 郁金)

بۇ زەنجىۋىل ئائىلىسى (Zingiberaceae) دىكى زەرچىۋە (Curcuma longaL 姜黄) ۋە كۇركۇم (Curcumaaromatica 郁金) Salisb دىگەن ئىككى خىل ئوسۇملۇكنىڭ تۇگۇنەك يىلتىزى سىچۇەن، فوجيەن، جيېجاڭ ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ. تەمى قېرىغراق ئاچچىق، تەبىتى سوغۇق، يالنى تارقىتىپ توسالغۇلارنى ئاچىدۇ. قاننى سوۋۇتۇپ ئويۇغان قاننى تارقىتىدۇ.

ئەسكەرتىش: ① بەرى ئورۇنلاردا زەرچىۋە (姜黄) دىلەن

كۇركۈم (郁金) نى «سېرىق رەنجۈدل» دەپ ئىشلىتىمپ كەلمەكتە. ئەمەلىيەتتە (黄郁金) 姜黄 «زەرچۇۋە» دېيىلىدۇ. ئۇنىڭ شەكلى ئۇرۇچۇقسىمان، ئىككى ئۇچى ئۇشلۇق، رەڭگى كۇلرەڭ سېرىق ياكى سۇس خورمارەڭ. كېسىلگەن يۈزى ئاچ سېرىق پاقىراق، زەنجۈدل پۇرىغى چىقىپ تۇرىدۇ، كۇركۈمنىڭ شەكلى ئۇرۇچۇقسىمان سەل ياپىلاق، سەل ئېگىلىپ تۇرىدۇ، ئىككى ئۇچى دىققاق، كېسىلگەن يۈزى كۇلرەڭ قارا، پاقىراق، سىرتى قارامتۇل سېپىق پۇرىغى يوق، زەرچۇۋەنىڭ تەسىرى كۇركۈمدىن ياخشىراق.

② بەزى ئورۇنلاردا بۇۋانە 乌头 نى «پارپا» دەپ ئىشلىتىپ كەلمەكتە. بۇۋانە زەھەرلىك! ئەمەلىيەتتە بۇنداق دەپ ئاتاش مۇۋاپىق ئەمەس.

③ كۇركۈم جەدۋال (زەردۋار) ئەمەس.

قاقىلە (Fructus Amomi Cardamomi 豆蔻)

بۇ زەنجۈدل ئائىلىسىدىكى قاقىلە

(AmomumcardamomumL. 白豆蔻)

دېگەن كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇكنىڭ قۇرۇتۇلغان مېۋىسى. جەنۇبى ئامېرىكىدىكى دولەتلەر ۋە ۋېيېتنام، تايلاند قاتارلىق دولەتلەردىن چىقىدۇ. تەمى ئاچچىق. نەپىستى ئىسسىق. بەلنى ماگنۇزۇش، ئاشقازانىنى ئىسسىتىش، تاماق ھەزىم قىلىشقا يارىدەم بېرىش، ھاراقنىڭ رەھمىنى كېسىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

قۇستە (Radix Saussureae 木香)

بۇ مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى (Compositae — 菊科) دىكى قۇستە (Saussurea Lappa Clarke — 木香) نىڭ ئوسۇملۇكنىڭ يىلتىزى. ئاساسەن بۇنىنەندىن چىقىدۇ. تەمى قېرىغراق ئاچچىق، ئىسسىقلا مايىل. يەلنى تارقىتىپ ئاغرىق توختىتىش، ئاش-

قازان ۋە تالنى ئىسسىتىپ ئاشقازانغا خىزمەتنى ياخشىلاش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

قەلەمپۇر (Flos caryophylli 丁香)

بۇ 桃金娘科 (Myrtaceae) ئائىلىسىدىكى قەلەمپۇر دەرىخى (Eugenia caryophyllata Thunb 丁香) نىڭ قۇرۇتۇلغان غۇنچىسى بولۇپ، بۇ ئەركەك قەلەمپۇر (公丁香) دەپمۇ ئاتىلىدۇ. مالايا ئارالىدىن، ھىندونېزىيە ۋە شەرقىي ئافرىقىدىن چىقىدۇ. تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، ئاشقازاننى ئىسسىتىش، قۇسۇشنى پەسەيتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

قىزىل گىل (Bolus Rubra赤石脂)

بۇ — رەڭگى قىزىل، تەركىۋىدە كوپ مىقتاردا سۇ تۇتىدىغان كاۋالىن (高岭土) بولۇپ، ئاساسىي تەركىۋى $Al_2(HSiO_4)_2$ (كىرىمنى كىسلوتاسىنىڭ ئالىيۇمىنلىق تۇزى)، دولىتىمىزنىڭ شەرقى ۋە جەنۇبى قىسىملىرىدىن كوپ چىقىدۇ. تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، نەمى قىرتاغراق تاتلىق، ئۇچەيدە ئوزۇقنى تۇتۇپ، ئىچ سۇرۇشنى توختىتىش، قان توختىتىش، يارىلارنى قورۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

كورسەتكۈچلەر

1. ئۇيغۇرچە كورسەتكۈچ

ئا

ئابدىمىلىك ئۇرۇغى 554
ئابدىمىلىك يوپۇرمىغى 554
ئادىراسمان 543
ئادەتتىكى ئەمەن (ئوسۇملۇك ئىسمى) 410
ئاكتىنولىت (باشقا ئاتىلىشى) 472
ئالا كۆلۈك (ب) 544
ئالاچىپار قوڭغۇز (قوشۇمچە) 545
ئالا قوڭغۇز 544
ئالا تاۋبۇۋانىسى (ئۇ،ق) . . 331
ئالتۇن شاخ 184
ئالوي (ب) 102
ئالمىقات (ئو) 479
ئالمىقات ئۇرۇغى 479
ئالمىقات يىلتىز پوستى 479
ئالتاي شەھدىنى (ئو) . . . 203
ئالتاي رەۋىنسى (ئو ق) . . . 245
ئالتاي جەز بۇزارى (ئو) . . 415
ئالتاي مازارىونى (ئو) . . . 105
ئالتاي يۇلتۇز گۈلى (ئو) . . 99
ئاناز پوستى 507
ئاپتاپپەرەس 228
ئاپتاپپەرەس تەخسىسى 228
ئاپتاپپەرەس گۈلى 228
ئاپتاپپەرەس يىلتىزى 228
ئاپتاپپەرەس پورى 228
ئاچچىق چاي (ب) 161
ئاچچىق چېچەك 273
ئاچچىق تاۋۇز 112
ئاچچىق تاۋۇز ئۇرۇغى . . . 112
ئاچچىق تاۋۇز شاپىغى 112
ئاچچىق تاۋۇز يىلتىز تالقىنى. 112
ئاچچىق ئەمەن 237
ئاچچىق ئۇرۇك مېغىزى . . . 88
ئارپا بېدىيان 326
ئارپا ئۇندۇرمىسى 492
ئارچا ئۇرۇغى 380
ئات قۇلاق 177
ئاۋست (ب) 194
ئاش كوكىسى (ب) 63
ئازغان 519
ئاسىيا پاقا يوپۇرمىغى (ئو) . 257
ئاسىيا غاز ئوتى . 377
ئايلانما يوپۇرماقلىق سوغۇ گۈل (ئو، ق) 111

ئاگاھات 566
ئايۇۋان مەۋسى 325
ئاغچە گوشى 340
ئاغچە پىلىگى 340
ئاغچە بوپۇرمىغى 340
ئاق باش ئوت 156
ئاق بوبو ئۇرۇغى (ب) . . . 318
ئاق لىگۇا (ئو) 94
ئاقسۇ كەتمراسى (ئۇ، ق) . . 435
ئاق تـۇرۇپ ئۇرۇغى 318
ئاق شويمگۇل (ب) 477
ئاق چۇغلۇق 477
ئاق ئۇزمە (ئو) 90
ئاق قېيىن (ئو) 191
ئاق قېيىن قوۋزىغى 191
ئاق قىچا ئۇرۇغى 123
ئاقسۇ فەرھا 504

ب

بادام 450
بال (ب) 485
بالا ھەمرىيى 454
بالدىرغان 66
باشاق مۇگگوزى 398
باقاناق 205
بەگگى دىۋانە (ب) 532
بەللۇت 521
بەيجۇ 438
بەيجۇ 54
بەھمەن 402
بىلىق گۇل (ق) 215
بىنە پشە 158
بىرىتانىيە قارا ئەندىزىنىڭ بەر
گوستى قىسمى 97
بىرىتانىيە قارا ئەندىزى . . . 97
بىرىنجاسىپ (ب) 410
بىسلىقاق 163
بىسلىقاق ئۇرۇغى 163
بىسبايەج (ب) 185
بىمبە 497
بىمىش (ب) 329
بىيىمۇ 109
بىزو رۇلبەنجى (ب) 530
بۇدۇشقاق 289
بۇدۇشقاق ئۇرۇغى 289
بۇلدۇرگەن 213
بۇرى ساماق (ب) 457
بۇۋانە 329
بۇيا 229
بۇزۇن 354
بۇغا 468
بۇغا يۇمران مۇگگوزى 468
بۇغا قاتتىق مۇگگوزى 468
بۇغا مۇگگوز پىلىمى 468
بۇغا مۇگگوز قالدۇغى 468
بۇغا قەھرى 468
بۇغا پىيى 468
بۇغا ھاملىسى 469
بۇغا قۇيرۇغى 469
بۇغا قېنى 469
بۇغا ئوت (ئو) 453
بۇغا تاپان 307
بۇغا ئوت يىلتىزى 453
بوز تىكەن 161

بوز ئات قۇيرىقى (ق) . . . 423
بوشۇك تەۋرەتتى (ب) 506

د

دالا چاي (ب) 207
داڭگۇي 474
داغال كاناپ (ب) 269
داغلىق تۇدارى (ئۇ، ق) . . 286
داغۇر داڭگۇيى (ئو) 54
درۇنەج ئەقرەبى 128
دېڭىزىيا 429
دىۋى پىچەك (ب) 461
دۇدارتسىيە 214
دۇخو 296
دۇڭبېي يىپىشىقاق ئوتى (ئو) . . 501
دولانە 496
دۇپ 521
دۇپ چىنىسى 521
دورىلىق ئەڭلىك ئوت 366
دورىلىق لەيلىگۇل 280
دورىلىق غارىقۇن (ئو) . . . 125
دورىلىق گازۋان 118

ئې

ئېدىر غاز قانات ئوتى (ئو) . 315
ئېيىق ئوتى 179
ئېيىق تاپان 199
ئېيىق ئۇزۇم يوپۇرمىقى . . . 278
ئېيىق ئۇزۇمى 278
ئېيىق قۇلاق (ب) 383
ئېتىزلىق بوز تىكىنى (ئو، ق) 162
ئېتىزلىق قىرىق بوغۇمى . . . 401
ئېتىزلىق يوگىيى (ئو) . . . 405

ف

فەرغانە سوغۇ گۇلى 110
فېشىر سوتلۇك ئوتى 121

گ

گېپىس (ب) 138
گۇلەمبىر 548
گۇز قوناق ئوندۇرمىسى (ب) 443
گۇڭگۇرتلۇك گىيا (ب) . . 305
گۇڭگۇرت 549
گۇلسامساق 116
گۇلياسمان 119
گۇلسىمەن (ب) 119
گۇلنەپشە (ب) 158
گۇلخەيرى (ب) 280
گۇلسۇرۇق (ب) 317
گۇل بىنەپشە (ب) 158
گۇزەل مىۋىلىك سۇتلۇك ئوت (ئو) 283

خ

خام بوۋانە 330
خام گەج 138
خام ئەگرى سۇناي 481
خىمىل گۇل (ب) 495
خىمىل دەستەك (ب) . . . 506
خىنە گۇل 363
خىنە ئۇرۇغى 363

خېلەنشەن كەتمراسى (ئۇ، ق) 436
خەشەك نوخۇت (ب) 301
خىتمى (ب) 280
خەربىق (ب) 552
خوشاك (ب) 231
خەرەدل، سەپىت (ب) 123
خرپە (ب) 155

ئى

ئىگىر 537
ئىچكى مۇگۈل كەتمراسى 436
ئىملى سۇغۇ گۇلتى (ئۇ، ق) . 109
ئىملى كەتمراسى (ئۇ ق) . . 436
ئىملى گولەمبىرى (ئۇ) . . . 548
ئىملى قاغا تىرنىغى (ئۇ) . . 189
ئىملىك قېنى (ئۇ) 406
ئىنەك پىتى (ب) 554
ئىنچىكە يوپۇرماقلىق ھەك (ئو) 499
ئىنچىكەيوپۇرماقلىق كەۋرەك (ئۇ) 61
ئىنە بۇسۇلەب (ب) 164
ئىت ئۈزۈمى 164
ئىت ياڭىغى 532
ئىت ياڭىغى گۈلى 532
ئىت ياڭىغى مىۋىسى 532
ئىت ياڭىغى يوپۇرمىغى . . . 532
ئىت سىيگەك 570
ئىسپەغول 259
ئىشەك ئىكەن (ب) 388
ئىشەك قۇمۇچى 202
ئىشەك يېلىمى 429
ئىشلەنگەن بۇۋانە 329
ئىزمۇق 323
ئەگرى سۇنايى 481
ئەفتىمۇن (ب) 461
ئەفسىنتىن (ب) 237
ئەجۇائىن (ب) 325
ئەمەن 410
ئەنجىبار 169
ئەنجۇدان (ب) 499
ئەنجۇر 443
ئەگلىك ئوت 238
ئەرمىدۇن قوۋزىغى 222
ئەرمىدۇن ئۇرۇغى 222
ئەتىرگۈل 366
ئەينۇلا 508
ئەينۇلا كومۇرى 508
ئەينولا قېبقى 508
ئەۋفاربقۇن (ب) 207
ئىلانسىمان قامچا ئوت (ئو) . 169
ئىلان قاسرىغى (ب) 197
ئىلان پوستى 197
ئىلان تېرىسى (ب) 197

ج

جامكا 82
جاغجاق ئوت 192
جەمبىل 144
جەز بۇزار 415
جىن كىۋىزى 463
جىن شوخلىسى (ب) 164
جىن تاماكىسى (ب) 396
جىن چاتقىلى 370
جىنتىيانا 235
جىڭجىي گۈل باشىغى . . . 64
جىڭجىي گۈل 64

جىغان 525
جۇڭفار بوۋانسى (ئو) . . . 329
جۇڭفارىيەرمەدىگى (ئو) . . . 457
جۇڭگو داڭگۇيى (ئو) . . . 474
جۇڭگو ئىپىمق تاپمنى (ئو) . 199
جۇڭگو سۇيۇن دەردىخى (ق) . 560
جۇڭگو سىرتق بوگمىمى (ئو) 461
جۇڭگو چىنە گۇلى (ئو، ق) . 263
جۇڭگۇشى 452
جۇسەي ئۇرۇغى (ب) . . . 467
جۇۋدنە 325
جۇزنەك 359
جۇيخۇا گۇل يوپۇرمىغى . . . 80
جۇيخۇا گۇلى 80
جۇجەم (ب) 90
جوخۇت 104

ك

كاكنەج 173
كالا ئوت تېشى (ب) 429
كالا قۇلاق 383
كامپا (ب) 294
كالتمست (ق) 561
كامچاتكا كوك مارالى (ئو) . 546
كاپكاپ (ب) 153
كاپىراس 472
كاسىنە 233
كاۋا ساپىغى 503
كاۋا ئۇرۇغى 503
كاككۇك گۇلى 153
كەكرى 183
كەندىر (ئو) 486
كەندىر ئۇرۇغى 486
كەندىر يوپۇرماقلىق چاقماق (ئو) 309
كەك يوپۇرماقلىق بالدىرغان (ئۇ، ق) 67
كەك يوپۇرماقلىق ھىكەن (ئو) 403
كەك يوپۇرماقلىق چاقماق (ئو،ق) 311
كەك تارالغان ياۋا كوك پۇرچاق (ئو) 301
كەسلەنچۇك 120
كەپە 299
كەرمان 417
كەررەك (ق) 390
كەتمەن قوڭغۇز 351
كەترا 433
كەشنىز (ب) 63
كەۋرەك 61
كانىمىل تېشى 567
كبىر (ب) 299
كىلىن تىلى (ب) 166
كىچمك خوخا 390
كىچمك يوپۇرماقلىق سۇزە (ئو) 85
كىرپە تېرىسى 517
كېۋەز 446
كېۋەز ئۇرۇغى 446
كېۋەز غوزا شاكىلى 446
كېۋەز يىلتىزى 446
كېۋەز ئانىسى 269
كېۋەز ئانىسى ئۇرۇغى . . . 269
كېۋەز ئانسى يىلتىزى . . . 269
كىمىك ئوتى (ب) 144
كىمىك قېنى 400
كىمىك ئالمىسى (ب) 399
كوك ئەمەن . . . . . 225·252
كوك كاۋا ئۇرۇغى 272

كوك كاۋا شۇپىگى 272
كوك ياڭاق پوستى 465
كوك شۇمبۇيا (ب) 460
كوك چېچەك (ب) 233
كوك سېغىز 282
كوك مارال 546
كولرەڭ ئەمەن 70
كۇلى ئارچا يوپۇرمىغى . . . 280
كوممىقوناق ساقىلى 260
كورگەندىم (ب) 398
كويدۇرۇلگەن گەج 138
كوكۇيۇن 348
كۇدە ئۇرۇغى 467
كومۇش ئوت (ئو، ق) . . . 361
كوپ شاخلىق يۇلغۇن . . . 77

ل

لازا 555
لەپلەپ (ب) 405
لەيلىگۇل 180
لەيلى ئۇرۇغى 180
لەيلى يىلتىزى 180
لەيلىقازاق (ب) 535
لىگۇا ئۇرۇغى 94
لىگۋا ساپىغى 94
لىلىگۇل (ب) 116
لىپەكگۇل 357
لوپىۋۇر كەندىرى 141
لوۋاسەي (ب) 189
لۇئەن قان تېپىرى (ئو، ق) 433
لۇڭگۇ 510

م

ماگنىت تېشى 418
مالىنا 518
مامكاپ 153
مامسا (ئو، ق) 536
ماڭدار 264
مازارىيۇن 105
مارال قۇلاق 552
مارجان شوخلا (ب) 164
مەر مەر تېشى (ب) 409
مەرزەنجۇش 104
مىڭ دىۋانە يوپۇرمىغى . . . 530
مىڭ دىۋانە (ئو) 530
مىڭ دىۋانە ئۇرۇغى 530
مىڭ يوپۇرماق 551
مۇدەن گۇل (ئو) 249
مۇدەن يىلتىز پوستى 249
مۇندۇلاق (ب) 189
مۇنچاق قوراي 435
موردقات (ب) 479
موزاي تېشى 274
موڭغول ئەمىنى 225

ن

نامازشام گۇل (ب) 254
نانىخا (ب) 325
نەغەز گۇل 277
نەغەز گۇل يىلتىزى 277
نىلۇپەر 513
نىلۇپەر ئۇرۇغى 513
نىلۇپەر تۇرەلمە بېخى . . . 513
نىلۇپەر گۇل تېگى 513

ئىلۇپەر گۈلى 513
ئىلۇپەر ئاتىلىغى 513
ئىلۇپەر يوپۇرمىغى 513
ئىلۇپەر يوپۇرماق سېپى . . . 513
ئىلۇپەر يىلتىزسىمان غولنىڭ
بوغۇمى 513
ئىمام (ب) 127
ئىگشا ئالقىتى (گو،ق) . . . 481
ئۇجمغاي (ب) 159
ئۇشۇدۇر 564

ئو

ئوچاق چالمىسى 516
ئورال چۇچۇكبويىسى (گو) . 448
ئوردان (ب) 378
ئوتتۇرا چاكاندا (گو، ق) . . 53
ئورمان داڭگۇي (گو) . . . 294
ئوسما (گو) 151
ئوسما يىلتىزى 151
ئوسما يوپۇرمىغى 151
ئوتلاق رەيھانى (گو، ق) . . 128
ئوتلاق قاقرا تومشۇغى (گو) . 304
ئوغرى تىكەن 428
ئوغاق يوپۇرماقلىق چىغىر تىماق 176
ئوقيا يوپۇرماقلىق باۋا قوقان
گۈل (گو، ق) 100

پ

پاخماق چىنە گۈل (گو) . . . 262
پاكار مىڭ دېۋانە (گو، ق) . 531
پانوس ئوت (گو) 308
پاپى (ب) 441
پاشا ئوتى 528
پاقا يوپۇرماق 257
پاقا چاناق (ب) 488
پاقا يوپۇرماق ئورۇغى 257
پاقا يوپۇرماق ئوتى 257
پاقالەش (ب) 194
پاقا ئوتى (ب) 82
پەربون 72
پىلە قۇرۇتى 425
پىلە قۇرۇت مايىغى 425
پىلىك ئوت 279
پىلپىلگۈل (ب) 189
پىنىە 231
پىچان (ب) 175
پىچەكگۈل 444
پىچەكگۈل بېخى 444
پىستە 471
پىشىشىق گەگرى سۇناي . . . 481
پىۋا گۈلى (ب) 495
پىيزەك 342
پىر ژېۋالىسكى چاكاندىسى (گو
ق) 54
پوپەكلىك تاش ئوت 241
پۇرمە (ب) 368
پۇرمە يوپۇرماقلىق ئات قولاق
(گو) 177
پۇراقلىق دوخو 297
پوم (ب) 378

ج

چاكاندا 51

چاكاندا يەلتىزى 51
چاكا موغ 557
چامفۇر 69
چاچ كومۇر 387
چاگخو 294
چاگگىز (ب) 114
چار پاقا شىمىرىسى 547
چار پاقا تېمىرىسى 547
چار ئوت 161
چايسان 426
چاغىر چاي 101
چاھار پۇتى ئاسمانى (ب) . 428
چاقاق 309
چەيزە يەلتىزى 298
چەيزە غواى 298
چىگىت 446
چېتىن 114
چىچىرغان 525
چىلپايە 185
چىلان قوۋزىغى 440
چىنگۇل 262
چىنگىلىك 311
چىپار ئوت 181
چىركەي (ب) 272
چىشنە (ب) 352
چىغىرىتماق 175
چىغىرىتماق گۇلى (سۇسەر) . . 175
چىغىرىتماق يەلتىزى (ئىرسا) . 175
چىغىرىتماق ئۇرۇغى 175
چۆەنچۇك 346
چۇكا دەرىخى 270
چوكا دەرەخ مېۋىسى 270
چوكا دەرەخ يەلتىز پوستى . . 270
چوگۇنگۇل (ب) 362
چول سوغۇ گۇلى (ئو،ق) . . 111
چول رەيھىنى 127
چۇلۇك (ئو) 512
چۇلۇك مېۋىسى 512
چۇلۇك يەلتىز پوستى 512
چۇپۇرشاك 400
چوغۇندان 285
چوك ئالا قوگغۇز 545
چوك خوخا 388
چوك مېۋىسلىك چۇچۇكبۇيا
(ق) 450
چوك چىلان 440
چوك گۇللۇك لوپنۇر كەندىرى
(ئو) 142
چوك يوپۇرماقلىق بەھمەن
(ئو) 402
چوك يوپۇرماقلىق ئەرمىدۇن
(ئو) 222
چوك يوپۇرماقلىق ياۋا قوقان
گۇل (ئو، ق) 100
چوك يوپۇرماقلىق لويلا . . . 395
چوك يوپۇرماقلىق جىنتيانا . . 291
چۇقا 247
چۇغلۇق 477
چۇڭگون ئۇندۇرمىسى 493
چۇچۇكبۇيا 448

ر

رازيانا (ب) 326
راسەن (ب) 322
راۋغاش 245
رەۋەن 218
روشەنگۇل 187
رويان 378
رۇگەن (ب) 243

س

سانجىق ئوت 226
سامساق 146
سازاڭ 423
سەئتەر (ب) 144
سەللە گۇل 477
سەپرا ئوت يىلتىز پوستى . . 305
سەرخىس 195
سەۋزە ئۇرۇغى (ق) 502
سەبرە 102
سەبرە سۇقتۇرى 102
سېمىز ئوت 155
سېرىق چاي 207
سېرىق گۇللۇك ئىزمۇق (ئو) 323
سېرىق گۇللۇك قوڭغۇراق باش
(ق) 194
سېرىق گۇللۇك جىنتىيانا (ئو،
ق) 292
سېرىق ئوت (ب) 461
سېرىق چېچەك (ب) 328
سېرىق موم 485
سېرىق بۇيا (ب) 448
سېرىق قىچا ئۇرۇغى (ق) . . 125
سېرىق يوگەي 461
سېرىق گۇللۇك قاشقا بىدە . . . 234
سېرىس 414
سېرىس گۇل غۇنچىسى . . . 414
سېرىس قوۋزىقى 414
سېسىق ھىڭ (ب) 499
سېسىق سانجىق ئوت (ئو) . 226
سېسىق ئەمەن (ق) . . 254-225
سېسىق لويلا 569
سىبىرىيە مامىرىسى (ئو) . . 264
سىبىرىيە مىڭ يوپۇرمىغى (ئو،
ق) 552
سىبىرىيە چىڭگىلىگى (ئو) . 311
سىبىرىيە قارىغىيى (ئو) . 312
سىدە (ب) 251
سىلىق مىۋىلىك چۇچۇكبۇبا
(ئو، ق) 449
سىليودا (ب) 542
سىماپ سولفات مەدىنى . . . 419
سىرسۇرۇخ 419
سېغىن چېچىگى 210
سىيادان 71
سوكات 568
سوقا چىلان (ب) 440
سوغۇ گۇل 109
سۇلۇك 349
سۇ لازىسى (ب) 166
سۇمۇق (ب) 562
سۇمبۇل 412
سۇ بولدۇرگىنى 167
سۇڭ پىياز 68
سۇڭ پىياز ئېقى 68
سۇڭ پىياز ئۇرۇغى 68
سوپۇن دەرەخ 558
سوپۇن دەرەخ تىكىنى 558
سوپۇن دەرەخ مىۋىسى . . . 558
سۇسىز شور 245
سۇ تىگەن (ب) 161
سۇ يالپۇزى 172
سۇغۇر ئوت (ب) 159
سۇ قامچا ئوتى 166
سۇغۇر سېسىق ئوتى (ب) . 432
سۇ قامچا ئوتى ئۇرۇغى . . . 166
سۇگەت 217

سۇسۇن جامكا (ئو، ق) . . 83
سوسۇن كۆلسلۇك ئىت يىگمىغى
(ئو، ق) 533
سۇزە 85
سۇتلۇك ئىوت 283
سۇت ئوت 153
ستالاكتىت 452

ق

قاجمگۇل 135
قاجمگۇل ئۇرۇغى 135
قاجىلىق ئەمەن (ئو، ق) . . 225
قال (ب) 217
قالمك (ب) 282
قار يوپۇرماقلىق سەپرا ئوت . 205
قار يوپۇرماقلىق پەربون (ئو) 72
قاتلىق ئىورۇك مېغىزى (ق) 90
قاۋار گۇل (ب) 180
قاۋۇز 275
قاۋۇز شوپىگى 275
قاۋۇز شاپاق ئېچى 275
قاۋۇز شورى 275
قاۋۇزەك 308
قاش پاقا قېچى 488
قاش ئوت 241
قاش بۇرگۇن 206
قاش چېچىگى 473
قازىلانغان شور 245
قاغ بوز تىكىنى 161
قاغ دېنى 341
قاغ خوجىسى (ب) 192
قاغ ئىت ئۇزۇمى 204
قاغ جىنتىيانسى (ئو، ق) . . 236
قاغ سەر سۈيلى (ب) 210
قاغ لەيلىسى 302
قاغ دۇلتۇز گۇلى (ئو، ق) . 100
قاغ قامچا ئوتى (ئو، ق) . 170
قەبمى مىس 565
قەگگە يوپۇرماق گۇلى . . . 92
قەگگە يوپۇرماق (ئو) . . . 92
قەر تىز 107
قەرەنجۇدل (ئو، ب) . . . 522
قەۋەككول چاي (ب) 203
قەسۇى قوناق 259
قىلقانات 171
قيانشان چېتىنى (ئو) . . . 114
قېمىنە يوپۇرماقلىق پاۋا ماش
(ئو) 128
قىزىك قوڭغوزى (ب) . . . 561
قوپيمن (ب) 305
قوگە قۇلاق (ب) 243
قوگە قاپان 538
قوخمى كاهو (ب) 374
قوخا پۇرچاق (ب) 301
قوخا قۇخۇمى 130
قوخا قاشلىغى ئېچكى پەردە-
سى (ب) 494
قولۇق يوپۇرماقلىق مەرزەنجۇش
(ئو) 104
قۇلۇقچى قوڭغۇز (ب) . . . 561
قوم سېرىق يوگەي (ئو، ق) . 462
قوڭگۇز قېرىغى (ب) . . . 342
قوسقاق ئوتى 384
قوشقان كالپۇك 407
قوشقان قۇلاق 451

توشقان زەدىگى 455
توغراق 200
تۇدارى (ق) 286
تۇخۇم سېرىق يېغى 130
توخۇم شاكسال پەردىسى . . . 130
تۇخۇم شاكلىسى 130
تۇخۇمەك 393
تۇخۇمەك گۇلى 393
تۇخۇمەك غۇنچىسى 393
تۇخۇمەك مۇدسى 393
تۇخۇمەك يۇمران شېخى . . . 393
تۇخۇمەك يوپۇرمىغى 393
تومۇر تىكەن (ب) 428
تورسۇلداق 432
تۇتۇشقاق (ب) 75
تۇكچە كوت (ب) 269
تۇكلۇك داگگوي (گو،ق) . . 297

ئۇ

ئۇلار 473
ئۇچار چاشقان مايىغى 335
ئۇچقات 148
ئۇرۇقلاتقان ئاق تۇرۇپ (ق) 318
ئۇسۇك ئۇرۇغى 374
ئۇزۇن تۇمشۇقلۇق يارماق گۇل . . 356

ۋ

ۋاك (ب) 532
ۋاسالغۇ 90
ۋەج 537

ش

شاپتۇل يوپۇرمىغى 333
شاپتۇل چېچىگى 333
شاپتۇل مېغىزى 333
شاپتۇل يېلىمى 333
شەپەرەك مايىغى 145
شەھدان 203
شەرق ماگدارى (گو،ق) . . . 265
شەرق قامچا گوتى 372
شەيتان پوقى (ب) 525
شەمشات 188
شىبس (ب) 328
شىنجاك بالدىرغىنى (گو) . . 66
شىمال سېغىن چېچىگى (گو) 210
شىنجاك گەگلىك گوتى (گو) . 238
شىنجاك قىزىل چوغلۇغى (گو،ق) 354
شىنجاك قان تەپەرى (گو) . . 432
شىنجاك گارچىسى (گو،ق) . 382
شىنجاك يىموساۋى (گو) . . . 344
شياگدۇزا (ب) 458
شىغىلداق 487
شىزاك گارنىبىسى (گو،ق) . . 240
شوخلەك (ب) 173
شورلۇق چېغىردتمىغى 175
شۇمشا 458
شۇمبۇيا 460
شور 245

ي

يادا تاش 422
يالغان قاپاق (ب) 269
يالتمراق تاش (ب) 542
يالمان قۇلاق 391
يالپۇز 78
يالغان رەيهان 60
يانتاق (گو) 522
يانتاق شكمرى 522
ياڭاق 465
ياڭاق مېغىزى 465
ياڭاق شېخى 465
ياڭاق پاسلى 465
ياپچان (ب) 223
ياپلاق غوللۇق پىمىزەك(گو،ق) 343
ياچۇەك تۇخۇمى 506
يارماق گۈل 356
ياتا تۇك (ب) 506
ياتما پاقا يوپۇرمىغى 259
ياتما جىنتمياتا (ق) 236
ياتما قوتور گوت 86
ياتما نىلوفەر 205
ياتما توشقان قۇلاق (ق) . . 451
ياۋا تاۋۇز (ب) 112
ياۋا سامساق 320
ياۋا كونجۇت 367
ياۋا قامچا گۈل (گو،ق) . . 136
ياۋا زىرە (ب) 327
ياۋا كەشمىر 261
ياۋا بېدىيان (ق) 327
ياۋا كوك پۇرچاق 301
ياۋا كوكنار (ب) 535
ياۋا سۇپۇرگە گۈرۇغى . . . 267
ياۋا قۇلماق 215
يىاۋا ماش 128
يىاۋا گەپپۇنگۈل 535
ياۋا خىنە (گو،ق) 365
ياۋا گۈلسامساق (گو) 116
ياۋا زاغون 534
ياۋرۇپا جۇزنگى (گو) . . . 359
يايلاق شۇمشىسى (گو،ق) . . 302
ياز غازدگى 137
يەر باغرى گوت (ب) . . . 391
يەرلىك داگگوي (ق) 467
يەر مەدىگى 457
يەر توزغىغى 396
يىمۇساۋ 344
يىمۇساۋ گۈرۇغى 344
يىلپىز سوگىگى 293
يىمەك گاكاتسىيىسى (ب) . . 414
يىمىشقاق گوت 501
يىمىشقاق غاز تاپان گوتى (گو) 159
يىزدىخو 211
يىزدىخو گەمىنى (گو) 211
يۇلتۇز گۈل 99
يۇلغۇن 77
يۇملاق بوپۇرماقلىق بۇغا تاپىـ
نى (گو) 307
يۇملاق يوپۇرماقلىق بوۋانە(گو،ق) 331
يۇمشاق مانگان مەدىنى . . . 209

يۇمغاقسۇت 63
يۇمغاقسۇت ئۇرۇغى 63
يۇمغاقسۇت يىلتىزى 63
يونىمۇ 542
يوپۇرماقسىز ئىت سىمىگەك . . 570
يۇغۇچ (ب) 340
يوگىمەچ 405

ز

زاراگزا چېچىگى 337
زاراگزا (ئو) 337
زەرشىك (ب) 219
زەمچە 562
زېسۇ 56
زېسۇ ئۇرۇغى 56
زېسۇ يوپۇرمىغى 56
زېسۇ غۇل - شېخى 56
زىچ غوللۇق ھىك (ق) . . . 501
زىرە (ق) 328
زىرىق 219
زۇۋىا 108
زۇلۇك (ب) 349

غ

غالچەك 527
غاردقۇن 125
غار - غار (ب) 173
غاز قانىتى ئوت 315
غاز ئوت 376
غاز تاپان ئوت 159
غول چېچى (ب) 360
غول يوگەيدىغان سىرىق چاي
(ئو) 207
غول ئورايدىغان چىگگىلىك . . 314
غولجان (ب) 499
غۇنچە ئۇزۇم 59

ھ

ھايۋانات سوگىگى 510
ھەر خىل يوپۇرماقلىق مەرزەنـ
جوش (ق) 105
ھەرە ئوگىسى 540
ھەرە ھوكونىسگى (ب) . . . 540
ھەپرەك 254
ھەسەل 485
ھەشقىپىچەك 287
ھەشقىپىسىچەك ئۇرۇغى . . . 287
ھەششەتول ھەجەل 109
ھەزىم ئىچىتقۇسى 491
ھىكەن سېسىرىغى 403
ھىندى نىلۇ پىسى 194
ھىك 499
ھىقىق 566
ھولبە (ب) 458
ھول ئەگىرى سۇنداي 482
ھورمىل 543

ق

قامچا ئوت ئۇرۇغى 372
قانىمسە 494
قانتىمپەر 432

قارا بۇيا (ب) 448
قارىياغاچ 251
قارىياغاچ قوۋزىغى 251
قارىياغاچ يوپۇرمىغى 251
قارىياغاچ پوستىگى 251
قارا چىكەتكە 272
قارا ئەندىز 322
قارا كوز بېدىيان 328
قارا قول بوۋانىسى (ئۇ،ق) . 331
قارا ئۇرۇك 526
قارا قوغۇر 375
قارا قوغۇر يوپۇرماقلىق سانجىق
ئوت (ق) 227
قارا زىرىق (ئو) 219
قارىغاي 312
قارىغاي پۇتىغى 312
قارىغاي چېگى 312
قارىغاي يوپۇرمىغى 312
قارىغاي مىۋىسى 312
قارىغاي مەرىزى (ب) . . . 125
قارىغاي پوقىغى (ب) . . . 125
قارىغان 368
قارىمۇق 362
قاتتىق تۈكلۈك ئۈچقات (ئو) 148
قاتتىق تۈكلۈك بىنەپشە . . . 159
قاشقا بېدە 234
قاشلىق ئوت (ئو) 401
قاغا تىرنىغى 189
قاغا قامغىقى 214
قاغا جىگدە 524
قاغا جىگدە يىلتىز پوستى . 524
قاقرا تۇمشۇق 304
قىزىل گەچ 560
قىزىل چوغلۇق 352
قىزىل يوپۇرماقلىق رەۋەن (ئو،
ق) 245
قىزىل تومۇر مەدىنى 420
قىزىل تاسما (ب) 266
قىزىل دۇلانە (ئو) 496
قىزىل قۇلاق (ب) 173
قىزىل بىجەش 221
قىزىل مىۋىلىك شاقا قول . . 436
قىزىل قان تىپەر (ب) . . . 457
قىزىل گۈل 317
قىزىل بۇغداش 221
قىزىل قۇرۇت (ب) 423
قىزىلمۇچ (ب) 555
قىزىل بوياق (ب) 54
قىزىل مارال 408
قىل يوپۇرماقلىق ئەمەن . . . 223
قىل يوپۇرماقلىق شىۋاق (ب) 223
قىرىق يوپۇرماق (ق) . . . 197
قىرىق بۇغۇم 83
قىرىق بوغۇمسىمان چاكاندا (ئو) 51
قېرىقىز 75
قېرىقىز ئۇرۇغى 75
قېرىقىز يىلتىزى 75
قېرىقىز يوپۇرمىغى 75
قىرلىق پىندەك (ئو،ق) . . 344
قىرلىق پىيىزەك (ئو) . . . 342
قىسقا يىلتىزلىق ياۋا سامساق
(ئو) 320
قىسقا غوللۇق داڭگوي (ئو) . 296
قۇرالاي 335
قىغ قوكغۇزى 561
قول يۇغۇچ (ب) 362
قۇ 177

قۇلماق 495
قۇندۇز گوت 129
قوگفۇراق گۇل 95
قوچاق قول 441
قۇرۇت گوت 484
قوي كوزى گوت 399
قومۇچ يملتىزى 133
قومۇچ 133
قۇچقاچ تمل 266
قۇش قانات (ب) 195
قۇش گىزى (ب) 473

ئو

گوت 142

ئۇ

ئۇرگىنەك 169
ئۇچ يوپۇرماقلىق غاز تاپان (ئو،قو) 161
ئۇشنە 188
ئۇزمە 90
ئۇزمە يملتىزىنىڭ گاق پوستى 90
ئۇزمە يوپۇرمىغى 90
ئۇزمە شىبخى 90
ئۇزمە مىۋىسى 90

2. داۋالاش كورسەتكۇچ

1. يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش.

پاشا ـ قۇرۇتلارنى ئىسلاپ ئولتۇرۇش (505) (553) (569) (570)

تارقىلۇچان زۇكامنىڭ ئالدىنى ئېلىش (58) (527)

قىزىلنىڭ ئالدىنى ئېلىش (151) (196) (240)

تارقىلۇچان مېڭە پەردە ياللۇغىنىڭ ئالدىنى ئېلىش (196)

2. يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنى داۋالاش

تارقىلۇچان زۇكام (68) (78) (139) (152) (196)

قىزىل (59) (63) (68) (76) (78) (79) (134) (240) (303)

قۇلاق ئاستى بەز ياللۇغى (152) (195) (196) (198) (423) (427)

«ب» تىپتىكى مېڭە ياللۇغى (139)

ئوتكۇر جىگەر ياللۇغى (73) (94) (119) (142) (143) (152) (170) (208) (224) (347)

سوزۇلما جىگەر ياللۇغى (89) (94) (143) (200) (208)
(343) (373)
سېرىق چۇشۇش تىپىدىكى جىگەر ياللۇغى (143) (162) (170)
(176) (200) (217) (224) (233)
بوغما (152)
كوكيوتەل (120) (128) (143) (174) (185) (340)
(382)
تولغاق (63) (119) (143) (146) (155) (157) (160)
(165) (167) (168) (170) (171) (174)
(192) (212) (215) (220) (221) (223)
(226) (231) (304) (320) (323) (377)
(478) (486) (509) (514) (521) (523)
(528)
ئاميۇبالىق تولغاق (157) (231)
بەزگەك (200) (235) (500)
قاتما (553)
ئوتكۇر يۇقۇملۇق كېسەللىكلەردىكى يۇقۇرى قىزىتما (430)
سازاڭسىمان مەددە كېسىلى (103) (467) (508)
تو - تو قۇرۇت كېسىلى (217) (267) (502) (508)
پىچان قۇرۇت كېسىلى (377) (503)
كېزىك (174)

3 . ئىچكى كېسەللىكلەر

(1) نەپەس شىتۇڭى

زۇكام (65)(52)(58)(60)(62)(67)(71)(72)
(73)(76)(79)(80)(82)(106)(184)
ئوتكۇر كانايچه ياللۇغى(58) (96) (103) (106)(108)
(110)(117)(182)(480)
سوزۇلما كانايچه يالىلۇغى (92)(93)(94)(96)(98)
(100) (105) (107) (110) (113) (131)
(165) (189) (215) (233) (281) (286)
(465)
كانايچىلەرنىڭ كېڭىيىشى (117)(134)(286)
زىقى (52) (53) (103)(108)(115)(120)(124)
(129) (319) (424) (447) (455) (533)
(547)
ئوپكه ياللۇغى (52) (149) (160) (215) (248)
ئوپكه يىرىڭلىق ئىششىغى (99)(134)(149)(415)
سىرغىتمىلىق كوكىرەك پەردە ياللۇغى(150) (284)(286)
(441)
ئىسسىق ئوتۇش (58)(232)(276)(559)
يوتەل (76)(87)(89)(94)(98)(117)(124)(126)
(192)(206)(447)
ئوپكه سىلى (93) (94) (115) (138) (172) (182)
(216) (242) (292) (313) (480) (483)
(488)(455)(437)(389)
قان توكۇرۇش(99)(111)(160)(173)(301)(377)
(379) (389) (408) (409) (485) (488)
(490)(508)

ئوزلۇگىدىن تەرلەش، ئوغرى تەر (53) (253) (467) (478)
(520)
بېقىن ئاغرىش (342)

(2) ھەزىم قىلىش شىتۇڭى

ئوتكۇر ئاشقازان - ئۇچەي ياللۇغى (232)
ئاشقازان ئاغرىش، قۇساق ئاغرىش (67) (106) (126) (164)
(181) (201) (223) (230) (336) (524)
(577) (509) (459) (447)
سوزۇلما ئاشقاران ياللۇغى، قوساق كوپۇش (142) (212) (318)
(319) (325) (492) (493) (500) (538)
ھەزىم قىلىش ناچارلىغى (212) (216) (326) (373) (439)
(525)
ئاشقازان نېرۋ پائالىيىتىنىڭ بۇزۇلۇشى (98) (318)
ئاشقازان، 12 بارماق ئۇچەي يارىسى (56) (110) (130)
(131) (312) (381) (439) (465)
قۇسۇش، كوڭۇل ئاينىش (473) (449) (516) (508)
(58) (421) (526)
قان قۇسۇش (139) (160) (173) (244) (250) (377)
(381) (387) (389) (394) (404) (408)
قەۋزىيەت (103) (178) (181) (246) (288) (456)
(460) (465) (486) (487)
ئىچ سۇرۇش (102) (186) (258) (259) (262) (440)
(445) (462) (463) (498) (514) (516)
(524) (534)

ئۇچەي يالۇغى (136) (155) (160) (167) (170)
(186) (220) (226) (228) (244) (304)
(392) (521)
بوۋاسىر (81) (267) (385) (394) (444) (512) (517)
(541)
سوئى چىقىش (84) (521) (527) (531)
جىگەر قېتىش، قوساققا سۇ يىغىلىش (56) (92) (94) (273)
(286) (288) (525)
ئوت يول تېپىش (225)
ئوت يولىدىكى سازاڭسىمان مەددە كېسىلى (267) (509)
ئوتكۇر ئوت خالتا يالۇغى (225)
ئوتكۇر ئاشقازان ئاستى بەز يالۇغى (73)
سوقۇر ئۇچەي (145) (162) (244) (250) (385)
ئۇچەي توسۇلۇش (319)

(3) قان ۋە قان ئايلىنىش شىتۇئى

قان ئازلىق (377) (433) (437) (470) (476) (482)
(485)
قايتا ئىشلىنىشى توسقۇنلۇققا ئۇچراش خاراكتېرلىك قان ئازلىق
(178) (470) (483)
قان پلاستىنكىلىرىنىڭ ئازىيىشىدىن بولغان سوسۇن داغ
(178) (240) (394)
سەزگۈرلىگى ئېشىپ كېتىشتىن بولغان سوسۇن داغ (240)
(440)
ئاق، قان كېسىلى (178)
قان تروموبوسى خاراكتېرلىك تومۇر يالۇغى (248)
رېۋماتىزملىق يۈرەك كېسىلى (416)

يوقۇرى قان بېسىم(81)(92)(137)(138)(143)(228)
(276)(345)(358)(369)(394)(401)
(478)(480)(529)

(4) سۇيدۇك چىقىرىش شتۇكى

ئوتكۇر بورەك ياللۇغى (61)(126)(165)(258)(260)
(262)(276)(280)(286)(345)
سۇزۇلما بورەك ياللۇغى(260)(271)(272)(288)(401)
ئىششىق (183)(360)(435)(498)(554)
دۇۋساق ياللۇغى (165)(258)(263)(265)(266)
(268)
سۇيدۇك يول ياللۇغى(119)(186)(229)(258)(263)
(266)(268)(270)(277)
قان سىيىش (136)(381)(391)(509)(389)
سۇيدۇك يول تېشى(126)(181)(258)(282)(316)
(466)
سوزنەك (207)
سىغىلىس (207)
سۇتسىمان سىيىش (228)(334)(401)
سوزۇلما خاراكتىرلىك مېزى بەز ياللۇغى (165)(255)
ئۇرۇقدان غىلاپ پەردىسىگە سۇ يىغىلىش (327)
پات - پات سىيىش (518)(520)
سىيگەك (467)(507)(511)(520)
ئەرلىك جىنسىي ئاجىزلىق (456)(460)(469)(472)
(474)(480)(485)(519)(542)
ئىھتىلام (68)(446)(455)(457)(458)(466)

(517) (514) (511) (507) (485) (469)
(520)(519)

(5) ئىچكى ئاجراتمىلار شتۇڭى

پوقاق (76) (217)
شپكەر سىمىش كېسىلى (195) (445) (480) (483)

(6) ھەركەت شتۇڭى

ئوتكۇر رېۋماتىزملىق بوغۇم يالـلۇغى (62) (186) (290)
(295) (300) (301) (304) (309) (556)
(331) (330) (369) (373) (554)
سوزۇلما رېۋماتىزملىق بـوغۇم يالـلۇغـى (126) (164) (218)
(292) (293) (297) (298) (364) (307)
(300) (301)
رېۋماتىزملىق بەل - پۇت ئاغرىش (52) (68) (92) (168)
(474) (533)
مۇپاسىل (216) (238) (371)
ئولتۇرغۇچ نېرۋ ئاغرىش (295) (533)
ئـاجىزلىق ۋە زەخملىنىشتىن بـولغان بـەل - پـۇت ئاغـرىشلار
(168) (173) (297) (358)
چوڭ سوڭەك بوغۇملىرى كېسىلى (338) (358)

(7) نېرۋ شتۇڭى

باش ئاغرىش (55)
باشنىڭ بىر تەرىپى ئاغرىش (55) (62) (65) (67) (347)
(427)
نېرۋ ئـاجىزلىق (92) (117) (142) (223) (252) (313)
(381) (413) (415) (416) (454) (500)
(511) (537)

همستېرىيه (449)
تۇتقاقلىق (120) (130) (423) (426) (563)
تارتىشىش (170) (179) (430)
ئېغىز - كوزنىڭ مايماق كېتىشى (353) (426)
ياتا پالەچ (326) (353) (427)
قوۋۇرغا ئاغرىق نېرۋ ئاغرىش (323) (340)

(8) زەھەرلىنىش

زەھەرلىك نەرسىلەرنى خاتا يېيىش (95)
زەھەرلىك ئىلان چېقىش (86) (185) (187) (189) (208)
(212) (310) (552)
ئالا قوڭغۇز بىلەن زەھەرلىنىش (253)

4. تاشقى كېسەللىكلەر

ئاياق قاپىرىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش (62)
ئۇششۇكنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە داۋالاش (486) (556)
سىرتقى يارىلىنىشتىن قاناش (103) (119) (306)
كۆيۈك (131) (229) (240) (244) (252) (309)
(385) (386) (405)
قايرىلىش ۋە سوقۇلۇش (555)
بەل چىم بولۇش ۋە سانجىق تۇرۇش (374)
يىقىلىپ - ئۇرۇلۇپ زەخمىلىنىش (165) (168) (178) (185)
(211) (302) (334) (342) (349) (551)
سۈنۈق (251) (374) (524)
پۇتتىكى جاراھەتلەر (392)
سەينەك (165) (168) (185) (186) (202) (546)

غەلۋىرەك (56) (68) (152) (154) (156) (162) (165)
(168) (182) (183) (187) (190) (193)
(202) (371) (389) (435)
قاداق (397) (464)
چاقا - جاراھەتلەر ئىششىپ زەھەرلەش (382) (384)
گەدەندىكى تۈك خاتالتا ياللۇغى (156) (480)
دولمغا چىققان چاقدلار (95)
چاقا - جاراھەتلەرنىڭ ئېغىرى ئۇزۇنغىچە يۇتمەسلىك (568)
چىقان (81) (149) (154) (156) (159) (178) (181)
(183) (193) (218) (230) (238) (559)
لىمفا كانال ياللۇغى (159) (204)
لىمفا سىلىق (120) (122) (138) (157) (190) (201)
(207) (217) (248) (365) (373) (554)
(559)

5. تېرە كېسەللىكلىرى

ھول تەمرەتكە (131) (143) (167) (230) (238) (315)
(550)
شاپاق يارىسى (89) (178) (218) (394) (550) (563)
(568)
بەدەن تەمرەتكىسى (172) (298) (553)
نېرۋ خاراكتىرلىك تېرە ياللۇغى (131) (466) (545) (550)
ئېشەك يەمى (يەل تاشما) (62) (65) (82) (167) (148)
(212) (268) (310) (429) (542)
تېرەقچىتمىسى (78) (124) (205) (271) (306)
بەلۋاغسىمان قوقاق (268) (374) (421)
تەڭگىلىك تەمرەتكە، (157) (200) (545)
باش تەمرەتكىسى (178) (466) (553)

قوتۇر (200) (230) (253) (271) (306) (550)
قارا تەمرەتكە (پللاگمرا) (69)
ئاياق تەمرەتكمسى (227) (232) (437) (570)
ئاق كېسەل (ئالاپمسى) (464)
دانمخورەك (67) (548)
چاچ چۇشۇش (347) (487)
فول تەمرەتكمسى (232)
سوگەل، مەك (84)

6. ئايالىلار كېسەللىكلىرى

هېيىز تەڭشەلمەسلىك (208) (304) (318) (345) (346)
(360) (361) (367) (375) (447) (475)
(482) (490)
ئاغرىتمپ كېلمدىغان هېيىز (173) (229) (324) (336) (338)
(342) (354) (404) (475)
هېيىز كەلمەسلىك (72) (172) (250) (303) (334) (336)
(337) (343) (358) (360) (397) (371)
(379) (435)
تەتۇر هېيىز (467)
هېيىزنىڭ زىيادە كېلىشى ۋە بالا ياتقۇنىڭ پائالىيەتچان قانىشى
(130) (136) (176) (178) (196) (229)
(375) (381) (385) (389) (391) (394)
(411) (404) (447) (478) (490) (516)
(517)
ئاق خۇننىڭ تمرىتىپ كېلىشى (56) (119) (156) (157)
(181) (324) (354) (508) (512) (516)
(550)

هاممدارلىق قۇسۇشى (516)
هاممدارلىق يۇقۇرى قان بېسىم (124)
بويىدىن ئاجراشنىڭ دەسلەپكى بەلگىسى (440) (462)
ئادەتتىكىدىن بويىدىن ئاجراش (504)
توغۇتتىن كېيىن قورساق ئاغرىش (336) (348) (497)
بالا ھەمرىيى چۈشمەسلىك (303) (358)
تۇغۇتتىن كېيىن ئاستى قۇرۇماسلىق (371)
تۇغۇتنى تېزلىتىش (555)
تۇغۇت قېزىتمىسى (348)
داس بوشلۇغى ياللۇغى (218)
بالىياتقۇ تۇۋەنلەپ كېتىش (306) (447) (521) (555) (563)
ئاددى خاراكتىرلىك بالا ياتقۇ ياللۇغى (218)
جىنسىي يولنىڭ تامچە قۇرۇتى (89)
سۈت، پېتىشمەسلىك (202) (392) (447)
سۈت چۈشمەسلىك (113) (270) (340) (363) (503)
سۈتنىڭ سوغۇلۇپ كېتىشى (193)
سۈت بەز ياللۇغى (68) (76) (113) (149) (154) (159) (183) (192) (278) (281) (354) (363) (365) (470) (504) (541)
هاممدارلىقتىن ساقلىنىش (83)

7. بالىلار كېسەللىكلىرى

كاناي ياللۇغى (110)
ئوپكە ياللۇغى (288) (483)

چۇچۇش (206) (425)
ھەزىم قىلىش ناچارلىغى (103) (167) (368) (461)
(494) (497)
راخىت (86)
بالىلار پالىچى (365)
سىيگەك (68) (462) (464) (494) (519)
بالىلار چۇقۇقى (124) (327) (459)
ئاق سولا (سۇت قېتى) (298)
باش - يۇز قىسمىدىكى چاقىلار، بۇۋاق ھول تەمرەتكىسى (198)
(430) (503)

8 . بەش ئەزا بولۇم كېسەللىكلىرى

كوز قاپاق جىيەكلىرىنىڭ ياللۇغى، يىڭنە ئاسقۇ (154) (198)
(223) (394)
كوز بىرىكتۇرگۇچى پەردە ياللۇغى (81) (84) (91) (164)
(179) (186) (187) (204) (227) (244)
(345) (373) (429) (135)
تراخوما (84)
كوز مۇڭگۇز پەردىسىنىڭ بۇلۇتلىشىپ قېلىشى (429)
كوز مۇڭگۇز پەردە ياللۇغى (84)
كوز چىڭىتقۇچى پەردە ياللۇغى (137)
كوز قارىچۇغىنىڭ تارىيىش كېسىلى (136)
نامازشام قارغۇسى (146) (200) (313)
ئورتا قۇلاق ياللۇغى (131) (204) (466) (483)

قۇلاقفا قۇرۇت ـ هاشاراتلەر كىرىپ قېلىش (468)
بۇرۇن قاناش (65) (136) (139) (178) (244) (250)
(253) (377) (379) (381) (387) (389)
(391) (402) (408) (467) (516)
سوزۇلما بۇرۇن ياللۇغى (290)
پىشانە سوڭەك كاۋىگىنىڭ ياللۇغى (170)
سەزگۈرلىگى ئېشىپ كېتىشتىن بولغان بۇرۇن ياللۇغى (250)
قىزىل بۇرۇن (338)
گال ـ تاماق ياللۇغى (126) (128) (218)
بادامسىمان بەز ياللۇغى (96) (154) (174) (184) (204)
(211) (215) (218) (227) (248) (397)
(470) (508)
ئۇنى پۈتۈش (131) (251) (319) (338)
چىش ئاغرىش (103) (200) (201) (290) (483) (523)
(531) (541) (547) (549)
ئېغىز ـ تىلدىكى يارىلار (227) (276) (486)

9. راك

قىزىل ئوڭگەچ راكى (قىلتاماق) (165) (365) (466) (509)
(554)
ئاشقازان راكى (165) (466)
جىگەر راكى (509)
ۆت [illegible] راكى (509)
بالىياتقۇ بويۇنىنىڭ راكى، بالىياتقۇ راكى (221) (334)
(403)

土鳖虫 (351)
土当归 (475)
土荆芥 (568)
土茯苓 (599)
马蔺 (175)
马蔺子 (175)
马蔺花 (175)
马蔺根 (175)
马先蒿 (315)
马尾黄莲 (226)
马宝 (421)
马齿苋 (155)
马勃 (395)
马钱子 (586)
小连翘 (207)
小叶薄荷 (85)
小回香 (326)
小根蒜 (320)
小回回蒜 (199)
小蓟 (389)
小鼯鼠 (335)
小蓬 (206)
千屈菜 (526)
千叶蓍 (550)
千里光 (187)
千日红 (119)
山羊血 (405)
山药 (443)
山姜黄 (332)
山豆根 (595)
山茱萸 (601)
川芎 (346)
川楝子 (571)
卫矛 (370)
飞燕草 (547)

خەنزۇچە كورسەتكۈچ

(汉文索引)

بىخۇالىقلار 1

一枝黄花 (184)
一枝蒿 (211)

بىخۇالىقلار 2

九节菖蒲 (414)
丁香 (610)

بىخۇالىقلار 3

大叶白蜡树 (222)
大叶矾松 (401)
大叶秦艽 (291)
大叶橐吾 (100)
大叶藜 (394)
大口静灰球 (395)
大枣 (439)
大黄 (243)
大葱 (68)
大戟 (283)
大蓟 (387)
大蒜 (146)
大青叶 (151)
大花罗布麻 (142)
大头麦角菌 (397)
大菟丝子 (461)
大麻 (485)
大虎背芫青 (544)
大红藤 (581)
土三七 (407)
土大黄 (177)
土木香 (322)

木瓜 (586)
木通 265 (590)
木蝴蝶 (607)
木贼 (83)
木香 51 (609)
木贼麻黄 (53)
中麻黄 (53)
中国皂荚 (559)
贝母 (109)
水酸模 (178)
水龙骨 (185)
水金凤 (365)
水苦荬 (172)
水杨梅 (167)
水菖蒲 (536)
水蛭 (349)
水红花子 (371)
分心木 (464)
牛皮消 (311)
牛至 (144)
牛黄 (428)
牛蒡 (75)
牛蒡子 (75)
牛蒡叶 (75)
牛蒡根 (75)
牛膝 (357)
凤眼草 (511)
凤仙花 (363)
凤藤 (579)
凤凰衣 (130)
长筒活血丹 (356)
内蒙黄芪 (435)
丹参 (594)
毛蕊枸杞 (478)
飞廉 (389)
广布野豌豆 (301)
女贞 (575)
女贞子 (575)

بخوالقلار 4

火绒草 (279)
火麻仁 (485)
方解石 (560)
天山花楸 (114)
天仙子 (576)
天麻 (598)
天竺桂 (576)
天门冬 (590)
天花粉 (112)
天南星 (593)
王不留行 (362)
云母 (541)
云杉 (188)
无花果 (442)
无叶毒藜 (569)
无叶假木贼 (569)
无名异 (209)
五倍子 (585)
五灵脂 (335)
五味子 (601)
太子参 (579)
升麻 (603)
公丁香 (610)
瓦松 (398)
车前草 (257)
车前 (257)
车前子 (257)

龙胆 (235)
甘草 (447)
甘遂 (578)
皮硝 (245)
艾 (409)
白梨瓜 (94)
白矾 〔561〕
白术 〔437〕
白花油麻藤 (583)
白蜡树子 〔222〕
白头翁 (156)
白及 (597)
白芍 (476)
白茅 (573)
白茅根 (573)
白芷 (54)
白芥子 (123)
白屈菜 (533)
白桦皮 (191)
白鲜皮 (305)
白硇砂 (563)
白果 (573)
白豆蔻 (609)
白马尾 (422)
白附子 (572)
冬瓜子 (272)
冬瓜皮 (272)
冬葵子 (269)
冬虫夏草 (483)
丝瓜络 (340)
丝瓜叶 (340)
丝瓜藤 (340)
丝石竹 (241)
瓜蒌 (112)
毛果芍药 (352)
毛谷精草 (578)
毛蕊花 (383)
毛当归 (297)
毛牵牛 (287)
反枝苋 (136)
月季花 (366)
乌贼骨 (585)
乌梅 (507)
乌梅肉 (507)
手掌参 (440)
巴旦杏 (449)
巴豆 (607)
巴戟天 (571)

5 بسخوالبقلار

玄明粉 (245)
玄参 (247)
平卧糙草 (86)
平车前 (259)
东方蓼 (371)
东方铁线莲 (265)
东北黄芪 (435)
玉米须 (260)
玉竹 437 (601)
石竹 (263)
石花 (472)
石决明 (597)
石榴皮 (506)
石菖蒲 (598)
龙芽草 (376)
龙脑香 (574)
龙骨 (509)
龙葵 (164)

地枯萎 (318)
地黄 (480)
地榆 (384)
地锦草 (390)
老鸦瓣 (189)
老鹳草 (304)
老鼠瓜 (299)
列当 (459)
百部 (573)
百合 (116)
百里香 (127)
芒硝 (245)
耳蕨 (197)
防己 (605)
当归 (473)
光甘草 (448)
光慈姑 (189)
肉桂 575 (576)
肉桂子 (575)
肉豆蔻 (584)
肉豆蔻树 (584)
伊贝母 (109)
伊犁飞燕草 (547)
血竭 (591)
血余炭 (386)
向日葵 (228)
红叶大黄 (245)
红花 (337)
红门兰 (441)
红苋菜 (221)
红藤 (591)
红升丹 (581)
伏龙肝 (515)
合欢 (413)
瓜蒌仁 (112)
瓜蒌皮 (112)
仙茅 (603)
仙鹤草 (376)
台尔台孜 (107)
辽山楂 (495)
辽细辛 (571)
四点虎背芫青 (544)
半夏 (572)
代代红 (583)
宁夏枸杞 (480)
北方点地梅 (210)
田旋花 (404)
生地 (480)
生石膏 (138)

بخوالنقلار 6

问荆 (400)
防风 (61)
西瓜 (275)
西瓜皮 (275)
西瓜霜 (275)
西瓜翠 (275)
西河柳 (77)
西北利亚牛皮消 (311)
西北利亚松 (312)
西北利亚蓍 (551)
西北利亚赛铁线莲 (264)
地龙 (422)
地衣 (472)
地瓜儿苗 (359)
地肤子 (267)
地骨皮 (478)

苏梗 (56)
花葱 (129)
花椒 (114)
花蕊石 (408)
诃子 (596)
麦芽 (491)
麦冬 (589)
麦角 (397)
没药 (590)
阿勒泰银莲花 (414)
阿勒泰金莲花 (203)
阿勒泰大黄 (245)
阿勒泰紫苑 (99)
阿勒泰瑞香 (105)
阿克苏黄芪 (434)
阿育魏实 (325)
阿里红 (125)
阿胶 (488)
阿魏 (498)
阿月浑子 (470)
苍术 (595)
苍耳子 (289)
苍耳苷 (291)
芦荟 (102)
芦根 (133)
芦苇 (134)
芦荟汁 (102)
芫荽 (63)
芫荽子 (63)
芫荽根 (63)
芫花 (585)
连翘 (587)
鸡血藤 (583)
鸡内金 (493)
合欢皮 (413)
合欢花 (413)
合叶子 (527)
合掌消 (314)
全蝎 (425)
全叶青兰 (104)
吐根 (128)
朱砂 (418)
华细辛 (571)
华钩藤 (579)
冰片 (574)
决明子 (592)
多枝柽柳 (77)
多德草 (214)
多根乌头 (331)
异叶青兰 (105)
自然铜 (564)
阳起石 (471)
亚麻子车前 (259)
نخوالبقلا 7
补血草 (401)
补骨脂 (462)
谷精草 (578)
谷芽 (492)
赤芍 (352)
赤石脂 (610)
沙枣 (523)
沙枣根皮 (523)
沙棘 (524)
沙参 (486)
远志 (416)
苏子 (56)
苏叶 (56)

苦杏仁 (88)
苦葶苈 (285)
苦艾 (237)
苦蒿 (183)
苦参 (586)
茄子杆 (298)
茄子根 (298)
松 (312)
松节 (312)
松针 (312)
松花粉 (312)
松塔 (312)
松萝 (188)
轮贝母 (111)
青龙衣 (464)
青木香 (600)
青蒿 225 (252)
青兰 (104)
青鲨 (608)
青箱子 (135)
披针叶黄花 (128)
板兰根 (151)
玫瑰花 (317)
罗布麻 (141)
吴茱萸 (599)
岩白菜 (101)
岩黄芪 (434)
岩浆岩 (417)
虎背芫青 (543)
败酱草 161 (164)
细辛 (571)
细叶防风 (61)
细叶阿魏 (498)
鸡冠花 (135)
鸡蛋 (130)
牡蛎 (589)
牡丹皮 (249)
芡实 (594)
皂荚 (557)
皂角刺 (557)
圆叶鹿蹄草 (307)
园叶乌头 (331)
旱莲草 (580)
玛瑙 (565)
使君子 (593)
近缘黄芪 (432)
陈皮 (592)
龟板 (487)
辛夷 (590)
孜然 (328)
延胡索 (341)
直立百部 (573)
杜仲 (576)
条桂 (575)
豆蔻 (609)

8 بسخوالبقلار

泽兰 (359)
泽泻 (261)
夜明砂 (145)
羌活 (294)
刺糖 (521)
刺猬皮 (516)
刺毛忍冬 (148)
苦豆子 (229)
苦楝子 (571)

活血丹 (356)
姜 (606)
姜黄 (605)
荆三棱 (342)
荆芥 (64)
荆芥穗 (64)
牵牛子 (287)
南瓜子 (502)
南瓜蒂 (502)
南鹤虱 (501)
草乌 (329)
草地老鹳草 (304)
草豆蔻 (605)
草木樨 (234)
草莓 (213)
药用层孔菌 (125)
药用倒提壶 (118)
药蜀葵 (280)
贺兰山黄芪 (435)
茵陈 (223)
枸杞子 (478)
骆驼蓬 (542)
骆驼蹄草 (537)
胡萝卜子 (501)
胡芦巴 (457)
胡黄莲 (582)
胡杨 (200)
柿蒂 (134)
柳树 (217)
柳穿鱼 (215)
茜草 (378)
荨麻 (309)
荠菜 (399)
细叶乌头 (331)
侧金盏花 (273)
侧柏叶 (380)
侧柏仁 (380)
金沸草 (97)
金银花 (148)
金莲花 (203)
鱼腥草 (604)
委陵菜 (159)
苣荬菜 (161)
郁金 (608)
郁李仁 (570)
枫实 (588)
枇杷叶 (591)
知母 (583)
乳香 (589)
炉甘石 (566)
昆布 (580)
贯叶金丝桃 (207)
贯众 (195)
兔耳草 (450)
兔唇花 (406)
变质岩 (417)
枣树皮 (439)
忽布 (494)
佛手 (577)
佛手柑 (577)

9 بعض النقلار

神曲 (490)
神香草 (108)
洋金花 (531)
洋槐 (394)

穿山甲 (594)
荞菜 (194)
珍珠透骨草 (366)
疣皮桦 (191)
射干 (591)
钟乳石 (451)
总状藜 (568)
枳壳 (583)

بيخوالقلار 10

宽叶蒿本 (67)
宽叶阿魏 (500)
宽叶荨麻 (310)
宽叶香蒲 (402)
益智 (604)
益母草 (344)
拳参 (169)
浮海石 (577)
浮萍 (82)
淮噶尔锁阳 (456)
淮噶尔乌头 (329)
海风藤 (579)
海带 (580)
海罂粟 (535)
海螵蛸 (585)
莲 (512)
莲子 (512)
莲子心 (512)
莲房 (512)
莲须 (512)
莱菔子 (318)
桑 (90)
桑白皮 (90)
欧绵马 (195)
荛蔚子 (344)
虻虫 (348)
韭菜子 (466)
胆汁 (142)
胎盘 (453)
香薷 (60)
香独活 (297)
香附 (297)
香堇 (158)
香唐松草 (226)
急性子 (363)
独活 (296)
独角莲 (572)
复盆子 (517)
毒芹 (567)
梅片 (574)
钩藤 (579)
孩儿参 (579)
厚朴 (581)
威灵仙 (584)
络石藤 (587)
秋水仙 (597)
秋水仙素 (597)
秋水仙胺 (597)
胀果甘草 (449)
鸦葱 (202)
砂仁 (599)
美果大戟 (283)
前胡 (593)
扁茎蔗草 (343)
除虫菊 (503)
勃氏麻黄 (54)

俯垂龙胆 (236)
夏枯草 (137)
粉萆薢 (574)
莪术 (582)
蚜虫 (585)
常山 (592)
桂皮 (576)
桂心 (575)
桂木 (575)
桂尖 (575)
桂枝 (575)
高良姜 (580)
高山紫菀 (100)
高岭土 (610)
高山龙胆 (236)

سخو الغلار 11

鹿 (467)
鹿茸 (467)
鹿角 (467)
鹿角霜 (467)
鹿角胶 (467)
鹿肾 (467)
鹿筋 (467)
鹿衔草 (307)
鹿草 (452)
鹿根 (452)
麻叶荨麻 (309)
麻黄 (51)
麻黄根 (51)
旋复花 (97)
猪苓 (584)
菟丝子 (460)
菊花 (80)
桑枝 (90)
桑椹 (90)
桑叶 (90)
桑寄生 (576)
桑螵蛸 (505)
桃胶 (333)
桃仁 (333)
桃花 (333)
桃叶 (333)
秦皮 (222)
秦艽 (291)
莨菪 (529)
莨菪叶 (529)
荫麻 (269)
珠芽蓼 (170)
通草 (598)
通经草 (360)
皱叶酸模 (177)
核桃 (464)
核桃仁 (464)
核桃枝 (464)
桔梗 (95)
莴苣子 (374)
蒔萝 (328)
索索葡萄 (59)
党参 (431)
柴胡 (72)
狭叶红景天 (407)
蚕沙 (424)
荷花 (512)
荷梗 (512)
荷叶 (512)
狼把草 (171)
狼毒 (121)
臭椿 (511)

淫洋藿 (604)
啤酒花 (495)
萆薢 (574)
续断 (604)
甜瓜蒂 (94)
甜瓜子 (94)
甜杏仁 (90)
甜葶苈 (286)
银柴胡 (241)
银杏 (543)
银粉背蕨 (361)
栀子 (602)
蚯蚓 (317)
梧桐子 (600)
悬勾子 (517)
菌桂 (575)
蛋黄油 (130)
蛋壳 (130)
粗子芹 (325)
莴尔干贝母 (110)

بخوالقلار 12

寒水石 (559)
葛 (578)
葛根 (578)
葱子 (68)
葱白 (68)
斑蝥 (543)
斑叶兰 (181)
款冬花 (92)
棉花 (445)
棉花子 (445)
棉花根 (445)
菊叶 (80)
菊苣 (233)
黄柏 (582)
黄芪 (432)
黄连 (588)
黄精 (435)
黄芩 (608)
黄花蒿 225 (254)
黄花乌头 332 (572)
黄花秦艽 (292)
黄花败酱 (323)
梓树 (270)
梓实 (270)
梓白皮 (270)
接骨木 (354)
雪鸡 (472)
雪莲 (302)
葖蓂 (163)
葖蓂子 (163)
菘兰 (151)
菖蒲 (536)
野西瓜苗 (308)
野决明 (128)
野罂粟 (534)
野蔷薇 (518)
野芝麻 (367)
野桑椹 (199)
野山楂 (495)
野艾 (409)
野百合 (116)
曼陀罗 (531)
曼陀罗叶 (531)
蛇蜕 (197)
蛇床子 (602)

滩贝母 (111)
辣椒 (554)
辣蓼 (166)
辣蓼子 (166)
新疆圆柏 (382)
新疆紫草 (238)
新疆藁本 (66)
新疆赤芍 (354)
新疆益母草 (344)
新疆木通 (264)
新疆羌活 (294)
蓬子菜 (556)
蒲公英 (153)
蒲黄 (402)
椿白皮 (511)
蓝刺头 (192)
榆树皮 (251)
榆树 (251)
榆树叶 (251)
榆钱 (251)
楦梓 (496)
蓖麻子 (553)
蓖麻叶 (553)
蜂房 (539)
蜂密 (484)
蜂蜡 (484)
蜀葵子 (180)
蜀葵花 (180)
蜀葵根 (180)
蜀羊泉 (204)
锦鸡儿 (368)
锦雀根 (173)
睡莲 (205)
棉花壳 (445)
滑石 (282)
萱草 (277)
萱草根 (277)
硫黄 (548)
菴蕳 (266)
越橘果 (278)
越橘 (278)
紫苏 (56)
紫花地丁 (158)
紫花曼陀罗 (532)
紫河车 (453)
紫荆皮 (606)
紫萍 (83)
紫茉莉 (254)
紫草 (238)
紫菀 (99)
景天 (545)
萼果香薷 (60)
蛔蒿 (225)
黑三棱 (344)
黑果小蘗 (219)
黑种草 (71)
锁阳 (456)
硬毛香堇 (159)
番泻汁 (595)
葎草 (215)
短茎独活 (296)
椒蒿 (70)
喉咙草 (210)
葵花 (228)
葵花根 (228)
葵花盘 (228)
葵花杆瓤 (228)

播娘蒿 (285)
僵蚕 (424)
宿砂 (599)
鹤虱 (500)
蝼蛄 (274)
橄榄 (590)
耧斗菜 (375)
赭石 (419)
箭叶橐吾 (100)
熟地 (480)
樟脑酒 (62)

بخوالقلار 16

橡子 (520)
橡子碗 (520)
橡子肉 (520)
薤白 (320)
薏苡仁 (259)
薄荷 (78)
藕节 (512)
藁本 (66)
藜芦 (551)
藿香 (231)
露蜂房 (539)
瞿麦 (262)
蟾酥 (546)
蟾蜍皮 (546)
藏茴香 (327)
蟋蟀 (272)
霜桑叶 (90)
翻白草 (159)
薯蓣 (443)
鳖甲 (574)
麝香 (577)
麝 (577)

雷丸 (587)
煅石膏 (138)
路路通 (587)
蒺藜 (427)
滨蒿 (225)
矮茛菪 (530)
零余子 (443)
腺茎独行菜 (286)
墓头回 (323)
瑞香 (105)

بخوالقلار 14

漏芦 (192)
磁石 (417)
槐树 (392)
槐花 (392)
槐米 (392)
槐角 (392)
槐枝 (392)
槐叶 (392)
蔓菁 (69)
碱地马蓝 (175)
蜣螂 (560)
熊胆 (179)
酸模 (178)
酸浆 (173)
酸橙 (583)
酸梅 (525)
槟榔 (596)
蜥蜴 (120)
密陀僧 (588)

بخوالقلار 15

槭树 (227)
醉仙桃 (531)

ئ ـ رەسىم. قىرتق بوغۇمسىمان چاكاندا

图 1. 木贼麻黄(麻黄科麻黄属)
Ephedra equisetina Bge.

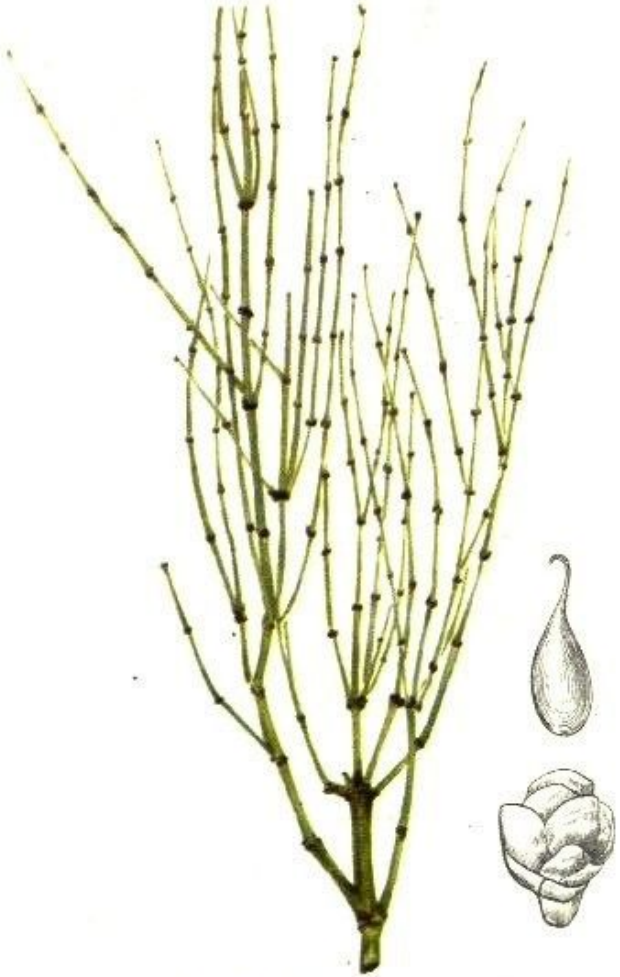

3 ـ رەسىم. پىرژېۋالسكى چاكاندىسى

图 3. 勃氏麻黄(麻黄科麻黄属)

Ephedra Przewalskii Stapf.

2 ـ رەسىم. ئوتتۇرا چاكاندا

图 2. 中麻黄(麻黄科麻黄属)

Ephedra intermedia Schrenk ex Mey.

5 ـ رەسىم. زىسۇ

图 5. 紫苏(唇形科紫苏属)

Perilla frutescens Britt.

4 ـ رەسىم. داغۇر داڭگۇيى

图 4. 白芷(傘形科当归属)

Angelica dahurica (Fisch.) Benth. et Hook.

7 ـ رەسىم. يالغان رەيھان

图 7. 苞果香薷(唇形科香薷属)
Elsholtzia calycocarpa Diels.

6 ـ رەسىم. ئۈنچە ئۈزۈم

图 6. 索索葡萄(葡萄科葡萄属)
Vitis vinifera L.

9 ـ رەسىم. جىڭجيې گۈل

图 9. 荆芥(唇形科荆芥属)

Schizonepeta tenuifolia Briq.

8 ـ رەسىم. ئىلى كەۋرىگى

图 8. 伊犁利北芹(缬形科利北芹属)

Libanotis iliensis (Lipsky) Eag kor.

11 ـ رەسىم. كۆلرەڭ ئەمەن

图 11. 椭蒿(菊科蒿属)
Artemisia glauca Pall.

10 ـ رەسىم. شىنجاڭ بالدىرغىنى

图 10. 新疆藁本(繖形科川芎属)
Conioselinum vaginatum (Spreng.) Thell.

13 ـ رەسىم. تار يوپۇرماقلىق پەربۇن

图.13. 狭叶柴胡(繖形科柴胡属)

Bupleurum scorzonerifolium Willd.

12 ـ رەسىم. سىيادان

图12. 黑种草(毛茛科黑种草属)

Nigella sativa L.

15 ـ رەسىم. كوپ شاخلىق يۇلغۇن

图 15. 多枝柽柳(柽柳科柽柳属)
Tamarix ramosissima Ldb.

14 ـ رەسىم. قېرىقمز

图 14. 牛蒡(菊科牛蒡属)
Aretium lappa L.

17 ـ رەسىم. جامكا

图 17. 浮萍(浮萍科浮萍属)
Lemna minor L.

16 ـ رەسىم. يالپۇز

图 16. 薄荷(唇形科薄荷属)
Mentha arvensis L.

19 ـ رەسىم. كىچىك يوپۇرماقلىق سۈزە

图 19. 唇香草(唇形科唇香草属)

Ziziphora clinopodioides Lam.

18 ـ رەسىم. قىرىق بوغۇم

图 18. 木贼(木贼科木贼属)

Equisetum hiemale L.

21 ـ رەسىم. تەڭگە يوپۇرماق

图 21. 款冬花(菊科款冬花属)
Tussilago farfara L.

20 ـ رەسىم. ياتما قوتۇر ئوت

图 20. 平卧糙草(紫草科糙草属)
Asperugo procumbens L.

23 ـ رەسىم. بېرىتانىيە قارا ئەندىزى
图 23. 旋复花(菊科旋复花属)
Inula britannica L.

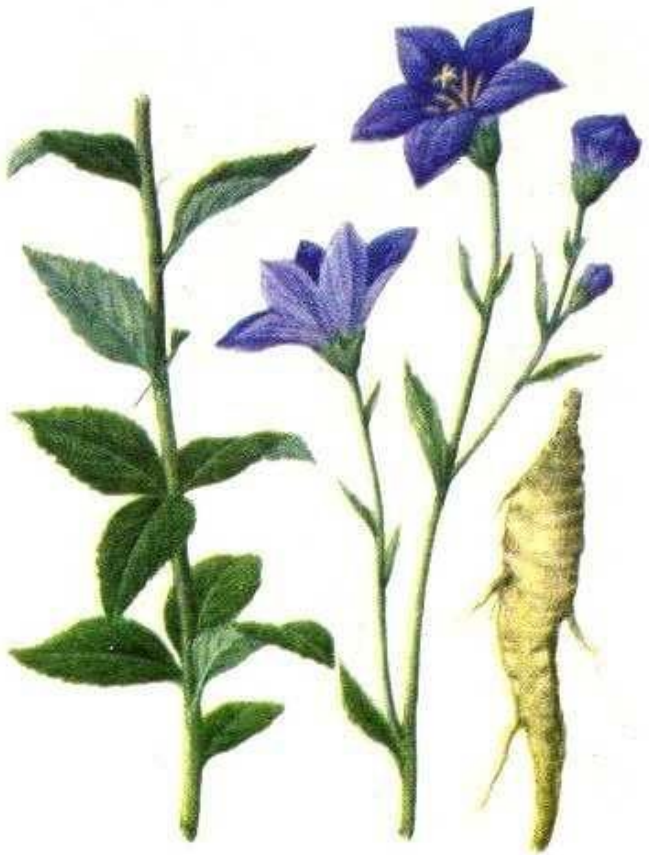

22 ـ رەسىم. قوڭغۇراڭگۈل
图 22. 桔梗(桔梗科桔梗属)
Platycodon grandiflorum (Jacq.) DC.

25 ـ رەسىم. چوڭ يوپۇرماقلىق ياۋا قوقانگۈل

图 25. 大叶橐吾(菊科橐吾属)

Ligularia macrophylla (Ledeb.) DC.

24 ـ رەسىم. ئالتاي يۇلتۇز گۈلى

图 24. 阿勒泰紫菀(菊科紫菀属)

Aster altaicus Willd.

27 ـ رەسىم. سەبرە

图 27. 芦荟(百合科芦荟属)

Aloë vera L.

26 ـ رەسىم. چاغىرچاي

图 26. 岩白菜(虎耳草科岩白菜属)

Bergenia crassifolia (L.) Fritsh.

29 ـ رەسىم. ھەرخىل يوپۇرماقلىق مەرزەنجۇش

图 29. 异叶青兰(唇形科青兰属)

Dracocephalum heterophyllum Benth.

28 ـ رەسىم. تولۇق يوپۇرماقلىق مەرزەنجۇش

图 28. 全叶青兰(唇形科青兰属)

Dracocephalum integrifolium Bge

31 ـ رەسىم. تەرتىز

图 31. 台尔台孜(十字花科薤黄属)
Thlaspi sp.

30 ـ رەسىم. ئالتاي مازارىيونى

图 30. 阿勒泰瑞香(瑞香科瑞香属)
Daphne altaica Pall.

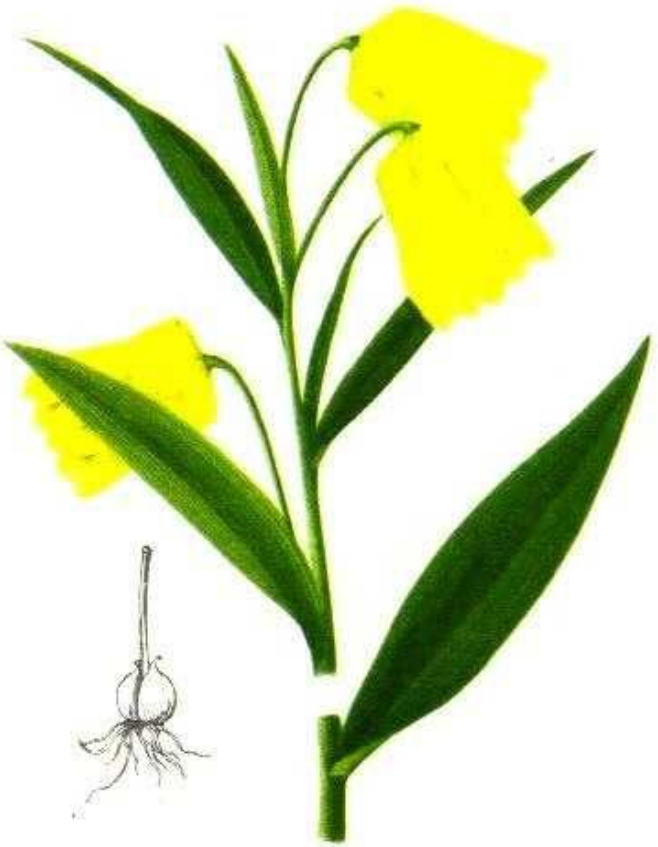

33 ـ رەسىم، ئىلى سوغۇگۈلى

图 33. 伊贝母(百合科贝母属)
Fritillaria pallidiflora Schrenk

32 ـ رەسىم، زۇفا

图 32. 神香草(唇形科神香草属)
Hyssopus cuspidatus Boriss

35 ـ رەسىم. چول سوغۇگۈلى

图 35. 滩贝母(百合科滩贝母属)
Rhinopetalum Karelinii Fisch.

34 ـ رەسىم. فەرغانە سوغۇگۈلى

图 34. 费尔干贝母(百合科贝母属)
Fritillaria ferganensis A. Los

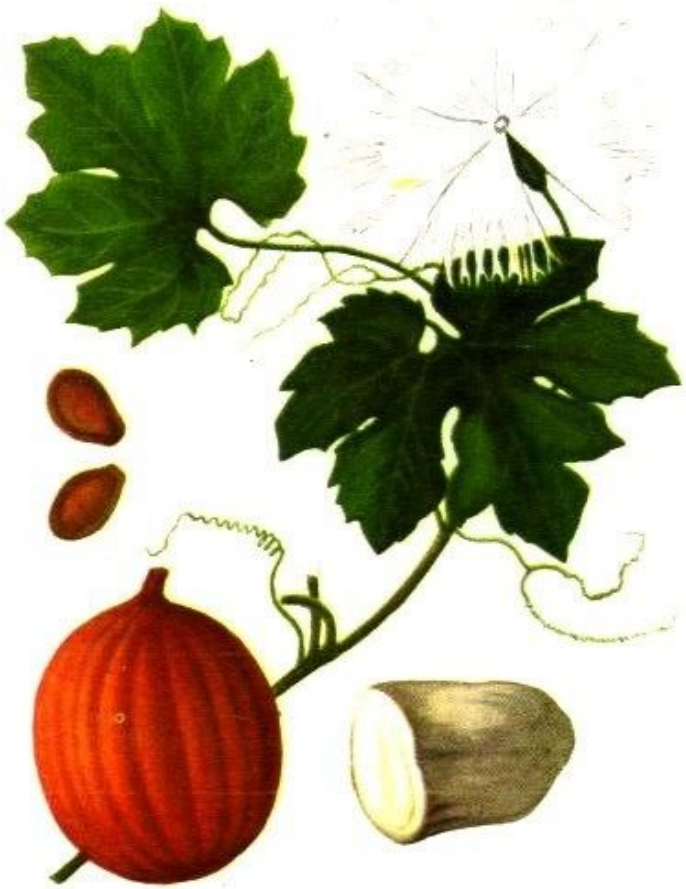

37 ـ رەسىم. ئاچچىق تاۋۇز

图 37. 瓜蒌(胡芦科瓜蒌属)

Trichosanthes kirilowii Maxim.

36 ـ رەسىم. ئايلانما يوپۇرماقلىق سوغۇگۈل

图 36. 轮叶贝母(百合科贝母属)

Fritillaria verticillata Willd.

39 ـ رەسىم. ياۋا گۈلسامساق

图 39. 野百合(百合科百合属)

Lilium martagon L.

38 ـ رەسىم. تيانشان چېتىنى

图 38. 天山花楸(蔷薇科花楸属)

Sorbus tianschanica Rupr.

41 ـ رەسىم. گۈلياسمان

图 41. 千日红(苋科千日红属)

Gomphrena globosa L.

40 ـ رەسىم. دورىلىق گازۋان

图 40. 药用倒提壶(紫草科倒提壶属)

Cynoglossum officinale L.

43-رەسىم. فىشېر سۈتلۈك ئوتى

图43. 狼毒(大戟科大戟属
Euphorbia fischeriana Steud.

42 ـ رەسىم. كەسلەنچۈك

图 42. 蜥蜴

45 ـ رەسىم. دورىلىق غارىقۇن

图 45. 药用层孔菌(多孔菌科层孔菌属)

Fomes officienalis-Fr.

44 ـ رەسىم. ئاق قىچا

图 44. 白芥(十字花科芸苔属)

Brassica alba (L.) Boiss

ـ رەسىم. تېمىنە يوپۇرماقلىق ياۋا ماش

图 47. 披针叶黄花(豆科野决明属)
Thermopsis lanceolata R. Br.

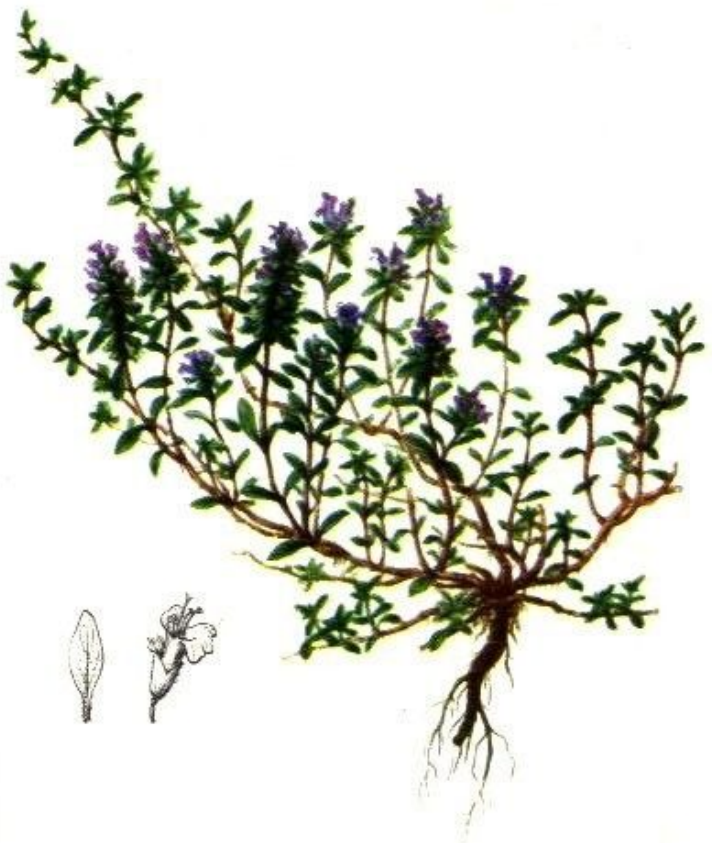

46 ـ رەسىم. چول رەيھىنى

图 46. 百里香(唇形科百里香属)
Thymus serpyllum L.

49 ـ رەسىم. قومۇچ

图 49. 芦苇(禾本科芦苇属)

Phragmites communis (L.) Trin.

48 ـ رەسىم. قۇندۇز ئوت

图 48. 花荵(花荵科花荵属)

Polemonium coeruleum L.

51 ـ رەسىم. ياۋا قامچىگۈل

图 51. 反枝苋(苋科苋属)

Amaranthus retroflexus L.

50 ـ رەسىم. تاجىگۈل

图 50. 鸡冠花(苋科青葙属)

Celosia cristata L.

53 ـ رەسىم. لوپنۇر كەندىرى

图 53. 罗布麻(夹竹桃科罗布麻属)
Apocynum Hendersonii, Hook

52 ـ رەسىم. ياز غازىگى

图 52. 夏枯草(唇形科夏枯草属)
Prunella vulgaris L.

55 ـ رەسىم. قاتتىق تۈكلۈك ئۈچقات

图 55. 刺毛忍冬(忍冬科忍冬属)
Lonicera hispida L.

54 ـ رەسىم. جەمبىل

图 54. 牛至(唇形科牛至属)
Origanum vulgare L.

57 ـ رەسىم. مامكاپ

图 57. 蒲公英(菊科蒲公英属)

Taraxacum mongolicum Hand.—Mazz.

56 ـ رەسىم. ئوسما

图 56. 菘兰(十字花科大青属)

Isatis tinctoria L.

59 ـ رەسىم. ئاقباش ئوت

图 59. 白头翁(毛茛科白头翁属)
Pulsatilla ambigua (Turcz.) Juz.

58 ـ رەسىم. سېمىز ئوت

图 58. 马齿苋(马齿苋科马齿苋属)
Portulaca oleracea L.

60 ـ رەسىم. 1 ـ بىنەپشە 2 ـ قاتتىق تۈكلۈك بىنەپشە

图 60. 1. 香堇(堇菜科堇菜属) 2. 硬毛香堇(堇菜科堇菜属)
Viola oxyce.tra Juz. Viola hirta L.

61 ـ رەسىم. يېپىشقاق غاز تاپان

图 61. 委陵菜(蔷薇科委陵菜属)
Potentilla viscosa J. Don.

63 ـ رەسىم. تاغ بوز تىكەنى

图 63. 苣荬菜(菊科苣荬菜属)
Sonchus uliginosus Bied.

62 ـ رەسىم. ئۈچ يوپۇرماقلىق غاز تاپان

图 62. 三叶翻白草(蔷薇科委陵菜属)
Potentilla nervosa Juz.

65 ـ رەسىم. بېسىلغاق

图 65. 荠菜(十字花科荠菜属)
Thlaspi arvense L.

64 - رەسىم. ئېتىزلىق بوز تىكسى

图 64. 苦苣菜(菊科苦荬菜属)
Sonchus oleraceus L.

67 ـ رەسىم. سۇ قامچا ئوتى

图 67. 辣蓼(蓼科蓼属)

Polygonum hydropiper L.

66 ـ رەسىم. ئىت ئۈزۈمى

图 66. 龙葵(茄科茄属)

Solanum nigrum L.

69 ـ رەسىم. ئىلانسىمان قامچا ئوت

图 69. 拳参(蓼科蓼属)

Polygonum nitens (Fisch. et Mey) V. Petrov

68 ـ رەسىم. سۇ بۇلدۇرگىنى

图 68. 水杨梅(蔷薇科水杨梅属)

Geum aleppicum Jacq

71 ـ رەسىم. تىلقانات

图 71. 狼把草(菊科鬼针草属)
Bidens tripartita L.

70 ـ رەسىم. تاغ قامچا ئوتى

图 70. 珠芽蓼(蓼科蓼属)
Polygonum viviparum L.

73 ـ رەسىم. كاكىنەچ

图 73. 酸浆(茄科酸浆属)

Physalis francheti var. bunyardii Mak.

72 ـ رەسىم. سۇ يالپۇزى

图 72. 水苦荬(玄参科婆婆纳属)

Veronica anagallis – aquatica L.

75 - رەسىم. ئوغاق يوپۇرماقلىق چىغىرتماق

图 75. 镰叶马蔺(鸢尾科鸢尾属)

Iris scariosa Willd. ex Link.

74 - رەسىم. شورلۇق چىغىرتمىغى

图 74. 碱地马蔺(鸢尾科鸢尾属)

Iris halophila Pall.

77 ـ رەسىم. لەيلىگۈل

图 77. 蜀葵(锦葵科蜀葵属)

Althaea rosea Cav.

76 ـ رەسىم. پۈرمە يوپۇرماقلىق ئات قۇلاق

图 76. 皱叶酸模(蓼科酸模属)

Rumex crispus L.

79 ـ رەسىم. كەكىرى

图 79. 苦蒿(菊科顶羽菊属)
Acroptilon pieris (Pall.) C. A. M.

78 ـ رەسىم. چىپار ئوت

图 78. 斑叶兰(兰科斑叶兰属)
Goodyera repens (L.) R. Br.

81 ـ رەسىم. چىلپايە

图 81. 水龙骨(水龙骨科水龙骨属)

Polypodium vulgare L.

رەسىم. ئالتۇن شاخ

图 80. 一枝黄花(菊科一枝黄花属)

Solidago virga-aurea L.

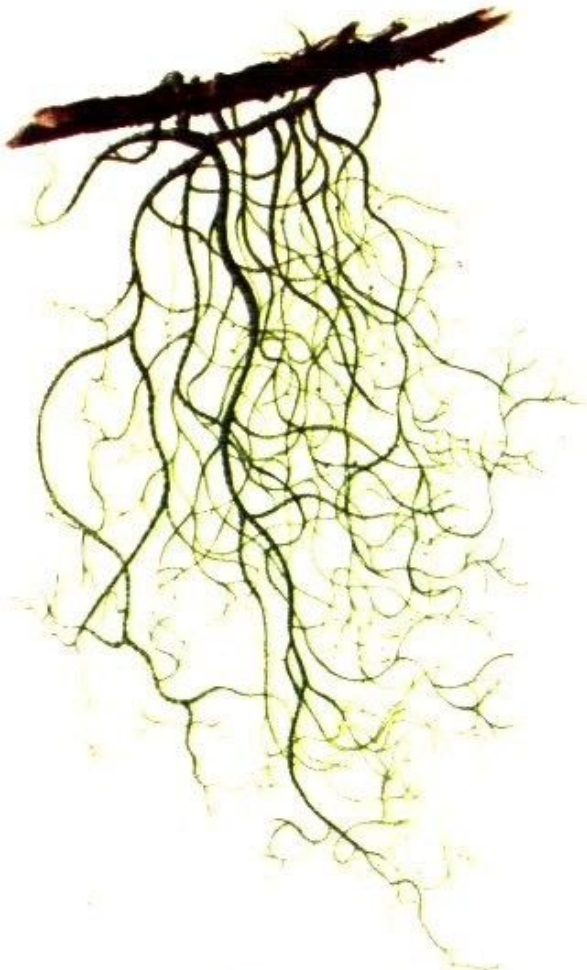

83 ـ رەسىم. ئۇشنە

图 83 松萝(松萝科松萝属)

Usnea diffracta Wain.

82 ـ رەسىم. روشەنگۈل

图 82. 千里光(菊科千里光属)

Senecio jacobaea L.

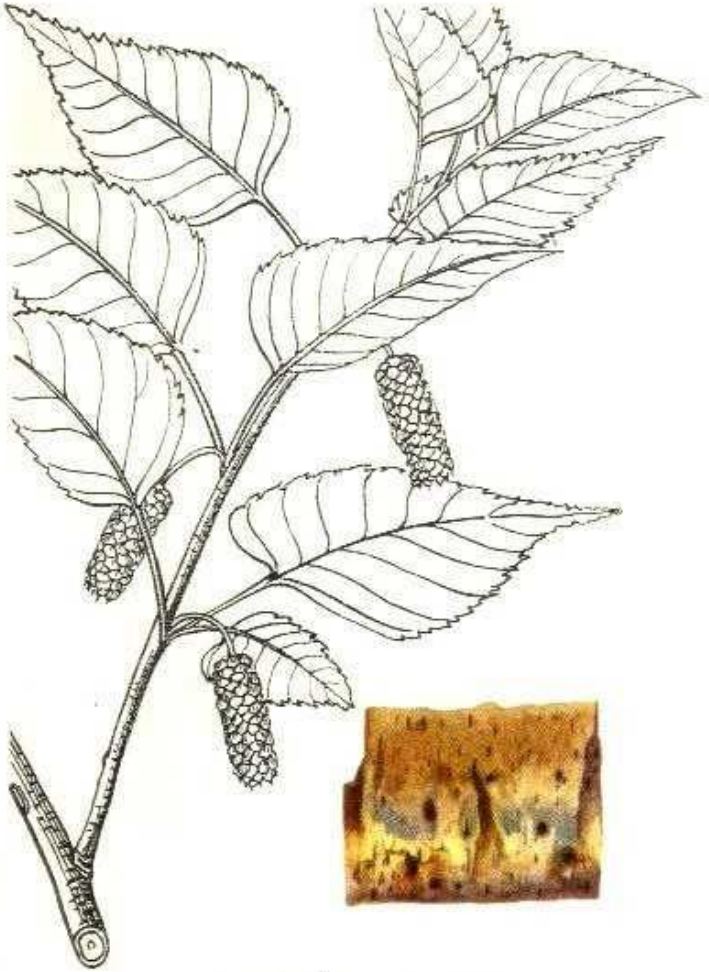

85 ـ رەسىم. ئاق قەيىن
图 85. 疣皮桦(桦木科桦木属)
Betula verrucosa Ehrh.

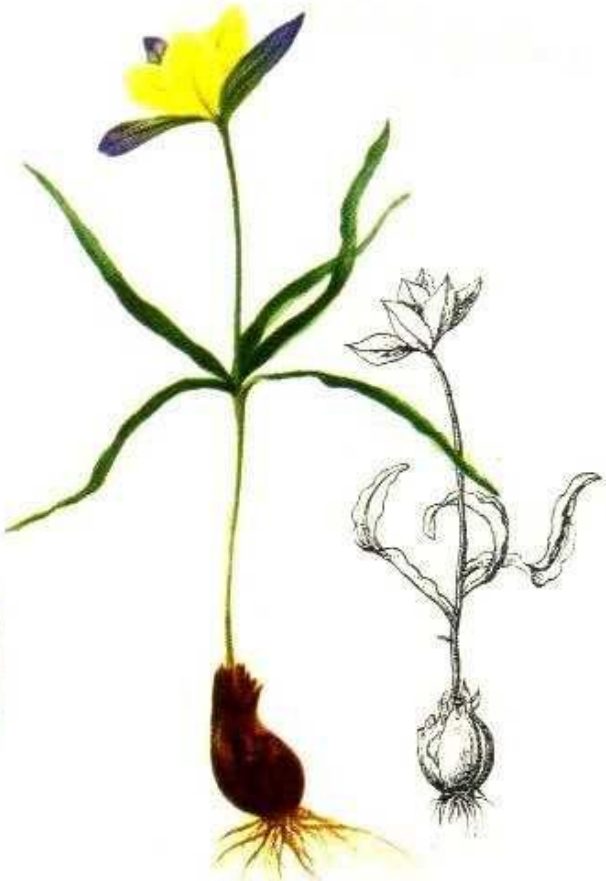

84 ـ رەسىم. ئىلى قاغا تىرنىغى
图 84. 老鸦瓣(百合科郁金香属)
Tulipa iliensis Rgl.

87 ـ رەسىم. سىبرىق گۈللۈك قوڭغۇراق باش

图 87. 黄花漏芦(菊科矢车菊属)
Centaurea ruthenica Lam.

8c ـ رەسىم. جاغجاق ئوت

图 86. 兰刺头(菊科兰刺头属)
Echinops ritro L.

89 - رەسىم. سەرخىس

图 89. 欧锦马(叉蕨科鳞毛蕨属)
Dryopteris filix-mas (L.) Schott.

88 - رەسىم. ھىندى نىلۇفەرى

图 88. 荇菜(荇菜科荇菜属)
Nymphoides peltatum Kuntze

91 ـ رەسىم. جۆگگو ئېيىق تاپىنى
图 91. 小回回蒜(毛茛科毛茛属)
Ranunculus chinensis Bge.

90 ـ رەسىم. قىرىق يوپۇرماق
图 90. 耳蕨(乌蕨科耳蕨属)
Polystichum lonchitis (L.) Roth

93 ـ رەسىم. ئىشەك قومۇچى

图 93. 小鸦葱(菊科鸦葱属)

Scorzonera subacaulis Lipsch.

92 ـ رەسىم. توغراق

图 92. 胡杨(杨柳科杨属)

Populus diversifolia Schrenk

95 ـ رەسىم. تاغ ئىت ئۈزۈمى

图 95. 蜀羊泉(茄科茄属)

Solanum dulcamara L.

94 ـ رەسىم. ئالتاي شەھدىنى

图 94. 阿勒泰金莲花(毛茛科金莲花属)

Trollius altaicus C. A. M.

97 ـ رەسىم. تاش بۇرگۇن

图 97. 小蓬(藜科小蓬属)

Nanophyton erinaceum (Pall.) Bge.

96 ـ رەسىم. ياتما نىلۇپەر

图 96. 睡莲(睡莲科睡莲属)

Nymphaea candida J. et C. Presl.

99 ـ رەسىم. شىمال سېغىز چېچىگى

图99. 北方点地梅(报春花科点地梅属)
Androsace septentrionalis L.

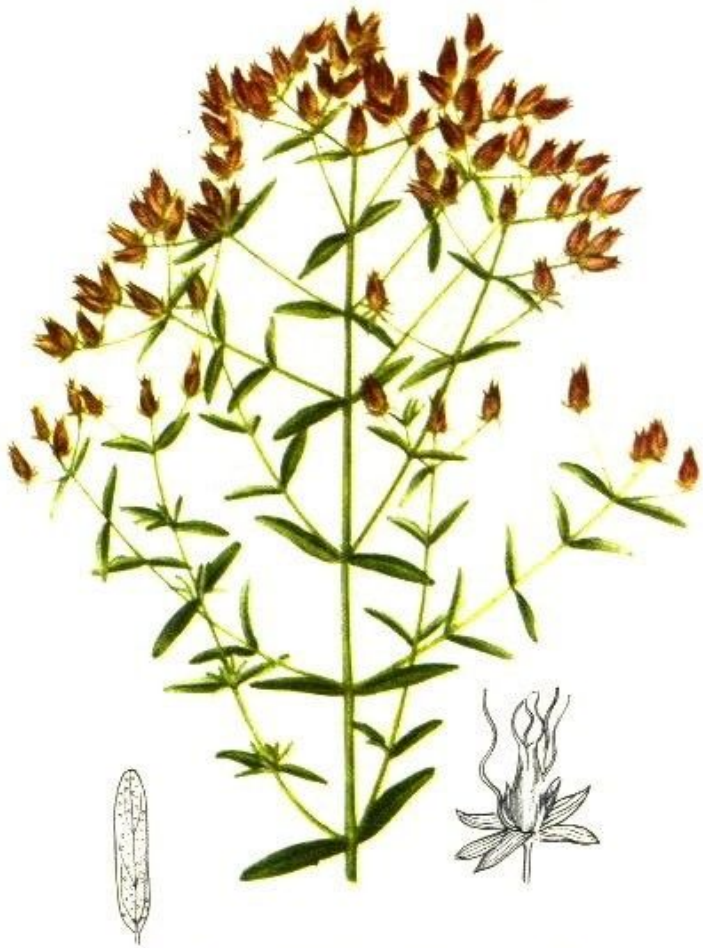

98 ـ رەسىم. غول يوگەيدىغان سېرىق چاي

图 98. 贯叶金丝桃(金丝桃科金丝桃属)
Hypericum perforatum L.

101 ـ رەسىم. بۇلدۇرگەن
图 101. 草莓(蔷薇科草莓属)
Fragaria vesca L.

100 ـ رەسىم. يىزبخو ئەمىنى
图 100. 一枝蒿(菊科蒿属)
Artemisia rupestris L.

103 ـ رەسىم. بىلىقگۈل

图 103. 柳穿鱼(玄参科柳穿鱼属)
Linaria acutilaba L.

102 ـ رەسىم. دودارتسىيە

图 102. 多德草(玄参科多德草属)
Dodartia orientalis L.

105 ـ رەسىم. قارا زىرىق

图 105. 黑果小檗(小檗科小檗属)
Berberis heteropoda Schrenk

104 ـ رەسىم. ياۋا قۇلماق

图 104. 葎草(大麻科葎草属)
Humulus scandens (Lour.) Merr.

107 ـ رەسىم. قىل يوپۇرماقلىق ئەمەن
图 107. 茵陈(菊科蒿属)
Artemisia capillaris Thunb.

106 ـ رەسىم. چوڭ يوپۇرماقلىق ئەرمدۇن
图 106. 大叶白蜡树(木樨科白蜡属)
Fraxinus americana var. Juglandifolia

109 ـ رەسىم. سېسىق سانجىق ئوت

图 109. 香唐松草(毛茛科唐松草属)
Thalictrum foetidum L.

108 ـ رەسىم. تاجىلىق ئەمەن

图 108. 滨蒿(菊科蒿属)
Artemisia scoparia Waldst. et Kit.

111 ـ رەسىم. بۇيا

图 111. 苦豆子(豆科槐属)
Sophora alopecuroides L.

110 ـ رەسىم. قاراقوغۇربوپۇرماقلىق سانجىق ئوت

图 110. 耧斗叶唐松草(毛茛科唐松草属)
Thalictrum aquilegifolium L.

113 ـ رەسىم. كاسنە

图 113. 菊苣(菊科菊苣属)
Cichorium intybus L.

112 ـ رەسىم. پىنە

图 112. 藿香(唇形科藿香属)
Agastache rugosa (Fisch. et Mey) O. Ktze.

115 ـ رەسىم. بىتتىيانا

图 115. 龙胆(龙胆科龙胆属)
Gentiana scabra Bge.

114 ـ رەسىم. سېرىق گۈللۈك قاشقا بىدە

图 114. 草木樨(豆科草木樨属)
Melilotus suaveolens Ledeb.

117 ـ رەسىم. ياتما جنتسيانا
图 117. 俯垂龙胆(龙胆科龙胆属)
Gentiana nutans Bge.

116 ـ رەسىم. تاغ جنتسيانسى
图 116. 高山龙胆(龙胆科龙胆属)
Gentiana algida Pall.

119 ـ رەسىم. شىنجاڭ ئەگلىك ئوتى

图 119. 新疆紫草(紫草科新疆紫草属)
Macrotomia euchroma (Hoyle) Pauls.

118 ـ رەسىم. ئاچچىق ئەمەن

图 118. 苦艾(菊科蒿属)
Artemisia absinthium L.

121 ـ رەسىم. تاش ئوت

图 121. 丝石竹(石竹科丝石竹属)
Gypsophilla paniculata L.

120 ـ رەسىم. شىزاڭ ئارنېبىيسى

图 120. 藏紫筒草(紫草科紫筒草属)
Arnebia tibetana Kurz.

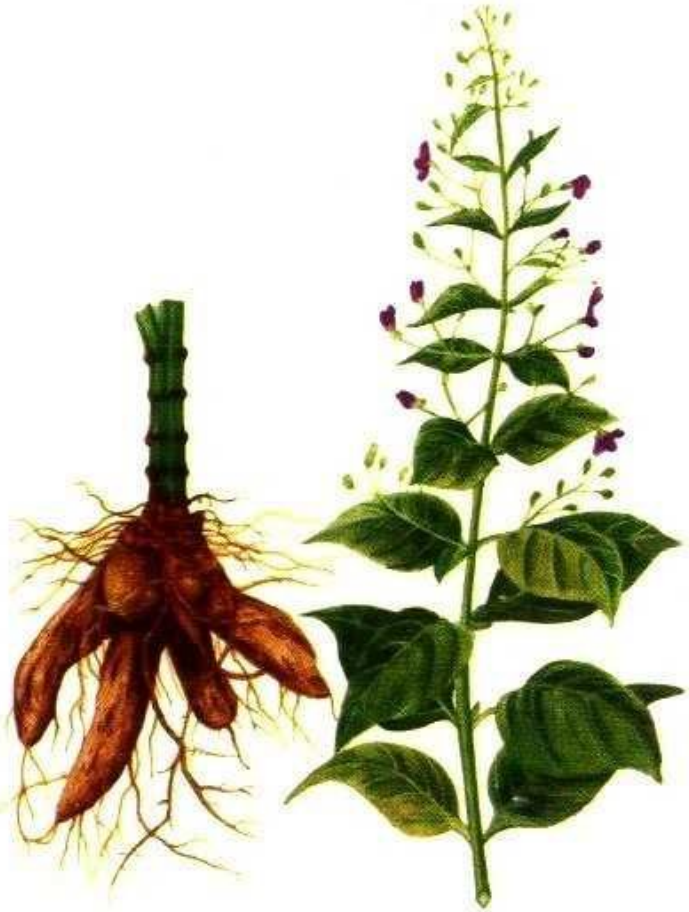

123 ـ رەسىم. چۇقا

图 123. 玄参(玄参科玄参属)

Scrophularia ningpoensis Hemsl.

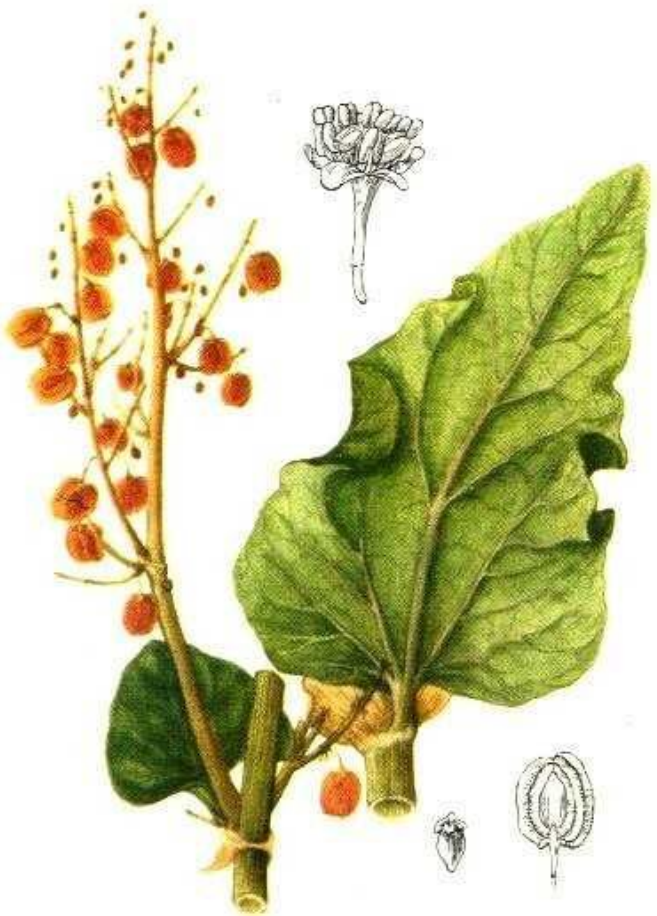

122 ـ رەسىم. رەۋەن

图 122. 大黄(蓼科大黄属)

Rheum Wittrockii Lundstr.

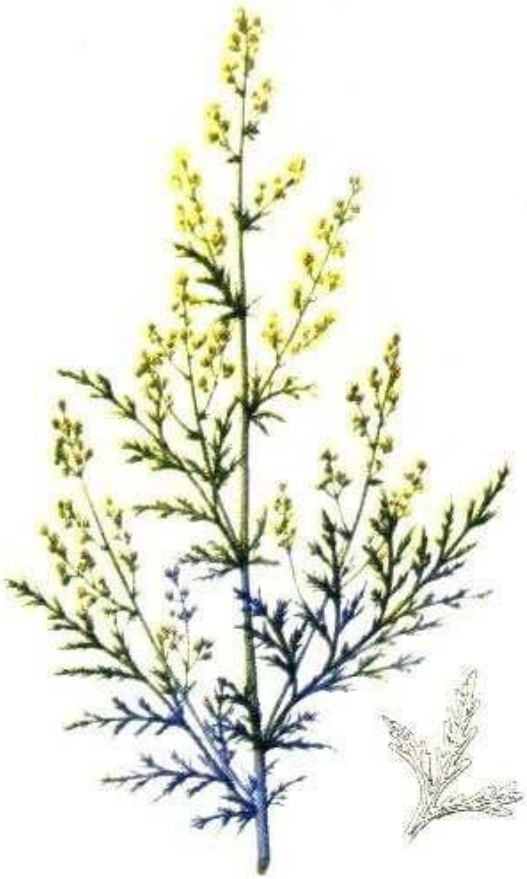

125 ـ رەسىم. كوك ئەمەن

图 125. 青蒿(菊科蒿属)
Artemisia apiacea Hance.

124 ـ رەسىم. مۇدەنگۈل

图 124. 牡丹(毛茛科芍药属)
Paeonia suffruticosa Andr.

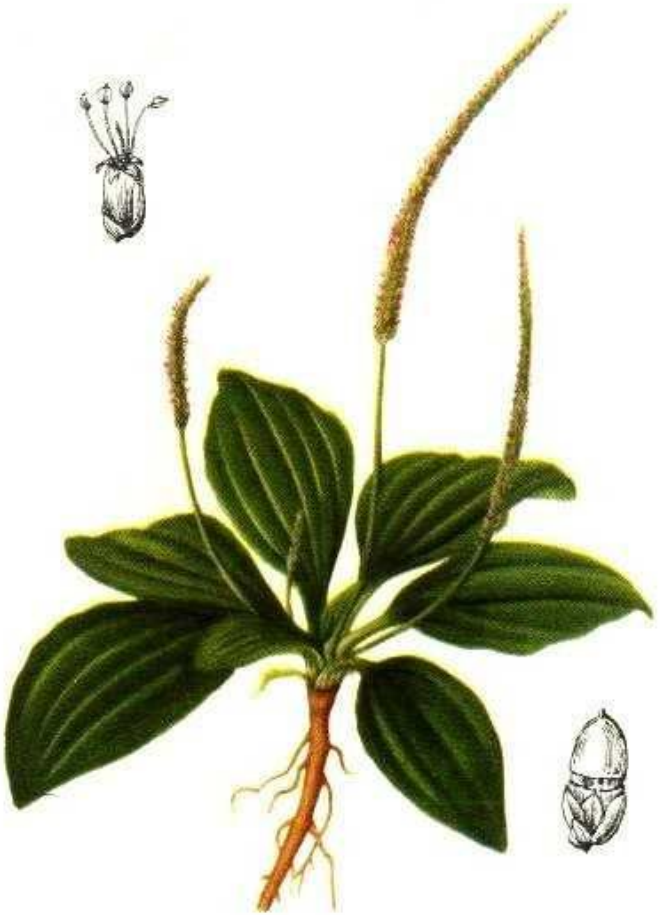

127 ـ رەسىم. ئاسىيا پاقا يوپۇرمىغى

图 127. 车前(车前科车前属)
Plantago asiatica L.

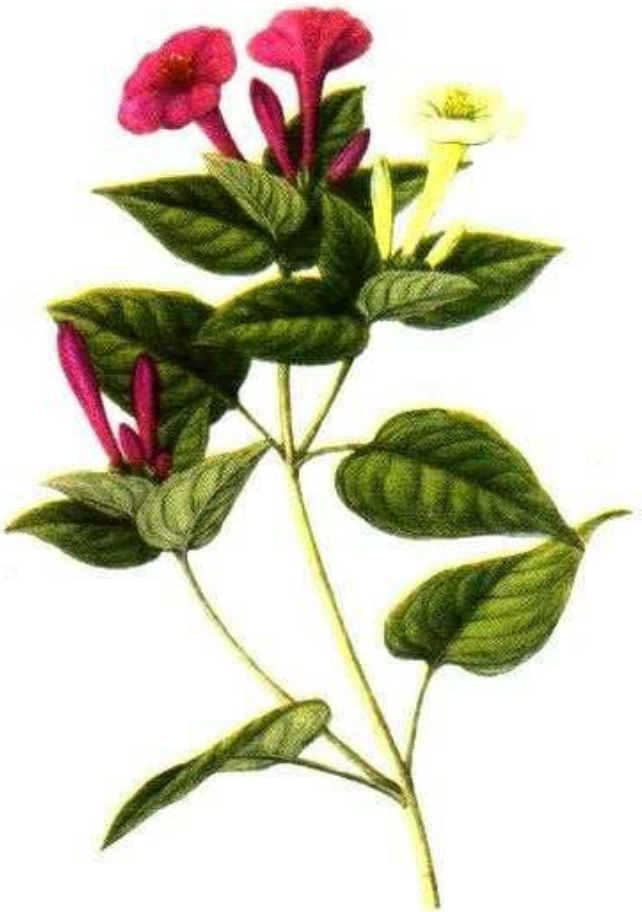

126 ـ رەسىم. ھەپىرەك

图126. 紫茉莉(紫茉莉科紫茉莉属)
Mirabilis jalapa L.

129 ـ رەسىم. ياۋا كەشمىر

图 129. 泽泻(泽泻科泽泻属)
Alisma plantago-aquatica L.

128 ـ رەسىم. تەسۋى قوناق

图 128. 薏苡(禾本科薏苡属)
Coix lachryma-jobi L.

131 ـ رەسم. سىبىرىيە مامىرىسى

图 131. 西伯利亚赛铁线莲(毛茛科赛铁线莲属)
Atragene sibirica L.

130 ـ رەسم. 1 ـ پاخماق چىنەگۈل 2 ـ جۇڭگو چىنەگۈلى

图 130. 1. 瞿麦(石竹科石竹属) 2. 石竹(石竹科石竹属)
Dianthus superbus L. Dianthus chinensis L.

133 ـ رەسىم. قۇچقاچ تىل

图 133. 萹蓄(蓼科蓼属)

Polygonum aviculare L.

132 ـ رەسىم. شەرق ماڭدارى

图 132. 东方铁线莲(毛茛科铁线莲属)

Clematis orientalis L.

135 ـ رەسىم. كۆمۈز ئانىسى

图 135. 蔺麻(锦葵科蔺麻属)
Abutilon theophrasti Medic

134 ـ رەسىم. ياۋا سۈپۈرگە

图 134. 地肤(藜科地肤属)
Kochia scoparia (L.) Schrad.

137 ـ رەسىم. ئاچچىق چېچەك

图 137. 侧金盏花(毛茛科侧金盏花属)
Adonis chrysocyathus Hook f. et Thom.

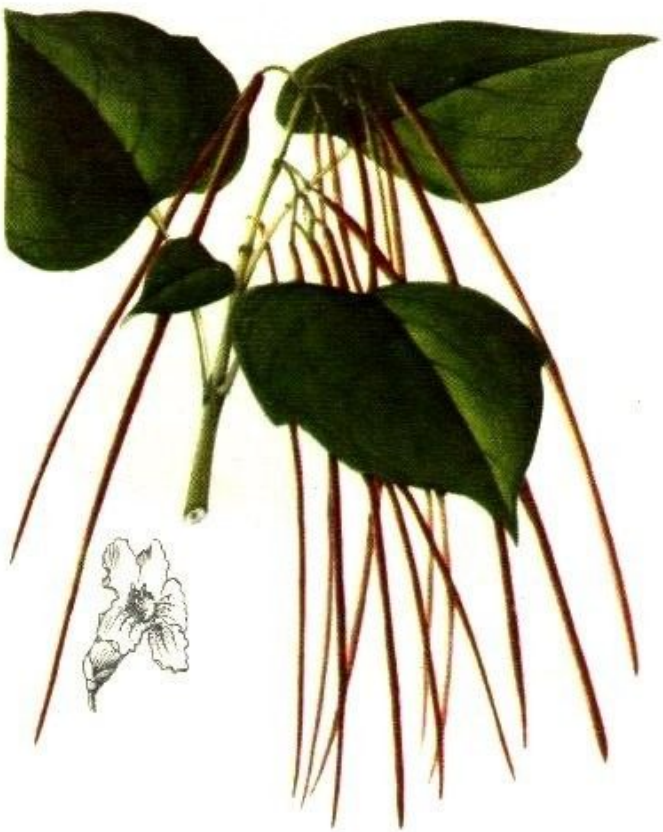

136 ـ رەسىم. چوكا دەرىخى

图 136. 梓树(紫葳科梓属)
Catalpa ovata G. Don.

139 ـ رەسىم. نەغەز گۈل

图 139. 萱草(百合科萱草属)
Hemerocallis fulva L.

138 ـ رەسىم. موزاي بېشى

图 138. 蝼蛄

141 ـ رەسىم. پىلىك ئوت

图 141. 火绒草(菊科火绒草属)
Leontopodium ochroleucum Beauv.

140 ـ رەسىم. ئېيىق ئۈزۈمى

图 140. 越桔(乌饭树科乌饭树属)
Vaccinium vitis-idaea L.

143 ـ رەسىم. گۈزەل مۇنبلىك سۈتلۈك ئوت

图 143. 美果大戟(大戟科大戟属)
Euphorbia lamprocarpa Prokh.

142 ـ رەسىم. دورىلىق لەيلىگۈل

图 142. 药蜀葵(锦葵科蜀葵属)
Althaea officinalis L.

145 ـ رەسىم. داغلىق تۇداری

图145. 腺茎独行菜(十字花科独行菜属)
Lepidium apetalum Willd.

144 ـ رەسىم. چۇغۇندان

图 144. 播娘蒿(十字花科播娘蒿属)
Descurainia sophia (L.) Webb.

147 ـ رەسىم. بۇدۇشقاق

图 147. 苍耳(菊科苍耳属)
Xanthium sibiricum Patr.

146 ـ رەسىم. ھەشقىپچەك

图 146. 毛牵牛(旋花科牵牛属)
Pharbitis purpurea L.

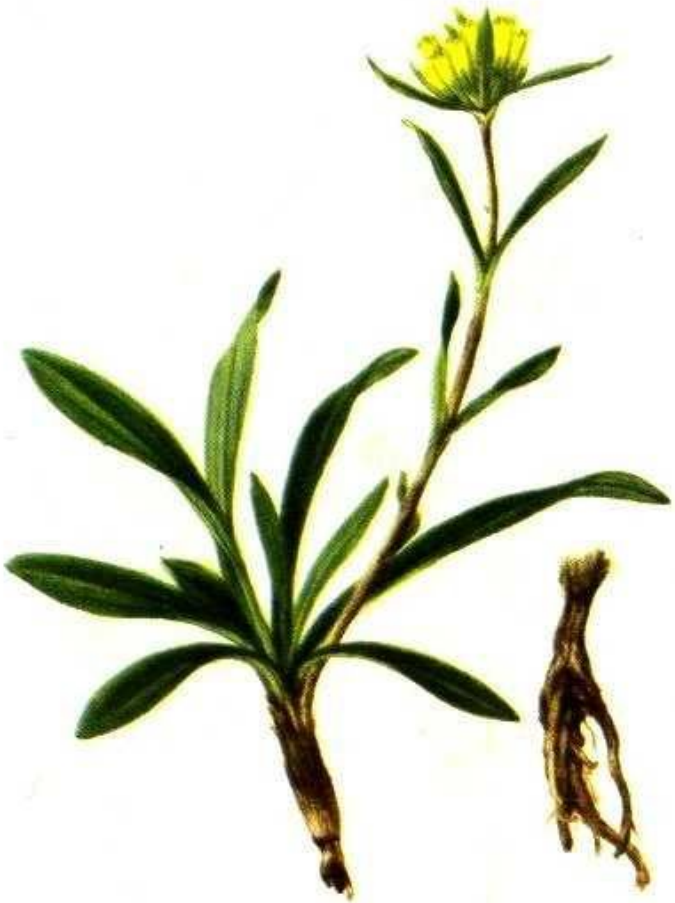

149 ـ رەسىم. سېرىق گۈللۈك جىنتىيانا

图 149. 黄花秦艽(龙胆科龙胆属)

Gentiana Walujewii Rgl. et Schmalh.

148 ـ رەسىم. چوڭ يوپۇرماقلىق جىنتىيانا

图 148. 大叶秦艽(龙胆科龙胆属)

Gentiana macrophylla Pall.

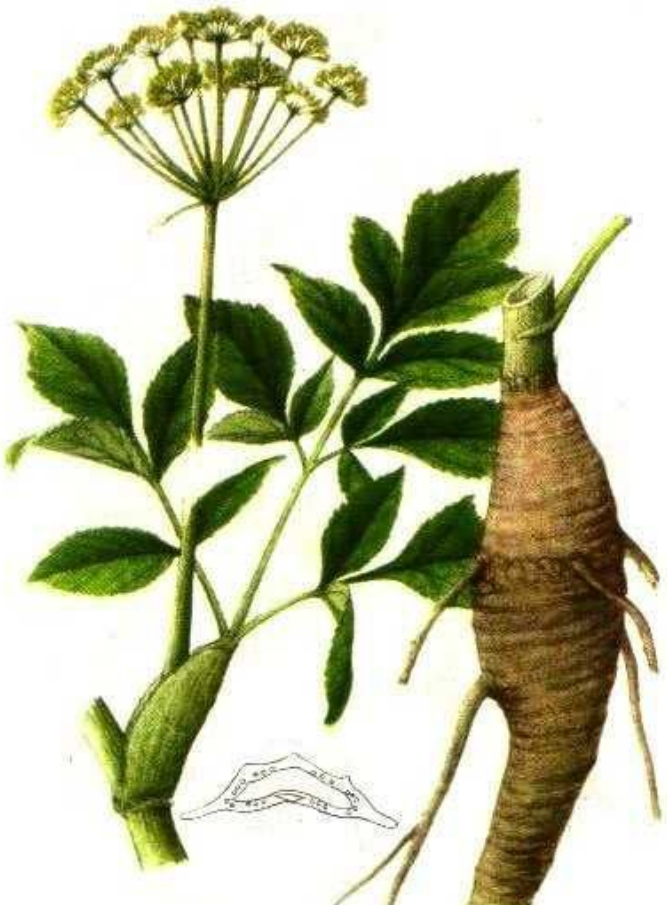

151 ـ رەسىم. قىسقا غوللۇق داڭگۇي

图 151. 短茎独活(繖形科当归属)

Angelica brevicaulis (Rupr.) B. Fedtsch.

150 ـ رەسىم. ئورمان داڭگۇبى

图 150. 新疆羌活(繖形科当归属)

Angelica silvestris L.

153 ـ رەسىم. كەك تارالغان ياۋا كوك پۇرچاق

图 153. 广布野豌豆(豆科豌豆属)

Vicia cracca L.

152 ـ رەسىم. كەپە

图 152. 老鼠瓜(白花菜科槌果藤属)

Capparis spinosa L.

155 ـ رەسىم. ئوتلاق قاقىرا تۇمشىغى

图155. 草地老鹳草(拢牛儿苗科老鹳草属)

Geraninm pratense L.

154 ـ رەسىم. تاغ لەيلىسى

图 154. 雪莲(菊科青木香属)

Saussurea involucrata Kar. et Kir. ex Maxim.

157 ـ رەسىم. يۇمۇلاق يوپۇرماقلىق بۇغاتاپسنى

图 157. 圆叶鹿蹄草(鹿蹄草科鹿蹄草属)

Pyrola rotundifolia L.

156 ـ رەسىم. تار يوپۇرماقلىق سەپرا ئوت

图 156. 白鲜(芸香科白鲜属)

Dictamnus angustifolius G. Don.

159 ـ رەسىم. كەندىر يوپۇرماقلىق چاققاق

图 159. 麻叶荨麻(荨麻科荨麻属)

Urtica cannabina L.

158 ـ رەسىم. تاۋۇزەك

图158. 野西瓜苗(锦葵科木槿属)

Hibiscus trionum L.

161 ـ رەسىم. سىبىرىيە قارىغىيى

图 161. 西伯利亚松(松科松属)
Pinus sibirica (Rupr.) Mayr

160 ـ رەسىم. سىبىرىيە چىڭگىلىگى

图 160. 西伯利亚牛皮消(萝藦科牛皮消属)
Cynanchum sibiricum Willd.

163 ـ رەسىم. ئىدىرغازقانات ئوتى

图 163. 马先蒿(玄参科马先蒿属)

Pedicularis oederi Vahl.

162 ـ رەسىم. غول ئورايدىغان چىگگىلىك

图 162. 合掌消(萝藦科牛皮消属)

Cynanchum amplexicaule Hemsl.

165 ـ رەسىم. قارا ئەندىز

图 165. 土木香(菊科旋复花属)
Inula helenium L.

164 ـ رەسىم. قىسقا يىلتىزلىق ياۋا سامساق

图 164. 小根蒜(百合科葱属)
Allium coeruleum Pall.

167 ـ رەسىم. 1 ـ جۇۋىسىمە 2 ـ ئارپا بېدىيان 3 ـ قارا كوز بېدىيان

图 167. 1. 粗子芹(繖形科粗子芹属) 2. 小茴香(繖形科茴香属)
3. 蒔萝(繖形科蒔萝属)

Trachyspermum ammi (L.) Sprague. Foeniculum vulgare Mill.
Anethum graveolens L.

166 ـ رەسىم. سېرىق گۈللۈك ئىزمۇق

图 166. 黄花败酱(败酱科败酱属)

Patrinia intermedia (Hornem.) Roem. et Schult

169 ـ رەسىم. جۇڭغار بۆۋانىسى

图 169. 准噶尔乌头(毛茛科乌头属)
Aconitum soongoricum Stapf

168 ـ رەسىم. زىرە

图 168. 孜然(繖形科孜然属)
Cuminum cyminum L.

171 ـ رەسىم. ئۇچار چاشقان

图 171. 小鼯鼠

Pteromys volans Linne

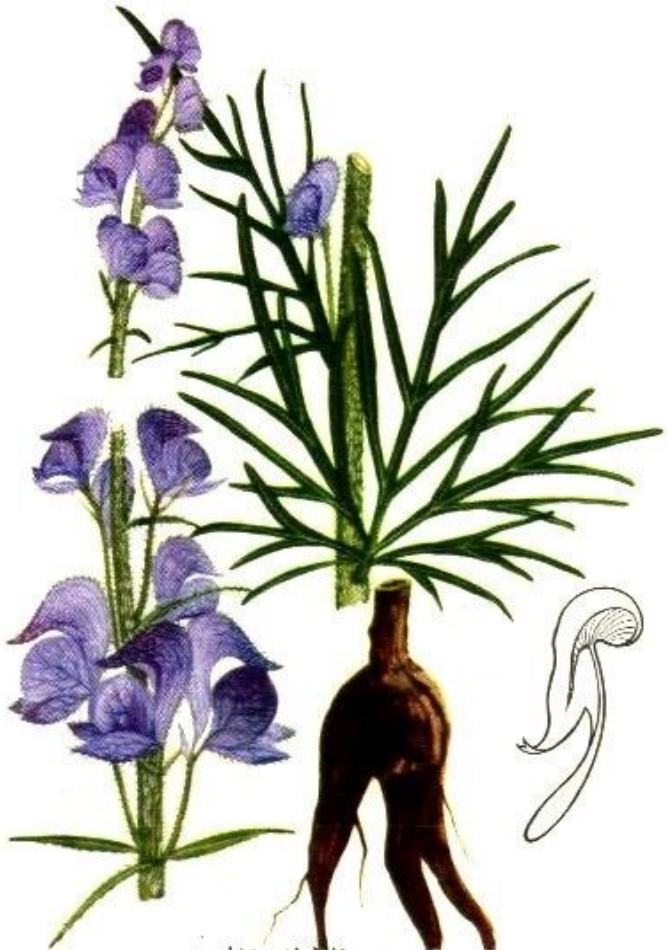

170 ـ رەسىم. ئالاتاۋ بۆۋانىسى

图 170. 细叶乌头(毛茛科乌头属)

Aconitum alatavicum Worosch.

173 ـ رەسىم. تاغ دېنى

图 173. 延胡索(罂粟科紫堇属)
Corydalis glaucescens Rgl.

172 ـ رەسىم. زاراڭزا

图 172. 红花(菊科红花属)
Carthamus tinctorius L.

175 ـ رەسىم. قىرلىق پىندەك

图 175. 黑三稜(黑三稜科黑三稜属)
Sparganium stoloniferum Buch.-Ham.

174 ـ رەسىم. 1 ـ قىرلىق پىيزەك 2 ـ ياپىلاق غوللۇق پىيزەك

图 174. 1. 茎三稜(莎草科莞属) 2. 扁茎藨草(莎草科莞属)
Scirpus yagara Onwi. Scirpus planiculmis Fr. Schmidt.

177 ـ رەسىم. چۆەنجۇك

图 177. 川芎(繖形科藁本属)
Ligusticum Wallichii Franch.

176 ـ رەسىم. شىنجاڭ يىمۇساۋى

图 176. 新疆益母草(唇形科益母草属)
Leonurus turkestanicus V. Kreez.

179 ـ رەسىم. سۇلۇك
图 179. 水蛭

178 ـ رەسىم. كوكويۇن
图 178. 虻虫

181 ـ رەسىم. قىزىل چوغلۇق

图 181. 毛果芍药(毛茛科芍药属)
Paeonia anomala L.

180 ـ رەسىم. كەتمەن قوڭغۇز

图 180. 土蜚虫

183 ـ رەسىم. بۇزۇن

图 183. 接骨木(忍冬科接骨木属)

Sambucus racemosa L.

182 ـ رەسىم. شىنجاڭ قىزىل چوغلۇغ

182. 新疆赤芍(毛茛科芍药属)

Paeonia hybrida Pall.

185 ـ رەسىم. لىپەككۆل

图185. 牛膝(苋科牛膝属)
Achyranthes bidentata Bl.

184 ـ رەسىم. ئۇزۇن تۇمشۇقلۇق يارماقگۈل

图 184. 长筒活血丹(唇形科连钱草属)
Glechoma longituba (Nakai.) Kuprian.

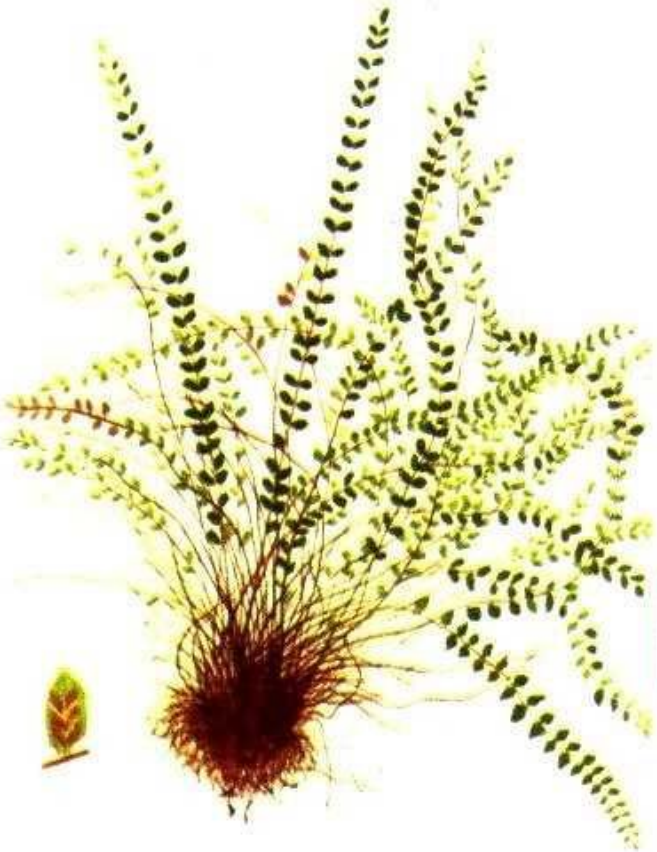

187 ـ رەسىم. غول چېچى

图 187. 铁角蕨(铁角蕨科铁角蕨属)
Asplenium trichomanes L.

186 ـ رەسىم. ياۋروپا جۇزنىگى

图 186. 地瓜儿苗(唇形科地笋属)
Lycopus europaeus L.

189 ـ رەسىم. قارامۇق

图 189. 王不留行(石竹科王不留行属)
Vaccaria pyramidata Medic.

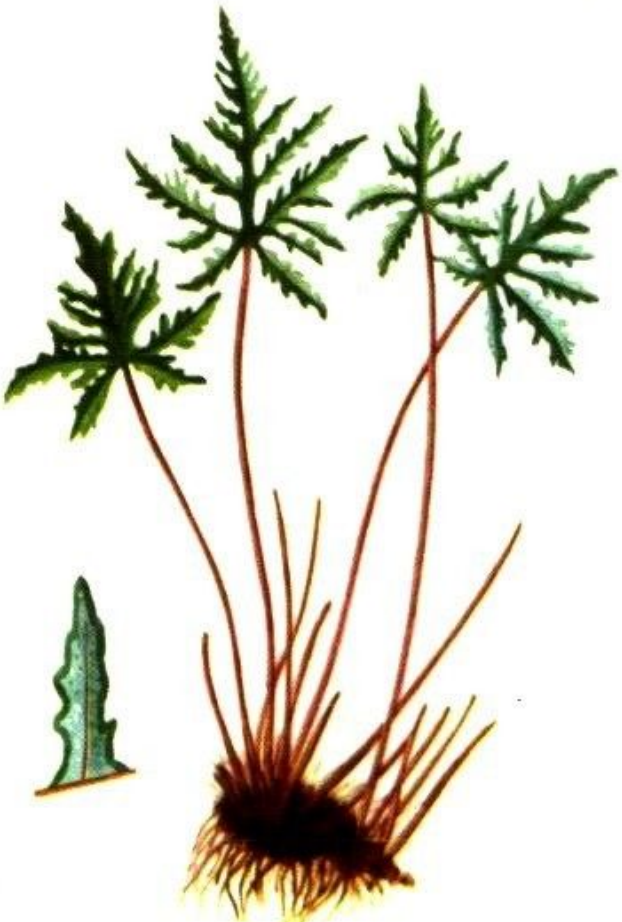

188 ـ رەسىم. كۈمۈش ئوت

图 188. 银粉背蕨(蕨科粉背蕨属)
Aleuritopteris argentia (Gmil.) Fee.

191 ـ رەسىم. دورىلىق ئەڭلىك ئوت

图 191. 珍珠透骨草(紫草科紫草属)
Lithospermum officinale L.

190 ـ رەسىم. خىنە

图 190. 凤仙花(凤仙花科凤仙花属)
Impatiens balsamina L.

193 ـ رەسىم. ياۋا كۆنجۇت

图 193. 野芝麻(唇形科野芝麻属)
Lamium album L.

192 ـ رەسىم. ئەتىرگۈل

图 192. 月季(蔷薇科蔷薇属)
Rosa chinensis Jacq.

195 ـ رەسىم. جىن چاتقىلى

图 195. 卫矛(卫矛科卫矛属)

Euonymus semenovii Rgl. et Herd.

194 ـ رەسىم. قارىغان

图 194. 锦鸡儿(豆科锦鸡儿属)

Caragana leucophloea Pojark.

197 ـ رەسىم. قارا قوغۇر

图 197. 耧斗菜(毛茛科耧斗菜属)
Aquilegia atrovinosa M. Pop.

196 ـ رەسىم. شەرق قامچا ئوتى

196. 东方蓼(蓼科蓼属)
Polygonum orientale L.

199 ـ رەسىم. رويان

图 199. 茜草(茜草科茜草属)
Rubia tinctorum L.

198 ـ رەسىم. غاز ئوتى

图 198. 龙芽草(蔷薇科龙芽草属)
Agrimonia pilosa Ldb.

201 ـ رەسىم. كالا قولاق

图 201. 毛蕊花(玄参科毛蕊花属)
Verbascum thapsus L.

200 ـ رەسىم. 1 ـ شىنجاڭ ئارچىسى 2 ـ كۆلى ئارچىسى

图 200. 1. 新疆圆柏(柏科桧属) 2. 侧柏(柏科侧柏属)
Juniperus sabina L. Biota orientalis L.

203 ـ رەسىم. چوڭ خوخا

图 203. 大蓟(菊科蓟属)
Cirsium sp.

202 ـ رەسىم. توشقان ئوتى

图 202. 地榆(蔷薇科地榆属)
Sanguisorba officinalis L.

205 ـ رەسىم. يالمان قۇلاق

图 205. 地锦草(大戟科大戟属)
Euphorbia humifusa Willd.

204 ـ رەسىم. كىچىك خوخا

图 204. 小蓟(菊科蓟属)
Cirsium segetum Bge.

ەسىم. چوڭ يوپۇرماقلىق لوۋيلا

图 207. 大叶藜(藜科藜属)

Chenopodium hybridum L.

206 ـ رەسىم. تۇخۇمەك

图 206. 槐(豆科槐属)

Sophora japonica L.

209 ـ رەسىم. باشاق مۇڭگۈزى

图 209. 大头麦角菌(麦角菌科麦角菌属)
Clavieeps macrocephala Torl.

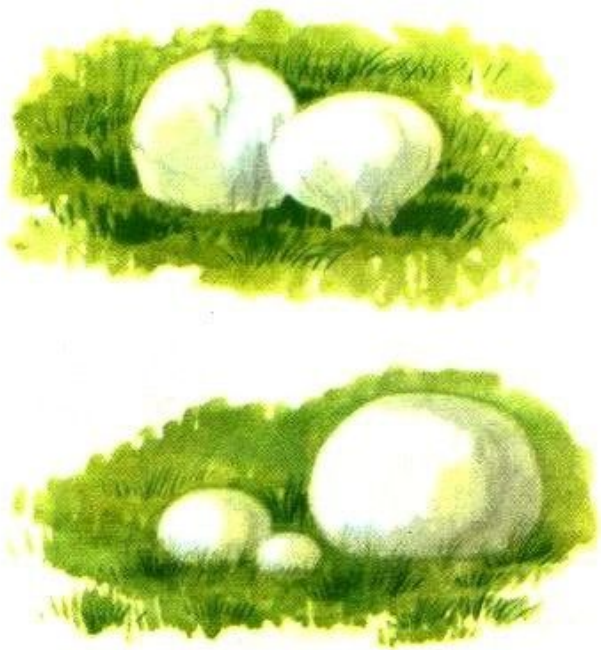

208 ـ رەسىم. يەر توزغىغى

208. 大口静灰球(灰包科静灰球属)
Bovistella sinensis Lloyd

211 ـ رەسىم. چۇپۇرشاڭ

图211. 荠菜(十字花科荠菜属)

Capsella bursa-pastoris (L.) Medic.

210 ـ رەسىم. قوي كوزى ئوت

图210. 瓦松(景天科瓦松属)

Orostachys spinosa (L.) C. A. M.

213 ـ رەسىم. چوڭ يوپۇرماقلىق بەھمەن

图 213. 大叶矶松(矶松科矶松属)

Limonium gmelinii (Willd.) Kuntze.

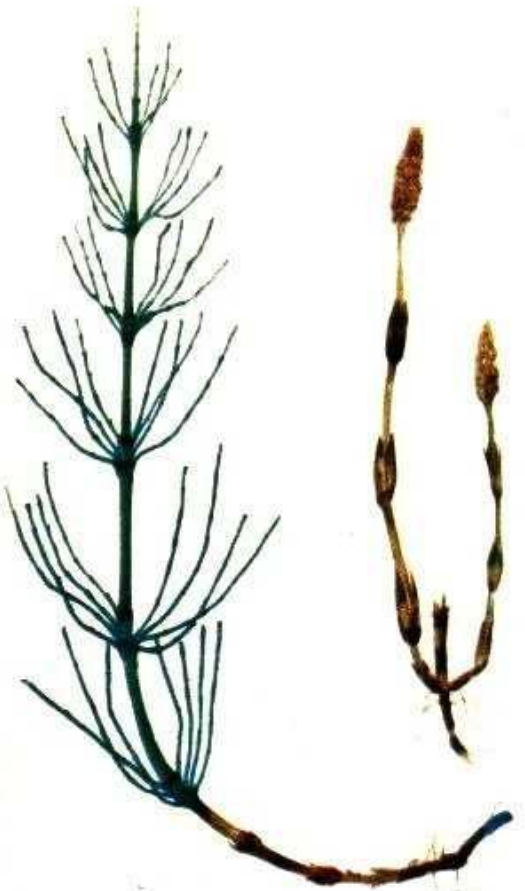

212 ـ رەسىم. ئېتىزلىق قىرىق بوغۇمى

图 212. 问荆(木贼科木贼属)

Equisetum arvense L.

215 ـ رەسىم. ئېتىزلىق يوگىيى

图 215. 田旋花(旋花科旋花属)

Convolvulus arvensis L.

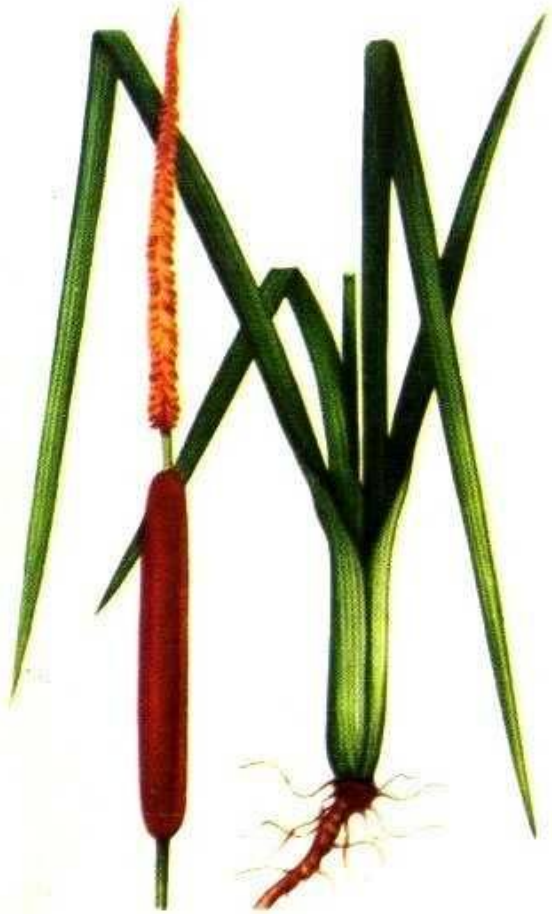

214 ـ رەسىم. كەڭ يوپۇرماقلىق ھىكەن

图 214. 宽叶香蒲(香蒲科香蒲属)

Typha latifolia L.

217 ـ رەسىم. قىزىل مارال

图 217. 狭叶红景天(景天科红景天属)
Rhodiola kirilowii (Regel) Regel.

216 ـ رەسىم. توشقان كالپۇك

图 216. 兔唇花(唇形科兔唇花属)
Lagochilus pulcher Knorr.

219 ـ رەسىم. سۇمبۇل

图 219. 缬草(败酱科缬草属)
Valeriana dubia Bge.

218 ـ رەسىم. ئادەتتىكى ئەمەن

图 218. 野艾(菊科蒿属)
Artemisia vulgaris L.

221 ـ رەسىم. ئالتاي جەز بۇزارى
图 221. 阿勒泰银莲花(毛茛科银莲花属)
Anemone altaica Fisch.

220 ـ رەسىم. يىپەك ئاكاتسىيسى
图 220. 合欢(豆科合欢属)
Albizzia julibrissin Durazz.

222 ـ رەسىم. كەرمان

图 222. 远志(远志科远志属)
Polygala hybrida DC.

223 ـ رەسىم. پىلە قۇرۇتى

图 223. 僵蚕

225 - رەسىم ئوغرى تىكەن
图 225. 蒺藜(蒺藜科蒺藜属)
Tridulus terrestris Linn

224 - رەسىم. چايان
图 224. 蝎子

227 ـ رەسىم. كەتىرا

图 227. 近缘黄芪(豆科黄芪属)
Astragalus propinqus Schischk.

226 ـ رەسىم. شىنجاڭ قان تېپەرى

图 226. 新疆党参(桔梗科党参属)
Codonopsis clematidea (Schrenk) Clarke.

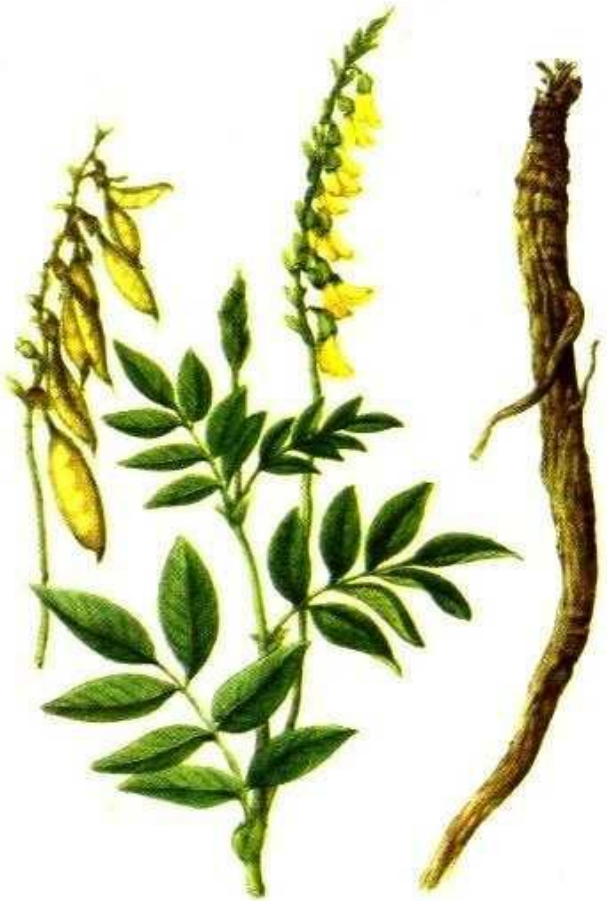

229 ـ رەسىم. ئاقسۇ كەتىراسى

图 229. 阿克苏黄芪(豆科黄芪属)

Astragalus aksuensis Bge.

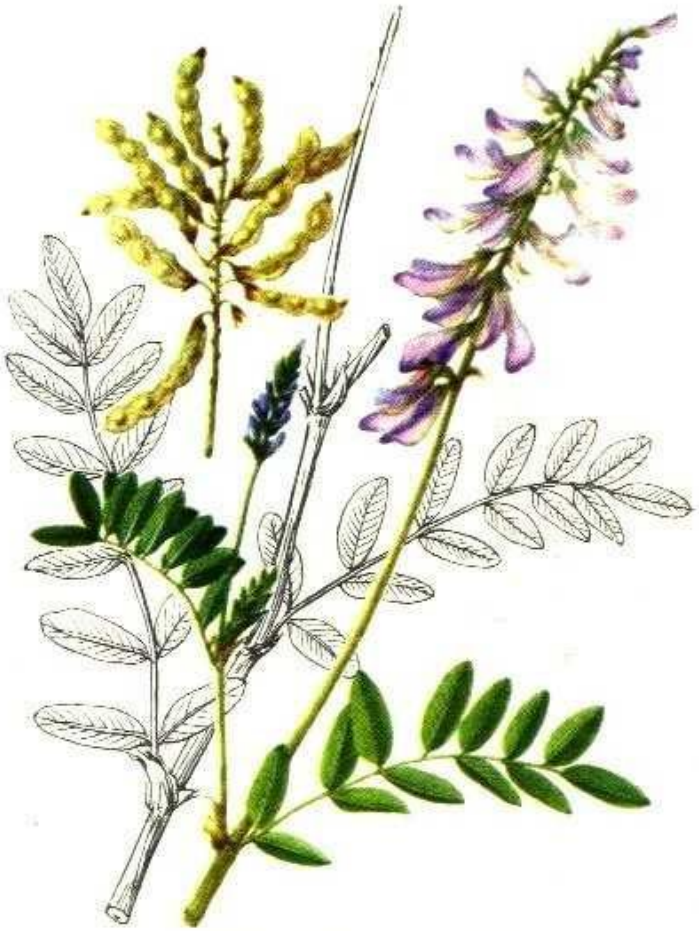

228 ـ رەسىم. مۇنچاق قوراي

图 228. 岩黄芪(豆科黄芪属)

Hedysarum austrosibiricum B. Fedsch.

231 ـ رەسىم. ئىلى كەتىراسى

图 231. 伊犁黄芪(豆科黄芪属)

Astragalus lepsensis Bge.

230 ـ رەسىم. خېلەنسەن كەتىراسى

图 230. 贺兰山黄芪(豆科黄芪属)

Astragalus hoantchy Franch.

233 ـ رەسىم. بەيجۇ

图 233. 白术(菊科苍术属)

Atractylodes macrocephala Koidz.

232 ـ رەسىم. قىزىل مۇيلىك شاقاقۇل

图 232. 黄精(百合科黄精属)

Polygonatum roseum (Ldb.) Kunth

235 ـ رەسىم. ئەنجۈر

图 235. 无花果(桑科无花果属)

Ficus carica L.

234 ـ رەسىم. قوچاق قول

图 234. 手掌参(兰科手掌参属)

Gymnadenia conopsea R. Br.

237 ـ رەسىم. ئورال چۆچۈكىۋىسى

图 237. 甘草(豆科甘草属)
Glycyrrhiza uralensis Fisch.

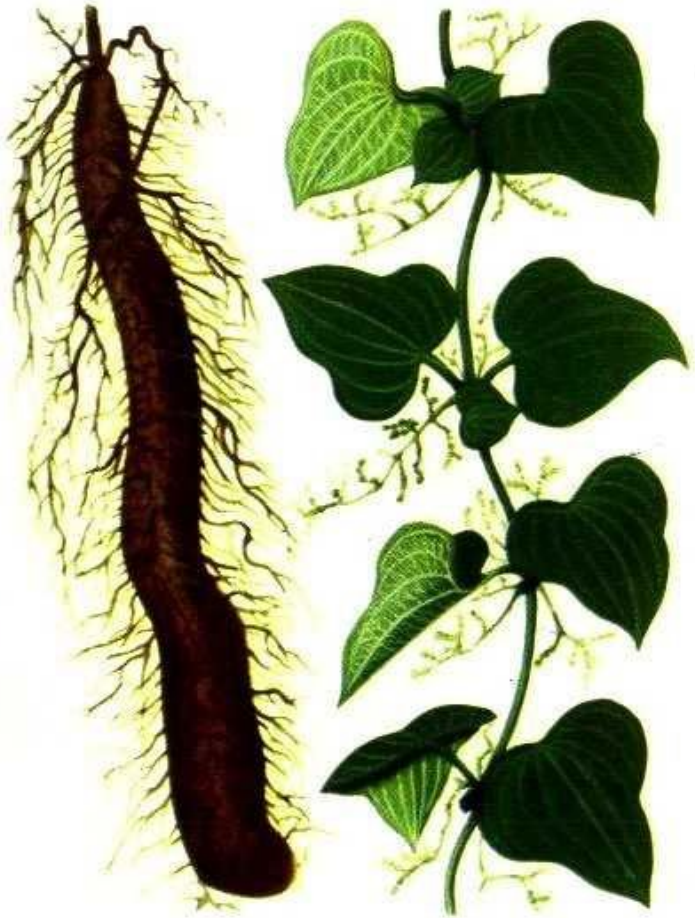

236 ـ رەسىم. پىچەك گۈل

图 236. 薯蓣(薯蓣科薯蓣属)
Dioscorea batatas Dene.

239 ـ رەسىم. چوڭ مۇنلىك چۇچۇكبۇيا

图 239. 胀果甘草(豆科甘草属)

Glycyrrhiza inflata Bat.

238 ـ رەسىم. سىلىق مۇنلىك چۇچۇكبۇيا

图 238. 光果甘草(豆科甘草属)

Glycyrrhiza glabra L.

241 ـ رەسىم. ياتما توشقان قۇلاق

图 241. 兔耳草(玄参科兔耳草属)
Lagotis decumbens Rupr.

240 ـ رەسىم. بادام

图 240. 巴旦杏(蔷薇科梅属)
Prunus amygdalus Batsch

243 ـ رەسىم. توشقان زەدىگى

图 243. 肉苁蓉(列当科肉苁蓉属)

Cistanche salsa (C. A. Mey.) Beek.

242 ـ رەسىم. بۇغا ئوت

图 242. 雅草(菊科漏芦属)

Rhaponticum carthamoides (Willd.) Iljin.

245 ـ رەسىم. شۇمشا

图 245. 胡芦巴(豆科胡芦巴属)
Trigonella foenum-graecum L.

244 ـ رەسىم. جۇڭغار يەر مەدىگى

图 244. 准噶尔锁阳(锁阳科锁阳属)
Cynomorium songaricum Rupr.

247 ـ رەسىم. جۇڭگو سېرىق يوگىسى

图 247. 菟丝子(旋花科菟丝子属)

Cuscuta chinensis Lam.

246 ـ رەسىم. كوك شۇمبۇيا

图 246. 列当(列当科列当属)

Orobonche caeruleseens Stephan ex Willd.

249 ـ رەسىم. پىستە

图 249. 阿月浑子(漆树科黄连木属)
Pistacia vera L.

248 ـ رەسىم. جىن كۆنزى

图 248. 补骨脂(豆科补骨脂属)
Psoralea corylifolia L.

251 ـ رەسىم. جۇڭگو داڭگۇيى

图 251. 当归(繖形科当归属)
Angelica sinensis (Oliv.) Diels

250 ـ رەسىم. تاش چېچىگى

图 250. 石花

253 ـ رەسىم. ئاق چوغلۇق

图 253. 白芍(毛茛科芍药属)
Paeonia lactiflora Pall.

252 ـ رەسىم. يەرلىك داڭگۇي

图 252. 天山假邪蒿(藜形科假邪蒿属)
Seselopsis tianschanicum Schischk.

255 ـ رەسىم. ئەگرى سۇناي

图 255. 地黄(玄参科地黄属)
Rehmannia glutinosa Libosch.

254 ـ رەسىم. ئالىقات

图 254. 毛蕊枸杞(茄科枸杞属)
Lycium dasystemum Pojark.

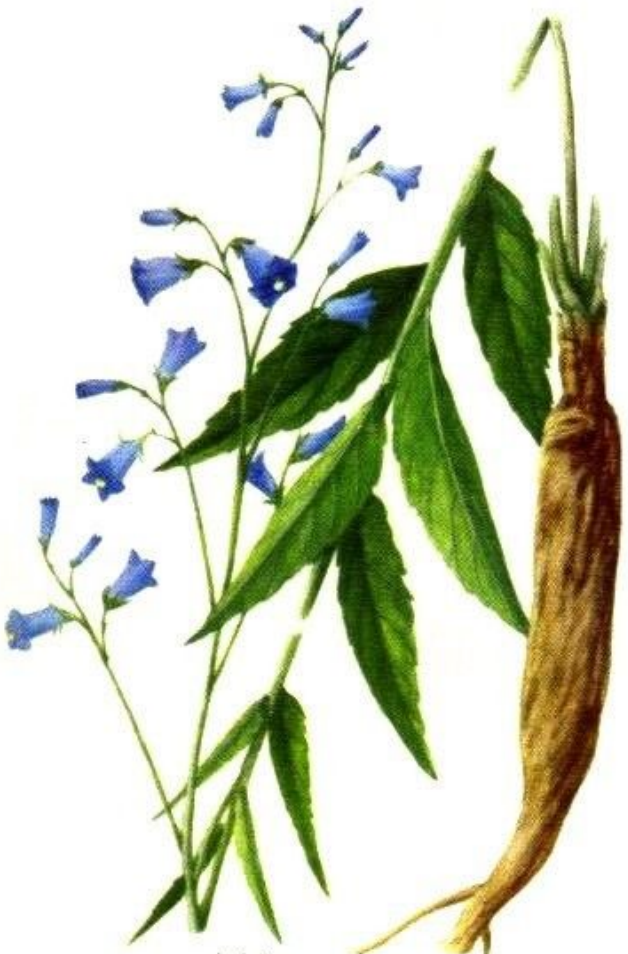

257 ـ رەسىم. شىقىلداق

图 257. 沙参(桔梗科沙参属)
Adenophora lilifolia (L.) Bess.

256 ـ رەسىم. قوۇرۇت ئوت

图 256. 冬虫夏草(肉座菌科冬虫夏草菌属)
Cordyceps sinensis (Berk.) Sacc.

259 ـ رەسىم. قىزىل دولانە

图 259 辽山楂(蔷薇科山楂属)
Crataegus sanguinea Pall.

258 ـ رەسىم. قۇلماق

图258. 啤酒花(大麻科葎草属)
Humulus lupulus L.

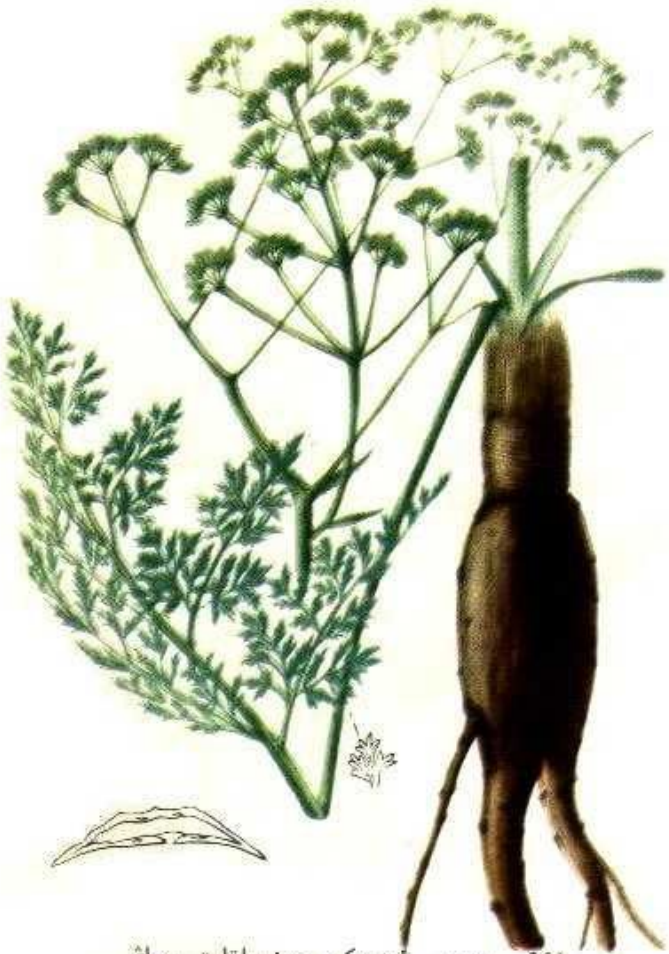

261 ـ رەسىم. ئىنچىكە يوپۇرماقلىق ھىك

261. 细叶阿魏(檄形科阿魏属)

Ferula sp.

260 ـ رەسىم. بېيە

图 260. 榅桲(蔷薇科榅桲属)

Cydonia oblonga Mill.

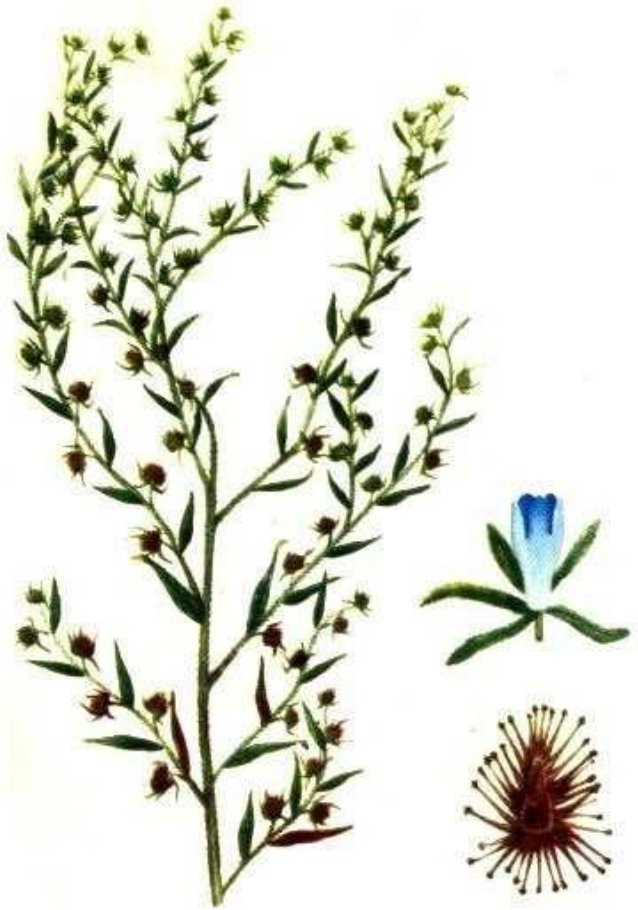

263 ـ رەسىم. دۇڭبېي يېپىشقىغى

图 263. 东北鹤虱(紫草科鹤虱属)

Lappula echinata Gilib.

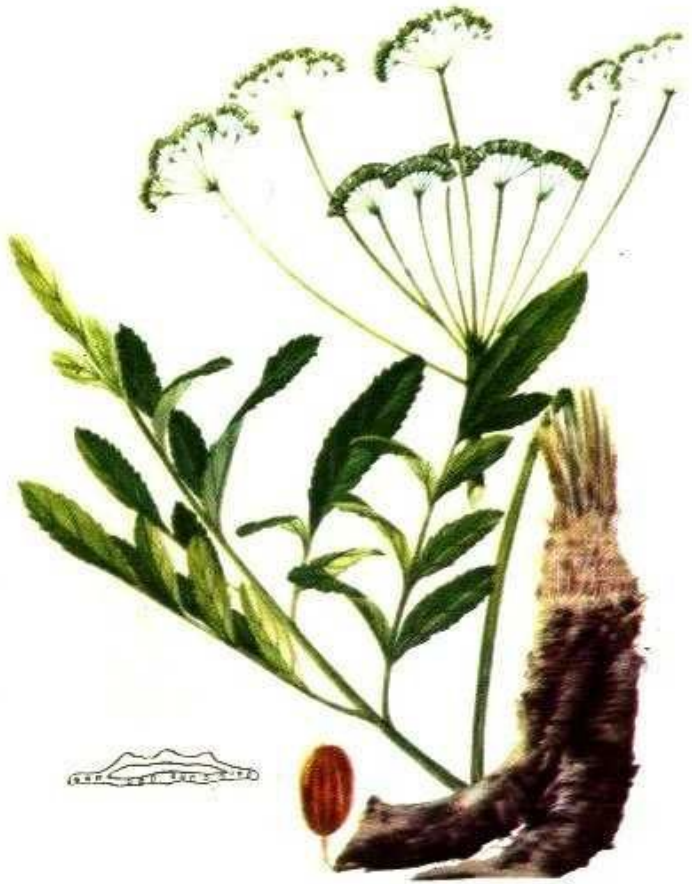

262 ـ رەسىم. زىچ غوللۇق ھىك

图 262. 宽叶阿魏(繖形科阿魏属)

Ferula conocaula Korov.

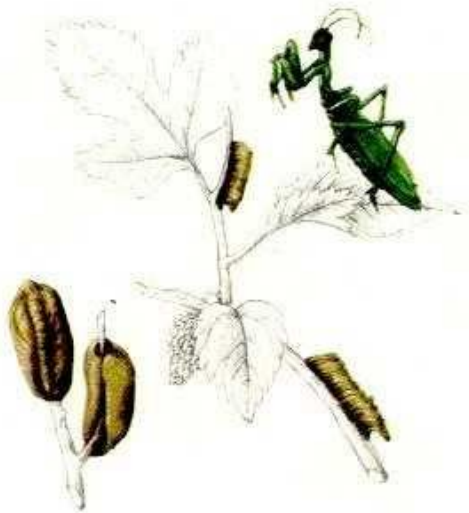

265 ـ رەسىم. ياچىۋەك تۇخۇمى

图 265. 桑螳螂

264 ـ رەسىم. ئاقىر قەرھا

264. 除虫菊(菊科除虫菊属)

Pyrethrum arcticum (L.) Stank.

267 ـ رەسىم. نىلۇپەر

图 267. 莲(睡莲科莲属)

Nelumbo nucifera Gaertn.

266 ـ رەسىم. چۇلۇك

图 266. 臭椿(苦木科臭椿属)

Ailanthus altissima Swingle

269 ـ رەسىم. ئازغان

269. 野蔷薇(蔷薇科蔷薇属)
Rosa laxa Retz.

268 ـ رەسىم. مالىنا

图 268. 悬钩子(蔷薇科悬钩子属)
Rubus-sachalinensis Levl.

273 ـ رەسىم. جىغان

273. 沙棘(胡颓子科沙棘属)
Hippophae rhamnoides L.

272 ـ رەسىم. قاغا جىگدە

图 272. 沙枣(胡颓子科胡颓子属)
Elaeagnus angustifolia L.

275 ـ رەسىم. غالچەك

图 275. 千屈菜(千屈菜科千屈菜属
Lythrum virgatum L.

274 ـ رەسىم. قارا ئوروك

图 274. 酸梅(蔷薇科梅属)
Prunus domestica L.

277 ـ رەسىم. مىڭ دېۋانە

图 277. 莨菪(茄科天仙子属)
Hyoscyamus niger L.

276 ـ رەسىم. پاشا ئوتى

276. 合叶子(蔷薇科合叶子属)
Filipendula ulmaria Maxim.

279 ـ رەسىم. ياۋا زاغۇن

图 279. 白屈菜(罂粟科白屈菜属)
Chelidonium majus L.

278 ـ رەسىم. ئىت ياڭغى

图 278. 曼陀罗(茄科曼陀罗属)
Datura stramonium L.

281 ـ رەسىم. ئىگىر

图 281. 水菖蒲(天南星科菖蒲属)
Acorus calamus L.

280 ـ رەسىم. ياۋا ئەپيۇنگۈل

图 280. 野罂粟(罂粟科罂粟属)
Papaver nudicaule L.

283 ـ رەسىم. تادىراسمان

图 283. 骆驼蓬(蒺藜科骆驼蓬属)
Peganum harmala L.

282 ـ رەسىم. توگە تاپان

图 282. 骆驼蹄草(蒺藜科霸王属)
Zygophyllum oxianum Boriss.

285 ـ رەسىم. كامچاتكا كوك مارالى

图 285. 景天(景天科景天属)
Sedum hubridum L.

284 ـ رەسىم. ئالا قوڭغۇز

图 284. 虎斑花萼

287 ـ رەسىم. مىلك يوپۇرماق

图 287. 千叶蓍(菊科蓍属)

Achillea millefolium L.

286 ـ رەسىم. ئىلى گۈلەمبىرى

图286. 伊犁飞燕草(毛茛科飞燕草属)

Delphinium iliense Huth.

289 ـ رەسىم. چاكامۇخ

图 289. 蓬子菜(茜草科拉拉藤属)
Galium verum L.

288 ـ رەسىم. مارال قۇلاق

图 288. 藜芦(百合科藜芦属)
Veratrum lobelianum Bernh.

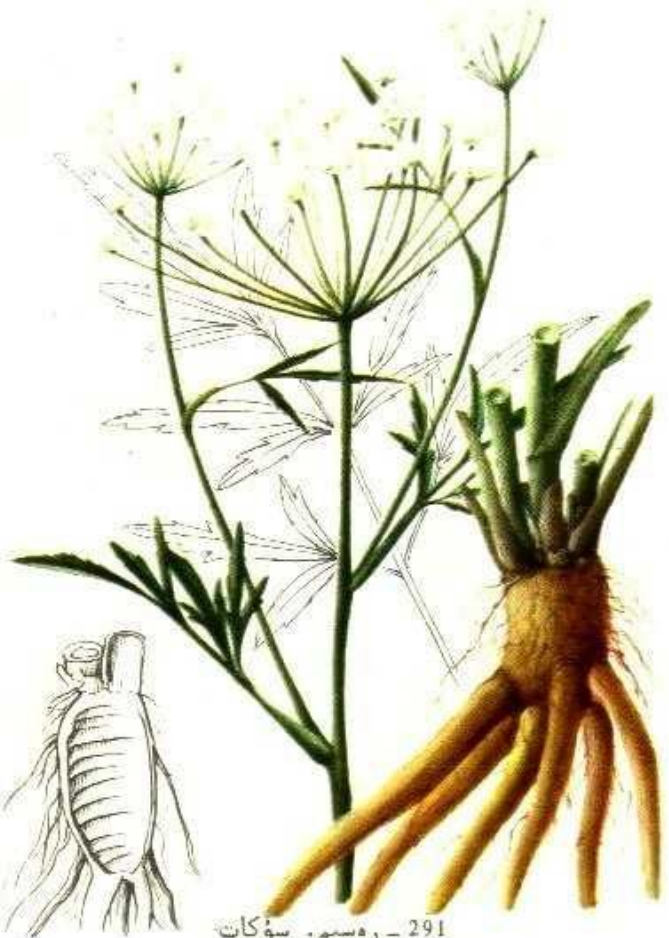

291 ـ رەسىم. سۇكات

图 291. 毒芹(繖形科毒芹属)
Cicuta virosa L.

290 ـ رەسىم. سويۇن دەرىخى

图 290. 皂荚(豆科皂荚属)
Gleditsia triacanthos L.

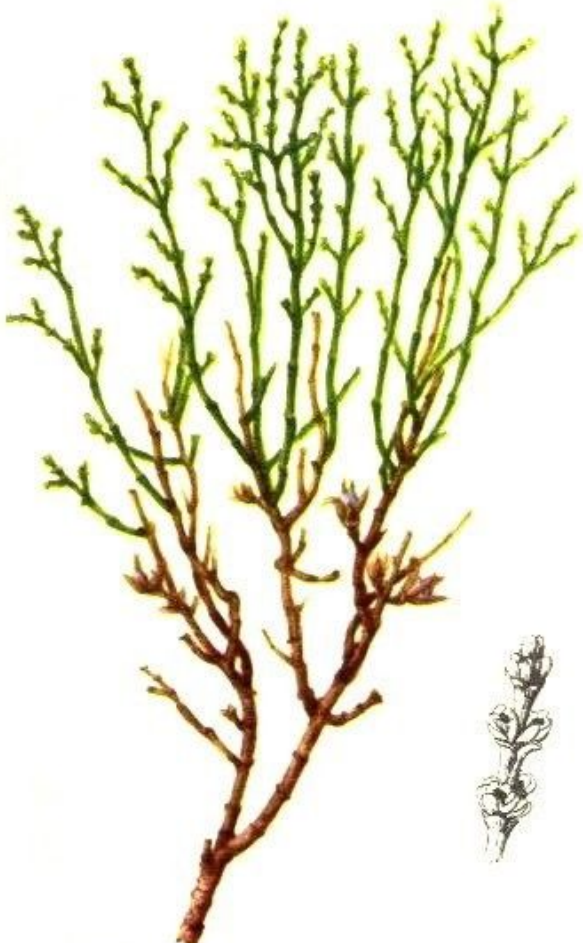

293 ـ رەسىم. يوپۇرماقسىز ئىت سىگەك

图 293. 无叶假木贼(藜科假木贼属)
Anabasis aphylla L.

292 ـ رەسىم. سىبسىق لويلا

图 292. 总状藜(藜科藜属)
Chenopodium botrys L.